

Romulus

J. Adams.

IOANN. GOTTLIEB HEINECCI
I. V. D. PHIL. P. P. ORD. IVR. EXTRAORD.
ET FAC. IVRID. ADSESS.

ANTIQVITATVM ROMANARVM IVRISPRVDENTIAM ILLVSTRANTIVM SYNTAGMA

SECVNDVM ORDINEM

INSTITVTIONVM IVSTINIANI

DIGESTVM

IN QVO MVLTA IVRIS ROMANI ATQVE AVCTORVM VETERVM LOCA EXPLICANTVR ATQVE ILLVSTRANTVR.

CVM PRIVILEGIO SACR. REG. MAI. PRVSS.

HALAE MAGDEB. MDCCXIX.
SVMPTV NOVI BIBLIOPOLII

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO VIRO,

DOMINO

MARQVARDO LVDOVICO

LIB. BAR.

DE PRINZEN

S. REGIAE MAI. MINISTRO STATVS INTIMO,

SVPREMO AVLAE REGIAE MARESCHALLO, CONSISTORII PRAESIDI,

RERVM ECCLESIASTICARVM ET FEVDALIVM DIRECTORI,

ORDINIS NIGRAE AQVILAE EQVITI

ET

ACADEMIAE FRIDERICIANAE CVRATORI SVPREMO,

CETERA

DOMINO SVO GRATIOSISSIMO.

ILLVSTRISSIME ATQVE EXCELLENTISSIME VIR.

QVod aliis, libellos ſuos emancipaturis, contingere ſolet, ILLVSTRISSIME PRINZENI, vt quem iis potiſſimum patronum ac veluti tutorem inueniant, ancipiti

ſecum deliberatione diſquirant: illud neque iam accidit mihi, neque vnquam accidere poſſe videtur. Ecquis enim eſt, cui me meaque omnia potiore iure debeam, quam TIBI, cui id naturae bonitas, partaque tanto ſtudio virtus attribuit, vt tuendis prouehendisque optimarum artium ſtudiis omnes mei ordinis homines ſuauiſſimo TIBI vinculo obſtringeres? Cui potiore iure hunc qualemcumque ingenii mei foetum conſecrarem, quam TIBI, qui a tot annis, in me ornando adſerendoque a maleuolorum inſultibus, tam luculenta, dediſti inuſitatae benignitatis argumenta, vt ob mirificam illam TVORVM in me meritorum magnitudinem ingrato mihi viuendum moriendumque videatur? Cui denique potiore iure otii mei con-

constaret ratio, quam TIBI, qui iussu POTENTISSIMI REGIS non solum tot ecclesiis & prouinciis, verum etiam academiae nostrae singulari cura atque prouidentia inuigilas, nihilque facis reliqui, vt ea excelsissime floreat, & maioribus subinde auctibus ad summam, quam sperare licet, amplitudinem prouehatur? Hae sunt, ILLVSRISSIME VIR, tum communes illae, tum propriae mihi rationes, quae mihi omne, si quod fuisset, anceps consilium excussissent animo, neque passae essent, cuiusquam nomen huic opusculo praescribi, quam TVVM, quod omnibus litterarum amantibus veluti sacrum est atque auspicatissimum. Leue est, quod offero, fateor, & cuiusuis potius, quam TVO, conspectu dignum: sed non protritum tamen

men, &, quod caput rei eſt, ſtudioſae iuuentutis, cuius me vſibus AVGVSTISSIMI REGIS voluntas conſecrauit, ſtudiis deſtinatum. Ex quo enim docendi munus clementisſime mihi demandatum eſt: illud ſemper obnixe egi, vt publicis praelectionibus non vulgaria quaedam ac tralatitia, ſed ſelecta & omnibus profutura proponerem. Hinc modo praecipuas philoſophiae partes, modo iurisprudentiam naturalem, modo hiſtoriam iuris Romani & Germanici, modo antiquitates Romanas, quae ad illuſtrandam iurisprudentiam faciunt, accurate expoſui. Et inter poſtremas iſtas lucubrationes natus mihi eſt tenuis, cuius priorem nunc partem offero, libellus, qui ſi nulla alia re, certe illuſtrisſimi nominis TVI ſplendore ſeſe

le-

legentibus commendabit. Quare accipe, quaeſo, illum, VIR ILLVSTRISSIME, eo vultu, eaque fronte, qua ſoles bonos omnes excipere, & incredibili illa benignitate, qua fortunam meam adhuc prouexiſti, etiam in poſterum me ad quosuis labores reipublicae litterariae cauſſa ſubeundos alacriorem redde. Sane TV es fortunae meae praeſidium, TV mihi in aduerſitatibus aſylum, tutiſſimumque perfugium praebuiſti. Per TE hic viuo, per TE doceo, per TE honeſtisſimo loco atque otio perfruor. Hunc vnum obſecro innumerabilibus hiſce in me beneficiis adiice cumulum, vt & impoſterum me haut indignum iſta gratia atque benignitate TVA exiſtimes. Ego, quod mearum erit partium, numquam committam, vt TE conceptae de me

opi-

opinionis collatorumque in me tot ornamentorum poeniteat. Adſidue potius precabor moderatorem rerum omnium, DEVM, vt, TE bono publico natum, quam diutiſſime ſoſpitem, florentem, ſuperſtitem eſſe velit, ac ſero demum intereſſe iubeat beatiſſimae illi, ad quam omnes actiones TVAS referre ſoles, aeternitati. Vale, ILLVSTRISSIME PRINZENI, iterumque vale.

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO NOMINI TVO

deuotisſimus

IO. GOTTL. HEINECCIVS. D.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS.

QVantum vtilitatis in iurisprudentia nostra antiquitatum Romanarum adferat notitia, nemo, nisi qui nunquam est hisce sacris initiatus, ignorat. Equidem iam eo tempore, quo adhuc florebant res Romanae, vix quisquam praeclarum iureconsulti nomen tueri videbatur, qui erat ab hoc insigni

praestantissimoque praesidio destitutus. *Plurima erat*, teste CICERONE, (a) *in omni iure ciuili antiquitatis effigies & prisca verborum vetustas, & actionum genera quaedam, quae maiorum consuetudinem, vitamque declarabant.* Haec vero omnia quis quaeso intelligat, nisi qui interiorem sibi antiquitatis scientium comparauerit? Hinc in maxima plerumque ac praecipua veterum iureconsultorum laude ponietatur accuratior antiquitatum notitia. PLINIVS (b) ARISTONEM iureconsultum laudaturus, nihil in eo magis quam illam prisci moris peritiam admiratur. *Quam peritus*, inquit, *ille & priuati iuris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum* ANTIQVITATIS *tenet? Nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi*

(a) Cic. *de Orat. I, 43.*
(b) Plin. *Epist. I, 22.*

Mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, instar thesauri est. Idem reconditarum litterarum praesidium etiam in ANTISTIO LABEONE celebrat GELLIVS (c), ex quo discimus, *nihil eum ratum pensumque habuisse, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis ANTIQVITATIBVS legisset.* Quum ergo iam ii iureconsulti, qui florentem viderant rempublicam, hoc praesidio carere haut posse viderentur: quid de nostris dicamus temporibus; quibus ita exstincta est Romana respublica, nullum vt exstet, nisi in hominum memoria, veteris illius formae vestigium? Aliae hodie sunt consuetudines, alia religio, alii magistratus, alia iudicia, alia denique imperiorum & rerum publicarum facies. Et tamen peregrinis ad-

(c) Gell. *Noct. Att. XIII, 12.*

adſtricti legibus viuimus, easque interpretari & obuenientibus hodie negotiis adplicare iubemur. Quis hoc praeſtiterit, niſi qui impreſſam animo circumferat veteris illius Romanae reipublicae effigiem, &, vt IVSTINIANVS (d) alicubi monet, *nihil* ANTIQVITATIS *penitus ignoret?*

Equidem ſi cui hoc dubium eſſe videbitur: eum ego ad Gloſſatores remittam, ad illud, inquam, hominum genus, cui, exſtincto litterarum lumine, tantum ſtatuebatur pretium, vt quaſi Atlantis humeris coelum, ita eorum auctoritate iurisprudentiae dignitas videretur ſuſtineri. Quid enim aliud eminentiſſima illa ingenia in tot ridiculos ac paene pueriles errores abripuit, quam antiquitatum

(d) *Princ. Inſt. de teſtam. ordin.*

tum Romanarum omnisq; politioris litteraturae ignorantia? Fieri enim profecto haut poterat, *quin homines, eius reipublicae ignari, cuius leges & iura tractabant, tamquam illuni nocte sine lumine oberrantes, saepe offenderent, saepe laberentur, saepe quouis potius, quam quo instituerant, peruenirent* vt elegenter ait M. ANT. MVRETVS. (e) Non pudebat ergo tum legi *Fusiae Caniniae* a *canina* inuidia; (f) legi *Hortensiae* a nescio quo *Rege Hortensio*; (g) *calatis comi-*

(e) Muret. *Part. I. Orat. XVII.*

(f) Glossa *ad princ. Inst. de Lege Fus. Can. toll:* Quam legem Fusiam Caniniam forte a quodam, qui canis nominabatur, inductam, vt in publiciana dicitur & inde *acti- onibus §. aliae.* Nam canis seruabat naturam, qui stat in palea, qui nec sibi potest habere paleam, nec alii permittit accipere. Sic nec sibi poterat tenere seruos, quod moriebatur, nec libertatem patiebatur iis dare. Vnde merito *canina* dicitur, vt sit consequens nomen rei.

(g) Glossa *ad §. 6. Inst. de Iure nat. gent.*

tiis a Graeco *καλὸς* (h); quartae *Falcidiae* a *defalcando*; (i) & libertis *orcinis* a nescio quo Graeco *orcos*, quod *rectum* significet, (k) nomina arcessere. Neque religio tum erat, ea quae de antiqua in ius vocatione in iure Romano repererant, ad hodiernam citationem; & quae de albis praetorum legerant, ad edicta iudicum nostrorum referre. Quin, ne quid deesset ineptiarum, ex veteribus istis

& *ciu*: Sed hoc sublatum est per legem, latam ab Hortensio Rege.

(h) Glossa ad *princ. Inst. de testam. ord. Calatis*, id est, bonis initiis vel conuentibus, *καλὸς* enim bonum interpretatur.

(i) Glossa *ad princ. Inst. de lege Falcid.* Falcidia sic dicta, quod vt falx foenum, sic & lex legata resecat.

(k) Glossa *ad §. 3. Inst. de sing. reb. per fideicomm. rel.* Orcinus sic dictus ab orco, quod est rectum, vnde orcinus, id est, directe manumissus, vel ab orco id est capio.

iſtis Praeſidibus & Praefectis praetorio imperii noſtri Principes atque Electores deriuare haut dubitabant. Quas ridiculas interpretationes ex craſſa antiquitatum Romanorum interiorisque litteraturae ignorantia ſubnatas quum poſteri, nugis iſtis tamquam glebae adſcripti, tantum non conſecrarent: tantus ſenſim ſuccreuit errorum grauiſſimorum prouentus, vt exſtirpanti huic luxurianti lolio ne eminentiſſimorum quidem iureconſultorum ſufficeret diligentia.

Enimuero, condonandum id forſan fuerit magnis illis, quæ tam infelici ſaeculo adoleuerant, ingeniis. Illud vix ferendum, quod in felici illa temporum reparatione, quum vbique feruerent elegantiorum litterarum ſtudia, non deeſſent, in illa gloſſatorum bar-

non intellectarum principia vno ſpiritu citantes.

Verum ſuppuduit demum iureconſultos tantae barbariei, Deusque hanc eis mentem dedit, vt cum illo legum ſtudio praeter accuratiorem ratiocinandi artem aliaque praeſidia, etiam antiquitatum inprimis Romanarum peritiam coniungerent. Viderunt poſtrema haec ſaecula iureconſultos humaniſſimos, GROTIOS GOTHOFREDOS, VINNIOS, FREHEROS, HERALDOS, OISELIOS, BRVMMEROS, MENAGIOS, HVBEROS, SPANHEMIOS, BYNCKERSHOEKIOS, NOODIOS, SCHVLTINGIOS, qui nihil fecerunt reliqui, vt legibus ex ipſa ſtat9 Romani veterumque rituum con templatione lucem ſuffunderent. Sed pleriq; tamen duntaxat ſingularia quaedam iuris noſtri capita illu-

illuſtranda ſuſceperunt, nemoque adhuc, quantum memini, exſtitit, qui per omnes iuris partes eundo hoc antiquitatis iter, vt CICERO (n) vocat, confecerit. Equidem IACOBVM GOTHOFREDVM iuſtum antiquitatum iuridicarum corpus meditatum eſſe, auctor eſt MORHOFIVS, (o) id quod, ſi vidiſſet lucem, tamquam Phidiae aliquod ſignum omnium procul dubio cordatiorum admirationem meruiſſet. Verum inuiderunt nobis fata tam luculentum opus, neque quisquam adhuc in tanti viri labores ſucceſſit.

Quum vero & ego, quantum vtilitatis haec antiquitatum notitia iuris

(n) Cic. *Orat.*
(o) Morhoff. *Polyhiſt. p.* 247.

iuris Romani cultoribus adferat, experiundo didicissem, & olim, ita ferente studiorum meorum ratione, in peruoluendis melioris aetatis auctoribus, indagandisque antiquitatibus haut parum insumsissem operae: facile a me impetraui, vt hac re cupidae legũ iuuentutis studia pro virili mea parte iuuare anniterer. Eo consilio superiore aestate in publicis, quas indixeram, praelectionibus ad singulos Institutionum titulos ea explicaui, quae ex antiquitatibus ad intelligendam illam iuris materiam obseruanda videbantur. Quum vero, auditorum memoriae consulturus, breuissimis, quantum licebat, positionibus omnia conclusissem: dignae illae quibusdam visae sunt, quas reuocarem sub limam, & publicae luci exponerem.

nerem. Et inde ſubnatum mihi eſt hoc antiquitatum Romanarum, quod nunc publici iuris facio, ſyntagma, interioris iurisprudentiae ſtudioſis non ingratum, vt ſpero, futurum. Non ergo vulgaria ac trita hic quaeres, non λεπτολογίας illas, quas plerumq; in antiquitatum ſcriptoribus rident cordatiores eruditi. Non hic de veterum calceis, non de eorumdem tricliniis, epulis, ianuis, ludis, haſtis, tibiis, coronis, laruis, thermis, torquibus, lucernis agitur: (cui enim non dictus Hylas?) ſed de iis, quae ad ſtatum reipublicae Romanae, ad legum origines & rationes, ad ritus, formulas, ſolemnia populi Romani verba, ipſumque veterum iudiciorum ordinem pertinent, & ſine quibus intelligi haut poſſunt leges Romanorum.

In consilium vbique adhibui auctores praestantissimos, quos omnes ipse euolui, &, quantum licuit, bona fide allegaui. In prioribus titulis multum me fateor profecisse ex illustris THOMASII dissertationibus, quibus Institutiones illustrare coepit, (p) quae si omnes vidissent lucem, supersedere potuissem hisce lucubrationibus. Multum quoque adiumenti mihi attulerunt aeterna CVIACII, HOTOMANORVM, BRISSONII, BALDVINI, PET. FABRI, BRVMMERI, M. VERTRANII MAVRI, SIGONII, SALMASII, IO. FR. GRONOVII, EZ. SPANHEMII, MENAGII, NOODII, BYNCKERSHOEKII, PERIZONII, HV-

(p) *De vsu practico Institutionum*, in quibus tamen adhuc non longius quam ad *Lib. I. Tit.* progressus est.

HVBERI, BVRMANNI, SCHVLTINGII, aliorumque doctiſſimorum virorum opera, quae diurna nocturnaque verſaui manu. Legem tamen hanc ego mihimet ipſe dixi, vt ſemper ad fontes recurrerem: eaque re factum eſt, vt haud pauca obſeruarem, quae aliis in mentem haud veniſſe arbitror. Quum vero in praelectionibus, quarum memini, publicis ordinem Inſtitutionum ſequutus eſſem: nolui poſtea ab eodem recedere, ſed eumdem in toto opuſculo ſeruandum exiſtimaui, ea tamen lege, vt potiores, quae in pandectis occurrunt, materias iuſto loco atque ordine infererem, multaque, quae in vtrisque deſiderantur, hinc inde ſupplerem. Sic quum verbi cauſſa diſtinctiones perſonarum omnes neque in Inſtitutionibus, neque in latiore Digeſtorum opere explicatae ſint: de illis accuratiſſime egi in adpendice libri primi, ubi id ſimul dedi operam, vt quæ a CAR. SIGONIO in libris *de antiquo iure ciuium Rom. Italiae & prouinciarum*, vt & EZECH. SPANHEMIO in *Orbe Romano* paullo prolixius traduntur, tanquam in nucleo exhiberem. Eadem cura & diuiſio-

generibus, & ritibus in ea adhibitis differitur.

ad TIT. XII. quibus modis patr. pot. soluitur, agitur *de ritibus emancipationis eiusque variis speciebus.*

ad TIT. XIII. XIV. XV. XVII--XX. de tutelis testamentaria, legitima, fiduciaria, datiua, *partim origo tutelae, partim leges XII. tabularum de tutelis explicantur. Adduntur quaedam de ritibus dandi tutores, vt & de tutela mulierum, cuius historia latius traditur.*

ad TIT. XVI. de capitis deminutione, *eius origo ex antiquo census instituto deducitur, multaque ex antiquitatibus explicantur de iure postliminii, de seruitute poenae, de exsilio, aquae & ignis interdictione, deportatione, & aliis.*

ad TIT. XXI. de auctoritate tutorum, *quid antiquis fuerit auctoritas, quid administratio, & quomodo interponi consueuerit auctoritas, docetur.*

ad TIT. XXII. Quibus modis tutela finitur, *de ritu explorandi pubertatem, & aliis modis finiendi tutelam agitur.*

ad TIT. XXIII. de curatoribus, *agitur de curatione furiosorum, & prodigorum, de ritu interdicendi bonis, de origine curationis minorum, de actoribus & adiutoribus, aliisque rebus huc pertinentibus.*

ad TIT. XXIV. de satisdat. tutor. & curat. *satisdationis origo, SC. sub Traiano factum, ipseque ritus satisdandi explicatur.*

ad TIT. XXV. de excusat. tut. vel curatorum *multa differuntur ex antiquitatibus de lege Papia Poppaea & iure liberorum, de liberorum recens natorum professione, de administratione fisci & aerarii, de schola Romana, Cpol. & Berytensi & variis in illa Professoribus, Grammaticis, Rhetoribus, philosophis, medicis, Iureconsultis, eorumque immunitatibus.*

ad TIT. XXVI. de suspect. tutorib. vel curatoribus *origo huius criminis ex lege XII. Tab. explicatur.*

APPENDIX Libri I. ea supplet, quae in institutionibus de iure personarum omittuntur. *Hinc in illa agitur de iure ciuitatis & Quiritium, de Latio & latini nominis eorumque iuribus, de Italis, de pro-*

prouinciis, earumque formulis, de municipiis, coloniis, praefecturis, ciuitatibus foederatis, de peregrinis denique eorumque conditione & iuribus, aliisque.

LIB. II.

Ad TIT. I. de rer. diuis. & adquir. rer. domin. explicatur, *quomodo Romani res sacras Diis superis; religiosas diis inferis consecrauerint, quomodo sepulcra circumscripserint limitibus, quomodo muros aratro signarint, ac deinde dedicarint? Quae res dictae veteribus publicae, communes, vniuersitatis, nullius? Quaenam res mancipi & nec mancipi? quomodo facta mancipatio, in iure cessio, sub corona venditio, auctio, traditio, adiudicatio? Quid Dominium Quiritarium & bonitarium?*

ad TIT. II. de rebus corporalibus & incorporalibus *haec diuisio e principiis Stoicorum explicatur.*

ad TIT. III. de seruitut. rustic. & vrbanor. praediorum *de vtrarumque origine & indole ex antiquitatibus Romanis disseritur.*

ad TIT. IV. & V. de vsufructu, vsu & habitatione *eorumque origine agitur.*

ad TIT. VI. de vsucapionibus & longi temporis praescriptionibus *origo horum iurium ex iure Attico & legibus XII. Tabularum deriuatur, & de legibus Atinia, Iulia, Plautia, Scribonia aliisque nouis constitutionibus agitur.*

ad TIT. VII. de donationibus *disseritur de differentia doni & muneris, de donis Romanorum variis, veluti strenis, apophoretis, muneribus natalitiis, lustricis, nuptialibus xeniis, &c. Eadem occasione de lege Cincia & aliis iuribus eorumque origine agitur.*

ad TIT. IIX. Quibus alienare licet vel non licet, *tota materia de dotium origine & iure, vt & de ritibus dotem dicendi, dandi promittendiue tractatur. Agitur item de alienatione pignoris & rerum pupillarium.*

ad TIT. IX. Per quas personas cuique adquiritur, *praecipue de adquaestu per liberos horumque peculio, vt & per seruos, matres familias, personasue liberas agitur.*

ad

ad TIT. X. XI. XII. De testamentis ordinandis, de testam. militar. & qui testari non possunt, *ostenduntur prima rei testamentariae initia, additurque, quomodo testamenta in comitiis calatis, in procinctu, per aes & libram, vt & praetoria facta, scriptaque sint. Agitur etiam de testamentis militaribus, de testamentis feminarum, de exheredatione liberorum vetere & noua, vt & abdicatione eorum. &c.*

ad TIT. XIV. de heredibus instituendis *de iis praecipue agitur, qui heredes institui haut potuerint, quales erant peregrini, caelibes, orbi, vniuersitates, in quibus tamen non comprehenduntur municipia. An & quinam Dii potuerint heredes institui? Qualis as hereditarius, & quomodo computandus?*

ad TIT. XV. XVI. de vulgari & pupillari substitutione *in vtriusque originem inquiritur, simulque eius formula & modus ostenduntur.*

ad TIT. XVII. XVIII. XIX. quibus modis testam. infirmantur, de querela inofficiosi test. vt & de hered. qualitate & different. *explicatur, quaenam testamenta fuerint nulla vel iniusta, infirmata, rupta, irrita, rescissa: quae fuerit origo querelae inofficiosi, eiusque natura? quae origo portionis legitimae? Quinam heredes dicti necessarii, sui & necessarii, extranei? Quibus ritibus creta & adita hereditas? Quid pro herede gestio? Quid immixtio & agnitio?*

ad TIT. XX--XXII. de legatis eorumque ademtione & translatione, vt & lege Falcidia *ostenditur, quotuplicia legata fuerint, quomodo legatum sit per vindicationem, damnationem, sinendi modo, per praeceptionem? Quaenam fuerit horum legatorum differentia? Quid legatum partis hereditatis? Considerantur porro leges Furia testamentaria, Voconia, Falcidia earumq; origo & materia expenditur.*

ad TIT. XXIII--XXV. de fideicommissis vniuersalibus & singularibus & de codicillis *fideicommissorum origo, formulae, natura ostenditur: adduntur nonnulla de SC. Trebelliano, Pegasiano, Aproniano, de codicillorum nomine, natura, origine, & quae huc pertinent, aliis.*

AN-

ANTIQVITATES ROMANAE IVRISPRVDENTIAM ILLVSTRANTES.

PROOEMIVM.

QVum Iuſtinianus Imperator in Inſtitutionum ſuarum prooemio potiſſimum collectionis ſuae texat hiſtoriam: facturi videbimur operae pretium, ſi & nos illius exemplo iuris Romani collectiones veluti per indicem recenſuerimus.

I. Legum regiarum collectio seu ius Papirianum.

I. Vrbem Romam principio Reges habuere, qui manu initio omnia regere, post ea vero & leges quasdam curiatas ad populum ferre coeperunt. Tacit. *Annal. III, 26. L. 2. §. 1. D. de orig. iur.* Has leges regias, maxime sacras primus collegit C. (*a*) Papisius, non multo post exactos Reges Pontifex Maximus, vt patet ex Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. III. p. 178*, ex quo etiam discimus, C. Papisium illum leges Numae dudum abolitas in vsum reuocasse. Et haec quidem collectio IVS CIVILE PAPISIANVM (*b*) voca-

(*a*) Pomponius *L. 2. §. 2. & 36. D. de O. I.* modo *Sextum* modo *Publium* vocat: Dionysius vero Halicarnasseus, cui plurimum ea in re credendum, *Caium* adpellat. Quum autem Cuiacius obseruet, in codicibus MSC. legi VI pro *Sextum*: non dubito, quin ex nota numerali Sexti praenomen sibi finxerint scribae. Significare vero videtur numerus iste, Papisium illum, quem Dionysius Halicarnasseus praecipue sacras Numae leges collegisse refert, sexto demum libro reliquas leges regias veluti adpendicem adiecisse: Vnde ita forsan legenda verba Pomponii: *Quae omnes conscriptae exstant in libro sexto C. Papisii.*

(*b*) *Papisii* olim dicti, qui postea *Papirii.* Cice-

vocatur a Pomponio *L. 2. §. 2. D. de orig. iur.* de eoque librum integrum composuit Granius Flaccus, laudatum in *L. 144. D. de verb. signif.*

II. Dudum vero, praeter paucissima fragmenta (c) Papiriana illa collectio periit. Et hinc post renatas litteras de colligendis legibus regiis cogitarunt Ioannes Guil. Forsterus in *Historia iuris Romani*, Fuluius Vrsinus, Ant. Augustinus & Iustus Lipsius in *Legibus Regiis & Decemuiralibus*, Pandulphus Prateius in *Iurisprudentia vetere Draconis & Solonis, cum Romano iure legum Regiarum & decemuiralium collata. Lugd. MDLIX. 8o.* Franc. Modius, Steph. Ven. Pighius, Ant. Syluius, &, qui reliquis omnibus palmam praeripuit Paullus Merula *de legibus Romanorum, Capite II. & sequentibus.* Romuli

II. Eius interitus & restitutio.

Cicero *Epist. ad famil. IX, 21.* Primus Appius Claudius Crassus circa annum V. C. cccccv. litteram R reperit, ex eoque tempore dici coepit, *Papirius, Furius, Valerius* pro *Papisio, Fusio, Valesio.* Petr. Faber *Semestr. I, 11. p. 52.*

(c) Fragmentum bene longum e iure Papiriano exstat apud Macrob. *Saturn. III, 11.* Forsan etiam huc pertinet *L. 2. D. de mort. infer.*

muli leges ſingulari opuſculo collegit expoſuitque Franc. Balduinus. (*d*)

III. Leges XII. Tabul. III. Eiectis Regibus, leges quoque eorundem exoleuiſſe, (*e*) & ius maxime in-

(*d*) Sequutus eſt Balduinus tabulam Capitolinam, cuius apographum a Io. Barth. Mariiano acceperat. Sed eam genuinam haut eſſe, vel primo intuitu adparet. Vid. Eric. Maurit. *Diſſert. de libris iur. comm. p. 92.* Ge. Schubart. *de Fatis Iurisprud. Rom. Exerc. I. 38. p. 64.*

(*e*) Leges omnes Regias ſemel ſimulque lege Tribunitia abrogatas, vulgo colligunt ex *L. 2. §. 3. D. de orig. iur: Exactis regibus lege Tribunitia, omnes leges hae exoleuerunt.* Ex hoc enim loco palam eſſe putant, lege quadam, vel a Iunio Bruto, Tribuno adhuc Celerum lata, vel tributim a populo ſcita, leges regias omnes fuiſſe proſcriptas. Vid. Ge. Eberlin *de orig. iur. IV, 11. p. 22.* Ge. Schubart. *de fat. iurispr. Rom. Exerc. II, 4. 118.* Sed ſane leges, lege, non exoleſcunt, ſed abrogantur: neque Pomponius ait, leges regias lege illa Tribunitia exoleuiſſe, ſed reges ipſos proſcriptos eſſe lege Tribunitia. Rittershus. *ad Leg. XII Tab. p. 9.* Tribunitia illa lex eſt illa Iunia *de imperio conſulari*, quippe quam Brutus, adhuc Tribunus Celerum ad popu-

incertum esse coepisse, nouimus ex *L.2.§.3. D. de orig. iur.* Post diuturnas patritiorum plebisque simultates, an. Vrb. cond. CCCI. tres legati in Graeciam missi sunt, qui variarum ciuitatum leges describerent. Postea Decemuiri legum ferendarum caussa creati e moribus antiquis, (f) & iure, quod legati attulerant, peregrino & praecipue Attico (g) duodecim Tabulas

populum tulit. Exoleuerunt vero regiae leges desuetudine, & quidem omnes. Nam si quae in vsu manserunt, eae non tanquam leges regiae, sed tanquam mores patrii obseruabantur, vt discimus ex Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. X. p. 627.*

(f) Multas leges veteres in XII. Tabulas migrasse, prolixe demonstrant Iac. Cuiac. *Obseruat. III, 40.* Guil. Maran. ad *L. 2. D. de orig. iur. p. 107. 120.* Et satis id constat exemplo patriae potestatis, de qua legem Romuli in quarta Tabula exstitisse, testatur Dionys. Halic. Ant. Rom. *II. p. 97.* qui etiam *Libro X. p. 681.* obseruat, XII. Tabulas *ἔκ τε τῶν ἑλληνικῶν νόμων καὶ παρὰ τῶν σφισὶν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν tum ex Graecorum legibus, tum ex suis moribus non scriptis* esse compilatas. Plura non addo de re certissima.

(g) Solonis leges adeo primas tulerunt, vt eas

bulas compilarunt, quas deinde populus in comitiis centuriatis probauit. Liu. *Hist.* *III.*

eas ſolas commemorent auctores quamplurimi. At Gell. *Noct. Attic.* XX, 1. duodecim tabulas, *inquiſitis exploratisque multarum vrbium legibus*, eleganti atque abſoluta breuitate verborum ſcriptas teſtatur. Tacitus quoque *Annal. III, 26.* a decemuiris, *quae vſquam egregia*, accita eſſe docet. De Lacedaemonum legibus vulgo hoc negant, ob teſtimonium Auguſtini *de Ciuit. Dei II, 16.* Sed illi opponi poſſent Symmachus *Epiſt. III, 11.* Ammian. Marcellin. *Hiſt. XVI, 5.* Athenaeus *Deipnoſ. VI, p. 273.* Forte tutelam agnatorum legitimam Laconum moribus debent. Sane enim Spartae eam tutelam vſitatam fuiſſe patet ex Herodot. *I, 65.* Nec dubitandum, quin ex Charondae quoque legibus nonnulla adoptarint decemuiri, inprimis legem de ſupplicio falſi teſtis, ceu ex Ariſt. *Polit. II, 10.* docet Rittershuſius. Ab Aequis Faliſcis quoque Decemuiros iura fecialia & nonnulla XII Tabularum ſupplementa accepiſſe, docet Seruius ad Virgil. *Aen. VII, v. 695.* ſed erraſſe Seruium palam eſt ex Liu. *I, 23.* ubi iura Fecialia iam Ancum Marcium, deſumta a Faliſcis, Romanis tradidiſſe legimus.

(b)

III, *31.34.37.57.* Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. X. p. 676.* Et hae ſunt illae tabulae, quas omnibus omnium philoſophorum bibliothecis anteponendas putabat Cicero *de Orat. I. 44.* Hae ſunt illae tabulae, *fons vniuerſi publici priuatique iuris.* Liu. *III, 34.* Naeuis tamen eas non caruiſſe, iam dudum oſtenderunt Phauorinus philoſophus apud Gell. *Noct. Att. XX, 1. &* Thomaſ. *de Naeuis Iurisprud. Rom. Anteiuſtin. I,* 2. & *Diſſertat. annexa p. 158. ſequ.*

IV. Quamuis vero hae leges decemuirales tabulis aeneis (*h*) inſcriberentur a Romanis, Dionyſ. Halicarn. *Ant. Rom. X. p. 681.* Liu *III, 57.* & loco vrbis celeberrimo, id eſt, pro roſtris, adfigerentur in perpetuam rei memoriam: Diodor. Sicul. *Biblioth. XII, 26.* anno tamen V. C. CCCLXVIII. Gallico incendio vna cum ipſa vrbe conflagrarunt, reſtitutae paullatim, conquiſitis

IV. Earum interitus & reſtauratio.

(*h*) Pomponius *L. 2. §. 4. D. de orig. iur.* meminit tabularum *eborearum*, vel, vt alii legere malunt, *roborearum*, quod ſane conuenientius videtur priſcae Romanorum paupertati. Sed forſan hae leges in tabulis *roboreis* primum promulgatae, ac dein, vbi populus eas iure ſciuerat, aeneis demum inſcriptae ſunt. Ge. Schubart. *de Fat. Iurisp. Rom. Exerc. II, 35.*

tis vndique) fragmentis & apographis. Liu. *VI, 1.* Postea vt eo minus esset eas amittendi periculum, pueris ipsis ab incunabulis ediscendae proponebantur. (*i*) Cicero *de Legib. II, 4.* & 21. Verumtamen ne sicquidem aetatem tulit nobilissimum illud legum *D*ecemuiralium corpus, quod iam inde a saeculo VI. periisse, non praeter rem existimamus. (*k*)

V. Collectiones XII. Tabularum recentiores.

V. Post renatas litteras, collectis vndique fragmentis restituere eas tentarunt Aymarus Riuallius, Io. Oldendorpius, Io. Guiliel. Forsterus, Ant. Augustinus, Fulu. Vrsi-

(*i*) Pueris ediscendae erant hae tabulae, isque mos tamdiu durauit, donec lege Cornelia Praetores ex edictis perpetuis ius dicere iuberentur. Ex eo enim tempore iuris studia non a Legibus XII. Tabularum, sed a Praetoris edicto auspicabantur adolescentes, ceu ex Cicer. *de Legib. I, 6.* erudite ostendit V. C. Iac. Perizonius *Diss. de Lege Vocon. p. 193.*

(*k*) Rittershusius *ad XII. Tab. p. 13.* tabulas has periisse putat sub irruptionem Gothorum. Ast saeculo adhuc Iustiniani exstiterunt Commentarii Caii, quibus integrum XII. Tabularum textum insertum fuisse, ex fragmertis patet, quae in Digestis passim exstant.

(*l*)

Vrſinus, Franc. Balduinus, Ant. Contius, Franc. Hotomanus, Iac. Raeuardus, Cael. Calcagninus, Io. Criſpinus, Steph. Ven. Pighius, Theod. Marcilius, Fr. Pithoeus, Dionyſ. Gothofredus, Iuſtus Lipſius, Paullus Merula, Conr. Rittershuſius, Ludou. Charondas, Pandulph. Prateius, Hadr. Turnebus, Iul. Pacius, Car. Sigonius, Ant. Clarus Syluius, Ian. Vincentius Grauina, &, qui reliquis omnibus videtur praeferendus, Iac. Gothofredus, cuius abſolutiſſima collectio exſtat in *quatuor Fontibus Iur. Ciuilis*, qui prodierunt *Geneuae MDCLIII. 4o.*

VI. Ex interpretatione XII. Tabularum *legis actiones* natae ſunt, id eſt, certi exercendi iuris ritus, certaeque verborum conceptiones & formulae, quibus neglectis ſuſceptum quoduis ciuile negotium irritum habebatur. Tales actus legitimi erant verbi gratia mancipatio, manumiſſio, emancipatio, ceſſio in iure, hereditatis aditio & repudiatio, adoptio, aliaeque plures, eorumque proprium erat, I, vt vel in iure vel certe ſolemniter, (*l*) fierent. II, vt nec diem nec conditionem admitterent. III, vt vno actu fierent, & iterari nequi- VI. Legis actionum formulae, & faſti.

(*l*) Omnes actiones legitimas in iure factas putat Grauina, *l. c.* ſed id falſum de he-

quirent, IV, vt per procuratorem fieri non possent. Ian. Vinc. Grauina *de XII. Tab. LXXX, p. 442.* Brisson. *Antiqu. Rom. III, 20, p. 76.* Petr. Faber. *Semestr. II. 23. 24. & ad L. 77. D. de Reg. iur. p. 344. seq.* Iac. Raeuard. *de Auctorit. prudent. II, p. 952. seq.* Accedebant fasti, seu consignationes dierum fastorum, nefastorum, intercisorum, quib9 lege agere vel licebat, vel non, vel ex parte tantum licebat. Harum rerum omnium notitia initio penes solos patritios, & Pontifices potissimum erat, qui tamquam oracula adibantur a populo: neque e re sua hi esse putabant, eas formulas & fastos euulgari. Cicero *de Orat. I, 41.* & *pro Muraena XI.* Quinctilian. *Inst. Orat. III, 8.* Pomponius *L. 2. §. 25. D. de Orig. iur.*

VII. collectio eorum in iure Flauiano.

VII. Egregiam ergo plebi operam nauabat Cn. Flauius, qui arcanas istas formulas & fastos Pontificios, (*m*) ab Appio Clau-

hereditatis aditione, repudiatione, aliisque actibus legitimis, qui & extra ius recte expediebantur. Solemniter tamen omnes fieri debebant.

(*m*) Solos fastos a Flauio cum plebe communicatos dicit Cicero *pro Muraena XII.* sed formulas addunt reliqui auctores, vt puta, Valerius Maximus, Liuius, Gellius, Plinius, & ipse Cicero *Epist. ad Attic. VI, 1.*

(*n*)

Claudio (*n*) in librum collectos primus euulgauit. Vnde natum IVS FLAVIANVM, de quo Pompon. *L.* 2. §. 7. *D. de orig. iur.* Cicero *de Orat.* I, 41. *pro Mur.* XII. Liu. *IX, fin.* Plin. *Hist. Nat.* XXXIII, 1. Gell. *Noct. Att.* VI, 9. Valer. Max. II, 5. Addunt Pomponius, & Plinius, Flauium eo beneficio Aedilitatem a plebe meruisse: sed constat ex Valerio Maximo, eum iam tum, quum ista patritiorum arcana euulgaret, Aedilem fuisse, & deinde Praetorem factum, idque vel inde colligas, quod ipse Pomponius Fastos illos *in albo* (*o*) propositos, refert.

VIII. Quanto gratius hoc plebi fuit officium: tanto minus illud placuit patritiis, qui nouas subinde excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manarent, occultioribus quibusdam notis consignarunt. Eas vero denuo euulgauit Sext. Aeli- VIII. Et ius Aelianum.

(*n*) Non Decemuiro illo, ceu existimat Guido Panciroll. *Var. Lect.* II, 2. sed Appio Claudio Coeco, cuius scriba fuerat Flauius. Plin. *Hist. Nat.* XXXIII, 1. Cicero *de Orat.* I, 41.

(*o*) In albis aliquid proponere, non priuatorum erat, sed Praetorum atque Aedilium.

Aelius Paetus Catus, (p) anno circiter V. C.DLIII, vnde enatum IVS AELIANVM, *L. 2. §. 7. D. de Orig. iur.* Cic. *pro Muraen. XII.* An hoc ius Aelianum idem sit cum S. Aelii Tripartitis, nondum expeditum est. Negant Bertrand. *de Iurisper. II, 4. p. 171.* Guil. Grot. *Vit. Iureconf. I, 3. p. 17.* Mihi ea de re dubitandum vix videtur ob *L. 2. §. 38. D. de Orig. iur.* ex qua patet, in Tripartitis illis praeter XII. Tabulas earumque interpretationem, *legis* etiam *actiones* occurrisse. Vid. Beyeri *Posit. ad tit. D. de Orig. iur. p. m. 10.*

IX. Vtriusque interitus & restauratio

IX. Vtramque collectionem fata nobis inuiderunt. Formulas tamen actionum stupenda plane industria collegit Barn. Brisson. libris *de formulis & solemnibus populi Romani verbis*, edito *Francof. MDXCII. 4o.* quibus tamen non has tantum, sed & alias sacras, militares forenses familiaresque

(p) Sextum hunc Aelium mirifice collaudant Cicero *in Bruto* XX, Plin. *Hist. Nat. XXXIII, 11.* & Ennius apud Cicer. *de Orat. I, 45.* cui vocatur

Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus.

De gente Aelia egregie differit Henr. Noris. *Cenotaph. Pisan. Dissert. III. p. 419.*

(q)

que formulas complexus eſt. Faſtorum exemplum non vnum exſtat in antiquis marmoribus, ex quibus quaedam aeterno Inſcriptionum operi inſeruit Gruter. *p. CXXXIII*, & cum Petri Ciacconii aliorumque explanationibus recudenda curauit Io. Ge. Graeuius *Theſaur. Antiqu. Rom. Tom. VIII.* Veterum denique notarum iuridicarum ſpecimina poſt Valerium Probum & Petrum Diaconum & Mangonem dedit Io. Nicolai in libro *de ſiglis veterum*, qui prodiit *Lugd. Batau. MDCCVI, 4o.*

X. Romana iurisprudentia mole ſua laborat.

X. Ab iis temporibus multae ſubinde latae ſunt leges, multa quoque plebiſcita, multa edicta Praetorum atque Aedilium prodierunt, quibus acceſſerunt Reſponſa prudentum,& ſub Imperatoribus ſenatusconſulta & Imperatorum Reſcripta, adeo, vt in magnum *aliarum ſuper alias cumulatarum legum cumulum* excreſceret Romana iurisprudentia. Liu. *III, 34.* Romanarum legum Senatusque conſultorum hiſtoriam plures dare auſi ſunt, in quibus eminent, Paullus Manutius, Anton. Auguſtinus, Paullus Merula, Franc. Hotomanus, Ianus Vincent. Grauina: ſed hi omnes tamen in tanta meſſe haut leue reliquerunt ſpicilegium.

XI. De vniuerſali iuris Rom.

XI. In tanta legum Romanarum farragine haut pauci de vniuerſali quadam iuris

collecti-one co-gitat Ci-cero. ris Romani collectione cogitare coeperunt. Agitauerat hoc consilium Cicero, (q) cuius integrum ea de re librum allegat A. Gellius *Noct. Attic. I, 22.* Ipse quoque luculentam illius operis σκιαγραφίαν dederat libro *de Oratore I, 42.* Sed in spongiam incubuit hic Ciceronis Aiax.

XII. Vt &c. Iul. Caesar Cn. Pompeius & Constantinus M. XII. Idem labor, teste Suetonio *Iul. XLIV.* Iulium Caesarem; idem & Cn. Pompeium exercuit, si vera refert Isidorus Hisp. *Orig. V, 1.* &, qui hunc exscripsit, Gratianus *can. vlt. Distinct. 7.* Ita enim ibi Isidorus: *Leges autem redigere in libros primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit, obtrectatorum metu. Deinde Caesar coepit id facere, sed ante interfectus est.* Sunt etiam, qui Constantinum M. de eiusmodi corpore iuris compilando cogitasse ferunt. Beyer. *Posit. ad*

(q) Ciceronem non fuisse in Romana iurisprudentia hospitem, vel scripta illius demonstrant. Q. Scaeuolae se operam dedisse, testatur ipse in Bruto: & in orat. pro Muraena minatur, se, si sibi homini occupato stomachum mouerint, triduo iureconsultum professurum. Unde & inter iureconsultos Ciceroni locum dedit Guil. Grot. *Vit. Iureconsult. I, 9. p. 61.*

(r)

ad Digest. I, 1. 146. Sed horum omnium consilia fuere irrita. Inprimis dolendum, Caesari, huic operi quam maxime pari, per fata non licuisse tam praeclare de Romana Iurisprudentia mereri. Huber. *Auspic. Domest. V, p. 177.*

XIII. Edicta Praetorum, Augusto imperante, diligenter colligere interpretarique coeperat C. Aulus Ofilius Iureconsultus. (r) *L. 2. §. 44. D. de orig. iur. L. 1. D. ne quis eum qui in ius vocatus est.* Sed priuatim susceptum fuerat hoc opus, neque adeo publicam vmquam auctoritatem videtur obtinuisse. Menag. *Amoenit. Iur. p. 447. & p. 98.* XIII. Edicta praetorum primum collecta ab Ofilio.

XIV. Postea, Hadriano imperante, edicta Praetorum in vnum codicem coaluere, aut ex multis potius edictum vnum, quod perpetuum vocabatur, concinnatum est. Eutrop. *Epit. Hist. Rom. VIII, 9. L. 1. §. 18. C. de vet. iure enucl. L. 10. C. de condict. indebiti.* Auctor operis non Didius Iulianus Imperator, ceu ex loco quodam Aurelii Victo- XIV. Edictum perpetuum Saluii Iuliani.

(r) Iam ante C. Ofilium ad edictum quaedam commentari cœperat Seru. Sulpitius. *L. 2. §. 44. D. de orig. iur.* ex quo Sulpitii commentario fragmentum exstat *L. 5. D. de institor. actione.* sed breuissimum hoc opus fuisse obseruat Pomponius.

(s)

Victoris male intellecto coniecerat Hugo Grot. *Florum spars. ad L. 2. D. de Orig. iur.* sed Saluius Iulianus, Didii proauus, teste Spartiano *vit. Iulian. I.* de quo iureconsulto praeter Bertrandum & Guil. Grotium legi merentur Aegid. Menag. *Amoenit. iur. XXIV.* Henr. Dodwell. *Praelect. Cambden. VIII, p. 333.* Quamuis vero mirifice Iulianum collaudent veteres, adeo, vt eum vocent *virum sapientissimum Nou. LXXIV. maximae existimationis virum & disertissimum iurisperitum L. 5. C. de bonis quae lib. iuris sublimissimum testem, L.* pen. *C. de condict. indeb. summum auctorem iuris scientiae, L. inter antiquam C. de vsufr. & habit.* & quae alia passim sunt eius elogia: non tamen naeuis suis caruit hoc edictum. Quaedam enim addidit de suo, quae praetor nunquam edixerat: *L. 3. D. de coni. cum emanc lib.* quaedam detraxit, veluti illa quae de iure iurando Vestalibus & Flamini Diali remittendo edixerat Praetor: Gell. *Noct. Attic. X, 15*, quaedam correxit pro lubitu. *L. 1. D. commod. L. 1. D. quod met. caussa.* Vid. Io. Bertrand. *de Iurisperit. I, 1. p. 31.* Guil. Grot. *de Vit. Iureconsf. II. 6. p. 127.* Iac. Gothofred. *Manual. Iur. III, p. 14. 15.* Nihilominus tamen tantam hic Iuliani labor auctoritatem in foro obtinuit, vt Diocletianus & Maximianus Imp. illud *ius perpetuum* adpellare non dubitent,

tent, *L. Praeſes* 5. *C. de adpellat.* Vnde non mirum, quod ex eo tempore Furius Anthianus, Pomponius, Calliſtratus, Paullus, aliique clariſſimi iureconſulti, certatim ad Edictum Perpetuum commentati ſunt.

XV. Eodem exemplo etiam Edictum prouinciale neſcio (*s*) quis concinnauit, quod tamen ab edicto perpetuo Praetoris parum diſcrepaſſe videtur. Caii ſane fragmenta ex commentariis ad Edictum prouinciale tantum non in omnibus fragmentis aliorum ex libris ad Edictum Praetoris reſpondent: adeo vt Gothofredus in ordinando edicto perpetuo etiam Caii fragmentis vti non dubitarit. Ceterum hanc vtriusque edicti ſimilitudinem nemo mirabitur, qui nouerit, iam olim Proconſules vrbana edicta in iure dicundo plerumque eſſe ſequutos. Cicero *Verrin. I, 46.* & *ad Attic. Epiſt. VI, 1.* Conf. Ezech. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II, 12.* p. 97. XV. Edictum prouinciale.

XVI. Periit vtrumque edictum, magno iurisprudentiae noſtrae incommodo. Fra- XVI. Reſtitutio edicti perpetui

(*s*) Hadriano hoc edictum prouinciale tribuit Henr. Dodwell. *ad* Spartian. *Had. 2.* *p. 395.* Sed dubium, an non ſub Marco prodierit vid. Ez. Spanh. *Orb. Rom. II, 12.* *p. 97.*

Fragmenta tamen hinc inde in Digeſtis reliqua tamquam factas e naufragio tabulas collegerunt Eguinarius Baro in libris *Manualium*, (*t*) Guil. Ranchinus, cuius labor ad edictum prodiit Pariſ. MDXCVII. 8. & qui in digerendo ordinandoque potius, quam concinnando edicto omnium ſuperauit induſtriam, Iac. Gothofredus, cuius *ſeries librorum Edicti perpetui* inter *quatuor fontes iuris ciuilis* exſtat.

XVII. Codices in quibus collectae conſtitutiones principum. XVII. Ex quo Imperatores non amplius ſenatus-conſultis, ſed epiſtolis, noua iura condere coeperant: intra ducentos annos in tantum cumulum etiam haec excreuere Principum reſcripta, vt etiam de iis in codices (*u*) colligendis cogitarint Gregorius & Hermogenes, ſeu, vt aliis

(*t*) Parum honorifice de hac Eguinarii collectione ſentit Iac. Gothofr. in *Biblioth. iuris l, p. 46.* vbi obſeruat, auctorem ſæpe data opera fingere edicta, quæ numquam fuerint, multaque eo referre, quæ ex iureconſultorum placitis, moribus antiquis, nouisque principum inſtitutis deſcendant.

(*u*) Codices quum ſemper vocentur huiusmodi Reſcriptorum principalium collectiones: obſeruandum, codices olim a voluminibus diſtinctos, atque ita adpellatos libros quadrata vel quadrangula forma.

liis vocantur Gregorianus & Hermogenianus, quorum codices, priuata auctoritate concinnati etiam a Iustiniano celebrantur. *Const. de Iustin. cod. confirm.*

XVIII. Ad Gregorianum codicem quod attinet, eum recentiorem Hermogeniano credit Guido Panciroll. *de Claris Legum Interpret. I, 65. 66.* qui & auctorem esse suspicatur Gregorium, sub Valente & Gratiano Praefectum annonae, Africaeque Procos. cuius mentio fit *L 15. C. Theod. de pistorib.* At Gregorio alii hunc codicem tribuit Gothofredus *Proleg. Cod. Theod. I, p 183.* qui sub Constantino M. fuit Praefectus Praetorio, cuiusque mentio fit. *L. 3. C. Theod. de annon. & L. 2. C. Theod. de contrah. emt. vt & in L. 1. C. de natural. lib.* Neutrum adeo certum atque expeditum videltur. Augustinus sane *ad Pollent. II, 8.* auctorem non Gregorium vocat; sed Gregorianum: eodemque modo eumdem allegat Auctor *Collationis Legum Mosaicarum & Romanarum I, 8. 9. & 10. VI, 4. 5.* Continuisse vero hic codex videtur constitu- XVIII. Codex Gregorianus.

ma. (nam & triangularis formae mentio fit apud Dionys. Perieget. p. 36.) quamuis alias vulgari vsu omnes libri vocentur codices *L. 52. pr. D. de Legat. 3.* Salmas. *de mod. Vsur.* X. p. 413. Schulting *ad Paull. p. 377.*

ſtitutiones ab Hadriano vsque ad Diocletianum & Maximianum. (*x*)

XIX. Codex Hermogenianus XIX. Nec certior auctor eſt codicis Hermogeniani. Eugenio Hermogeniano, qui teſte Baronio *Annal. ad Ann.* ſub Diocletiano, Praefectus praetorio fuit, atque ad ſenatum retulit de perſequutione Chriſtianorum, hanc compilationem tribuit Pancirollus *de Clar. leg. Interpret. I, 65.* Alii Hermogenianum iureconſultum auctorem fuiſſe coniiciunt, quem ſub Conſtantino M. eiusque liberis floruiſſe, erudite demonſtrat Aeg. Menag. *Amoen. Iur. XI.* Conf. Iac. Gothofred. *Prolegor. Cod. Theod. I, p. 183. ſequ.* Reineſ. *Epiſt. ad Rupert. LXIX, p. 640.* Conſtitutiones vero eorumdem principum, quorum Gregorianus rationem habuerat, in Hermogeniano etiam codice fuiſſe exiſtimat

(*x*) In fragmentis ſane codicis Gregoriani, quae etiamnum exſtant, legimus conſtitutiones Antonini Caracallae & Seueri, Alexandri, Gordiani, Philipporum, Valeriani & Gallieni, Cari & Numeriani, immo & Diocletiani & Maximiani. Ex quo patet, errare virum ſummum, Iac. Curiacium, dum in *princ. paratitl. Codicis* Gregorianum codicem in Valeriani & Gallieni Conſtitutionibus deſiiſſe exiſtimat.

(*y*)

ſtimat Iac. Gothofredus, ſed ita, vt in non nullis inter ſe diſſenſerint. Quamuis vero de diſſenſu eorum res certa ſit, neque dubitare nos ea de re patitatur Auctor *Collationis Legum Moſaicarum* & *Rom. VI, 5.* qui vnam eandemque Diocletiani & Maximiani Conſtitutionem in vtroque codice, aſt *aliis tamen diebus & conſulibus* lectam teſtatur: nihil tamen eſt, quo certo demonſtres, Hermogenianum etiam ab Hadriani temporibus auſpicatum fuiſſe. In fragmentis ſane illius non niſi Diocletiani & Maximiani Conſtitutiones occurrunt, ſi a tribus primis diſceſſeris, quae Aurelio (*y*) neſcio cui tribuuntur. Sed

(*y*) Nemo veterum Imperatorum ſolo Aurelii nomine dictus eſt. Vnde adparet Inſcriptionem harum conſtitutionum minus eſſe ſinceram. Sed certum eſt, has quoque conſtitutiones aut Diocletiani aut Maximiani eſſe. Nam prior C. AVRELIVS VALERIVS DIOCLETIANVS vocatur in marmoribus apud Gruterum *Inſcript. p. CCLXXIX. & M LXXIX.* Poſterior vero M. AVRELIVS VALERIVS MAXIMIANVS dicitur non ſolum in numis ſed & Inſcriptionibus apud Gruter. *p. CLIX & CCLXXIX.* Accedit, quod haec conſtitutionum fragmenta in ſub-

Sed quum hanc inſcriptionem ſinceram haut eſſe vel primo intuitu pateat, nec ratio vlla adpareat, cur poſt Gregorianum actum agere voluerit Hermogenianus: non praeter rem ſuſpicari mihi videor Codicem Hermogenianum non niſi ſupplementum Gregoriani fuiſſe, adeoque Diocletiani ſolum & Maximiani vt & eius ſucceſſorum Conſtitutiones complexum eſſe, vsque ad annum Chriſti CCCXII. (z)

XX.

ſubſcriptione habeant Sirmium, ex qua Pannoniæ vrbe quam plurimas horum Imperatorum Conſtitutiones emanaſſe patet ex *L. 19. L. 24. L. 25. C. de pact. L. 19. L. 24. L. 39. C. de transact.* aliisque plurimis. Vid. Schulting. *Iurispr. Anteiuſt. p. 709.*

(z) In Codice Iuſtinianeo conſtitutiones quædam occurrunt, poſt Diocletianum ſcriptæ, & anteriores tamen epocha Codicis Theodoſiani, qualis eſt *L. ult. C. de tutor. & curat. qui ſatis non ded.* edita anno CCCVI. & *L. 1. C. de feriis* priore illa paullulum antiquior. Hae quum ex Codice Theodoſiano deſumtæ non ſint, procul dubio ex alterutro horum codicum in corpus Iuſtinianeum migrarunt. Adeoque probabile eſt, Hermogenianum ſaltem Codicem pertigiſſe ad annum CCCVI.

(a)

XX. Vterque collector profano deorum cultui addictus videtur fuisse Gothofredo. De Hermogeniano sane iureconsulto contra Io. Bertrandum id demonstrarunt Aegid. Menag. *Amoenit. Iur. ciu. XI.* & Guil. Grot. *Vit. Iureconſ. vet. II, 12. p. 178.* Nec a veritate abludere videtur sententia Gothofredi, qui hos Auctores ideo tantum operam in colligendis vetustiorum Principum epistolis posuisse existimat, vt veteris iurisprudentiae gentilitiae, quae tum Constantini M. constitutionibus quotidie euertebatur, faciem posteritati contemplandam sisterent. XX. Cui hi Imperatorum gentilium constitutiones collegerint?

XXI. Periit vterque codex praeter fragmenta, quae initio Iac. Sichardus edidit cum *Codice Theodosiano Basileae* MDXXVIII. *fol.* deinde Petrus Gregorius Tholosanus *Lugduni* MDLXVI. & Iacobus Cuiacius *Colon. Allobr. MDLXXXVI, 4.* & eodem anno *Parisiis.* Nouissima absolutissimaque editio est Antonii Schultingii, cuius simul annotationibus illustrata vtriusque Codicis fragmenta prodierunt in *Iurisprudentia vetere Anteiustinianea. p. 683. sequ. Lugd. Bat. MDCCXVII. 40.* XXI. Codicis vtriusque fragmenta.

XXII. Quum vero hi codices & priuatim tantum collecti essent, & gentilium tantum Imperatorum rescripta complecterentur: Christianorum quoque Imperatorum a Constantino M. vsque ad suam XXII. Codex Theodosianus

aetatem constitutiones in vastum satis opus collegit THEODOSIVS IVNIOR Imp. Vnde etiam hic Codex inscribitur *Nouae leges legitimorum Principum*: idemque *codex Theodosianus*. (*a*) Isidor *Orig. V. 1. p. 925.* Iac. Gothofr. *Prolegom. ad Cod. Theod. I. & II.* Exstat etiamnum hic Codex, qui post Sichardi, Tilii, Cuiacii, Puteani, Pithoei & Sirmondi curas luculento commentario Iac. Gothofredi illustratus prodiit *Lugd. MDLCXV. fol. Tom. VI.*

XXIII. Naeui huius codicis. XXIII. Nec tamen hic Theodosianus etiam Codex sine naeuis est, quos accurate recenset Gothofred. *Proleg. II*, p. 187. Immo nec integer satis ad nos peruenit hic codex Theodosianus. Nam CCCXX. circiter constitutiones occurrunt in Codice

(*a*) Dum hoc Theodosiano Codice caue confundas *Alarici* Gothorum Regis *Codicem*, Aniani opera compilatum ex particulis codicis Theodosiani, Gregoriani, Hermogeniani itemque ex institutionibus Caii, sententiis Paulli & Corpore Vlpiani, hinc inde tamen interpolatis manu eiusdem Aniani. Nam & haec farrago saepe *Codicis Theodosiani* vel *legis Romanae* nomine laudaur a medii aeui Scriptoribus. Oisebius *Proleg. ad Caii Inst.* Iac. Sirmond. *Quaest. tripl. ad calcem Var. Opusc. Tomo III.* Iac. Gothofred. *Proleg. Cod. Theodos. V.*

(b)

dice Iustinianeo, quas in Theodosiano frustra quaesiueris, quarumque indicem confecit Maruillius, editioni suae subiectum sub titulo *Supplementi Codicis Theodosiani.*

XXIV. Adiiciuntur etiam Codici Theodosiano constitutiones *nouellae* Theodosii, Valentiniani, Marciani, Maioriani, Seueri & Anthemii, a Pithoeo primum vulgatae *Paris. MDLXXI.* XXIV. Nouellae illi adiectae.

XXV. Quum ergo nemo ante haec tempora, legibus compilatis fecisset operae pretium, iurisprudentiaque esset ὡς ἂν ἄχθος καμηλῶν πολλῶν, *multorum camelorum onus*, vt lepide ait Eunapius *Vit. Aedesii p. 92.* factum est, vt Iustinianus Imp. de noua vniuersi iuris collectione cogitare coeperit, laudandus sane hoc nomine, quod dignum persona imperioque suo cepit consilium, felix quoque in eo, quod opus a multis ante se frustra tentatum perfecit, sed reprehensione dignus, quod non prudentius hoc negotium conficiendum curauit, & in eo infelicissimus, quod in ea incidit tempora, quibus ob gliscentem barbariem vix licebat orbi litterario magnum quid atque excellens a iureconsultis exspectare. XXV. Collectio Iustiniani.

XXVI. Est hic princeps ancipitis admodum famae, &, si eius ingenium noueris, laudibus, quas ei vulgus iurecon- XXVI. Huius Imperatoris genius.

 sul-

ſultorum admetitur, vix dignus. Fuit ſane litterarum rudis, cleri pariter ac Theodorae, mulieris ſcenicae, quam vxorem duxerat, ludibrium, ad euertendas pretio leges paratiſſimus, a prudentia denique legislatoria parum inſtructus, ceu incorrupta fide docuit Procopius *in Anecdotis* a Nic. Alemanno vulgatis, cui ab Eichelio aliisque minime ſatisfactum eſt.

XXVII. Iſtorum, quorum opera vſus, indoles.

XXVII. Nec opera vſus eſt virorum huic labori parium, ſed *Dorothei*, *Theophili*, aliorumque huius commatis iureconſultorum, & maxime *Triboniani*, cuius indolem poſt Suidam in voce *Tribonianus*, viuis coloribus depinxit Franc. Hotomanus in *Antitriboniano. cap. XI, & XII, p. 146. ſeq.* Et quum huius viri imprudentia & ſubleſta fides ex ipſis operibus eluceat: merito miramur Ianum, Vincentium Grauinam *de ortu & progr. iur. ciuilis CXXXVII. p. 150. ſequ.* tanto molimine eius cauſſam egiſſe.

XXVIII. Codex Iuſtinianeus.

XXVIII. Huius ergo viri opera, auſpiciisque Iuſtiniani, anno DXXVIII. Id. Febr. primo loco prodiit. *Codex Iuſtinianeus prior*, qui quam parum diligenter fuerit a decemuiris huic operi praefectis collectus, vel inde patet, quod poſtea vna littura videretur inducendus. (*b*) *Conſt. haec quae ſin. de nou C. fac.* XXIX.

(*b*) Interim allegatur prior iſte Codex in Inſtitu-

XXIX. Deinde XVII. viris datum negotium conficiendi *pandectas*, vel Digesta, (c) in quae Tribonianus eiusque socii, quidquid ex tot ICtorum scriptis excerpserant, coniecerunt. Sed, quam parum diligenter isthoc quoque labore defuncti sint, & breuitas temporis ostendit, (intra triennium enim tantum opus absoluerunt,) & parum commoda excerpendi methodus, & ordo rerum perturbatissimus, & tot denique emblemata, quae iamdudum Pandulphus Prateius *in iurisprudentia media*, & Iac. Wissenbachius *singulari tractatu* notarunt. Conferatur Iac. Fridr. Ludouici *Hist. Pandect.* XXIX. Pandectae.

XXX. Tum porro sequutae sunt *Institutiones*, a Triboniano, Theophilo & Dorotheo (tantillum scilicet compendium a tri- XXX. Institutiones.

stitutionibus, in quibus adeo ad multas Constitutiones remittimur, quae in nostro *Codice repetitae praelectionis* desiderarentur.

(c) *Digestorum* vocabulum iureconsultis familiarissimum est. Exstiterunt olim *Digesta* Iuliani, Alpheni Vari, Iuuentii Celsi vlpii Marcelli, Ceruidii Scaevolae, Ita vero vocati sunt libri, in quibus decisiones & disputationes iuris continerentur, ac veluti digestae essent. Bertrand. *de Iurisp.* *I, 1.*

(d)

tribus viris,) conſcriptae. In iis & diuiſio librorum, & materiarum ordo auctorum ἀκρισίαν vbique arguit. In plerisque ſequuti ſunt Caium, (*d*) quem Imperator vel potius Tribonianus ideo *ſuum* vocat. Conf. de eo Caio Menag. *Amoenit. iur. p. 464.* Bertrand. *de Iurisperit. I, 29.* Guil. Grot. *Vit. iureconſ. II. 7.*

XXXI. Codex repetitae praelectionis. XXXI. Sed ne hic quidem ſubſtitit Iuſtiniani diligentia. Quum enim prior ille Codex parum placeret, & in multis pandectae ab eo diſcederent, denuo V, viris eius emendationem commendauit. Vnde prodiit *Codex repetitae praelectionis*, promulgatus anno DXXXIV, XVI, Kal. Dec.

XXXII. Nouellae. XXXII. Denique Iuſtinianus, vt erat ad mutandum emendandumque procliuis, multa in ſuperioribus libris promulgata ipſe ſuſtulit & mutauit, editis ſubinde nouis conſtitutionibus, quas *Nouellas* adpellant. Nouem earum collectiones, vel, vt barbare vocantur, *collationes* a cuiusnam manu ſint,

(*d*) Exſtat etiamnum *Caii inſtitutionum* ſiue epitome ſiue ἀπωσπασματιον, ab Aniano Wiſigotho ſeruatum, atque hinc inde interpolatum, quod cum aliis eius fragmentis luculentoque commentario edidit Iac. Oiſelius & ſuis aliorumque adiectis notis Ant. Schulting. *in Iurisprud. ant. 4. Lugd. Bat.* 1717. 4.

(*e*)

ſint, parum conſtat. (e) Id ſaltem vel ipſa verſio ineptiſſima indicat, eas e barbaris ſaeculis eſſe. Vnde de Graeco reſtituendo textu iam dudum ſolliciti fuere eruditi. (f) Nonellas CXLIV. Graece edidit Greg. Haloander *Norib. MDXXXI. fo.* alias XXIII, e codice Fuggeriano extulit Henr. Scrimgerus Scotus, quae prodiere *ex Stephaniana MDLVIII, fo.* Exſtant & verſiones Latinae cultiore ſtilo adornatae partim a Iuliano, (g) Patritio & Anteceſ-

(e) Ipſum enim Tribonianum, qui *Nouellarum* collectionem promiſit §. 4. *Conſt. de emend. Cod.* auctorem haut eſſe, vel ex ipſo ſtilo adparet.

(f) Nec omnes tamen nouellae Graecae conceptae. Vid. *Nou. 9. 11. 23. 62. 143. 150.* quae manifeſto Latine editae a Iuſtiniano.

(g) Ad hunc Iulianum pertinet epigramma Thaceteti, quod exſtat in *Antholog. IV, 2.*

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, νομικῆς φάος, εἶπον ἰδοῦσαι
Ῥώμη καὶ Βερόη· πάντα φύσις δύναται,
Roma & Berytus, conſpecto hoc lumine legum.
Quantum, aiunt, virtus ingeniumque poteſt!

Quod

tecessore Constantinopolitano partim a Greg. Haloandro, quarum haec cum corpore iuris Haloandrino; illa e bibliotheca Pithoeorum prodiit *Bas. 1576. f. & Paris. 1689. f.*

XXXIII. Authenticae; XXXIIII. *Authenticae* ex nouellis desumtae, adiectaeque codici iam saeculo VI. a Gregorio M. allegantur. Vnde nec ab Irnerio sunt, vt vulgo creditur, nec a Iureconsultis Papiensibus qui tamen forsan eas auxerunt. Vid. Strauch *Diss. Acad. IV. cap. 1. 2.* Beyer *Posit. Pandect. I, 2. p. 30. sequ.*

XXXIV. Vsus iuris Iustinianei in occidente; XXX. Post Iustiniani tempora in occidente non adeo magnum iuris Iustinianei vsum fuisse comperio. *Wisigothi* Codicem Theodosianum compilationi Iustinianeae praeferebant. In *Italia*, qua Longobardorum arma non pertigerunt, *Codex* tantum & *Nouellae* in aliquo pretio erant. Postea a Francis permissum Italis, iure vel Longobardico vel Romano vti. Demum ab Irnerii temporibus enatum est studium iuris ciuilis in scholis Italicis. De quibus omnibus videndus Conring. *de origine iur. Germ. cap. XX. sequ.* XXXV

Quod elogium ad Saluium Iulianum Edicti perpetui conditorem frustra retulerunt Alciat. *Dispunct. II, 27.* & Bertrand. *de Iuris perit. I, 1. p. 30.* merito hinc notati a Menagio *Amoen Iur. Ciuil. XXIV*, & Gu. Grotio *vit. Iurecons. II, 6. p. 127.* (*h*)

XXXV. At in Oriente non cessatum a compilandi studio, siue quod Imperatores Iustiniani gloriae inuiderent, siue quod eius compilationes ob insignem prolixitatem odissent. Et primo quidem de Graece vertendo corpore iuris cogitatum imperante Phoca. Institutionibus ergo eam operam nauauit Theophilus; Pandectis & Codici Thalelaeus, Theodorus Hermopolita, Anatolius & Isidorus. Fabrot. *Notit. Basilic. Tom. I. praemiss.* Vinc. Grauina *de ortu & progr. iur. ciu. n. CXXXIIX, p. 163. sequ.* Theophili *paraphrasis* potius quam versio etiamnum exstat, edita a Fabrotto *Paris. 1657. 40.* Thalelaei opus pandectarum nondum adspexit lucem. (*b*) XXXV. In oriente ius Iustinianeum primo Graece versum.

XXXVI. Postea Basilius Macedo nouam collectionem instituit, desiderans in Iustinianeo corpore breuitatem, perspicuitatem ordinemque concinnum. Cedren. *Annal. p. 468.* Leon. Imp. *prooem. ad Basilica.* Sed morte praeuentus non nisi epitomen edidit codicis Iustinianei, quam *πρόχειρον τῶν νόμων* adpellauit; Periit hoc opus, praeter fragmenta quaedam de nuptiis apud Io. Leunel. *Iur. Graeco Rom. Lib. II, p. 86.* aliudque apud Baron. *Ann. DCCCXXCVI. n. XII.* XXXVI. Deinde noua collectio tentata a Basilio.

XXXVII.

(*b*) Vidisse se tamen alicubi hanc versionem MSc. testatur Greg. Haloand. in *praefat. Nouellar.*

(*i*)

XXXVII Et Leone XXXVII. In labore illo Basilio, idem, qui in imperio, successit Leo, filius, insigni rerum scientia σοφȣ̃ vel φιλοσόφȣ cognomen adeptus. Et is quidem edidit βασιλικὰν ὅμιμα, ex pandectis & codice, omissis tamen iureconsultorum & Imperatorum nominibus, compilata. Fabrot. *l. c.*

XXXIIX Nec non Constantino Porphyrogenneta. Vnde natum opus βασιλικῶν. XXXVIII. Denique Constantinus Porphyrogenneta, frater Leonis natu minor edidit repetitam βασιλικῶν praelectionem, quae & πρόχειρον μέγα, vt & τὸ πλάτος τῶν νόμων nec non τὸ πλάτος absolute appellatur. Et haec ipsa sunt illa βασιλικὰ, quorum libros XXVIII, XXIX, XXX, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, edidit Gentianus Heruetus. Librum LX, Iac. Cuiacis, vtraque coniunctim sub titulo βασιλικῶν διατάξεων Dionys. Gothofredus *Hanou. 1606. fo.* Integra βασιλικὰ (*i*) Graeca & Latina debemus Car. Annib. Fabrotto, qui ea publicavit *Paris. 1647. f. Tomis VII.*

XXXIX.

(*i*) Libri tamen XIX, XXXI. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XLIII. XLIV. XLIX, & LIX. non sunt authentici, sed a Fabrotto ex Synopsi βασιλικῶν, & Theodoro Hermopolita, Constant. Harmenopulo & Cuiacii Commentariis vtcunque compilati, Forsan ii etiamnum in bibliotheca quadam latitant. (*k*)

XXXIX. Succeffere variae epitomae quales funt I) πρόχειρον μικρὸν ab iisdem Imperatoribus confectum; quod & ἐκλογῆς καὶ ἐπιδιορθώσεως nomine venit. (k) II. Index νομικῶν κατὰ στοιχεῖον per alphabeti feriem digeftum, a Io. Sambuco Pannonio Tarenti repertum, & fub titulo ἐκλογῆς βασιλικῆς editum a Io. Leunclauio *Basil. 1576.* III Mich. Attaliatae, iudicis & Procos. πόνημα feu πραγματικὴ, tempore Michaëlis Ducae compilata. (l) IV Michaelis Pfelli *fynopfis*, qua ius compendiarium verfibus politicis complexum eft. V) (m) πρόχειρον Conftantini Harmenopuli, (n) ex Bafilicis contractum & nuncupatum ἑξάβιβλον. Ei non abfimile VI, Antiochi Balfamonis πρόχειρον, & fi qua funt huius generis alia. XXXIX Variae epitomae inde confectae.

XL. Denique Turcae, capta Conftantinopoli, & Graecorum imperio, & iuris Ro- XL. Finis iuris Iuftinianei in Oriente.

(k) Eius titulos priores XXVIII, exhibet Io. Leunclau. *Iur. Graeco Rom. Tom. II, p. 79.*

(l) Edidit illud πόνημα fub titulo σύνοψις ὡσανεὶ συνόψεως Io. Leunclau. *To. II, p. 1.*

(m) prodiit ea fynopfis cum aliis quibusdam Mich. Pfelli *opufculis* cura Franc. Bofqueti *Parif. 1632. 8.*

(n) Editus eft Harmenopulus Graece & La-

Romani in oriente studio finem fecerunt, dubiumque est, an in Turcicis dicasteriis quaedam iuris Iustinianei reliquiae seruentur. Vid. Groeneweg. *ad prooem. Instit. num. 1*, Feltmann, ad *L. 2. §. 3. D. de Orig. iur.* Pagenstech. *Manip. 2. p. 105.*

XLI. Eius incrementa in occidente.

XLI. At in occidente a saeculo XII. magis magisque in academias & fora irrepere coepit Ius Iustinianeum, cuius tot ex eo tempore prodierunt editiones, glossae, commentarii, Paratitla, systemata, compendia, vt & nos eorum mole & multitudine laboremus.

XLII. Ratio veterum docendi ius ciuile.

XLII. Quum Iustinianus §. 3. huius prooemii & §. 2. sequentis tituli nonnulla quoque de docendae discendaeque iurisprudentiae ratione moneat: licebit & nobis ea de re nonnulla ex antiquitatibus differere. Iuris scientiam olim in latenti habebant patritii, (o) nec temere solebant

tine cum notis Io. Merceri & Dionysii Gothofredi *Gen. 1587. 4.*

(o) Hinc est quod iureconsulti adpellantur *principes ciuitatis.* Cuiac. *ad* Pompon. *L. 2. §. 35. D. de Orig. iur. p. 1188. maximique viri*, Pompon. *d. L. 2. §. 35.* Hinc illa Mucii obiurgatio: Turpe esse patritio & nobili,

bant quemquam nisi sui ordinis hisce sacris initiare. Cicero *de offic. II, 19. Cum multa praeclara maiorum, tum quod optime constituti iuris ciuilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio. Quam quidem ante hanc confusionem temporum in* POSSESSIONE SVA PRINCIPES *retinuerunt: nunc vt honoris, vt omnes dignitatis gradus, sic huius scientiae splendor deletus est.* Addi poterit eiusdem Ciceronis *Oratio pro Muraena XII.* & *de Oratore I, 41.* Et videtur sane antiquissimis temporibus iurisprudentia veluti traditione quadam conseruata inter patritios, vsu magis quam institutione addisci consueuisse. Quod non difficile erat in tanta Romanarum legum paucitate.

XLIII. Primus veterem hanc consuetudinem migrauit Tiberius Coruncanus, primus e plebe Pontifex Maximus, anno V.C. Iↄ. Is enim odio patritiorum iuris cognitionem, quam alii in latenti habuerant, paullo amplius diuulgauit, & discentibus se dare coepit *L. 2. §. 35. D. de O. I.* Eius exemplum deinde sequuti sunt alii, veluti,

XLIII. Methodus eorumdem tradendi iurisprudentiam.

nobili, & caussas oranti ius, in quo versaretur, ignorare. *L. 2. §. 43. eod.* Conf. Ge. Schubart. *de Fatis Iurisp. Rom. Ex. I, 16. p. 28.*

veluti Q. Mutius Scaeuola, C. Aquilius Gallus, L. Lucilius Balbus, T. Iuuentius, Q. Cornelius Maximus, & inprimis Seruius Sulpitius, quorum ex aedibus tamquam ex equo Troiano magna praestantissimorum iureconsultorum frequentia prodiit. Quum vero hi omnes amplissimos in vrbe honores gesserint: facile est ad existimandum, eos non scholas aperuisse, aut leui didactro inuitatos subsellia posuisse discentibus. Sed solebant, quum de iure consulentibus responderent, admittere iuuenes, qui audirent, notarentque responsa rationemque tradendi atque interpretandi iuris, adeoque vna opera & consulentibus & discentibus satisfacere. Cicero in *Oratore ad Brut. XLI. Ius ciuile docere semper pulcrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus.* Et paucis interiectis: *Alteros respondentes audire sat erat, vt ii qui docerent, nullum sibi ad eam rem tempus ipsi seponerent, sed eodem tempore & discentibus satisfacerent & consulentibus.* Ac denique *in Bruto LXXXIX. Ego autem, iuris ciuilis studio, multum operae dabam Q. Scaeuolae, P. F. qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat.* Ex quibus patet, vsu magis atque exercitatione,

quam

quam doctrina veteres ad tantam de iure respondendi facultatem adſpiraſſe.

XLIV. Sub Imperatoribus publica Romae ſchola floruit, iurisprudentiae etiam ſtudiis conſecrata, de qua infra dicemus *Lib. I. Tit. XXV. n. XLIV. XLV.* Docuerunt in ea ſchola iureconſulti vel Anteceſſores duo, tempore Theodoſii: antea tamen eodem inſtituto, quo veteres erant vſi, iuuenes domi habuiſſe videntur Papinianus, de cuius diſcipulis Lamprid. *in Alex. Seu.* aliique iureconſulti egregii, quorum in digeſtis fragmenta exſtant. XLIV. Schola iuridica Romana.

XLV. Denique a tertio ſaeculo tres praecipue ſcholae floruerunt iuridicae, Romae, Conſtantinopoli, & Beryti, hoc priuilegio munitae, vt non liceret alibi ius docere, ceu infra docuimus *Lib. I. Tit. XXV. n. XLVI.* In his ſcholis ea ſeruata methodus, vt primo anno non niſi ad limina legitimae ſcientiae admitterentur, dicti ideo *dupondii*, quaſi nullius pretii homines. (*p*) Secundo anno Edicti audiebant XLV. Methodus docendi in ſcholis iuridicis ante & poſt Iuſtinianum.

(*p*) Hieronym. *ad Heluid. p. 12. Tom. II, Op. Quis te, oro, dupondio ſupputabat?* Et Petron. *p. 13. dupondium & ſicel* pro pretio viliſſimo accipit, vbi addendae virorum doctorum obſeruationes, & Cuiac. *Obſer. XII, 40.* Nemo non hic deprehen-

 det

bant interpretationem, vnde & *Edictales* cognominati. Tertio anno ad priorum octo librorum Responsorum Papiniani praelectiones admittebantur, atque inde dicebantur *Papinianistae*, quo nomine adeo sibi placebant iurium studiosi, vt diem, quo eius doctrina primum fuerant initiati, festum solemnemque haberent. Bertrand. *de Iurisperit. I, 2. p. 38.* Quarto anno Responsa Paulli in manibus erant, & tum dicebantur λύται, quasi soluendis quaestionibus idonei, vel vt ait Iuuenalis *Satyr. VIII. Qui iuris nodos legumque aenigmata soluunt.* Vnde errant, qui λύτας vertunt solutos: sic enim dici debuissent λυτοὶ, vt recte obseruat Turneb. *Aduers. VIII, 10.* Quinto anno, quo Constitutiones addebant, προλύται dicti. Sed mutauit nonnulla Iustinianus, qui primo anno Institutiones suas & πρῶτα legum praelegi, nouitiosque *Iustinianeos nouos* dici voluit, secundo quosdam digestorum libros, quos ipse praescribit, interpretandos, audiebant, seruato *edictalium* cognomine. Tertio anno *Papinianistas* vocari concessit, sed audire eos iussit libros digesto-

det speciem quamdam monstri illius scholastici, quod recentiore aetate Penalismi nomine academias inuaserat.

ſtorum XX, & XXI. Reliquos digeſtorum libros adiiciebant anno quarto, quo *λύται* dicti, quemadmodum quinto codicem iungebant, & *προλύτων* nomen eo ipſo merebantur. Vid. Iuſtin. *Orat. ad Anteceſſores* §. 2. 3. 4. 5. & ibi Interpretes.

LIB. I. TIT. I.

DE

IVSTITIA ET IVRE.

TItulo hoc inſtitutionum non inculcantur leges quaedam Romanae, ſed principia generalia, quae ad ideam iuſtitiae & iuris concipiendam faciunt. Quum ergo in definitione iuſtitiae & iuris a recentioris ſcholae placitis ſe procul ſeiunxerint veteres iureconſulti: ratio eius rei ex antiquitate videtur reddenda.

I. Iurisconſulti itaque, quod inter omnes conſtat, plerique cum legum ſtudio philoſophiam olim coniunxere, ex eiusque principiis leges ſunt interpretati. Vnde Cicero *de Legib.* I, 5. *iurisprudentiam non a praetoris edicto, vt plerique ſua aetate*

I. Iuris conſulti operam dabant philoſophiae.

aetate faciebant; neque e XII. Tabulis, sed penitus ex intima philosophia petendam putabat.

II. Maxime Stoicae. II. Quamuis vero non eidem omnes sectae nomen dederint, & Epicureae imprimis fauerint C. Trebatius Testa (a) (*Cic. VII. Epist. 12. Gassend. de vit. & morib. Epic. Tom. V. op. p. 188.* Aeg. Menag. *Amoen. iur. p. 80.*) Alfen. Varus (*L. 76. ff. de iudic.* & ibi interpretes,) & alii; plerique tamen teste Athenaeo *Deipnos. VI. 8.* Stoicam philosophiam maximi habuerunt vel quia Zeno minime, vt aliae sectae philosophorum a rebus gerendis auocabat, (Diog. Laert. *VII, 121. & 130.*) eaque secta *turbidos & negotiorum appetentes* facere videbatur: Tacit. *Ann. XIV. 57.* vel quia isti sapientes philosophiam practicam felicius, quam alii excoluerant. Et hinc Stoica philosophia *summa* dicitur *sapientia L. 2. D. de Leg.* (b) Multis id demonstrarunt Schilterus in *Manuductione philosoph. moral.*

(a) Dissentit Schilter. *Manud. phil. mor. ad iurisp. I, 6, p. 7.*

(b) Fallitur ergo Paganin. Gaudent. *de ortu & progr. philos. ap. Rom. cap. XLIII. p. 106.* qui plerosque Ictos cum Aristotele potius & Platone sensisse putat. Conf. *obs. Hal. VII. p. 252.*

(c)

ral. ad iurisprud. Cap. I. Vinc. Grauina *de ortu & progressu iur. Ciuil. num. XLIV. p. 80.* Em. Merill. *Obseru. I, 8.*

III. Hinc frequentissimae in iure nostro 1) *deriuationes nominum* satis contortae quales Stoicis erant solemnes. Vid Cui. *Obs. XI. 37.* Em. Merill. *Obseru. I, 8. sequ.* frequentissimae. 2.) *definitiones* mere Stoicae, qualis est etiam in hoc titulo definitio iuris naturae: (c) frequentissimae. 3.) *diuisiones Stoicae*, qualem esse illam rerum corporalium & incorporalium ex Sexti Empirici *VII. adu. Mathem.* & Senec. *Epist. LVIII.* obseruauit Oiselius *ad* Caii *Inst. II, 1, 1. p. m. 73.* Frequentissimae denique 4.) *decisiones* ex interioribus philosophiae Stoicae principiis deriuatae, quales collegerunt Vinc. Grauina *l. c.* Schilterus *l. c.* III. Vestigia multa in iure Stoica.

IV. Quamuis vero philosophiae amantissimi essent Romani Iureconsulti: semper tamen inter eos reliquosque philosophos ἀπράκτως quaedam intercessisse videtur aemulatio. Eoque pertinere videtur IV. Aemulatio inter iureconsultos & philosophos.

(c) Quum enim ex mente Stoicorum bestiae gauderent ratione practica: non poterant non iisdem ius naturae tribuere. Thomas. *Annot. ad Inst. princ. tit. de iure nat. gent. & ciuil.*

detur verbosa illa Vlpiani declamatio de *vera non fucata iureconsultorum philosophia*, *L. 1. §. 1. D. de iustit. & iure.*

V. Cur iureconsulti multa philosophorum propria iuri applicarint

V. Et ista quidem aemulatione factum est, vt iureconsulti ea, quae philosophorum erant propria, ad se raperent, e. g. vt definitionem philosophiae iuri suo adplicarent. *§. 1. Inst. h. t.* vt loco iuridicae definitionis iustitiae darent mere moralem & philosophicam. *princ. Inst. h. t.* vt denique ipsa illa iuris praecepta *§. 3. I. h. t.* ex philosophia morali Stoicorum in ius transferrent. Conf. Schilter. *l. c.* Christ. Thomas. *Annot. ad Inst. h. t.* Ger. Noodt *Iul. Paull. X. p. 365.*

TIT. II.

DE

IVRE NAT. GENT. ET CIVILI.

Agitur hoc titulo de *diuersis speciebus iuris.* Quum vero iam superiore titulo, cur hunc potissimum de iure naturae & gentium sibi conceptum formarint, abunde explicatum sit: iam ex antiquitate varia iuris ciuilis genera sunt osten-

ſtenſtenda, docendumque, quid *lex* fuerit, quid *plebiſcitum*, quid *praetores* & *aediles*; quid item *iureconſulti* ad locupletandum ius Romanum contulerint, quid denique *Imperatores* in legibus Romanis, earumque ferendarum ratione immutarint.

I. *Lex* Romanis, libera adhuc republica, vocabatur, quam populus Romanus ſuperiore magiſtratu rogante, conſtituebat. (a) §. 4. *Inſt. h. t.* Eiusmodi magiſtratus ſuperiores quibꝰ cum populo agendi ius eſſet,) praeter Reges, Interreges, Dictatores, Conſules, erant Tribuni militum coſ. poteſt. cenſores, Praetores. Hinc non ignotae leges *Regiae*, lex Aemilia de cenſura a *Dictatore*; lex Aelia Sentia, a *Coſſ.* lex Pinaria de ambitu a *Tribuno mil. coſ. pot.* lex Caecilia de fullonibus a *cenſoribus*, (Plin. *Hiſt. Nat.* *XXXV*, 17.) lex Aurelia iudiciaria a *Praetore* (Flor. Epit. Liu. XCVII.) latae. I. Leges propriae ſic dictae a quibus latae?

II. Ab his ergo magiſtratibus, lex, ſi qua opus videretur, primo domi *ſcribenda* erat. Quod fiebat adhibitis viris prudentibus & neceſſariis, cum quibus expendere ſolebant, II. Earum ſcriptio.

(a) In libera ergo republica ad legislationem omnes concurrebant, & hinc patet ratio cur lex *communis reipublicae ſponſio* vocetur Vlpiano *L.* 1. *D. de Legib.*

(b)

bant, an lex esset e republica, maiorumqu
moribus conueniret. Vnde plerumqu
additae formulae: SI QVID IVS NO
FVIT ROGARI, EIVS HAC LEG
NIHIL ESSET ROGATVM, itemqu
SI QVID CONTRA ALIAS LEGE
EIVS LEGIS ERGO LATVM ESSE
VT EI, QVI EAM LEGEM ROGAS
SET, IMPVNE ESSET. Cic. *ad Atti*
III, 23. Conf. Brisson. *de Form. II, p. 138.*

III. Communicatio cum Senatu.

III. Scripta lex *communicabatur cu* *senatu*, sine cuius auctoritate cum popul agere nefas habebatur. Liu. *I, 17.* Plutarch *in Coriolan. p. 227.* Quum vero Senatu nonnunquam difficilior esset in permit tendis comitiis, lege Maenia cautum es *vti, rogatore comitiorum iusto postulant patres ante inita suffragia fierent auctore eius rei, quam populus iussurus esset.* Cic *in Bruto. cap. XIV.*

IV. Promulgatio.

IV. Hinc porro legis sequebatur *pro mulgatio.* Publice enim lex proponeba tur, vt quilibet e populo eam legere, ex pendere, & ferendane esset, an antiquan da, secum statuere posset. Spatium pro mulgationis erat *trinundinum*, vt lex noua etiam a rustica plebe, quae singulis nundi nis rure in vrbem veniebat, legi ponde rarique posset. Cic. *pro domo cap. XVI* & *Phil. V, cap. 11.* Manut. *de Leg. p. 839* Addebatur edictum, vt populus in pro ximum

:imum trinundinum in campo Martio :onueniret. Gell. *Noct. Attic. XIII, 14.* Quum tamen ipsis nundinis cum populo gere haut liceret, comitia plerumque in equentem diem indicebantur. Macrob. *aturn. I, 16.* Et his demum omnibus bseruatis, magistratus quis POPVLVM VRE ROGASSE, POPVLVSque IV-:E SCIVISSE dicebatur. Cic. *Philipp. 10.*

V. Lex ipsa ferebatur in *comitiis cen-uriatis*, ad quae vbi Populus in *campum lartium* confluxisset, pro eo primum le-em *recitabat*; dein is plerumque, qui ro-aturus erat, eandem *suadebat*, quod & a-i faciebant nonnunquam. Nec deerant, ui *dissuaderent*, id quod cum Tribuni ple-is, tum etiam priuati, si quibus a magi-:ratu concio dabatur, facere poterant. .iu. *XLV, 21.* Nonnunquam & ii ipsi, ui legem rogaturi erant, eamdem dissua-ebant, si forte non ex sua, sed senatus sen-entia legem ferrent. Exemplum Pisonis onsulis refert Cic. *Epist. ad Att. I, 14.* V. Recitatio per praeconem, nec non suasio & dissuasio

VI. Auditis orationibus, praesentibus-ue sacerdotibus & diuina exponentibus, Dionys. *X, p. 681.*) *sitella* vel *vrna* defere-atur, in quam coniiciebantur centuria-um nomina. Deinde sortibus aequatis ebat *sortitio*, quaeque prima centuria, uae secunda, quae tertia de sitella exiis- VI. Auspicia & sortitio.

ies,

ſet, ea eumdem in ſuffragiis locum atq ordinem obtinebat. (b) Quae prima fo te exierat, prima ferebat ſuffragia, atq inde PRAEROGATIVA vocabatur. R liquae IVRE VOCATAE dicebant Aſcon. Paedian. *in* Cicer. *Diuinat. p. n 1819.* Exemplum eſt in lege Thoria apu Sigon. *de ant. iure Ital. II, 2. p. 638.*

VII. Intercessio facta a tribunis, auguribus coss.

VII. Interim licebat iis quorum inte erat, legi *intercedere.* Faciebant id *Tri buni plebis* ſolemni illo VETO. Facie bant & Conſules, comitiales dies eximen do, vel ſupplicationes decernendo vel ferias Latinas indicendo. Cic *ad Quint. Fratr. II, Ep. 7.* Faciebant iden & *augures* & *magiſtratus*, quorum erat d coelo ſeruare. Qui ſi quidquam aduer viſum auditumque obnunciarent, (c) co mitia impediebantur, re, que infecta diſce debatur.

VIII

(b) Sequiorum tempornm eſt hæc *ſortitio*. Sub Tullio enim Rege primae ad ſuffragium vocabantur maximi cenſus centuriae, in prima & ſecunda claſſe deſcriptae, quae quia reliquas numero ſuperabant, plerumque rem conficiebant, vt adeo raro vocarentur reliquæ. Dionyſ. Hal. *Antiqu. Rom. VI. p. 224. ſeq.*

(c) E. g. ſi fulſiſſet de coelo, ſi tonaſſet, ſi bubo volaſſet a ſiniſtra, ſi aues triſte quid

por-

VIII. Si nihil finiftri obnunciabatur, ipfa iam fiebat *rogatio*, folemni formula: VELITIS IVBEATIS QVIRITES -- HOC ITA VTI DIXI. ITA VOS QVIRITES ROGO. Cic. *pro domo. XVIII. fequ.* (d)Tum addebatur: SI VOBIS VIDETVR DISCEDITE, QVIRITES, quo facto in fuam quisque centuriam difcedebat, in qua erat fuffragium laturus. Afcon. Paedian. in Cic. *Orat. pro Corn. Balbo. p. m. 1310.* VIII. Rogatio.

IX. Facta difceffione ferebantur *fuffragia*, olim quidem voce; poft tabellariam vero IX. Suffragia per tabellas lata.

portendiffent, fi quis morbo comitiali repente correptus concidiffet &c. Longa enim eft ea fabula, de qua Paul. Manut. *de Legib. p. 848.* Paul. Merula *de Comit. III. p. 17. feq.* Struu. *Antiqu. Rom. Synt. VI. p. 269.*

(d) Notanda hic quædam vocabula, quæ fubinde confundi folent ab iis, qui funt in Antiquitatibus Romanis hofpites, Lex ROGATVR, dum fertur ad populum: ANTIQVATVR, dum non perfertur: ABROGATVR, dum tollitur: DEROGATVR eidem, dum quoddam eius caput aboletur; SVBROGATVR, dum aliquid adiicitur, OBROGATVR denique, quoties aliquid in ea mutatur. Vlpian. *Fragm. I, 3.* (e)

vero legem, *tabellis*, quarum alteri inscriptum V. R. *vti rogas*, alteri A, id est *antiqua probo*, Cic. *Epist. ad Attic. I, 14.* Tulit eiusmodi legem tabellariam L. Cassius Trib. pleb. (e) C. Mario VI. & L. Valerio Flacio Coss. Cic. *de Leg. Lib. III.* Vnde & in numis familiae Cassiae egregium tabellariae istius legis monimentum occurrit. Vid. Fulu. Vrsin. *de Famil. Rom. p. 67. edit. Patini.*

X. Modus & ordo suffragandi in pontibus.

X. Distribuebantur hae tabulae per *diribitores*, quibus nongenti *custodes* adstabant, daturi operam, ne qua fraus in distribuendis tabellis admitteretur. Plin. *Hist. Nat. XXXIII. 11.* Et exstructi quidem in campo Martio erant *pontes* centum nongenti tres totidem scilicet, quot numerabantur centuriae. Hi nihil aliud erant, quam angustae quaedam substructiones, opere subitaneo e tabulatis solo editis adornatae, per quas iis, qui suffragia ferrent,

(e) Sed non primus. Biennio enim ante *legem* eiusmodi *tabellariam* tulerat A. Gabinius, Trib. pleb. Quae ergo Gabinius statuerat de comitiis; ea forsan ad iudicia etiam trastulit Cassius, inuenitque tabulas, quibus inscriptum A, *absoluo*, C *condemno*, NL *non liquet*.

ferrent, viritim eſſet transeundum. His ergo in capite pontium miniſtrabantur binae iſtae tabellae, quarum alterutram deinde in extremo ponte *ciſtulae* immittebant, Plutarch. *in Mario p. 407.* Fiebat id ita, vt praeco ſingulas centurias, eo ordine, quo ſorte exiiſſent, ad ſuffragia vocaret. Quicunque vero ex ea centuria primus rogabatur, PRIMVS nuncupabatur. Cic. *pro Plancio XIV.* Reuerſi e ponte intra *cancellos* concludebantur, quos *ouilia* vocat Lucanus, *Pharſal. II, v. 197.*

- - *& miſerae maculauit ouilia Romae,*

Conf. Nic. Gruch. *de Comit. Rom. I, p. 688.* Omnia haec accurate depicta ſiſtit egregius P. Licinii Neruae numus, quem exhibent Fulu. Vrſin. *Famil. Rom. p. 149.* Ezech. Spanhem. *de vſu & praeſtant. numiſm, Diſſ. VI, p. 579.*

XI. Latis hoc ordine ſuffragiis, *diremtio* fiebat. Numerabantur enim tabellae a ſingulis cuſtodibus, numerusque earumdem *punctis* (f) notabatur, quo ea centuriarum ſentencia renuntiaretur, in quam plu- XI. Suffragiorum diremtio.

(f) Inde nata phraſis: *omne punctum ferre.* Horat. *Art. poet. v. 343.*

Omne tulit punctum, qui miſceat vtile dulci.

De qua loquutione, ipſoque hoc ritu conferri

plurima suffragia conuenissent, & reticeretur, quae paribus esset distracta suffragiis. Si plures sententiae legem probassent, SCITA vel PERLATA: sin plures eandem reiecissent: ANTIQVATA dicebatur. Manut. *de Legib. p. 842.*

XII. Legum confirmatio.

XII. Perlatam legem primo *iureiurando* confirmatam, deinde *aeri incisam delatamque in aeratium* legimus Manut. *de Legib. p. 843.* Vnde patet, quaenam sint illa apud Ouid. Metam. I, 3.

- - *Aere verba minacia fixo*

Conf. Iust. Rycqu. *de Capitol. cap. XXX. p. 374. sequ.*

XIII. Earundem cognomina.

XIII. *Nomina* leges plerumque accipiebant ab vtroque consule, e. g. lex *Aelia Sentia, Papia Poppaea; Fusia Caninia:* Nonnunquam vnicum iis cognomen datur si a dictatore vel praetore vel censore latae essent. Tales sunt lex *Aemilia,* lex *Aurelia* & aliae. Addebantur interdum alia cognomina a materia legis desumta, veluti lex *Cornelia sumtuaria,* lex *Gabinia tabellaria,* lex *Cassia agrarii.*

XIV. Quo stilo consignatae?

XIV. Quo *stilo* scribi concipique solitae sint leges, ex multis antiquis monimentis apparet. Qualia sunt leges antiquae apud Reines. *Inscript. p. CCCCLXXIII,* vt

ferri meretur Sauaro *ad* Sidon. *Carm. II, 20. & Epist. vlt.*

(g)

vt & egregium fragmentum legis Seruiliae apud Car. Sigon, *de iudic. II, 27. p. 422.* nec non legis Thoriae apud eumdem de *iure Ital. II, 2. p. 638.* Adde Barn. Briſſon. *de Form. p. 141. ſeq.*

XV. Haec de legibus. Sequuntur *plebiſcita*, quae & ipſa leges vulgo vocantur, ceu exemplo legum Iciliae, Voconiae Aquiliae, Cinciae aliarumque adparet; quamuis id more antiquo non fieret; (g) teſte Gellio *XV, 27.* XV. Plebiſcita.

XVI. Erant plebiſcita, quae plebs plebeio magiſtratu interrogante conſtituebat §. 4. *Inſt. de iure nat. gent. & ciu.* Ea quum eodem fere ritu, quo ipſae leges conderentur: differentiae tantum legum & plebiſcitorum erunt notandae. Lex ergo a ſuperiore magiſtratu; plebiſcitum a plebeio; id eſt, tribuno plebis rogabatur, & eo quidem, cui illud e collegio ſorte vel reliquorum collegarum conſenſu obtigiſſet. Liu. *III, 65.* Lex ſuffragante vniuerſo populo; plebiſcitum ſuffragante plebe condebatur. Tribuni enim nec aduocare patritios, neque ad eos re- XVI. Eorum differentia a legibus proprie ſic dictis.

(g) Primo, quum patritii plebiſcitis teneri nollent, *plebiſcita* vocabantur. Poſt legem Horatiam & Hortenſiam *leges* dicebantur.

referre vlla de re poterant. Gell. *Noct. Attic. XV*, 27. Leges in campo Martio, ferebantur; plebiscita, non in eo tantur, sed & nonnunquam in circo Flaminio, aut in Capitolio, maxime vero in comitio, vbi ex *rostris* tribuni ad plebem concionabantur. (h) Docent id exempla apud Ciceronem *Epist. ad Attic. I, 1. ad familiar. VII, 30.* Plutarch *in Gracch. p. 832.* Liu. *XXV, 3. XLV. 36. III, 54.* Leges in comitiis centuriatis; plebiscita in tributis condebantur, vbi non opus erat vel SCto vel auspiciis. Dionys. Halic. *IX, p. 590.* Solebant tamen nonnunquam & Tribuni plebis aues consulere & de coelo seruare, quando legem erant interrogaturi. Exempla sunt apud Plutarch. *in Gracchis p. 832.* & Cicer. *in Vatin. Cap. VII.* Sigon *de antiquo iure ciu. Rom. I, 7.* Leges plerumque tribuni plebis; plebiscita patritii dissuadebant. Sortitio etiam in plebiscitis duplex fiebat, quarum altera, in qua tribu Latini suffra-

(h) Hinc *rostra* inter praecipua tribunitiae potestatis insignia sunt. Hinc M. Lollius Palikanus, qui cum tribuniciam potestatem a Sulla abrogatam restituisset, rostra in numis suis signari iussit. Vid. Fulu. Vrsin. *de famil. Rom. p. 158. edit. Patini.*

(i)

ſuffragium ferrent, explorabatur, altera inter ipſas tribus fiebat ſortitio. Liu. *XXV, 3.* Quidquid ergo tributim plebs ita iusſiſſet, id ratum habebatur.

XVII. Quamuis vero plebiſcita non ab vniuerſo populo, ſed a ſola plebe conderentur: tamen non plebem tantum, ſed & patritios obligabant. Id quod poſt multas patritiorum tergiuerſationes cautum eſt lege primum Horatia: Liu. *Hiſt. III, 55.* deinde Hortenſia. Flor. *Epitom. Liu. XI.* XVII. Quos ea obligauerint.

XIX. Praeter leges & plebiſcita etiam edicta Praetorum atque Aedilium certam iuris ſpeciem, quam *ius honorarium* vocabant, conſtituere coeperunt. Quare & de Praetoribus atque Aedilibus & vtrorumque edictis nonnulla monenda ſunt. XIX. Ius honorarium.

XVIII. Creari primum Praetor coepit anno V. C. CCCLXXXIX, quum paullo ante plebs obtinuiſſet, vt alter conſulum plebeius eſſet. Male haec ſummae poteſtatis iactura habebat patritios: hinc dabant operam, vt penes conſules eo minus eſſet poteſtatis. Fraudibus itaque adorti plebem, facile id conſequebantur, vt redhoſtimenti loco e patritiis crearetur Praetor, in quem deinde omnem, quae penes conſules adhuc fuerat, iuris dicundi poteſtatem transferebant. Liu. *Hiſt. VI, vlt. VII, 1.* Vnde fallit Pompo- XVIII. Praetoris origo

 nius,

nius, quando ideo creatum ait Praetorem, *quia consules auocarentur bellis finitimis, neque esset, qui in ciuitate ius reddere posset.* *L. 2. §. 27. D. de orig. iur.*

XX. Variae in praetura mutationes.

XX. Non diu tamen iste honor patritiorum mansit proprius. Nam multo post enim, anno V. C. CCCCXVI. primus e plebe Praetor creatus est Q. Publius Philo. Liu. *Hist. VIII, 15.* Sub belli deinde Punici primi tempora duo fieri coeperunt Praetores, quorum alter vrbanam, alter peregrinam sortiebatur iurisdictionem Flor. *Epit. Liu XIX.* Insequentibus temporibus hic numerus non semel auctus est, siquidem initio quatuor, tum sex, postea decem, hinc porro duodecim Praetores ius dixere, donec Augustus sedecim expleret numerum, quem se non excessurum, Tiberius iureiurando pollicitus est. Alex. ab Alexandro *Genial. Dier. II, 15. p. 382.* Claudius tamen iurisdictionem de fideicommissis, quotannis, & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum, atque etiam in prouinciis potestatibus demandauit. Sueton. *Claud. XXIII.* nouosque creauit *Praetores fideicommissarios* (i) duos, *L. 2. §. 17. D. de orig. iur.*

(i) In marmoribus etiam mentio fit PR. DE. FIDEICOMMIS. apud Gruter. *Inscript.*

iur. ex quibus tamen vnum detraxit Traianus. *L. 2. §. 32. D. eod.* Accesſit ſub Nerua *Praetor fiſcalis L. 2. §. 18. eod.* vt & *Praetor tutelaris* ſub M. Antonino Philoſopho. Iul. Capitolin. *vit. Marci Anton. X.*

XXI. Ex his praetoribus vrbanus reliquos anteibat, iisdem, quibus Conſules, auſpiciis creatus. Hinc conſulibus inſtar collegae erat, Gell. *Noct. Att. XIII, 14.* illisque abſentibus, ſummum penes Praetorem erat in vrbe imperium, ceu patet ex Ciceron. *Epiſt. ad Fam. X, 12.* P. Faber *Semeſtr. I. p. 168. 169.* Vtebatur etiam Praetor, ſicuti conſules, praetexta, ſella curuli, miniſtris, ſcribis & accenſis. Cicero *de lege Agrar. Aduerſ. Rull. II, 13.* Lictores eum praeibant duo cum ſecuribus. Quamuis enim de ſex lictoribus ſubinde loquantur Plutarchus, Polybius, Appianus qui ideo etiam Praeturam ἀρχὴν ἑξαπελεκὴν vocare ſolent: intelligendum tamen hoc non

XXI. Prætoris poteſtas & inſignia.

ſcript. p. CCCXCIII, 6. Illud addendum ex Quinctilian. *Inſtit. Orat. III, 6.* fideicommiſſariam iurisdictiouem ita diuiſam eſſe inter Praetorem & Conſules, ut ille ad certam ſummam; hi de maiore cognoſcerent. Vnde lucem capit locus Vlpiani *in Fragm. XXV, 12.* Videatur Cuiac. *Obſ. XXI, 34.*

non est de Praetura vrbana, ceu suspicatur Petr. Fab. *Semestr. I, p. 169.* sed de prouinciali, vti obseruatum est a Car. Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. I, 20. p. 227.* Praecipuum vero Praeturae insigne erat hasta, quae ideo saepius in numis veteribus conspicitur.

XXII. Praetoris iurisdictio. XXII. Totum Praetoris munus tribus hisce verbis continebatur DO, DICO, ADDICO. *Dabat* enim Praetor bonorum possessionem: *dabat* iudices, arbitros, recuperatores, *dabat* tutores ex lege Attilia. *Dicebat* viam in vindiciis: *dicebat* interdicendo, quoties de possessione agebatur, indicebat, aduocata concione, ferias, si quando terra in vrbe tremuisset. Gell. *Noct. Attic. X, 24.* Sueton. *Claud. XXII.* *Addicebat* denique, veluti facta in iure cessione, mancipatione, ceteris.

XXIII. Edicta praetoria. XXIII. Mos autem erat, vt Praetor, creatus centuriatis comitiis, priusquam ius diceret, edicto in albo (k) proposito denun-

(*k*) *Album* quid fuerit, adhuc sub iudice lis est. Accursii sententia, existimantis, fuisse parietem dealbatum, plerisque hodie vapulat. Sed videtur tamen idem colligi posse ex Plauto *Pers. I, 2. v. 21.*

Nae isti faxim nusquam adpareant,
Qui hic ALBO PARIETE *aliena oppugnant bona.*

Et

nunciaret, quemadmodum eo anno ius esset dicturus. Idque fiebat habita concione, dictoque in leges iure iurando, (l) ceu adparet ex Ciceron. *de Finib. II, 22.* Erant vero Praetorum edicta vel generalia vel specialia. Illa, quam iuris dicundi rationem per annum sequuturus esset Praetor, indicabant, vnde & *leges annuae* dicuntur Cicer. *Verr. I, 42.* Haec obuenientibus quibusque negotiis dabantur, ad similes caussas non extendenda. Vnde vberrimus natus est iniquarum sententiarum prouentus, qui occasionem dedit edicto: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVERET, VT IPSE EODEM VTATVR. Quum vero generalia edicta subinde mutarentur, nec leuis inde nasceretur iuris confusio: obuiam huic Praetorum licentiae itum est lege Cornelia, (m) lata A. V. C. IↃC LXXXVII. a C. Cornelio

Et Suidas voce λεύκωμα album interpretatur *parietem gypso obductum, ad inscriptionem ciuilium rerum aptum.* Iac. Raeuard. *Protribun. IV, p. 887.*

(l) Praetores edicta scripturos etiam tribunos plebis adhibuisse in consilium, patet ex Cic. *de offic. III, 20.*

(m) Iam antea, A. V. C. IↃ LXXXVI. SC. ea de re factum patet ex actis diurnis, quae

nelio, Tribuno plebis, C. Pisone & Ma Glabrione Coss. qua cautum est, vt Praeto res ex edictis perpetuis ius dicerent, ne que per integrum annum quidquam i iis immutarent. Dio Cass. *Hist. XXXV p. 12.* Ex eo tempore paullo certius ess coepit ius praetorium, (n) adeo, vt ian tempore Ciceronis plerique non vt olim a XII. Tabulis, sed a Praetoris edicto iuri disciplinam auspicarentur, ceu ex Ciceı *de Legib. I, 6.* obseruat Iac. Perizon. *Diss. d Leg. Vocon. p. 193.* Quamvis vero post legem Corneliam Praetori haut liceret edictum suum mutare; nihil impediebat tamen

quae in bibliotheca If. Vossii fuerunt, in quibus & haec exstant:

HORA OCTAVA SENATVS CO-
ACTVS IN HOSTILIA
SC. FACTVM EST. VTI PRAE-
TORES EX SVIS
PERPETVIS EDICTIS IVS DI-
CERENT.

Vid. Dodwell. ad Spartian. *Hadr. p. 333.* Ez. Spanhem. *Orb. Rom. II, 12. p. 97.*

(n) Vnde iam ante edictum perpetuum ad edictum commentari coeperunt iureconsulti, veluti Seru. Sulpitius, A. Ofilius & alii.

(o)

men, quo minus ſucceſſor anteceſſorum edicta, inito magiſtratu, vel augere vel immutare poſſet: nec prius edictum vere perpetuum prodiit, quam temporibus Hadriani, de quo diximus in *Prooem. n. XII, & ſequ.*

XXIV. Quibus artibus Praetores ius immutauerint.

XXIV. Quamuis vero Praetores initio magiſtratus in leges iurarent: reuera tamen leges edictis ſuis euertebant ſub ſpecie aequitatis. Quod iam Dio Caſſius *Hiſt. XXXVI. p.* 21. obſeruans: οὐ γὰρ οἱ στρατηγοί, πάντα τὰ δικαιώματα ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο· οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ᾽ ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν. ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ πρὸς χάριν ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν, ὥσπερ εἰκὸς, ἐγίνετο. *Neque enim Praetores id ius, quod ad contractus dirigendos poſitum erat, obſeruabant: neque ſcripto iuri ſteterant: ſed saepe numero ea variauerant, crebroque per gratiam & odium certorum hominum, veluti fieri adſolet, multa gerebantur.* Vtebantur hanc in rem variis artibus, veluti I. *Fictionibus*, quando, verbi gratia, fingebant rem vſucaptam, quae vſucapta haut eſſet, vel contra. II. *nouis nominibus*, veluti quum bonorum poſſeſſionem darent iis, quibus leges hereditatem negabant. III. *Exceptionibus* datis, quibus actiones legibus datae eliderendur. IV. *Reſtitutionibus in integrum*, quibus non modo leges ſed & res iudi-

iudicatas rescinderunt Praetores. Vt adeo vere summa penes Praetores esset legislatoria potestas. Thomas. *Naeu. Iurispr. Anteiust. I*, 7. *p*. 31. Ge. Beyer. *Fasit. Pandect. I*, 2. *p*. 14.

XXV. Aediles plebeii & curules.

XXV. Praetorum exemplo *Aediles* quoque edicta sua proponebant, quae & ipsa pertinebant ad ius honorarium. Erant Aediles vel plebei vel curules. Illorum duo vna cum Tribunis plebis creari coeperunt anno V. C. CCLX, vt Tribunis essent ad manus, eorumque iussu caussas leuiores litesque priuatas diiudicandas susciperent, aedium sacrarum, locorumque publicorum vt & annonae curam gererent, matronarum denique ciuiumque mores obseruarent. Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. VI*, *p*. 411. Curules vero, de quibus hic agimus, e patritiis legebantur. Quum enim discordia, de consule plebeio creando inter plebem & patritios exorta, sopita videretur, ludique ob eam rem decernerentur Diis patriis: detrectantibus hanc curam aedilibus plebeiis, obtulerunt se bini iuuenes patritii, polliciti, se hanc curam suscepturos. Collaudauit populus hoc de republica bene merendi studium, & denuo delusus patritiorum artibus, hos patritios iuuenes Aediles creauit, sellamque curulem honoris caussa concessit, vnde & AEDILES CV-

CVRVLES dici consueuerunt. Liu. *Hist. VI, 42.*

XXVI. Penes hos ergo erat annonae (o) viarumque publicarum curatio, tutela vrbis, ludorum institutio, de rebus venalibus promercalibusque cognitio, & praecipue sacrarum aedium cura, a qua & AEDILIVM nomen sunt consequuti. Varro *de Lingua Lat. IV, p. 20.* Cicero *Verrin. VII, 14.* Iisdem quoque demandata erat ἐπισκοπὴ in fornices, cauponas, & mulieres, quae quaestum corpore faciebant, quae nomina solebant apud Aediles profiteri, vt suo loco docebimus. XXVI. Horum officia.

XXVII. De rebus hisce ad iurisdictionem suam pertinentibus ipsi quoque vt iam diximus, edicta proponebant, ad quae adludit suo more Plautus *Capt. IV, 2, v. 44.* XXVII. Edictum Aedilitium.

Euge EDICTIONES AEDILITIAS *habet.*

Et ex hoc quidem aedilitio edicto descendunt actiones contra venditores rerum vitiosarum, veluti redhibitoria, quanti minoris, & aliae, quarum fragmenta etiam-

(o) Hanc annonae procurationem postea Iulius Caesar demandauit duobus aliis Aedilibus, qui CEREALES vocabantur. Dio Cass. *Hist. XLIII, p. 271. L. 2. §. 32. D. de orig. iur.*

(p)

etiamnum exſtant in Pandectis. *Tit. de edict. aedilit.* Fr. Pollet. *For. Rom. III, 2.* Barn. Briſſon. *de Formul. III, p. 289.* Ceterum, de quibus edicebant Aediles, de iisdem & Praetores cognoſcere conſueuerant, &, illis deficientibus, cauſſae ad hos transferebantur. De qua concurrente Praetorum Aediliumque iurisdictione (p) diſſerit Iac. Cuiac. *Obſeru. VIII, 38.*

XXVIII Reſponſa prudentum. XXVIII. Pergimus ad *reſponſa prudentum*, quae & ipſa partem iuris conſtituebant. Dicebantur ea ſpeciatim IVS CIVILE, Cicer. *pro A. Caecinna XXIII*, *L. 2. §. 5. D. de orig. iur.* & IVRISPRVDENTIA MEDIA: *§. 3. Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.* quemadmodum & iureconſulti ipſi IVRIS AVCTORES *L. 3. D. ſi pars hered. pet.* *L. 39.*

(p) Ob hanc concurrentem iurisdictionem factum videtur, vt & Aediles haut raro PRAETORES dicantur. Sic Paullus *Recept. Sent. I, 15. 2.* Aedilitium edictum diſerte tribuit Praetori. In notis quoque Valerii Probi exſtat PR. VIGILVM, id eſt, *Praetor Vigilum*, qui & *Praetor plebis* vocatur Iuſtiniano Nou. XIII. Conf. Ger. Nood. *Probabil. I, 6. p. 16. 17.*

(q)

L. 39. D. de act. emt. L. 17. D. de iure patr. vt & IVRIS CONDITORES adpellantur. *L. 25. C. de procurat.*

XXIX. Iureconsultis Romae origi- XXIX. Iureconsultorum origo.
nem dedit institutum a Romulo IVS PATRONATVS. Patritiorum enim erat, parentum munere fungi erga plebeios, vnde & *patroni* dicebantur, quasi patres, quemadmodum matronae quasi matres sunt. Optio ergo cuiuis erat e plebe, vt, quem vellet sibi patronum legeret e patritiis. Hunc vero oportebat clientibus respondere de iure, cuius illi rudes erant, absentium aeque ac praesentium negotia curare, lites pro iis suscipere, in ius vocatos defendere, & quietem eis pro virili parare a publicis priuatisque negotiis. Vicissim plebeiorum erat, patronos in elocandis filiis iuuare, captiuos vel ipsos vel eorum filios redimere, litium aestimationes & mulctas pro iis soluere, in magistratibus muneribusque argento subleuare, & quae sunt alia huius generis officia. Vnde & *clientes* dicti, quasi colentes vel κλειοντες. Dionys. Halic. *Ant. Rom. II. p. 84.* Plutarch. *vit. Romuli p. 24. Tomo I. op.* Polyb. *Hist. VI. p. 459.* Eaque mutua obligatio tanta necessitudine ac fide adstringebatur, vt proximum patrono locum secundum parentem concedat Cato *apud* Gell. *Noct. Att. V, 13.* Nec priuati tan-

tum

tum suos habebant patronos, sed & coloniae, vrbes sociae, gentes amicae & deuictae suos Romae patronos eligebant ex patritiis familiis, quibus saepenumero senatus controuersias illarum decidendas commisit. Dionys. *Hal.* II, *p.* 85. Cicero *de Offic.* I, 11. Immo nullum temere erat negotiatorum corpus, nullum artificum collegium, quod non patronam sibi Romanam quamdam familiam adoptasset. Sic in marmore Surretino apud Reines. *Inscript. Classe* VI, *n.* 39. *p.* 412.

FLAVIO FVRIO FAVSTO V.C. TRIBVNO.
AB ORIGINE PATRONO
OB MERITA LABORVM SVORVM
VNIVERSVS ORDO ET POPVLVS
SVRRETINORVM
STATVAM NOBILITATI EIVS
FACIENDAM CVRAVIMVS.

Ita & municepes Ciuilitani *L. ARCADIVM PROCVLVM V. C.* LIBEROS POSTEROSQVE EIVS SIBI POSTERISQVE SVIS PATRONOS COOPTAVERVNT Gruter. *Inscript. p.* CCCLXII. 1. Sic & alibi laudantur PATRONVS CAPVANORVM LONGE A MAIORIBVS ORIGINALIS, Idem *p.* CCCLIX, 1. SVESSIANORVM COMMVNIS AB ORIGINE PATRONVS *p.* MXXVII, 3. PATRONI COLLEGIORVM CENTENARIORVM Reines. *Class.* I. 302.

DEN-

DENDROPHORORVM. Idem I, 283. FABRORVM. Idem *II, 17.* LENVNCVLORVM OSTIENSIVM. Idem I, 33. NEGOTIATORVM OLEARIORVM EX BAETICA Idem VI, 123. PAGI TOLENTINES Id. *Adpend. num. VIII.* Horum patronorum in eo consistebat officium, quod coloniarum, vrbium, collegiorum, pagorum negotia: in senatu & vrbe sese curaturos reciperent. Quo officiorum genere ita plerumque aere emungebant clientes, vt legibus nouis opus esset ad hanc patronorum rapacitatem coercendam. *Tit. C. Theod. de patron. vic.* Alias veteri iure gratuita erant inter patronos & clientes officia, & vt illi gratis plebeiorum curabant negotia: ita & hi pecunias sine foenore credebant. Dionys. Halicarn. *II, p. 48.* Quum ergo initio e patritiis suis quisque clientibus de iure responderet: postea omnibus consulentibus promiscue se dare coeperunt, & quidem mercede conducti: & inde obsoleuit antiquum illud ius patronatus, natique sunt iureconsulti, qui iam responderunt de iure, caussasque egerunt, atque adeo omnia, quae olim patronorum fuerant, in se transferebant officia. Vid. praeter Fr. Brummerum V. C. *ad Legem Cinciam* Ge. Schubart. *de Fatis Iurisp. Rom. I, 15. p. 29.* Et hinc facile reddi poterit ratio, cur plerique Iureconsulti vete-

res ordinis fuerint patritii? cur *patr* dicti, qui caussas agebant? cur iureconsul ti atque aduocati eos, a quibus adhi bantur in consilium, *clientes* vocarin Cur iure veteri & per legem Cinci gratuitum esse oporteret aduocator officium? Brummer. *l. c. cap. III, vs ad XI.*

XXX. Quale ius iureconsulti condiderint.

XXX. Tria vero sunt summa capi quibus iurisprudentiam locupletaru iureconsulti: I. actiones legis II. interp tatio legum, & III. nouum ius, quod i terpretando inuexerunt, petitum pleru que ex mediis philosophiae moralis pri cipiis, & iuri XII. Tabularum veluti A pendicis loco adiectum, vt loquitur I Raeuard. *de Auctorit. prudent. I. p. 952. To I. op.*

XXXI. Actiones legis a iurecosultis inuentae.

XXXI. Actiones legis quid fuerint, i supra est a nobis explicatum. Eas ver iureconsultis maximam partem esse i uentas, adparet ex *L. 2. §. 2. D. de or iur.* Cicer. *pro Muraena XI. XII.* hinc eae ad singulare veluti iureconsult rum peculium (q) pertinebant, quod se uaba

(q) Equidem penes Pontificum collegiu fuisse legis actiones docet Pompon. *L §. 6. de orig. iur.* sed caue cum vulgo e stimes, ad omnes legis actiones vniu sa

uabant tanto diligentius, quanto magis hac arte plebem habebant sibi obnoxiam. Cicero l. c. & *de Orat. I, 41.*

XXXII.

samque interpretandi rationem hunc Pomponii locum pertinere. Aliud docet Cicero *de Legib. II, 19. Saepe ex patre audiui, pontificem neminem bonum esse, nisi qui ius ciuile cognosset. Totumne? Quid ita? Quid enim ad Pontificem de iure parietum, aut aquarum, aut vllo similium? Ergo quod cum religione coniunctum est. Id autem quantulum est? De sacris credo, de votis, de feriis, de sepulchris, & si quid eiusmodi est.* Quaecunque ergo cum religione coniuncta erant, ea demum erant cognitionis Pontificiae. Hinc eorum erat, dies iudiciorum signare, & litigantibus indicare, quibus lege agere vel fas vel nefas esset; *Liu. I, 19.* Cicero *pro Muraena XI.* respondere de iuribus domus, nam & domi sacra priuata erant, in quibus cum constitutae quoque essent vxores, liberi, etiam nuptiae, adrogationes, adoptiones auctoribus fiebant pontificibus. Denique de omnibus rebus sacris & religiosis iura interpretabantur Pontifices. Georg. Schubart. *de Fat. Iurisp. Rom. II, 59. sequ. p. 296.*

XXXII Iidem leges interpretati sunt I. scribendo docendoque.

XXXII. Interpretari porro soleba leges, partim libris scriptis, partim edi responsis, partim disputatione fori. initio quidem a docendo non modo s & scribendo sese abstinebant iureconsu ne mysteria sua cum plebe communic rent. Postea vbi Cn. Flauius & Se Aelius horribile illud actionum secretu euulgarunt: multi se ad scribendum com mentandumque certatim contulerun quorum interpretationes sensim auctor tatem iuris vsu fori sunt consequutae. *2. §, 35. sequ. de orig. iur.* Vnde illud iu *sine scripto venire*, ait Pomponius *L. 2. §. D. eod.* siquidem libri iureconsultoru non eo fine eoque instituto fuerant con scripti, vt instar legum essent, sed tan tam auctoritatem eorum sententiae taci to populi consensu erant consequutae At postquam Theodosius quibusdam iu reconsultorum libris legalem adcommo dauit auctoritatem: coeperunt eae iure consultorum decisiones iuri scripto ac censeri. Et huc referenda *§. 3. Inst. h. t.* Ger. Nood. *de Pact. & Transact. XIX* p. 715.

XXXIII Vt & II. de iure respondendo.

XXXIII. Responsa iureconsulti vel par tibus dabant consulentibus, vel iudicibu vel vtrisque; & tum quidem vel scripto vel verbis, quid sibi videretur, expone bant. Solebant enim iureconsulti fre quen-

quenter medio foro inambulare, veluti obuii & communes iis, qui haererent incerti, & remedium ſibi conſulendi ignorarent. Cicero *Topic. XVII. Priuata iudicia maximarum quidem rerum in iure conſultorum mihi videntur eſſe prudentia. Nam & adſunt multum* (in medio puta foro,) *&* *adhibentur in conſilium*, (domi,) *& patronis diligentibus ad eorum prudentiam confugientibus haſtas miniſtrant.* Deinde & domi ſuae ſibi conſtituere ſolebant ſolium, ex quo confluentibus ad ſe clientibus tanquam ex tripode reſponderent. Cicero *de Leg. I, 3.* Et ad hoc ſolium reſpicere arbitror eumdem Ciceronem, quando per iocum ſcribit: C. Aquilium iureconſultum iuraſſe morbum, & illud ſuum REGNVM IVDICIALE oppoſuiſſe. *Cic. Epiſt. ad Attic. I, 1.* Mane ergo quotidie ad aedes eorum ventitabant clientes, & veſtibula maxima ſemper frequentia ciuium celebrabantur, vt non immerito iureconſulti domus totius oraculum ciuitatis videatur Ciceroni *de Orat. I, 45.* Quo pertinent illa Horatii *Serm. I, 1. v. 9. 10.*

Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum conſultor vbi OSTIA PVLSAT.

Et alibi *Epiſt. II, 1. v. 103.*

 Romae

Romae dulce fuit diu & solemne, reclu
Mane domo vigilare, clienti prome
iura

Immo & Tibullus *I, 4.* quasi amatorii i ris scientiam sibi adrogans, seque ad pr scam iureconsultorum imitationem co ponens:

- - - *Me*, inquit, *qui spernentur ama*
tes
Consultent: cunctis ianua nostra pat
Tempus erit, quum me Veneris pra
cepta ferentem
Deducat iuuenum sedula turba d
mum.

Ge. Schubart. *de Fat. Iurisp. Rom. II, 52.* *265.* Ceterum & hoc fiebat formul quibusdam & verbis solemnioribus. V nia enim prius petebatur his verbis: L CET CONSVLERE? Adnuente iure consulto, & respondente: CONSVLE plerumque breuissime referebatur neg tium, addita quaestione; QVAERO A EXISTIMES? vel: ID IVS EST, NE NE? Respondebat Iureconsultus: SE CVNDVM EA QVAE PROPONVN TVR, EXISTIMO, PLACET, PVTC id semper dans operam, vt quam mo destissime loqueretur. Brisson. *de Form* *III p. 331.* Franc. Duaren. *Disp. Anni* *II, 11. p. 1064.* Ger. Nood. *de Dolo mal* *XII, p. 507. & de pact. & transact. p. 73*

Con

Consulebantur etiam nonnunquam iureconsulti a iudicibus quibus vel absentes scribebant, quid esset iuris, *L. 2. §.47. D. de orig. iur.* vel coram iura explicabant. Plerumque enim iudices in consilium adhibebant aliquot iureconsultos, vt patet ex Gellii *Noct. Att. XII, 13.* Car. Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. II, 18. de antiquo iure prouinc. II, 5. p. 198.*

XXXIV. Erant responsa plerumque breuissima, & nullis munita rationibus. Seneca *Epist. XCIV. Quid? quod etiam sine probationibus monentis auctoritas prodest, sic quomodo iureconsultorum valent responsa, etiamsi* RATIO NON REDDITVR. Nonnumquam tamen & rationes quasdam addebant, vel ex legum verbis, vel ex aliorum prudentum auctoritate, vel ex vsu fori, vel ex decretis denique seuerioris philosophiae desumtas. Hortled. *Diss. de vero sensu L. 20. D. de Legib. num. XLVIII.* D. Ockel *Diss. de Iureconsulto rationali. III. & VII. p. 154.* XXXIV. Responsorum forma.

XXXV. Pertinet etiam ad interpretationem DISPVTATIO FORI. Nonnunquam enim de grauibus perplexisque quaestionibus diffidentes iureconsulti, rationibus subductis, decisionem communi suffragio inueniebant, adeoque prius in commune consulebant, eaque dicebatur DISPVTATIO FORI, cuius meminit XXXV. Denique III. Disputatione fori.

nit Pomponius *L. 2. §. 5. D. de orig. iu*
In dubium quidem id vocat Ge. Schuba
tus *de Fat. Iurisprud. Rom. Ex. II, 57. p. 29*
sed sexcenta adsunt rei testimonia. Au
gustum ob quaestionem de codicillis, con
uocasse prudentes viros, interque eo
Trebatium quoque, cuius tunc maxim
erat auctoritas, notum est ex §. *1. Inst. d*
Codicill. Pari ratione diui fratres, quum
quaestio esset de exclusione nepotis a bo-
nis auiti liberti, *cum Maeciano, aliisque a-
micis suis iurisperitis adhibitis, rem plenius
tractarunt*, teste Vlpiano *L. 17. de Iur.
patr.* Sed & Paullus ait, *quum de quodam
quaereretur, an recte exheredatus videre-
tur, Scaeuolam respondisse, non videri, & in*
DISPVTANDO *responsi sui rationem e-
umdem Scaeuolam adiecisse. L. 19. D. de lib.
& postum.* Nec alio videtur respexisse
Asconius Paedianus *in* Cicer. *Verrin. III.
p. 1849.* quando ait: *Maleficia sponte, &
non* DISPVTATIONE IVRISCON-
SVLTORVM, *sed naturali interpretati-
one fugienda* sunt. Denique eodem refe-
renda illa veteris Scholiastae, qui expli-
caturus illa Iuuenalis. *Sat. I, v. 128.*

- - - - *Iurisque peritus Apollo.*

addit *p. m. 26. Quia iuxta Apollinis tem-
plum iureconsulti sedebant*, & TRACTA-
BANT. Vbi tractare idem ac disputare
est. Plura dabit Iac. Raeuard. *de Auctorit.*
pru-

prudent. XIV. p. 1031. Reperta vero eiusmodi disputatione definitio, quamuis non haberet vim iuris, nisi simul vsu recepta: magnae tamen auctoritatis habebatur, &, si vel vsus fori, vel noua auctoritas accederet, etiam ad similes extendebatur casus. Ger. Nood *ad Leg. Aquil. XV. p. 106. de Pact. & Transact. XIX. p. 718.* Et tum demum vocari solebat RECEPTA SENTENTIA, RECEPTVM IVS, RECEPTVS MOS, POST MVLTAS VARIATIONES RECEPTVM. (r) *L. 215. D. de verb. obl. L. 3. C. in quib. causs. L. 41. D. de reb. credit. Receptum enim,* inquit Festus, *dicitur, quidquid a plerisque prudentibus adprobatum est.* Conf. Barn. Brisson. *de verb. signif. voce Receptum* & Guil. Budaeus *in Comment. ad L. 11. §. 1. D. de verb. signif.* Quin & REGVLAE IVRIS, quarum toties ius nostrum meminit, nihil aliud sunt, quam breues quaedam positiones, quae rem fori disputatione definitam & iureconsultorum consensu receptam concise enarrant. Raeuard.

(r) Frequentissima in iure nostro locutio: *Post magnas variationes obtinuit. L. vlt. D. pro Legat.* L. 32. D. de *oblig. & act. L. 55. §. 1. de Legat. 2.*

uard. *de Auctorit. Prudent. XV, p. 1036. sequ.* *& Comment. ad L. 1. de Reg. iur. p. 125.*

XXXVI. Iureconsulti ius suppleuerunt. XXXVI. Tertium, quod iureconsultis ius Romanum debet, caput veluti adpendicem quamdam XII. Tabularum & reliquarum legum complectitur. Vbi enim deficere videbantur leges & Praetorum Aediliumque edicta, ibi iureconsultorum erat, ius ex aequitate supplere. Hinc permulta nata sunt in Iureconsultorum scholis ac disputationibus decreta, quae ex nulla scripta lege nulloque edicto descenderunt. Sic adquisitio verbi gratia per adrogationem inuenta fuerat a iureconsultis. *princ. Inst. de adquisit. per adrogat.* Eamdem originem fuisse nouimus codicillorum, exheredationis postumorum, differentiae inter exheredationem filiorum, filiarum & nepotum, stipulationis Aquilianae, regulae Catonianae, substitutionis pupillaris, donationis inter virum & vxorem prohibitae, actionis rei vxoriae, querelae inofficiosi testamenti, aliarumque huius generis materiarum iuris. Luculentum hanc in rem exstat testimonium Ciceronis in *orat. pro Muraena XII. Quum permulta praeclare legibus essent constituta, ea iureconsultorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata sunt. Mulieres omnes propter infirmitatem consilii maiores in tutorum potestate esse voluerunt:* *hi*

hi inuenerunt genera tutorum, quae potestate mulierum continerentur. Sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coemtiones faciendas interimendorum sacrorum caussa reperti sunt. In omni denique iure ciuili aequitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt. Sic multa inuenere iureconsulti, multa disputationibus suis ac responsis inuexerunt in forum, quae nec lex vlla nec Praetoris Edictum constituerat. Et haec decreta ob auctorum duntaxat celebritatem vim quamdam legum obtinuere, & postea rerum iudicatarum constantia firmius haeserunt. Vid. Vinc. Grauina *de ortu & progr. iur. ciu.* §. *XLIII.*

XXXVII. Quantacunque vero esset veterum ICtorum auctoritas: iudices tamen non obligabant eorum responsa. Hinc Cicero *pro Mur.* XIII. *Iureconsultorum responsa & decreta saepe ab oratoribus dicundo euerti,* testatur; & in orat *pro A. Caecinna XXIV.* exemplum allegat Crassi, qui in iudicio centumuirali obtinuerit, vt Scaeuolae responsum minime attenderetur. Quare tum ne signabant quidem responsa, *L.* 2. §. 47. *D. de orig. Iur.* (certe id non videbatur necessarium,) & plerumque vtebantur verbis *suadeo L.* 3. §. 1. *D. de minorib. vig. quinque ann. videtur, puto, sentio,* &c. Duaren. *Disp. anniu. II,* 11. *p.* 1064. vt ne iudici prae-

XXXVII. Eorum auctoritas initio minor.

praescribere sententiam viderentur. Immo ob eamdem caussam omnibus, quibus esset studiorum fiducia, de iure respondere licebat. *L. 2. §. 47. D. de Orig. Iuris.* (s)

XXXVIII. Augustus quibusdam priuilegium dedit de iure respondendi.

XXXVIII. Sed ista omnia immutauit Augustus, qui primus respondendi de iure facultatem certis tantum hominibus beneficii loco indulsit, adstrinxitque iudices, vt ne ab eorum responsis discederent. §. *8. Inst. h. t. L. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* Quamuis enim in dubium id vocet Iac. Gothofredus *in Comment. ad C. Theod. Lib. I, Tit. 4. p. 32. 35.* vbi hanc iureconsultis auctoritatem partim iam ante Augustum saluam fuisse, partim denique a Valentiniano III. Imp. stabilitam putat: satisfecit tamen eius argumentis Thomas. *de Naeu. iurisp. anteiust. II, 2. p. 67.*

XXXIX.

(s) Errat ergo Theophilus §. 8. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.* vbi iureconsultos vocat σοφȣ̀ς, οἷς τὸ νομοθετεῖν ἢ δῆμος ἢ σύγκλητος, ἢ βασιλεὺς ἐπέτρεψε, *sapientes quibus iura condere aut populus, aut senatus, aut princeps concessit.* Nunquam enim in libera republica vel populi vel senatus concessione opus fuisse responsuris de iure, inter omnes constat.

(t)

XXXIX. Cauſſa huius ſanctionis non ea erat, quam prodit Pomponius *L. 2. §. 47. D. de orig. iur. ut maior eſſet iuris auctoritas*, nec vt noua reſponſa vetus edictum & iudiciale praetoris regnum euerterent, vt putat Huber. *Auſpic. domeſt. V, p. 178.* nec vt plebs otii delinita dulcedine atrocem reip. memoriam exueret, quae eiusdem eſt Huberi ſententia: ſed partim, ne plebs innumeris implicita litibus, de excutiendo iugo conſilia conferret: (Thomaſ. *l. c. II, 2. p. 70.*) partim vt eo ipſo Auguſtus legislatoriam poteſtatem callide ſibi vindicaret, legesque priſtino reip. ſtatui accommodatas per iureconſultos corrigeret & ad praeſentem detorqueret. (t) Vnde & eam poteſtatem primo Atteio Capitoni aliisque ſuarum partium ICtis conceſſiſſe videtur. XXXIX. Ratio huius inſtituti.

XL.

(t) Praecipua Auguſti cura fuit, *legum munia in ſe trahere.* Tacit. *Ann. I, 3.* Quum ergo nouis omnino legibus opus eſſet, nouo hoc ſtatu reip. plures quidem initio rogationes tulit ad populum, ſeruato veteri reip. more, & inde natae tot *leges Iuliae*, quarum pleraeque Auguſto debentur: ſed non integrum tamen erat Auguſto, omnes antiquas leges eadem facilitate euertere, qua illas ſub triumuiratu

XL. Idem placuit imperatoribus sequentibus.

XL. Sequentes imperatores, (si Caligula discesseris, qui totum iurecon sultorum ordinem aboliturum se mina batur, teste Suetonio *Calig. XXXIV.*) ho Au

ratu latas *vno edicto* aboleuerat. Tac *Ann. III*, 28. Quum ergo refigi no possent leges antiquae, eaeque tamen non conuenire viderentur nouo isti statui rei publicae: illud vnum supererat, vt per interpretationem nouam eae ad praesentem reip. formam deflecterentur. Iam magistratibus hoc permittere, non videbatur tutum; sibi soli id vindicare, & inuidia plenum erat, & molestissimum: reliqui ergo erant iureconsulti, tanto ad hoc negotium aptiores, quod iam in vetere rep. munus aliquod interpretandi penes istos fuerat. Quemadmodum vero hoc maximum erat Augusti arcanum politicum, quod priscis vocabulis retentis, res nouas inveheret: ita & iureconsultis, specie antiqui moris, instrumentis nouae dominationis vsus est, ita scilicet leges interpretaturis, quemadmodum suo expediret imperio. His praestructis, totius istius nouae constitutionis reddi poterit ratio. Promiscuam istam respondendi licentiam sustulit, eamque concessit paucis. Cur vero? nisi vt eos seligere posset

Augusti institutum diligenter seruabant. De Tiberio & Hadriano id patet ex *L. 2. §. 47. D. de Orig. Iur.* Idem & postea obtinuit, ceu patet exemplo Innocentii iurecon-

set, quos sciret sibi fore obnoxios? Iussit eos non priuatim, sed publica auctoritate, respondere. Quamobrem? vt legum interpretatio ita penes se esset. Iudicibus eam legem dixit, ne ab istis responsis discederent. Quam ob caussam? ne obseruata legum antiquarum ruina intercedere, & Augusti consilium impedire auderent. Signo opus erat, non rationibus. Cur vero? vt ne per rationum infirmitatem palam fieret, id agi, vt leges antiquae euerterentur. Ceterum vera esse haec omnia, vel ex iis patet, quae inter eum Antistiumque Labeonem acta sunt. Eminentissimi ea aetate ICti erant Antistius Labeo, & Atteius Capito, adeo, vt non immerito *duo pacis decora* eos appellet Tacitus *Ann. III,* 75. Quare operam dabat Augustus, vt *hos* potissimum sibi conciliaret. Labeoni ergo consulatum offerebat, hoc videlicet auctoramento calamum eius redditurus obnoxium. Sed *quum incorrupta libertate gauderet, ab ambitione honorum vacuus: Tacit. Ann. l. c.* quumque *nihil ratum pensumque habe-*

reconsulti, quem respondendi facul- tem ab Imperatoribus accepisse tradit E- napius *in vita Chrysanthi p.286.*

XXXX

haberet, nisi quod iustum, sanctumque e in Romanis antiquitatibus legisset: Ge *Noct. Att. XIII, 12.* honorem istum pla respuit. Animaduertens vero Augustu Labeonis sibi operam parum vtilem fut- ram: Atteium Capitonem adortus, hun modis omnibus ornare coepit, consulem que creauit. Tacit. *Ann. III, 75.* Er enim hic eo ingenio, *vt eius obsequiu non posset non dominantibus magis probar* iudice Tacito *Ann. III, 75.* Egregia sa adulationis specimina eum dedisse, obse- uant Tacit. *III, 70.* Sueton. *de illust Gramm. XXII.* Ergo maximo studiosi eum adiungebat Augustus, vt eius oper in nouo dominatu vteretur. Haec histo- ria egregie coniecturam nostram confir- mat. Intelligimus enim inde, I. Au- gustum de iureconsultis primariis sib conciliandis magnopere laborasse. Quo sane non fecisset tantus princeps, nisi eo- rum operam perutilem sibi futuram ani- maduertisset. II. Talibus iureconsulti amicis eum vti voluisse, quorum sibi ob- sequium probaretur, id est, Capitonis si- milib9, qui non antiquo iuri mordicus in- haere

XLI. Non poterat non hoc Augusti priuilegium sectas, summamque iuris incertitudinem inuehere. Hinc de tollenda ea cogitarunt Valentinianus III. & Theodosius iunior imperatores, qui Papiniani tantum, Paulli, Vlpiani, Iuliani & Modestini scripta iusserunt valere in iudiciis, & in allegatione plura eorum praeualere paucioribus, ex paribus vero ea, inter quae Papiniani essent testimonia: si sententiae denique sine Papiniano pares essent, iudicis arbitrio locum esse. *L. vn. C. Theod. de Respons. prudent. & ibi* Gothofredus. Addatur Thomas. *de Naeu. iurisprud. an eiustin. II, 7. p. 112. seq.* XLI. Valentiniani III & Theodosii constitutio de auctoritate iureconsultorum.

XLII. Denique & id incommodum vitium Iustiniano, qui Iureconsultorum sententias hinc inde decerptas promiscue in pandectas recepit, corpusque conficiendum curauit, male cohaerens, e membrisque XLII. Iustiniani institutum.

haereret, sed callide inseruirent temporibus. Ex quo denuo colligimus, III. non alia de caussa eum respondendi facultatem quibusdam tantum iureconsultis dedisse, quam vt eorum calamis vteretur, ac veteres leges in libera republica receptas euerteret, & ad nouam imperii sui formam tanto facilius deflecteret;

que sibi dissimillimis compositum *L.* 1. § *6. C. de vet. iure enucl.*

XLIII. Facultas interpretandi iureconsultis ademta.

XLIIII. Quin & omni interpretandi facultate interdixit iureconsultis, eosque ad conscribendas metaphrases & paratitla conficienda, tamquam ad perpetuas operas condemnauit. §. 2. *Const. de concept. Dig. gest.* *Paratitla* quid sint, explicat Aeg. Menag. *Amoenit. iur. ciuil. XV.*

XLIV. Principes initio vetere ritu leges tulerunt.

XLIV. Restat, vt quid Ptincipes, mutata reip. forma, ad ius Romanum contulerint, paucis dicamus. Initio Imperatores veterem leges ferendi morem aliquamdiu retinuerunt. Hoc enim ritu sub Augusto, centuriatis comitiis ad populum latae sunt leges *Iuliae*, *Aelia Sentia*, *Papia Poppaea*; sub Tiberio *Iunia Norbana*. Claudius quoque veteri ritu rogauit legem, ut Domitius in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret. Tacit. *Annal. XII, 26. & 41.* Quin ne sub Galba quidem plane exoleuisse veterem leges ferendi ritum, patet ex Tacit. *Hist. I, 15.*

XLV. Deinde vsi sunt Senatus consultis.

XLV. Quemadmodum vero habita illa sub Imperatoribus comitia non nisi quaedam pristinae libertatis simulacra erant; ita iam Tiberius, princeps astutus tyrannicisque actibus magis, quam quisquam alius instructus, nouum commentus est leges ferendi morem. Vt enim popul

populo ius omne eriperet: (v) comitia e campo transtulit in curiam, id est, leges non amplius populi suffragiis, sed Senatorum sibi obnoxiorum sententiis subiecit. Tacit *Annal. I, 15.* Ex eo tempore rarius leges latae ad populum: ast eo frequentius prodierunt *Senatus consulta*, quibus plerumque praemittebatur *oratio Principis*, non quidem semper ab ipso Principe, sed & saepius (x) a *Quaestoribus*, qui *canditati* vocabantur, recitata. Brisson. *Antiqu. Rom. I, 17. p. 19.* Vnde saepe *oratione Principis cautum* dicitur, quod erat Senatus consulto constitutum. *L. pen. D. ad SC. Tertull.*

XLVI.

(v) Falluntur ergo qui cum Pomponio *L. 2. §. 9. D. de orig. iuris.* & Triboniano *§. 5. Inst. h. t.* existimant, ideo in curiam e campo translata esse comitia, *quia difficile esset, tantam populi multitudinem in vnum conuenire.*

(x) In marmoribus saepe legimus QVAESTOR KANDIDATVS, Reines. *Inscr. II, 26. VI, 4.* ΤΑΜΙΑΣ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΣ Gruter. *Inscript. p. ccccxxv, 2.* Vocabantur ita, qui libris, epistolis & orationibus Principum in Senatu praelegendis praeerant. *L. 1. D. de offic. Quaest.* Dio Cass. *LIV, p. 617*, Tacit. *Annal. XVI, 27.*

XLVI. Differentia SC. in libera rep, & sub Imratoribus.

XLVI. Etiam in libera republica fi bant SC. sed ea vim legum non habebai Non erat penes Senatum potestas leg latoria: sed quaedam tantum erant neg tia, quae Senatus populi iussu ad cura suam reuocauerat, vt puta, aerarium pecunia publica, quae Senatus arbitr dispensabatur: controuersiae in Italia s scitatae, publicaque obiurgatione vel gr uiore decreto componendae: legation aut ad indicendum bellum aut alia gr uiora negotia obeunda decernendae, a exterorum excipiendae: prorogation imperii & prouinciarum: conuocat populi: ac denique indictio feriarum supplicationum. Haec enim omnia S nat

27. Suet. *Tit. VI.* Ideo vero dicti vide tur candidati, quia post quaesturam stati praetores fiebant, & inde regebant pr uincias. Lamprid. *Vit. Alex. XLI* Vnde haec dignitas ingressus erat & qu primordium gerendorum honorum & se tentiae in Senatu dicendae. Immo recent ore aeuo saepe cum aliis dignitatibus co iungebatur haec quaestura. Sane Anici Auchenius Bassus in marmore Romai praeter hanc Quaesturam etiam alios ge sisse honores dicitur. Reines. *Inscr. VI, 4*

AN

natus ſolius curationi ſuberant, niſi tribunitiis interceſſionibus res deuolueretur ad populum: ceu praeclare ſuo more docet Polyb. *Hiſt. VI, 12. ſequ.* & ex eo Zamoſc. *de Senatu Rom. II, p. 174. & ſequ.* De his ergo ſolis in libera republica SC. condebatur, vt recte obſeruatum a Bachovio *in πρώτοις p. 38. ſequ.* Sed maxime Senatus poteſtas excellebat in trepidis rebus ac

---

ANICIO AVCHENIO BASSO. V. C. QVAE STORI CANDIDATO.
VNO EODEMQVE TEMPORE PRAETORI TVTELARI. PROCONSVLI.
CAMPANIAE. PRAEFECTO. VRBI.
TRINI MAGISTRATVS.
INSIGNIA. FACVNDIAE. ET. NATALIVM
SPECIOSA. LVCE. VIRTVTIS. ORNATI.

Talis etiam eſt Inſcriptio, poſita

M. NVMMIO. ALBINO. V. C.
QAESTORI. CANDIDATO.
PRAETORI. VRBANO. COMITI.
DOMESTICO. ORDINIS. PRIMI. ET
CONSVLI. ORDINARIO ITERVM.

Reineſ. *Inſcr. VI, 132.* Legendus de hac dignitate idem Reineſ. *Var. III, 16. p. 600.*

ac turbatis, quibus triſte illud fieri ſolebat Senatusconſultum: DARENT OPERAM CONSVLES, NE QVID RESPVBLICA DETRIMENTI CAPIAT. Quod decretum ſummum ac latiſſimum in conſules transferebat Imperium, vt ſuo iure poſſent exercitum parare, bellum gerere, coercere, etiam iniuſſu populi, vnde *extremum* & *vltimum* hoc *Senatusconſultum* vocatur. Liu. *III*, 4. Salluſt. *de Bello Catilin.* XXIX. Caeſar. *de Bello Ciuili II*, 1. Barn. Briſſon. *de Form. II, p.* 212.

XLVII. Senatum habendi locus & tempus.

XLVII. Fiebant SC. non niſi in ſacro auſpiciiſque dicato loco. Romulus in templo Vulcani extra vrbem Senatum coegit. Plutarch. *Quaeſt. Rom. XLVII. p.* 276. Tullius Hoſtilius in curia Hoſtilia. In libera republica aedes Martis, Bellonae, Caſtoris, Concordiae, Virtutis, Fidei, vt & curiae Hoſtilia, Pompeia, Iulia, ſenatui habendo inſeruiebant. Nam & in curiis templa erant per augures dedicata. Gell. *Noct. Att. VI*, 7. Ordinaria tamen ſenacula erant aedes concordiae, aedes Bellonae, & locus ad portam Capenam. Feſt. *voce Senaculum p.* 431. Conueniebat Senatus ſtatis temporibus, hoc eſt, ſingulis Kalendis, Nonis & Idibus, exemtis tamen diebus comitialibus, quibus conuenire nefas habebatur per legem Pupiam.

Ci-

Cicero *ad Fam. I, 4.* Et hi ordinarii conuentus, *Senatus legitimus* dicebantur. Si vero vel legatis vel aliis ob quamcumque caussam Senatus extra ordinem dabatur: ille vocari solebat *indictus*. Fr. Hotom. *de Senatu V.* Et tum quidem conuocabantur plerumque Senatores per edictum, quo olim frequentes adesse iubebantur QVI PATRES, QVIQVE CONSCRIPTI: Liu. *II, 1.* postea vero addi coepit: QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. Liu. *XXXIII.* Gell. *Noct. Attic. XIV, 18.* Brisson, *de Form. II, p. 264.*

XLVIII. Frequens si adesset Senatus, tum Consul, quem penes fasces eo mense erant, aut eo absente Praetor, aut Dictator, si quis erat, ad Senatum referebat. Si quando id recusaret consul: eas in se partes suscipiebat Tribunus plebis, cui etiam ius erat, addere relationi consulis, quod esset visum, aut nouam de integro ordiri. Paul. Manut *de Senatu V. p. 859.* Relationibus plerumq; praefari solebant solemni illa formula: QVOD BONVM FAVSTVM FELIX FORTVNATVM SIT. Sueton. *Calig. XV.* deinde addebant: REFERIMVS AD VOS, PATRES CONSCRIPTI. Brisson. *de Form. II, p. 165.* XLVIII. Relatio facta a Consule, Dictatore, Praetore.

XLIX. Finita relatione, sententiam rogabantur Senatores, non verbis precatiuis, quali- XLIX. Rogatae sententiae.

qualibus in comitiis vtebantur rogatores, sed imperatiuis: DIC, SP. POSTVMI, QVID CENSES? Liu. *IX*, 8. vel QVID FIERI PLACET? QVID VOBIS VIDETVR? Brisson de Form. II, p. 165. Qua in reis obseruabatur ordo, vt ante comitia Princeps Senatus; post comitia vero Consules designati primo loco dicere iuberentur sententias. Sequebantur eos viri consulares, hos Praetorii, tum Aedilitii, Quaestorii ac denique Tribunitii, (y) e quibus tamen reliquos anteibat, quem consul priorem rogasset, modo gradus magistratuum non turbarentur. Solebant vero Consules, quem ordinem initio magistratus instituerant, eumdem per totum annum tenere, donec eum morem antiquum C. Iulius Caesar migraret, Sueton. *Iul. XXI.*

L.

(y) Tribuni plebis non erant olim Senatores, nec ius iis erat dicendae in Senatu sententiae. Ante curiam itaque sedebant in subselliis, donec SC. ad se ferrentur, quae ipsi vel adprobabant deinde, vel reiicebant. Val. Max. *II*, 2. 7. At etiam senatoria dignitas iusque dicendi sententiam iis data sunt lege Atinia, Gell. *Noct. Att. XIV*, *vlt.*

(z)

L. Sententiam singuli dicebant stantes, formula vsi: QVOD C. PANSA VERBA FECIT DE--DE EA RE ITA CENSEO. Brisson. *de Form. II, p. 169.* Integrae eiusmodi Senatorum sententiae exstant apud Ciceron. *Philipp. III, 15. V, 4. VIII, 11. IX, 7.* Nec licebat consulibus interpellare dicentes, quamuis aliena multa immiscerent, quod data opera nonnumquam faciebant, qui Senatus consultum fieri nollent. (z) Quum enim ante & post occasum solis illud fieri non posset: solebant *diem dicendo eximere*, vt re infecta discedendum esset Senatui. Cicero *Epist. ad Quint. Fratr. II, 1.* Qui plura capita vna oratione complectebatur, is iubebatur DIVIDERE SENTENTIAM. Cic. *ad Famil. I, 2.* Qui alterius sententiam sequebantur, ADSENTIRI se vnico verbo aiebant. Et hoc erat *verbo adsentiri*, quod opponitur alteri muto adsensui, quo

L. Eaedemque ordine dictae.

(z) Erant & aliae artes, quibus SC. impediebant Senatores. Postulare enim poterant, *vt consulerentur singuli*, vel, si tot non essent senatores, quot numero licebat perscribi SC. clamabant: *numera senatum.* Festus *hac voce p. 338.* Brisson. *de Form. II. p. 183.*

quo quis *pedibus ibat in alterius sententiam.* Vtramque loquutionem iungit Liu. XXVII, L. *Veturius & Licinius censores eum tendere & squallorem deponere, & in senatum venire, fungique aliis publicis muneribus coëgerunt, sed tum quoque aut verbo adsentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat.* Nonnunquam non omnino adsentiebatur quis sententiis antea dictis, sed aliquid praeterea addendum censebat, & tum vtebatur formula: SERVILIO ADSENTIOR, ET HOC AMPLIVS CENSEO. Cicero *Philipp. XIII,* 21. (a)

LI. Pronunciatio sententiarum, factaque discessio.

LI. Dictis denique sententiis, consulis erat, vel pronunciare sententias, vel easdem supprimere. Licebat enim ei in tanta varietate sententiarum, earum auctores & principes edere, simulque iubere, vt quisque ex pronunciatis sententiis vnam amplecteretur. Et id sibi vult solemnis illa locutio PRONVNCIARE SENTENTIAM, apud Cicer. *ad Famil X, 12. I, 2.* Formula, qua tum vtebatur consul, haec erat: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM, QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS. Quae verba

(a) Aliquando etiam in altercationem abibant Senatorum sententiae. Cuius rei exempla collegit Brisson. *de Form. II, p. 184. sequ.* (b)

verba lege praescripta explicat Plin. *Epist. VIII, 14.* His dictis, Senatores mutabant locum, & singuli eo discedebant, vbi recitata fuerat, quam probarent, sententia. In quamcunque ergo partem frequentior concesserat Senatus, de ea dicebat consul: HAEC PARS MAIOR VIDETVR, & in eam sententiam deinde conficiebatur Senatusconsultum. Brisson. *de Form. II, p. 184.*

LII. Varro equidem apud Gellium *Noct. Att. III, 18.* Senatusconsulta vel *per discessionem* vel per exquisitas singulorum *sententias* facta scribit: quum contra Atteius Capito & Tubero nullum sine discessione SC. fieri potuisse consuerint. Sed salua res est. Ad omne SC. fiebat discessio: sed non semper singuli rogabantur sententias, & hinc illa demum SC. per discessionem facta diebantur, ad quae non singulorum fuerant exquisitae sententiae. Huber. *Digress. I, 1. 31. p. 87.* LII. Senatus-consulta quotuplicia?

LIII. Denique SC. solemniter scribebatur, ita vt primo dies, deinde locus, vbi senatus habitus, tum porro qui scribendo adfuerint, postea, quis ad senatum retulerit, & denique, quid placuerit Senatui, referretur. Integra SC. verbis suis legitimis perscripta exstant apud Ciceron. *ad Fam. VIII, 7.* Frontin. *de Aquaeduct. II.* Brisson. *de Form. II, p. 198.* LIII. Scripta Senatus-conf.

LIV.

LIV. Confirmata a tribunis. & illata aedi Cereris.

LIV. Verum ne sic quidem ratum era SC. nisi Tribunis etiam placuisset, qui, e perlecto & probe expenso, litteram T, si republica videretur, addebant. Fr. Ho toman. *de Senatu I*, 9. Sin minus placeret, suo illo solemni VETO intercedebant. Quotiescumque intercedebatur moraque fiebat SC: auctoritates perscrib solebant. Cicero *ad Attic. V*, 2. ad Fam VIII, 7. Id est, vt explicat Dio Cass. *LV p. 629.* *οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κε. κυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλὰ αὐκτώριτας ἐγίγνετο, non vim SC. obtinebat, sed auctoritas senatus dicebatur*. Postremo scriptum SC. in aedem Cereris vel in aerarium deferebatur, Sueton. *August. XCIX.* & tum Senatus dimittebatur formula solemni: P. C. NEMO VOS TENET vel NIHIL VOS MORAMVR. Cicero *ad Quint. Fratr. I*, 2.

LV. Hoc ritu SC. etiam sub Imperatoribus facta.

LV. Eodem ritu etiam sub Imperatoribus condita sunt SC. nisi quod Princeps orationem praemitteret, & Senatores plerumque pedibus irent in Principis sententiam. Quin eo prolapsa erat Senatorum adulatio, vt orationes Principum plerumque adclamationibus exciperent. Plin. *Epist. IV*, 9. quae etiam, ne periret adulationis memoria, in acta referebantur. Idem. *Panegyr. LXXV.* Plura exempla occurrunt in scriptoribus Historiae Augu-

Auguſtae, quae collegit Briſſon. *de Form. II, p. 187.*

LVI. Enimuero, quemadmodum haec Senatusconſulta non niſi ideo inuenerant Imperatores, vt viderentur veterem Senatus auctoritatem libertatemque reipublicae tueri: ita ea fictione non diutius opus fuit, quam ad ea vsque tempora, quibus ſeruituti paullatim adſueuiſſent Romani. Hinc coeperunt ſenſim Imperatores reſcribere, editisque conſtitutionibus leges veteres abrogare, nouas inducere, irrogare priuilegia, omniaque, vt paucis dicam, pro lubitu decernere. Reſcriptis illis Principum vel ad libellos ſiue magiſtratuum, ſiue priuatorum reſpondebatur: & tum vocabantur *Epiſtolae.* (Libellorum integra exempla exſtant tum *L. 9. D. de lege Rhodia* tum in marmore Romano apud Briſſon. *de Form. III, p. 292.*) vel ſententia cum plena cauſſae cognitione ferebatur: tum dicebantur *decreta:* quale exſtat *L. 3. D. de his quae in teſtam. del.* vel denique nouum ius conſtituebatur: & tum dici ſolebant *edicta* vel *conſtitutiones.* De quo diſcrimine plura diſſerunt iureconſulti. LVI. Reſcripta Principum.

LVII. Primus ita reſcripſiſſe videtur Hadrianus. Nam praeterquam quod ſub eo principe noua quaedam forma iuri publico aeque ac priuato acceſſit, in tantum LVII. Primus reſcripſiſſe videtur Hadrianus Imp.

tum, vt Latin. Pacatus *Panegyr. ad Theodos. II.* eum legibus imbuisse rempublicam dicat: nullius sane Principis antiquioris exstant constitutiones, quam Hadriani, a cuius temporibus etiam Gregorianum codicem suum orsum esse, iam supra ostendimus. Plures Hadriani Epistolae & sententiae Graece etiamnum exstant collectae a Dositheo Grammatico, ex quibus satis constat, quam rationem in rescribendo tenuerit Imperator. Eius deinde exemplum sequuti sunt Antonini, ceterique Imperatores omnes, quorum rescripta quamplurima in Codice Iustinianeo, Theodosiano, vt & Gregoriani & Hermogeniani fragmentis exstant.

LVIII. Senatusconsulta tamen etiam post Hadriani tempora facta.

LVIII. Neque tamen ob rescripta illa statim desierunt SC. fieri, quamuis ea ex eo tempore rariora esse coeperint. Sane sub ipso Hadriano, vt alia exempla praetermittamus, prodiere SC. Iulianum, Apronianum, Tertullianum, sub M. Antonino Orficianum. Recentius mihi non succurrit. Et sane, qui ex eo tempore demum plane desiisse Senatusconsulta existimant: eis nos non inuiti nostram adiungemus sententiam.

LIX. Transitio ad materiam de priuile-

LIX. Et haec sunt leges proprie sic dictae, quae Romae, tum libera adhuc republica, tum sub Imperatoribus, viguerunt. Iam etiam de aliis quibusdam rebus, quarum

rum obiter hoc titulo meminit Imperator, quaeque ex Antiquitatibus lucem aliquam desiderant, paucis agendum. Eadem enim §. 5. *h. t.* qua de Principum disserit Constitutionibus, etiam priuilegiorum, vt & legis Regiae, qua populus imperium omne in Principem transtulerit, facit mentionem. De vtrisque nonnulla monere operae fuerit pretium. giis & lege Regia.

LX Nonnunquam Imperatores quaedam statuebant, quae ad personam singularem pertinebant, neque trahenda erant ad exemplum, quae, siue poenam duriorem irrogarent, siue quid alicui indulgerent ob meritum, *priuilegia*, adpellabantur, quasi *priuaeleges* vt tradit Gell. *Noct. Att. X, 20.* Isidor. *Orig. V, 18.* Et olim quidem priuilegii vocabulum fere semper in deteriorem partem acceptum videtur pro poena extraordinaria, quae certae personae tantum infligebatur. Lex sane sacrata aeque ac decemuiralis dum PRIVILEGIA IRROGARI vetuit, poenas eiusmodi duriores quibusdam hominibus extra ordinem infligi prohibuit, ceu vel ex verbo IRROGARI colligas, quod ad poenas pertinere nemo ignorat. Vid. Enenkel *de Priuil. iur. Ciu. I, 1. 2. & 3.* qui etiam obseruat, Ciceronen vocem priuilegium plerumque in deteriorem; rarius in meliorem partem accipere. LX. Priuilegia quid fuerint? tum odiosa.

re. Aſt iam libera republica, ſaepius hanc legem migrabant Tribuni plebis, & quicunque e ciuibus ad maiorem potentiam adſpirauerant. In Milonis odium Pompeius; in Ciceronis Clodius multa ſtatuerat, quae a legibus abhorrebant, quaeque ipſe Cicero *priuilegia* vocat *pro Domo XVII.* Poſtea ſaepe eo iure vtebantur etiam Imperatores, eoque pertinet exemplum D. Hadriani, qui herae cuiusdam ſaeuitiam poena ſatis rigida vindicauit *L. 2. §. fin. D. de his qui ſui vel al. iur.* Id vero non mirum in herili imperandi ratione. Theodoſius tamen iuſſerat, vt ſi Imperator odioſum eiusmodi priuilegium irrogaret, poena triginta dies differretur. *L. 20. C. de poen.* Quam legem, auctore Ambroſio, occaſione tumultus in ludis Circenſibus Theſſalonicae excitati latam, illuſtrat Ad. Rechenb. *Diſſert. Hiſt. polit. Tom. II, Diſſ. 10.*

LXI. Tum fauorabilia.

LXI. Aſt ſolebant tamen & beneficia vel certo ſtatui, vel hominum generi conceſſa PRIVILEGIA vocari. Vnde ſaepe in iure noſtro occurrunt *priuilegia creditorum*, *priuilegia fiſci*, reliqua. Quin & ſingularibus hominibus conceſſa contra ius commune beneficia *priuilegia* audiunt, tum apud auctores, tum in iure noſtro, in quo etiam adpellantur *priuata priuilegia*, *L. 4. C. Theod. de itiner. mun.* vt & *per-*

personalia rescripta L. 5. eod. Talia priuilegia fuerunt leges de Menandro *L. 5. § vlt. D. de captiu.* vt & de Hostilio Mancino *L. vlt. D. de legationibus.* Conf. Iac. Gothofred. *ad XII. Tab. Tab. IX. p. 228.*

LXII. Reuera ergo extremis temporibus summa potestas legislatoria penes Principes fuit, quibus eam delatam esse per LEGEM REGIAM, consentiens est iureconsultorum opinio. Vlpianus *L. 1. pr. D. de constitut. princ. Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote* quum LEGE REGIA, *quae de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat.* Quae totidem verbis repetit Imperator §. *6. Inst. h. t.* Meminit quoque eiusdem legis Alexander Imperator *L. 3. C. de testam.* vbi ait. *Licet enim lex Imperii solemnibus iuris imperatorem soluerit: nihil tamen tam proprium imperii est, quam legibus viuere. Legem* enim *imperii* hic eamdem esse, ac legem regiam, iamdudum obseruarunt eruditi. LXII. Lex Regia, qua potestas legislatoria translata in Principes.

LXIII. Ast ea de lege dici non potest, quantae enatae sint inter eruditos controuersiae. Eam in Triboniani cerebro nisse natam, suspicabatur Mart. Schookius in *Diatrib. de lege Regia Triboniani,* quam repetitis curis auctiorem edidit sub titulo *de quadruplici lege Regia Francof. 68. 12.* Quum enim Regium nomen LXIII. Variae de hac lege sententiae.

G exosi

exosi sint Romani, neque vnquam Augu-stus titulo tam inuidioso se passus sit or-nari: nec verosimile fiat, populum Roma-num, qui, Caesare interfecto, fessus ciuili-bus discordiis, tolerabat magis monarchi-am, quam perpetuam optabat, tam inimi-ca libertati lege in seruitutem se ipsum addixisse: non praeter rem suspicari sibi videbatur Schookius, quidquid de lege Regia in iure nostro legitur, ex Tribo-niani natum esse ingenio. Nec multo aliter sentiunt Connanus *Comm. I, 16.* Vultei. *ad* §. *6. Inst. h. t.* Sed Schookio iam abunde satisfecit doctiss. Huberus *Digress. I, 1. 16. sequ.*

LXIV. Quid de ea vere statuendum?

LXIV. Res ita se habet. Quum Au-gustus omnia intestinis fessa dissidiis no-mine Principis in potestatem suam re-cepisset: Senatus aeque ac populus ei sensim plures honores decreuit, & modo hanc modo illam τοῦ κυρίου partem detulit. Sic anno V. C. DCCXXIV. ei conce-tribunitia potestas per omnem vitam, ca-tumque vt ad Augustum prouocare li-esset, vtque ipse in omnibus iudiciis suf-fragium Mineruae ferret. Dion. Cass. *H.* *LI, p. 513.* Mox anno V. C. IↃCCXX consulatu septimo solutus est Augustus legibus, idque denuo repetitum anno V. C. IↃCCXXX. Dio. *LIII. p. 582.* & *LIV. p.* Quod tamen non de omnibus omni-

le-

legibus, sed de lege Cincia intelligendum esse, recte monet Ger. Nood. *de iure summi Imp. & Leg. Reg. p.* 777. Porro anno V.C. DCCXXXI. eidem, vndecimum consuli, permissum est a senatu, vt proconsul semper esset, liceretque ei, quotiescumque vellet, ad senatum referre, denique in prouinciis maior esset eius, quam praefectorum auctoritas. Dio. *LIV, p. 594.* Quin anno DCCXXXV. facultatem ei dederunt, emendandi omnia suo arbitrio, ac leges, quas vellet, ferendi. Dio *LIV, p. 604.* Vt alia praetermittam huius generis complura, quae ab aliis, ac potissimum Io. Fridr. Gronouio in *Orat. de Lege Regia* collecta sunt diligentius.

LXV. Haec itaque aliaque SC. in gratiam Augusti subinde facta, postea repeti consueuerant, quotiescumque noui Imperatores inchoabant imperium. Sic de Vespasiano Tacit. *Hist. IV, 3.* *Tum senatus omnia principibus solita Vespasiano decreuit.* Vnde adparet, quaecumque sensim Augusto detulerat Senatus, ea postea Tiberio, aliisque principibus fuisse decreta. Omnia ergo illa SC. non vno eodemque tempore facta, saepiusque deinde repetita, simul sumta *lex imperii* vocari consueuerunt a iureconsultis, vt & *lex Regia*, exemplo, vt opinor, veterum Romanorum, qui vrbe vix nata Romulo su- LXV. Lex Regia repetita, quoties Princeps nouum auspicabatur imperium.

ſupremam poteſtatem conceſſerant LEGE REGIA, cuius meminit Liu. *XXXIV.* 6. Quamuis Huberus *Digr. l. c.* poſterius nomen Antoninorum demum temporibus inualuiſſe exiſtimet. Conf. Io. Fridr. Gronou. *Orat. de lege Regia.* Ian. Vinc. Grauina *de Orig. Iur. ciu. CXIV. p.* 139. *ſequ.*

LXVI. An, hac lege dominatus Imperatorum ſtabilit9

LXVI. Caue vero exiſtimes, hac ipſa *lege Regia* in ſeruitutem ſe addixiſſe Romanos, ſeque omni omnino abdicaſſe imperio. Minime gentium. Quamuis enim id vulgo colligant ex Dione *LIII. p.* 582. *L.* 1. *D. de Conſt. princ.* & *L.* 31. *D. de leg.* falſiſſimum tamen id eſſe, vniuerſa docet hiſtoria. Sane poſt omnia illa SC. in gratiam Auguſti facta, Caligulae Senatus vacationem legis Papiae Poppaeae caducariae dedit, teſte Dione *LIX. p.* 747. Quid vero opus erat hac diſpenſatione, ſi iam lege Regia Imperatores legibus omnibus fuiſſent ſoluti? Ergo iis legibus ſoluti erant principes, quibus eos nominatim ſoluerat S. P. Q. R. vt paullo poſt ex fragmentis tabulae Capitolinae adparebit. Conf. Ger. Nood. *Diſſert. III. de iure ſummi Imp. & Lege Reg. p.* 778. & *Obſ. I,* 3. *p.* 411. *ſeq.* Ian. Vinc. Grauina *de Orig. Iur. Ciu. l. c.*

LXVII. Fragmentum le-

LXVII. Ceterum regiae illius legis, ſub auſpicia Imperii Veſpaſiani repetitae fra-

fragmentum bene longum ac egregium exstat in marmoribus Capitolinis apud Gruter. *Inscr. p. CCXLII*, quorum γνησιότητα in dubium a nonnullis vocatam Hotomanus, pluresque viri doctissimi, & nuper etiam clarissima Romanae antiquitatis lumina Blanchinus & Fabretus agnouerunt. Eorum epistolae hanc in rem scriptae exstant apud Ian. Vincent. Grauin. *l. c. p. 231. sequ.* Ipsum illud legis Regiae fragmentum ita se habet: gis Regiae.

FOEDVSVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TIB. IVL. CAESARI. AVGVSTO. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. REMITTERE. SC. PER RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. CVM. EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. PRAESENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR. OMNIVM. RERVM. IVS. PERINDE. HABEATVR. SERVETVR. PERINDE. AC. SI. E. LEGE. SENATVS. EDITVS. ESSET. HABERETVRVE.

VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM, POTESTATEM. IMPERIVM. CVRATI-

ONEMVE. CVIVS. REI. PETENTES. S. P. Q. R. COMMENDAVERIT. QVIBVSVE. SVFFRAGIVM. SVVM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM. COMITIIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM. RATIO. HABEATVR.

VTIQVE. EI. FINES. POMOERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REP. CENSEBIT. ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. QVAECVNQVE. EX. VSV. REIP. MAIESTATE. DIVINARVM. HVMANARVM. PVBLICARVM. PRIVATARVMQVE. RERVM. ESSE. CENSEBIT. EI. AGERE. FACERE. IVS. POTESTASVE. SIT. ITA. VTI. DIVO. AVG. TIBERIOQVE. IVLIO. CAES. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO. FVIT. VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBISVE. SCITIS. SCRIPTVM. FVIT. NE. DIVVS. AVG. TIBERIVSVE. IVLIVS. CAESAR. AVG. TIBERIVSVE. CLAVD. CAESAR. AVG. GERMANICVS. TENERETVR. IIS. LEGIBVS. PLEBISVE. SCITIS. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. SOLVTVS. SIT. QVAEQVE. ET. QVAQVE. LEGE. ROGATIONE. DIVVM. AVG. TIBERIVMVE. CLAVDIVM. CAESAREM. AVG. GERMANICVM. FACERE. OPORTVIT.

IT. EA. OMNIA. IMP. CAESARI. VESPASIANO. AVG. FACERE. LICEAT.

VTIQVE. QVAE. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. ACTA. GESTA. DECRETA. IMPERATA. AB. IMP. CAESARE. VESPASIANO. AVG. IVSSV. MANDATVVE. A. QVOQVE. SVNT. EA. PERINDE. IVSTA. RATAQVE. SINT. AC. SI. POPVLI. PLEBISVE. IVSSV. ACTA. ESSENT.

SANCTIO.

SI. QVIS. HVIVSCE. LEGIS. ERGO. ADVERSVS. LEGES. ROGATIONES. PLEBISVE. SCITA. SENATVSVE. CONSVLTA. FECIT. FECERIT. SIVE. QVOD. EVM. EX. LEGE. ROGATIONE. PLEBISVE. SCITO. S. VE. C. FACERE. OPORTEBIT. NON. FECERIT. HVIVS. LEGIS. ERGO. ID. EI. NE. FRAVDI. ESTO. NEVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO. NEVE. CVI. DE. EA. RE. ACTIO. NEVE. IVDICATIO. ESTO. NEVE. QVIS. DE. EA. RE. APVD. SE. AGI. SINITO.

Hoc eft legis illius regiae quantiuis pretii fragmentum, ex quo fatis adparet, quod fupra oftendimus, illam ex multis SC. in honorem Augufti, Tiberii, Claudii aliorumque Imperatorum factis, fuiffe conflatam.

TIT. III.

DE IVRE PERSONARVM.

PRima apud Romanos hominum diuiſio erat in *liberos* & *ſeruos*. Illi iterum vel *ingenui* erant, vel *libertini*. Hoc titulo de libertate & ſeruitute; ſequentibus de ingenuis & libertinis agitur. Tametſi vero ſeruitus ſit iuris gentium: Romanorum tamen ſerui in plerisque differebant a reliquarum gentium mancipiis, ceu Germanorum Romanorumque comparatione oſtendit Tacit. *de moribus Germ. XXV.*

I. Serui fiebant captiuitate.

I. Obſeruandum ergo initio, Romanos captos bello hoſtes redegiſſe in ſeruitutem. (a) Quemadmodum enim, qui, poſitis

(a) Ita agebatur cum hoſtibus. Excipiebantur ergo bella ciuilia, in quibus capti non in ſeruitutem redigebantur, ſed *proſcribebantur* a victoribus. Quam proſcriptio-

itis armis, vltro sese dedebant, sub iugum mittebantur, saluaque retinebant ingenuitatis iura: (quem ritum accuratissime, vt solet, describit Dionys. Halic. *Ant. Rom. III, p. 159.*) ita capti in acie, vel violenta vrbium expugnatione, sub corona venibant. Gell. *Noct. Attic. VII, 4.* Illi dedititii; *hi serui* vocabantur, quod essent in bello seruati, itemque *mancipia*, quasi manu capti §. *3. Inst. h. t.*

II. Redacti ergo in hanc conditionem non pro personis, sed pro rebus, immo pro nullis habebantur. Nihil sibi adquirebent: non matrimonia contrahebant, sed in contubernio viuebant cum ancillis: nec gaudebant iure testamenti factionis & contractuum. *L. 22. D. de reg. iur.* Vnde *secundum genus hominum* vocantur Floro *Hist. III, 20.* II. Et quia non pro personis, sed pro rebus habebantur.

III. Ex quo sequebatur, vt nec liberi seruarum melioris, quam mater, conditionis haberentur. Fructus enim, tamquam rerum accessiones, non secus ac ipsae res, ad dominos pertinere videbantur. Et eiusmodi quidem serui, domi nati, vernae adpellabantur. III. Etiam nascebantur ex ancillis.

IV.

ptionem, ita dictam a tabula, qua nomina proscriptorum proponebantur, primus inuenit L. Sulla. Vellei. Paterc. *Hist. II, 28.*

V. Et ... anu in ... om- ... mercio.

IV. Porro & hoc inde fluebat, seruo aeque ac alias res posse legari, donari, immo & vendi: vnde & perpetua Romae erat seruorum nundinatio, quotidiana comparatio *L. iusto errore D. de vsucap.* Qui seruos vendebant, promittere tenebantur eorum sanitatem. *L. 43. §. 1. D. de contr. emt. L 16. §. 2. & L. 31. D. de euict.* Non nunquam tamen mancipii sanitatem explorabant gagatis lapidis odore. Apulei. *Apolog. I.* Sed & nudos venum exponebant seruos, ne quod vitium corporis latitaret. Seneca *Epist. LXXXI.* & *Controu. I* 2. Immo de animi vitiis caueri solebat in eiusmodi venditionibus seruorum. Horat. *Serm. II, 3.* veluti, nec furem esse, nec fugitiuum, nec lenonem, noxis solutum esse, & quae sunt huius generis alia. Singulorum enim seruorum titulos scribi iusserat Aedilis, vt, quid cuique morbi vitiique esset, intelligeretur. Gell. *Noct. Attic. IV,* 2. Seneca *Epist. XLVII.* Ceterum serui, quorum nomine nihil promittebatur pileati venibant. Gell. *Noct. Att. VII* 4. quemadmodum bello capti sub corona. Varro *de re rust. II, 10.* trans mare aduecti cretatis vel gypsatis pedibus. Plin. *Hist. Nat. XXXV, 17. & 18.* Tibull. *III, 3.* Alia quae in seruorum venditionibus obseruata sunt, explicauit Brisson. *de Form. VI. p. 492. sequ.*

V

V. Saepe & poenae loco in seruitutem detrudebantur facinorosi, veluti I. qui censum vel militiam subterfugerant. Cic. *pro Caecin.* XXXIV. Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. I, 14. & de Iudic. III, 3. & 16.* II. Damnati ad metalla vel bestias aliaque extrema supplicia. Hi enim serui poenae fingebantur. §. 3. *Inst. quibus modis ius patr. pot. solu.* III. Liberti ingrati, quippe qui etiam in seruitutem reuocabantur Suet. *Claud.* XXV. (b) IV. Mulieres liberae amore seruorum alienorum bacchantes, quam poenam tamen sustulit Iustinianus. *L. vnic. C. de SC. Claud. tollendo.* V. Qui ab alio adferti, praestitaque cautione edictis citati per annum se haut stitissent. *L. 1. §. 2. C, de adsert. toll.* V. Saepe & in poenam fiebant serui.

VI. Quemadmodum vero nihil erat seruitute durius, nihil miserabilius: ita tantus erat libertatis fauor, vt non crederetur esse in commercio, neque adeo liceret ingenuis, se ipsos addicere in seruitutem. (c) Multo minus rata habebatur venditio VI. Libertas non erat in commercio.

(b) Plura de huius iuris historia notabimus infra *Lib. I. Tit. XVI, n. 7.*

(c) Quod licebat Ebraeis, vt docet Selden. *de Iur. nat. & gent.* VI, 7. non item fas erat Romanis. Vnde errat Raeuard. *Coniect.* II. 8. fingens Tuscum vicum, vbi homi-

tio, si quis extraneus (d) hominem liberum venumdedisset. Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom.* I, 6.

VII. Servi tamen fiebant, qui se pretii participandi caussa venumdari passi erant.

VII. Ast hinc mirae fraudes. Solebant enim adolescentes male feriati se ipsos aliis vendendos dare, pretii participandi caussa, ac deinde proclamare ad libertatem. Exemplum huiusmodi fraudis in scenam produxit Plaut. *in Persa I. 3. v. 55.* III.

hommines seipsi vendiderint. Plautus equidem *Curcul. IV, 1. v. 19.*

Sub veteribus, ibi sunt, qui dant, quique
accipiunt foenore:
Pone aedem Castoris, ibi sunt, quibus
credas male:
In Tusco vico, vbi sunt homines, qui ipsi
sese venditant.

Et Horat. *Serm. II, 3. v. 228.*

- - Ac Tusci turba impia vici.

Sed ibi de improbis meretricibus & lenonibus sermonem esse, iampridem obseruarunt eruditi. Vid. Taubmann. *ad* Plauti *Curcul. l. c.*

(d) Patribus equidem licebat filios, quos habebant in potestate, ter venumdare: sed saluo tamen ingenuitatis iure. Manumissi enim ex ea seruitute non libertini erant, sed ingenui. Vid. infra *Lib. I. Tit. IV. n. 1.*

(e)

II, 1. IV, 3. v. 9. Quare SC. demum cautum est, (e) vt qui essent maiorennes, seque pretii participandi caussa venumdari siuissent, in seruitute manerent. *Tit. D. quibus ad libert. proclam. non licet.*

VIII. Quamuis vero in seruorum conditione nulla esse dicatur differentia: §. *Inst. h. t.* reuera tamen discrimen haut unum occurrit. Ratione munerum alii erant atrienses, alii dispensatores, alii medici, topiarii, pistores, (f) & quae alia erant seruorum ministeria, de quibus accurate VIII. Varia seruorum conditio.

(e) SC. Claudiano hoc ius esse inuectum docet Dionys. Gothofr. *ad* §. 4. *Inst. h. t.*

(f) Et horum profecto diuersissima erat in domo conditio. Quum enim seruorum quidam lautius haberentur in familia: alii neruis ac compedibus vincti seruiebant. Tales erant ianitores & ostiarii, quos in catena fuisse docet Sueton. *de clar. Rhet. III.* Sic & ruri quidam vincti faciebant opus. Columella *de re rust. I, vlt.* Plin. *Hist. Nat. XVIII, 3.* Seneca *de Benef. VII, 10.* Huc comparata erant ergastula domestica subterranea, quae diligenter exploranda esse a circumspectis patribus familias, praecipit Columella *de re rust. I, 8.* Conf. Barn. Briss. *Antiqu. Rom. II, 9. p. 33.* Lips. *Elect. II, 15.*

(a)

rate actum a Laur. Pignorio *in libro de seruis eorumque apud veteres ministeriis*, & Tito Popma in tractatu de *Operis seruorum*, coniunctim editis *Amstelod. MDCLXXII. 12.* Ratione dominorum *priuati* alii erant, alii *publici*. Illi priuatis seruiebant, hi ad publica adhibebantur ministeria. Publici nomina plerumque accipiebant vel a prouinciis, vt *Brutiani*, *Cyprii*, vel a victoribus, a quibus in acie capti, veluti *Gelliani*, *Clodiani*. Lips. *Elect. I, 12.* & *Adnot. ad* Tacit. *Annal. II, p. 85.* Eorum aliqui erant tabelliones, alii actores, alii notarii Populi Romani. Et longe tolerabilior erat eorum, quam priuatorum seruorum conditio, siquidem & ante manumissionem iure gaudebant pro parte dimidia testamentum faciendi. Vlpian. *Fragm. XX, 16.* P. Pithoeus *Schol. ad Collat. Leg. Mos. & Rom. V, 2. p. 752.* edit. Ant. Schulting. Ratione status denique alii erant serui proprie ita dicti, alii statu liberi, qui destinatam in tempus vel conditionem habebant libertatem. *L. 1. D. de statu liberis* Sane & hi serui diserte dicuntur. *L. 9. pr. & L. 29. pr. D. de statu lib. L. 12. §. vlt. D. famil. erciſc.* Alii denique coloni, adscriptitii, glebae adscripti. Quamuis enim hi quibusdam ingenui videantur ob *L. vn. C. de colon. Thrac.* eo quod iure connubii gauderent, & aliquid possen

possent habere proprii: Thomas. *de vsu pract. distinct. inter liber. & seru.* I, 16. *sequ.* erant tamen in commercio. *d. L. vn. C. eod. L. 21. C. de agric. & censit.* Vnde saepe serui vocantur in iure nostro, nec a seruis differre, hinc inde dicuntur.

TIT. IV. ET V.

DE

INGENVIS ET LIBERTINIS.

Liberi homines subdiuiduntur in *ingenuos* & *libertinos*. Vtrorumque conditio ex antiquitatibus Romanis eruenda est.

I. Ingenui erant Romanis, qui nunquam iustam seruiuerant seruitutem. Iniuste enim detrusi in seruitutem, impetrata libertate, non ad libertinorum, sed ingenuorum statum redibant. §. 1. *Inst. h. t.* Idem obseruandum de filiis, quos patres in seruitutem vendiderant, quod ter facere poterant ex instituto Romuli. Dionys. Hal. II, 28. Nam & hi manumissi non libertini erant sed ingenui. Paull. *Recept. Sent.* I, 1. Denique & illi, qui ob aes alienum addicebantur creditoribus, item- I. Ingenui qui?

itemque filii familas noxae dediti, seruiebant quidem, sed manumissi ingenuitatis iura recuperabant. Quintilian. *Instit. Orat. VIII, 3.* & *Declam. CCCXI.* Iac. Cuiac. *Obseruat. XIII, 9.*

II. Et quinam libertini II. Si qui vero e iusta seruitute erant manumissi, eos vocabant *libertinos*. Quamuis enim *libertini* vetustioribus auctoribus sint libertorum liberi: Suet. *Claud. XIV.* sequiore tamen aeuo id maxime apud iureconsultos inualuit, vt & manumissi dicerentur libertini. Casaub. *ad* Suet. *Aug. XXV.* Obseruatur tamen differentia, vt ratione patronorum dicantur *liberti*, ratione status *libertini*. Oisel. *ad* Caii *Instit. I, 1. p. 7.*

III. Ritus manumissionis per censum. III. Manumissiones antiquitus fiebant *censu*, quum seruus iussu domini nomen suum in censum lustralem conferebat. Vlpian. *Fragm. I, 8. p. 564.* Non sine caussa vero Vlpianus meminit census lustralis. Non statim enim atque eum censeri iusserat dominus, plenam libertatem consequebatur, sed exspectandum erat, dum lustrum conderetur: interim enim domino poenitere licebat, ceu ex Cic. *de Orat. I, ostendit* Lud. Charond. *annot. ad Vlpian. l. c. p. 564. edit. Schulting.*

IV. Manumissionis per vindictam origo. IV. Deinde quum Vindicius, Vitelliorum seruus, coniurationem Brutorum aliorumque iuuenum ad senatum detulisset: proemium ei decernebatur libertas

& ciui-

& ciuitas. Vnde & ſolemni illi manumiſſioni, quae coram magiſtratu fiebat, *vindictae* nomen inditum. Liu. *II, 5.*

V. Fiebat haec manumiſſio coram Conſule, (a) Praetore, Procos. adhibito lictore, — V. Eiusdem ritus.

(a) Et conſules quidem ſtatim, vt conſulatum inierant, manumiſſiones ſolebant expedire ad renouandam manumiſſionis illius a Bruto factae memoriam. Id quod ex Caſſiodori *Var. VI, 1. p. 227.* Ammiani Marcell. *Hiſt. XXII, 9.* aliisque locis egregie demonſtrat P. Faber. *Semeſtr. I, vlt. p. 104.* Pertinent huc illa Sidonii *Carm. II, ad Anthim. v. 545.*

Nam modo nos iam feſta vocant: & ad Vlpia poſcunt
Te fora, donabis quos libertate Quirites:
Quorum gaudentes exſpectant verbera malae.

Vt & illa Claudiani *Conſul. IV. Honor. v. 613.*

Adſpice, mox laetum ſonuit clamore tribunal
Te faſtos ineunte quater, ſolemnia ludit
Omnia libertas, deductum Vindice morem.
Lex celebrat, famulusque, iugo laxatus berili,
Ducitur, & grato remeat ſecurior ictu.

genus, quod fiebat *in S. S. Ecclesiis*, recitatis iussu domini tabulis, a clero sig-tis, seruus libertatem consequebatur. ritum exponunt. Augustin. *Serm V.* a S-mondo edit. Papian in *Respons. III p.*

VIII. Nec non per epistolam & inter amicos. VIII. Paullo ante ea tempora inual-rant manumissiones *per epistolam* & *in-amicos*. Illae initio sine omni solem-tate expediebantur, donec Iustinian-quinque testium exigeret subscript-nem *L. vn §. 1. C. de Lat. libert. toll.* H-ita fiebant, vt dominus seruum, praese-tibus amicis, conuiuio adhiberet. In-corum scilicet olim habebatur, cum s-uis vilibusque hominibus accumbe-iisque non lecti, sed subsellia, erant pa-ta. Hinc parasitus apud Plaut. *in Sti-III, 4. v. 32.*

Haut postulo equidem, me in lecto accu-bere
Scis tu, me esse imi subsellii virum.

Et in eadem comoedia serui duo: *V,* *v. 21.*

- - - Potius in subsellio
Cynice accipiemur, quam in lectis.

Qu

aras Deorum, vel in publicis populi coe-bus manumittebant, ceu praeclare obs-uat Iac. Gothofred. *ad L. vn. C. The-de manum in S. S. ecclesiis,*

Quod si ergo seruus iuberetur accumbe-e: signum hoc erat datae libertatis. *L. 38. D. de adquir. possess.* Plin. *Epist. VII. 16* Sed & hic Iustinianus quinque amicorum, unquam testium, exegit praesentiam *L. vn. C. de Lat. lib. toll.*

IX. Denique & ipso iure, nolente li-et domino, seruis nonnunquam liberta-em dandam fuisse nouimus. Caussas, a ustiniano fere inuentas, recenset Thomas. *iuss. de vsu pract. distinct. hom. in ingen. & bert. I, 12,* IX. Serui nonnunquam ipso iure libertatem sunt consequuti.

X. Ceterum antiquissimis temporibus na erat eademque omnium manumisso-m libertas: siquidem manumissione on solum libertatem, sed & ciuitatis iu-consequebantur, idque instituerat Serui-: Tullius, qui & ipse libertinae fuerat onditionis. Dionys. Halic. *IV. p. 126.* uam in rem Cicero *pro Corn. Balbo. XIV. Seruos denique quorum vis & for-nae conditio infima est, bene de republica eritos, persaepe libertate, id est,* CIVITA-E *publice donatos videbamus.* Ciuitatem go vna cum libertate consequebantur rui, sed ita, vt in quatuor vrbanas tribus escriberentur Flor. *Epit. Liu.* XX. X. Libertinorum vnum initio genus.

XI. Enimuero quum ciuitas deinde ta scelestissimorum hominum colluuie npleretur, nequissimique homunciones dominis manumissi ciuium iura inua- XI. Quod mutatum lege Aelia Sentia.

 derent

genus, quod fiebat *in S. S. Ecclesiis*, v
recitatis iussu domini tabulis, a clero sign
tis, seruus libertatem consequebatur.
ritum exponunt. Augustin. *Serm V.* a S
mondo edit. Papian in *Respons. III p. 8*

VIII. Nec non per epistolam & inter amicos.

VIII. Paullo ante ea tempora inualu rant manumissiones *per epistolam* & *int amicos.* Illae initio sine omni solemn tate expediebantur, donec Iustinian quinque testium exigeret subscripti nem *L. vn §. 1. C. de Lat. libert. toll.* H ita fiebant, vt dominus seruum, praese tibus amicis, conuiuio adhiberet. Ind corum scilicet olim habebatur, cum se uis vilibusque hominibus accumber iisque non lecti, sed subsellia, erant par ta. Hinc parasitus apud Plaut. *in Stic III, 4. v. 32.*

Haut postulo equidem, me in lecto accum
bere
Scis tu, me esse imi subsellii virum.

Et in eadem comoedia serui duo: *V, v. 21.*

- - - Potius in subsellio
Cynice accipiemur, quam in lectis.

Quo

---

aras Deorum, vel in publicis populi coeti bus manumittebant, ceu praeclare obser uat Iac. Gothofred. *ad L. vn. C. Theod de manum in S. S. ecclesiis,*

(d

Quod si ergo seruus iuberetur accumbe-e: signum hoc erat datae libertatis. *L. 38. D. de adquir. possess.* Plin. *Epist. VII. 16* Sed x hic Iustinianus quinque amicorum, anquam testium, exegit praesentiam *L. vn. C. de Lat. lib. toll.*

IX. Denique & ipso iure, nolente li-et domino, seruis nonnunquam liberta-em dandam fuisse nouimus. Caussas, a ustiniano fere inuentas, recenset Thomas. *Diss. de vsu pract. distinct. hom. in ingen. & bert. I, 12,* — IX. Serui nonnunquam ipso iure libertatem sunt consequuti.

X. Ceterum antiquissimis temporibus na erat eademque omnium manumisso-um libertas: siquidem manumissione on solum libertatem, sed & ciuitatis iu-a consequebantur, idque instituerat Serui-s Tullius, qui & ipse libertinae fuerat onditionis. Dionys. Halic. *IV. p. 126.* Quam in rem Cicero *pro Corn. Balbo. XIV. Seruos denique quorum vis & for-unae conditio infima est, bene de republica eritos, persaepe libertate, id est,* CIVITA-TE *publice donatos videbamus.* Ciuitatem rgo vna cum libertate consequebantur erui, sed ita, vt in quatuor vrbanas tribus lescriberentur Flor. *Epit. Liu.* XX. — X. Libertinorum vnum initio genus.

XI. Enimuero quum ciuitas deinde ota sceleстissimorum hominum colluuie mpleretur, nequissimique homunciones dominis manumissi ciuium iura inua- — XI. Quod mutatum lege Aelia Sentia.

 derent

derent (Dionyſ. Hal. *l. c. p. 228.*) primu
ſub Auguſto lege Aelia Sentia cautum e
ne ſerui ſceleris cauſſa publice caeſi, vi
cti, aut torti, aut ſtigmate inuſti, (d) in
petrata a dominis libertate, melioris eſſe
conditionis, quam dedititii. Suet. *Au*
L.

(d) Solebant enim ſerui ob leuia crimi
flagellis caedi, dominisque reddi. *L. 1*
princ. D. de poen. L. vlt. D. de iniur. Pau
Sent. Recept. V, 4. 22. Nonnunqua
etiam ea lege reddebantur dominis, vt
liquamdiu in vinculis haberentur. Paull.
e. & V, 18. 1. Fugitiuis vero ſeruis epigra
ma in facie inurebatur, & talibus quide
plerumque litteris: F. H. E. L. T. *Fugitiu*
hic eſt L. Titii. Quibus de notis mul
congeſſere Oiſel. ad Caii *Inſt. I, 1. 3. p.*
ſeq. Lipſ. *Elect. II, 15.* Rader. *ad* Marti
Epigr. II, 25. & VIII, 70. Rad. Forner. *Re*
Quotid. VI, 26. Tit. Popma *de operis ſer*
Ioan. Rhod. *ad* Scribon. Largum. *cap. 2*
Io. Nicol. *de Sigl. vet. XXV.* Stigmata
iusmodi vultibus inprimi vetuit Conſta
tinus *L. 17. C. de poen.* ex eoque tempo
ſeruis fugitiuis circumdata collaria, v
laminae collis adpenſae, quibus eiusmo
epigrammata inſcripta. Delineatas eiu-
modi lamellas dedit Iac. Spon. *Miſce.*
Erud. Antiqu. p. 300. 301.

(

VL. Dio Caſſ. *LV, p. 556.* Vlp. *Fragm. I, 11.* Caii. *Inſtit. I, 1. 3. p. 15.*

XII. Poſtea A. V. C. DCCLXXI. M. Iunio Silano & I. Norbano Balbo Coſſ. lata eſt lex Iunia Norbana, qua conſtitutum, vt manumiſſi per epiſtolam aut inter amicos, non ciuitatis ſed Latinorum tantum iura conſequerentur. Vlpian. *Fragm. I, 10.* Cai. *Inſt. I, 1. 2.* & ibi viri docti. Hinc non deſunt exempla manumisſionum per epiſtolam aut inter amicos, per vindictam deinde confirmatarum, vt liberti iura ciuitatis conſequerentur. Plin. *Epiſt. VII, 16.* Nonnunquam & ab Imperatoribus Latini Iuniani iura Quiritium impetrabant. Plin. *Ep. X, 4.* Introducti ſubinde & alii modi, quibus iura Quiritium conſequerentur Latini, veluti ſi quis vxorem duxerat teſtatione interpoſita, quod *liberorum quaerendorum cauſſa* id fecerit, ex eoque matrimonio natus erat filius: ſi Romae triennio inter vigiles militauerat; ſi naue X. M. modiorum frumentum Romam deportauerat. Suet. *Claud. XIX.* ſi aedificium Romae conſtruxerat. Vid. Vlpian. *III, 2. ſequ.* XII. Et poſtea lege Iunia Norbana.

XIII. Ex eo ergo tempore trium generum erant libertini. Alii enim fiebant *ciues Romani*, alii ſola conſequebantur iura Latinorum, dicti hinc *Latini Iuniani*. Alii denique vtriusque iuris expertes ad *dediti-tio-* XIII. Hinc libertini alii ciues, alii Latini Iuniani, alii de-ditiii.

tiorum tantum conditionem adſpirabant. Iac. Cuiac. *Obſ. IV, 5.*

XIV. **Quinam Latini Iuniani?** XIV. Iura ciuitatis quaenam fuerint, inter omnes conſtat. Vid. Car. Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom.* Latini Iuniani eiusdem erant conditionis cum Latinis in colonias deductis. Vlp. *XIX, 4.* Fragm. Regul. *ex vet. iureconſ. VIII. p. m. 805.* quales coloniae pasſim in orbe Romano exſtabant etiam aeuo Imperatorum. Ez. Spanh. *Orb. Rom. Exerc. I, 9.* Libertate igitur vtebantur, participes erant commerciorum & mancipationum cum ciuibus. Vlp. *XIX, 4.* & familiae emtores & teſtes & libripendes fieri. (Vlp. *XX, 8.*) quin & fidei commiſſum capere poterant: (Vlp. *XXV, 6.*) Sed tamen nec teſtari iis licebat, (e) nec ex teſtamento quidquam capere, niſi intra centum dies a cretione iura Quiritium conſequerentur. Vlp. *XVII, 1.* Hinc vulgo dicitur, vixiſſe Latinos Iunianos vt liberos, decesſiſſe vt ſeruos *L. vn. C. de Lat. lib. toll.*

XV.

(e) Videntur tamen & Latini Iuniani teſtari potuiſſe volentibus concedentibusque patronis. Nam & domini permittere poterant ipſis ſeruis teſtamenti factionem, ceu adparet ex Plin. *Epiſt. VIII, 16.*

(f)

XV. *Dedititii* vero vix vmbram libertatis consequebantur. Nam & iuris commerciorum & mancipationum erant expertes, & testamenti factione tum actiua tum passiua plane carebant, &, quae miserrima erat eorum conditio, nulla ipsis spes supererat, vllo modo ad ciuium Romanorum, vel Latinorum saltem, conditionem adspirandi. Suet. *Aug. XL.* Caius *Inst.* *I, 1. 4.* adeoque eiusdem erant conditionis cum populis dedititiis (f) XV. Quales dedititii

XVI. Et haec differentia libertorum fuit etiam sub imperatoribus insequentibus obseruata. Quamuis enim Antoninus Caracalla in nota illa lege *in orbe Romano 17. D. de statu hom.* ciuitatis iura cum omnibus, qui in orbe Romano viuerent, communicarit: id tamen beneficium non ad libertinos sed, ingenuos pertinuit, vt recte XVI. An ea differentia sublata ab Antonino Caracalla?

(f) Qui se, diuinaque & humana omnia dedebant, mittebantur sub iugum, de quo ritu videndus Dionys. Halic. *Ant. Rom. III, p. 159.* Qua formula deinde facta fuerit deditio, ostendit Barn. Brisson. *de Form. IV, p. 354.* Effectus vero erat, vt populi eiusmodi ingenuitatis quidem iura retinerent, at nullo modo ad ciuitatis commoda adspirarent, Conf. Car. Sigon. *de antiq. iure Ital. I, 1. p. 47.*

recte obſeruarunt Ez. Spanh. *Orb. Rom. II* 5. Ant. Schulting. *ad Caii Inſt. I, 1. 2 p. 13.*

XVII. Iuſtinianus eam primus ſuſtulit.

XVII. Primus Iuſtinianus diſcrimen iſtud ſuſtulit *L. vn. C. de dedit. lib. toll. L vn. C. de Lat. lib. toll.* quibus conſtitutionibus omnibus libertinis iura ciuitatis indulſit. Quin immo, quae erat Flauii noſtri liberalitas, denique omne diſcrimen inter ingenuos & libertinos ſuſtulit, ſaluo tamen iure patronatus, omnibusque libertis ius aureorum annulorum & natalium reſtitutionem (g) dedit. *Nou. LXXVIII.* Quam prudenter id conſilii ceperit Imperator, alii oſtenderunt. Vid. Wiſſenb. *ad Tit. C. de iure aur. p. 360.* Thomaſ. *de vſu pract. diſt. hom. in ingen. & libertin. I, 31. ſequ. p. 18.*

XVIII. Inſignia libertinorum.

XVIII. Ceterum praecipuum id erat inſigne libertinorum, quod pileati & capite raſo incederent. Et capillos quidem radere ſolebant in templo Feroniae (h) De quo ritu videndi Taubm. *ad* Plaut *Am*

(g) De iure aureorum annulorum & reſtitutione natalium a principe impetrari ſolitis vid. Lipſ. *Elect. II, 8.* Io. Kirchmann *de annulis XV, XVI.* Thomaſ. *de vſu pract. diſt. in ingen. & libert. I, 26. 27. p. 14. ſeq*

(h) Qui mos ponendi capillos vtrum a[c] exem

Amphitr. I, 1. extr. Alex. ab Alex. *Genial. dier. IV, 10.* Dalechamp. *ad* Plin. *II, 55.* Adſumebant etiam praenomen, nomenque patroni ſuo addebant. Quo alludens Perſius *Sat. V, v. 77. Verterit hunc dominus, momento turbinis exit Marcus Dama.* Add. *Arrian. Diſſ. Epict. II, 1.*

TIT. VI.

QVI ET EX QVIBVS CAVSSIS MANVMITTERE NON POSSVNT.

Licentia manumittendi reſtricta primum eſt per legem AELIAM, cuius adeo hiſtoria, occaſio & materia ex antiquitate erunt explicandae.

I. Lata ea lex, imperante Auguſto S. Aelio Catulo & C. Sentio Saturnino Coſſ. anno ab V. C. DCCLV. Dio Caſſ. *LV. p. 57.* Vnde fallitur Mynſingerus *Comment. ad Inſtit. h. t.* dum mentionem huius legis I. Lex Aelia Sentia quando lata.

exemplum naufragorum introductus ſit, an ab Athenienſibus Romam manarit, diſputat Briſſon. *Ant. Rom. I, 11. p. 13.*

(a)

gis fieri putat a Cicerone *in Top. II.* Illa enim lex *Aelia Sentia*, cuius Cicero meminit, dummodo genuina est vulgaris lectio, a nostra fuit diuersissima.

II. Ratio huius legis. II. Occasionem legi dedit nimia manumittendi facilitas, qua fiebat, vt yrbs pessima vilissimorum ciuium colluuie adflueret. Quod quanto cum dedecore fuerit coniunctum, praeclare ostendit Dionys Halic. *Antiqu. Rom. IV, p. 228. Talis est nostro tempore rerum confusio, & sic ad sordes atque ignominiam degenerauit Romanorum probitas, vt nonnulli a latrociniis, parietum perfossionibus, prostitutionibus, omnibusque aliis sceleribus pecunia collecta libertatem redimant, statimque se Romanos faciant. Alii conscii dominis & sociis veneficiorum, homicidiorum facinorumque, tum contra Deos, tum contra rempublicam susceptorum, eam ab illis gratiam recipiant. Quidam ideo manumittuntur, vt acceptum e publico frumentum menstruum, & si quae alia liberalitatis in egenos ciues conferuntur a Principibus, dent his, a quibus sint facti liberi.* Accedebant aliae caussae manumittendi parum honestae. Saepe domini seruos omnes manumittebant in fraudem creditorum. Tacit. *Ann. XV, 55.* Saepe serui a minoribus, quorum amores adiuuerant, libertatem sibi loco mercedis stipu-

ſtipulabantur. Cuius rei exempla multa depingunt Terentius & Plautus.

III. Ea res quum indigna videretur Auguſti ſaeculo: lata hac lege coercendam iſtam licentiam putabat Princeps prudentiſſimus. Qua de re Sueton. Aug. XL. *Manumittendi modum terminauit*, & paucis interiectis: *Quum & de numero & de conditione ac differentia eorum, qui manumitterentur, curioſe cauiſſet: hoc quoque adiecit, ne vinctus vnquam tortusque quis vllo libertatis genere ciuitatem adipiſceretur.* Quin tam neceſſariam tamque dignam ſaeculo ſuo hanc legem exiſtimabat Auguſtus, vt inter mandata extrema, quae Tiberio Senatuique & populo Romano dederat, huius quoque legis commendaret cuſtodiam. Qua de re Dio Caſſ. *Hiſt.* *LVI. p.* 541. *καὶ τὸ τέταρτον ἐντολὰς καὶ ἐπισκήψεις τῷ Τιβερίῳ καὶ τῷ κοινῷ ἄλλας τε καὶ ὅπως μήτ' ἀπελευθέρωσι πολλὰς, ἵνα μὴ παντοδαποῦ ὄχλου τὴν πόλιν πληρώσωσι. μήτ' ἂν ἐς πολιτείαν συχνοὺς ἐσγράφωσιν, ἵνα πολὺ τὸ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τὸ ὑπήκοον ᾖ.* *Quarta mandata Tiberio & reipublicae data, interque alia, ne multos manumitterent, ne promiſcua turba vrbs impleretur, neue multos iure ciuitatis donarent, quo magnum inter ipſos & ſubiectos diſcrimen remaneret.* Conſtabat vero ea lex capitibus quamplurimis, quae non niſi ſparſim ex auctoribus colligi poſſunt. III. Plura huius legis capita.

IV.

IV. De deditiis.

IV. Primo enim seruos flagitiosos, sti gmate inustos, tortos & ad ferrum datc vetuit fieri ciues Romanos, voluitque ec ad dedititiorum tantum conditionem rec digi. Vlp. *Fragm. I, 11. p. 565.* Caius *Inj I, 1, 3.* de quo capite actum ad titulos ai tecedentes.

V. De aetate dominorum manumittentitum & seruorum manumittendorum.

V. Deinde & impedimentum ea lex ex citauit ex aetate tum seruorum tum dom norum. Nam neque seruus triginta ann minor vindicta manumissus ciuis Romanu fiebat, nec dominus XX. annis minor m numittere poterat, nisi allegata probata que caussa apud consilium. Suet. *Au XL.* Dio Cass. *LV. p. 557.* Vlpian. *Fragn I, 12. 13.* Vnde apud Gruterum *in Inscr p. DCXXI, 2.* nominatur PERSICVS SER VVS MANVMISSVS AD CONSILI VM. Consilium vero erat Romae cor sessus quinque Senatorum totidemqu Romanorum equitum; in prouinci XXV. recuperatorum ciuium Romanc rum. Vlp. *l. c.* Iac. Raeuard. *Protribu XVIII. & XIX.* Ger. Noodt. *de iurisd. & imp. I. 12.* Iustas caussas recenset ips Imperator *§. 5. Inst. h. t.*

VI. De manumissione in fraudem creditorum facta.

VI. Porro hac lege vetabantur manu missiones, quae fierent in fraudem credi torum, i. e. quae obligatos seruos credito ribus dolo malo eximerent, partemqu detraherent pignorum, aut portioner

solu

ſolutionis creditori aut hereditatis patrono imminuerent. Vlp. *l. c.* §. *14.* Cai. *Inſt. I,1.5.* Intelligendum hoc caput eſſe de manumiſſionibus non minus inter viuos quam vltima voluntate factis, egregie probat Schulting. *ad Caii Inſt. l. c. p. 21.* Vbi tamen fraudulentus animus non concurrebat: valebat manumisſio inter viuos facta. Et huc pertinet exemplum apud Tacit. *Ann. XV, 55.* vbi Sceuinus libertatum & pecuniarum in ſeruos collatarum rationem hanc reddit, *quia tenui iam re familiari, & inſtantibus creditoribus teſtamento diffideret.*

VII. Porro eadem lege ademta ſunt dominis iura patronatus, qui libertos inopes alere negligerent. *L. 33. D. de bon. libert. L. 6. D. de lib. agnoſc.* VII. Contra dominos libertos inopes alere recuſantes

VIII. Eadem lege iuribus patronatus excidebant, qui libertos ad mercedem operarum promittendam induxerant. *L. vlt. D. qui & a quib. manum. liber. non fiunt.* VIII. Contra dominos mercedem ſibi a libertis ſtipulantes.

IX. Prodita etiam hac lege eſt actio aduerſus libertos ingratos, non quidem vt in ſeruitutem reuocarentur, (quod poſtea demum Claudius Imp. invexit. (a) Sueton. *Claud.* XXV.) ſed vt in latomias da- IX. Contra libertos ingratos,

(a) Non videtur Claudius expreſſa quadam conſtitutione definiuiſſe, in ſeruitutem liber-

darentur ad perpetuas operas. Vid. Dosith *Sent. & Epist. D. Hadriani III, 3. p. m. 86 sequ.* Iac. Cuiac. *Obs. X, 33.* Vinc. Grauin *de Leg. & SCtis p. 528. seq.*

X. Contra dominos libertos prohibentes vxores ducere.

X. Accedit & aliud caput, quo iure patronatus exuuntur, qui hac lege manumisere, vt ne liberti vxores ducerent, aut liberos tollerent. *L. 6. D. de iur. patr.*

XI. Cur licuerit dominis obaeratis seruum vnum heredem necessarium instituere.

XI. Et haec quidem sunt potiora legis Aeliae Sentiae capita, quorum auctores & iura nostra meminere. (b) Sed quod ad caput

libertos ob ingratitudinem a patronis reuocari posse, sed extra ordinem quosdam ingratos libertos ita mulctasse. Sane temporibus Claudii & Neronis nihil aliud laeso patrono concedebatur, quam vt vicesimum vltra lapidem in oram Campaniae libertum posset relegare. Tacit. *Annal. XIII, 26.* Eoque iure vsi videntur Romani, donec Commodus Imperator, quod extra ordinem fecerat Claudius, edita constitutione induceret. *L. 6. D. de agnosc. lib.* Conf. Iac. Raeuard. *Coniectan. I, 11. p. 23. seq.*

(b) Aliud huius legis caput commemorat Iustin. *Nou. CLXII, 1.* edit. Haloandr. de donatione facta inter virum & mulierem. Sed textum in mendo cubare, & pro lege *Sentia* legendum *Cincia*, iam monuit Gothofredus.

(a)

caput tertium §. VI. a nobis recensitum attinet: illi adiecta erat exceptio. Licebat enim domino obaerato seruum suum cum libertate heredem instituere, ea lege, vt ei heres esset solus & necessarius. Eo ipso enim nihil amittebant creditores, sed dominus tantum id lucrabatur, vt ne bona suo nomine posiderentur a creditoribus. Id enim veteribus ignominiosum videbatur. *L. 23. D. h. t.* Cic. *pro P. Quinct. XV.* Franc Hotom. *Quaest. illustr. 26.* Confer infra *Lib. II. Tit. XIIX. XIX. n. 9.*

XII. Denique obseruandum, caput II. legis Aeliae Sentiae (§. V.) incaute sustulisse Iustinianum, argumento vsum sane perquam ridiculo, *quod libertas* sit res inaestimabilis. §. 7. *Inst. h. t. Conf.* Thomas. *Diss. de vsu pract. doctr. de imped. manumiss. I. §. XXXIX. sequ.* XII. An caput 2. legis Aeliae Sentiae prudenter sustulerit Iustinianus?

TIT. VII.

DE

LEGE FVSIA CANINIA TOLLENDA.

AD coercendam manumittendi licentiam comparata etiam erat lex FVSIA CANINIA, de qua

qua quum nihil dicat Imperat[illegible]
quam quod eam sustulerit, res pau[illegible]
altius ex antiquitatibus Romanis [illegible]
repetenda.

I. Lex Fusia Caninia quando & a quibus lata?

I. De genuina huius legis aetate m[illegible]
est eruditorum dissensio. Sunt, qui lat[illegible]
hanc legem existimant Q. Fusio Cale[illegible]
& P. Vatinio Coss. anno ab V. C. DCCV[illegible]
& renouatam deinde sub Augusto, roga[illegible]
te C. Caninio Coss. anno V. C. DCCI[illegible]
Vnde dicta etiam sit ea lex Fusia Caninia. [illegible]
Raeuard. *Coniect. II, 1.* Oisel *ad* Caii *In[illegible]*
I, 2. 1. p. m. 24. Sed quum Dionys. Ha[illegible]
carnasseus adhuc sua aetate de nimia m[illegible]
numittendi licentia conqueratur: cre[illegible]
bile vix est, legem hanc esse tam antiqua[illegible]
Praeterea vix in antiquitate occurrit exe[illegible]
plum legis, a duobus consulibus diuer[illegible]
rum annorum cognominatae. Hi[illegible]
procul dubio lata haec lex S. Furio [illegible]
Camillo & C. Caninio Gallo Coss. an[illegible]
V. C. DCCLI. Hoc enim anno C. Ca[illegible]
nium Gallum consulem suffectum pr[illegible]
dunt *Annales* Steph. Ven. Pighii *L. XV[illegible]*
p. 530. & Onuphr. Panuin. *Fast. II, p. 1[illegible]*
Conf. Schulting *ad Cai. Inst. I, 2, 1. p.* [illegible]
Ephr. Gerh. *Diss. de lege Fus. Canin.* §. *V[illegible]*

(a) Furii enim olim dicti *Fusii*, quemadm[illegible]
dum Papirii *Papisii*. Vid. *Prooem. I, no[illegible]*

II. Caussa latae legis eadem fuit, quae Aeliae Sentiae, maxime vero, quod morientes domini saepenumero integras familias manumitterent, tantum, vt eo plures liberti pileati lecticam prosequerentur. Egregie hanc in rem Dionys. Halic. IV. p. 228: *Scio*, inquit, *qui tota seruitia testamento libera esse iuberent, vt benignitatis laudem ferrent post mortem, & in funeris elatione lecticam eorum magna pileatorum prosequeretur frequentia, in qua pompa quidam erant, vt a scientibus audiui, recens dimissi e carcere, malefici, mille supplicia meriti. Istos impuros vrbis pileos plerique cum stomacho adspectant, & respuunt eorum consuetudinem, indignum facinus clamitantes, populum rerum dominum &, vsurpantem sibi orbis imperium, talibus, contaminari ciuibus.* De ea pompa funebri conferri etiam merentur Iac. Cuiac. *Obs.* II, 23, Io. Kirchmann. *de Fun. Rom.* II, 7. Huic ergo licentiae manumittendi, qua populus rerum dominus contaminabatur, obuiam itum est hac lege Fusia Caninia, qua certus numerus est constitutus, vltra quem non valeret manumissio. Et de ea lege etiam intelligendus Sueton. *Aug.* XL. vbi vtramque legem, Fusiam nimirum Caniniam & Aeliam Sentiam, coniungit. II. Ratio huius legis.

III. Legis materia. III. Ipsam legis sanctionem nobis s[...] uarunt Vlpian. in *Fragm. I,24.* Paul. *Se[...] IV,15.* Cai. *Inst. I,2,1.* E duobus scili[...] vsque ad quinque, seruis duo manum[...] poterant, ex sex & septem, tres; ex octo [...] nouem quatuor; e X. vsque ad X[...] quinque, ex XVIII. ad XX, sex; ex X[...] ad XXIII. septem; e XXIV. XXV. XX[...] octo; e XXVII, XXVIII. XXIX. noue[...] e XXX. ad XLIIII. decem; e XLV. [...] XLVIII. vndecim; ab XLVIII. ad LI. [...] odecim; e LII. ad LV. tredecim, e L[...] ad LIX. quatuordecim. e LX. ad LX[...] quindecim, e LXIV. ad LXVII. sedeci[...] e LXVIII. ad LXXI. septendecim [...] LXXII. ad LXXV. octodecim; [...] LXXVI. ad LXXIX. nouendecim: [...] LXXX. ad LXXXIII. viginti: ex LXXX[...] ad LXXXVII. viginti & vnus; [...] LXXXVIII. ad XCI. viginti duo; ex X[...] ad XCV. viginti tres; ex XCVI. ad C. [...] ginti quatuor; ex C. ad CXXIX. vigi[...] quinque; ex CXXX. ad CXXXIV. vigi[...] ti sex; a CXXXVI. ad CXL. viginti [...] ptem: & sic consequenter pars quin[...] Sed vltra centum manumittere ne[...] poterat, si familia vel XX. millibus ser[...] rum constaret, quales Romae fuisse fa[...] lias testatur Sen. *de Tranqu. VIII.* Ath[...] *Dipnos. VI, 137.*

IV. Quemadmodum vero haec lex ad solas manumissiones testamentarias pertinebat; ita inter viuos integrae familiae manumitti poterant, nisi aliae leges obstarent. Cai. *Inst. I, 1. 4.* Vnde mira fuit Taciti Imp. religio, qui *manumisit, intra centum tamen, ne Caniniam transire videretur.* Vopisc. *in Tacit. X.* IV. An ea ad manumissiones inter viuos pertinuerit?

V. Si plures, quam lex permiserat, essent manumissi: illi tantum, qui priores erant nominati, aut certe descripti, libertatem consequebantur. Sin plures manumissi, nemo nominatus aut descriptus, omnes in seruili conditione permanebant. Quod & tunc eueniebat, si testator in fraudem legis nomina seruorum in orbe tereti et *διεξοδικῶς* scripsisset. Cai. *Inst. I, 1. 2.* V. Quid factum, si plures manumissi, quam lex permitteret?

VI. Enimuero hanc quoque legem, satis vtilissimam, sustulit Iustinianus, quasi ea esset libertati inuida, absurdumque videretur, a viuis integras familias manumittere posse, non item a moribundis. Vid. *Inst. h. t.* VI. An prudenter eam sustulerit Iustinianus?

TIT. VIII.
DE IIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

ALtera personarum diuisio, cuius quidem mentio fit in Instituti-

 oni-

onibus, ea eſt, qua aliae *ſui iuris* aliae *alieno iuri ſubiectae* dicuntur. Su iuris cenſentur, qui nec patri nec domino ſubſunt. Ergo qui alterutrius in poteſtate ſunt, alterius iuri ſubiect dicuntur. De poteſtate ergo dominica hoc titulo; de patria ſequente agitur.

I. Poteſtas dominica in quo conſtiterit?

I. Poteſtas dominica duo potiſſimun iura complectebatur: alterum, quod domini per ſeruos adquirerent, alterum quod iure vitae & necis in eos vterentur De priore agitur ad *Tit. IX. Libri II.* De poſteriore iam nonnulla ex antiquitate monenda ſunt,

II. Gaudebant domini iure vitae & necis.

II. Ius vitae & necis in ſeruos, quum iuri naturae & gentium haut repugnet (a) non mirum profecto eſt quod & Romae id dominis competeret, quibus ſerui non perſonarum ſed rerum loco eſſe videbantur. Seneca *de Benef. III, 23. §. 1. Inſt. h. t.*

III.

(a) Dummodo non intelligas promiſcue in ſeruos ſaeuiendi licentiam, ſed tale ius vitae & necis, quali gaudet magiſtratus; nihil inuenies, quod iuri naturali repugnet. Vid. Thomaſ. *Fund. Iur. Nat. & Gent. III, 4.*

(b)

III. Sed quo magis eſt Romae a virtute deſcitum: eo durius immaniusque cum ſeruis actum, in quos veluti per ludum & iocum ſaeuiebant truculentiſſimi domini. Vt enim non dicam de duriſſimis caſtigandi modis, vlmis, ſtimulis, laminis, crucibus, compedibus, neruis, catenis, carceribus, numellis, pedicis, boiis, tortoribus, ſuſpenſis e pede centupondiis, &c. de quibus Plaut. *Aſin. III, 2.* Io. Meurſ. *Auctar. Philol. ad Libri de gloria XXII.* eo prolapſa demum fuit dominorum truculentia, vt exquiſitisſimis ſeruorum ſuppliciis oculos paſcerent. Exempla exſtant apud Senecam *de Ira* III, 40. *de Clement.* XVIII. Plin. *Hiſt. N. IX, 23.* Tertull. *de pallio in fin.* Vnde reipublicae intererat, dominos in ſeruilia corpora impune ſaeuientes, latis legibus coërceri. III. Quo iure dominum abuſi ſunt Romani.

IV. Factum id primum ſub Auguſto, qui praefecto vrbi id dederat negotii, vt dominorum ſaeuitiam ac libidinem, & in praebendo victu iniquitatem compeſceret: ſi recte diuinauit Lipſ. *ad* Sen. *de Benef. III, 22.* De ſeruorum ſane querelis Praefectum Vrbi cognouiſſe, ſatis patet ex Vlpiani *L. 1. §. 1. 8. D. de off. Praef. vrb.* IV. Hinc Auguſtus ſaeuitiam dominorum compeſcuit.

V. Deinde & Claudius Imperator dominorum, ſeruos aegrotos (b) exponentium, V. Quod & factum SC. Claudiano & lege

(b) Aliud legis Petroniae caput de manumiſſio-

Petronia. tium, vel plane necantium crudelitatem SCto coercuit, illosque seruorum amissione, hos ordinariae homicidii poena mulctauit. Suet. *Claud. XXV.* Dio Cass. *Hist. LX. p. 788.* Porro non multo post lata lex *Petronia*, anno, (vt Hotom. *de LL. p. 30* coniicit,) DCCCXIII, Petronio Turpiliano & Caesario Paeto Consulibus, (c) qua vetitum vt ne liceret dominis seruos suo

missionibus refertur *L. 24. D. manumiss.* & apud Paull. *Sent. IV, 12. 5.*

(c) In dubium tamen id vocat Petrus Faber *Semestr. II, 11. p. 134.* qui negat hanc legem vocandam *Petroniam*, sed dici eam mauult *Paetiniam*, latam quippe a Paetinio & Cassio Aproniano Coss. A. V. C. DCCCLXXV. idque primo ideo, quia Lex Petronia de longe alia re, puta de praeuaricatione & calumnia egerit *L. abolitionem 16. C. ad L. Iul. de adult.* Deinde quia de Hadriano referat Spartianus, eum seruos a dominis occidi vetuisse, eosque damnari voluisse per iudices. Sed vt plures potuerunt esse leges Petroniae, ita & Hadrianus confirmare potuit, & seuerius sancire, quae ab antecessoribus statuta in desuetudinem venerant, aut obsoleuerant penitus. Semper sane haec lex Petronia, nunquam Paetinia vocatur.

(a)

io arbitrio ad bestias depugnandas tra-ere, sed caussa prius a iudice cognosce-etur. *L. 11. D. ad L. Corn. de sicar.*

VI. Tum & Hadrianus dominorum rudelitatem rescriptis legibusque quam lurimis inhibuit. Sic Vmbriciam ma-onam, quae leuissimis de caussis acerbius actauerat ancillas, in quinquennium re-gauit. *L. 2. §. fin. D. h. t.* Idem & renoua-it legem Petroniam, ergastula seruorum libertorum sustulit, & seruos, nisi co-nita a iudicibus caussa, occidi plane ve-it. Spartian. *Hadr. XVIII, & ibi* Casaub. VI. Hadriani seueritas in dominos immanes.

VII. Successit porro constitutio D. Pii, ia poenam legis Corneliae minatur iis, ii seruos sine iusta caussa occiderint. *L.* §. *2. L. 2. D. h. t.* Idem Imp. venire ius-seruos, qui acerbius tractati a dominis statuas principum confugissent. *§. 2. fl. h. t.* Conf. *Collat. leg. Mos. & Rom. III. p. 742.* VII. Constitutio D. Pii.

VIII. Postremo Constantinus M. san-t, vt qui seruum suum occidisset casti-ndo, poenam legis Corneliae de sicariis biret. Sin tormentis aut destinato con-io id fuisset factum, dominus ordinaria omicidii poena plecteretur. *L. vn. C. de nend. seru.* Conf. Iac. Gothofr. ad *L. 1. & C. Theod. de emend. seru. Lib. IX, 12.* VIII. Vt & Constantini M.

TIT. IX.
DE
PATRIA POTESTATE.

ALieno quoque iuri subiecti sunt filii filiaeque familias, & hinc iam de patria potestate ex antiquitatibus agendum.

I. Patria potestas Romanorum aliis gentibus incognita.

I. Recte Imperator §. 2. *Inst. h. t. Ius* inquit, *potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Romanorum. Nulli enim alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus.* Quamuis enim apud Persas (a) etiam parentes in liberos imperium satis durum exercuerint, teste Arist. *Eth. VIII, 10.* Romani

(a) Etiam Atheniensibus ius vitae & necis in liberos fuisse concessum, ex Sext. Empir. *Pyrrh. Hypot. III.* probari posse existimat Oiselius *ad* Cai. *Inst. I. 2. 2. p. m.* 31. qui ideo Romanam illam legem Athenis arcessit. Sed nihil fuisse in Solonis legibus iuri isti Romano simile, luculenter ostendit Dionys. Halic. *II. p. 96.* Conf.

nani tamen adeo gentes omnes reliquas
iac in re ſuperarunt, vt patriae eorum po-
eſtas melioribus auctoribus non immerito
'ocetur *patria maieſtas*. Val. Max. *VII*, 7. 5.
Quintil. *Declam. CCCLXXV*. Durior ſane in
uibusdam apud Romanos erat liberorum,
uam ipſorummet ſeruorum, conditio:
erte non multo tolerabilior, vt fatentur
Liban. *Declam. XXXVII.* Senec. *Contr.*
II, 9. & 19. Lactant. *Diuin. Inſtit. IV*, 3.
ui & *ſeruire patri* dicuntur liberi. Ger.
Nood. *Probab. II*, 9. p. 64.

II. Auctorem huius iuris eſſe Romu-
um, teſtis locupletiſſimus eſt Dionyſ.
Ialic. *II*. p. 96. Nec obſtat, quod Vlpia-
ius patriam poteſtatem MORIBVS re-
eptam dicit, *L. 8. ff. de his qui ſunt ſui vel
lieni iur.* Reſpicit enim eo ipſo ad XII.
Tabulas, in quas illud ius receptum, non
anquam Lex Regia, (leges enim regiae
mnes ſtatim ab eiecto Tarquinio Super-
o exoleuerant, (L. 2. §. 3. D. de *orig. iur.*)
ed tanquam mos vetus. Non ferebat ſcili-
et inſigne illud Romanorum odium, quo
egium nomen proſequebantur, vt quid-
uam Regibus acceptum ferre vellent.
Conſ.

II. Eius auctor Romulus.

Conf. Io. Meurſ. *in Solon. XXII*. p. 79. & in *Themid. Att. I*, 2. & 3. Huber. *Digreſſ. II*, 6. Thomaſ. *de vſu pract. doctr. de patria pot. I*, 13. 14.

(b)

Conf. Schulting. *ad Collat. Leg. Mos. & Rom. IV, 8. p. 749. seq.*

III. Eam patres perpetuo retinebant. III. Primo ergo patria potestas e Romuli instituto erat perpetua, durabatque per omnem patris vitam, nec quisquam liberorum, viuo & inuito parente, sui iuris fiebat, etiamsi tractaret rempublicam magistratus gereret, summamque studii erga patriam laudem esset commeritus. Dionys. Hal. *II, p. 96.*

IV. Etiam in nepotes. IV. Deinde huic patris imperio non solum filii & filiae, sed & illorum liberi & nepotes suberant. Eam vero potestatem non vterque parentum habebat, sed solus pater, quo defuncto demum liberi sui iuris esse coeperunt.

V. Complectebatur ius vitae & necis. V. Denique iura ipsa, quae illa patria maiestas complectebatur plane erant singularia. Et I. quidem huc pertinet *ius vitae & necis.* Licebat enim patri filium non solum exponere (b), in carcerem detrudere, flagris caedere, vinctum ablegare ad

(b) *De partus expositione & nece apud veteres* eruditissimus exstat commentarius Gerardi Noodii, quem *Iulium Paullum* ipse inscripsit. Nos inde huius immanis consuetudinis historiam quasi per indicem, dabimus. Ex Romuli lege non licebat exponere masculos, nec ex sequiore sexu

ad operas rusticas, sed & quouis supplicio, si meruisset, necare. Dion. Hal. *II. p. 96 67.* Simplic. *Comment. ad* Epictet. *Enchir. XXXVII.* Vnde mirum est, Libanium *Decl. XXI.* hunc veteris iuris rigorem benigniore interpretatione emollire, patribusque tantum concedere *τὴν ἀπειλὴν τεθηκέναι, comminationem mortis.* Aliud enim docent tot exempla, ex quibus patet, patres domi adhibitis in consilium neces-

sexu filias primigenias, nisi ex quinq; vicinorum sententia monstrosi, debiles, aut insignes ad deformitatem essent iudicati Dionys. Halic. *Ant. Rom. II. p. 88.* Quae Romuli lex etiam in XII. Tabulas cum aliis migrauit. *Cic. de legib. III. 8.* At vtraque lex adeo sensim exoleuit, vt etiam sub Imperatoribus nihil esset ea expositione frequentius. Suet. *Octau. LXV. Calig. V.* Tacit, *Histor. V, 5.* Tertull. *ad nation. I, 15.* Idque nec SC. Planciano nec altero, quod sub Hadriano prodiit, mutatum fuisse, docet Ger. Noodt. *Iul. Paull. III. p. 350.* qui etiam *cap. IV. V. VI.* obseruat, sub Diocletiano adhuc & Maximiano, immo & sub Constantino licuisse infantes exponere: primosque eam truculentiam inhibuisse Valentinum, Valentem & Gratianum, *L. 2. C. de Infant. exposit.* (c)

necassariis, virisque principibus, liberorum caussas cognouisse, iisque pro rei grauitate poenas & supplicia inflixisse. Val. Max. *V, 8.* Sen. *de Clement. I, 15.* Hunc in modum a patribus necati Cassius, Val. Max. *l. c.* Scaurus, Val. Max. *ibid.* Fuluius, Sallust. *de bello Catil. XXXIX.* Titus vero Arius eodem iure filium exilio damnauit, apud Sen. *l. c.*

VI. Ius ter venumdandi liberos.

VI. Eadem patria potestas complectebatur II. *ius tereundandi filios.* Si enim prima vice venditus in seruitutem filius, manumissione libertatem recuperasset; iterum vendi poterat a patre. Iterum manumissus, denuo in potestatem patris recidebat, vendiq; adeo poterat tertium. Sed impetrata tertium libertate, e patria demum potestate exibat. Dionys. Halic. *II, p. 97.* Simplic. *comment. ad* Epictet. *XXXVII.* Et quamuis Aleander ad Caii *Inst. I, 6. 3. p. m. 56.* & Iac. Gothofr. *ad LL. XII. Tab. IV. p. 202.* erroris arguat Dionysium, eamque Romuli legem de imaginaria illa trina venditione, quae in manumissione obseruabatur, intelligendam arbitretur: ipsum tamen Gothofredum in eo fugit ratio. Ritus enim ille imaginariae venditionis fuit legis actio. Legis vero actiones demum e XII. Tabulis natae sunt. Ipsis quoque Aleandri & Gothofredi argumentis abunde satisfactum ab Ant. Schulting. *ad* Vlp. *Fragm.*

Fragm. X, *1. p. 592.* & Cel. Thomasio Diss. *de vsu pract. Tit. inst. de patr. pot. I,* Ceterum ea lex Romuli primum a Numa paululum restricta est, negatumque patribus ius vendendi filios, quibus vxores ducere permisissent. Dionys. Halic. *II, p. 98.* Postea ea in ipsas XII. Tabulas migrauit, vbi his verbis legebatur: ENDO LIBERIS IVSTIS IVS VITAE NECIS VENVMDANDIQVE POTESTAS EI ESTO. SI PATER FILIVM TER VENVMDVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO. Iac. Gothofr. *Quat. Font. Iur. Ciu. de LL. XII. Tab. IV.*

VII. Denique & III. ius adquirendi per liberos patria potestate continebatur. Sext. Empir, *Pyrrh Hyp. III, 24. Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar seruorum esse voluerunt, neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo, quo mancipia solent.* Sed de hoc infra ad *Libr. II. Tit. IX.* dicemus. VII. Ius adquirendi per liberos.

VIII. In his omnibus vero sensim nonnulla mutata sunt cultioribus reipubl. temporibus, maxime quum ista domestica maiestas statui monarchico sub Imperatoribus parum conuenire videretur. Et primo quidem, quod ad ius vitae & necis attinet, ea mutatio non facta tempore Augusti, ceu visum Franc. Balduino *ad Leg. Rom.* VIII. Ius vitae & necis quibus gradibus obsoleuerit.

XVII.

XVII. *p.* 24. sed a temporibus Traiani, qu filium male contra pietatem a parent adfectum emancipauit; nec eo defunct patri bonorum possessionem concessi *L. vlt. D. si a parente quis manum. sit.* Eiu exemplum deinde sequutus Hadrianu patrem, qui filium ob adulterii suspicio nem in venatione occiderat, in insular deportari iussit. *L. 5. ad L. Pompei. de par ricid.* Hinc inualuit sensim mos, filio grauius delinquentes offerendi magistra tibus, quibus tamen ipsi parentes praescri bebant sententiam, in filiis exequendam *L. 13. §. vlt. D. de re milit. L. 3. C. de patri pot. L. 2. D. ad L. Corn. de sicar. L. 11. fin D. de lib. & post. hered. inst.* Denique & hoc abiit in desuetudinem: quin ne id quidem relictum parentibus, vt filios im morigeros abdicarent *L. 6. C. de patr. pot* Ergo totum illud ius vitae & necis quod patribus olim competierat, in magistratum denique translatum est per constitutio nem Valentiniani, *L. vn. C. de emend. pro pinqu.* Conf. Thomasii *D. ss. de vsu pract Tit. inst. de patr. pot. I. 22. s. qu. p. 9. sequ.*

IX. Vt & trina liberorum venditio.

IX. Multo minus trinam liberorum venditionem saluam esse pasi sunt impe ratores. Hi enim, (non vt Balduinus putat, libera resp.) id ius parentibus ade merunt. Primus, vt videtur, Di ocletianus liberos vllo titulo alienari ve

tuit,

uit, *L. 1, C. de patrib. qui fil. suos distrax.* Deinde Constantinus parentibus, cum extrema inopia conflictantibus, liberos sanguinolentos (c) tantum vendere permisit, ea tamen lege, vt liceret & patri vendenti, & filio vendito aut cuicunque alii, pretio aut mancipio reddito, ad ingenuitatem prouocare. *L. 1. C. de patr. qui fil. distrax.* Immo ne & hac venditione sanguinolentorum esset opus: paullo post idem Imperator sanxit, vt inopes parentes alimenta e publico acciperent. *L. 1. & 2 C. Theod. de aliment. quae inop. parent. e publico petere debent. Lib. XI. Tit. XXVII.*

X. In tertio iure adquirendi per liberos quid mutatum sit paullatim, infra suo loco, id est, *Lib. II. Tit. IX. n. II.* dicemus. X. Quid circa adquisitionem per liberos mutatum?

TIT.

(c) Filii sanguinolenti sunt recens nati, & adhuc ab vtero rubentes. Eos enim vendi permiserat Constantinus ob periculum expositionis. Fusius hoc demonstrat Huber *Digress. II,* 5. Solebant enim partus sanguinolenti vel ad necem in solitarium locum abiici, vel ad loca quaedam populi Romani publica deferri, & talis fuit Lactaria columna, de qua Festus *p. 303. Lactaria columna in foro olitoris dicta, quod ibi infantes lacte alendos deferebant.* Conf. Raeuard. *Coniect. I, 17. p. 33.*

TIT. X.

DE

NVPTIIS.

PAtria poteſtas conſtituitur v per iuſtas *nuptias*, vel per *legit mationem*, vel per *adoptioner* De nuptiis & legitimatione titu hoc X; de adoptione Cap. XI. agitu Non praeter rem vero hic titulus i Pandectis inſcribitur *de ritu nupti rum*, videnturque veteres ICti pr be intellexiſſe, quantum interſit ſt dioſi iuris, ritus illos nuptiarum n ſe. Hinc procul dubio illo titulo ritibus nuptiarum adcurate eg runt. Sed Tribonianus, retenta pandectis veteri rubrica, rem ipſa omiſit, neque vllum titulo iſti inſer it fragmentum, quod ad illuſtra dos illos veteres ritus faceret. Vi Thomaſ. *de vſu pract. doctr. Inſt. nuptiis. I, 1. p. 1.* Ergo ex antiquita bus ſupplendus hiatus; quod iam a te nos tentarunt Barn. Briſſonius

b

ro *de Ritu nuptiarum* Ant. Hotomanus *de vetere ritu nuptiarum*, &, qui omnium industriam superauit, Thomasius, laudata *dissertatione*, cuius vestigia potissimum legere, & paucissima hinc inde addere iuuabit.

I. Fiebant nuptiae apud Romanos vel per *confarreationem*, vel per *coemtionem*, vel per *vsum*. Tres enim istos modos distincte recensent Arnob. *adu. gent. IV*, Seru. *ad* Virg. *Georg. I.* Boeth. *ad* Cicer. *Topic. III.* & e recentioribus Brissonius, Hotomanus, *libris allegatis*, Charondas *ad* Vlpian. *IX. 1. p. m. 590.* Ast non desunt, qui confarreationem & coemtionem pro vno eodemque ritu habent. I. Diuersi nuptiarum ritus.

II. *Confarreatio* à Romulo inuenta, (a) sit ritus nuptiarum antiquissimus, quo cer- II. Confarreatio quid?

(a) In dubium id vocat Iac. Raeuard. *ad XII. Tab. XXI, p. 95*, ob locum Plinii *Hist. Nat. XVIII, 2.* in quo vsus farris in sacrificiis à Numa demum inuentus dicitur. Sed falsum id esse, ex Catonis fragmento patet apud Seru. *ad* Virg. *Aeneid. X. v. 541.* ex quo constat, *Lauini boues* IMMOLATOS, *priusquam caederentur, profugisse in siluam.* Quum vero *immolare* idem sit ac mola salsa e farre confecta inspergere: facile patet, iam ante Romuli tempo-

 ra

certis verbis, & testibus decem praesen-tibus, & solemni facto sacrificio, in qu panis quoque farreus adhibebatur, vxo conueniebat in manum mariti. Diony Halic. *II. p. 95.* Vlp. *Fragm. IX, 1. XI, XXII, 14.*

III. An ea solis Pontificibus & Flaminibus propria? III. Erat vero hic ritus non pontifici-bus flaminibusque proprius, vt non nu recentiorum existimant: Boeth. *ad* Ci *Topic. III,* Alex. ab Alex. *Genial. dier. II,* Dalechamp. *ad* Plin. *Hist. Nat.* XVIII, *3.* se ciuibus Romanis communis. Praete-quam enim, quod id disertis verbis test-tur Dionys. Halic. *l. c.* ipso sane loco Ta-citi, *Ann. IV,* 16. quem tamen pro se alle-gant dissentientes, id non obscure con-firmatur. Nihil enim rari aut inusit fuisset illa patrimorum & matrimoru inopia, de qua conqueritur Tacitus, si soli Flamines ac Pontifices hoc ritu ini-sent matrimonium.

IV. Eius effectus 1) sacrorum communio. IV. Effectus confarreationis erat 1) sa-crorum communio. Dionys. *Hal. II, 95.* γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συν-ελθοῦσαν ἀνδρὶ κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημά-των τε καὶ ἱερῶν, *Mulierem nuptam, quae iuxta le-ges sacras conuenerat cum viro, Romulus participem esse voluit omnium bonorum &*

c

ra farris vsum in Latio fuisse recepti-mum.

rorum. Modestinus *L. 1. D. de ritu nupt. Nuptiae sunt coniunctio maris ac feminae, consortium omnis vitae,* DIVINI *& humani iuris communicatio.* Scilicet in ipsis veterum aedibus erant Penates, cuiuis familiae proprii, & eo ipso differebant a Laribus, quippe qui erant communes omnibus. Illi in cubiculo, porticu, atque atrio; hi etiam in compitis, viis, immo & in castris colebantur: vnde & Lares *domestici,* & *compitales,* & *militares* & *marini* apud veteres Auctores occurrunt. Desid. Herald. *ad* Tertull. *Apol. I,* 25. Idem in *Aduers. I,* 7. Io. Meurs. *Auctar. philol. ad libr. de Gloria. II.* Vtrisque arae erant positae ac foci, res in domo sanctissimae, a quibus adeo nemo poterat sine ingenti scelere abstrahi. Cic. *pro domo. I. & pro Rege Deiot.* XV. (b) Quemadmodum vero ad haec sacra non nisi illi admittebantur, ad quos aliquando transitura esset sacrorum hereditas: ita non arctior poterat esse coniunctio, quam qua quis in alterius gentem & sacra transierat. Vnde eiusmodi sacrorum communio rescindi non poterat, nisi auctores essent Pontifices,

(b) Et hinc etiam lucem accipit *Lex 18. D. de in ius vocando*: de qua infra erit dicendi locus.

ces, nec certior erat spes successioni quam illa sacrorum μέθεξις. Et hinc e- iam patet ratio, cur in his nuptiis tam n- cessaria fuerit domum deductio, mult- facta solemnitatibus, quas describit Bar- Brisson. Antiqu. *I, 18. p. 20.* & *de Ritu nup. p. m. 223. sequ.* Fixa enim erant Penatu- sacra, ac hereditaria: hinc nemo per con- farreationem vxorem accipere poter- nisi cui esset domus ac lararium, in qu- vxor cum eo communibus sacris fruer- tur.

V. II.) liberi patrimi & matrimi? V. Deinde & singularis is erat confar- reationis effectus II. quod ex confarre- tis parentibus nascerentur *patrimi* & *m- trimi*, quorum magna erat in sacris pra- rogatiua. Tacit. *Hist. IV, 53.* Fest. vo- *Flamin. p. 289.* & *patrimus. p. 358.* Erg- errant qui patrimos & matrimos eos vo- cant pueros, quorum parentes essent su- perstites. Vid. Pith. *ad* Collat. Leg. Mo- & Rom. XVI, *2. p. 790. edit. Schultin.* Quamuis enim & id requireretur in sacri- boni ominis caussa, vt recte a Pithoe- obseruatum est: patrimi tamen & matr- mi proprie erant, qui confarreatis parent- bus nati. Nec aliter Festus, qui falso ple- rumq; pro vulgari significatione allegatu-

VI. III) Vxor in in manum VI. Deinde & is sequebatur effectus III) quod vxor, quae confarreatione in manum conuenerat, fieret materfamilias

&

filiae loco haberetur, adeoque esset he- conue-
s sua. Dionys. *l. c.* Vlp *l. c.* Gell. XVIII, niens.
Quaeri hic solet, an vxor per confar- An ma-
ationem liberata patria potestate in vi- terfami-
potestatem transierit? Affirmat Ant. lias in
otom. *de rit nupt.* XX. *p. 298.* Sed ne- potesta-
gat Thomasius. *Diss. alleg*, I 6. *p. 22.* Ve- te mari-
m licebit hic, pace viri celeberrimi, cum ti?
otomano facere. Auctores sane o-
es fatentur 1) vxorem conuenisse *in ma-
m. Manum* vero in iure significare po-
statem, tralatitium est. Immo 2) Gel-
s *Noct. Att.* XVIII, 6. multo disertius
orem eiusmodi *in mancipio* fuisse statu-
In mancipio vero esse procul dubio
:ludit potestatem. Vlp. *Fragm. X. rubr.*
bi Schulting. & *Tit. XX, 18. XXIV, 23.*
emque sibi volunt auctores, quando
orem marito SERVIRE dicunt. Virg.
n. IV. v. 103.

- - - *Liceat Phrygio seruire marito*

quae verba videndus Seruius. 3) Ob-
uauimus confarreatas vxores in sacris
riti fuisse. Sacrorum vero commu-
inferebat potestatem. *L. 11. D. de lib.
postum.* Vnde formulae: *in parentum
ris esse constitutum, in gentem & sacra a-
ius transire, sacris paternis absolui &c.*
d. Barn. Brisson. *de verb. Sign. p. 1814 ed.
i.* Accedit 4) quod Vlpianus *in manum
uentionem* inter genera capitis demi-

nutionis refert. *Tit. XI, 13.* Quomodo vero capite deminuta dici posset vxor, si vel sui iuris vel in patria potestate mansisset? Nec id omittendum, vxores antiquissimis temporibus adsumsisse nomina maritorum, tanquam filias. Qui mos etiam sub Imperatoribus, quum iam obsoleuisset confarreationis ritus, mansit. Hinc in lapidibus occurrunt ANTONIA DRVSI. DOMITIA BIBVLI, MESSALINA NERONIS, DOMITIA DOMITIANI, Rupert. *Epist. XLI. ad* Reines. *lap.* *156. 235. 237.* Gruter. *Inscr. p. DXXCIV. n. p. DCXVIII. 9. p. DCCCLXXIX.* 7. Plura exempla dabit V. C. Iac. Perizon. *Dissert. de diuina constit. Deut. XXV. 5. 6.* Denique 6) reipsa potestatem summam in vxores, non secus ac in filias, exercebant mariti. Quidquid adquirebat vxor, marito adquirebat. *Omnia* enim, *quae eius erant, viri fiebant dotis nomine.* Cic. *Topic. IV.* (c) Ius quoque vitae & necis competiisse maritis in vxores adulteras vinosas, aliisque se sceleribus polluentes notum est ex Dionys. Hal. *II, p. 96.* Gel

(c) Hinc & peculium habebant matres familias, tanquam filiae & seruae. Vid. Plaut. *Casin. II, 2. 26.*

II, 23. ex quibus patet, marito domi suae tanquam iudices de vxorum criminibus cognouisse. Exempla vide apud Plin. *Hist. Nat. XIV, 13.* Mansit etiam sub Imperatoribus pristini moris vestigium, teste Sueton. *Tiber. XXXV.* Tacit. *Ann. II, 1. XIII, 32.* Quare negandum haud videtur, vxores, quae confarreatione in manum venerant, in potestate maritorum fuisse. Conf. Ger. Nood. *Probab. II, 9. p. 64.*

VII. Quartus effectus erat. IV) quod maritus bona omnia vxoris nomine dotis acciperet. Cic. *Topic. IV.* & id quidem procul dubio, quia illa erat in mariti potestate, ceu paullo ante diximus. Vnde Terent. *Andr. I, 5.* VII. IV) Bona vxoris ad maritum delata.

Te isti virum do amicum, tutorem, patrem;
Bona nostra haec tibi comitto, & tuae mandofidei:
Hanc mihi in manum dat.

VIII. Quintus, V) quod connubium eiusmodi dissolui non posset, nisi *diffarreatione*, quae, quum teste Festo *voce diffarratio*, esset genus sacrificii, procul dubio non nisi auctoritate Pontificium fiebat, & hinc erat rarissima. Quin primis reip. temporibus non exstabat diuortii exemplum vsque ad annum V. C. DXX. Dionys. *II. p. 96.* Plut. *in Romul. p. 39.* & *in Numa p. 77.* Valer. Max. *II, 1.* Gell. *IV, 3.* VIII. V) Coniugium eiusmodi sola diffarreatione solubile

IX. Confarreationis ritus cur obsoleverit?

IX. Enimuero hic ritus confarreationis ob incuriam virorum & faeminarum difficultatesque caerimoniarum, studium item conseruandae patriae potestatis, impensarum magnitudinem, & maxime denique ob gratissimam vtrisq; diuortiorum licentiam ita sensim obsoleuit, vt Tiberi tempore non amplius reperiri possent tres flaminei candidati, confarreatis prognati parentibus. Tacit. *Annal. IV*, 16.

X. coemtio an a confarreatione diuersa?

X. Adhibitus tamen nonnunquam secundus nuptiarum ritus, videlicet *coemtio*. Et sane videtur coemtio iam in confarreatione fuisse adhibita, tanquam ritus accessorius. Ast postremis temporibus Romani, neglecto primario confarreationis ritu, solum accessorium, id est, coemtionem, retinuerunt, vt adeo secundus hic modus ratione essentiae ab illo primo non videatur discrepare. Cicero certe *pro Flacco XXXIV*. modos recensens, quibus in manum conueniatur, confarreationis plane non meminit, eam sane haut omissurus, si reipsa inter confarreationem & coemtionem quaedam fuisset differentia.

XI. Ritus iste coemendi.

XI. Fiebat coemtio non solum a sponso, sed & a sponsa, quae, vt Nonius *de Propriet. Serm. XII*, 50. refert, *veteri lege Romana asses tres ad maritum veniens solebat adferre, atque vnum, quem in manu tenebat, tanquam emendi caussa, marito dare; alterum,*

quem

quem in pede habebat, in foco larium familiarum ponere; tertium, in facciperio quem condiderat, compito vicinali solere resonare. (d) Primo ergo asse fiebat coemtio, more Quiritium, id est aere & libra, adhibitis quibusdam verbis solemnibus. Seru. *ad* Virg. *Aeneid. IV. v. 221.* Petr. Fab. *ad L. 16. de Reg. Iur. p 97 sequ.* Iam nemini ignotum est, quis olim aeris & librae in mancipationibus fuerit vsus; at quaenam fuerint illa verba solemnia, non constat. Necessaria ea fuisse, docet Cicero *de Orat. I, 56.* sed qualia fuerint, non commemorat. Boethius *ad* Cic. *Top. III.* ait, quaesiuisse virum, *an mulier sibi mater familias esse vellet?* hanc respondisse: *se velle.* Eodem modo & interrogasse matrem familias, & respondisse virum. Quae si recte se habent,

(d) Quid sit *in compito vicinali resonare*, paullo obscurius videtur. Sed salua res est. In compitis erant aediculae Laribus sacrae. Ouid. Fast. II. v. 616.

- - - *qui compita seruant*
Et vigilant nostra semper in vrbe Lares.

Conf. Suet. *Aug. XXXI.* Loco *resonare* lege *resignare*, & sensus erit planissimus, sponsam tertium assem, quem in facciperio condideratt, ante Lares compitales resignare, & ibi de ponere sueuisse.

(e)

bent, coemtio illa procul dubio interue-niente ſtipulatione facta eſt. Sed haec forte Boethius ſine auctore. Cicero *pro Muraena XII.* ait, mulieres in ſolemnibus iſtis verbis *Caias* eſſe vocatas. Et hinc procul dubio ad illam formulam reſpicit VBI TV CAIVS, IBI CAIA, cuius meminit Plutarch. *Quaeſt. Rom. p. 620.* Senes vero coemtionales, quos in coemtione hac adhibitos ait Cicero *pro Muraena XII.* procul dubio fuere teſtes, libripens, & qui alias in mancipationibus adeſſe debebant. Nam & in aliis coemtionibus interueniſſe ſenes coemtionales, patet ex Cicer. *ad Famil. Epiſt. VII, 29.*

XII. Effectus coemtionis.

XII. Effectus coemtionis erant iidem qui confarreationis. Nam & hoc modo in manum conueniebant vxores, & matres familias vocabantur. Huber. *Digreſſ. Part. II, 1. 17. p. 528.* Thomaſ. *diſſ. de vſu pract. doctr. Inſt. de nupt. I, 7. p. 26. 28.*

XIII. Quo ritu eiusmodi nuptiae diſſolutae?

XII Quemadmodum vero nuptiae con confarreationis ritu contractae diffarreatione; ita factae per coemtionem *remancipatione* diſſoluebantur, ceu ex Feſto erudite probat Raeuardus *ad Leg. XII. Tab. p. 98.*

XIV. Vſus, qualis nuptiarum ritus.

XIV. Tertius modus contrahendi matrimonium erat *vſus*, qui videtur in eo conſtitiſſe, quod ſine confarreatione & coemtione nuptiae ex vſu & conſuetu-

din

dine communi fierent. Thomaſ. *diſſ. alleg. I, 5.* Contracto hoc ritu matrimonio, vxor non comueniebat in manum mariti, neque adeo fiebat mater familias, ſed matrona. Gell. XVIII, 6. E hinc neque ſuccedebat ab inteſtato marito, neque hic vxoris bona omnia dotis nomine accipiebat. Vocabatur tamen vterque ad bonorum poſſeſſionem edicto VNDE VIR ET VXOR.

XV. Requiſita vero iuſtarum nuptiarum praeter I) *pubertatem* & *viri potentiam*, de cuius examine ad *Lib. I. Tit. XXII.* dicemus, erant II) *conſenſus patrum*, quorum in poteſtate erant ſponſi. Quamuis enim pater filiam elocatam reuocare, matrimoniumque rite contractum ſoluere non poſſet: (ceu ex Plutarchi *Numa*, Dionyſio Halicarnaſſeo, Paulli *Sent. II, 19.* Vlpiani *L. 1. §. vlt. de liberis exhibendis* accurate demonſtrat Thomaſ. *de vſu pract. doctr. Inſt. de nupt. I, 13. p. 48. 49.*) poterat tamen id facere, ſi filia eo inuito cuidam nupſiſſet, ceu contra Raeuaudum *Var. VI. 16.* Cuiac. *Obſ. III, 5.* idem demonſtrat Thomaſius *l. c.* Sin filia patria poteſtate ſiue per emancipationem, ſiue ob patris mortem exiiſſet; ſub perpetua degebat tutela, adeoque & tutorum conſenſus adhibendus erat. Cicero *pro Flacco XXXV* Conſenſum vero & expreſſum eſſe

XV. Requiſita iuſtarum nuptiarum I) pubertas II) conſenſus paterum.

esse,& praecedere nuptias debuisse, notum est ex ICtis, addendus & hic Thomas *diss. alleg. p. 53. 54.*

XVI. III) civitas Romana

XVI. Requirebatur etiam III) vt vterque contrahentium esset & liber & *ciui. Romanus*. Inter seruos enim, liberosque & seruos non connubium erat, sed contubernium. Cum Latino vel Latina peregrino vel peregina, non erant iustae nuptiae nisi concessum esset. (e) Vlp. *Fragm. V, 4. & 5.* Paul. *Sent. II, 19. 6.* Vnde notum, quantum inuidiae Antonio nuptiae cum Cleopatra conflauerint. Sed post constitutionem

(e) Concedebat olim eiusmodi nuptias populus, lege singulari, vt docent exempla apud Liuium *Hist. XXXVIII, 36. XLIII, 3.* Postea imperatores huiusmodi dabant priuilegia. Exempla hinc inde in marmoribus sunt, apud Gruter. *p. DLXXIII, 2. DLXXIV, 5. DLXXV, 1.* Iac. Spon. *Miscell. erudit. Antiqu. p. CCXLIV.* vbi militibus QVI PEREGRINAE CONDITIONIS PROBATI ERANT, datur CONNVBIVM CVM VXORIBVS, QVA STVM HABVISSENT. Conf. Ez. Spanhem. *Orb. Rom. II, 22.* De reliquis prohibitionibus dicemus infra vbi de iure Quiritum & ciuitatis in Apendice agemus.

(f)

onem Antonini Caracallae promiſcua
iere inter gentes connubia, & ita intel-
gendus Prudent. *adu. Symmach. II, v. 612.*

Diſtantes regione plagae, diuiſaque ponto,
Littora conueniunt nunc per vadimonia ad vnum
Et commune forum, nunc per commercia & artes
Ad caetum celebrem, nunc per genialia fulcra
Externi ad ius connubii. Nam ſanguine miſto
Texitur alterius ex gentibus vna propago.

Rutilius Numantinus *Itiner. I. v. 63. 4.*

Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam,
Profuit iniuſtis, te dominante, capi.
Dumque offers victis proprii conſortia iuris,
Vrbem feciſti, qui prius orbis erat.

XVII. Accedit IV) conſideratio *gra-im cognationis*, tanquam quartum iuſta-n nuptiarum requiſitum. Quae gra-im (f) prohibitio quo vſque extendatur, XVI. IV) Graduum prohibitorum euitatio.

f) *Graduum* equidem ſupputationem ad ſolam doctrinam de ſucceſſione pertinere, putat illuſtris Thomaſ. *l. c. p. 65.* ſed &

tur, Icti ostendunt, maxime illustr. Th-mas. *diss. alleg. I,18. sequ. p.59. sequ.*

XVIII. V) Monogamia. XVIII. Denique V) *polygamia* erat apud Romanos prohibita, quam lege stabilire, auctore, vt putabatur, Caesare, con-batur Helius Caecina, Tribunus plebi sed ea lex ne promulgata quidem, nedu perlata fuit. Sueton. *Iul. LII.* Prim Antonius ex Romanis duas in matrimo nio vxores habuit, teste Plutarcho *in vi Anton.* Postea & Valentinianus iun-nior lege sanxerat, vt liceret cuiuis vi duas vxores ducere. Socrat. *Hist. eccl. I 30.* Niceph. *Hist. eccl. II, 33.* Sed nec quidem constitutio, amoliendae facti pr-prii turpitudini inseruitura, valuit apu posteros. Brisson. *de iure connub. p. 292*

ADPENDIX HVIVS TITVL DE LEGITIMATIONE.

ALter modus constituendi patr-am potestatem est LEGIT-MATI

& veteres Icti gradus numerarunt in d-ctrina de nuptiis. Exemplum Vlpiani in *Collat. Leg. Mos. & Rom. VI, 2.*

ATIO, de qua quum Imperator antum §. 13. h. t. aliqua commemoret: icebit & nobis eam doctrinam huic itulo tanquam adpendicem subnetere.

XIX. Soli liberi ex iustis nuptiis na- in patria erant potestate, & hinc vocaantur LEGITIMI. Reliqui omnes *spu i* dicebantur, & a priscis Romanis duaus litteris SP. signari solebant, quia eunt *sine patre*. Plutarch. *Quaest. Rom. p. 316.* ai. *Inst. I*, 4. *8. p. 41.* Vlpian. *Fragm. IV. p. 576.* Conf. Aegid. Menag. *Amoen. iur.* *il XXXIX.* XIX. Quinam liberi legitimi, & spurii?

XX. Erant illi quinque generum. Aenim ex *concubina*; alii ex *meretrice*; i ex *virgine* vel *vidua* stuprata; alii ex *'ultera*; alii denique ex *incestuosis* amplebus erant nati. Franc. Hotoman. *de spur. legitim. II. p. 474.* XX. Spuriorum diuersa genera,

XXI. Nulli horum erant infames, ac ne pis quidem notae macula, ceu vulgo istimatur, laborabant. Participes enim nt omnium iurium, honorumque ca ces, ceu contra Iac. Gothofredum lucuiter ostendit Thomas. *de vsu pract. doinae Inst. de legitimat. L. I, 3. p. 3. sequ.* Iuris tantum agnationis (a) carebant, neque sub XXI. An spurii infames, vel turpis notae macula notati?

a) Vnde nec gentile patris nomen ferebant

 spurii,

ſub patria poteſtate erant, tamquam legit-
mo parente deſtituti. Franc. Hotom.
c. III. Strauch. *Exerc. IV*, 3.

XXII. Legitimatio quando inuenta?

XXII. Quum ergo vetere iure Roman
nulla eſſet legis actio prodita, qua illegit-
mi liberi in patriam poteſtatem redac
iurium iſtorum agnationis fierent part-
cipes: ſaeculo demum quarto ineun
inuenta eſt legitimatio. (b) Quo
tamen beneficium non ad omnes in vn
uerſum ſpurios, ſed natos tantum e co
cubinis pertinebat. Huber. *Praelect.*
Inſt h. t. p. 28.

XXI

ſpurii, vt contra Robertelli *Emen*
I, 20. recte oſtendit Car. Sigon. *Emend*
II, 7. Sane tamquam ſingulare quid
Caeſare refert Sueton. *Iul. LII.* quod n
tum e Cleopatra filium *adpellari nom*
ſuo paſſus ſit. Aſt Dio Caſſ. *L. p.* 4
addit, inter alia, quae Octauianus Cae
obiecerit Antonio, etiam hoc fuiſſe n
xime, ὅτι τὸν Καισαρίωνα ἐπωνόμαζεν ὄ
καὶ ἐς τὸ τοῦ καίσαρος γένος ἦγε, *q*
Caeſarionis nomen filio Cleopatrae in
diſſet, & eum in Caeſaris genus retuliſ

(b) Non ergo legitimatio eſt actus leg
mus, vt recte oſtendit Vlr. Huber. *Digr*
II, 12.

XXIII. Et primus quidem Constantinus M. Imp. inuenit legitimationem I) *per subsequens matrimonium.* Meminit eius constitutionis Zeno Imp. *L. 5. C. de natur. lib. &* Iustinianus *Nou. LXXXIX. princ.* Sed quum ipsa non tulerit aetatem: obscura nobis est legislatoris sententia. Vid. Thomas. *l. c. §. VI.* XXIII. Constantinus M. auctor legitimationis I) per subsequens matrimonium

XXIV. Deinde & Theodosius M. addidit legitimationem II) *per oblationem curiae. L. 3. 4. C. de nat. lib.* Quum enim adeo omnes abhorrerent a decurionum munere, vt saepe Christiani poenae loco curiis addicerentur; Barn. Brisson. *Antiqu. IV, 18.* & hinc, aufugientibus decurionibus & duumuiris, curiae paene exhaustae essent: Iac. Gothofr. *ad Tit. C. Theod. de Decur.* priuilegio alliciendi videbantur homines ad id munus eo lubentius suscipiendum. Hinc constitutione cautum, vt si quis curiae offerret filium vel filiam naturalem, ita vt ille in ordinem decurionum reciperetur, haec decurioni nuberet: eo ipso illi non amplius naturales, sed legitimi haberentur. In caussam tanti decurionatus odii acute, vt solet, inquirit Thomas. *diss. alleg. I, 8. p. 21. sequ.* vbi solide ostendit, homines voluptate, ambitione & auaritia in transuersum actos, dignitatibus aulicis, militiaeque palatinae & ordinibus sacris, quam muneribus eius- XXIV. Theodosius M. inuentor legitimationis II) per oblationem curiae.

 modi

modi parum honorificis, laboriosis, ne admodum pinguibus inhiare maluisse.

XXV. Zenonis Anastasii & Iustiniani constitutiones de primo modo legitimandi

XXV. Sequentes Imperatores du ista legitimationis genera aliquamdiu re tinuerunt, variisque legibus explicarun Sic Zeno Imperator sanxit, vt si pater, nul la legitima sobole alia superstite, concubi nam vxorem duxerit, liberi vtriusqu sexus post nuptias in patria potestate const tuerentur, & siue soli, siue cum eum fratri bus postea natis patri ex testamento vel a intestato succederent. Attamen eam con stitutionem valere tantum voluit ration liberorum ante hanc legem ex concubin ingenuis natorum; eos vero, qui postea e concubinis prodituri essent, tanti benef cii noluit esse participes. *L. 5. C. de n tur. lib.* Liberalior Anastasius cum omn bus etiam postea nascendis hoc benefic um communicauit. *L. 6. C. eod.* Idqu deinde suo more latius extendit Iustini nus. *L. 10. & 11. C. eod.* conf. §. 2. *Inst.* *hered. quae ab intest. Nouell. XII. XVIII, 11.*

XXVI. Leonis Anthimii & Iustiniani Constitutiones de modo secundo.

XXVI. Eodem modo & alterum legi mandi modum per oblationem curiae v riis constitutionibus illustrarunt Imper tores, e. g. Leo & Anthimius. *L. 4. C. natur. lib.* & Iustinianus *L. 9. C. eod. N LXXXIX. cap. 11. sequ.*

XXVI

XXVII. Accessit tertius modus legitimandi III) *per arrogationem*, ab Anastasio inuentus. *L. 6. C. de nat. lib.* Quum enim naturales liberi non essent in patria potestate, sed sui iuris: poterant profecto a parente naturali arrogari. Facta ergo ea arrogatione legitimi censebantur. Sed eum modum non sine ratione sustulit Iustinus. *L. 7. C. eod.* adprobante id Iustiniano *Nou. LXXXIX, 7. Nou. LXXIV, 3.* XXVII. Legitimatio III) per arrogationem inuenta ab Anastasio.

XXVIII. Denique Iustinianus, ne & ipse minus videretur ingeniosus, adiecit IV) *legitimationem per rescriptum principis, Nou. LXXXIX, 9. LXXIV, 2.* ac postremo legitimationem V) *per testamentum Nou. LXXIV, 2. 1. LXXXIX, 10.* Quo ipso tamen totum inuentum legitimationis eum destruxisse, obseruat Thomasius *de vsu pract. doctr. de legitim. I, 12. p. 44.* XXVIII. Legitimatio IV) per rescriptum principis & V) per testamentum inventa a Iustiniano.

TIT. XI.

DE ADOPTIONIBVS.

TErtius modus constituendi patriam potestatem erat ADOPTIO, quae quum fuerit actus legitimus, certis formulis, ac so-

lemnitatibus peractus: genuina eiu ratio ex antiquitatibus est pernoscenda.

I. Adoptionis Romae tam frequentis caussa prima.

I. Cur inuenta a Romanis sit adoptic & cur ea Romae frequentius, quam vsquar terrarum, sit vsurpata, paullo altius est repe tendum, quum alias vniuersa huius inst tuti ratio intelligi nequeat. Obseruau mus iam supra, (*Lib. I. Tit. X. §. 4.*) Rom nas familias habuisse sua sacra priuata, su os focos & aras domesticas, suas porro fe rias, de quibus conferri merentur Ma crob. *Saturn. I, 16.* Iac. Guther. *de iur Pontif. II, 5.* Vinc. Grauina *ad XII. Tab num. LXXVI. p. 416. sequ.* De iis sacri quum esset lege decemuirali constitutum SACRA PRIVATA PERPETVO MA NENTO: omnia agebant Romani, n sacra illa gentilia interirent. Hinc, si qu ex iustis vxoribus liberos haut sustulis sent, ii adoptabant extraneos, qui tun *in sacra & gentem transire dicebantur* Brisson. *de verb. signif. p. 1814.* Conf. Vopisc *Valerian. XIV.*

II. Caussa secunda.

II. Deinde altera accessit ratio, poena nimirum orbitati praemiaque τῇ πολυπαι δίᾳ proposita, qualia & ante legem Papi am Poppaeam in libera republica fuisse patet ex Dione Cass. *LVI. p. 660.* Ne er go parentes ἄπαιδες aut orbi vel praemii

isti

istis exciderent, vel poenas darent, alios adoptabant, idque iam sua aetate reprehendit P. Scipio Censor in Oratione apud Gell. *Noct. Att. V, 19.* Quin adeo fraudulenter postea hac in re egerunt Romani, vt quum per legem Papiam trium liberorum parentes reliquis in honorum petitione praeferrentur; ii, quibus iste liberorum numerus deerat, per adoptionem sibi quaererent liberos, eosdemque deinde, ne oneri essent, statim emanciparent. Vnde condito denique SCto cautum est, *ne simulata adoptio in vlla parte muneris iuuaret.* Tacit. *Annal. XV. 19.* Vlpian. *L. 2. §. 2. D. de excusat. munerum.*

III. Accedebat tertia ratio, aeque fraudulenta.. Si quis enim patritii ordinis tribunitiam potestatem ambiret: vt voti fieret compos, plebeio cuidam se adoptandum dabat. Exemplum huiusmodi fraudulentae adoptionis praebuit P. Clodius, de cuius absurda adoptione videri possunt Suet. *Tiber. II.* Dio Cass. *XXXVIII. p. 72.* Cic. *Orat. pro Domo. XIII.* Et haec sunt verae illae ac genuinae caussae, cur tam frequentes essent Romae adoptiones. III. Caussa tertia.

IV. Erant vero adoptiones duorum generum. Aliae *adrogationes*: aliae *adoptio-* IV. Adoptio quotuplex?

 ptio-

ptiones ſtrictiore ſenſu dicebantur. VI pian. *VIII, 1. ſequ.*

V. Arrogatio vnde dicta? V. Antiquiſſimis temporibus vna era adoptionis ſpecies, videlicet *adrogatio* non ab interrogatione patris & filii adoptiui ita dicta, vt putat Cai. *Inſt. I, 5.* ſed a *rogatione* ad populum lata. Fiebat enim arrogatio comitiis curiatis, auctoritate pontificum, teſte Gell. *Noct. Att. III, 13.*

VI. Cur ea peracta in comitiis curiatis? VI. Cur in comitiis curiatis de arrogatione tanquam de publica populi cauſſa actum ſit, eius rei hanc rationem adſignat Vinc. Grauina, *ad XII. Tab. n. LXXXV. p. 451*, quod interfuerit populi, vt fraudes ſupra numeris II. & III. relatae prohiberentur. Sed prius procul dubio arrogationes in comitiis factae ſunt, quam fraudum iſtarum exſtarent exempla. Melior ratio videtur, quia arrogati ſperabant hereditatem. De hereditate vero in alios transferenda ſolum populum cognouiſſe, vel inde patet, quod & teſtamenta olim comitiis calatis fierent.

VII. Cur auctoritate pontificum fuerit opus? VII. Pontificum vero auctoritate opus videbatur, non ob iurisiurandi religionem, quo adrogatio ab omni calumnia & fraude pura praeſtaretur, vt coniicit idem Vinc. Grauina *l. c. p. 452.* Sed quia adoptiui relictis ſacris familiae in alterius gentis ſacra tranſirent, Cicero *pro domo*

XIII

III. Quid sacra Clodiae gentis? Cur inter- unt, quod in te est? Quae omnis NOTIO ONTIFICVM, quum adoptaret, esse buit.

VIII. Dispiciebant ergo Pontifices, an doptans ea esset aetate, vt alterum filium abere posset? an nulla ei spes prolis su- eresset? an coniugio inito sit foecundi- item expertus? quae caussa adoptionis? ell. *Noct. Attic. V, 19.* Cic. *pro domo X. & III.* Vlpian. *L. 15. §. 2. 3. & L. 17. princ. . de adopt.* VIII. In quid inquisiuerint pontifices?

IX. Quum vero ii tantum arrogaren- ir, qui sui iuris erant: oportebat eos sos auctores fieri. Gell. *l. c.* Interroga- itur ergo is, qui arrogabat, velletne e- n, quem adoptaturus esset, iustum sibi ium esse? & vicissim is, qui arrogaba- ir, an id fieri pateretur? *L. 2. D. de adopt.* ormulam prodit Cicero *pro domo XXIX: redo enim, quamquam in illa adoptione le- time factum est nihil, tamen te esse inter- gatum:* AVCTORNE ESSES, VT IN E P. FONTEIVS VITAE NECISQVE OTESTATEM HABERET, VTI IN FI- IO? IX. Quaestiones patri & filio propositae.

X. Caussa cognita, in comitiis curiatis equebatur solemnis rogatio: VELITIS VBEATIS, QVIRITES, VTI L. VALERI- S L. TITIO TAM IVRE LEGEQVE ILIVS SIBI SIET, QVAM SI EX EO PA- X. Rogatio ad populum lata.

PATRE MATREQVE FAMILIAS EIV
NATVS ESSET: VTIQVE EI VITA
NECISQVE IN EO POTESTAS SIE
VTI PATRI ENDO FILIO EST. HAE
ITA, VTI DIXI, ITA VOS, QVIRITE
ROGO. Gell. *Noct. Att. V, 19.* Hinc a
nuente populo, perfecta erat adrog
tio.

XI. Effectus arrogationis.

XI. Arrogati ergo tam iure legeque f
lii erant eius, qui adoptauerat, ac si ex e
patre matreque familias eius essent na
adoptionemque sequebatur hereditas n
minis, pecuniae, sacrorum, teste Cicero
pro Domo XIII. vbi exagitatur Clodius
Fonteio adoptatus, quod in ea adoptio
nihil legitime factum sit, siquidem *neq*
Fonteius esset, quod esse debebat, neque Clodi
patris adoptiui heres, neque amissis sacris p
ternis in adoptiua peruenerit. Immo, quen
admodum patritii, adoptati a plebeiis, a
plebem transibant: ita plebeii, adoptati
patritiis, horum consequebantur nobil
tatem ac priuilegia. Quod tametsi n
get Io. Corasius *ad L. 35. D. de adop*
clarissime id tamen demonstratur exemp
Cn. Cornelii Cossi, qui ex Licinia, plebe
familia, adoptatus in patritiam Cornelia
Tibunus miltitum consulari potestate fu
ad quam dignitatem anno demum seque
te plebeiis via patuit, teste Liuio. *V,*
Conf. Huber. *Digress. Iustin. II, 24.* I
P

erizon. *Differt. ad Constit. diuin. Deut. XV, 5. 6. p. 83. seq.*

XII. Et hinc facile reddi poterit ratio,) cur soli ciues Romani arrogare potuerint? Soli enim participes erant comitiorum. II) Cur caelibes arrogare nequiuerint? Erat enim arrogatio in solatium orborum, non caelibum, inuenta. *L. 15. §. D. de adopt.* III) Cur senibus tantum sexaginta minimum annorum arrogare licuerit? *d. L. 15. §. 2. D. de adopt.* Sperari enim antehac poterat proles. IV) Cur nec muti & surdi arrogarent; nec V) foeminae? Neq; enim illi iure comitiorum gaudebant: neq; faeminae quemquam poterant habere in potestate. VI) Cur porro nec pupillus nec foemina, nec peregrinus, nec mutus vel surdus arrogari potuerint? Pupilli enim ipsi auctores fieri non poterant, cum reliquis nulla erat comitiorum communio. Gell. *Noct. Att. V,* . VII) Cur denique adrogatio Romae tantum fieri potuerit? Vlp. *Fragm. VIII, 4.* Romae enim, non alibi, curiata comitia fieri poterant. Liu *V, 52.* XII. Cur quidam nec adoptare nec adoptari potuerint per arrogationem?

XIII. Haec arrogatio per populum in comitiis facta satis diu, id est, stante libera republica, obtinuit. Quin & Augustus Agrippam & Tiberium adoptauit in foro lege curiata. Suet. *Aug. LXV.* Et Neronis adoptionem quamuis Patres censue- XIII. Quam diu vetus iste adrogandi ritus obtinuerit?

fuerint: populus tamen, (lege procul du-bio curiata) iussit. Tacit. *Ann. XII*, 2 Postea Imperatores, legibus quippe solut veteres adrogationis ritus saepius negle-xerunt. (Vid. Tacit. *Hist. I*, 14 17. Spar-tian in *Hadr.* III, IV. XXIV. *in Ael. Ve* III. Iul. Capitolin. *Antonin.* IV. Mansit ta-men ad Galbam vsque vetus solemnit inter priuatos. Hinc Galba: *Si te priua-tus, lege curiata, apud Pontifices, vt mor est, adoptarem.* Tacit. *Hist. I*, 14.

XIV. Adoptio strictius dicta cur & quando inuenta? XIV. Haec de arrogatione. Quum vero hic adoptandi modus ad homine tantum sui iuris pertineret: inuentus alius actus legitimus, quo liberi, in sacri paternis constituti, in aliam familiar transirent, isque modus dictus *adopti* sensu strictiore. Eum iam in libera re-publica obtinuisse, constat ex Ciceron *de Finib. I*, 7. Valer. Max. *VII*, 7. 2. Dion Cass. *XXXIX. p.* 98.

XV. Adoptandi per aes & libram. XV. Erat & hic actus legitimus, & hin inter praesentes, adhibitis certis solemni-tatibus, peragendus coram Praetore au Praeside, (a) aut quocumque magistratu apu

(a) Immo & domi adoptari poterat per ae & libram. Suet. *Aug.* LXIV. *Caium & Lucium adoptauit* DOMI, *per aes & li-bram emtos a patre Agrippa.* Et tu adopt

ud quem erant legis actio. Vlpian. *VIII*, *L. 4. D. de adopt.* Gell. *Noct. Att. V*, *19.* itus adoptandi consistebat in trina venitione, adhibibito aere & libra. Scilicet praesentibus patre naturali & adoptio filioque adoptando, nec non libripen-, antestato & testibus, primo pater ium patri adoptiuo mancipabat, verbis: ANCVPO TIBI HVNC FILIVM, VI MEVS EST. Tum pater adoptiuus

adoptionis solemnitas aut in cubiculo aut in atrio, coram lecto geniali perficiebatur. Quod patet ex loco Plin. *Paneg. VIII.* *Itaque non tua in CVBICVLO, sed in templo; nec ante* GENIALEM TORVM, *sed ante puluinar Iouis optimi maximi, adoptio peracta est.* Erant vero geniales lecti, qui in nuptiis sternebantur in honorem genii, vnde & geniales adpellati. Festus voce *genialis p. 292.* Et hinc etiam *lecti aduersi* dicebantur, quia in atrio ex aduerso ianuae erant collocati. Vid. *Lips. Elect. I*, *17.* Scaliger ad Fest. *voce Parilia* Torrent. *ad* Horat. *Epist. I*, 4. *v. 87.* Caue vero inde colligas, in adoptione eiusmodi matremfamilias partum simulasse, qualem ritum barbaris receptum fuisse, docet locus Diod. Sic. *Biblioth. IV*, *40.* *Illam adoptionem* (Herculis) *hoc modo factam*

uus, aes tenens simulque adprehende filium adoptiuum: HVNC EGO HO MINEM, inquit, IVRE QVIRITIV MEVM ESSE AIO, ISQVE MII EMTVS EST HOC AERE AEN AQVE LIBRA. Tum aere, seu vt oli vocabatur, *raudusculo* percutiebat librai illudque dabat patri naturali, quasi pre loco. Caius *apud* Boeth. *Comment.* *Cicer. Topic. III.* Ant. Schulting. *Iuris Antiqu. anteiust. p. 54.* Ea mancipatio t er

ctam perhibent. Iuno lectum ingress Herculem corpori suo admotum, vt veru imitaretur partum, subter vestes ad te ram demisit, quem in hoc vsque temp adoptionis ritum BARBARI obseruan Exemplum eiusmodi adoptionis obse uare mihi videor Genes. XXX, 3. vbi doptionis quamdam speciem etiam d prehendit V. C. Io. Clericus in *Not. A Pentat. p. 222.* Apud Romanos vero n hil horum inuenimus, nec poterat i hic ritus obseruari, partim quod matr neminem haberent in potestate, parti quod adoptio non tribueret iura cogn tionis. Vnde miror, ex loco Plinii ta quid exsculpere potuisse doctissimum O tonem *in Papiniano,*

(

cat repetenda. (b)Quo facto, pater natura-
s in iure cedebat filium, & tum adoptio
icebatur perfecta. Gell. *l. c. Adoptan-
ur autem, quum a parente, in cuius pote-
ate sunt, tertia mancipatione in iure ce-
untur, atque ab eo, qui adoptat, apud eum,
pud quem legis actio est, vindicantur.* Et
oc quidem ritu per aes & libram ad-
ptauit Augustus Caium & Lucium.
uet. *Aug. LXIV.*

XVI. Quandoquidem ergo haec ad- XVI. Qui potuerint adoptare & adoptari?
ptio non in comitiis, sed coram ma-
istratu, fiebat: factum est inde, vt & sex-
genariis minores adoptare possent, nec
masculi solum, sed & feminae adopta-
entur. Cai. *Inst. I, 5. 2.* Gell, *V, 19.*

XVII. Et id quidem in antiqua illa li- XVII. Adrogatio per Rescriptum Principis.
eraque republica obtinuit. Postea va-
iae sensim acciderunt mutationes. Et
rimo quidem, comitiis cessantibus, Prin-
ipes rescriptis suis adrogationes solebant
oncedere pariter & confirmare. Quod
el ideo iure facere poterant, quia simul
erant

(b) Si scilicet filii loco deberet esse adoptiuus. Nam si quis in locum nepotis adoptaretur, vnica mancipatione actus absoluebatur. *L. vlt. C. de adopt.* id quod etiam deinde in feminis obseruatum Cuiac. *Enarrat ad d. l. vlt. C. de adopt.*

(c)

erant Pontifices maximi, quorum er de arrogationibus diſpicere. Raeuar *de auctor. prudent. VI.* Factum id e exemplo Galbae, qui primus veterem tum neglexit, non praeter rem ſuſpicat Ant. Schulting. *ad* Vlpian. *Fragm. VIII,* *p. 589.* Certe iam Antonini Pii temp re arrogationes factas eſſe auctorita principum patet ex *L. 38. D. h. t.* H vero mutatione ſemel admiſſa, etiam f minae (*L. 21. D. h. t.*) & pupilli (c) (Vl *Fragm. VIII, 5.*) & quidem plures ſim (*L. 2*

(c) Multa requiſita hic erant obſeruand Inquirebatur in adrogationis rationem, qua turpis cauſſa ſubeſſet. *L. 17. p* *L. 20. §. 1. D. h. t.* Expendebantur facu tates tum arrogantis tum arrogandi, eiu que ſimul vita anteacta curioſe ſpectab tur. *L. 17. pr. D. h. t.* Exigebatur cautic bona ſalua fore proximis agnatis, ſi pupi lus intra pubertatis annos deceſſerit. *L* *18. 19. 20. h. t.* Arrogator porro emanc pare non poterat arrogatum, niſi cauſ cognita, & redditis, quae habuerat, boni inſuperque quarta bonorum ſuorum reli cta. *L. vlt. D. ſi quid in fraud. patr.* Id que etiam in exheredatione erat obſer uandum. *L. 15. D. de inoff. teſt.* Qua omnia ab Antonino ſic inuenta videntur.

V

.25. §. 3. *D. h. t.*) poterant adrogari. Desierunt etiam antiquae solemnitates & formulae, quas tamen nouo edicto, actum agens, sustulit Iustinianus *L. vlt. C. de adopt.*

XVIII. Erat & modus adoptandi per testamentum, non ab Imperatoribus demum, vt vulgo putant, inuentus, sed iam tum libera adhuc republica receptus. Iam antiquissimis enim temporibus solemne erat Romanis, heredes suos non in bona tantum, sed & nomen adsciscere. Cicero *de offic. III, 18.* Basilii meminit, qui L. Satrium, sororis filium, nomen suum ferre voluerit, eumque fecerit heredem. Et *in Bruto* laudat Crassum, Liciniae filium, Crassi testamento qui fuerat adoptatus. Atticum quoque testamento morientis Caecilii fuisse adoptatum, adparet ex Corn. Nep. *Attic. V.* Et Caesar ita instituerat Octauium. Suet. *Iul.* LXXXIII. Appian. *Bell. Ciuil. II. p. 518.* qui etiam cognita auunculi nece statim Iulii nomen adsumsit. Dio. *XLV. p. 307.* Qua de re etiam Ouid. *Metamorph. XV. fab. 51. v. 74.* XVIII. *Adoptio per testamentum*

Vt

vt sensim in desuetudinem iret adrogatio impuberum. Vid. Vlpian. *Fragm. VIII, 2.* Thomas. *diss. de vsu pract. Tit. Inst. de adopt. I, 18. p. 84.*

Vt Deus accedat coelo, templisque
latur,
Tu facies natusque tuus, qui nom
heres,
Impositum feret vnus onus.

Eodem exemplo Augustus Liuiam & Ti berium, heredes testamento scriptos, n men suum ferre iussit. Suet. *Octau. CI.* Ex tempore frequentissima occurrunt ei modi adoptionum exempla. Ita enim a Gallo Senatore testamento adoptatus Tiberius. Sueton. *Tiber. VI.* a Galba so Frugi. Idem *in Galba XVII.* Co Tacit. *Ann. V, I. L. 7. & L. 63. §. 10. D. ad Trebell.* Sed ea heredis institutio prop adoptio dici vix poterat, quum nemo redigeretur in patriam potestatem. N minis heredes erant: sed eos liberti pat ni & alia familiae iura non sequebant Vnde mirum non est, quod adoptio p testamentum facta nonnunquam repet & more maiorum vel lege curata, vel p aes & libram denuo facta legitur. A gustus sane testamento adoptatus a C sare, eam adoptionem lege curiata co firmandam curauit, vt auctoritate le accederent, quae testamento nactus n erat. Appian. *Bell. Ciuil. III, p. 586.* Tiberius, licet testamento nomen Augu ferre iussus, ab eodem tamen post C & Lucii Caesarum mortem rite adoptat

fe

ertur. Sueton. *Tiber. XV.* Immo quum bera republica mulieres adoptare nonum possent: solebant eae tamen iam tum eredes ea lege instituere, vt nomen suum errent. Exemplum est apud Ciceron. *pist. ad Att. VII, 8.* Plura de hac adoptine per testamentum dabunt Brisson. *de rm. VII. p. 601.* Cuiac. *Obseru. VII, 7.* uber. *Digress. I, 2. 23. 2.* & huius filius ach. Huber. *Dissert. iurid. & philol. 2.*

XIX. Ceterum patria potestas olim erat fectus adoptionis etiam stricte sic dictae. nde & adoptiui cognomini suo, leuiter flexo, illius gentis, in cuius sacra transiant, nomen adiiciebant. Sic quum Scio Africanus minor ex Aemilia gente Corneliam per adrogationem transiis: vocatus est *P. Cornelius Scipio Aemilius.* Et qui antea C. Octauius erat, post optionem factam a Caesare, dictus est C. esar Octauianus. Dio Cass. *XLVI. p. 322.* ebant tamen etiam naturalis patris noen nonnunquam suo adscribere honocaussa. Exempla collegit V. C. Iac. rizon. *Dissert. ad diuin. Constit. Deut. V, 5. p. 89.* XIX. Adoptiui etiam olim in potestatem & gentem alienam transibant.

XX. At extremis temporibus Iustinius totum illum adoptionis ritum turba, iubens, vt adoptatus ab extraneo, non nsiret in alienam familiam & potesta- XX. Iustiniani mutatio.

tem, & tamen ius succeſſionis ab inte-
to conſequeretur. *L. 10. princ. §. 1. 2. C*
t. Quo ipſo in eam conditionem
dacti ſunt patres adoptiui, vt ſine ſum
imprudentia adoptare non poſſent.
qua mutatione ſatis lepida vid. Thom
Diſſ. alleg. l, 26. p. 40. ſequ.

TIT. XII.

QVIBVS MODIS IV PATR. POT. SOLVITVR.

PAtriam poteſtatem ordinario
iſſe perpetuam, iam ſupra T
IX. ex Dionyſio Halicarnaſ
oſtendimus. Nihilominus tam
proditi erant quidam modi, ſolue
patriam poteſtatem, de quibus h
titulo agendum

I. Patria poteſtas ſoluebatur I) morte naturali.

I. Et primo quidem MORS, quum
mnia iura perſonalia tollat, non pot
non & liberos patria poteſtate liber
Neque tamen morte aui nepotes lib
bantur, ſi pater eſſet ſuperſtes, ſed tu
huius poteſtatem recidebant: niſi is
te antea ab auo eſſet emancipatus.
Caii *Inſt. l, 6. princ.*

II Quum vero ex principiis iuris Ro- II. Et II) ciuili.
ani& ii, qui CAPITIS DEMINVTIO-
EM vel maximam vel mediam fuerant
issi, ciuiliter mortui viderentur: *l. 63. §. 1. D. pro socio* factum est, vt vel patre, l filio capite deminuto, patria potestas lueretur. Erat enim patria potestas opria ciuium Romanorum. Maxima ve- capitis deminutio seruos; media ἀπό-λιδας efficiebat. Atqui serui & peregrini ec habere nec esse poterant in patria po- state.

III. Hinc captiuitate, seruitute poenae, a- III. Quae tamen restitutione plenaria tollebatur.
lae& ignis interdictione, deportatione si- patris siue filii, potestas patria cessabat. (a) iori tamen casu illa postliminio; (Caii *Inst.*

(a) Ergo captiuitate ius patriae potestatis non *in suspenso* erat, vt loquitur Vlp. *Fragm. X. 4. §. 5. Inst. h. t.* sed plane peri- mitur; & postliminii demum iure recu- perabatur. Hinc, captiuo patre, liberi valide nuptias contrahere, testari, hereditates adire poterant. Et quamuis pater postli- minio patriam potestatem reciperet, & filii ex nuptiis illis procreati in potesta- tem aui venirent, bona a filiis acquisita patris essent, testamentaque eorum corru- erent: nuptias, tamen rescindere pater non poterat. Thomas. *diss. ad h. t. I, 5. p. 5. sequ.*

 (b)

Inst. I, 6. 3.) posterioribus restitutione pl-
naria poterat recuperari. Ant. Schul
ad Caii *Inst. I, 6. 1. p. 47.*

IV. Nec non III) adoptione. IV. Exspirabat etiam potestas patr
ADOPTIONE: non quod filius sui iur
fieret, sed quod in aliam gente
aliaque sacra transiret. Vid. sup
Tit. XI, 18.

V. Et IV) emancipatione. V. Sed praecipuus modus, quo patri
potestas quam solemnissime soluebatu
erat EMANCIPATIO, quae ob tripl
cem, quae subinde facta est mutatione
in *veterem*, *Anastasianam*, & *Iustinianea*
diuiditur. §. *6. Inst. h. t.*

VI. Cur dicta emancipatio? VI. Vetus illa erat actus legitimus,
hinc certis adhibitis formulis & solemn
tatibus coram eo magistratu, qui habeb
legis actionem, fiebat. Quum vero leg
Romuli ac Decemuirorum ter venum
dandi filios potestatem indulsissent pa
tribus: (*Supra Tit. IX, 6.*) commodiss
mum visum est Romanis, vt trina vendi
tione imaginaria liberos e potestate di
mitterent. Quum vero omnes venditi
ones rerum mancipi per mancipatione
fierent, id est, adhibito aere & libra: Vi
Aleand. & Schulting. *ad* Caii *Inst. I, 6. 3*
p. 31. sequ. consequens erat, vt & illa li
berorum imaginaria venditio eodem rit
fieret. Et hinc dicta EMANCIPATIO
de cuius vocabuli vsu & signification

con

nferendi Barn. Briſſon. *de Verb. ſignif.* Io. Frid. Gronou. *ad* Senec. *Epiſt. XLV.* 27.

VII. Quoties ergo fiebat emancipatio, lhibendi erant non minus quam quinue teſtes, Romani ciues, (b) & puberes, : praeterea alius eiusdem conditionis, ui libram teneret aeneam, vnde & *Liripens* adpellabatur, nec non alius, qui *nteſtatus* audiebat. Fit eius mentio etm in marmore apud Gruter. *p. MLXXXI*, vbi arratur, donationem & mancipationem ctam LIBRIPENDE CLAVDIO DATIVO NTESTATO CORNELIO VICTORE. Ex lo lapide adparet, diuerſum a libripene fuiſſe *anteſtatum*. Quum vero *anteari* fuerit, *tactis auriculis alterum teſtem duocare*: Horat. *Serm. I, 9. v. 76.* & ibi cron & Porphyr. *in Schol.* isque ritus non olum in ius vocationi ſed & omnibus ancipationib9 adhiberetur: (c) non praeter

VII. Emancipationis veteris ritus. I) teſtes praeſentes. II) lipripens. III) anteſtatus.

(b) Ita Caius apud Boeth. Comment. ad Top. Cic. III. ſed tamen & *Latinos Iunianos* teſtes admitti conſueuiſſe, docet Vlpian. *Fragm. XX, 8.*

(c) Certe etiam in teſtamentis, quae fiebant aere & libra, adhibitas fuiſſe ὤτων ἐπιψαύσεις, *aurium tactiones*, patet ex Clem. Alex. *Strom. V, p. 575.* Conf. Brumm. *de lege. Cinc.* XIII. XIV.

ter rem suspicantur viri docti, *antesta-tum* vocatum, qui testes conuocauerit, eorumque fidem, tacta auricula, obtesta-batur. Merill. *Obseru. VIII. 37.* Fr. Brum-mer. *de Leg. Cinc. XIII. XIV.*

VIII. IV) pater naturalis. VIII. Praesentem porro adesse oportebat non solum patrem *naturalem*, sed & emto-rem filii, quem Caius patrem *fiduciarium* vocat. (d) Hic enim non idem videtur fuisse ille, ac antestatus, quum & ceteroqui emtor in mancipationibus ab antesta-to differret. Dictus autem pater *fiducia-*

V) pater fiduciarius. *rius a fiducia. Fiduciam autem* (inquit Boet. *Comment. ad* Cicer. *Topic. IV.*) *accipit cuicumque res aliqua mancipatur, ut rem-ancipet.*

IX. VI) Trinae mancipationes. IX. His ergo praesentibus, naturalis pater filium suum patri fiduciario aut em-tori potius mancipabat, id est, manu tra-debat, additis verbis: MANCVPO TIBI HVNC FILIVM, QVI MEVS EST. At i-

co-

(d) Vix nomen hoc quadrat emtori fi-lii. Mancipatione enim emtor non fiebat pa-ter, sed dominus. Fiducia quoque in tertia demum mancipatione contrahe-batur. Tunc ergo demum emtor iste fidu-ciarius vocari coepit. Sed Anianus Ca-ium turbauit. Vid. Schulting. *ad* Cai. *Inst.* I, 9. p. 55.

ontra ea: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMTVS EST HOC AERE AENEAQVE LIBRA: statimque, percussa libra, sestertium numum (e) dicis caussa dabat ei, a quo filium acceperat, quem deinde solemniter manumittebat emtor. Quandoquidem vero ex principiis iuris Romani filius semel iterumque manumissus in potestatem patris recidebat: (Dionys. Hal. *II, p 96*) non poterat non imaginaria ista venditio ter repeti. Vbi postrema fiebat mancipatio, pater naturalis haec verba addebat: EGO VERO HVNC FILI-

VII) Additum pactum fiduciae.

(e) Apud Caium est: *Vnum aut duos numos.* Id vero procul dubio ab Aniano est. In mancipationibus semper requirebatur *numus vnus, quatuor assium*, id est, sestertius. Testantur inscriptiones apud Gruterum, & Spon *Miscell. p. ccxcii.* in quibus semper in mancipationibus mentio fit SESTERTII NVMI VNIVS. Testantur veteres Auctores, veluti Vitruu. *Architect. I, 4.* Testatur ipsum ius nostrum *L. vlt. C. de donat.* vbi conferri merentur Cuiac. *Obs. X, 37. XIX, 31.* Ant. Augustin. *Emend. II, 7.* Fridr. Brummer. *de Leg. Cinc. XIV.*

FILIVM MEVM TIBI MANCVPO, E CONDITIONE, VT MIHI REMANCV PES, VT INTER BONOS BENE AGIE OPORTET, NE PROPTER TE TVAM QVE FIDEM FRAVDER. Ille contra st tim, recepto sestertio, filium patri natu rali remancipabat. Quod ideo est a Ro manis excogitatum, vt ne, si a fiduciari manumitteretur, hic iura patronatus re tineret, & naturalem patrem hereditat excluderet. Cai. *Inst. I, 6. p. m. 59.* Re mancipatum ergo sibi filium pater natur lis denique manumittebat, & quide ordinario vindictae ritu, additis alapi Vnde emancipatio olim *μεθ' ὕβρεων κ ῥαπισμάτων* cum *iniuriis & alapis* facta d citur. *Nouell. LXXXI. praef.* Hosce r tus omnes debemus Caio in *Inst. I, 6.* sed pessime habito ab Aniano, vnde plera ex doctorum virorum notis, & maxime F Brummeri victuro opere *de lege Cincia*, v emendanda vel supplenda fuerunt.

X. Circumstantiae temporis.

X. Poterant porro trinae istae manc pationes vel eodem die, iisdemque test bus, vel interiectis aliquot diebus, alii que adhibitis testibus, seorsim fieri. Pau *Recept. Sent. II, 25. 2.*

XI. Vnica mancipatio sufficiebat in emancipatione filiae & nepotum.

XI. Opus quoque his solemnitatibu ter repetitis erat tantum in emancipat one filii, quum filiae & nepotes vnica tan tum mancipatione patria potestare ex rent. Addebatur tamen & hic fiducia d

remar

emancipatione, vt ne pater naturalis
ıccessionem ab intestato amitteret. Cai.
nst. l. c. Vlpian. *Fragm. X, 1.*

XII. Et haec est vetus illa ac solemnis mancipatio, quae, vt aliae formulae ac ɔlemnitates, displicere posteritati coepit. Ɔuare Anastasius Imperator nouum in-enit emancipandi modum, qui solum rincipis rescriptum iudici insinuandum xigeret. *L. 5. C. de emanc. lib.* XII. Emancipatio Anastasiana.

XIII. Denique Iustinianus, & has aboli-ırus ambages, Anastasianam quidem e-ancipationem non sustulit, sed tamen patribus permisit, vt statim adirent agistratum competentem & coram eo ɔnsentiente filio declararent, quod fili-n sint e potestate dimissuri. *L. vlt. C. emanc. lib.* Idque, teste Harmenopulo, ıc fiebat formula: HVNC SVI IVRIS SE PATIOR, MEAQVE MANV MIT-Ɔ. Harmenop. *Promt. I, 17. 8.* XIII. Emancipatio noua vel Iustinianea.

XIV. Postremus modus, quo patria po-stas soluebatur, erat DIGNITAS. Et ıamuis Dionysius Halic. *II, p. 96.* nullam ıgnitatem patria potestate liberasse ɔntendat: iam ab antiquissimis tamen ːmporibus Flamines Diales & Virgines estales patria potestate liberabantur. Vl-ıan. *Fragm. X, 5.* Gell. *Noct. Attic. I, 12.* lque ideo factum videtur, quia tum Fla-ıines Diales, tum vestales virgines a pon- XIV. Dignitas olim non soluebat patriam potestatem.

pontificibus manu capiebantur. Quum ergo capti ex principiis iuris Romani capite deminuti dicerentur, & hinc iure patriae potestatis exirent: mirum non est quod vtrumque sacerdotium eam potestatem soluerit. De ritu capiendi Vestales vid. Dionys. *Hal. II, 68*. Gell. *I, 12*. Lips. *de Vesta & Vestal. V*. Flaminis Dialis capti meminit Liu. *XXVII, 8*. vbi conf. Iac. Guther. *de vet. iur. Pontif. I, 32*. Quin & vxores Dialium patria potestate exibant, quod SCto demum restrictum tempore Tiberii. Tacit. *Annal. IV, 16*.

XV. Iustinianus tamen p. p. exire velut V) Patritios.

XV. At Iustinianus postea & *Patritiatus* dignitatem immunem esse iussit patrio imperio. *L. fin. C. de consul.* §. *4. Inst. h. t.* Caue vero hic intelligas antiquos illos patritios: quos in libera republica plebeiis oppositos constat. Constantinus enim magnus praecipuos rerum administros vocare solebat patritios, vt se quasi principum patres esse meminissent. Vnde apud posteros quoque ea dignitas summa semper & splendidissima visa est. Vid. Zosim. *Hist. II, 40*. Cassiodor. *Var. VI, 2*.

XVI. VI) Episcopos.

XVI. Idem beneficium deinde Iustinianus cum Episcopis, quin & cum aliis, qui magistratuum honoratiorum dignitate pollerent, communicauit. Nouell. LXXXI.

XVII

XVII. Accedebant & aliae caussae, ob quas parentes cogerentur liberos e potestate dimittere, de quibus passim iureconsulti. Conf. Thomas. *Dissert. de vsu pract. huius tit.* I, 15. & 16. XVII. De caussis emancipandi necessariis.

TIT. XIII. VSQVE AD XV. ET XVII. VSQVE AD XX. DE TVTELIS TESTAMENTARIA, LEGITIMA, FIDVCIARIA, DATIVA.

SEquitur tertia personarum diuisio, aut subdiuisio potius personarum sui iuris. Harum enim quaedam *in tutela* vel *curatione* sunt, *quaedam neutro iure tenentur*. *Princ. Inst. h. t.* Ipsa tutela curaque eorum, qui per aetatem vel imbecillitatem intellectus seipsi defendere nequeunt, est iuris gentium, & hinc apud omnes peraeque gentes recepta. Vid. Selden. *de vxore Ebr.* II, 3. Puffend. *Iur. Nat. & Gent.* IV, 4. Sed Romani in multis a simplicitate ista iuris naturalis deflexerunt,

runt. Vnde apud eos alia tutela curatio *impuberum & minorum*; al *feminarum*. De vtraque ex antiqu tatibus Romanis nonnulla moner da.

TIT. XIII. I. Tutela Romanae antiquissima.

I. Tutela impuberum tam antiqua e vt & ſub Regibus eius exemplum reper amus. Ancum enim Marcium filiis tu torem dediſſe L. Tarquinium Priſcum adparet ex Liu. *I, 40.* Quum ergo ea tu tela procul dubio teſtamentaria fuerit ſequitur, vt ea fuerit reliquis antiquior.

TIT. XIV. II. Lex XII. Tabularum de tutela teſtamentaria.

II. Certe & legibus XII. Tabularum e tutelae ſpecies confirmata eſt, profpe ctumque, vt patri de liberorum tutore i teſtamento diſponendi facultas eſſet. Le gitima verba ex Auctore ad Herennium Cicerone, Vlpiano & Paullo reſtituit Iac Gothofredus *de Leg. XII. Tab. V, 1.* PATER FAMILIAS VTI LEGASIT SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI ITA IVS ESTO. *Legare* hic non ſolum ſingulas res teſtamento relinquere, ſed & omne teſtamentarium negotium denotat, idemque adeo eſt ac *teſtari, teſtamento ſtatuere*, vel *decernere*, Eſt enim *legare*, ceu ſyllabae primae quantitas docet, a Graeco λήγειν, vnde *λῆξις hereditas* & *ληξιαρχικὸς, iudex, qui Athenis ius de hereditatibus dicebat. Super pecuniae tutelaeue*

ἀρχαί-

χαϊκῶς dicitur, Non enim rarum fuit
ud antiquos, casum secundum pro sex-
adhiberi. Sic in marmore Salernita-
ı apud Grut. *p. CCCXLIII, 2.*

ACERRIO. FIRMEO. LEONTIO.
PRIMARIO. VIRO. ET. EDITORI.
MVNERIS. SVI. CVM. FERARVM.
LIBYCARVM. QVI. VIXIT. ANN.
XXX. DIGNISSIMO. FILIO.
sic sic
CONSACRABERVNT.

unia porro non solum numos, sed & nem substantiam testatoris, immo & a complectitur. *Quidquid enim ho- nes possident in terra, quorum domini t, pecunia vocatur, seruus sit, vas, ager, ior, pecus: quidquid horum est pecunia atur*, inquit Augustin. *De Discipl. rist. VI. p. 585. Tom. VI. op.* conf. *L. 188. 222. D. de verb. signif.* Denique SVAE I dum additur, id sane non referen- m ad tutelam, quae personae prima- , & non rei, datur, sed ad pecuniam, ia de alienis testari nemo poterat. (a) ttershus. *ad XII. Tab. p. 103.* Sensus ergo est,

(a) Vnde non est, puod lectionem hanc sollicitet Gerard. Noodt. *Obs. II, 19.* vbi legi iubet: *Super tutela pecuniaue sua*, additque

est, quamcunque legem pater familias testamento suo dixerit, & quocunqu modo disposuerit, & de tutela liberoru suorum, & de ipsis bonis ac facultatibu suis, ita ratum post mortem futurur Quum enim antea sub regibus, calat comitiis testamenta fierent, adeoque h redum tutorumque institutio a popu magis arbitrio, quam voluntate testator penderet: mutatum id est lege decen uirali, permissumque patrifamilias cuiui de tutela pecuniaque suae rei liberrim disponere.

III. Tutelae testamentariae indoles. III. Si quis ergo paterfamilias liberi quos in potestate habebat, siue liberos ue seruos, hos tamen cum libertate, tut res dederat: (b) ii sine satisdatione atqu inquisitione admittebantur, ipsosque e cludebant legitimos. Quia vero fund mentum huius tutelae testamentariae er patria potestas: consequens erat, vt & n potibus, qui in patris potestatem defu cto auo non essent recasuri, & exheredat imp

ditque *tutelam suam* idem esse ac tut lam eius, qui suus testatori heres sit. N mo enim temere ita loqueretur.

(b) Formulas quibus in testamentis vsi Ro mani, si tutores dare vellent, colligit Bri son. *de Form. VII. p. 616.*

ıpuberibus tutores teſtamento conſtitui
ıſſent. Vid. *L. 4. & 26. §. 2. & L. 31. D.*
teſt. tut. Et inde ſimul patet ratio, cur
ater tutores teſtamento dare non pos-
t? *L. 2. D. de confirm. tut.*

IV. Quum vero contingere poſſet, vt :eſtatus decederet pater familias: iis- m legibus decemuiralibus fuerat con :utum: AST SI INTESTATO MORI- R, CVI SVVS HERES NEC ESCIT, A- IATVS PROXIMVS TVTELAM NAN- TOR. Gothofr. *ad XII. Tab. V, 4.* Et hac lege *legitima* dicta eſt tutela, ad ım agnati ob ipſa lege vocabantur. TIT. XV. IV. Lex XII. Tab. de Tutela agnatorum legitima?

V. Quaenam ſit huius legis origo, eru- is nondum liquet. Veteres legis- ɔres mirifice hic diſcreparunt. Solon ıatos a tutela prohibuit, veritus procul ɔio, ne hereditatem, quam ſperarent, ıere mallent, quam exſpectare. Hinc :ius cognatis credidit pupillos, nec ıximis tamen ſemper, ſed quoſcumque :hontes idoneos habuiſſent. Diog. :rt. *I, 56.* Iul. Pollux *Onomaſt. VIII.* it. *ad Leg. Attic. VI, 7.* Charondas ıtra, ſeiuncta educationis bonorumque a, illam penes cognatos, hanc penes ıatos eſſe voluit, quum nec illi tollen- : medio pupilli, nec hi diſſipandarum ultatum vllam haberent cauſſam. Diod. *Biblioth. XII, 81.* Denique Lycurgus V. Origo huius tutelae?

 agna-

agnatos proximos ad tutelam vocau forſan, quod in tanta Spartanorum con nentia & paupertate non admodum m tuerentur inſidiae. Exemplum ſane leg timae agnatorum tutelae Spartae rec ptae, refert Herodot. *I, 65.* Spart nos ergo imitati videntur Decemui Lacedaemoniorum ſane non minus,qua aliorum Graecorum, inſtituta in XII. t bulas migraſſe, iamdudum obſeruarunt A thenaeus. *VI, p. 273.* Symmach. *Epiſt. I 11.* Ammian. Marcellin. *XVI, 5.*

VI. Tutela legitima occaſionem dedit fraudibus heredipetarum.

VI. Satisne vero prudenter eam Sp tanorum legem ciuitate donarint Decei uiri, alii viderint. Non ſane tanta rat Romanorum, quanta Laconum, co tinentia, non idem vtrobique diuitiaru contemtus. Hinc tot iniquiſſimi here petae, quorum characterem egregie e preſſerunt Perſ. *Sat. II, v. 12. 13.* Hor *Serm. II, 5.* Iuuenal. *Sat. V, v. 98. VI, v. XII. v. 93.* Martial. *Epigr. VI, 63. VIII,* Conf. Thomaſ. *Diſſert. de iniuſto iure he dipet. §. XIV. ſequ.* Vnde mirum eſt, gislatoriam decemuirorum prudenti hac in re tantopere admirari Huberu *Digreſſ. III, 5.*

TIT. XVII. VII. Origo legitimae patronorum tutelae.

VII. In iisdem porro XII. tabulis e conſtitutum: SI LIBERTVS INTEST TO MORITVR, CVI SVVS HER NEC ESCIT, AST PATRONVS P TR

RONIVE LIBERI ESCINT, EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM PROXIMO ECVNIA DVITOR. Gothofr. *ad XII. Tab. I,2.* Et ex hac quidem lege defuncto liberto patronus, aut, hoc praemortuo, eisdem liberi in capita succedebant ab instato, remotioresque excludebant. *L. §. 1. D. de bon. libert.* Vlpian. *Fragm. XIX, 1.* Quum ergo iam dudum Romae luisset regula: *Vbi successionis emolumentum; ibi & tutelae onus esse debere:* aequum visum est iureconsultis, vt etiam in tronorum tutela essent libertorum libe- *L. 3. pr. & §. 1. D. de legit. tut.* Et hinc ta legitima patronorum tutela, quam *consequentiam ex lege duodecim tabulam introductam* recte ait Vlpian. *Fragm. ,3.*

VIII. Diximus supra, patrem naturalem mancipantem liberos vltimae mancipationi addidisse pactum *fiduciae*: EGO ERO HVNC FILIVM MEVM TIBI MANCVPO, EA CONDITIONE, T MIHI REMANCVPES, VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, NE PROPTER TE TVAMQVE FIDEM FRAVDER. Diximus etiam, hunc emtorem seu patrem fiduciarium filium sibi mancipatum patri naturali remancipasse, a quo demum fuerit per vindictam manumissus. Diximus denique TIT. XIIX. VIII. Origo legitimae parentum tutelae.

 id

id ideo factum esse, vt pater naturalis iu
patronatus coniunctamque cum iis spe
succedendi ab intestato retineret. Vi
supra *Lib. I. Tit. XII. n. 8. 9.* Quum erg
penes patrem spes remaneret successioni
ex prudentum interpretatione deferen
etiam ei videbatur tutela legitima, si fi
us emancipatus adhuc esset impube

TIT. XIX. vt & tutelae fiduciariae.

Mortuo porro patre, fratres istius emanc
pati natu maiores, si essent maiorennes
tutelam vocabantur. Quum vero hi no
essent heredes ab intestato: tutela illa no
poterat dici legitima. Vocata ergo e
fiduciaria, ab illo pacto fiduciae, quod
emancipatione intercesserat. Vid. A
Schulting. *ad* Vlpian. *Fragm. XI, 5. p. 5*
Huber. *Digress. I, 1. 4.*

TIT. XX. XI. Lex Atilia de tutore datiuo quando lata?

XI. Enimuero, quum non deesse
casus, quibus & testamentarii & legiti
tutores deficerent: visum est Roman
noua lege cauere, vt impuberibus tu
tutores darentur. Factum ergo ea de
plebiscitum, quod *legis Atiliae* (c) non
ne in iure laudatur. Tempus huius le
lat

(c) ATILIA non ATTILIA scribitur ap
Liuium, Tacitum, Ciceronem, & ma
me in numis & marmoribus. Vid. Fu
Vrsin. *de famil. Romanorum ex numi*
p. 42. sequ. edit. Patini.

tae incertum eſt, niſi quod eam ante an-
ım ab V. C DLXVII. conditam doceri
ɔſſit ex Liuio. *XXXIX*, *6*. Vid. Car. Sigon.
antiquo iure ciu. Rom. I, 13. Inuenimus
ıe, *Atilium Longum* Trib. plebis fuiſſe
ıno V. C. CCCIX; *L. Atilium* anno
CCLIV: ſed neutrum hanc legem tulis-
veroſimile eſt, quoniam tunc nondum
at Praetor. Annum V. C. CCCCLX.
o Praetor fuit M. Atilius Regalus, huic
gi adſignat Steph. Ven. Pigh. *in Annal.*
ann. CCCCLX; ſed & hoc aeque incer-
m eſſe arbitramur. Procul dubio lata
anno CCCCXLIII, a L. Atilio Trib.
:b. cuius meminit Liu. IX. *extrem.*

X. Hac ergo lege cautum eſt, vt pu- X. Quid ea lege ſancitum?
lis, & feminis, quibus nec teſtamen-
ius nec legitimus tutor eſſet, tutor dare-
: a Praetore & maiore parte Tribunorum
ːbis. (d) Exemplum eſt apud Liu. *XXXIX*,
vbi Ficennia Hiſpala *poſt patroni mor-*
n, quia nullius in manu eſſet, tutorem a
ibunis & Praetore petiiſſe dicitur. Di-
ıs eiusmodi tutor *Atilianus*, nec non *da-*
us, a formula, qua vti Praetores ſolebant,
DO

(d) Id vero ideo videtur ſancitum, quia v-
na cum Praetore edicta conſcribebant
Tribuni, aut certe hi ſimul a praetoribus
in conſilium adhibebantur. Vid. Cic. *de*
offic. III, *20*.

DO TE TVTOREM. Briſſon. *de Form* *V. p. 408.*

XI. Lex Iunia & Titia. XI. Sed quum ea lex Romae tantum haberet locum: (Vlpian. *Fragm. XI, 18.* anno V. C. DCCXXII. Auguſto III. & M Titio Coſſ. lata eſt lex Iulia & Titia Henr. Valeſ. *ad Excerpt. Peireſcian. p. 6* Lipſ. ad Tacit. *Ann. III, 25.* Quum enim iam antea diu in Sicilia fuiſſet moribus receptum, vt Praetores tutores darent: (Diodor. Sic *in Excerpt. Peireſc. p. 397.*) factum eſt, vt illud Siculorum ius hac lege etiam cum aliis prouinciis communicaretur iuberenturque Praeſides etiam in prouinciis tutores dare. Vlpian. *Fragm. l. c.*

XII. Tutoris datio conſulibus SCto Claudiano iniuncta. XII. Sed tamen haec tutoris datio non vnam poſtea ſubiit mutationem. Quum enim Tribuni & Praetores negligentius forſan eo munere fungerentur: ſancitum eſt *SCto Claudiano, vt pupillis extra ordinem tutores a conſulibus darentur.* Suet. *Claud. XXIII.* Hinc ad Traiani vsque tempora tutores a conſulibus datos legimus apud Plin. *Epiſt. IX, 13.* Horum ergo erat, ſimul inquirere in tutoris conditionem atque indolem, ne quid res pupilli detrimenti caperent. *§. 3. Inſt. h.* Quaeſtiones in iſta inquiſitione propoſitas recenſet Iac. Cuiac. *in Papinian. ad L. C. de conf. tut. p. 296.*

XI

XIII. Mox tamen & consulares tutelae plicuerunt. Vnde ius dandi tutores aetori restituit M Antoninus Imp. ita ta- en, vt singularem faceret *Praetorem*, em ab officio *tutelarem* vel *pupillarem* pellabant. Iul. Capitolin. *Antonin. X.* *143. edit. Wechel.* ANICII AVCHENII SSI PRAETORIS TVTELARIS mentio in marmore apud *Reines. Inscr. VI, 4.* A- ; Inscriptiones, in quibus huius Praeto- fit mentio, collegit Ios. Castalio. *Var.* *7.* XX. XIII. Praetor tutelaris factus ab Antonino.

XIV. Paullo post moribus inualuit, vt mae Praefectus vrbi & Praetor secun- m suam iurisdictionem; in prouinciis o Praesides tutores ex inquisitione rent, qui tamen etiam inferiori ma- tratui id negotii dare poterant, si non eo magnae erant pupillorum faculta- . §. *4. Inst. h. t.* (e) Quem locum cum *8. D. de tut. & curat. datis ab his* accu- e, vt solet, conciliauit Ger. Nood *de* *isd. II, 8. p. 162.* XIV. Praefectus vrbi & Praetor quando tutores dederint?

XV. Denique Iustinianus sanxit, si pilli vel adulti facultates vsque ad D soli- XV. Iustiniani noua Constitutio.

(e) Obseruata tamen differentia, vt, si Praesides ipsi tutores darent, id fieret cum inquisitione: in magistratus municipales, cum satisdatione. Qua de re infra.

ſolidos valeant, defenſores ciuitatum vn cum epiſcopo, vel alii magiſtratus, vel Iu ridicus Alexandrinus tutores vel curato res darent. *L. 30. C. de Epiſc. aud.* §. *Inſt. h. t.*

XVI. Tutelae mulierum origo.

XVI. Haec tralatitia ſunt. Antiquita tum vero ſtudioſis porro eſt obſeruan dum, non ſolum pupillos tutelae, iur veteri Romano, ſubſuiſſe, ſed & feminas Et Athenis quidem idem fieri conſueue rat, vbi noti mulierum tutores, quos κυρίυς adpellabant. Vid. Guil. Budaei *Comment Graec. Lingu. p. 44. 45.* Pfeiffer. *Antiqu Graec. IV, 5. p. 616.* Salmaſ. *de mod. vſurar IV. p. 165.* Vnde nonnulli mulierum iſtam tutelam e iure Attico in Romanum per manaſſe exiſtimant. Schilter. *Exerc. ad Pand.* XXXVIII, *227. p. 691.* Vinc. Grauina *de leg. & Senatusconſ. p. 550.* Sed videtur iſta muliebris tutela propter infirmitatem conſilii iam inde ab ipſa vrbis origine Romae recepta. Quamuis enim id non ſequatur ex loco Plutarchi *in Numa p. 66.* vbi Veſtalibus id priuilegii conceſſiſſe Numa dicitur, vt a tutela eſſent immunes, (ex quo loco alias colligunt, mulieres iam tum ab eo tempore ſub tutela fuiſſe:) (f) certius tamen id colligere

(f) Id priuilegium Veſtalibus non conceſſit

re licebit ex loco Catonis apud Liu. XXIV, 11. *Maiores nostri, nullam, ne priuatam quidem rem, agere feminas sine auctoritate voluerunt, in manu esse parentum, fratrum, virorum.* Conf. & Cicero (g) *pro Muraena XII.*

XVII.

cessit Numa, quidquid dicat *Plutarchus.* Ius enim trium liberorum, quod ibidem ait e Vstalibus concessum, Numae temporibus erat incognitum. Praeterea ad Augustum hoc Vestalium priuilegium refert Dio Cass. *Lib. LVI. p. 578.* Conf. Iust. Lips. *de Vesta & Vestal. XII.*

(g) Verba Ciceronis sunt; *Nam quum permulta praeclare legibus essent constituta, ea iureconsultorum ingeniis pleraque corrupta sunt. Mulieres omnes propter infirmitatem consilii maiores in tutorum potestate esse voluerunt; hi inuenerunt genera tutorum, quae potestate mulierum continea-tur.* Locus hic ab ipsis interpretibus parum intellectus est. Fr. Sylu. *p. m. 635*, ait, iureconsultos inuenisse tutelas, quibus non mulieres sub tutorum, sed hi sub mulierum potestate essent. Sed haec numeris Platonicis obscuriora. Phil. Melanchth. *p. 672.* & Io. Benignus *p. 744.* intelligunt tutelam maternam liberorum. Sed ea non est illorum temporum, vt pa-

 tet

XVII. Ea vel pupillaris vel perpetua.

XVII. Erat vero haec mulierum tute vel *pupillaris* vel *perpetua*, Boeth. *in Topi Cic. IV*. quarum hanc illi praeferebant ve teres, teste Gellio *Noct. Att. V*, *13*. *Pupill rem* pubertas finiebat; *perpetua* ne maio rennitate quidem exspirabat. *Pupillo rum* tutores & negotia gerebant, & au ctoritatem interponebant. Adultarum vero negotiis tutores tantum auctorit tem interponebant, non vero gereban Hinc verbi caussa recte mulieri adulta poterat solui. Cic. *Topic. XI*. At aucto ritate tutorum opus erat, si illa lege au leg

tet ex Nou. CXVIII, 5, Ioach. Camera rius *p. 700.* plane ἐπέχει. Sed certissi mum est, intelligi tutores ab ipsis mulie ribus electos. Mulieres conuentione i manum liberabantur tutela, & filiarum fa milias loco habebantur. Quum erg paterfamilias iure posset testari de tutela factum est, vt & morientes mariti testa mentis de tutore vxorum disponerent, & ita quidem disponerent, vt iis darent optionem, quem vellent, tutorem sibi e ligendi. Exemplum praeclarum est a pud Liuium *XXXIX, 19.* Hoc quum contra veteres leges inuexissent iurecon sulti, *inuenerunt genera tutorum, quae po testate*, id est, optione *mulierum contine rentur.*

(l

;itimo iudicio agere vellet, si se obliga-
:, negotium ciuile gereret, si rem manci-
alienaret. Cic. Orat. *pro A. Caecin.*
XV. Vlpian. *Fragm. XI. 25. 27.* Quin
nuptias contrahere, vel in manum con-
nire non poterat, sine tutorum auctori-
e. Conf. Vinc. Grauina *de leg. & SCtis*
51.

XVIII. Erat vero perpetua illa tutela ılierum vel *legitima* vel *Praetoria.* Illa t ordinaria: haec a Praetore vrbano ɔatur, si femina cum tutore legitimo e aut legitimo iudicio agere vellet, vt auctore ageret. Vlpian. *Fragm.* XI, XVIII. Perpetua vel legitima vel praetoria.

Quum vero legitima, tutela, quasi res e Quiritium propria in iure posset cedi: cui tunc cedebatur, vocabatur *tutor cessus,* (h) cuius administratio tamen cessat, simul ac legitimus vel obiisset vel pite esset deminutus. Vlpian. *Fragm.* ,7. Fiebat vero illa cessio, ne agnatus onere perpetuo obrueretur, & quidem ɜrumque alteri agnato, si recte coniecit :. Gothofred. *ad L. 2. C. Theod. de tutorib. curat. creand.* XIX.

(h) Est quidem apud Vlpian. *Fragm. XI,7* vox *cessicus*, sed procul dubio legendum *cessitius*, quemadmodum & tutela ibidem vocatur *cessitia.* Vid. Io. van der Water *Obseru. III, 2.*

(i)

XIX. An mariti tutores vxorum?

XIX. Quaeri etiam folet, an & mari[ti] tutelam vxorum fufcipere potuerint[.] Adfirmat id Scipio Gentilis ad *Apulei[i]* *Apolog. n. 1020.* Sed diftinguendum inte[r] eas, quae in manum conuenerant, & alias quae tantum erant in matrimonio. Illa[e] non erant in tutela, fed in manu & man[]cipio maritorum. (Vide fupra *Lib. I. Tit.* X. *n. VI.*) Hae fui iuris & rerum fuarum dominae erant, aft in tutela non marito[]rum, fed agnatorum, viuebant. Hinc a[]pud Gruter. *Infcript. p. DLII. 2.* occurri[t] monimentum, quod mulier fecit SIB[I] CONIVGI ET TVTORI SVO. Et hinc fi v[]xores in tutela maritorum effe dicuntur: (i) procul dubio id intelligendum impropri[e] de iis, quae in manum conuenerant, quem[]admodum & hodie nonnunquam paren[]tes a ICtis fatis inconcinne naturales fi[]liorum tutores adpellantur. Ex loco fan[e] Ciceronis *pro Flacco* XXXIV. (k) mari[]talis ifta tutela fruftra colligi videtur a Schiltero *Exerc.* XXXVII. *229.*

XX.

(i) Veluti apud Liu. XXXIV, 3.

(k) Locus Ciceronis eft: *In manum, inquit, conuenerat. Nunc audio. Sed quaero, vfu an coemtione? vfu non potuit, nihil enim poteft de tutela legitima fine omnium tutorum auctoritate deminui. Coemtio-*

XX. Sed obſoleuit ſenſim iſta muli-um tutela. Et primo quidem priuile-um illuſtrioribus nonnullis feminis con-ſſum, vt ſine tutorum auctoritate res as gererent. Virginibus Veſtalibus e-n libertatem indulſerat non Numa, (vt Plutarcho *in Numa. p 66.* colligunt,) ſed uguſtus, qui poſtea etiam Octauiae & uiae idem beneficium praeſtitit. Dio iſſ XLIX. *p. 414.* XX. *A tutela nonnullae priuilegio liberae.*

XXI. Neque tamen eo ipſo plane ſub-a tutela mulierum: ſiquidem lege Papia ppaea cauerat Auguſtus, vt a Praetore bis tutor daretur ei mulieri virginiue, quam XXI. Legis Papiae Poppaeae ſanctio de tutela mulierum.

emtione? Omnibus ergo auctoribus? In quibus certe Flaccum fuiſſe, non dices. Relinquitur illud, quod vociferare non deſtitit, non debuiſſe, quum Praetor eſſet, ſuum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Hic ſane nihil habetur de tutela vxorum in maritos translata. Nec colligi id poteſt ex verbis: *nihil poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate deminui.* De tutela enim legitima non deminuitur aliquid ita, vt maritus loco agnatorum tutor fiat, ſed vt vxor in manum conueniat, adeoque tutela ei plane non opus ſit.

(a)

quam ex hac ipſa lege nubere oporter ad dotem dandam, dicendam, promitte damue, ſi legitimum tutorem non hab ret. Immo poſtea & Senatus cenſu in prouinciis a Praeſidibus ex eadem cau ſa dandos eſſe tutores. Vlpian. *Frag* XI, *20*.

XXII. Priuilegium indultum mulieribus quae ter pepererant

XXII. Eadem tamen lege Papia Poppa inuectum eſt ius trium liberorum, qu etiam a tutela liberabat feminas, quae t peperiſſent. Vid. *Fragm. Regul. ex vete ICto* ſubiectum *Collat. Legum Moſ & Ro n.* XV. *p. m. 807*. Id vero ius quum ſa pius etiam ſteriles & orbi vtriusque ſexu beneficio Principis impetrarent: (Vi Dio. *Caſſ. LV. p. 549*. Plin. *Epiſt. II,* *VII, 26*. X, *95*. Paul. *Sent. IV, 9. 26*.) faci patet rariores ex eo tempore factas eſ mulierum tutelas.

XXIII. An Sc. Claudianum tutelas mulierum ſuſtulerit?

XXIII. Succeſſit SCtum Claudianum, qu tamen non omnis in vniuerſum ſubla eſt tutela mulierum, ceu viſum eſt Ia Cuiacio *ad L. vn. C. vbi tutor. vel cura* Marco Vertran. Mauro *de iure trium liber* XXXI. Sed tantum *ceſſitia*. Nolebat e nim Claudius tutelas mulierum aliis ced id quod antea fieri conſueuerat: ſed opor tebat proximos agnatos eas ipſos retine re. Et ita intelligenda eſſe verba Vlpi ani *Fragm*. XI, *8*. erudite docet Ant. Schul tingius *in Adnot. p. 596. ſequ*.

XXIV

XXIV. Mansit ergo ea mulierum tutela b Antoninis, quorum tempotibus exem-um exstat Pudentillae, vxoris Apuleii, iae tutore auctore praedium emerat.)ulei. *Apolog. II, p. 327.* Mansit npore Vlpiani, quem ad Alexandri Se-ri tempora vixisse constat. Mansit sub o Constantino, ceu adparet *ex L. 2. C. eod. de tut. creand.* Mansit denique sub one Imp. cuius constitutionem de tu-a mulierum *L. 3 C. de legit. tut.* a Tribo-ni interpolationibus vindicauit Schil-. *Exerc.* XXXVII, *239.* Sensim tamen eo tempore obsoleuit, adeo, vt Iusti-ni temporibus illius nec vola nec ve-gium superesset. Vnde & multa in idectis & Codice latent fragmenta, ie, quum de tutela mulierum loque-itur, a Triboniano in sensum prorsus um detorta sunt. XXIV. Quam diu durauerint?

TIT. XVI.

DE

APITIS DEMINVTI-ONE.

QVia agnationis ius capitis de-minutione plerumque peri-mitur,

mitur, & proinde etiam tutela leg
ma morte iſta ciuili perit: viſum e
Triboniano, doctrinam illam de CA
PITIS DEMINVTIONE loco plan
alieno tractare, eamque ſubiicere
tulo XV. de legitima agnatorum tutel
Nos, quum omnes tutelarum ſpeci
coniunxerimus, iam & de capitis d
minutione agemus, non quod eu
ordinem putemus concinnum, ſe
quia Iuſtiniani inſtitutiones ſeq
conſtituimus.

I. Origo capitis demi-nutionis?

I. Origo capitis deminutionis, qua
nemo adhuc pro dignitate expoſuit, a ce
ſibus Romanis videtur repetenda. N
tum eſt, Seru. Tullium Regem vniuerſu
populum Romanum in ſex claſſes
CXCIII. centurias deſcripſiſſe, in quib
conſtituendis non locorum aut comm
nium ſacrorum, ſed opum & facultatu
iniit rationem. Vnde in primam cla
ſem coniecit qui CM. aeris, aut maiore
cenſum haberent; in ſecundam, qui i
fra centum vsque ad LXXM. poſſid
rent. Tertiae claſſis LM. cenſum eſ
voluit, quartae XXVM., quintae XIM. I
ſextam denique claſſem coniecti egeni
tenues, qui vel *proletarii* dicti, vel *capi*
cenſi. Illi quod propaganda tantum ale
daque prole rempublicam iuuarent, I
quo

iod praeter caput & nomen nihil ad-
odum in censu profiterentur, id nomen
epti sunt. Dion. Halic. *Ant. Rom. IV*,
. Gell. *Noct. Attic.. XVI, 10.* Car. Sigon.
antiq. iure ciu. Rom. I, 14. Quemadmo-
um ergo *capite censi* dicebantur, qui sal-
n iure libertatis & ciuitatis gauderent,
eoque in censuales tabulas referri pos-
it: ita serui, peregrini, impuberes, mu-
res, *capite destitui* dicebantur, quod non
ssent in censum referri. De seruis cer-
reliqua est in iure nostro phrasis, eos
ut non habere §. 4. *Inst. h. t.* Sed & *ca-*
alis poena Romanis dicebatur, non
ecise illa, quae vltimum irrogabat sup-
cium, sed quae censu eximebat, adeo-
e vel libertatem, vel ciuitatem perime-
. Barn. Brisson. *de Verb. signific. voce*
italis. Quoties ergo quis quacunque
caussa e tabulis censualibus delebatur;
ies *caput de ciuitate dicebatur eximi*,
loquitur ICtus *L. 2. D. de publ. iud.* &
e eiusmodi status mutatio *capitis de-*
iutio adpellabatur. Hinc recte Clau-
s apud Liuium *XLV, 15.* contendit, *mo-*
e omnibus tribubus, nihil aliud esse, quam
rtatem ciuitatemque eripere.

I. Hanc ergo capitis deminutionem econsulti in maximam, mediam & mi-nam diuidunt, pro triplici hominis sta- qui Romae poterat mutari. II. Et quotuplex?

III. Maximam patiebantur I) incensi:

III. Si quis non ciuitatis tantum, s ipsius libertatis fecisset iacturam: dem tionem capitis maximam dicebatur sus. §. 1. *Inst. h. t.* Et hoc quidem c tingebat I) *incensis*, id est, iis, qui cen vel militiam subterfugerant, quos Ser. Tullius vinctos & caesos trans T rim venumdari iusserat. (a) Dionys. *p.* 221. Cic. *pro A. Caecina XXXIV.* Vlp *Fragm. XI, 11.* Id quod per fictio quamdam contigisse, quum alias libe adimi nemini posset, egregie docet C Nood *Probab. III, 12. p. 85.*

IV. II) capti ab hostibus

IV. Deinde maximam istam capitis minutionem patiebantur II) *capti ab stibus.* Nam & hi, quum essent in se tutem detrusi, omnia & libertatis & c tatis ipsaque agnationis iura amitteb

---

(a) Quando itaque Liu. *I, 44.* ait: *C perfecto, quem maturauerat metu legi incensis latae, cum vinculorum minis m tisque edixit, vt omnes ciues Romani quites peditesque in suis quisque ce riis in campo Martio adessent*: procul bio intelligit mortem istam ciui Non enim credibile est, acrioris supp metu lustrum, quam ipsum censum, turasse Seruium.

terant tamen ab his priſtina iura recu-
-ari *iure poſtliminii*, ſi inciuitatem reuer-
ent. Cic. *in Top. VIII.* Fingebatur
m tunc, eos, qui capti fuerant, ſemper
ciuitate fuiſſe. §. 5. *Inſt. quib. mod. ius*
r. pot. ſolu. Poſtliminium vero id ius ad-
labatur, non ideo, quod captiuus ex
tico ad *limina* vel fines imperii reuer-
et, vt ait Tribonianus *d.* §. *Inſt.* ſed a li-
ne, aedium parte. Reuerſi enim ex
tiuitate, non per limen admittebantur
edes, ſi iam diem eos obiiſſe nuncia-
fuerat, quia id mali ominis putaba-
ſed per tegulas & impluuium intro ſe
s demittebant, teſte Plutarch. *Quaeſt.*
. *V.* Conf. Aegid. Menag. *Amoenit.*
ciuil. XXXIX.

. Eiusdem conditionis habebantur V. III) Serui poenae.
erui poenae. Quicunque enim atroci
entia ad extremum ſupplicium veluti
gnem, ad metalla, aut beſtias depugnan-
fuerant damnati, libertatis ſimul ac ci-
tis iura amittebant. Hinc Tertullia-
s *Apolog. XXVII. Vice rebellantium*
ſtulorum, ſeu carcerum vel ergaſtulo-
, vel metallorum, vel hoc genus POE-
.IS SERVITVTIS erumpunt aduerſus
Et Plinius *Epiſt. X, 40.* refert, *Nico-*
idae & Nicaeae quosdam, qui vel in o-
damnati, vel in ludum ſimiliaque his
ra poenarum, PVBLICORVM SER-

 VO-

VORVM *officio ministerioque funci* Conf. Cuiac. *Obseru. XV, 22.* Gotho Arnold. *Hist. Christ. damnat. ad metall VIII, apud* Thomas. *Hist. Sap. & Stult. T III. 1693. p. 130.* Id quoque per ficton factum, docet Ger. Nood. *Probab. III, p. 86.* Capitali enim supplicio veteri i nemo plecti poterat. Commisso ergo gitio, quod morte expiandum videbat Quaesitores non ciuem capitis dam bant, (nec enim fas erat,) sed ciuem e negabant, seruumque vocabant poen vt vitam non tamquam ciuis amitte sed tamquam seruus. *L. 29. D. de poen 6. §. 6. D. de iniusto rupto, irrito facto test* Attamen hi quoque pristina iura re perabant, si per omnia in integrum pr cipali indulgentia restituerentur. P *Recept. Sent. IV, 8. 24.* Postea vero h seruitutem poenae prorsus sustulit Iust anus. Nou. XXII, 8.

VI. IV) Liberti ingrati. VI. Porro etiam hanc miseram cor tionem subibant IV) *liberti ingrati*, q Claudius Imp. reuocabat in seruitut qua de re dictum supra, ad *Lib. I. Tit. §. 9.*

VII. V) Qui se venundari passi. VII. Nec minus libertatem amittet V) *maiores XX. annis*, qui se pretii pa cipandi caussa venumdari passi fuer de quibus itidem dictum. *Lib. I. Tit. II 7. 8.*

VIII. Nec melioris conditionis erant ingenuae mulieres, quae in serui alieni plexus ruerent. (b) Quod si enim Do- no inuito, & hoc, vel pupilli tutore, procuratore domini ter denuntiante, in em contubernio perseuerassent, *ancillae*; : illo consentiente, *libertae* efficieban- , decreto & adiudicatione praetoris. l. Paul. *Sent. Rec. II, 21. A. 1. p. m. 305.* rtull. ad *vxor. II, 8.* Auctor huius le- Claudius Imperator fuit, vt patet ex cito *Ann. XII. 53.* ex quo simul discimus, lantis liberti id esse inuentum. Ve- n Senatus consultum illud confirma- Vespasianus, & ita forsan intelligendus lo- Suet. *Vesp. XI.* (c) Ast hanc quoque poe- n sustulit Iustinianus. *L. vn. C. de Sc. Claud.* , parum certe prudenter, siquidem inge-

VIII. VI) Mulieres seruili amore bacchantes.

b) Tales mulieres notat Petron. *Satyr. p 127. Quaedam feminae sordibus calent, nec libidinem concitant, nisi aut seruos viderint, aut statores altius cinctos. Harena aliquas accendit, aut perfusus puluere ~~mulio, aut~~ histrio scenae ostentatione traductus. Ex hac nota domina est mea.*

(c) Nisi forte dicere malis, Vespasianum ea de re ad senatum retulisse, non tamquam Imperatorem, sed tamquam consulem, aut, si mauis, senatorem laticlauium. Consu-

genuis mulieribus viam eo ipso ad imp res & impudicas maxime coniunction laxauit. Cuiac. *Obs. XXI, 16.*

IX. Mediam patiebantur. IX. Minore siue media capitis dem nutione ciuitatis tantum iura, salua bertate, perimebantur: adeoque ii, qui rant in hanc conditionem delapsi, *ad per grinitatem redigebantur.* (d) §. 2. *Inst.* h Et huius quidem conditionis habebant

I) exsules. I) *exsules*, quibus aqua & igne fuerat i terdictum. Magna scilicet Romae er inter *exsilium* & *relegationem* different Illa iura ciuitatis perimebat, quum releg tus ea salua haberet. Hinc Ouid. *Tr II.*

Quippe RELEGATVS, *non* EXSV
dicor in illo,
Parcaque fortunae sunt tibi ver
meae.

Qua

sulatum sane gessit sub Claudio, & hin facile conciliari poterunt Tacitus & Su tonius, quorum ille Claudio, hic Vesp siano hoc SC. tribuit. Ingeniosa ha est obseruatio Petri Fabri *Semestr. I. 25. 140. sequ.* Aliud eiusmodi exemplu videbimus infra *Lib. IV. Tit. VII. n. 7.*

(d) Vnde nec toga amplius iis licebat v Plin. *Epist. IV. 11. Suet. Claud. XV.* I ipsa peregrinitatis conditione conf. Bri *Ant. I, 13, 15.*

am differentiam alibi ita describit:
ſt. V, 2.

Nec vitam, nec opes, ius nec mihi ciuis ademit,
Nil nisi me patriis iussit abesse focis.
Ipse RELEGATI *non* EXSVLIS *vtitur in me*
Nomine.

nf *L. 2. D. de Publ. iudic.* Ad exsilium
od attinet, ciues ad illud adigebantur
uae & ignis interdictione, qui ritus paul-
altius videtur repetendus.

X. Antiquissimum hoc erat iuris Ro- ni principium, neminem posse inui- n iura ciuitatis amittere. Cicero *pro mo: XXIX: Hoc iuris a maioribus pro- um est, vt nemo ciuis Romanus aut liber- em aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse* VCTOR *factus sit.* Attamen ciuitas tim amittebatur, simul ac quis in aliam ciuitatem adscribi passus esset, quum ex teri iure duarum ciuitatum nemo esse flet. Idem *pro Dom. LXXXI.* Ezech. anhem. *Orb. Rom. I, 1, 6. p. 11.* Vnde tum est ex Nepot. *Attic. III.* noluisse tticum Athenis ciuitatis iura suscipere, Romanam ciuitatem amitteret. Quod ergo quemquam e ciuitate eiectum vel- nt Romani: eum non vi expellebant, uod ex principio supra adlato fieri non oterat,) sed tecto, aqua & igne interdice- ant. Quibus necessariis vitae subsidiis ad- X. Quid aquae & ignis interdictio?

emtis, vltro exſilium eligere cogebat damnatus. Quum itaque a nemine reci poſſet: neceſſario in aliquam ciuitatem e teram ſe conferebat, eoq; demum facto c uitatis iura amittebat. Hinc denuo Cice *pro Domo XXX: Qui erant rerum capitaliu condemnati, non prius hanc ciuitatem ami tebant, quam erant in eam recepti, quo ve tendi, hoc eſt, mutandi ſoli cauſſa veneran Id autem vt eſſet faciundum, non ademti ne ciuitatis, ſed tecti & aquae & ignis i terdictione faciebant.* Ergo ſi accurate lo qui velis, non aquae & ignis interdictio ne eximebatur caput de ciuitate, vt a Paulus *L. 2. D. de iudic. publ.* ſed adſcript one in alienam ciuitatem, in quam ex ſul diſceſſerat. Conf. Barn. Briſſon. *An Rom. III, 5. p. 48.* Quod ne cui ſola λ γομαχία videatur: tanti profecto momen ti eſt haec obſeruatio, vt Cicero oration allegata neget, ſe aquae & ignis interdicti one ciuitatis iura amiſiſſe, quia nulli ſe po pulo adiunxiſſet, ſed delituiſſet apud ami cos. Conf. Vlr. Hub. *Digreſſ. I, 3, 8. p. 19. ſequ.*

XI. II) Deportati.

XI. Deinde huic aquae & ignis inter dictioni addebatur (e) II. *Deportatio*, qu ipſ

(e) Non enim *deportatio* in locum illiu aquae & ignis interdictionis ſucceſſit, v ICt

ſa quoque iura ciuitatis amittebantur. uctor illius inſtituti Auguſtus, (f) cui, ıum ab exſulibus hinc inde diſperſis pe- culum imperio ſuo metueret, Liuia ſua- , vt illos patria extorres inſulis inclu- ret. Ita enim apud Dionem *LV. p. 562.* Liuia

ICti aiunt, *L. 2. §. 1. D. de poen. L. 3. D. ad Leg. Iul. pecul.* Manſit potius illa antiqua aquae & ignis interdictio etiam poſt inuentam deportationem. Tacit. *Ann. VI, 30.* Adiecere tantum Imperatores, vt exſules iſti non, vbi liberet, ſed in certa quadam inſula, viuerent. Huber. *Digreſſ. I, 3. 9, p. 195.*

(f) Non Iulius Caeſar, ceu ex Suet. *Iul. LXVI.* probare ſatagit Oiſel. *ad* Caii *Inſt. I, 6. 1 p. m. 47,* Supplicium enim, quod militibus minatur Caeſar, non fuit deportatio, (non enim eos in certam inſulam miſſum iri ait,) ſed poena quaedam extraordinaria. Haec enim ſunt Caeſaris verba: *Deſinant quidam quaerere vltra, aut opinari, mihique, qui compertum habeo, credant; aut quidem vetuſtiſſimae naui impoſitos, quocumque vento, in quascunque terras iubebo auehi.*

Liuia: *τί γὰρ ἂν ἀδικήσειέ τις, ἐς νῆσον κατα-κλεισθεὶς ἢ καὶ ἐν ἀγρῷ πόλει τε τινὶ, οὐχ ὅπω ἄνευ πλήθους οἰκετῶν καὶ χρημάτων, ἀλλὰ κα μετὰ Φρουρᾶς ὢν, ἄν γε καὶ τούτου δεήτη.* Qui *enim mali fecerit is, qui in insulam conclu-sus, aut in agro vel in vrbe aliqua non mo-do sine copia seruorum, & pecuniarum, se etiam sub custodia, si hoc res exigeret, habe-retur?* Ex eo tempore inualuit deporta-tio. Quam denuo constitutione quadan firmauit Augustus apud eumdem Dion Cass. *LVI, p. 587.* Et hinc postea nihil fu it ista in insulas deportatione frequenti us. (g) Vid. Tac. *Ann. III, 68. VI, 30. II 21. IV, 13.* Fiebat vero deportatio ita, v rei compedibus vincti impositique nau bu

(g) Distinguenda tamen haec deportatio *relegatione in insulam*, qualis fuit ill quam passus est Ouidius, in Pontum r legatus. Conf. *L. 7. D. si quis cautioni iudicio sistendi caussa factis non obtem* Suet. *Tiber. I.* Huic opponitur *lata fu ga*, cuius mentio fit *L. 5. D. de interd. r legatis & deport.* Ammian. Marcell. *XI 12.* vel, vt Iulio Capitol. *vit. Marci Anto XXVI.* & Vulcatio Gall. *vit. Auid. Cas IX.* vocatur: *exilium, & libera vagan potestas.*

s, seruis publicis, qui eos deportarent, derentur. Oisel. *ad* Caii *Inst.* *I, 6. 1. p.* *47.*

XII. Minima denique capitis deminu- iura familiae atque agnationis tollebat. uum enim census fieret secundum fa- ltates, vt supra dictum: patriis faculta- us amissis aut in alium translatis, capi- quaedam deminutio fieri credebatur. vero factum *in manum conuentione, ad- tione, emancipatione*, cue ex iure notū est, amuis de emancipatione, an ea inter ca- is deminutiones referenda sit, subdu- ent ICti tum veteres tum recentiores. d. Huber. *Digress. III, 6*. Thomas. *Schol. & v. addit. ad* Huberi *Praelect. Inst. p. 47.* XII. Minima capitis demi- nutio.

TIT. XXI.

DE
VCTORITATE TV- TORVM.

TVtorum erat *auctoritatem* interponere, quemadmodum curatorum, *consensum* com- odare. De qua TVTORVM VCTORITATE quum singu- lari

lari titulo agat Imperator: nonnull ex antiquitatibus Romanis videntu adnotanda.

I. Origo auctoritatis tutorum. I. Antiquissimum hoc erat iuris Romani principium, *alieno nomine agere pos neminem*, neque *promittere, tertium qu facturum daturumue.* Ergo nec tutor pupilli nomine quidquam aut agere aut promittere poterat. Quum tamen lubric pupillorum aetas consiliique infirmit non paterentur, pupillis liberam permitti rerum suarum administrationem: distinguendum existimabant Romani, infans ne esset pupillus, an istos infanti

Quando tutor dictus administrare? annos superarit. Si infans esset, tutor omnia agebat non pupsilli sed suo nomin Prospiciebat pupillo eiusque matri de alimentis & cultu exhibitionis. *L. 13. §. D. de administr. & peric. tut.* Bonorum vero pupilli curam ita gerebat, vt *loco domini* haberetur. *L. 27. D. eod.* Et quidem tutoris munus, quo tum person pupilli, tum bonorum eiusdem cura gerebat, vocabatur ADMINISTRATIO Quamuis tam late plerumque hoc vocabulum accipiatur a iureconsultis, vt *auctoritatem* complectatur.

II. Quando interponere auctoritatem? II. Sin infantiae annos superasset pupillus: ipse omnes actiones legis, omneque contractus poterat expedire, ita t me

ıen, vt tutor, perfecto negotio praesens atim AVCTOR fieret, & hinc vocabaır AVCTORITAS. Quemadmodum ıim populus iubebat, Senatus AV-TOR fiebat: Liu. *I, 17.* ita pupillus ageıt & contrahebat, tutor interponebat VCTORITATEM, sine qua validum ıut erat negotium, si quidem deterior) ipso fieret pupilli conditio. *princ. Inst. t.* aut si ad eunda esset hereditas, aut penda bonorum possessio, aut suscipienda : fidei commisso hereditas. §. *I. Inst. t.*

III. Non ergo auctoritas erat nuda ad-·obatio aut iussus; sed actus legitimus solemnis, certaque formula expedienıs. Vnde & conditionem non admitre dicitur *L. 8. D. h. t.* Procul dubio, ›i pupillus verbi caussa in cretione heditatis verba legitima pronunciauerat, terrogatus est tutor, AVCTORNE ES-:T, VT PVPILLVS HEREDITATEM DIRET CERNERETQVE? eoque adfirıante, rata fuit pupilli actio. Sane eoэm modo auctor fiebat, qui adrogabaır ab alio. Cic. *Orat. pro Domo XXIX.* Et ıterrogationis hoc in negotio factae di-:rte meminit Paullus *L. 3. D. de auct. & nsensu tut. & curat*, quamuis eam non ‹istimet absolute necessariam.

III. Interponebatur ea solemni formula

IV.

IV. Quid consensus Curatoris? IV. Vnde simul adparet, quid interfuerit discriminis, inter *consensum* curatoris & tutoris *auctoritatem*. Sine hac actus erat nullus, sine illo rescindendus. Illa interponenda erat statim a tutore praesente, §. 2. *Inst. h. t.* Erat enim actus legitimus, qui non admittebat procuratorem, conditionem & diem: hic interiecto demum tempore accedere poterat.

V. Quid tutor praetorianus? V. Si negotium inter tutorem & pupillum vel mulierem intercederet: auctoritatem adhibere non poterat tutor. Nullus enim tutor poterat in rem suam auctor esse. *L. 1. §. 7. D. h. t.* Solebat ergo tum a Praetore alius tutor dari, qui Praetorianus vel Praetorius vocabatur. Meminit eius ipse Imperator §. 3. *Inst. h. t.* multoque luculentius Vlpianus *Fragm. XI, 24. Moribus tutor datur mulieri pupilloue, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat: (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest,) qui Praetorianus tutor dicitur, quia a Praetore vrbis dari consueuit.* Vnde inter Triboniani emblemata referenda est tutoris in curatorem mutatio *L. 3. §. 2. L. 4. & 5. D. de tutel. L. 24. D. de testam. tutel. L. 9. §. 4. D. de tutel. & ration. distrah. L. 1. 2. 3. vlt. C. de lit. dand. tut. vel curat.* ceu iam obseruauit Hub. Giphanius *ad §. vlt. Inst. h. t.*

VI

VI. Sed postea inualuit, vt loco tuto-s praetorii daretur curator, tamdiu, quo-l actio illa duraret. VI. Is postea mutatus in curatorem.

TIT. XXII.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

QVibus modis finiatur tutela, satis accurate ad hunc titulum docent Interpretes. Et de orte quidem, & capitis deminutio- nullum est dubium: at de puber-te & aliis nonnullis modis, quibus telam olim finitam constat, non-lla ex antiquitatibus monenda vi-ntur.

I. Ad PVBERTATEM quod attinet, e Tribonianus hoc titulo antiquita-n Romanarum prae se fert notitiam, m obseruat, veteres pubertatem non um ex annis, sed & ex habitu corpo- in masculis voluisse aestimari. Quod um Iustinianus indignum iudicarit ca-tate suorum temporum: statuisse eum, icta promulgata constitutione, vt ma-li completo anno aetatis XIV, pube-res

I. Locus Institutionum de ritu antiquo aestimandi pubertatem.

res feminae duodecimo viri poten
haberentur. *princ. Inst. h. t.* (a)

II. Iam diu ante Iustinianum certi anni pubertatis erant praefiniti.

II. Sed Tribonianum hic ineptire, a
tiquitatisque prodere ignorantiam, fac
patet. Neque enim Iustinianus prim
istos pubertatis terminos fixit, iam d
dum quippe in iure receptos. *Duodec
enim annos ad ineundum matrimonium pu
lis sufficere iam statuit* Augustus le
Papia Poppaea, Quatuordecim vero a
ni ad pubertatem masculorum iam secu
do post Christū saeculo requirebantur
patet ex Dione Cass. *LVI.* δώδεκα καὶ τοῖς
ρους ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζετ
Tertull. *de veland. virg. XI.* & *de Ani
XXXVIII.* Macrob. *Saturnal. VII, 7.* &
Somn. Scipion. I, 6. (b)

(a) Ipsa illa sancta Iustiniani constitutio
stat *L. vlt. C. quando tut. esse des.* I
DECORAM OBSERVATIONEM in *ex
minanda marium pubertate resecant
iubemus, quemadmodum feminae p
impletos XII. annos omni modo pubescere
dicantur, ita & mares post excessum qu
tuordecim annorum puberes existimentu
INDAGATIONE CORPORIS INHON
STA cessante.*

(b) Quin & leges id docere poterant T
bonianum, veluti *L. 2, princ. D. de pupi*

III. Deinde nec alterum est verius, quod ·teres Romani masculorum pubertatem *decora obseruatione, inhonestaque indaga-me explorarint*, vt loquitur Imperator *vlt. C. quando tut. def.* · Nulla enim ius indecorae inspectionis vel vola vel stigium apud antiquos occurrit. Et annuis Huberus *Digress. III, 14. p. 210.* & orn. van Bynkershoeck *Obseru. III, 24.* cusandum putent Iustinianum, credant-e, si non in quaestione de finienda tu-a, at certe in nuptiis nonnunquam isti pectioni locum fuisse: tamen ne id qui-n demonstrant. Nec verosimile est, iboniano Imperatoris sui constitutio- tam fuisse parum familiares, vt san-n illam, quam tantopere laudat, legem Institutionibus aeque ac codice ad ma-am de tutela retulerit, quae de singu- tantum casu nuptiali egisset. Quare il certius videtur, quam Iustinianum cum laruis pugnasse, ritumque abole-e, cuius numquam Romanis in mentem ierat. Vid. Iac. Raeuerd. *Varior. IV 10. 567. Tom. I. Operum.* III. Nunquam veteres pubertatem inspectione corporis explorarunt.

IV.

& vulg. subst. L. 5. D. qui testam. fac. poss. L. 4. C. eod. ex quibus patet, iam Vlpiani & Diocletiani temporibus eosdem pubertatis annos fuisse definitos.

IV. Origo huius erroris. IV. Vt ergo adpareat, quid in erro-
rem induxerit Iustinianum: sciendum
non conuenisse inter antiquos Iurecon-
sultos, quos pubertati terminos figeren
Quum plerique in Stoicorum scholis pro-
fecissent, hi vero adolescentum puber-
tatem XIV; puellarum viripotentiam
XII. annis aestimarent: (Plut. *Placit. Philo*
V, 24.) eamdem sententiam plerique IC
amplectebantur. Sed aliud longe videba-
tur Cassio Longino, cuius sectarii non an-
nis, sed habitu corporis, aestimandam esse
pubertatem arbitrabantur. Denique Priscu
Iauolenus quasi conciliaturus vtramque
sententiam, eum demum puberem esse di-
cebat, in quem & numerus annorum
& habitus corporis concurreret. Diser-
te Vlpian. *Fragm. XI*, 28. *Puberem autem
Cassiani quidem eum esse dicunt, qui HA-
BITV CORPORIS pubes adparet, id est, qui
generare potest: Proculeiani autem eum
qui quatuordecim annos expleuit. Verum
Priscus eum puberem esse, in quem vtrum-
que concurrit, & HABITVS CORPORIS
& numerus annorum.* Eamdem contro-
uersiam ICtorum in animo habuit Serui-
us, qui ad illa Virgilii *Aen. VII. v. 53.*

*Iam matura viro, iam plenis nubilis an-
nis*,

addit: *Non est iteratum, sed* SECVN-
DVM IVS *dictum, in quo & ANNO-
RVM*

'M *ratione*, & *ex* HABITV CORPO-
S *aetas probatur.* Idem ad Virgil. *Ec-*
. VIII, v. 34. Bene cum annis iungit HA-
TVM CORPORIS, *nam &* IN IVRE
ertas EX *VTROQVE colligitur.* Ex
bus patet, Seruium in Prisci discessisse
tentiam. Denique Isidorus *Orig. XI,*
vel Cassianorum vel Prisci sententiam
plexus: *Quidam*, inquit, *ex annis puber-*
m aestimant, id est, eum puberem esse,
quatuordecim annos expleuerit, quam-
ardissime pubescat. Certissimum autem,
rem esse, qui EX HABITV CORPO-
pubertatem ostendat, & generare iam
. Quum ergo Iustinianus, aut Tri-
ianus potius, animaduerteret, puber-
n nonnullos HABITV CORPORIS
mari velle: intelligi existimauit in-
tionem corporis parum pudicam. Et
: eam constitutione aboleuit,
n tamen nemo non videat, ad ex-
am tantum corporis habitudinem re-
isse iureconsultos.

V. Feminarum tutela non pubertate, alijs quibusdam modis finiebatur: 1) lem *conuentione in manum.* Quum n ea, ceu supra diximus, esset capitis inutio, qua in potestatem mariti ve- ant mulieres: non poterat non tute- berare, dummodo omnes tutores fie- — V. Finiebatur, etiam tutela feminarum conuentione in manum.

rent auctores. Cicero *pro Flacco XXXI*
Boeth. ad *Topica Cic. III.*

VI. Vt & iure trium liberorum

VI. Finiebatur etiam mulierum tutel II) iure trium liberorum, ceu supra LIB. TIT. XIII n. 22. obseruauimus. Iam ac dimus ex Vlpiani *Fragm. XXVIII, 3.* libe tabus opus fuisse *quatuor liberis*, si tute patronorum exire vellent.

TIT. XXIII.

DE

CVRATORIBVS.

QVemadmodum *tutores* perso nae; ita rebus CVRATO RES dabantur, quorum or go erit ex antiquitatibus repeten da.

I. Curatores quotuplices?

I. Curatores aut *legitimi* erant, aut *h norarii.* Illi legibus XII. Tabularum; hi ed cto praetoris debebant originem. Vlp an. *Fragm. XII, 1.*

II. Curatio furiosorum & prodigorum.

II. Ex legibus XII. Tabularum (a) c ratores accipiebant furiosi & prodi Qua

(a) Verosimile tamen est, eum morem ia ante leges XII. Tabularum Romae vigu

ıam legem decemuiralem ex Cicer. ıaest. Tusc. III, 11. & de Inuent. II. 50 ita re- tuit Gothofredus ad XII. Tab Tab. V. FVRIOSVS AVT PRODIGVS ɛSISTAT, AST EI CVSTOS NEC CIT, AGNATORVM GENTILI- ıQVE IN EO PECVNIAVE EIVS)TESTAS ESTO.

III. Prodigis curator datus post interdictionem bonorum.

ııI. Quum vero furiosi ipso iure agna- um gentiliumque curationi subessent:)digi tum demum curatorem accipie- ıt, si postulantibus agnatis (Vid. Valer. ıx VIII, 6.) iis a praetore interposita sen- ıtia bonis esset interdictum. Vlp. ıgm. XII, 2. Vnde Horatius Sat. II, 3.

- - Interdicto huic omne adimat ius
Praetor, & ad sanos abeat tutela pro-
pinquos.

quo simul patet ratio, cur furor con- ɛtus statim ab initio redd:derit irritos, ımuis furiosus agnatorum curationem non-

se. Moribus sane ista furiosorum prodigorumque curatio tribuitur, *L. 1. D. de curat. furios.* & apud Paul. *Recept. Sent. III, 4.* Quod quum intelligi haut possit de moribus, post ea tempora demum receptis: procul dubio iam sub regibus furiosis dati sunt curatores. Vid. Schulting. *ad* Paul, *l.c. p. 341.*

nondum subiisset, prodigus vero, pri quam ei esset bonis interdictum, vali contraheret.

IV. Formula interdicendi bonis.

IV. Formulam, qua bonis interdicel Praetor, seruauit nobis Paullus, *Rece Sent. III, 4. A.* 7: QVANDO TIBI B NA PATERNA AVITAQVE N QVITIA TVA DISPERDIS, LIBERO QVE TVOS AD EGESTATEM PE DVCIS: OB EAM REM TIBI EARE COMMERCIOQVE INTERDIC Quo facto statim agnatorum, aut, hi deficientibus, gentilium (c) curatio committebatur prodigus. Exempla su apud M. Senec. *Controu. III, praef.* V Max. *III. 5. VIII, 6.* Dion. Cass. *LVII,* 710.

(b) Legunt nonnulli AERE. Cuiac. Paull. *l. c.* Iac. Menard. *ad* Cicer. *A Verrin. V.* sed nihil hic mutandum es docent Cornel. van Bynkersh. *Obs. III,* Schulting. *ad* Paull. *l. c. p.* 342.

(c) Qui sint agnati, qui gentiles, inf Lib. III. Tit. II. explicabitur. Iam n ta originem adagii, quod in homines stu tos dicitur: *Ad agnatos & gentiles.* Vi Varr. *de re rust. I, 2.* Columell. *X,* Horat. *Sat. II, 3.*

V. Ast tum furiosus tum prodigus, re- ɔta mentis vitaeque sanitate, curatione erabatur, quamuis & hic prodigo de- :to Praetoris esset opus. Paull. *Sent.* *4. A. 12. p. 343. & ibi* Schulting. V. Quomodo haec curatio finita?

VI. Quum ergo initio furiosis ac pro- is obtruderentur curatores: factum in- est, vt cum aliquo famae detrimento iiuncta videretur curatio. Iniquum e- a habetur, *ingenuis hominibus non esse ram rerum suarum alienationem. L. 2. i a parente quis manumiss.* Ergo prae- furiosos & prodigos nemo inuitus ac- iebat curatorem, & ne minor quidem, ımuis infirmum esset in tam lubrica ae- : consilium, cuiusquam curationi sub- t, donec *lex Laetoria* ea in re adolescen- ıs prospexit. Quando lata sit ea lex, ıdum constat. Antiquissimam esse ex eo patet, quod iam Plautus *Pseu-* *. I, 3. v. 68.* eius meminit sub nomine is *quinaeuicenariae* Ceterum hac lege ıebatur, vt adolescentibus viginti quin- e annis minoribꝰ, dissolutis, lasciuis ac ad :um procliuibus curatores, caussa cogni- darentur. (d) Iul. Capit. *Vit. Marci Ant. XI.* inde & eadem lege vindicabatur circum- iptio adolescentũ, reiciſſis fraudibꝰ ver- suto- VI. Origo curationis minorum.

(d) Caue vero existimes, adolescentulis eius- modi, petentibus tantum caussamque pro-

ſutorum hominum, qui lucrum aliena e imbecillitate captabant Cic. *de offic. III*, 1 Denique & ſtipulationes ab adoleſcenti bus & actiones creditorum aduerſus mi nores hac lege Laetoria ſublatae ſun Vnde apud Plautum *l. c.* Callidorus ado leſcens:

Perii, an non tum lex me perdit quin vicenaria?
Metuunt credere omnes.

Conf. Suetonii fragmentum ex *lib. IV Praetorum* apud Priſcianum *VIII.* Cic. d *Nat. Deor. III*, 29. Barn. Briſſon. *Ant. Rom III*, 2. *p.* 46. *ſequ.*

VII. Ea demum edicto Praetoris inducta.

VII. Ex eo ergo tempore, quum quibus dam tantum minoribus, laſciuis puta a dementibus curatores darentur, adeoque exiſtimatio adoleſcentum ea curatorum datione etiam poſt legem Laetoriam lae di videretur: poſtea edixit Praetor, ſe non modo in integrum reſtituturum mi nores, *quoties lubrico aetatis capti eſſent* (quod

probantibus datos eſſe curatores, (quam ſententiam Oiſelio & Vinnio tribuit Schultingius *p.* 67.) Sed perinde erat, ſi ue agnati curatorem eiuſmodi diſſoluto adoleſcenti peterent, (quo caſu neceſſaria erat cauſſae probatio,) ſiue ipſe Praetor id ex officii ratione faceret.

(c)

ɔd beneficium TVTELA MINO-
M dicitur, *L. 1. pr. D. de min.*) sed &
ıtores iisdem daturum, dummodo eos
peterent. *L. 13. §. 2. D. de tut. & curat.*
Vnde proprie curatio minorum ex
ło Praetoris deriuanda est. Idem Prae-
etiam curatores dabat libertinis pro-
s, itemque ingenuis, qui ex testamen-
ıarentis heredes facti, male dissipabant
a: his enim curator ex lege dari non
ɜrat, sed iis, qui ab intestato heredes fa-
ssent (e) patri. Vlpian. *Fragm. XII, 3.*
III. Demum & M. Antoninus Philo- VIII. Quod & M. Antoninus confirmauit.
ıus statuit, vt omnes minores, salua
timatione, acciperent curatores, non
uam dementes aut lasciui, sed tam-
m minores. Iul. Capitolin. *in vita*
ci XI: De curatoribus vero, quum an-
ɔn nisi ex lege Laetoria, vel propter lasci-
ı vel propter dementiam darentur, ita
ıit, *vt omnes adulti curatores accipe-*
, caussis non redditis. Quo ipso ta-
ı non coegit minores curatores acci-
, sed infamiam tantum sustulit, quae
im-

(e) Lex ergo XII. Tabularum de prodigorum curatione intelligenda tantum de illis prodigis, qui iure ciuili ab intestato parenti erant heredes. Vid. Iac. Gothofr. *ad XII. Tab. probat. Tab. V. p. 98.*

imminere videbatur iis, quibus curato dabantur. Idque colligitur ex verb CAVSSIS NON REDDITIS. Conf. (sel. *ad* Caii *Instit. l. 8. 1. p. m. 66.*

IX. Cura minorum quando finita?

IX. Finiebatur curatio minorum an aetatis XXV. circumacto, *L. 3. §. 3. D. de* 1 *nor.* nisi impetrassent *veniam aetatis*, qu beneficium Principes dabant adolescen bus XX: puellis XVIII. annorum, si fr esse probarentur. *L. 2. C. de his qui v aet.*

X. Quid Actor & adiutor?

X. Ipse tutor, si valetudine impedi negotia pupilli gerere non posset, p curatorem constituere non poterat: um enim solus constituebat dominus *1. D. de procur.*) quare noua inuenien erant nomina. Rogatu ergo tutoris Pr tor ei substituebat alium, qui, si ad age dum esset datus, ACTOR; sin ad alia r gotia ADIVTOR vocabatur. *L. 24. de administr. tut. & L. 13. §. 1. D. de tut* Actores, non, vt Theophilus existim ideo dicti sunt, quod *ad acta* constituere tur, sed ab agendo nomen acceperu vnde & πραγματευταὶ dicuntur Gra cis. Translatum vero hoc nomen est vicariam tutelam ex institutis veter domesticis. Domi enim e seruis que quam praeficere solebant rei familia qui & ipse ACTOR vel πραγματευτ vocabatur. *L. 8. D. fam. ercisc. L. 40.*

Tit

ius D. de statu lib. L. 41. §. sorore D. de fi-commm. libert. Et talem se esse simulabat onidas apud Plaut. *Asin. II. 4. v. 53.*

Nam si sciet noster senex, fidem huic non esse habitam,
Succenseat, cui omnium rerum ipsius summam credidit.

l & in fundos mitti solebant serui, qui eris imperarent, fundumque domino erent. & hi ipsi etiam dicti *actores. L. D. de pign.* Plin. *Epist. III, 19.* Quemodum ergo, qui in aedibus vice doi rem familiarem curabat, ACTOR consueuerat: ita idem nomen conire ei visum est, qui pro tutore ageret. l. Melch. Goldast. *Adnot. ad* Dositheï ent. & *Epist. Hadr. III, 10. p. 869.*

TIT. XXIV.

DE

ATISDATIONE TVTORVM VEL CVRATORVM.

DE satisdatione tutorum & curatorum iure antiquo nihil fuerat proditum: vnde & nulm huius rei vestigium in vniuersa anti-

antiquitate exſtat. Quum tam pupilli magnum inde caperent detrimentum: de ſatisdatione quoque c uere coeperunt leges, de quib9 pauc hic agendum.

I. Satisdationis huius origo. I. Satisdatio haec inuenta eſt a Praet ribus, quorum in edicto legebatur: RE PVPILLI VEL ADOLESCENTIS SA VAM FORE TVTOREM VEL C RATOREM SATISDARE IVBEB *Rubr. D. rem pupill. ſalu. fore.* Caueba vero ex eo tempore non tutores teſt mentarii, quippe quorum fidem ipſe t ſtator probauerat, niſi vnus reliquis vell in adminiſtratione praeferri: §. *1. Inſt t.* nec datiui, qui a magiſtratibus maio bus cum inquiſitione dabantur: ſed pa tim legitimi, partim e datiuis illi, qui duumuiris, aliisque minoribus poteſtat bus fuerant dati. *L. vlt. C. de magiſt conu.* Et huc pertinet formula: TVTO REM DO, SI SATISDEDERIS. Briſſo *de Form. V. p. 408.*

II. Senatus conſulta ſub Traiano & Antonino ea de re facta. II. Confirmauit id SC. quodam Trai nus, qui & actionem dedit contra Duum uiros, ſi vel neglexiſſent a tutoribus curatoribus exigere cautionem, vel min idoneos admiſiſſent fideiuſſores. Qu de re Dioclet. & Maximianus Auguſ *L. 5. C. de magiſtr. conu.* *In magiſtratu*

muni

ucipales, tutorum nominatores, si admi-ratiouis finito tempore non fuerint sol-do, nec ex cautione fideiussionis solidum i possit, pupillis quondam in subsidium mmitatis nomine actionem utilem com-re ex SC, quod auctore Diuo Traiano, nte nostro factum est, constitit. Eam onem deinde D. Pius etiam ad ipsos istratuum heredes extendit, si culpa um lata intercessisset. *L. 6. D. de ma-. conuen. L. 2. C. eod.*

I. Ipsa sadisdatio fiebat oblatis fide-iribus, a quibus vel ipse pupillus, si posset. vel, si non posset, seruus siue rius, siue publicus stipulabatur, REM PILLI SALVAM FORE. Vlpian. *D. rem pup. salu. fore: Si pupillus absens el fari non possit, seruus eius stipulabi-si seruum non habeat, emendus ei is est: sed si non sit, unde ematur, aut non xpedita emtio, profecto dicemus, seruum icum apud Praetorem stipulari debere.* bat & Praetor nonnunquam dare, ideiussores stipularentur. *L. 3. D. eod,* nula procul dubio fuit: FIDE TVA MITTIS, REM PVPILLO SAL-M FORE? FIDE MEA PROMIT- III. Quo modo satisdatum?

TIT.

TIT. XXV.

DE

EXCVSATIONIBV TVTORVM VEL CVRATORVM.

TVtela iure Romano er munus publicum. *Prin Inst. h. t.* Quemadmodu ergo alia munera, excusationib prolatis, amoliri a se poterant ciues ita etiam fuerunt EXCVSATIONES, quibus tutelam & curationer poterant recusare. Immo & caussa erant, propter quas arcebantur a tutela etiam illi, qui eam non recusa rant, quas ipsas quoque excusationibus tutorum & curatorum accensu it Tribonianus. Vnde iam excusationes merito in *voluntarias*, *necessarias* & *mixtas* distinguit Thoma *Adnotat. ad Inst. h. t.*

I. Excusabat I. numerus liberorum. I. Prima caussa, eaque voluntaria est l *numerus* liberorum, quorum tres Roma excusant, in Italia quatuor, & in prouin cii

quinque *pr. Inst. h. t.* Hoc quum ad fa-
um illud ius trium liberorum perti-
, quale illud fuerit, ex antiquitatibus
ıanis erit paullo altius repetendum.
Plurimi Romanorum, dici non potest, II. Cur Romani a nuptiis & procreatione liberorum abhorruerint?
um a nuptiis abhorruerint. Caussae hu-
ei variae, amores furtiui, (a) luxuria ma-
ırum, & praecipue illa orbitatis prae-
quae toties celebrant veteres. Co-
ıtur eiusmodi μισογάμοι ab omnibus,
ıe ipsis ad honores & commoda pa-
, nemine illis negante suffragium, ob
litatem, quam quisque spe deuo-
at. Vnde lepide senex ille Periple-
enes apud Plaut. *Milit. Gloriof.*

Quando

Hanc caussam ipse obseruat Augustus
Imp. apud Dion. Cass. *VI. p. 660.* vbi in-
ıectus in caelibes: ὀυ γὰρ δὴ δήπου μο-
αυλίᾳ χαίρετε, ἵν᾽ ἄνευ γυναικῶν διάγη-
τε. ὀυδὲ ἐστιν ὅστις ὑμῶν ἢ σιτεῖται μόνος ἢ
καθεύδει μόνος, ἀλλ᾽ ἐξουσίαν καὶ ὑβρίζειν,
καὶ ἀσελγαίνειν ἔχειν ἐθέλετε. *Neque adeo
vos solitudo viuendi capit, vt absque mulie-
ribus degatis, ac non quilibet vestrum men-
se lectique sociam habeat, sed licentiam
libidini ac lasciuiae vestrae quaeritis.*

(b)

Quando habeo multos cognatos, q
opus mihi sit liberis?
Nunc bene viuo ac fortunate, atque
volo, atque animo vt lubet.
Mea bona morte cognatis dicam, in
eos partiar.
Illi apud me edunt, me curant, visi
quid agam? ecquid velim?
Priusquam lucet, adsunt, rogitant,
ctu vt somnum ceperim?

Sed & de suo tempore conqueritur P *Hist. Nat. XIV. prooem; coepisse orbita in auctoritate summa & potentia esse, ptationem in quaestu maximo.* Et Sen *Consolat. ad Marciam XIX: In ciuitate stra plus gratiae orbitas confert, quam pit. Adeoque senectutem solitudo, quae s bat destruere, ad potentiam ducit, vt quid odia filiorum simulent, & liberos eiurent orbitatem manu faciant.* Addi meren Petron. *Satyr. p. 106.* vbi Romanorum n res sub Crotoniatarum nomine sale sa rico defricat, vt & Tacitus *Annal. XIII de Moribus Germ. XX.* Ammian. Mar lin. *XIV, 19.* Quæ quum ita sint, non rum profecto est, adeo abhorruisse R manos a nuptiis quærendisque libe vt præmiis essent ad conjugia ineun inuitandi.

II. Equidem iam libera republica & III. Poenae caelibatus & praemia foecunditatis in libera rep.
enas caelibatus, & foecunditatis præmia
sse, certissimum est. Legum eiusmodi
minit ipse Augustus in oratione ad cae-
es apud Dion Cass. *Hist. LVI. p. 660.* Sole-
it sane censores dare operam, ne caeli-
essent in vrbe, atque hinc mulctam
gere ab iis, qui, nulla ducta vxore, ad
ectutem peruenissent. Ea mulcta di-
atur *aes vxorium.* Festus *voce vxori-
p. 478.* Vxorium *pependisse dicitur,
quod vxorem non habuerit, aes populo
t.* Qua in re rigida inprimis ac seue-
fuit censura M. Furii Camilli & M.
tumii Albini, de qua Plutarch. *vit. Ca-
i p. 129.* & Valer. Max. II, 9. 1. Non-
nquam censores caelibes etiam in qua-
tribus vrbanas, ceteris inhonestiores,
ribebant. Liu. *XLV, 15.* Nec poe-
tantum, sed & praemiis ea in re vte-
tur veteres, & inprimis honoribus ci-
inuitabant ad ducendas vxores, ceu
t ex insigni oratione P. Scipionis, Cen-
, apud Gell. *Noct. Att. V, 19.* vbi id
n reprehenditur, *quod filius adoptiuus
i adoptatori inter PRAEMIA patrum
esset.*

V. At primum tamen Caesari legibus IV. Praemia πολυπαιδίας a
nouenda visa est πολυπαιδία ciuium.
in consulatu, quem cum Bibulo gessit,
m Campanum diuisit extra sortem

Iulio Caesare proposita.

XX. millibus ciuium, quibus terni plu ue liberi essent. Suet. *Iul. XX.* App *de Bello ciuil. II. p. 433.* Postea, vbi bell ciuile detonuerat, acto censu, tantam prehendit in vrbe solitudinem, vt dei praemia proponenda existimaret iis, qu plures essent liberi. Dio Cass. *Hist. XL p. 256.* Suet. *Iul. XLII.* Sed eo, paullo p interfecto non diu admodum leges i saluberrimae viguerunt.

V. Prima Augusti rogatio de poenis caelibatus & praemiis πολυπαιδίας.

V. Denuo ergo haec cura Augusti su animum, qui tamen non nisi post mu rogationes solitudini isti inuenit rer dium. Primum id egit anno V. DCCXXV, quo censum cum Agrip tamquam Praefectus morum, egit. G *Inscript. p. CCXXX.* Nam ex eo dem tempore sexto inito consulatu, poten securus, quae triumuiratu iusserat, a leuit, deditque iura, queis pace & prin pe vterentur. Tacit. *Annal. III. 28.* S tum quidem nihil profecisse videtur.

VI. Lex Iulia de maritandis ordinibus.

VI. Decennio post A. V. C. DCCXX denuo eamdem rem egit, lata celebe ma illa lege Iulia de maritandis ordi bus, qua & innuptis arctiores poenas tuit, & denuo nuptiis liberorumque p creationi proposuit praemia Dio C *Hist. LIV, p. 608.* Qua de re Horat. *Ep XVIII. v. 17.*

D

Diua, producas sobolem, Patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis, prolisque nouae feraci
Lege marita.

l licet tum Augustus orationem Metel-
grauissimam in senatu haberet, teste
t. *Aug. LXXXIX.* Floro *Epit. Liu. LIX.*
em tamen perferre ne tum quidem po-
prae tumultu recusantium. Sueton.
XIV. Qua de re Propertius *II, 7.*

Gauisa est certe sublata Cynthia lege,
Qua quondam edicta, flemus vterque diu,
Ne nos diuideret.

etitis tamen aliquoties rogationibus
lemum lex perlata est, vt ademta le-
ue parte poenarum, auctisque prae-
, vacatio triennii concederetur. Sue-
Aug. XXXIV. Triennio vero illo
umacto, denuo biennii data est vaca-
adeoque lex illa de maritandis ordi-
is demum anno DCCXL. vires suas
rere coepit, quum quinquennio an-
set perlata. Dio *LVI. p. 661.*

ll. At ne sic quidem scopum attigit ustus. Vicit caelibatus orbitatisque r, adeo, vt A.V.C. DCCLXI. equi- Romani magnopere de abroganda lege laborarent. Tum quidem Au- insignes illas habuit orationes tam ad ibes quam ad coniuges, quas seruauit Dio

VII. Lex Papia Poppaea, & praemia πολυπαιδία proposita.

Dio Caff. *LVI. p. 656. sequ.* Add. Su
Aug. XXXV. Quin sequente statim an
V. C. DCCLXII. ferri iussit legem Pap
Poppaeam, quae in iure nostro etiam
Iulia & Papia adpellatur, quia in eam Iu
istae rogationes confluxerant. Tuler
hanc legem ad populum M. Papius M
tilus & Q. Poppaeus Secundus, consu
suffecti, quorum neuter vel vxorem ha
bat vel liberos Dio Caff. *LVI. p. 662.*
ea vero capita haut pauca agebant de pr
miis πολυπαιδίας. Sic e pluribus candi
tis praeferebatur is, qui plures sustuli
liberos. Gell. *Noct. Attic. II, 15.* E con
libus quoque prior sumebat fasces,
collegam liberorum multitudine antei
Gell. *Noct. Att. II, 22.* Latini porro ob
lium filiamue anniculum anniculam
Latinae vero ob ternos partus ius Qu
tium consequebantur. Vlp. *Fragm. II*
Liberti ob multitudinem liberorum ab
peris, ingenuae a tutela liberabantur
37. D. de oper. libert. Plut. *in Numa p.*
Iuuabant etiam liberi in hereditatibus
solidi capacitate. Immo & honorat
in theatro locus dabatur iis, qui plu
haberet liberos. Gothofred. *ad Leg. P*
Popp. cap. VII. sequ. p. 280. Inprimis ve
hac lege fuerat cautum: vt qui secundu
hanc legem liberos tres, Romae natos,
perstites, qui quatuor in Italia, qui qu

q

e in prouinciis haberet, omnium mu-
rum personalium immunitatem habe-
. *L. 1. C. qui num. liber. L. 18. D. de excus.*

VIII. Hinc ergo natum famosum illud trium, quatuor & quinque liberorum, od tamen & liberis orbi, immo & ste-s nonnumquam beneficio Principum inebant. Exempla sunt apud Plin. E-. *II, 13. VII, 16. X, 95.* immo & in inscri-onibus, veluti in illa apud Grut. *p. clI XXI.* vbi laudatur STATIA IRENE LIBERORVM HABENS, & in a- in quib9 frequentissimae litterae I.L.H. est IVS LIBERORVM HABENS. mmer. *de Lege Cinc. XIV.* Apud eum- a Grut. *p. cccxxII, 8.* mentio fit Albiae ninicae, CVI IMP. IVS COMMV- (b) LIBERORVM CONCESSIT. , DCXXXI, 2. Persicus libertinus se-crum se condidisse testatur C. COR-LIO PERSICO F. HABENTI E-VM PVBLICVM, & CORNELIAE ZIMAE, MATRI EIVS, HABEN-IVS QVATVOR LIBEROR. BENE-IO CAESAR. Plura de hoc iure com-

VIII. Ius liberorum trium. quatuor. quinque

(b) Legendum forsan IVS COMMVNIVM LIBERORVM.

commentatus eſt M. Vertranius Mau
ſingulari libro *de trium liberorum iure.*

IX. Profeſſio liberorum apud praefectum aerarii.

IX. Quinam liberi profuerint ad
pienda πολυτεκνίας praemia, de eo copi
ſatis diſputant iure conſulti. Nos ad
mus, ne fraus legi fieret, cautum fuiſ
Marco Antonino Imperatore, (d) vt p
feſſio liberorum intra diem triceſimum
eret apud praefectum aerarii, alterumq
exemplum tabularum domi, alterum
pud aerarium adſeruaretur: id quod id
Imperator etiam in prouinciis fieri iu
Iul. Capitolin. *vit. Marc. Anton. IX.*
huc pertinet exemplum Gordiani, de q
idem Iul. Cpitolin. *Gord. IV.* nec non
pida illa adulteri excuſatio apud Iuuen
Sat. IX. v. 84. ſequ.:

To

(c) Librum hunc fruſtra a ſe in bibliot
cis quaeſitum, ait Brummer. *ad Leg. C*
XIV. Sed facile eum reperire potui
in *Tractatu Tractauum. Tomo VIII.*

(d) Ita rem refert Iul. Capitolinus.
tamen iam ante ea tempora clarorum
rorum ortus in acta publica referebant
vt ex Sueton. *Tiber. V.* & *Calig. V*
patet. Fortaſſis ab omnibus id fieri iu
Antoninus, quod antea illuſtriores t
tum familiae facere ſolebant.

Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri: foribus suspende coronas,
Iam pater es, dedimus, quod famae opponere possis,
Iura parentis habes, propter me scriberis heres.

le Brisson. *Antiqu. Rom. I, 5. p. 7.*

X. Voluntariis porro excusationibus :nsenda II. *Administratio rei fiscalis.* :ra republica reditus omnes influe- t in aerarium. At sub Imperatoribus ratae erant rationes fisci atque aerarii. : ad populum, ille ad Principem per- bat. Hinc saepe cum in iure, tum d auctores iunguntur *iura fisci* & *po-* . Paull. *Sent. Recept. V, 12. L. 1. D. de damn.* Lamprid. *Alex. Seu. XII.* Hanc :rentiam primus Augustus reperit. e sub Tiberio diuersum a fisco fuisse rium patet ex Tacit. *Annal. VI, 2.* A o iterum distincta erat *ratio Caesaris,* :st priuatum Principis patrimonium, quo *L. 6. § vlt D. de iure fisci.* Ast senescen- am sub Byzantinis principibus imperio, lum erat amplius inter fiscũ & aerarium crimen. Publica pecunia *sacrarum gitionum*; priuatum Principis patrimo- im *priuatarum rerum* nomine venie- bat. X. Fisci & aerarii vt & rationis Caesaris differentia.

bat. Videantur tituli *C. de comit. sacr. lar* *& de com. rer. priuat.*

XI. Aerario qui praefuerint? XI. Aerario initio praeerant Quaestore quos Vlpianus, Gracchani Iunii aucto tate, paene tam antiquos facit, quam ipsa vrbem: *L. 1. pr. D. de off. Quaest.* Sed Valerio Poplicola demum creatos sc bit Plutarchus *Popl. p. 103.* Immo Pon ponius eos ipsis Tribunis plebis Aedil busque recentiores facit. *L. 2. §. 22. D.* *Orig. iur.* Sed quemadmodum de Pon ponio non multum laboramus: ita V piano facile conciliabis Plutarchum, Quaestores iam sub regibus fuisse, Valer um vero illum magistratum a Tarquin Superbo abrogatum restituisse reipub cae dixeris. His ergo aerarii potissimu cura demandata fuerat a populo. Asco Paedian. *in Verrin. II. p. 1839.* Ast A. C. ɔɔccix. aerarii administratio, iuben Caesare, a Quaestoribus ad Aediles tran lata. Dio Cass. *XLIII. p. 269.* Augustu vbi aerarium militare instituerat, eius c ram demandauit viris Praetoriis, quos viris praetoriis primum a Senatu lecto deinde sorte ductos, ac demum ab ip Imperatore nominatos, constat. Sue *Aug. XXXV.* Quaestoribus porro c ram aerarii Saturni reddidit Claudius. Sue *Claud. XXIV.* Denique administrati

aer

ırii fuit penes Praefectos aerarii, (e) tamen etiam de cauſſis fiſcalibus iuabant. Iac. Guther. *de offic. Dom. Aug.* *32.*

XII. Fiſco praeerant Procuratores, Adcati, Patroni fiſci, quorum paſſim in e noſtro mentio fit. Immo creare rua coepit *Praetorem fiſcalem*, qui de us fiſcalibus ius diceret. *L. 2. §. 18. D. rig. iur.* Patrimonia Principum Proatores Caeſarum adminiſtrabant. Deue poſtremis temporibus fiſcum Co-; ſacrarum largitionum; patrimonium ıcipis Comes rerum priuatarum admirabat, de quibus denuo videndus Guius *de offic. Dom. Aug. III, 1. 16. 25. 32.* XII. Qui fiſco & patrimonio Caeſarum?

XIII. Quicunque ergo res fiſcales adiſtrabant, excuſari poterant a tutela, ı quod bona eorum fiſco obligata fuıt, vt plerisque videtur: ſed quod ilegio ſe poſſent defendere. Hinc dici- XIII. Rei fiſcalis admiſtratio excuſationem dedit voluntariam.

) Quum vero in aerarium ex lege Papia etiam influerent viceſimae hereditatum: iis adminiſtrandis praefuerunt PROCVRATORES XX. HEREDITATVM & PROMAGISTRI XX. HEREDITATVM, quorum mentio fit in marmoribus apud Gruter. *p. CCCCXXXVII, 7. CCCCXXVI, 5. CCCCLIV*, 8.

dicitur, *excusari eos posse* §. 1. *Inst. h. t.* e *vacationem habere L. 10. C. h. t. priuile* *defendi L. vlt. C. qui dari tut. poss.* Vn patet non necessariam fuisse hanc excu tionem, sed voluntariam. Thomas. *N ad Inst. h. t. p. 110.*

XIV. Potestas, quae a tutela excusat, quid? XIV. Eadem de caussa excusantur *qui cum potestate sunt.* Potestas vero uersimode accipitur ab antiquis. No numquã magistratibus vrbanis opponu tur potestates in prouinciis, veluti ap Sueton. *Claud. XXIII. Iurisdictionem fideicommissis quotannis, & tantum in v be delegari magistratibus solitam, in perp tuum; atque etiam per prouincias potes tibus demandauit.* Nonnumquam etia in ipsa vrbe a magistratibus seiungeba tur potestates. In vrbe enim erant, qui i dicerent, quamuis non essent magistrat veluti Praefectus annonae, praefectus v gilum: *L. 1. §. 33. D. de orig. iur.* etiam dicebantur habere potestatem. Por potestas distinguitur aliquando ab imp rio, adeoque tribuitur iis magistratib qui neque vocationem neque prehensi nem habebant, veluti Quaestoribus. Vi infra *Lib. IV. Tit. VI. §. 5.* Nulla haru significationum hic inuenit locum. Cu potestate enim hic esse dicuntur, quicu que sunt cum imperio, id est, magistrat maiores. Huber. *Praelect. ad Instit. I,*

4. V

Vnde ne Aedilitas quidem excusabat .§.4. *D. h. t.* Nam Aediles nec coer- e poterant, nec iubere in carcerem du- nec prehensionem habebant, sed ipsi ius vocabantur. Gell. *Noct. Att. XIII*, Postremo tamen participes huius be- cii facti sunt Senatores, *L. 15. §. 2. h. t.* 10 & *ἄρχοντες τῶν πόλεων*, id est, Du- iiri. *L. 6. §. 16. h. t.*

XV. De aliis excusandi caussis. :V. De (V.) paupertate, (VI.) trium tute- m onere, vt & (VII.) imperiti litterarum il est, quod ex antiquitate monen- i sit. Ast quum (VIII.) & professio li- ilium artium excusarit: huius quae it Romae conditio, ostendendum e- paullo accuratius.

XVI. Professio artis Grammaticae. VI. Grammatici, quos initio LITTE- TOS, vt & LITTERATORES ad- abant, (f) non adeo diu Romae uerunt. Ludimagistris quidem, qui nis litterarum elementis imbuebant ros, semper quidem procul dubio vsi Romani: sed ab his diuersi gramma- erant, id est, poëtarum interpretes. t. *l. c.* Vnde & in iure nostro a ludi- gistris discernuntur. *L. 1. §. 6. D. de ex- rd. cognit.* Grammaticam olim Ro- ne in vsu quidem, nedum in honore fuis-

(f) Teste Sueton. *De Illustr. Gramm. IV.*

fuisse, rudi scilicet ac bellicosa tum c
tate, docet Sueton. *de illustr. Gramm.* I
quo etiam discimus, mediocre eius ex
tisse initium, profitentibus eam artem n
nisi semigraecis. Primus hoc studium
vrbem intulerat Crates Malleotes, qui r
sus ad Senatum ab Attalo Rege inte
cundum & tertium bellum Punic
quum fracto crure decumberet, adsi
differendo, Romana ingenia excita
Sequuti eum sunt alii, praecipue post
Metelli tempora, post quae adeo sen
creuit grammatices honor, vt ne clar
mi viri ab ea se abstinerent, & aliquan
super viginti celebres scholae in vrbe
rerent. Suet. *de illust. Gramm. III.* S
plerique docebant priuatim, aut ce
magno virorum illustrium aere con
cti. Primus centena in annum seste
accepit Verrius Flaccus sub Tiber
Sueton. *de Gramm. XVII.* Postea sen
inualuit, vt & Grammatici publicis
uitati stipendiis publice docerent. A
Spartian. *Vit. Hadr. XVII.* Immo &
nona iis quotannis coepit distribui, qu
aliquoties iis deminutam restitutamc
esse patet ex Symmach. *Epist. I, 33.* C
siodor. *Epist. IX, 21.* vt & *L. 11. C. The*
de Medic. & Professor. Lib. XIII. Tit. III.

XVII. Professio rhetorices. XVII. Serius multo, immo & diffic
us Romae recepti sunt rhetores, quip
qu

s C. Fannio Strabone & M. Valerio
ſala Coſſ. SCo; deinde a Cn. Domi-
Ahenobarbo & L. Licinio Craſſo Cen-
o edicto vrbe expulſos conſtat. Suet.
lar. Rhet. I. Poſtea & rhetoricā priuatim
ere coeperunt plures, quorum aliquot
:nſet Sueton. *de clar. Rhet. II. ſequ.* Pri-
, vt diſerte notat Euſeb. *in Chron. n.*
CIV. publice Romae docuit, ſalariūm-
e fiſco accepit Quinctilianus, idque
Domitiano. At iam Veſpaſianum
nis Graecisque rhetoribus annua cen-
e fiſco conſtituiſſe, tradit Sueton.
. *XVIII.* Poſteriores Imperatores ea
: adeo liberales fuerunt, vt ſalaria rhe-
m ſecundo ſaeculo fuerint ſexcento-
aureorum, id eſt, Philippicorum MD.
ıubon. *ad* Sueton. *Veſp. l. c.* Immo
ıenius rhetor liberalitate Principis ſa-
ım ſexcentorum millium nummum
accipere gloriatur, in *Orat. pro reſtaur.*
. XI.

:VIII. Eadem paene Romae philoſo- XVIII. Profeſſio philoſophiae.
rum fata fuerunt. Ii quoque cum
toribus pulſi A. V. C. DXCII. Idem
ius factum, cum ſub Catone, tum et-
ſub Domitiano, ſub quo Epictetus
que Roma excedere iuſſus eſt. Inter-
amen ſemper priuatim floruit philo-
ıiae ſtudium. Primus philoſophis ſti-
dia & honores conceſſit Antoninus

Pius

Pius. Iul. Capitolin. *Vit. Anton. XI*, post eum D. Marcus, qui omnis ge[n] doctoribus annuam mercedem consti[t] Xiphilin. *LXXI. p. 814.* Hoc quoque rium annum ordinarie DC. aureo[s] fuisse, recte colligas ex Casaub. *No[t]* Sueton. *l. c.* At nonnullis tamen m[a] datum est. Luciani enim tempore gula philosophorum genera accepe[r] decem millia drachmarum, id est, M. [P]lippicos. Lucian. *Eunuch. p. 161. Tomo* Tantundem datum fuit Theodoto phistae apud Philastr. *Vit. Sophist. I*

XIX. Professio medicinae. XIX. Medicina Romae sero coli, & aliquo pretio haberi coepit. Seruos p[e]ne solos ac libertos artem hanc fecisse [pa]tet ex Sueton. *Calig. VIII.* Quinctil. *VII, 2.* Senec. *de Benef, III, 24.* Varr[o] *re rust. I, 16.* Immo & seruas & liberta[s] cisse medicinam, patet ex marmoribu[s a]pud Gruter. *Inscr. pag. DCXXXVI.* occurrit IVLIA Q. L. SABINA ME[DI]CA, MINVCIA O. L. ASTE MEDIC[A] SENTIA EL. S MEDICA quales etiam rant obstetrices, quae medicamenta d[are] solebant. *L. 9. D. ad L. Aquil.* Prim[us] medicos ciuitate donauit Iul. Caesar; S[uet.] *Iul. XLII.* Augustus vero Antonii Mu[sae] liberti opera e graui ac periculoso m[or]bo restitutus, Musae ius auraeorum an[nu]lorum, vniuerso medicorum ordini i[m]

mu

nitatem dedit. Dio Caſſ. *LIII. p. 592.* ic multis Veſpaſiani, Hadriani alioque reſcriptis confirmatum eſt illud ilegium *L. vlt. D. de mun. & hon.* Poſtea im nimis multi medicinam profeſſi nunitate fruerentur: certum definiri nerum placuit. *L. 7. D. de exc. tut.* Ander porro medicis annonas addidit. nprid. *Alex. XLII.* Poſteriores vero Imitores eorum immunitatem auxerunt onfirmarunt plurimis conſtitutionibus, etiamnum exſtant in *C. Theod. tit. de ic. & profeſſ* Vid. Briſſon. *Ant. Sel. II, 3.* etiam ſequente capite oſtendit χειρουρ-imul fuiſſe pleroſque medicos. Hinc *ulnerarii* vel *vulnerum medici* vocan- Plin. *Hiſt. Nat. XXIX, 1.* vt & *medici chii.* Marmor apud Manut. *Orthog. 43.*

CARESTAE. CONSERVAE. ET. CONIVGI,
GELADIVS. ANTINOVS. DRVSI.
MEDICVS. CHIRVRG.
BENE, MERENTI. FECIT.
EA. VIXIT. AN. XVII.

if. Grut. *Inſc. p. CCCC. 7.* vbi laudatur DICVS CLINICVS. CHIRVRGVS. OCVLIVS.

X. Iurisprudentiae ſtudium Romae per floruit. Primus illud profeſſus eſt erius Coruncanus. *L. 2. §. 2. D. de O. I.* Quem XX. Profeſſio iuris prudentiae.

Quem deinde alii ſequuti ſunt, qui ta
vt Cicero ait *in Bruto* XLI. *nullun*
ad eam rem tempus ipſi ſeponebant, ſe
dem tempore & diſcentibus ſatisfaciebar
conſulentibus. Sic verbi gratia Q. Sca
la, quanquam nemini ſe ad docen
dabat, tamen conſulentibus reſpon
do ſtudioſos audiendi docebat.
Brut. LXXXIX. Vid. ſupra *Proem. n*
43. Neque tamen certi quidam atqu
dinarii erant iuris profeſſores, ſed, vt c
que ſtudiorum ſuorum habebat fiduc
ita conſulentibus aeque ac diſcentib
videtur dediſſe. Poſtremo & iure
ſulti publice, certo ſtipendio cond
Romae docere coeperunt, eaque ſc
iuridica in occidente vnicatam freq
fuit, vt ex omni occidente eo iuuenes
fluerent. *L. 1. C. de vet, iur. enucl.* Alte
Rer. Aquit. III. 5.

XXI. Qualis fuerit Romae ſchola publica.

XXI. Florentiſſima ergo Romae
ſchola, in auditorio Capitolino, in
Theodoſii & Valentiniani aeuo do
rant Rhetores Latini tres, Gramm
Latini decem, Sophiſtae Graeci quin
Grammatici Graeci decem, Philoſo
vnus, iurium profeſſores duo. Con
Antiq. Acad. Diſſert. I. p. 22.

XXII. Quales ſcholae per prouincias.

XXII. In prouinciis quoque florue
ſcholae publicae, Auguſtoduni, Burc
li, Tholoſae, Narbonae, Mediolani,
thag

ine, & in plerisque ciuitatibus hono-
ribus, in quibus tamen non nisi rhe-
s & grammatici vtriusque linguae do-
e videntur. Conring. *l. c. p. 16. sequ.*
riente alia quodammodo fuit schola-
conditio. Alexandriae enim iam
ab Antoninorum aetate floruit scho-
-ρoσoφιςῶν, id est, medicorum, tantae
ritatis, vt ad commendationem me-
illud satis esse videretur, si fuisset A-
idriae aliquamdiu commoratus. Am-
. Marcellin. *Hist. XXII, 43.* Con-
Medicin. Hermet. IX. Beryti vero &
tantinopoli etiam ius ciuile tradi-
Et Beryti quidem iam saeculo ter-
xeunte studia iuridica floruerunt,
. qui aetat. vel profess. se excus. Gre-
Thaumaturg. Paneg. Origen. p. 57.
ue scholae tanta fuit celebritas,
am μητέρα τῶν νόμων adpellare
dubitet Eunap. *vit. Proaeres. p.*
:d vrbs paullo post Iustiniani tempo-
rae motu euersa est. Agath. *II, p.*
Constantinopoli iuris professio-
reliquis addidit Theodosius, philo-
ae vero adiecit Iustinianus, vt adeo
a Constantinopolitana Romanae illi
mnia fuerit similis. Conring. *Ant.*
Diss. I. p. 21. sequ. Alibi quam Ro-
Constantinopoli & Beryti ius Ro-
im doceri vetuerat Iustinianus *L. 1. C.*
t. iur. enucl.

XXIII. Immunitas a tutelis Professoribus concessa,

XXIIII. Omnes ergo grammatici, r
tores & medici Romae docentes, au
patria has artes exercentes, qui intra nu
rum erant, a tutela & cura habebant
cationem. §. 15. *Inst. h. t.* L. 6. §. 1. *D. h.*
tit. C. de profess. & medic. Iisdem & ph
sophi accensentur *L. 6. §. 5. D. h. t.* v
iureconsulti Romae docentes *L. 6. §*
D. eod. Immo omnes vbique *L. 6. C*
profess. & med. Minus vero eo priuile
gaudebant hydraulae, poetae, aliiq; qui
nullus in scholis publicis erat lo
Vinn. *Comm. ad §. 16. Inst. h. t. p. 139.*

TIT. XXVI.

DE

SVSPECTIS TVT RIBVS VEL CVRATO RIBVS.

NOn solum excusari, sed et ar
a tutela & curatione nonn
poterant, immo & remoue
vel dolose vel segniter pupillo
minorumque res administrare &
rare dicerentur. Tales dicebar
SVSPECTI, & de his ad hunc titu
agendum.

I.

. Suſpecti crimen ex lege XII. Tabu- ım deſcendere, ipſe agnoſcit Imperator nc. *Inſt. h. t.* vt & Vlpianus *L. 1. §. 2. D. uſp. tut.* In iis enim cautum fuerat: TVTOR DOLO MALO GERIT, TVPERATO, QVANDOQVE FI- TA TVTELA ESCIT, FVRTVM PLIONE LVITO. Gothofr. *Leg. Tab. Tab. VII.* Quamuis vero *ſuſpe-* 'ocabulum in hac lege non occurrat, cipue tamen *ſuſpicio* eſſe dicebatur, dolus malus videbatur metuendus. : Terentius *Eunuch. III, 3,* I. Suſpecti crimen e XII. Tabulis.

- - - *Iam tum erat ſuſpicio,*
Dolo malo haec fieri omnia.

m ergo de eo tutore in lege agere- qui minus ex fide tutelam gereret: :onſulti eum vocarunt SVSPE- /M, quemadmodum & actionem i- *crimen ſuſpecti* (a) adpellabant. *princ. h. t.*

Suſpecti poſtulari poterant omnes 'es, ſiue dati ex lege Atilia, ſiue te- entarii, ſiue legitimi. Immo & pa- i huic iudicio erant obnoxii, dum- modo II. Quinam ſuſpecti fieri potuerint? quinam poſtulare?

) Crimen hic eſt idem ac accuſatio, quare & Theophilus κατηγορίαν vertit. Vid. Briſſon. *de Verb. ſign. voce crimen* p. 153. *ad princ. Inſt. h. t.*

modo eorum famae parceretur. Im
& omnes postulare suspectum pote
promiscue, vnde & *quasi publica* erat h
accusatio §. 3. *Inst. h. t. L. 1. §. 6. D.*
Quamuis enim vere publicum non
hoc iudicium, quum caussa ne qui
criminalis haberetur: in multis ta
imitabatur iudicia publica. Praeterq
enim quod cuiuis e populo accus
ius esset: vocabula etiam eiusmodi a
bebantur, quorum alias in publicis
tum iudiciis erat vsus, vt puta, *crim*
accusatio, quae omnia κατ' ἀναλογίαν in
caussa vsurpantur. Hub. *Praelect. ad Inst*

III. Suspectis interdicebatur administratione, eorumdem remotio & infamia.

III. Suspectis hac actione factis, pr
omnium administratione tutelae inte
cebatur, & interim dabatur curator
C. h. t. Deinde si vel dolo malo, vel
pa sua, parum diligenter tutelam ge
adpareret, remouebatur, ab eaque p
nec promissa satisdatio liberabat. §
Inst. h. t. Praeterea & infamis era
tor, quotiescumque doli fuerat conui
§. 6. *eod.* Hinc *turpe tutelae iudicium*
cat Cicero *de Orat. I, 26.* & *pro A. Cae*
III. Idem *pro Q. Roscio Comoedo*
Si qua sunt priuata iudicia summae e
mationis, & paene dicam capitis, tria
sunt, fiduciae, tutelae societatis. Aeq
nim perfidiosum & nefarium est, fidem
gere, quae continet vitam, & pupillum
in

e, *qui in tutelam peruenit; & socium fal-* , *qui se in negotio coniunxit.*

V. Nonnumquam etiam, si dolum in- em aliaque delicta interuenisse adpa- :t, tutores tam nefarii ad Praefectus i remittebantur extra ordinem puni- i: §. *10. Inst. h. t.* maxime si libertus tu- filios vel nepotes patroni fraudasset. . *eod.* Quum enim merum in vrbe erium non esset penes Praetores, penes Praefectum vrbi, cuius iam in- temporibus Augusti erat, animad- :ere in crimina, quae intra vrbem, centesimum milliare extra eam, com- :erentur: (Tacit. *Annal. VI, 11.* Dio *. LII. p. 547.* Suet. *Aug. XXXVII. L. 1. c. §. 3, 4. 10. D. de praef. vrb.*) oportebat iino praetorem reos animaduersione supplicio dignos ad Praefectum vrbi ere. IV. Poena tutorum quorumdam extraordinaria.

'. Ceterum ab hoc iudicio diuersa e- ictio de distrahendis rationibus, quae :a demum tutela contra tutorem, qui im aliquid subtraxerat, dabatur in du- n, quo pertinent vltima legis XII. Ta- irum verba: QVANDOQVE FINITA TELA ESCIT, FVRTVM DVPLIONE TO. Conf. *L. 55. §. 1. D. de admistr. & c. tutorum.* Sed de ea actione satis lta notant doctores, nihil vt addendum a nobis videatur. V. Actio de distrahendis rationibus.

ADPENDIX.

LIBRI I.

DE

IVRE ANTIQVO C
VIVM ROM. LATINORVM
ITALIAE, PROVINCIARVM
VT ET STATV PEREGRI-
NORVM.

Liber Institutionum primus tot agit de diuisionibus person rum ratione status. Quu que personarum status maxime t plex in iure Romano attenderet *libertatis* puta, *ciuitatis* & *famili* Tribonianus non nisi eas attulit di siones personarum, quae ad liber tis familiaeque statum pertine videbantur. De ciuitatis sta nihil disseruit, forsan quod e quae huc pertinent, iura tantum n omnia euerterat Antonini Carac lae constitutio, de iure ciuitatis cu omnibus orbis Romani incolis com municando. Ast quamuis excusa

h:

in re mereatur Tribonianus: nos
ıen forſan non aeque videremur
uſandi, ſi tam praeclaram anti-
tatum Romanarum partem, quae
iuris noſtri veterumque aucto-
ı locis tam egregiam lucem accen-
plane praetermitteremus. Lice-
ergo poſt Car. Sigonii, Ez. Span-
nii, aliorumque luculentiſſimas
nmentationes (a) ea de iure ci-
m Romanorum, Latinorum, Ita-
um, prouincialium, deque ſta-
& conditione peregrinorum hic
ıiunctim exhibere, quae ad illu-
ındum ius Romanum quam ma-
ıe facere videbuntur.

I. Ex

a) Haut pauci de hac re egregios ediderunt commentarios. Caroli Sigonii & Ez. Spanhemii aeterna atque excellentiſſima opera nemini ignota ſunt. His addendi Alex. ab Alex. *Genial. Dier. IV, 10.* Onuphr. Panuin. *de Imp. Rom. V.* Selden. *de Synedr. II. p. 62.* Henr. Dodwell. *Praelect. Combden. p. 194.* Petr. Ioſ. Cantelius *de Rep. Rom. p. 208.*

I. In Romano imperio alii erant ciues, alii Latini, alii Italici, alii prouinciales.

I. Ex quo Roma initio per Lati tum per Italiam, ac denique per vni sum paene terrarum orbem arma vi cia circumtulit: quadripartita esse co hominum huic imperio subiectorum ferentia. Alio enim iure CIVES, LATINI, alio ITALICI, alio deni PROVINCIALES vtebantur. Pri tres gradus coniungit Claudius Imp. a Tacit. *Annal. XI, 24.* *Omnia P. C. q nunc vetustissima creduntur, noua fue plebeii magistratus post patritios,* LAT *post plebeios, ceterarum* ITALIAE *ge um post Latinos.* Habes hic *ciues, L nos, Italicos*, ita coniunctos, vt inte gas, *ciuitatem iure Latii*, hoc *iure Ital* praestitisse. Omnium postremae con tionis erant *prouinciales*, quos ideo It cis postponit Suet. *Vespas. IX.* *Ordi exhaustos suppleuit, honestissimo quoque I licorum ac prouincialium adlecto.*

II. Peregrini qui fuerint?

II. Quicunque neque ciuitatis, ne vllo horum iurium fruebantur, ii vete bus *hostes*, & paullo post, inflexa in de rius huius vocabuli significatione p regrini vocabantur. Cic. *de offic. I, 12.* F stus *voce hostis. p. 297.*

DE IVRE QVIRITIVM ET CIVITATIS.

III. Olim omnes, qui Ro-

III. Ac primo quidem, quum noua vr non admodum adflueret ciuibus; pr miscu

ſcue iura ciuitatis impetrabant, qui-
nque vel in vrbe vel in agro Romano
res figere conſtituerant. *Liu. I, 8.* Im-
) tantum erat Romuli ſtudium amplifi-
ıdi ciuitatem, vt & hoſtes deuictos
:rumque in vrbem transferret, agro-
e adſignato, in curias eos adſcriberet.
ınc in modum ciuitatis iura commu-
:auit cum Camerinis, Antemnatibus,
uſtuminis, ac poſtremo etiam Sabinis
onyſ. Halic. *Antiquit. Rom. II, p. 103. &*
Vnde denuo Claudius apud Tacit.
ıal. XI, 24. At conditor noſter Romulus
tum ſapientia valuit, vt plerosque popu-
eodem die hoſtes, dein ciues habuerit.
uuti ſunt hoc exemplum ceteri Re-
qui Albanos, aliosque populos de-
os Romam tranſtulerunt, ac ciuitatis
:runt participes. Qua de re Cicero,
Cornel. Balbo XXXI. Illud vero ſine o-
dubitatione maxime noſtrum fundauit
erium, & populi Romani nomen auxit,
d princeps ille creator huius vrbis Ro-
us federe Sabino docuit, etiam hoſtibus
piendis augeri ciuitatem oportere. Sic
io, vt recte obſeruat Dionyſius *IV. p.*
ἅπασι τοῖς ξένοις ἐπέτρεψαν τῆς πόλεως
ἔχειν; *quoslibet exteros admittebant ad*
ciuitatis, ne iis quidem excluſis, qui
ıſta ſeruitute fuerant manumiſſi. Hos
n omnes e Ser. Tullii inſtituto ciues

mam commi- grarunt, promi- ſcue ci- ues facti.

Romanos factos, & in quatuor vrb
ciuium Romanorum tribus descriptos
ex eodem adparet Dionysio. No
gnius aliquamdiu, libera iam repub
prouiderunt Romani, vt ciuitatis
cum quamplurimis communicare
maxime post captam & incensam a
lis vrbem, quam vt tanto splendidiu
staurarent, nouos & peregrinos ciues a
uerunt ex Veientibus, Capenatibus &
liscis, iisque agri partem adsignarunt,
Liuio *VI*, 4. Et sane prudenter id
uisum est a Romanis. Quum enim
manae reipublicae salus in armorum v
sita videretur, quae nulla esse poter
ne numerosa ciuium multitudine: n
to de augendo ciuium numero c
maxime fuere solliciti, vt luculenter o
dit Dionys. Halicarnass. *II. p. 89. & III p*

IV. Postea & aliis, qui in oppidis suis manebant ius ciuitatis datum.

IV. Postea factum est, vt praeter
qui domicilium in vrbe vel agro R
no constituerant, quiue in vrbanas ve
sticas tribus fuerant descripti, etiam p
grinis aliorum oppidorum, & qui i
remanebant, incolis, aut victis etiam
tamen in vrbem abductis hostibus,
do sigillatim, modo vniuersis, ius R
nae ciuitatis Senatus populique iu
atque auctoritate deferretur. Sic
nysius Halic. *II. p. 89.* obseruat, Rom
captas vrbes non exscidisse, sed in

n

isse colonos, ἐνίοις δὲ καὶ πολιτείαν μεταδοῦναι, *alios ciuitatem dedisse.* Quo pertinet etiam illa Liuii *XXVI, 24. Iam inde maioribus traditum morem colendi socios, quibus alios in ciuitatem atque aequum in ius accepissent.* Quicunque ergo pti Romanae ciuitatis iura in oppidis manebant, ii *municipes* dicebant. Simul ac vero Romae fortunarum suarum sedem collorabant: *ciues ingenui* erant, ceu eos vocat Cicero *Bruto.* Sic M. Porcius Cato, quamdiu sculi commoratus, municeps fuit; vRomam commigrauit, ciuis Romanus, muis iam ante iure ciuitatis in municipio suo frueretur. Sigon. *de antiquo ciu. Rom. I, 1. p. 16.* Ex quo patet, alifuisse *ciues ingenuos*, vel optimo iure es, alios *municipes.* Illi Romae docilium tribum & honorum petitionem rant consequuti: hi, tametsi tribum ue honorum petitionem adepti essent, ien domicilio carebant.

Vnde alii ciues ingenui alii municipes.

V. Hi, (tametsi alias ciuis Romanus rium ciuitatum ciuis esse haut posset,) a in municipio suo, tum Romae maratus recte gerebant, ideo quod non a duarum diuersarum vrbium, quam vis, etsi aliqua inter eas priuati iuris esvarietas, ciues censerentur. Ez. Spanm. *Orb. Rom. Exerc. I, 1. 7. p. 13. Tom. Thes. Ant. Rom.* Duplex ergo municipibus

V. Municipum duplex erat patria, sed Roma tamen patria maior.

pibus erat patria; altera, in qua nati; tera, qua excepti erant, quamuis ha veluti maior esset, & illa in hac con neri videretur, vt praeclare ostendit Ci ro *de Leg. II, 1.* Et hinc saepe fiebat, vnus idemque & Romae & in municip suo summos honores gereret. Ita Mi dum iam Romae consulatum petebat, D ctator erat Lanuuii in patria natura Cicero *pro Milone XXXVII.* Et Cicer nis filius Aedilis apud municipes su Arpinates patris voluntate factus est, te eodem Cicerone *Epist. XIII, 11.* Imm ipse Hadrianus iam Imperator veteri ri in patria sua Quinquennalem se cre passus est. Spartian. *vit. Hadr. XX.* In ter municipes tamen & ciues ingenu aliquam fuisse priuati iuris varietate paullo post docebimus.

VI. Hinc porro ciuitate donati et iam Latini quidam, sed non eodem iure.

VI. Postea, vbi maior paullatim dign tio Romanae ciuitatis esse coepit: i ciuitatis etiam cum quibusdam Latii po pulis vel ad augendam rem Romana vel honoris caussa communicari coep Liu. *VIII, 13. & 14.* Eius beneficii La norum populis ac Hernicis dati prim auctor Spurius Cassius, Consul. Diony Hal. *VIII. p. 538. sequ.* Ast quum consu ille popularis & de adfectata tyranni suspectus, tam late hoc populi Roman beneficium interpretaretur, vt Latinis &

Her

ınicis cum iure ciuitatis etiam ius suf-
ii datum contenderet: solebant dein-
Romani ius ciuitatis ita dare, vt pro di-
so sociorum in populum Romanum
io, modo ius suffragii simul concede-
, modo illud disertis verbis excipe-
. Primi sine iure suffragii ciuitatem
perunt Caerites. (b) Strabo *Geogr.*
222. Gell. *Noct. Att. XVI*, 13. Mox
ımpanis equitibus, Fundanis & For-
ıis eadem lege data ciuitatis iura.
VIII, 14. nec non Acerranis, Liu. *VIII*,
nagninis, Liu. *IX*, 43. aliisque pluri-
de quibus accurate Ez. Spanhem.
Rom. Exerc. I, 1. 8. *p.* 16. *sequ.* Con-
ı Lanuuini, Aricini, Nomentani, Pe-
aliique in ciuitatem ita accepti sunt,
iure ferendi suffragii, & capiendi in
muneris gauderent: vnde & eius-
i oppida MVNICIPIA dicta, vt do-
Vlpian. *L.* 1. §. 1. *D. de municip.*

VII.

) Inde factum, vt Censores eos, quos suffragii iure priuabant, *in Caeritum tabulas referre* dicerentur. Gell. *l. c.* Ascon. Paedian. *in* Ciceron. *Diuinat. p.* 1759. De his intelligendus Horatius *Epist.* I, 6.

- - - - caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis
Vlyssis.

(c)

VII. Qui in Latinis ciuitatibus magistratus gesserant, fiebant ciues.

VII. Inualuit praeterea, vt etiam *Latii* via pateret ad iura ciuitatis iis ... mnibus, qui in patria, Latio donata, ... gistratus gesserant. Appian *de Bell. C...* *II, p. 443.* Strabo *IV. p. 187.* Quod ... Traiani adhuc aeuo valuit, vt patet ... verbis Plinii *Paneg. XXXVII. His quo... quibus per Latium ciuitas Romana pat... set.*

VIII. Ciuitatem quoque impetrabant Latini, si stirpem domi reliquissent, aut aliquem accusassent repetundarum.

VIII. Postremis reipublicae tempo... bus latius paullatim diffusum est ill... Romanae ciuitatis beneficium. Qu... enim paullo ante quibusdam tantum ... tii vrbibus ius ciuitatis Romanae sum... beneficii loco concederetur: lata dein... lex est, vt e sociis ac Latini nominis p... miscue, qui stirpem ex se domi reliqu... rant, ciues Romani fierent. Liu. *XLI...* Accessit altera lex lata a Seruilio Gl... cia, vt Latinis esset ius ciuitatis conseque... dae in illius ciuis seu senatoris locu... qui accusatus ab iis repetundarum, a R... manis fuisset damnatus. Cicero *pro B... bo XIV.*

IX. Ciuitas cum omnibus Latinis & Italis communicata legibus Iulia & Plotia.

IX. Primus C. Iulius Caesar, (c) cu... P. Rutilio Lupo anno V.C. ɔɔclxiii, la... le...

(c) Non leuiter ergo errat editor Cice... nis orationum Parisiensis nouissimus, q... hanc legem Iuliam latam putat a Se... Iul...

Iulia, ciuitatem sociis ac Latini no-
is dedit, qui flagrante bello Italico in
manserant. Appian. *Bell. Ciu. I. p.*
Cicero *pro Balbo XXI.* Postea con-
o tristi illo bello sociali, vel anno V.
ↃCLXIV. Cn. Pompeio Strabone con-
, vt putat Vellei. Paterc. *II, 17.* vel se-
ite anno IↃCLXV, L. Cornelio Sulla &
Pompeio Rufo Coss. (d) lata lege
ia a M. Plautio Siluano, Tribuno
is, ciuitas communicata cum omni-
sociis ac Latini nominis, immo &
grinis illis, *qui federatis ciuitatibus ad-*
ti fuissent, si tum, quum lex ferebatur,
ilia domicilium habuissent, & si sexa-
diebus apud Praetorem essent professi.
ro *pro Archia Poeta VII.* Postremi
i posuerant Lucani & Samnites, sed
os tamen ciuitate donari placuit A.
V. C.

Iulio Caesare, Consule A. V. C. IↃCLXII.
Multoque grauior error est Ant. Augusti-
ni, *de Leg. & SC. p. 120. T. 1. Thes. Ant.*
Rom. qui Caesarem Dictatorem huius le-
gis auctorem fingit. Rem conficere po-
test Appianus *de bello Ciu. I. p. 379.* Vid.
Ezech. Spanhem. *Orb. Rom. I, 1, 13. p. 30.*

) Minime vero subsequente Cinnae con-
sulatu, vt tradit. Flor. Epit. Liu. *Lib.*
LXXX.

(e)

V. C. ɔɔcLXX. Flor. *Epit. Liu. LXXXIV*
quo loco etiam constat, nouis his ciui
per vniuersam Italiam ius suffragii fu
datum. Et initio quidem in octo no
id est, postremas tribus vrbanas coni
fuerant; postea in veteres XXX. posi
ritos P. Sulpitii, Tribuni plebis & C. M
rii conatus translati sunt a C. Cinna c
sule. Vellei. Paterc. *II, 20.* Appian. *de*
lo ciu. I. p. 380. Ex quo tempore aec
per omnia iure vsi sunt ciues Romani
teres & noui per vniuersum Latium &
taliam. Ez. Spanh. *Orb. Rom. I, 11, p*

R. Paullo post & Gallis cisalpinis ciuitas data. X. Italia tum a supero mari Arim
& Ancona, seu Rubicone fluuio, ab in
riore Luca terminabatur: reliquum t
ctum ad Alpes vsque Galli Cisalpini
Veneti insederant. Galli porro in Cis
danos & Transpadanos diuidebant
Priores ciuitate donati Cispadani, vtp
Italiae propiores. Ez. Spanhem. *O*
Rom. I, 1, 14. p. 32. Postea & Transpa
ni ciuitatis iura obtinuerunt vna cu
Venetis. Nam quum antea Latii ius i
petrassent a Pompeio Strabone: (Asco
Paedian. in Ciceron. *Pison. p. 262.*) ipsi
ciuitatis ius eis dedit C. Iulius Caesar an
V. C. ɔɔccvii. Dio Cass. *Hist. XLI. p.*
Vnde non mirum Galliam hanc Cisal
nam ab eo tempore TOGATAM d
coepisse. Tam pleno enim iure ciuita
iu

fuerant consequuti, vt & ad suffra-
ferenda petendosque honores non
us ac reliqui ciues, admitterentur.
:on. *Caes.* *IX.* Ez. Spanh. *Orb. Rom.*
6. p. 39.

XI. Extremis reipublicae temporibus intra Alpes stetit datae ciuitatis Ro-ae beneficium: sed & cum multis ali-entibus est communicatum. Exem-esse possunt vniuersi Gaditani in vl-ore Hispania, quos secundo consula-uitate donauit Caesar. Dio Cass. *Hist.* *p. 161.* Idem pro lubitu deinde quas-alias ciuitates Hispaniae hoc ingen-neficio ornauit. Auct. *de Bello Hisp.* Dio Cass. *XLIII. p. 233.* Quemad-um & medicis, aliisque ea iura con-. Suet. *Caes. XLII.* immo & Siculis ibus ciuitatem, inaudito exemplo, te-ento legauerat, quod legatum lata lege rmauit Antonius. Cic. *Epist. ad Fam.* *12.* & *Philipp. I, 24.* Verumtamen ae lex nii non valuisse videtur. Sane sub isto adhuc plerasque Italiae ciuitates i iuris fuisse, discimus ex Plin. *Hist.* *II, 8.* XI. Vt & aliis quibusdam gentibus

XII. Sub Imperatoribus multo magis ti sunt Romanae ciuitatis fines. Au-s, teste Suetonio *Aug. XL*, *ciuitatem ssime dedit, adfirmans, se facilius passu-sco detrahi aliquid, quam ciuitatis* XII. Augustus parce ciuitatem, sed quibusdam tamen, dedit.

Romanae vulgari honorem. Idem leges h
paucas dedit, quibus aditus ſordidis
minibus intercluderetur ad ciuitat
Qualis praecipue eſt lex Aelia Sentia
qua infra ſuo loco agetur. Vid. Suet
Aug. XL. Immo inter extrema manc
eius, Tiberio & S. P. Q. R. data etiam h
erat *μητ' ἂν ἐς τὴν πολιτείαν συχνοὺς ἐσγ
Φωσιν, ἵνα πολὺ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τὸ ὑ
κοον ᾖ. ne multos iure ciuitatis donar
quo magnum inter ipſos & ſubiectos diſ
men remaneret.* Dio Caſſ. *Hiſt. LV
541.* Quibusdam tamen Auguſtum i
ciuitatis dediſſe, patet ex Suet. *A
XLVII.* Idque inprimis etiam patet e
ius numis, in quibus laudantur Hiſpa
municipia, de quibus Io. Vaillantius
Colon. num. & Ez. Spanh. *Diſſ. de praeſt.
miſſim. V. p. 768. & Orb. Rom. I, 2, 18. p.
ſequ.* Eadem liberalitate etiam Tibe
& Caius Caligula ciuitatem quibusd
dederunt, ceu ex numis & inſcriptio
bus idem docuit Ez. Spanhemius.

XIII. Liberalior ea in re Claudius.

XIII. Claudius Imperator varie ſe g
ſit in concedenda negandaue ciuit
Quosdam ciuitatem Romanam vſurpan
in campo Eſquilino ſecuri percuſſit. S
Claud. XXV. Alias Latinis, naues mercatu
cauſſa fabricantibus, ius Quiritium de
Suet. *ibid. XIX.* Vlpian. *Fragm. III, 1.
6.* Idem non ſolum Galliae comatae p

ribus, sed & vniuersae Galliae Coma-
ius ferendi suffragia, petendique ho-
es dedit. Qua de re Tacit. *Ann. XI, 24.*
ec. *de Benef. VI, 19.* Immo multis eum
fertim iura ciuitatis ac fine discrimine
isse, quin venalia illa eius libertos ha-
se, testatur Dio Cass. *Lib. LX. p. 676.* Vn-
gregiam lucem capit vox illa Tribu-
ilitum Actor. XXII, 25. quam egregie
trat Ez. Spanh. *Orb. Rom. I, 2, 19. p. 52.*

V. Nero, vbi in musicis & curulibus olympiam agonibus victor fuerat a ibus proclamatus, vniuersam Acha- ibertate, iudices ciuitate Romana & nia grandi donauit, quod benefici- iam iis, qui pyrrhicham saltauerant, essit. Suet. *Ner. XII.* Galba *ciuita- omanam raro dedit*, teste Suet. *Galb.* dedit tamen Bargiasensibus, Lacco- nsibus, Deobrigensibus & Talabri- ous, immo & Vesontinis & Cluni- us, si fides numis sub Galba cusis, in is haec oppida Hispaniae & Galliae ICIPIA dicuntur. Claud. Chiefflet. *t. I, 28.* Harduin. *Num. Vrb. p. 120.* Vail- *de Colon. T. 1. p. 105.* De Othone con- um praeter quasdam alias largitio- ingonibus vniuersis ciuitatem Ro- n dedisse. Tacit. *Hist. I, 78.* Vespa- XIV. Quibusnam Nero, Galba, Otho, Vitellius Vespasiani ciuitatem dederint?

 sianum

ſianum Stobienſes (e) in Macedonia
uitate donaſſe, conſtat ex numo a
Spanhem. *Diſſ. de num. prou. p. 767.* & P
Hiſt. Nat. IV, 10. Idem vt & filii ſaepe
ciuitatis veteranis, liberis poſteriſque
rum dederunt, vt patet ex marmoribu
pud Gruter. *Inſcr.* p. DLXXIII, 2
DLXXIV, 5. 6. & p. DLXXV, 1.

XV. Traiani & Hadriani in danda ciuitate libertas.

XV. Hiſpaniae potiſſimum Traia
fauit, ipſe Hiſpanus. Vnde in eius nu
occurrunt municipia Italica, Inlipe
Albengenſe, Vrgauonenſe. Quibu
marmore apud Gruter. *Inſcr. p. CXI*
addendi Icaeditani, Lancienſes oppid
Talori, Interranienſes, Colarni, Lanc
ſes, Transcudani, Arani, Meidubrige
Arabrigenſes, Banienſes, Paeſures, quo
mnes a Traiano demum ciuitate don
non vana diuinatione coniicit Ez. Sp
Orb. Rom. I, 2, 21. p. 58. Idem Princeps ſing
quibusdam ſubinde ciuitatis iura dedi
gatu amicorum, vt patet ex Plin. *Epiſ*
22. 6. 107. 108. Quin quum viceſimas
reditatum antea pendere cogerentur
ciues: eos hoc onere primum Nerua
inde & Traianus liberauit. Quod Prin
beneficium collaudat Plin. *Paneg. XX*
Hadrianus, ſequutus Traianum, *La*
m

(e) Eos tamen ſua aetate iuris Italici f
tradit Vlpian. *L. 8. §. 8. D. de cenſib.*

'tis ciuitatibus dedit, tributa multis re-
t, vt loquitur Spartian. *Vit. Hadrian.*
l. Ast datae ab eo ciuitatis nulla vs-
m fit mentio, nisi quod in marmore
eo legantur MVNICIPES MVNI-
'I. T. AELI. HADRIANI. AVG.
'ILITANI. Grut. *Inscr. p. CCLXII,*
Vnde Ciuilitanos ab eo ciuitate do-
ɔs, colligit Spanh. *Orb. Rom. I, 2, 22. p.*
Sunt equidem, qui Hadrianum aucto-
putant celeberrimae illius constituti-
de ciuitate cum vniuerso orbe Ro-
o communicata, quos in eum erro-
induxit Chrysostom. *ad Act. Apost.*
V. p. 875. Tom. IV. edit. Sauil. Sed hos
nem fugere, paullo post clarissime
rebit.

An. Hadrianus auctor constitutionis, qua ciuitas cum orbe Romano communicata?

XVI. An ea Constitutio tribuenda Antonino Imperatori?

VI. Aeque fallitur Iustinianus Impe-
r, qui celebrem illam constitutionem
nino Pio tribuit *Nou.* LXXVIII, *s.*
n ante Spanhemium tantum non o-
s caeca fide ea in re sequuti sunt. (f)
quamquam amplificatum esse ab An-
no ciuium numerum, vel ex numo
cipuae raritatis constat, in quo AM-
ATOR CIVIVM dicitur: discrimen
tamen

)Contrarium tamen ante Spanhemium ob-
seruarunt Wesembec. *Paratit. ad L. 17.*
D. de statu hom. & Petit. *Leg. Attic. p. 136.*

tamen ciuium Latinorum, Italicor
prouincialium, etiam poſt Antonini
tempora ſuperfuiſſe, cum ex aliis l
adparet, tum ex Inſcriptione apud G
ter. *p. cccviii, 1.* ex qua ſimul diſcir
Antoninum Carnis & Catalis propter
dilitatis gradum apud Tergeſtanos
ſtum, iura ciuitatis Romanae dediſſe

XVII. *An eam Marcus Imp. ediderit?* XVII. Porro & ii errant, qui cum Vi
re *in vita Marci* M. Antoninum h
conſtitutionis auctorem faciunt, in q
ſententiam etiam Caſaub. *ad* Spart
Hadr. XXI. paullo videtur procliu
Nam ſuperfuiſſe ſub hoc principe i
ciues & peregrinos diſcrimen, pate
celeberrima Lugdunenſium Epiſtol
pud Euſeb. *Hiſt. Eccl. V, 1.* vbi aiunt:
μὲν ἐδόκουν πολιτείαν ῥωμαίων ἐσχηκέναι, τ
ἀπέτεμνε τὰς κεφαλὰς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐ
πον εἰς θηρία. *Quicumque Romani ciues*
perti ſunt, capite truncati: reliqui tradit
ſtiis. Atqui ſcripſerunt haec Lugdun
ſes extremis Marci Imperatoris an
inde recte colligere videmur, M. Ant
num non ſuſtuliſſe illud diſcrimen, q
inter ciues ac peregrinos interceſſit.
lud tamen certiſſimum eſt, tam libera
in dando ciuitatis iure fuiſſe M. Ant
num, vt Ariſtides Rhetor *Orat. in Rom. p.*
ſcribere non vereatur: *ξένον δὲ οὐδένα,*
ἀρχῆς ἢ πίστεως ἄξιος, nec peregrinum cen

qu

mquam, qui magistratu vel fide dignus sit ωμαῖον ἢ πόλεως, ἀλλὰ γένους ὄνομα κοινοῦ ῆν εἶναι, *Romanum non vrbis alicuius, communis cuiusdam generis nomen esse:* uae sunt huius generis alia. Ez. Spanh. *Rom. II, 2. p. 67. sequ.*

XVIII. *An ea tribui possit Commodo, Pertinaci, Iuliano, Pescennino, Seuero?*

VIII. Non minus liberaliter iura ciui- Romanae plurimis dedisse vdentur nmodus, Pertinax, Didius Iulianus, enninus Niger, Seuerus. Sed nec tamen discrimen illud sustulisse lucu- er ostendit Spanh. *Orb. Rom. II, 4. & 73. sequ.*

XIX. *Verus auctor est Caracalla,*

IX. Verus ergo famosae illius consti- nis auctor est Antoninus Caracalla, primus edixit, vt, *in orbe Romano essent, omnes ciues efficerentur. L. 17. D. tu hom.* Occasionem datae huius le- locent Excerpta Dionis *Valesiana p.* scilicet iam pridem Augustus vicesi- induxerat locupletando aerario mi- , quod vectigal ex hereditatibus & missionibus dependebatur, de quo ridem luculenter egerunt Valesius um Dionis locum, Salmas. *de modo* XIX. Petr. Burmannus *de Vectigal. i Romani XI.* & iam ante hos Iac. Cu- *Obseru. V, 16. XI, 24.* Pendebant istud gal ex Augusti instituto extranei ani ciues, qui hereditatem adibant, vel pauperes essent hereditates, vel

ipsi heredes agnationis iure ex lege
Tabularum hereditatem sortirentur.
Cass. *LV. p. 565.* Postea mitiores prin
pes quibusdam cognatis vicesimae va
tionem subinde dederunt. Plin. *Pa*
XXXVII. Ast Caracalla, quum largit
nibus stupendis eluuionem fisco intu
set: duplicato illo onere decimam lo
vicesimae induxit, cuius decimae prae
Excerpta Dionis meminit etiam Vlpiar
apud Auctorem Collat. Leg. Mos. & R
XVI. *fin.* Vt ergo vectigal istud a qua
plurimis penderetur, omnibus qui in
be Romano erant, ciuitatem dedit, λόγῳ
τιμῶν, ἔργῳ δὲ, ὅπως πλείω αὐτῷ ἐκ τοῦ τοι
προσῇ, διὰ τὸ τοὺς ξένους τὰ πολλὰ αὐτῶν
συντελεῖν, *specie quidem honorem eis tri
ens, sed reuera vt fiscum suum auger
quippe quum peregrini pleraque horum
ctigalium non penderent*: vt ait Dio in
cerpt. Vales. p. 745. Ceterum quamuis su
cessor Caracallae, Macrinus, decimam ill
ciuibus tam molestam aboleret: ius
men ciuitatis orbi Romano semel datu
non ademit. Vnde sensim exoleuit an
quum illud inter ciues & peregrinos d
scrimen.

XX. Constitutio ea ad ingenuos, non item ad

XX. Illud adhuc monendum viden
ad solos ingenuos pertinuisse Antoni
Caracallae constitutionem, non ite
ad libertinae conditionis homines. N
LXXVI

XVIII, 5. Vnde etiam post eam con- tionem saluum mansit discrimen in- libertinos ciues, Latinos Iunianos, de- ios, ceu ex Saluiani *aduersus Auarit.* . animaduerterunt Iac. Cuiac. *Obseru.* . & Ez. Spanhem. *Orb. Rom. II, 9. p. equ.* libertinos pertinuit.

XI. Exposuimus hactenus, duce eru- issimo Spanhemio, ciuitatis Romanae riam, ostendimusque, ita paullatim am esse factum, vt ciuitas primum o- ous, qui Romae aut in agro Romano icilium constituerent, deinde aliquot atio municipiis, tum toti Latio, mox ersae Italiae, aliquot porro extra Ita- vel priuatis, vel oppidis, vel prouin- c postremo omnibus in orbe Romano iuis daretur. Iustinianus tamen, t admodum liberalis, sublato illo li- norum discrimine, *titulis C. de Lat. & lib. toll.* ad ipsos quoque libertinae itionis homines hoc beneficium pro- adeoque omnes in orbe Romano ntes aequo iure agere voluit. XXI. Ast cum his quoque ciuitatem communicauit Iustinianus.

XII. Proximum est, vt ipsa iura ciui- paullo accuratius exponamus. Et de uidem obseruandum, ea sensim magis sque aucta fuisse atque amplificata. ub regibus ciues gaudebant liberta- ire connubiorum, patrio, legitimi nii, testamenti, forsan & nexus atque XXII. Iura ciuitatis sensim cepere incrementa.

vſucapionis. Ius quoque iisdem erat fragia ferendi in creandis magiſtratib ferendis legibus, bellisque decernen Pulſis poſtea regibus, abdicatoque re imperio, paullatim prouocatio conc ad populum: magiſtratus, connubia, cerdotia cum plebe communicata: ad que optimo iure ciues eſſe coeper Romani. Ez. Spanh. *Orb. Rom. I, 1, 2. p. 4*

XXIII. Aliud fuit ius Quiritium, aliud ius ciuitatis.

XXIII. Duobus vero maxime ſum capitibus conſtitit ciuitas Romana, qu rum alterum IVS QVIRITIVM; alter IVS CIVITATIS adpellatum eſt. Qua uis enim haec promiſiue, nonnunqu ponant auctores veteres, veluti Vlpian *Fragm. III, 1. & 4.* attamen, qui accurat loquuntur, haec cum cura diſtinguu Plinius, *Epiſt. X, 32. Ago gratias, Dom quod &* IVS QVIRITIVM *libertis cessariae mihi feminae, &* CIVITATE ROMANAM *Harporati, iatraliptae m ſine mora indulſiſti.* Et *Epiſt. X, 4. Q re rogo, des ei* CIVITATEM ROMA NAM: *eſt enim peregrinae conditio manumiſſus a peregrina. Idem rogo* IVS QVIRITIVM *libertis Antoniae Ma millae.* Manifeſto hic diſtinguuntur *Quiritium* & *ciuitas Romana,* inter qu hoc intereſt, quod illud ad ea, quae iu ſunt priuati, pertinet; haec ea, quae iu publici ſunt, continet. Spanhem. *Or Re*

ı. l, ı, 12. p. 28. Carol. Sigon. *de antiquo ciu. Rom. l,6. sequ.* & *de antiquo iure Ital.* ?. Quod quum non animaduertant quidam eruditiſſimi: in eum prolapſi errorem, vt ius Quiritium in iſtis ii locis vel idem eſſe cum iure Latii timent, vel cum ipſis iuribus ciui- confundant, a quo lapſu nec ipſe C. Chriſtophorus Cellarius ſibi ſatis t in adnotationibus ſuis ad Plinium.

XXIV. Nonnulla, quae tum ad ius ·itium, tum ad ciuitatem Romanam nent, ſummatim his verbis comple- r Cicero *Orat. II. de Leg. Agrar. XIX. ıere iſtam poſſeſſionem gratiae, liberta- ıffragiorum, dignitatis, vrbis, fori, lu- n, feſtorum dierum, ceterorum omni- ommodorum.* Aſt ſi accuratius ſingu- triusque iuris partes conſideres: ius atis in iure cenſus, militiae, tributo- vectigalium, ſuffragiorum, honorum, crorum; ius Quiritium in iure liber- gentis connubiorum, patrio, legiti- ominii, teſtamenti, hereditatis atque apionis fuit ſitum. Car. Sigon. *de ·no iure ciu. Rom. I, 13.* Ez. Spanhem. *Rom. I, 1, 2. p. 4.* De ſingulis nunc lo diſtinctius agendum, ordiendum- ı iure Quiritium. XXIV. Quae iura vtrumque complexum ſit?

XV. Primo ergo omnes ciues Ro- erant liberi: eaque libertas eos non ſo- XXV. Ciues Romani erant li-

beri a potestate dominica.

solum a dominorum potestate, sed & tyrannorũ imperio, magistratuum pot tia, libidine creditorum, ciuiumque g tia tutos praestabat. (g) Nullus ergo ci Romanus seruus esse poterat, nec in nuitatem aut libertatem amittere, nisi captiuitate aut dolosa venditione, aut modis de quibus supra *Lib. I, Tit. III. n sequ.* & *Tit. XVI, n. 3. sequ.* actum est: qua uis & in his plerumqne fictionem qua dam adhibitam, obseruet Ger. Noo *Probab. III, 12. p. 85.* *Hoc[a] enim iuris e a maioribus proditum, vt nemo ciuis Ro nus aut LIBERTATEM aut ciuitatem po am*

(g) Caue ergo confundas libertatem i gentium cum libertate, quae erat i Quiritium, quae nulli competit nisi c bus Romanis. Cic. *pro Caecin. XXX* *Qui enim potest iure Quiritium liber is, qui in numero Quiritium non* Hinc tribubus omnibus moti liberta dicebantur amittere, etiamsi haut fie serui. Liu. *XLV, 1. 6* Immo hinc int genda *L. 5. §. 3. D. de extr. cognit.* vbi m dia capitis diminutione, & speciatim quae ac ignis interdictione, etiam lib tas amitti dicitur, quod de libertate i gentium falsum; de libertate iuris Qui tium verissimum est.

ttere, *nisi ipse auctor factus esset.* Vt
Cicero *pro Domo XXIX.* Sed de in-
uorum libertinorumque conditione
superque suis locis dictum est, nihil
icaddendum a nobis videatur, prae-
d vnicum, quod eadem libertas im-
ies eos a priuatorum verberibus o-
que tortura praestiterit. Quum enim
ilis ista poena videretur: non poterat
or ciui Romano iniuria fieri, quam si
verberibus durisque quaestionibus in
corpus saeuiisset. Exemplum est a-
Ascon. Paedian. *in Ciceron. orat. Cor-
n. p.1308.*

XVI. Nec minus immunes erant ci- XXVI. Liberi quoque a dominatu tyrannorum.
Romani ab impotente regum
inatione. Lege enim Tribunitia,
a Iunio Bruto, fuerat cautum, vt ne-
Romae regnaret, adactis simul iure-
ndo ciuibus, neminem se passuros
iae regnare. Dionys. Halic. *IV, p. 276,*
277. Liu. *I, vlt. II, 1.* Qua lege tri-
tia, lata quippe a Tribuno celerum
o Bruto, quum omni tyrannidi via
usa esset; mirum profecto non est, gen-
Iuniam praecipue de ea esse gloria-
, numisque suis caput Libertatis
tulisse, cum inscriptione LIBERTAS.
Vrsin. *Famil. Rom. p. 139.* Accessit
ea eodem anno Lex Valeria, qua cau-
vt indicta caussa interficeretur, qui
re-

regni occupandi iniisset consilia, impu
que esset percussor, si indicia scelerum
monstrasset. Plutarch. *Vit. Poplic. p.*
Liu. *II, 8.* Pro his legibus dici non
test, quanta certamina per quinge
annos adierit populus Romanus, qu
uis impedire haut potuerit, quo mi
ea demum a L. Sulla, ac deinde a I
Caesare conuelleretur, ab Augusto v
eiusque successoribus penitus exsting
retur, siquidem hi, adspernati in speci
Regium nomen, titulo Principis om
magistratuum legumq; munia ad se tra
runt. Tacit. *Annal. I, 1.*

XXVII. Liberi licentia a magistratuum.

XXVII. Eadem porro libertas ci
immunes praestabat a nimio magistra
imperio Statim parta libertate, eiurato
Regum imperio, latae hanc in rem f
leges Valeriae a P. Valerio Poplic
consule, de quibus Liuius *II, 8. Latae
inde leges non solum, quae regni suspic
consulem absoluerunt, sed quae adeo in c
trarium verterunt, vt popularem etiam
cerent, inde cognomen factum Poplicolae*
Paullo distinctus rem referunt Plutar
Vit. Poplic. p. 102. sequ. & Dionys. Ha
V. p. 292. ex quibus constat, prima lege e
cautum, NE QVIS ROMAE MA
STRATVM GERERET INIVS
POPVLI, QVI SECVS FAXIT, EI
CAPVT SACRVM ESSET: alte
pr

ocationem concessam a magistratibus
pulum neque permissum illis, suppli-
xtremo, aut flagris, aut mulcta ani-
uertere in prouocantem, donec po-
s ea de re iniisset suffragia. Poste-
lex quum omnium minime placeret
tiis, quippe fundamenta ἀριστοκρα-
quam adfectabant, imprudenter sub-
ns; variis artibus subinde elusa, at-
inc relatione non vna restituenda
st. Retulit ergo eamdem A. V. C.
, M. Valerius Consul, teste Liuio
. Retulit etiam alter M. Valerius
V. C. CCCCLVI. Qua de re idem
r: X, 9. *Tertium ea lex tum post
exactos lata est, semper ab eadem fa-
Caussam renouandae saepius non a-
uisse reor, quam quod plus paucorum
quam libertas plebis poterant.* Quum
quidem consultum populo videre-
mper in contrarium nitentibus pa-
: quartum de prouocatione po-
rogauit M. Porcius Laeca; qui etiam
re poena animaduertendum statu-
os, qui ciuem Romanum vel verbe-
t vel necassent. Liu. *X*, 9. Cuius
Porciae insigne monimentum exstat
s gentis Porciae, in quo vir paluda-
edius inter togatum prouocantem
rem virgas minantem, conspicitur,
inscriptione: PROVOCO. Fulu.
Vrsin,

Vrsin. *de Famil. Rom. p. 229.* Porcian
gem, quum & ipsa vetustate obsoleui
denuo in vsum reuocauit C. Sempr
us Gracchus, ceu ex fragmento ora
nis Gracchanae apud Gellium *Noct. A*
X, 3. haut praeter rem colligit Car. S
nius *de antiquo iure ciu. Rom. I, 6.*
nec *leges sacratae* hic praetermitten
latae anno V. C. CCLX. Sp. Cassio Visc
no & Postumo Cominio II. Coss. q
plebs pertaesa vsurariae iniquitatis, in m
tem Sacrum secessisset. Pax enim f
in hanc legem, vt plebi sui essent m
stratus, quibus auxiliatio aduersus co
les esset, neue cui patrum capere eum
gristratum liceret: Liu. *II, 33.* Bru
primus tribunus plebis leges tulit, v
parricida esset, qui eum, qui plebiscit
cer sit, occiderit. Dionys. Halic. *VI, p.*
vt tribuni plebis sacrosancti haberen
eosque qui violarint, sacri essent.
ibid. Tertia lex iussit vt tribuni p
non nisi e plebe crearentur. Acce
duae aliae leges, ne de capite ciuis
mani nisi comitiis centuriatis agi po
neue priuilegia irrogarentur. Car. Sig
de antiquo iure ciu. Rom. I, 6. p. 84. Eae
leges omnes dictae sunt *sacratae*,
non modo ciues per omnia sacra
rant, vtique se his legibus sempitern
suros, addita imprecatione, vt earum c
sen

atoribus superi & inferi essent propi-
ransgressoribus vero contraria omnia
derent: Dionys. Hal. *VI. p. 410.* ve-
etiam loco poenae adiectum esset,
qui secus fecissent cum pecunia fa-
ıque Deo alicui sacros futuros. (h)
voce *Sacratae p. 418.*

ƐXVIII. Hisce legibus ergo satis tuti XXVIII. Remedia aduersus magistratuum insolentiam.
: ciues Romani, ab omni magistratu-
/rannide. Primo enim, si quid con-
:ges auderent magistratus, maximum
ıe remedium erat in prouocatione ad
lum. Deinde de capite ciuis Roma-
n nisi vniuersus populus in comitiis
riatis iudicabat, & tunc facile erat,
issa barba, lacrymis, cultuque
triste

De hac poena Dionys. Halic. II. p. 84.
θ@ γὰρ Ῥωμάιοις, ὅσȣς ἐβȣ́λοντο νη-
-σινὶ τεθνάναι, τὰ τȣ́των σώματα θεῶν
τῳδήτινι, μάλιςα δὲ τοῖς καταχθονίοις
ατονομάζȣσιν. *Mos erat Romanis, quos
ellent impune occidi, eorum corpora de-
ouere Deo cuipiam, praecipue Dis infe-
is.* Festus *voce sacra: p. 417.* *Homo
cer is est, quem populus iudicauit ob
aleficium, neque fas est eum immolari:
d qui occidit, parricidii non damnatur
: ex quo quiuis homo malus atque im-
obus* sacer, *adpellari solet.*

triſtore populum ad miſericord
inflectere. Denique nulli magi
tui licebat ciuem Romanum vel
beribus vel ſupplicio adficere. Vel im
nisſimas eorum ſententia vox illa c
ritantium compeſcebat: CIVIS RO
NVS SVM. Saepe eo reſpicit Cic
*in orat. adu. Verrem I, 7. Plagis confect
dico a lictoribus ciuem Romanum ante
los tuos concidiſſe, ob quam cauſſam? Dii
mortales, tametſi iniuriam factam com
ni cauſae, & IVRI CIVITATIS: quaſi e
poſſet eſſe vlla cauſſa, cur hoc cuiquam
Romano iure accidat.* Et *Oratione V,
Ceruices in carcere frangebantur indign
me ciuium Romanorum, vt etiam illa vox
illa imploratio,* CIVIS ROMANVS SV
*quae ſaepe multis in vltimis terris opem
ter barbaros & ſalutem tulit, ea mortem
acerbiorem & ſupplicium maturius fer*
Plura eius generis exſtant apud Cice
nem *Verrin. V, 161. 167. 169.* Nec ign
ſunt exempla Pauli Apoſtoli Act. X
24. & martyrum Galliae apud Euſeb. *H
Eccleſ. V, 1.* qui ſe illa voce CIVIS R
MANVS SVM ab extremo ſupplicio e
puerunt.

XXIX. Tribunorum plebis auxilium.

XXIX. Sed non ſolum in legibus ei
modi Romanis ciuibus maximum pra
dium erat poſitum aduerſus magiſt
tuum inſolentiam: verum etiam in T
bu

ıitia poteſtate. Si quis enim eorum
ertatem violare non vereretur: Tri-
nos plebis appellabant, qui ipſis omnem
ebant opem, neque patiebantur, ciui
fieri iniuriam. Plena eiusmodi ex-
plorum eſt Romana hiſtoria, quam-
negari haut poſſit, iſta poteſtate non
el abuſos eſſe tribunos plebis, de qui-
iam ſupra plura nos dicere memini-
i.

XXX. Libertas ciuium Rom. a ſaeuitia creditorum.

XX. Porro & aduerſus creditorum
itiam tuti erant ciues Romani. Im-
is erat lex XII. Tabularum, quae ci-
Romanos obaeratos creditoribus ad-
bat, a quibus vinciri, immo eorum
ora ſecari & in partes diuidi pote-
. Gell. *Noct. Att.* XX, 1. Et quamuis ſer-
aut fierent hunc in modum addicti
exi: in ſeruitute tamen erant, ſeruis-
ipſis tractabantur durius. Aſt con-
ıanc quoque immanitatem auxilio
ous fuit lex Poetilia, qua cautum eſt
V.C. CCCCXXVII. *ne quis, niſi qui
m meruiſſet, donec poenam lueret, in
edibus aut in neruo teneretur: pecuniae
tae bona debitoris, non corpus obnoxi-
ſſet.* Liu. *VIII*, 28. Varro *de Lingua
VI*, 5. p. 58. Succeſſit ergo ex eo tem-
in addictionis illius locum poſſeſſio
nditio bonorum, de qua nos alibi ex
tuto egimus. Qua de re Tertullia-

nus *Apol. IV.* *Sed & iudicatos in p*
secari a creditoribus, leges erant: co
su tamen publico crudelitas postea erasa e
in pudoris notam capitis poena conuers
BONORVM *adhibita* PROSCRIPTI
NE, *suffundere maluit homines sangui*
quam effundere. Quin accceſſit de
beneficium ceſſionis bonorum ex leg
lia, de quo plura iureconſulti, &
infra *Lib. III. Tit. XXX.*

XXXI. Libertas ſuffragandi data per leges tabellarias.

XXXI. Poſtremo & hoc ad liberta
ciuium quam maxime pertinebat, q
libere, vt vellent, darent ſuffragia. Id q
eis attulere leges tabellariae, ſeu de ta
lis, quas Cicero ideo *Agrar. II, 2. vin*
tacitae libertatis & *in Cornel. I. p. 331. p*
cipium iuſtae libertatis adpellat. Q
enim antea voce in comitiis ſuffragia
rentur, idque nonnunquam cum per
lo videretur coniunctum: primus A.
binius Trib. pleb. A. V. C. DCXIIII. l
cauit, vt populus non voce, ſed tab
ſuffragium ferret, ne quis inſpiceret ta
lam, ne rogaret, ne adpellaret Cic. *de L*
III, 16. Succeſſit biennio poſt altera
tabellaria, lata a L. Caſſio, Tribuno p
bis, Lepido & Mancino Coſſ. vt & iu
ces & populus ſententias non voce di
rent, ſed tabellis ferrent, excepto iudi
perduellionis. Cic. *de Amicit. XII. de L*
III, 16. Aſcon. Paedian. *in Cornelianam*

5 *Verrinam II, p. 1820.* Cuius legis insi-
monimentum est numus gentis Cas-
, in quo ciuis occurrit, tabellam litte-
l notatam cistae immittens, cum lem-
e LONGINVS III. V. Fulu. Vrsin.
Famil. Rom. p. 67. Eodem pertinuit
ia lex Papiria, lata a C. Papirio Carbo-
Tribuno pleb. A. V. C. IↃCXXI, qua
um denuo, vt in iubendis legibus ve-
lisque populus tabella suffragia ferret.
de Leg. III, 16. Vt & quarta anno V.
ↄCXXX. a Coelio Tribuno plebis lata,
tiam in perduellionis iudicio, quod
a lege exceptum erat, populus non
: sed tabella sententiam ferret. Cic.
eg. III, 16. Quae omnia eo pertine-
, vt tanto maiore libertate suum quis-
ferret suffragium. Vnde denuo Ci-
*pro Planc. VI, Populo grata est tabella,
frontes aperit hominum, mentes tegit,
ue eam libertatem, vt, quod velint, faci-
promittant autem, quod rogantur.*

XXII. Sequitur alterum, quod ad ius XXXII. Ius gentilitatis.
citium pertinuit, ius gentilitatis. Di-
rat Romulus ciues in duas gentes,
rum vnam *patres*, alteram *plebem* no-
auit. Illos ex iis adlegerat, qui in ci-
te genere, virtute atque opibus ante-
ebant; plebis nomine reliquos omnes
ellauerat. Quemadmodum vero e ple-
plebeii; ita ex patribus *patricii* nasce-

bantur. Vtrosque inter se deuinxerat i
stituto illo iure patronatus, de quo su
plura diximus. Ad iura vtriusque ge
tis quod attinet: illud praecipue obs
uandum, quod plebis iura quisque ci
ipsa ciuitatis adeptione impetrarit; pat
cius autem, nisi lege ad populum lata, r
mo fieri potuerit. Bis patritios legit R
mulus, semel ex Albanis, ac deinde
Sabinis. Dionys. Hal. *Ant. Rom. II*, *p.*
Eumdem morem postea sequuti ceteri
ges, qui subinde ex gentibus deuictis
in ciuitatem receptis, patriciorum nun
rum suppleuerunt. Idem *Ant. Rom.*
p. 199. & IV. p. 280. Libera republica
Iunius Brutus, primus Cos. patricios leg
Liu. *II*, 2. Sexennio post Appius Cla
dius, e Sabinis Romam commigrans, le
consulari patricius factus est. Dion
Halic. *V. p. 308.* Postremo C. Caesar
ge Cassia, & Augustus lege Saenia (
Sentia) ac denique Claudius Imp. patrit
iam magna ex parte exstinctos suppleu
runt. Tacit. *Annal. II*, Suet. Iul. *XI*
Deinde & hoc ad gentilitatis iura per
net, quod soli patritii auspicia ex instit
to Romuli habuerunt. Liu. *X*, 7. Id qu
tamen de auium duntaxat inspectione
tripudio intelligendum, siquidem de co
lo seruare etiam plebeiis licebat. Tu
porro & hoc iure ex instituto Rom

ga

debant patricii, vt ſoli Senatum, ſacer-
ia, magiſtratus, iudicia ac totam deni-
remp. tenerent. Sed paullo poſt ea
ıia paullatim cum plebe communicata
t, niſi quod interreges, flamines Dia-
Martialis & Quirinalis, Rex Sacrificu-
Salii ad extrema vsque reipublicae
pora ex patriciis lecti ſunt: quemad-
lum & comitia tributa, tribunitia po-
ıs & aedilitas plebeia perpetuo in poſ-
ɔne plebis permanſerunt. Reliqua,
: hac de re dici poſſent, a Carolo Sigo-
explicata ſunt *Libro I. de Ant. iure ciu.*
. Cap. VII.

XXIII. Pars haut poſtrema iuris Qui- m fuit ius connubiorum, de quo m titulo de nuptiis vberius actum ſit, pauca quaedam monebimus. Ro- i ea in re ab inſtitutis plerarumque ium diſceſſerunt, quod ne iis quidem, eiusdem ciuitatis erant, connubii ius niſcue darent. Praeterquam enim, d' lege XII. Tabularum vetita eſſent r patricios & plebeios connubia: Di- ſ. Halic. *X. p. 674.* Liu. *IV, 4.* etiam ſub- illa lege ſaepe inter ipſos vicinae regi- ;, aut eorum, qui ſub eodem gentis no- ıe vulgo continebantur, populorum ɔs prohibita ſunt connubia. Sic inter inos populos connubia commerciaque la eſſe patiebantur Romani. Liu. *VIII,* XXXIII. Ius connubiorum inter ſolas ciues, nec omnes tamen promiſcue fuit.

14. Idem de tribus Hernicorum po-
lis patet ex eodem Liuio *IX*, 43. *Deu*
Macedonia, & in quatuor regiones diuis
etiam edixerunt decem Legati, neque con
bium, neque commercium agrorum aedifi
rumque inter se placere cuiquam extra f
regionis suae esse. Liu. *XLV*, 29. Quod
lido consilio inuenerant Romani, ne n
tuis adfinitatibus & commerciis iuncti
ter se ac colligati, eo promtius aduer
Romanos consociarentur. Immo ne c
omnibus quidem ciuibus Romanis c
nubii ius erat ciuibus. Libertinas, qua
uis ciues, duci olim haut potuisse, pa
exemplo Hispalae Fecenniae, cui h
potestas SC. data est. Liu. *XXXVII*
Sic & Campani, qui pridem ciuitatis i
fuerant consequuti, postea demum im
trarunt, *vt sibi CIVES Romanas duc*
vxores liceret, & si qui prius duxissent,
habere eas, & ante eam diem nati iusti sibi
beri heredesque essent. Liu. *XXXVIII,*
Qua de re plura disserit Ez. Spanhem. *O*
Rom. II, 24. *p.* 262.

XXXIV. Cum peregrinis & barbaris nullum conubium.

XXXIV. Quum itaque ne inter omn
quidem eiusdem ciuitatis ius connub
esset: multo magis cum aliis, qui ciu
Romani haut essent, connubia erant in
terdicta. Vnde Seneca de *Benef. IV*, 3
Permisi tibi filiam in matrimonium, post
peregrinus adparuisti: non est mihi cum e
teri

o connubium. Solebat tamen etiam
grinis primum a populo; poſtea a
cipe concedi ius connubii, vt oſten-
us *Libro I. Tit. X. n. 15.* Si quis vero
impetrato illo beneficio peregrinam
ſſet: nati ex eiusmodi nuptiis liberi
quam totidem hybridae ac nouum
is hominum habebantur, neque mul-
elioris, quam ſerui, erant conditio-
ceu patet exemplo militum Roma-
m, qui Hiſpanas mulieres duxerant,
Liu. *XLIII, 3.* Ex quo vero cum o-
ous in orbe Romano ciuitas fuerat a
calla communicata: promiſcua qui-
inter eos eſſe coeperunt connubia,
rohibita tamen cum barbaris. *L. vn.*
eod. de nupt. gentil. Lib. III. Tit. 14.
n tamen Valentiniani Senioris legem
diu valuiſſe multis exemplis docent
Gothofredus in Commentario ad il-
legem &, qui plura addidit, Ez.
hem. *Orb. Rom. II, 23. p. 164. ſequ.*
XXV. Alia quaedam de prohibitis XXXV.
ciues nuptiis ſtatuit Auguſtus lege Lex Pa-
Poppaea, cuius primo capite pro- pia Pop-
ae nuptiae inter ſenatorem eiusque paea de
nepotesue & libertinam, lenam, a connubio
ne manumiſſam eamque quae artem Senatorum
ram, exerceat, vel filiam eorum, qui cum li-
nodi artem feciſſent. *L. 44. pr. D. de* bertinis.
pt. Dio Caſſ. *LIV. p. 608.* Quum e-

nim M. Antonio hoc vitio datum fu
quod libertini factus esset gener: Cic
lipp. II,2. multo minus dignum videb
saeculi Augustei felicitate, senatorium
guinem ipsarum libertinarum lenaru
meretricum commixtione contami
Scenicas vero vxores praeter artis i
miam etiam id indignas senatoriis nu
is reddebat, (i) quod pleraeque simul
pissimis se libidinibus in ipsa scena
stituerent: quemadmodum ex Plauti
logo Casin. ostendit Lipsius *Elector. I,*
XXX

(i) Eam legem latius interpretatus D.
cus, nuptias Senatorum cum femin
iusmodi non solum iniustas, verum e
irritas esse iussit, cuius SC. mentio fit
D. de sponsal. Postea Constantinu
hanc legem non solum a Senator
sed & ab aliis viris perfectissimis se
voluit *L. 1. C. de natur. lib.* quam le
per omnia confirmauit Martianus
L. 7. C. de incest. & inutil. nupt. Ast
lata demum est *L. 23. C. de nupt.* n
Iustiniano quidem, vt inscriptio pr
fert, sed a Iustino, quem Iustinia
tum adhuc Nobilissimus, ad edenda
stam constitutionem induxerat, quia
cum Theodora, muliere scenica & pa
integrae, famae nuptias adfectabat.

XXVI. Ad reliquos quod attinet in-ios, licebat iis libertinas vxores du-per legem Papiam Poppaeam. *L. 22. e ritu nupt. L. 15. C. de nupt.* quod ideo ptum, quia tum maior erat liberti-m, quam ingenuarum copia. Dio *Hist. LIV, p. 608.* Quo fit, vt & In-tiones saepe meminerint coniugii li-rum. Reines. *Inscr. p.* IↃCCLIX, *131.*

XXXVI. Libertinas ducere olim non licuit: at permisit lex Papia Poppaea.

D. M.
C. SALVIVS. RESTIVTVS
FECIT. SIBI. ET.
SALVIAE NYMPHIDIAE
BERTAE. SVAE. ET. CONIVGI.
OPTIMAE. B. M. DE. SE. ET.
NICERO. L. L. Q. S. P. Q. S.

bi *p.* IↃCCLX.

D. M.
SEPTIMIAE
TYCHAE. QVAE.
VIXIT. ANNIS
XXXVI. SEPTI
MIVS.

cop. *Anecdot. p. 45.* Ipse Iustinianus paullo post ea de re aliquoties tum ad SS. Episcopos tum ad magistratus rescripsit, *L. 33. C. de episc. audient. Nou. LXXXIX, 15. CXVII, 6. LXXVIII, 3. LI.* Vid. Nic. Alemann. *Not. ad* Procop. *Anecdot. 41.*

MIVS. IVLIA
NVS. CONIV
GI. ET. LIBERT.
KARISSIMAE

Adde *p.* lↃccLxxII. Prohibitae tamen ferunt nuptiae inter libertum & p nam, quae & damnatione ad metall niebantur, nisi patrona esset vilioris ditionis. *L.* 13. *D. de rit. nupt.* Paull. *R Sent. II,* 19, 9. Sed quamuis lex Papia mitteret, vt libertinae ducerentur vx non poterant tamen duci *lenae, a l lenaue manumissae, aut iudicio public mnatae, aut in adulterio deprehensae, ue artem ludicram facerent, fecerint D. de rit. nupt.*

XXXVII. An eadem lex Papia prohibuerit nuptias sexagenariorum & quinquagenariarum?

XXXVII. Plerumque existimant, e lege Papia Poppaea nuptias etiam v inter sexagenarios masculos & quin genarias feminas, idque colligunt ex gmento Senecae apud Lactant. *I* 16. Vlpian. *Fragm. XVI,* 1. & *L.* 27. *nupt.* Quibus auctoritatibus comm Iac. Gothofredus hoc caput legis Pa Poppaeae commentus est; SEXA NARIO MASCVLO, QVINQVA NARIAE FEMINAE NVPTIAS C TRAHERE IVS NE ESTO. Iac. thofr. *ad leg. Pap. Popp. II.* Sed lucu ter euicit V.C. Iac. Perizonius *Di Leg. Vocon. p.* 153. *sequ.* caput illud de

ariis & quinquagenariis non esse ex Papia Poppaea, sed ex SC. quodam, temporibus Tiberii. Res patet ex lento loco Suet. *Claud. XXIII. Capiti ie Poppaeae legis a Tiberio Caesare, sexagenarii generare non possent, addi- rogauit.* Mira quidem in turbando Suetonii loco est Criticorum soler- k) sed constanter hanc lectionem se ferunt meliores codices, nec ipse s vllam postulat emendationem. nus Suetonii interpres est Vlpianus *n. XVI, 3.* vbi iureconsultus: *Qui, in- intra sexagesimum, vel quae intra uagesimum annum neutri legi parue- et ipsis legibus post hanc aetatem li- is esset, perpetuis tamen poenis te- r ex SC. Perniciano. Sed Claudiano Senatus-*

Cuiacius & Torrentius plane eiiciunt Tiberium & locum ita refingunt: *Capiti Papiae Poppaeae legis, quasi sexagenarii generare non possent, edicto obrogauit* Torrentio etiam τὸ *edicto* displicet. Iac. Gothofred. *Not. ad L. Pap. Popp. p.* reliqua admittit, sed pro *edicto* legi iubet *adiuncto.* Ast nullam harum emendationum vel textus admittit, vel quantiuis pretii locus Vlpiani, vt in sequentibus adparebit.

(l)

Senatusconſulto maior ſexagenario, ſi
rem quinquagenaria duxerit, perinde
bitur, ac ſi minor ſexaginta annorum
ſet uxorem. Et paucis interiectis:
ſi maior quinquagenaria minori ſexag
nupſerit: impar matrimonium adpe
& SC. Caluitiano cauetur, non profic
capiendas hereditates & legatas dote
que mortua muliere dos caduca erit.
ergo locis egregia lux adfunditur S
nio. Diſcimus enim inde I, quid
Papia Poppaea de ſexagenariis &
quagenariis fuerit cautum, videlicet
genarios maſculos & quinquagenaria
lieres ob aetatem a poenis legis l
fore. Diſcimus II. quid *addiderit*
capiti Tiberius. Quum enim an
uertiſſet, multos ad hanc aetatem p
nire, qui legi numquam antea parui
ſtatuit, vt ſexagenariorum & quinq
nariarum nuptiae non quidem eſſen
tae, ſed nihil tamen ad effugiendas
batus poenas proficerent. Id quod
citum eſt *SC. Perniciano*, vel, vt Cl.
zonius *p. 156.* mauu, *Perſiciano*, ita
a Paullo Fabio Perſico, qui tertio an
ceſſum Tiberii anno Conſul fuit cu
Vitellio. (l) Diſcimus III, qua in re

(l) Iſte ſane Fabius plerumque *Perſic*

Tiberii legi obrogauerit. Perpetu-
im poenis illos exemit sexagenarios,
nodo quinquagenariis duxissent mi-
, quandoquidem ex eiusmodi ma-
nio proles sperari posset. Denique
IV. inde discimus, postremo acces-
C. *Caluitianum*, vel vt Perizonius ma-
Caluisianum, (m) quo cautum, vt
seni masculo ducenti inuenculam
et SC. Claudianum, non item vale-
nuptiis vetulae cum viro iuuene,
e nullam spem prolis facturis. De
uptiarum prohibitionibus iam supra
II. Tit. X. satis superque di-
est.

XVIII. Eodem loco etiam accurati- XXXVIII. Leges Romuli & XII. Tabularum de diuortiis.
mus de diuersis modis nuptiarum
per

ldito nomine gentili adpellatur. Vid.
en. *de Benef. II, 21.* & Lapis apud
ruter. *Inscript. p. lxcc.* NON MAGIS
OENITENDI SVNT SENATORES,
VAM POENITET. PERSICVM. NOB.
IRVM. AMICVM. MEVM. INTER.
MAGINES. MAIORVM. ALLOBRO-
ICI. NOMEN. LEGERE.

Nullus in Fastis post Claudii tempora
ccurrit Caluitius, at sub Nerone & se-
uentibus Imperatoribus multi laudantur
aluisii.

per confarreationem, coemtionem
ſum, deque poteſtate maritorum in
res, de quibus multa potius quam o
collegit Carolus Sigonius *de antiqu*
ciu. Rom. I,9. Quare de diuortiis ta
nonnulla adiiciemus, maxime quum
doctrinam in Inſtitutionibus ſuis pra
miſerit Iuſtinianus. Diuortium m
quidem permiſerat Romulus, at non
ribus, vt tradit Plutarch. *vit. Romuli*
Sed nec illis quidem eodem teſte Pl
cho, ſine cauſſa ſontica licebat vxo
mittere nuncium, verum ſi conſt
eas aut ſtuprum paſſas, aut vene
paraſſe, aut filios clauesque ſubie
Forſan etiam temulentia inter cauſſa
uortii ſonticas fuit, quippe quam mar
cauſſa cum cognatis cognita, ſeuere p
re conſueuerat. Dionyſ. Hal. *II,*
Eadem lex deinde migraſſe videtur in
odecim tabulas, quib9 addita cauſſa iu
fieri diuortium, colligitur ex *L. 43.* D
Leg. Iul. de adult. Et praecipue ex l
Ciceronis *Philipp. II, 28. Nolite, nolite q*
rere: frugi factus eſt: mimam illam ſuam
as res habere iuſſit, ex XII. T*abulis cau*
addidit, exegit. Quamuis multis hoc *caus*
addidit ſuſpectum videatur ob locum
nii *IV, 152. p. 649.* in quo legitur *cl*
ademit, foras que exegit. Vid. Petr. Vic
Var. Lect. II, 2. Muret. *Var. Lect. V, 8.*

,videtur ſane lex XII. Tabularum non
niſcue ac ſine cauſſa conceſſiſſe repu-
n, ſiquidem veteres auctores ſaepe e-
ıodi cauſſarum meminerunt. (n) Nae-
apud Feſtum *voce ſonticum. p. 441.*
Sonticam eſſe oportet cauſſam, quamob-
rem perdas mulierem.
arro apud Non II, 73. *Betere eſt ire.*
ο τȣ πατρὸς τὸ παιδίον : A ſe, annos
's quod parere non poſſet, eam betere
iuſſit.

:XXIX. Aſt quamuis diuortia viris itterent leges: non tamen vllum Ro- ɜxſtitit exemplum ante annum ab V. ·citer quadringenteſimum, quo pri- vxorem ob ſterilitatem dimiſit Sp. lius Ruga. Dionyſ. Halic. *Ant. Rom.* ı6. Plutarch. *Romul. p. 39.* & *in Numa p. 77.*

XXXIX. diuortiorum origo & frequentia, ſequiore aeuo.

Non ſolebat antiquitus vxori dari re- ıudium, niſi cauſſa cognita in concilio co- natorum. Val. Maxim. *II, 14.* Quin ıs iurandum praeſtari ſolebat cenſoribus, iuortium ex iuſta cauſſa eſſe factum. Gell. *XVII, 21.* Solebant praeterea iſtae caus- ıe ipſumque factum diuortium in acta eferri. Seneca *de Benef. III, 16.* *Quia ero nulla ſine diuortio acta ſunt, quod aepe audiebant facere, didicerunt.* Ad- e Lipſ. *ad* Tacit. *Ann. V. p. 231.*

p. 77. Valer. Max. *II*, *1*. Gell. *Noct. A*
3. At poftea frequentiffima Romae
diuortia, & quidem ob cauffas le
mas. Facile enim, vel ob leuem ta
fufpicionem, domo eiiciebatur
quamuis innocentiffima. Papiriam
quum dimitteret Paullus Aemilius
rantibus amicis, & cauffam quaerent
nullam certam attulit, fed fe tamen
laefum fignificauit. Plutarch. *Vit. L.*
li p. 257. *Tom. I.* Nonnumquam cauf
terferebatur quidem, fed leuis, &
vix mereri videbatur tantam animad
fionem. Sic Sulpitius extrufit vxo
quod foris nudo capite verfata effet
Antiftius Vetus, quod cum libertina
gari fecreto collocuta: Sempronius So
quod ludos fpectaffet, fe ignorante.
Max. *III*, *6*. Denique etiam nonnumq
bona gratia a fe inuicem difcedebant
iuges, & tum plerumque vxor non fo
dotem recipiebat, fed & dona & m
ra a marito data lucrabatur. Vnde C
de Remed. Amoris II.

Tutius eft, aptumque magis, difc
pace,
Quam petere a thalamis liti
fora.
Munera, quae dederas, habeat fin
iubeto,
Effe folent magno damna minora t

.. Ceterum quum olim maritis tan-ius esset dimittendi vxores, ceu ex uli lege obseruat Plutarchus *in Vita li p. 39.* postea etiam vxores coepe- ı viris diuertere, idque tam frequen- t grauiter scribat Seneca *de Benefic.* . *Numquid iam vlla repudio erube- ſtquam illustres quaedam & nobiles ıe non consulum numero, sed marito- annos suos computant? & exeunt ma- ii caussa, nubunt repudii?* Et Iuue- *'at. VI. v. 20.*

XL. Etiam vxoribus licuit a viris diuertere.

- - Sic fiunt octo mariti
ʾuinque per auctumnos.

:tialis *Epigr. VI, 7.*

- - Toties quae nubit adultera lege est,
Offendar moecha simpliciore minus.

'auioribus opus erat caussis, si vxor :o, quam si hic ab illa sese seiunge- ;aepius enim & mulieres sine caus- rtebant a viris. Exemplum habes eronis *Epist. ad Fam. VIII, 7.* vbi s ad Ciceronem: *Paulla Valeria, riarii, diuortium sine caussa, quo die 'ouincia venturus erat, fecit. Nu- ſt D. Bruto, nondum retulerat.* Soli : non licebat per legemPapiamPop- a patrono discedere, cui erat ma- io copulata, ceu ipsa legitima ver- ent, quae seruauit Vlpianus *L. vlt. uort.*

XLI. Solemnitates in diuortiis olim obseruatae.

XLI. Fiebat olim diuortium nou solemnitate. Quemadmodum enim res in manum conueniebant per co reationem: ita seiungebantur alio sacr quod diffarreatio adpellabatur. Fe *ce diffarreatio p. 280.* Diffarreatio *sacrificii, quo inter virum & mulierei bat dissolutio. Dicta diffarreatio, qu bat farreo libo adhibito.* In vsu erat h crificium adhuc Plutarchi aetate, qu inter Flaminem Dialem & Flaminiar bat discidium nuptiarum. Quum antea Flaminibus nefas esset, vxore dimittere: rescripto id primus per Domitianus, teste eodem Plutarcho, *Q R. p. 276. Tom. II.* qui & haec addit: ἱερεῖς παρεγένοντο τῇ τοῦ γάμου διαλύσει, π φρικώδη καὶ ἀλλόκοτα, καὶ σκυθρωπὰ τες. *At sacerdotes reliqui, qui interfuei quum eiusmodi matrimonium dissoluer multa horrenda, inaudita & tristia fece* Vnde patet triste admodum ac mal minis fuisse hoc diffarreationis sacri um, in quo multos ritus ac caerimo tristiores adhiberi oportuerit. Co tione contractae nuptiae remancipati solutae videntur Iac. Raeuardo, *de XII. Tab. XXII. p. 99. sequ. Tomo I.* O Praeterquam enim quod nihil tam na rale est, quum vnumquodque eo mo dissolui, quo ligatum est, *L. 34. D. de*

omniaque, quae iure contrahuntur, rario iure pereunt: *L. 100. D. eod.* re- cipationis huiusmodi disertis verbis init Festus *voce remancipatam p. 403.* *ncipatam] Gallus Aelius esse ait, quae ipata sit ab eo, cui in manum conuene-* Vsu denique quaesita vxor, si vellet o diuertere, vsurpatione rescindebat imonium, si nondum circumacto a viro trinoctium absuisset. Gell. *Att. III, 2.* Macrob. *Saturn. I, 3.*

XLII. Ritus se- quiore aeuo v- sitati.

.II. At postea inualuit, vt paucioribus adhibitis caerimoniis dissoluerentur monia, quas summatim recensebi- Primo ergo confringebantur tabu- otales, vt patet ex Tacito *Annal. XI,* Scholiasta Iuuenalis *ad Sat. IX. v.* Deinde adimebantur claues. Quem- odum enim nouae nuptae, ingressae im mariti, claues in signum commu- i cum ea dominii tradebantur: Barn. on. *de ritu nupt. p. 232.* ita clauibus tis dirimebantur connubia. Cic. *p. II, 28.* Tum porro dicebantur inia verba. RES TVAS TIBI HA- O. Barn. Brisson. *de Form. VIII. p.* eaque pronunciasse plerumque vi- libertus. Iuuenal. *Sat. VI. v. 145.*

Collige sarcinulas, dicet libertus, & EXI
am grauis es nobis, & saepe emungeris,
EXI

Ocyus, & propera, sicco venit a
naso.

Solebant etiam nuncium mittere co gi, eaque speciatim dicebatur renu tio matrimonii. Car. Sigon. *de an iure ciu. Rom. l, 9 p. 132.* Denique A stus, (qui & alias diuortiis modum in suit, teste Sueton. *Octau. XXXIV.*) Iulia de adulteriis cauit, vt diuortiu eret, adhibitis septem testibus, ciuibu manis, puberibus: alias pro infecto h retur. Barn. Brisson. *ad Leg. Iul. de XXVIII. p. 123.*

XLIII. Quid repudium? XLIII. Sed haec omnia ad *diuor* inter coniuges pertinent. Aliud era *pudium*, quod etiam sponsus sponsae haec illi dare solebat, vt adeo latius p ret repudium, quam diuortium P lus *L. 191. D. de Verb. signif. Inter di tium & repudium hoc interest, quod rep ari etiam futurum matrimonium po non recte autem sponsa diuortisse dic* Et Modestinus *L. 101. §. 1. D. eod. Diu um inter virum & vxorem fieri dicitur, pudium vero sponsae remitti videtur: q & in sponsae personam non absurde cadit.* repudiis ergo sponsae mittendis solem erant verba: TVA CONDITIONE NO VTOR *L. 2. §. 2. D. de diuort. & repud.*

XLIV. Ius patrium, legitimi XLIV. Sufficiant haec de tertio i Quiritium, id est, de iure connubioru

qu

um fuit *patrium*, de quo tamen vix uod hic addamus, quum supra *Lib. IX.* de patria potestate, ciuibus Ro- s propria, accurate nos agere memi- ius, quemadmodum & de adoptio- gitimatione, emancipatione aliisque, huc pertinent, vberius suis locis dis- nus. Idem de quinto dicendum. modis enim iure Quiritium rerum ratur dominium, & quinam fuerit ominii effectus, statim dicemus *Lib. I.* De sexto quoque, id est, de iure ienti agemus *Libro II. Tit. X. sequ.* ptimo, seu de iure hereditatum *Lib. t. I.* & sequentibus vsque ad deci- De octauo denique, id est, vsuca- *Libro II. Tit. VI.* plura monebimus, vt hic addendum praeterea videa- Progrediemur ergo ad ea iura ci- Romanorum, quae ad ius publicum spectant, & κατ' ἐξοχὴν CIVITA- ura adpellantur.

domi- nii, te- stamen- ti, here- ditatis, vsuca- pionis.

V. Prima ergo ciuium Romanorum ogatiua, quae ad ius publicum perti- t IVS CENSVS. Census qualis Ro- ierit, & a quonam sit institutus, dixi- ipra, vbi de capitis deminutione a- est. Auctor huius moris Seruius us, qui primus iussit, vt ciues omnes quisque classe & centuria, dato iure- do, apud eum, penes quem ius esset

XLV. Ius cen- sus.

censendi populi, nomina sua, vxorum
berorum, libertorum seruorumque
rum profiterentur, praetereaque aeta
omnium, regionem, quam habitarent
fortunarum suarum aestimationem de
rent. Hoc autem ius primum regum,
inde consulum & dictatorum, ac postre
censorum fuit. Quae omnino ideo in
tuta sunt, vt de ciuium, qui arma ferre p
sent, numero, pecuniaeque magnitud
qua belli sumtus sustinentur, tanto cer
constaret. Vnde de Seruio Tullio Flo
I, 6. Ab hoc populus Romanus relatus
censum, digestus in classes, curiis atque
legiis distributus, vt omnia patrimonii, dig
tatis, aetatis, artium, officiorumque discri
na in tabulas referrentur, ac si maxima ciu
minimae domus diligentia contineretur.

XLVI. Censu etiam ius ciuitatis adquiri potuit.

XLVI. Quicumque ergo nomina
bant censoribus, eaque inscribenda cu
bant tabulis censualibus, eo ipso ius ci
tatis consequebantur, adeo vt & serui n
modo manumissi, verum etiam ciues vid
rentur, si nomina, consentiente domin
profiterentur apud censores, ac deinde l
stro interessent. Vlpian. *Fragm. I, 8.* C
de Orat. I, 40. Ast adultiore iam ciuita
non promiscue omnibus licuit in tabu
censuales irrepere. Quum enim pleriq
socii ac Latini nominis hoc modo ius ci
tatis furtim consequi studerent, nomi
bi

ue tabulis censualibus inscriptis, de-
Romam commigrarent: conquesti
A. V. C. ƆCXXVI. *socii ac Latini nomi-
iues suos Romae censos plerosque eo de-
are. Quod si permittatur, perpaucis
s futurum, vt deserta oppida, deserti a-
nullum militem dare possent.* Re ergo
nsa paullo accuratius, lata est lex *Clau-*
dictumque, *qui socii ac nominis Latini*
aiores que ipsorum, M. Claudio, T. Quin-
ensoribus, posteaque apud socios ac no-
Latini censi essent, vt omnes in suam
ue ciuitatem, ante Kal. Nou. redirent.
XLI, 10. & 13. Quum ne sic quidem
es istae impedirentur: in eundem
m anno ƆCLVIII. a L. Licinio Crasso &
ıcio Scaeuola coss. lata est lex *Licinia*
cia, vt socii & Latini nominis in suae
ue ciuitatis ius redigeretur. (o) Ve-
rum

Exstitit etiam in eamdem rem lex quae-
lam Papia, cuius disertis verbis meminit
Cicero *pro Balbo XXIII.* Valer. Max.
II, 4. 5. Vnde fallitur Steph. Vin. Pighi-
ıs, in *Obseruat. ad* Valer. Max. *l. c.* qui
ıanc legem plane explodendam putat;
ıec minus errat Car. Sigon. *de antiquo*
iure Ital. III, *1.* qui eamdem confundit
cum lege Papia de peregrinis, de qua in-
ra agemus.

rum ea lege ita alienati sunt animi pr pum Italicorum populorum, vt ea vel xima caussa fuerit conflati paullo post Italici. Cic. *pro Balbo XXI. de offic. I pro C. Cornel. Fragm. p.330.* Ascon. Pa an. *ad eamd. orat. p. 1309.*

XLVII. Census Romae; profes-sio in prouinciis.

XLVII. Quum vero census fie Romae: oportebat eos, qui nomina fo nasque profiteri cuperent, eo commi re. Hinc P. Scipio in oratione, q censor ad populum habuit, inter alia, q contra maiorum instituta fierent, et hoc reprehendit, *quod absentes iubea censeri, vt ad censum nemini necesse sit ve* Gell. *Noct. Attic. V, 19.* In prouinciis non sus habebatur, sed fiebat professio. Qu re vetus fragmentum iure consulti, q ex codice Rumpfiano edidit Salmas. *de vsur. XIX. p. 878.* Ἀλλ' ἐν τῇ πόλει Ῥωμ μόνοι ἀποτίμησιν ἄγεσθαι δεδήλωται, ἐν δὲ ἐπαρχίαις μᾶλλον ἀπογραφαῖς χρῶν Quae ita redduntur in fragmento Lati quod edidit ὁ πάνυ Pithoeus; *Sed in ci tate tantum Romana censum agi declarat est: in prouinciis autem magis professi bus vtuntur.* Ex quibus simul patet, q lis fuerit illa ἀπογραφή, cuius meminit L cas *II, 1.* Quamuis enim etiam prouinc les illae professiones nonnunquam ce sus nomine veniant, vt vel ex Digestor & Codicis titulis de censibus & censito

t

ntelligimus : vel maxime tamen eo
unt, quod Romae ſaltem cenſeren-
ues, ac deinde veteri ritu luſtrum ac-
et. Poſt Antonini tamen Caracal-
nſtitutionem ſupra explicatam, nihil
cenſum profeſſionemque prouinci-
videtur interfuiſſe. Luſtralis cenſus
Veſpaſiani temporibus ab vſu receſſe-
) teſte Cenſorin. *de die Nat. XVIII.*
non ideo etiam cenſus obſoleuit,
n etiam Vlpiani tempore, licet ſine
, conditum, ex multis iuris noſtri lo-
ſcimus.

LVIII. Quum vero cenſui accedere XLIIX.
euerit *luſtrum* ; id quoque, quale Quid luſtrum?
ex antiquitatibus Romanis videtur
andum. Peracto ſcilicet cenſu, po-
iubebatur armatus adeſſe in campo
o, vbi luſtrabatur populus, ſue, oue
o, quae animalia ter circum exerci-
agebantur, ac dein immolabantur
Liu. *I, 44.* Varro *de Re ruſt. II, 1.* Dio-
lalicarn. *Ant. Rom. IV. p. 225.* Vnde &
ſo-

Luſtralem tamen cenſum Romae egit
Decius Imp. vt auctor eſt Trebell. Pollio
Valerian. I. & II. Sed vltimum ac longo
epetitum interuallo fuiſſe illud exemplum
notat illic Iſ. Caſaubonus.

ſolemne iſtud ſacrificium dictum S
VETAVRILIA, a ſue, oue & tauro, v
alii malunt, SOLITAVRILIA. Sec
orem vocis formam confirmat marm
pud Gruter. Inſcript. p. cxxi, 1. HV
OPER. PERFECTI. CAVSA.
STRVM. MISSVM. SVOVETA
LIB. MAIORIBVS. Huius luſtri q
maxime habebant rationem iureconſ
quum plerisque non a cenſu, ſed a lu
potius iura nouorum ciuium Ro
norum initium capere videre
Cic. *de Orat. I, 40.* „Vetus fragm
tum iureconſulti apud Pithoeu
Magna tamen diſſenſio inter prudentes
trum eo tempore vires accipiant omn
in quo cenſus; an eo, in quo luſtrum co
ditur. Exiſtimant enim cenſum deſce
dere ad diem luſtri, non luſtrum decur
re ad diem cenſus. Propterea quaeſit
eſt, quia omnia cenſu aguntur, luſtro co
firmantur.„ Adde Cuiac. *Obſ. III, 22.*

XLIX. Poena incenſorum. XLIX. Quemadmodum vero cen
proprium ius erat ciuium Romanoru
ita & grauiter animaduertebatur in eos,
cenſum ſubterfugiſſent, quippe quos, p
blicatis bonis, verberatos veniiſſe trad
Dionyſ. Halic. *IV. p. 221.* Cic. *pro A. C
cin. XXXIV.* Vlpian. *Fragm. XI, 11.* C
in re quomodo fictio quaedam interce
rit, ſupra diximus ad titulum *de capitis
minutione.*

.. Alterum ius ciuitatis Romanae e- VS MILITIAE. Quum enim Roma- ailitia lecta partim legionibus par- auxiliis constaret: in legiones ne- ure adlegebatur, nisi ciuis Romanus, o ne ciues quidem omnes idonei vi- ntur legionarii: sed oportebat hos es- genuos, & in quinque classibus cen- Vnde excludebantur libertini, capi- nsi, histriones, e qua hominum collu- on nisi cogente necessitate, in dubiis rebus legebantur milites, vt satis ac- e docent Iust.Lips. *de Milit. Rom. I, 2.* Carol. Sigon. *de antiquo iure ciu. I, 15. p. 172. sequ.* vbi etiam rationem ndi delectum ex Polybio egregie ex- nt. Alia erant auxilia, quae olim ex ac Latini nominis plerumque, & po- iam hi ius ciuitatis impetrarant, e ncialibus deligebantur. Si qui ex aliis b9 adsciscerentur: leuioris armaturae es dicebantur. Vid. Sauil. *de milit. p 334. sequ.* Ciues sacramento mili- istricti, (cuius formula est apud Gell. *4.* vbi addendus Lips. *de milit. Rom. 45. sequ.*) tamdiu militabant, donec onem impetrarent, vel honestam, vel riam. Illa dabatur iis, qui vel legi- confecerant stipendia, vel maiores quinqunginta annis. Haec ob mor- adfectamque valetudinem dabatur: ibus omnibus Sigon. *l. c. p. 18.* L. Ius militiae antiquum.

LI. Quid in his mutatum sub Imperatoribus?

LI. Enimuero haec omnia mu[illegible] sunt, ex quo rempublicam inuaserant p[illegible] cipes. Iam Augustus plerasque legi[illegible] conscripserat e prouincialibus; praet[illegible] anas, & quae ad vrbis adhibebantur cu[illegible] diam, ex Italicis. R. Schel. *Not. ad* [illegible] gin. *de castramet. p. 13.* Idque eo m[illegible] inualuit post datam ab Antonino Carac[illegible] orbi Romano ciuitatem. Ex eo e[illegible] tempore factum, vt, quae antea legio[illegible] ex Romanis tantum ciuibus, vel vrba[illegible] vel Italiam inhabitantibus, constabant [illegible] prouincialibus postea plerumque deli[illegible] rentur: quae auxilia vero e sociis o[illegible] seu prouincialibus deligebantur, ea e[illegible] tionibus barbaris, quae vel pretio vel sp[illegible] te in eam se militiam dabant, conscri[illegible] rentur. Ez. Spanh. *Orb. Rom. II, 23. p.* [illegible] Immo adeo a veteri instituto abierant R[illegible] mani principes, vt postremis tempori[illegible] integras legiones e barbaris conscribere[illegible] Talis *legio Ziannorum* apud Ammi[illegible] Marcell. *XXVI, 1. legio Gruthungorum* apu[illegible] Claudian. *in Eutrop. IV. v. 58.* Vnde e[illegible] magis mirandum, quod, prostituta barb[illegible] ris militia, libertinae tamen condition[illegible] homines tam seuere ab omni palatina mi[illegible] litia excluserit Valentinianus III. Imp. *L.* [illegible] *C. Theod. de libert.*

LII. Sequitur tertium, quod ad ciui[illegible] tatem Romanam pertinuit, IVS TRIBV[illegible]

TO

.VM & VECTIGALIVM. *Tribu-* LII. Ius tributorum.
:rat pecunia populo imperata, quae
tim a ſingulis exigebatur. Quae
pecunia alio quocumque nomine
enda erat, *vectigal* ſolebat adpellari.
) *de Lingu. Lat. IV*, *16. p. 29.* Sam. Pe-
r. Lect. II, 1. Tributorum tria ge-
rant, vnum, quod *in capita*, alterum
ex cenſu conferebatur, tertium quod
atum extra ordinem, adeoque *teme-
i* dictum. Tributum in capita,
poſtea etiam tributum capitis, ca-
:e, vt & pecunia pro capitibus dici
:, teſte Lindenbrogio *ad* Ammian.
ll. *p. 50.*) ſub primis Romanorum Re-
n vſu fuit, adeo vt quum regi opus
ecunia, aequo pauperes ac diuites
premerentur. Dionyſ. Halic. *IV. p.*
ucento autem cenſu ciues coepe-
ibuta conferre pro ſuo quisque cen-
a de re Liuius I, 43: *Quadrifa-
nim vrbe diuiſa, regionibus collibus-
ae habitantur partes, tribus eas ad-
:, vt ego arbitror, a tributo, nam eius
aequaliter ex cenſu conferendi ab eo
ita ratio eſt.* Tarquinius Superbus
m tributa exigendi rationem reſti-
ixitque in tantum, vt pro ſuo quis-
pite decem penderet denarios. Di-
Halic. *IV*, *p. 245.* Eiurato regno,
us Poplicola Seruii inſtitutum reuo-
caſſe,

casse, eumque in finem Quaestores
videtur. Immo pauperes aliquamd
butorum onere exsoluti, donec de
Senatus anno V. C. lcccxlix. vt plebi
eo vsque suis sumtibus militauerat, st
dium quotannis ex aerario solue
Hoc enim facto coacti sunt omnes,
tum ex censu quotannis in stipendiu
litare conferre. Liu. *IV*, *59. 60.* Hi
gna subinde certamina inter patres &
bem de conferendis tributis,
saepe a Tribunis impedita, sa
Senatu remissa, nec raro ob necessit
reipublicae aucta sunt, vt patet ex
Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. I, 16.*
seq. Quin indicta saepe tributa te
ria, propter periculi magnitudinem, v
post vrbem a Gallis captam, item bell
nico secundo, Valerio Leuino & M.
dio Marcello coss. quando ipsae matr
aurum & ornamenta sua conferre no
bitabant. Fest. *voce tributum p. 468.*
xxvi, 36. Postremo annua tributa
remissa sunt A. V. C. Iↄlxxxvi. post
L. Paullus e praeda Macedonica incre
lem vim auri intulerat in aerarium.
de offic. II, 22, Plin. *Hist. Nat. XXX, 3.* id
ad consulatum vsque Hirtii & Pa
mansisse tradit Plutarchus *Vit. Paull.*
Tomo I. Post ea tempora tributi co
frequentissima fit mentio, & sub Imp
toribus eo res rediit, vt multa inuenire

n

tributa locupletando aerario, adeo,
rior ſubinde hac in re fieret conditio
m Romanorum.

LIII. Diuerſa a tributis erant vectiga-
uae vel portorii, vel decumarum &
urae, vel ſalis vel viceſimae nomine
bantur. Portoria pecuniae erant,
ɔortitoribus pendebantur, id eſt, iis,
ıercedes mercibus in portum vel per
m deuehendis exigebant. Hirt. *Bell.*
XIII. L. 60. §. 8. D. Locat. conduct. Iul.
Bell. Gall. III, princ. Sed illa, lege la-
ibus in vrbe ac per Italiam remiſit Q.
lus Nepos, Dio Caſſ. *XXXVII. p. 59.*
tamen peregrinarum mercium por-
enuo inſtituit Iul. Caeſar teſte Sue-
ul. XLIII.

LIII. Ius vectigalium, qualia erant portoria.

IV. *Decumae* exigebantur ab ciui-
ɔmanis, vel Latini nominis ſociis, qui
ia aut extra Italiam publicos agros
ıt: id enim fiebat ea lege, vt fru-
decimas penderent. Sin vero quis
el paſcuis publicis hoc modo frue-
pecunia, quae inde redibat, *Scri-*
adpellari conſueuit. Solebant ſci-
.omani agros, hoſtibus bello adem-
:ulti eſſent, ciuibus; ſin inculti, Ita-
ɔminibus per cenſores locare, ea le-
ecimam frumenti, quintam reliqua-
ugum perſoluerent: e paſcuis vero
ı penderent ſtipendium. Poſtea

LIV. Decumae.

X quum

quum diuites pleraque ad ſe rapuiſ
A.V.C. CCCLXXVII. a C.Licinio Stolon
eſt lex, *ne quis plusquam quingenta iug*
gri, centum pecoris maioris capita, quin
minoris poſſideret. Liu *VI, 35. VII, 16.*
rel. Victor *de vir. illuſtr XX.* Eam le
poſtea A. V. C. ƆCXX. retulit Ti. Sem
nius Gracchus, Trib. pl. cuius tamen
ctionem mox eluſit Senatusconſult
quo agri vendi iuſſi ſunt: vnde denuo
tibus ceſſerunt ſolis. Quare deniqu
Thorius, Trib. pl. lege lata ſanxit, ne
amplius diuiderentur, ſed poſſeſſore
iis relicti vectigalia pro iis penderent
que pecunia plebi diuideretur. Cuiu
gis fragmenta ex antiqua tabula aenea
dit Car. Sigon. *de antiquo iure Ital. II,*
638. Denique alius tribunus totum i
vectigal noua lege ſuſtulit. Appian
Bello Ciu. I. p. 366. Quumque ſolus ſu
eſſet ager Campanus: eum quoque di
Iul. Caeſar, Conſul. Suet. *Iul. XX.* V
ex eo tempore conqueſtus eſt Cicero
piſt. ad Att. II, 16. Portoriis Italiae ſubla
agro Campano diuiſo, vectigal nullum ſu
eſſe domeſticum, praeter viceſimam.

LV. Annonae ſalariae. LV. Tertium vectigalis genus e ſ
redibat. Inſtituerunt enim Romani p
exactos ſtatim Reges, vt ſal non a priua
venderetur, ſed minoris e publico accip
retur. Liu. *II, 9.* Bello autem Punico ſ
cunc

do vectigal nouum a censoribus Ne-
e & Salinatore institutum ex salaria
ona, (q) vt testatur Liu. *XXIX, 37*. Sed
oc vectigal demum ab vsu recessit, vt
:t ex verbis Ciceronis paullo ante re-
, quamuis, quo tempore id factum sit,
adeo liquidum sit. Sigon. *de antiquo Ciu. Rom. I, 16. p. 207*.

.VI. Diutius Romae in vsu fuit quar- genus vectigalis, quod vicesima di- . Eius origo referenda in annum . CCCXCVIII, quo *Cn. Manlius legem exemplo ad Sutrium in castris tributim :esima eorum, qui manumittuntur, tulit. 's, quia ea lege haud paruum vectigal in- rario additum esset, auctores fuerunt. VII, 16.* Quoties ergo seruus veni- ricesimam quintam (r) pro eo emtor; quo- LVI. Vicesimae.

Et inde alteri Censori Salinatoris cogno- nen haesit. Errat ergo Bulinger. *de Vectigal. P. R. XV.* qui Salinatorem non in- roduxisse, sed restituisse hoc vectigal exi- timat. Vid. Burmann. de Vectigal. P. R. VI. p. 116.

(r) Ita Tacit *Ann. XIII, 31.* Sed ex Dionis *Hist. LV. p. 652.* constat, Augustum aucto- em huius vectigalis non quintam & vice- imam, sed quinquagesimam a seruis vena- ibus exegisse.

quoties manumittebatur, herus per
vicesimam. Arrian. *Dissert. Epict. Ii.*
ad Tacit. *Ann. XIII, p. 354.* & *de Magni*
II, 4. Tardius tamen id etiam ad seru
nales prolatum videtur, pro quibus
ma quinta pendenda erat. Ceteru
aurum vicesimarium in sanctiore aera
ad vltimos reip. casus seruari con
Liu. *XXII, 11.*

LVII. Noua vectigalia ab Imperatoribus inuenta. LVII. Oppressa per principes
blica, multa noua inuenta sunt vect
quibus locupletaretur aerarium.
de Augusto Sueton. *XLIX. Aerarium*
tare cum vectigalibus nouis instituit.
erat centesima rerum venalium, qu
V. C. IↃCCLIX. instituerat Augustus
Dione Cass. *LV. p. 648.* Tiberius pr
confirmauit, Tacit. *Ann. I, 78.* postea,
pulo aliquid daret, ducentesimam in
rat. Id. *Annal. II, 42.* deniq; quum Ti
denuo in vsum reuocasset centesima
amdem Italis remisit Caius Caligula
Cass. *LIX. p. 742.* Ex quo loco pate
Suetonii *Cal. XVI.* rescribendum esse
tesimam auctionum Italiae remisit,
vulgo ibi legatur *ducentesimam.* Ce

(s) Huic vectigali colligendo praefect
quis fuit, qui adpellabatur *Vicesimar*
εἰκοστώτης: si recte fragmenti Tra
ni Petronii locum emendat Buri
de Vectig. P. R. X, p. 192.

aliud hoc erat vectigal, quam cente-
is rerum in auctione venalium numus,
inferebatur aerario militari, vt recte
et Lipſ. ad Tacit. *Annal. II. p. 104. ſequ.*
ia etiam fuerunt bona damnatis adem-
: reducta in fiſcum, de quibus egregie
:rit Iac. Cuiac. *obſ. VI. 24.* Denique
n nouis illis vectigalibus vel maxime
:nſenda viceſima hereditatum, de qua
ante *n. XIX.* aliquid notauimus.

LVIII. Ius ſuffragiorum.

:VIII. Pergimus ad quartum ius *ſuf-
iorum*, quod & ipſum ad ciues Roma-
pertinuit. Comitia ipſe Romulus in-
erat, ciuibusque libera permiſerat ſuf-
a, quoties vel lex ferenda eſſet, vel
ndus magiſtratus, vel bellum denique
:rnendum videretur. Dionyſ. Halic.
87. Quum vero initio curiatim ſuffra-
iues ferrent in comitiis curiatis: poſt-
enturiata comitia inuenit Ser. Tulli-
juibus id obtinuit, vt ditiorum prae-
rent ſuffragia. Dionyſ. Hal. *IV. p. 224.*
Et ex eo tempore fere dicis tantum
ſa rogationes curiatim perlatae ſunt.
de re tamen haut parua fuit virorum
tiſſimorum inter ſe altercatio, Nico-
cilicet Grucchii, & C. Sigonii, quorum
pta eriſtica repetita editione vulgauit
ieuius *Tomo I. Theſ. Ant. Rom.* (t) De-
nique

t) Quaeſtio eſt inter hos viros doctiſſimos
de lege curiata. Nic. Grucchius exiſtimat,

 patri-

nique etiam tributa inuenta ſunt co
quibus populus per tribus ferebat ſ
gia, eaque coeperunt A. V. C. CCLXIII.
Sempronio, M. Minucio Coſſ. Que
modum vero centuriata comitia non
maioribus; ita tributa a minoribus aeq
maioribus haberi poterant. In iis ſ
gium ferebant omnes, qui erant in tr
adſcripti, praeterquam impuberes,
rii, & ſexagenarii, quos depontanos

d

patricios magiſtratus olim binis co
eſſe creatos, centuriatis & curiatis;
beios itidem binis, tributis & curiati
nique, quum obſoleuiſſent curiata c
tia, magiſtratus omnes binis comitiis
atos, centuriatis & tributis. Neg
Car. Sigonius, magiſtratus tantum
generis comitiis creatos exiſtimat, C
les nimirum centuriatis, alios magiſt
patricios curiatis, ita tamen, vt deind
rum de iisdem magiſtratibus iudic
ſit, populusque priora comitia repre
dere potuerit. Ergo de conſulibu
putat comitiis, ſed non aliis quam ce
riatis, indicatum, de aliis quoq; bis, ſed
niſi curiatis. Ab eruditorum vero ſ
tu iam pridem ſecundum Grucchium
it datum, vt obſeruat V. C. Ge. Grae
praefat. T. 1. Theſaur. Antiqu. Rom.

s, alibi obſeruauimus. Adde Sigon.
tiquo iure ciu. Rom. I, 17. p. 212.

LIX. Sed illud ſuffragiorum ius pri- immninuit Iul. Caeſar, dictator per- as, comitia cum populo ita partitus, ceptis conſulatus competitoribus, de o numero candidatorum pro parte dia, quos populus vellet, pronuncia- ir, pro altera parte, quos ipſe dediſſet. on. *Iul. XLI* Auguſtus equidem po- reſtituit ſuffragia, reducto priſtino tiorum iure, & [f] multiplici poena ito ambitu: Sueton. *Aug. XL.* Aſt iberio denuo ademtum fuit populo ffragiorum, & ad ſolum Principem natum traductum, ſeu, vt ea de re Ta- *Ann. I, 15. tunc primum e campo comitia tres translata.* Dio Caſſ. *Hiſt. LVIII. ſequ.* Reddita quidem a Caio illa ſuf- orum iura tradit idem Dio *Hiſt. LIX.* P. ſed Suetonius *Calig. XVI. tentaſſe ait, comitiorum more reuocato, ſuffra- opulo reddere.* Certe nec ſub eius eſſoribus in ferendis legibus aliisque s maioribus populi ſuffragia valuiſſe, ludum obſeruarunt viri docti, (u) Iu- ſtus

LIX. Illud ſub Imperatoribus imminutum, mox plane ademtum.

) Retenta quidem aliquamdiu ſunt comitia; ſed dicis cauſſa, & tamquam priſcae libertatis ſimulacra. Solebant enim ma- giſtra-

ſtus Lipſ. Excurſ. *ad* Tacit. *Annal. I, 1* zech. Spanh. *Orb. Rom. II, 22. p. 153.* V & leges illas de ambitu ſuo aeuo ob uiſſe fatetur Modeſtinus *L. 7. D. ad Le de ambitu: quia ad curam principis m ſtratuum creatio pertineat, non ad popu uorem.*

---

giſtratus a Principe vel Senatu deſi in campum Martium prodire cum n ſariis, ibique coram populo, more congregato, a praecone pronun Qua de re Dio Caſſ. *Hiſt. LVIII. p* qui vbi de perpetuo Tiberii in cre conſulibus modo egiſſet, ſtatim a *καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν δῆμον καὶ ἐς τὸ πλ αὐτοὶ καὶ οἱ προσήκοντες ἑκατέρ ἀρχαίας ὁσίας ἕνεκα, καθάπερ καὶ νῦ τε ἐν εἰκόνι δοκεῖν γίγνεσθαι, ἐσ ἀπεδείκνυντο. Deinde ad populum & bem hi ſuis quique cum neceſſariis cauſſa, ſicuti nunc etiam, vt imago q dam priſci ritus exhiberi videretur, deuntes renunciabantur.* Et hinc i ligitur, quaenam ſint illa *comitia con ria*, quorum ſub Imperatoribus etiam mentio apud Sueton. *Vitell. XI. Ve V. Domitian. X.* Add. Ezech. Sp *Orb. Rom. II, 22. p. 154.*

LX. Quintum ius ciuium Romano- fuit ius honorum & magistratuum, pe quos nemo nisi ciuis Romanus ge- poterat. Si quis enim ciuita- xpers honores ad se rapuisset, re com- a, honorum gradum cum toto ciuita- onore amittebat, vt docet exemplum erpernae Consulis apud Valer. Max. *t. 5.* (x) Honores partim in sacerdotiis m in magistratibus erant positi. V- e ex instituto Romuli proprii erant ciorum. Dionys. Hal. *II, pag. 87.* E- s regibus post multas lites tum sacer- a, tum magistratus sensim coeperunt plebe communicari. Et sacerdotia em patriciis eripuit Lex Ogulnia, de late narrat Liuius *X, 6.* Manserunt n in possessione patriciorum aliquot dotia, quae nunquam a plebeiis sunt , veluti Regis sacrorum, Flaminum orum, Saliorum Palatinorum. Reli- sacerdotes partim e patriciis, partim e eiis creati sunt. Cic. *pro Domo XIV.* rimis quidem temporibus Rex sacrifi- s centuriatis; flamines curiatis creati, reli-

LX. Ius honorum & quidem sacerdotiorum.

) Non tamen acta eiusmodi magistratus, iure haut facti, rescindebantur, vt patet exemplo Barbarii Philippi Praetoris *L. 3. D. de offic. Praetor.*

reliqui sacerdotes a populo cooptati. XL, 42. Postea C. Licinius Crassus T pl. legem tulit, qua cooptatio coll rum ad populi beneficium transferr quam tamen dissuasit Laelius. Cic. XXV. Post hunc Cn. Domitius Ah barbus Trib. pl. ius subrogandorum sa dotum a collegiis ad populum transt vti docent Sueton. *Neron. II.* Cicer *grar. II, 7.* Collegiis arbitrium coopt denuo restituit L. Sulla. Ascon. Paed *in* Cic. *Diuin. Verr. p. 1759*: ast mox le Domitiam reduxit T. Atius Labie Dio *XXXVII. p. 46.* eamdem iterum a gauit M. Antonius teste Dione C *XLIV. fin.* ac tertia vice restituit Pansa patet ex Cic. *Epist. ad Brut. V.* Adde nut. *de Legibus II.*

LXI. Et magistratuum. LXI. Idem paene de magistratibus seruandum. Omnes initio penes patr os erant ex instituto Romuli. Eiectis gibus, idem initio placuit. Ast paullo Tribunos ac aedile plebis plebs exto qui non poterant per legem sacratam e plebe creari. Deinde & Consulum ter e plebe creari coepit, quumque in hostimentum plebs nouum magistra patricium, scilicet praeturam, conced patribus: paullo post hic quoque com nis patriciis & plebeiis esse coepit. stremo omnes omnino magistratus c

)eiis sunt communicati, praeterquam
iitas Interregis, quam tanquam pro-
m possessionem semper retinuerunt
icii. Cic. *pro Domo XIV*.

.XII. Sub Imperatoribus alia plane LXII.
pit esse rerum facies. Nam quod ad Quomodo
rdotia attinet, ius ea conferendi ad sacerdotes
piebant Principes, siquidem Senatus, adlecti sub
: Dione Cassio *Hist. LI. p. 457*. inter a- Imperatoribus.
ugusto id quoque concesserat, vt sa-
otes, quotcumque vellet, neglecto
n numero antiquitus recepto, consti-
et. Vnde Drusus Germanicus in ve-
numo dicitur SACERD. COOPT.
OMNI COL. SVPRA NVMER. S.
t vetus Inscriptio apud Gruter. *p.*

ATERANO. ET. RVFINO. COS
SVPER. NVMERVM.
COOPTATVS. EX. S.C.
M. AVRELIVS. ANTONINVS.
CAES. DESTINATVS.

c sacerdotes facti codicillis, vnde &
cillares dicti, de quibus Lamprid. *A-
Seu. XLIX. L. 43. C. Theod. de Decurion.*
. *C. de* dignit.

XIII. Ad magistratus denique quod at- LXIII.
t, eos quoque suo arbitrio creabant Quomodo
icipes, eaque dignitate non solum Ro- creati
ios, sed & exteros ornabant, qualis magistratus?
cul dubio fuit ille Herodes Atticus

Con-

Consul, de quo copiosius agit Ez. S
Orb. Rom. II. 22. p. 155. Inprimis ver
constitutionem illam Antonini Cara
adeo promiscue ad summos hono
uecti sunt Romani, Itali, exteri,
barbacis quidem ac peregrinis, qui o
Romanum iam ab aliquo tempore
pleuerant, via ad honores interclu
deretur. Vnde Roma βαρβάρων οἰκητ
barbarorum domicilium dicitur Zo
IV, 58. Vid. Spanhem. *Orb. Rom.*
p. 157.

LXIV. Ius sacrorum, tum publicorum.

LXIV. Vltimum esto *ius sacro*
quod & ipsum iuribus ciuitatis Rom
adnumerandum est. Sacra Roman
omnia, aut publica erant, aut priuata.
blica, censente Festo *voce publica p. 38*
rant ea, *quae publico sumtu pro populo fie*
priuata, *quae pro singulis hominibus &*
miliis. Publicum totius vrbis focum
stales sanctissime obseruabant: pub
curiarum focos triginta cum suis cu
bus curiones, pagorum ipsi singulo
pagorum sacerdotes: priuatim suos
que Lares familiares domi colebat.
neque noui neque exteri adsciści p
rant a Romanis, nisi publice, quemad
dum Aesculapium ex Epidauro, Cyb
e Phrygia publico decreto quasi ciu
donatos constat. Petr. Faber *Semestr*
I. Hinc si quis priuato arbitrio pere

ſacra induxerat: Senatus ea publica
oritate damnabat, quale quid refert
XXXIX, 16. Adeo vero propria erant
; ſacra ciuium Romanorum, vt vel i-
municipes non viderentur optimo iu-
iues, quia non iisdem ac ii, qui Ro-
n incolebant, Diis ſacrisque vteren-
(y) Sigon. *de ant. iure ciu. Rom. I, 8.*
5.

LXV. Sed erant praeter haec ſacra LXV. Tum priuatorum.
:dam gentium propria, a quibuslibet
liis ex vſu domeſticae celebritatis ob-
anda, vt ait Macrobius *Saturn. I, 16.*
deo vnius gentis erant, vt nemo illo-
eſſet particeps, niſi qui vel natura vel
tificum auctoritate in patrisfamilias
ıu ac poteſtate eſſet, quales erant
res, quae in manum conuenerant, li-
que tum naturales tum adoptiui. Co-
leban-

(y) Ea tamen ne tunc quidem deſerebant municipes, quando Romam commigrauerant. Feſtus *voce municipalia p. 324. Municipalia ſacra dicta ſunt ea, quae initio habebant ante ciuitatem Romanam acceptam, quae obſeruare eos voluerunt pontifices, & eo more facere, quo adſueuisſent antiquitus.* Vnde de ſe & Arpino municipio ſuo loquens Cicero *de Leg. II, 2. Hic gens, hic ſacra, hic maiorum multa veſtigia.* (z)

lebantur vero domi penates, iisq; etia niuerſaria ſacra ab vniuerſa gente fi Quale in gente Fabia erat ſacrificium in monte Quirinali quotannis perag de quo Liu. *V*, *56*. Dionyſ. Halic *Rom. IX. p. 577*. Simile gentis Appi lemne memorat Dionyſ. Hal. *XI.* gentium Claudiae, Aemiliae, Iuliae neliae Macrobius *Saturn. I, 16*, gentis liae Plinius *Hiſt. Nat. XXXIV, 13*. Atqu intelligitur, quid ſibi velit Cicero *d ruſp. Reſp. XXVII*, quando in po transferri ait parentum nomen, memoriam, gentem.

LXVI. Ciuitatum duarum vel plurium ciuis nemo eſſe poterat.

LXVI. Haec ſunt illa iura Quir ciuiumque Romanorum, quae o qui optimo iure ciues erant, conſ bantur. Illud vnum addendum vi fuiſſe quaedam iuris prudentiae R norum publicae principia, quae aliis g bus fuerint incognita. Tale erat i quod vetere iure (z) nemo poterat

(z) Aliud iure nouo. Nam ſaepe qu dam concedebant Imperatores, vt Romani alterius quoque ciuitatis i berent. Sic Dionis Chryſoſtomi a Imperatore ἅμα τῆς Ρωμαίων πο καὶ τῆς Απαμέων ἔτυχεν, *ſimul nam & Apamenſem ciuitatem obtin* Dio Chryſoſt. *Orat. XLI. p. 500.*

nae aliusque ciuitatis ciuis esse. Ci- pro *Corn. Balbo XXVIII. Duarum ci- um ciuis esse nostro iure ciuili nemo pot- non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alii ati dicauit, potest.* Et in oratione *A. Caecina XXXIV. Nam quum ex no- iure duarum ciuitatum nemo esse possit, amittitur haec ciuitas denique, quum is, rofugit, receptus est in exsilium, hoc liam ciuitatem.* Hoc secus fuisse in cia, vbi multarum iidem homines atum esse potuerint, idem ob- uit Cicero *pro Archia V.* Idque ex aliis exemplis patet, quae colli- z. Spanhem. *Orb. Rom. I, 5. p. 8. sequ.* maxime ex marmore illo apud ef. *Inscript. p. lxvii.*

C. CALPVRNIVS. ASCLEPIADES.
PRVSA. AD. OLYMPVM. MEDICVS.
PARENTIBVS. ET. SIBI. ET. FRA-
TRIB.
CIVITATES. VII. A. DIVO. TRAIA-
NO.
IMPETRAVIT.

omae hoc, vt dixi, nemini licebat, lem ciuitatem is amittebat statim, qui se ciuitati adscribi passus erat. Vn- T. Pomponio Attico Cornel. Ne- *vita eius III: Athenis autem sic se gere- t communis infimis, par principibus tur, quo factum est, vt huic omnes ho- nores,*

nores, quos possent, publice haberent, c
que facere studerent. Quo beneficio i
noluit: (a) *quod nonnulli ita interpr*
tur, amitti ciuitatem Romanam, alia a
Atque hinc intelligitur, qui factum
ii, quibus aqua & igni fuerat interdic
tum demum ciuitatem Romanam an
rent, quum in eam ciuitatem essent
pti, quo vertendi, id est, mutand
caussa venissent. Cic. *pro Domo LX*
Qua de re diximus supra Lib. I. Tit.

LXVII. Ciuitatem inuitus nemo amittebat.

LXVII. Accedit & alterum iuris p
ci principium, quod ciuitatem nem
mittere posset, nisi ipse esset auctor fa
Cic. *pro Domo LXXVIII.* de quo ec
loco diximus, & ex Ger. Noodio
dimus, fictionem semper intercessis
quando vel poenae loco, vel ob
caussam (b) quibusdam ius ciuitatis ad
r

(a) Hinc de solo domicilio Athenis c
tuto intelligendus est Cicero, qu
hunc T. Pomponium, ciuem Att
adpellat, quod facit *Epist. ad Attic.*
II, 1.

(b) Tribus caussis amitti videbatur ci
exsilio, illo scilicet, quo bona veni
& aqua & igni interdicebatur, *postlim*
& *reiectione ciuitatis.* Cic. *pro I*
XXVIII. XXIX. Pompon. *L. 3. §.*
de Capt. & postlim.

Hinc ad artes Sullae tyrannicas
ıet, quod municipiis quibusdam ci-
m lege centuriatis comitiis lata eri-
Cic. *pro Domo. LXXIX.* Sallust. *Fragm.*
Sed quod semel tentauerat Sulla,
ıs deinde factitabant Imperatores,
ətcumque principatum Romae ad-
ınt. Sic Antonium agros, ciuita-
mmunitates, aliosque id genus ho-
priuatis & regibus, ademisse, tradit
ıff. *Hist. XLV. p. 282.* Augustus quo-
onfectis bellis, libertatem ac ius ci-
aliis dedit, aliis ademit, teste eodem
Hist. LIV. p. 538. Et Claudius ciui-
ıre priuauit legatum, Lycium ori-
quia Latine interrogatus, quod
um esset, haut intellexerat. Dio
ist. LX. p. 676.

DE IVRE LATII.

/III. Sufficere haec arbitramur de
ciuium Romanorum: consequens
& de iure Latii disseramus, quod
ıe accessisse ad ciuitatis Romanae
gatiuam, iam supra diximus. Mul-
Latinorum fuere nomina. Dicti
unt *socii*, (c) *socii Latini*, *socii nomi-
nis*

LXIIX. Varia Latinorum nomina.

(c) Saepe tamen confunduntur nomina, vt Italici iuris homines sociorum, & Latinorum, & Latini Italicorum nomine veniant.

nis Latini, socii nomenque Latinum, s *nomine Latino, socii ac Latium,* vti p ctis ex Liuio, Sallustio, Valerio Ma testimoniis ostendit Car. Sigon. *de a re Ital. I, 2 p. 473.*

LXIX. Qui & quales fuerint? LXIX. Latini ergo vel socii Lati minis, temporibus antiquissimis era *tii incolae, populi Romani foederati, Iu tii donati*, vt eos definit Sigon. *d Ital.* I, *2, p. 476. Latii incolae* dicunt a reliquis Italis; *populi Rom. foederati* Latii incolis, qui tamen Latii iure fruebantur, secernerentur.

LXX. Foedera cum populis Latii antiquissima LXX. Latium olim duplex erat, ve nouum. Vetus a Tiberi ad Circeios; n a Circeiis ad Lirim productum est. P latius vtriusque Latii terminos profe uius ad Virg *Aeneid.* I. *v.* 6. *Latium dupl vnum a Tiberi ad Fundos, aliud inde ad Vulturnum fluuium.* Sed errore ius Grammatici iam alii ostende

---

niat. Quod itidem recte monuit Sigon. *l. c. p. 474.* Id quum attenderent recentiores quidam sc res, ceteroquin eruditissimi: mirum i dum totam hanc differentiam Latin ac Italorum peruerterunt. Exempl potest Harduin. *Not. & Emenda* Plin. *p. 389. Tom. I.*

ım ergo vetus Tiberi, Aniene, Vfen-
ıuiis, marique Tyrrheno conclude-
r, illudque insederant *Albani*, *Rutu-*
olsci & Aequi. Nouum, quod ab V-
e fluuio ad Lirim protenditur, Oscis,
)nibus Hernicis, praebuit sedes. Ex
)rimi foedus cum Romanis Albani,
psius Romuli tempore fecerant, quo
ım fuerat, vt ne bellum inter se ge-
ıt sociae ciuitates, alioquin, quae bel-
intulisset prior, alterius iudicium ac
tam subiret. Dionys. Hal. *III, p. 138.*
t Strabo *Geogr.* IV. *p. 165.* tam arctam
inter hos populos necessitudinem,
uum proprium vterque regem ha-
, connubia tamen, & sacra & cetera
:iuilia communia haberent. Victis
a a Tullo Hostilio Albanis, ex foe-
imperatum est, vt iuuentutem in ar-
ıaberent, vsurum Regem Romano-
ea, quum res postularet. Liu. I, 26.
a paullo post Alba, legatos Romani
unt ad triginta vrbes, quae in Alba-
n fuerant ditione, postularuntque vt
i dicti essent audientes. Abnuenti-
ıis, nouum exarsit bellum, quo in
cum annum populationibus magis,
ı iustis praeliis extracto, pax demum
foedusque renouatum est. Dionys.
III. p. 175. Rege hoc morte inter-
), plerique Latini soluta Regis obitu

 foede-

foedera dicebant. Vnde maiore c
domiti a Tarquinio Prisco, pacis c
tiones acceperunt, vt agros suos ad
haberent, ac socii populi Romani
rentur illi quidem, sed ad regis tame
mani mandata praesto essent. D
Hal. III. *p.* 191. Confirmauit id f
Tarquinius Superbus, qui vt tanto f
ore vinculo sibi conglutinaret hos
os, primus ferias Latinas instituit.
nysf. Hal. IV. *p.* 250.

LXXI. Ea deinde saepius repetita.

LXXI. Post regifugium nouum
bellum coortum est cum Latinis
Romanis denuo desciuerant. C
vero, ab A. Postumio Dictatore victi
cum Regillum, denuo foedus perc
A. V. C. CCLX. Sp. Cassio Vicell
Postumo Cominio Aurunco II. C
legibus, *vt inter Romanos Latinasue*
tes omnes aeterna pax esset, neque ipsa
se bellarent, neque aliunde hostes indu
neque hostibus tutos transitus prae
sed bello oppressis opem pro virili f
spoliorum ac praedae partem aequale
berent: priuatarum litium iudicia i
bus mandata cognitio fuerit, intra
dies peragerent: hisque legibus nihi
denique posset, nisi si Romanis, Lati
ita placuisset. Hanc enim foederi

n (d) nobis seruauit Dionys. *Hal. ns.* Conf. Liu. II, *22.* Et hoc est is illud Latinorum, quod ceteris firmansit. Quamuis enim subinde re-int Latini: veluti A. V. C CCCLXVI, CCIV, saepe tamen victi, saepe redul officium, postremo illius foederis, quod cum Latinis omnibus Sp. & Postumo Cominio Coss. ictum, recuperant, (e) vt patet ex Cic. *rn. Balbo XXIII.*

LXXII. Foedus cum volscis & Aequis.

XXII. His antiqui Latii populis ace deinde Volsci & Aequi, *Latino* ensente Floro *Hist. Rom.* I, *11. peruim, & quotidiani prope Romanorum ho-*

Pluribus tamen aliis capitibus illud conitisse vel ex Festo adparet, qui *voce ancitor. p. 327.* etiam haec foederis vera allegat: PEQVVNIAM QVI NANCITOR, HABETO, ET SI QVID IGNORIS NANCISCITVR, SIBI HABETO.

Postremo enim bello a Q. Publilio Phione Coss. ad internecionem caesi, plerisque iuribus fuerant spoliati, ex eoque tempore etiam concilium Latinorum ad lucum Ferentinae conuocari desiit, ceu ex Cincianis commentariis obseruat Fest. *voce Praetor. p. 376.*

hostes. Volscis, si Dionys. *Hal. III.* credimus, Ancus; sin Liuii *I, 53.* fe tia standum sit, Tarquinius Superbu mus bellum intulit; qui & Aequo gressus est. Postea ab A. V. C. c variis ac paene anniuersariis praeli triti, demum A. V. C. CCLXXXIV. um maritimum oppidum, amiserun noque insequente iis legibus imp runt pacem, vt legibus suis vtentes p tis stipendiis, pro Romanis iussi m rent. Dionys Hal. *IX. p. 616.* Ast s ad arma redierunt Aequi & Volsci. de aliquoties fusi fugatique, quin d iugum aliquando missi sunt, donec A CCCCXLIX. a P. Sempronio consule p deleti & ad internecionem caesi sun men & hi postremo propter cogn nem in Latii iura adsciti sunt, vt pa Cic. *pro Balbo XIII.* Quamuis, q tempore factum sit, nondum mihi l at.

LXXIII. Item cum Hernicis. LXXIII. Idem dicendum de Her quos primus Tarquinius Superbus s tate deuinxit, Latinarumque feriaru cit participes. Dionys. *IV. p. 152.* A. V. C. CCLXVIII. bello petiti a Sp. C tertium Consule, quum victi pacem issent, easdem conditiones, quas L impetrarunt, quamuis ceteroquin s Latinis seiungantur, neque adeo in

n

m corpore fuisse videantur, ceu ex
, & Dionysio euincit Car. Sigon. *de*
ure Ital. l, 6. p. 507. Postea anno
ci. nouum cum Hernicis bellum
it: eoque finito, tertium, cuius o-
; huius gentis ciuitates erant parti-
praeter Aletrinates, Ferentinates &
lanos. Tribus illis, quia ciuitati
μίαν praeferebant, suae leges redditae:
C. CCCCXLVII: Anagninis, & qui ar-
omanis intulerant, *ciuitas sine suffra-*
itione data, concilia connubiaque
ta, & magistratibus, praeterquam sa-
m curatione, interdictum. Liu. IX,
Sed Hernicos istos *αὐτονόμους* postre-
ura Latii impetrasse, vel inde patet,
Ferentinates Latinos vocat Liuius
V, 41.

XIV. Latium nouum quando dici LXXIV. Cum incolis Latii noui.
erit, quandoque Oscis & Ausonibus
atii datum sit, non magis certum est.
nius existimat, his populis ad interne-
em deletis, in hanc regionem Latino-
gentem esse immissam, atque inde
um nouum adpellatum: id quod ipse
Tarentinum Punicumque bellum fa-
i coniicit. Sed quemadmodum id
o veterum tastimonio comprobari
st: ita certissimum est, nouum hoc
um iura Latii veteris esse cosequu-
, siquidem Appianus *de Bello Ciuil. I.*

p.374. Latinos, quos ab Italis seiu
ad Lirim vsque in populi Romani
mansisse scribit.

LXXV. Latini demum ciuitate donati.

LXXV. Et hae sunt illae gentes,
bus ius Latii antiquissimis tempo
datum est. Hoc iure contenti fue
vsque ad bellum illud sociale vel M
cum, quo confecto A. V. C. IↃCLXIII.
Iulia, & proxime insequente lege P
omnes socii ac Latini nominis, imm
Italici ciuitate Romana donati sunt,
supra *num. IX.* obseruauimus.

LXXVI. Ius Latii deinde aliis populis & ciuitatibus datum.

LXXVI. At quamuis Latini tum i
uitatis Romanae iura transirent: n
psum tamen ideo exspirabat iusLatii,
pe quod ab eo tempore cum multis
tatibus, tum & coloniis extra Italia
tum est. Sic Nemausensibus ius Lat
tum esse patet ex Strabone *IV,157.* N
comensibus idem ius dederat vel Iul.
sar, vt tradit Appian. *Bell. Ciuil. II,p.*
vel Pompeius Strabo, vt mauult Ez. Sp
Orb. Rom. I,9. p. 19. qui & omnibus G
Transpadanis ius Latii concessit A
Paedian *in* Cicer. *aduers. Pison. p.*
Eodem exemplo Nero nationes Al
maritimarum: vniuersam Hispaniam
spasianus: multas alias ciuitates Ha
nus in ius Latii transtulerunt. Tacit.
nal. XV, 31. Plin. *Hist. Nat. III,3. Spar*
Hadr. XXI. De coloniis Latinis p
post erit dicendi locus.

LXX

XXVII. Nouum Latinorum genus :it Tiberius, lata lege Iunia Norba-ua cautum, vt inter amicos manumis-›n iura ciuitatis Romanae, sed Latii ım, consequerentur. Vnde hi liber-dicti *Latini Iuniani*, vt distingueren-*Latinis colonariis*, (f) quibus cete-in, quod ad ius ciuile attinet, ad-abantur. *L. vn. C. de Lat. Libert. toll. m. Iureconf. vet. apud* Pithoeum *p. m.* Sed quemadmodum Latinos colo-›s ciuitate Romana donauit Antoni-Caracalla, celeberima illa ac saepe a ; allegata constitutione: ita Iunia-etiam Latinitatem sustulit Iustinia-*D. L. vn. C. de Lat. libert. toll.* LXXVII. Latini Iuniani liberti-nae conditionis.

XXVIII. Iam vt ad iura Latii perue-ıus: ea licet proxime ad ciuitatem ıanam accederent: non eadem ta-fuerunt ac iura ciuium Romano-Quod adeo verum est, vt Boethi-us LXXIIX Latini fuere ciuibus deteriores.

) Egregie itaque fallitur V. C. Claudius Salmasius, quando Latinas colonias e libertis constitisse existimat *de modo vsur. xix. p. 878. sequ.* Alii profecto erant Latini *liberti vel Iuniani*, alii Latini *colonarii*, quippe ingenui, & honorum in suis coloniis capaces. Vid. Ez. Spanh. *Orb. Rom. l. 9. p. 21.*

us *in Top. Cic. II.* scribat, eos mediam capitis deminutionem, qui ciues R[o]ni in Latinas colonias mitti se pat[eren]tur. Operae itaque pretium fuerit, [quid] inter ciues Romanos Latinosque, [quod] tum ad ius priuatum, tum ad publ[icum] attinet, interfuerit, paullo adcuratiu[s] quirere.

LXXIX. Non gaudebant libertate iuris Quiritium.

LXXIX. Vidimus supra, qualis f[uerit] ciuium Romanorum libertas. Latin[i] quidem gaudebant libertate, sed gentium, non illa iuris Quiritium, q[uam] supra descripsimus. Saltem quod Porcia sanxerat de ciuium libertate a beribus, non aeque valuit in La[tinis]. Quum enim Nouocomenses, iure donati a Q. Pompeio Srtabone, paullo a Caesare ciuitatis iura essent conseq[uuti], M. Marcellus Consul Nouocome[nsem] quemdam, in Caesaris contumeliam gis caedi iussit, non tamquam per[egri]num, vt existimat Appianus *de Bell[o] II. p. 443.* sed tamquam Latinum. Ac[] tinitatem enim quod attinet, status [] trouersiam Nouocomensibus mouere potuisset Marcellus, quippe quam du[] ante Caesarem fuerant a Pompeio Str[abo]ne consequuti. Ascon Paedian *in* [] *nian. p. 2062.* Ex quo sane patet, no[n] que ad Latinos ac ciues pertinuisse li[ber]tatem illam, quae ex lege Porcia erat.

LX[XX].

XXX. Ad connubii ius quod attinet, Latini populi ne inter se quidem niscue habebant ex foedere antiquo, im cum ciuibus Romanis. Prius di- us ex Liu. *VIII, 14. IX. 43.* ex quibus patet, nemini Latinorum & Herni- im licuisse extra fines regionis suae v- s ducere: posterius vel inde colligi- quod ne iis quidem, qui sine suffra- ire ciuitate fuerant donati, cum ciui- Romanis ius esset connubii. Cam- sane, qui pridem ciuitatem sine suf- i latione impetrauerant, postea de- i impetrarunt, *vt sibi ciues Romanas re vxores liceret, & si qui prius duxis- vt habere eas, & ante eam diem nati sti sibi liberi heredesque essent.* Quan- iinus ergo Latinis hoc ius connubi- n fuisse putemus? Et certe clarissi- Vlpianus: *Fragm. V, 4. Connubium ha- ciues Romani cum ciuibus Romanis:* LATINIS *autem & peregrinis, ita, si essum sit.* Sic & ipsum ius sponsaliorum ciarumque aliud fuisse Latinis aliud ci- is Romanis, adparet ex Gell. *Noct. Att.* c. vbi ex Cn. Sulpitio docetur, spon- Latinum agere potuisse ex sponsu in quantum intererat, eam vxorem non im: quum ciuibus Romanis, vt supra di- us, liberrima esset repudii licentia.

LXXX. Nec iure connubii cum ciuibus.

LXXXI.

LXXXI. *An habuerint ius patrium, legitimi dominii, testamenti factionis?*

LXXXI. Quantum fuerit apud nos ius patriae potestatis, in tanto rum silentio non constat. Id saltem tum videtur, *nullos fuisse homines*, (a que nec Latinos,) *qui talem habuer liberos potestatem, qualem Romani bant. pr. Inst. de patr. post.* Latini Iu habebant ius mancipationis, *Vlp. Fr XIX, 4.* adeoque etiam colonarii L quibus aequati illi erant lege Iunia bana. *Vetus Fragm. Iurec. apud* Pit *VIII.* An vero etiam veteres Latin dem iure vsi sint, nondum constat. ro testamentum non faciebant Latini ex ciuis Romani testamento quid capiebant, nisi intra diem cretion uitatis Romanae iura impetrassent. pian. *XXII, 3.* Haec sunt, quae vetere docent: plura, quum muta hic sint qua monimenta, addere hic non li

LXXXII *Suis vitebantur legibus, nisi fundi facti.*

LXXXII. Suis ergo, ceu ex his legibus vtebantur Latini, nec iuris Q tium fiebant participes. Licebat ta eis, si vellent, leges Romanorum in ciuitates recipere, vel, vt veteres loq tur, poterant populi FVNDI fieri. de re Cicero *pro Balbo: VIII. Si iussisset populus Romanus aliquid, si id a uissent socii populi ac Latini, & si ea quam nos haberemus, eadem in popul quo, tamquam in fundo resedisset, vt tu*

idem populus is teneretur, non VT NOSTRO IVRE ALIQVID MI-ERETVR, *sed vt illi populi aut iure eo, a nobis esset constitutum, aut aliquo modo & beneficio vterentur. Tulit a- maiores nostros legem C. Furius de testa- is, tulit Q. Voconius de mulierum here- bus: innumerabiles aliae leges de iure sunt latae: quas Latini voluerunt, ad- unt.* Quicumque ergo populi leges anas adſciſcebant, iisque in ciuitati- iis vtebantur, ii *fundi* dici ſolebant. tamen eo ipſo iura Quiritium con- bantur: (nihil enim de iure Roma- n voluntaria iſta legum Romano- eceptione poterat minui,) ſed inter tum iis legibus, quibus Romani ci- tebantur. Verbi cauſſa, Latini tunc ſe poterant teſtari ſecundum leges anas: id enim licebat populis fun- Sed non ideo quidquam ex teſta- o ciuis Romani capiebant. Id enim nebat ad ius Quiritium. Quae ſi uaueris, facile carebis ſpinoſis illis iii, Nic. Rigaltii Iſm. Ballialdi Vale- iorumque diſputationibus *de populis* f, (g) quippe quibus res in ſe cla- riſſima

(g) Trigam illam Diſſertationum *de Populis fundis* edidit. I. Ge. Graeuius V. C. *Theſ. Ant. Rom. T. II. p. 1025.* (h)

rissima obscurari fere magis, quam
strari videtur. Pleniora bonae
sunt, quae ad illam pro Balbo orati
commentatus est V.C. Ge. Graeuiu

Lxxxiii Erat Latinis ius census.

LXXXIII. Quemadmodum ergo
priuato diuersi admodum vsi sunt
tes & Latini: ita, quod ad ius pub
attinet, paullo propius ab illorum
rogatiuis abfuerunt. Consistebant
tatis iura in censu, militia, tributis
fragiis, honoribus & sacris. Latino
mae censos, nusquam lego, nisi fu
liquando in tabulas censuales irrep
quod deinde lege Claudia vetitum e
pra obseruauimus ex Liuio *XLI, 10.* &
quo postremo capite etiam consta
tinos in ciuitatibus suis esse censos. V
mile itaque est, in Latii ciuitatibu
minus ac Romae censum fuisse ac
suis magistratibus, tabulasque cen
deinde Romam missas. Id enim
in coloniis fieri solitum, nemo ign

Lxxxiv. Vt & ius militiae inter socios,

LXXXIV. Porro & militiae iur
paullo adstrictiore, gaudebant L
Primo enim ne pro se quidem tu
arma expedire poterant, iniussu p
Romani, vt testatur Liu. *III. 19.* D
militabant quidem cum Romanis, v
non vt legionarii, sed tamquam soc
accurate ex Polybio docet Lips. *de*
Rom. I, 6, p. 48. Vnde minus rem a

Car. Sigon. *de ant. iure Ital. I, 4. p.*
qui Latinos inter auxilia ponit, quae
o *de Lingu.* Lat. *IV, 16. p. 16.* ex *alieni-*
; Festus *p. 256.* ex *sociis exterarum na-*
m constitisse, ait. Tum demum er-
dem esse coeperunt socii & auxilia-
quum Latini & Itali ciuitate donati,
nariae militiae praerogatiuam conse-
entur. Id porro addendum, sociis &
i nominis semper triplicem equitum,
ando & peditum numerum imperasse
anos. Sic apud Liu. *III, 22.* duae partes
rum in exercitu, tertia ciuium erat.
XXI, 17. refert, quatuor & viginti pe-
n Romanorum millia fuisse scripta,
& octingentos equites sociorum, qua-
nta quatuor peditũ, & quatuor equi-
Vnde non iniuria queruntur apud
ium Paterc. *Hist. II, 15. quod, quum du-*
peditum equitumque numero fungeren-
iuitatis tamen Romanae expertes essent.
que & id obseruandum, Latinos,
iadmodum legionis ius haut habe-
ita nec eodem modo, quo milites
anos fuisse castigatos. Nam & vir-
aedebantur, quas quum a Latinorum
um corpore, lege auctoritate Sena-
ata, remouere tentaret M. Liuius
us, Tribunus plebis: eam legem
quam obseruarunt Imperatores, qui,
to virgarum metu, in officio se con-
e exercitum posse negabant. C. Si-
gon.

gon. *de antiquo iure Ital.* I, 4. p. 496. [...]
emplum Turpillii transfugae est [...]
Sallust. *de Bello Iugurth.* LXIX. *I[...]*
Metello caussam dicere, postquam par[...]
purgat, condemnatus, verberatusque, [...]
poenas soluit. Nam is ciuis ex Latio e[...]

LXXXV Latini an tributarii?

LXXXV. De tributis Latinoru[...]
hil reperio, nisi quod durior ea in r[...]
se videtur Latinorum, quam ciuium [...]
ditio. Quamuis enim eos ab exteri[...]
magis quam ciues suos, tributis vec[...]
busque onerari Romani paterentur, [...]
hinc in Ambracensium foedere cau[...]
vt Ambracenses portoria, qui vellent, [...]
rent, modo eorum ciues Rom. & Lati[...]
immunes essent: Liu. XXXVIII, 44. i[...]
men Romani a Latinis tributa & ve[...]
lia exigebant, adeo vt eos *stipendiario[...]*
pellet Liuius & apud Appian[...]
Bell. ciu. I, p. 353. de sociis dicitur, e[...]
litando & tributa conferendo grauato[...]
Vnde non temere colligas, tolerabili[...]
quidem hac in re, quam Italorum &[...]
uincialium, duriorem tamen, quam [...]
um, fuisse Latinorum conditionem.

LXXXVI. An ius habuerint suffragii?

LXXXVI. Illud vero praestantissi[...]
erat ius Latinorum, quod iure suf[...]
gauderent ex foedere, quo eos obstr[...]
tat Cassius. Sed ne in eo quidem a[...]
cum ciuibus iure gaudebant. Nam [...]
mo non erant certae tribui adscript[...]

inde sortiri solebant, vbi ferrent suf-
ı. Qua de re Liuius: *XXV, 3. Te-*
datis, Tribuni populum submouerunt,
ıque adlata est, vt sortirentur, vbi La-
uffragium ferrent. Deinde hoc ius
giorum erat veluti precarium. Quo-
ımque enim liberet, edicere pote-
consules, vt Latini vrbe exirent. Fe-
l sane Virginius Consul, Cassii colle-
ıud Dionys. Halic. *VIII, p. 540.* Fe-
C. Fannius, qui Latinos suffragii
in vrbem accitos, ex SC. excedere
Vnde Cicero *pro P. Sextio XIII.*
acerbius socii Latini ferre soliti sunt,
id, quod perraro accidit, a consulibus
ex vrbe exire.

XXVII. Gaudebant etiam iure ali- LXXXVII Item ius petendi honores.
ıonorum, sed non optimo, quali ci-
omani. In eo prouincialibus erant
ores, quod non Romanis praetori-
roconsulibusque parerent, sed suis
tratibus. Vnde de Nemauso iure
donata, Strabo *Geogr. IV. p. 87.* scri-
ı de caussa populus ille Romanis prae-
s non paruit. Melior quoque in eo
llorum conditio, quam Italorum,
magistratibus in patria gestis, ius ci-
s Romanae consequerentur, qua de
ora diximus *num VII.* Ast hono-
ı vrbe petere haut poterant, ante ci-
m iis lege Iulia datam. Hinc quum

bello Punico II. Sp. Caruilius suasisse
ex singulis populis Latinorum binis se
toribus, si patres censuissent, ciuitas, a
que etiam ius magistratuum daretur:
rei vt alienae mentio suppressa est.
XXIII, 22. Nec felicius processere
norum consilia, quum alterum co
lem ex sua gente creandum vrge
Liu. *VIII*, 4. Vnde de magistratibus p
is, non vrbanis, intelligendus est Asco
us Paedianus, quando de Gallis T
padanis, Latii iure donatis a Q. Pom
Strabone, ait: *habuisse eos ius, quod ce*
Latinae coloniae, id est, vt PETE
MAGISTRATVS GRATIA *ciuit*
Romanam adipiscerentur. Ascon *in*
nian. p. 2062. Dicere enim procul d
voluit, *vt gesti magistratus gratia ciuit*
Romanam adipiscerentur. Illud enim
Latinis fuisse, supra num. VII. demo
stratum est.

LXXXIX Et ius sacrorum. LXXXVIII. Denique quod ad iu
crorum attinet, ciuibus Romanis & p
ca sacra & propria fuerunt. At comm
quoq; nonnulla erant ciuibus cum La
& tales erant feriae Latinae, quas in
erat Tarquinius Superbus. Singu
nim annis conueniebant, quadragin
ptem Latii populi, in monte alto, A
imminente, sacra facientes Ioui Latiali
lisque & ludis vacantes. Constit

oque erat, quid quisque populus prae-
:et: hic agnos, ille caſeos, iſte lactis
ɔdum, & quam portionem recipere de-
:et. Communis victima taurus erat,
quo cuilibet populo portio ſua fuerat
nſtituta, & huic ſacrificio praeerant
ımani. Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom.*
p. 250. Initio quidem ex inſtituto
ırquinii vnico die haec ſacra perage-
ıtur: pulſis regibus additus a populo
undus: acceſſit dein tertius poſt foe-
s cum Latinis a Sp. Caſſio ictum:
ırtus ob plebis, quae ſeceſſerat, redi-
n, adiectus: cui addita quoque ſacri-
ia & ludi, quibus Senatus aediles prae-
:erat. Dionyſ. *Halic. VI, p. 415.* Tanti
ro hae feriae erant Romanis, vt conſu-
in prouincias paludati proficiſci non
ſſent, niſi indictis prius hiſce feriis.
u. *XXI, vlt. XXII, 1.* Inſtaurandae quo-
e erant a Pontificibus, ſi vel vlla caeri-
ɔnia neglecta, aut quidquam praeter ius
:tum eſſet, cuius rei exempla ſunt apud
u. *XLI, 16. XXXII, 1. XXXVII, 3. XL, 45.*
terea dum magiſtratus Romani feriis
is intereſſent, Praefecti feriarum Latina-
m vſque ad eorum reditum imperium
vrbe tenebant. Iul. Capitolin. *Anto-*
n. IV. Tacit. *Annal. VI, 11.* Ex quibus
cis etiam patet, ferias iſtas Latinas et-
m poſt ciuitatem Latinis datam, immo

 adhuc

adhuc sub Imperatoribus fuisse cel
tas.

LXXXIX. Latini, si furtim in censum irrepsissent repeti poterant a magistratibus.

LXXXIX. Ceterum an princip
iuris publici, quae *Num.* LXVI, explicau
apud Latinos quoq; habuerint locum
rito dubites. Sane enim, quum ... c
duarum ciuitatum ciues esse non po
licebat tamen iis, relicta ciuitate Ro
in aliam se recipere, aliusque ius c
tis adsumere. Sic, si noluisset Attic
uis Romanus manere, liberum ipsi c
no fuisset, ciuitatis Atheniensis iu
sciscere. Ast Latini, si furtim irrep
in tabulas censuales Romanorum, v
cari a magistratibus suis poterant &
cari, non secus, ac si essent glebae a
pti. Sic M. Crassus iudicio repetit
a Mamertinis, procul dubio tum a
Latinae conditionis. Cicero *pro*
XXIII. M. Perperna a Sabellis. Val.
III, 4. 5. Et haec sufficiant de Lati
Dicendum iam porro de iure Italico.

DE IVRE ITALICO.

XC. Italia quam late patuerit?

XC. Italia Romanis dicebatur,
quid, praeter Latium inter vtrumqu
re ad Rubiconem vsque fluuium pr
rit. Reliquum enim terrae tractu
que ad Alpes Galli, Ligures, Veneti,
ni occupauerant. Ceterum Italian
ter se diuiserant populi quamplurim
maxime Hetrusci, Lucani, Brutii, M

illentini. Apuli, Frentani, Picentes, nes, Vmbri, Sabini, Marsi, Vestini, iciini, Peligni & Samnites, qui diuer- llis perdomiti, foedere non vno in tatem a populo Romano accepti Bella cum tot populis gesta accu- ecenset Car. Sigonius *de antiquo iure* *8. sequ.* Sed quibus annis singula nt foedera, quibusque conditioni- nguli populi in societatem recepti n tanto veterum silentio obscurum

I. Nec multo certius videtur, qua psum ius Italicum fuerit positum. Itali cum sociis Latini nominis e communia. Non magis gauisi re Quiritium, quam Latini; ast vsi sunt iure nexi & mancipationum, quibusdam beneficiis. Henr. Noris. *h. Syro Maced. IV. p. 428.* Eadem vtris- t census, eadem tributorum & ve- im ratio, nisi quod Itali paullo du- dentur habiti a Romanis. A Nea- iis certe, Rheginis & Tarentinis ii stipendium & naues ex foedere unt. Immo ex Ciceronis *a III, 11.* patet, partem Italiae haut am vectigalem fuisse. (h) Porro Itali XCI. Ius Italicum

e) Ast remissum postea esse Italis tributum, dixi-

Itali non minus quam Latini militia obstricti fuerunt Romanis, tantaqu inde miserunt auxilia, vt L. Aemilio C. Atilio Regulo Coss. nunciato G tumultu, equitum LXXX. millia, ped que DCCM. armasse eos, tradat P *Hist. Nat. III, 20.* Denique in eo qu par fuit Latinorum Italorumque c tio, quod vtrique non Romanis pr sulibus aut praetoribus parerent, se magistratibus. (i) Ast in hoc infe fuere Latinis, quod non gauderen suffragii, ad quod tum demum ad

diximus supra *num.* LIV. Hinc mis reip. temporibus ius Italicum pue in immunitate tributorum co Vid. *L. 8. §, 7. D. de cens.* quamuis & a neficia ius Italicum in se complexu doceat Henr. Noris. *de Epoch. Maced.* IV. *p.* 428.

(i) Attamen etiam hac in re melio quanto fuit Latinorum conditio. enim Latini numquam subessent Ro magistratibus: Italia in grauioribu lis extra ordinem nonnumquam Pr sulibus decreta est. Atque ita intel dus Appianus *de Bell. Ciuil.* I. p ἦσαν γὰρ, ὡς ἔοικε τότε καὶ τῆς Ἰ ας ἄρχοντες ἀνθύπατοι κατὰ μέρη

quum lege Iulia primum, ac dein-
otia ciuitate Romana essent donati,
le re supra *num. IX.* egimus. Porro
ea praerogatiua gauisi sunt Itali,
ui vel stirpem ex se domi reliquis-
vel magistratus gessissent in patria,
Romani fierent. Postremo neque
nunia sacra habuerunt Itali, adeoque
ebus omnibus Latinis fuerunt dete-
s. Car. Sigon. *de antiquo iure Ital. I,*

II. Quemadmodum vero, commu- XCII. Italia ciuitate donata, multis exteris datum ius Italicum.
i cum Latinis ciuitate, non ideo
i exspirauit ius Latii: ita & ius Ita-
, etiam ex eo tempore, quo Itali ci-
donati sunt, non desiit, sed ad multas
ciuitates prouinciales porrectum est.
oroaugustanis in Hispania ius Italiae
i, scribit Plin. *Hist. Nat. III, 3.* Alias
Italici colonias recenset Paullus iu-
isultus in *L. 8. D. de censib.* de quibus
bus nos infra agemus accuratius.
Cete-

aret enim, tunc quoque regiones Italiae distributas esse proconsulibus. Extra ordinem scilicet, si seditionis esset periculum. Sic belli Marsiaci tempore Picenis cum imperio praefuit Q. Seruilius, legatumque habuit Fonteium, ceu ex eodem discimus Appiano *l. c.*

Ceterum vel ideo hoc obferuandum
vt intelligamus, quid in iure noct
SOLVM ITALICVM, cuius hinc in
mentio, veluti *pr. Inst. de vsucap.* & apud
pian. *Fragm. XIX, 1.* Non enim in sola Ita
quaerendum est, sed & in prouinciis o
bus illis, quibus datum fuerat ius Itali
qui agri etiam *censui censendo* dicu
Cic. *pro Flacco XXXII.* & ibi Io. Ge. G
Addatur V. C. Schulting. *Adnot. ad* V
an. *p. m. 619.*

DE IVRE PROVINCIARVM.

XCIII. Quid prouinciae? XCIII. Durissimae in Orbe Ron
conditionis erant prouinciae, quo n
ne adpellatas constat omnes illas regi
quas vel armis deuictas, vel alio m
redactas in potestatem, magistratibus
administrandas subiiciebant. Festus
ce *prouincae p. 384.* Prouinciae *adpella*
quod populus Romanus eas prouicit, id est
te vicit. Isidor. *Orig. XIV, 5, p. 1173*
uinciae *ex caussa vocabulum accepe*
Principatus namque gentium, quae ad
Reges pertinebant, quum in ius suum
mani vincendo redigerent, procul posita
giones prouincias adpellarunt.

XCIV. Quomodo regio redacta in prouinciae formam? XCIV. Leges, quas a victore po
eiusmodi regiones accipiebant, P
VINCIAE FORMA vel FORMVL
cebantur. Cuius rei haec obferuat
ratio. Senatus, acceptis ab Imperat

peratis hostibus, & regione in pote-
n populi Rom. redacta, litteris, quas
victis dari placeret, consultauit, fa-
ie SC. Imperatorem, quid visum sit
ui, admonuit, simulque aliquot le-
Senatores misit, quorum ex senten-
nperator de hostili regione statueret.
Imperator, adhibitis in consilium le-
victis certas leges praescripsit, alias
iuitates bene populo Romano me-
uis legibus vti iussit, reliquum terrae
m legibus, magistratibusque spolia-
. hic tunc dicebatur in prouinciae
m redactus. Quidquid vero hunc
dum ex consilii sententia statuerat
ator, id in concione, facto ante per
onem silentio, publice pronuncian-
nandabat: eoque facto, Romam,
, aliquo praefecto prouinciae, dece-
Hunc in modum Asiam redactam
mam prouinciae constat ex Stra-
Alia exempla exstant apud Liu.
I, 18. Appian. *in Libyc. p. 84.* & ali-
sim. Sed desiit hic mos, ex quo Prin-
omnia pacis bellique negotia suo ar-
gerere coeperunt.

V. Quamuis vero non vna eadem- XCV.
sset omnium prouinciarum condi- Prouinciae suis
llud tamen commune erat omni- legibus
quod suis legibus magistratibusque non vte-
eterentur, populoque Romano pen- bantur;
derent sed datis a victore.

derent vectigalia. Non vtebantur
quam, suis legibus, sed iis, quibus R
ni eos vti iubebant, quaeque trium
rumque videntur generum fuisse.
mo enim ipse victor ex decem
gatorum i sententia certas leges
prouincialibus, quas deinde in
dicundo obseruari oportebat a mag
tibus: deinde leges nouas aliquand
rebant magistratus Romani, qu
prouinciales obsequerentur: post
ipsi, qui cum imperio praeerant prouin
edicta proponebant, quibus modum, q
in iure dicundo essent obseruaturi
nunciabant. Nulla primo regio in
uinciae formam redigebatur, cui non
tas leges daret victor ex sententia
torum. Siculis quales datae fuerin
ges, ostendit Cicero Verrin. II, 13.
culi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ci
gat, domi certet suis legibus: quod Si
cum Siculo non eiusdem ciuitatis, vt
Praetor iudices ex P. Rupilii decreto, qu
DE DECEM LEGATORVM SENTEN
statuit, quam legem siculi Rupiliam vo
sortiatur. Quod priuatus a populo p
aut populus a priuato, senatus ex aliqu
uitate, qui iudicet, datur, quum altern
uitates reiectae sunt. Quod ciuis Rom
a Siculo petit, Siculus iudex datur;
Siculus a ciue Romano, ciuis Romanus d
Ceterarum rerum selecti iudices ex ci

iorum conuentu proponi solent. Inter es & decumanos lege frumentaria, Hieronicam adpellant, iudicia fiunt. iodi leges Macedonibus a L. Paullo nsilii sententia datas recenset Liu. 9. Achaeis praescriptas refert Pausan. *427. sequ.*

VI. Accedebant his deinde leges am a magistratibus Romanis latae, n prouinciis obseruari oportebat. um lex Atilia de dando tutore tan- i vrbe valeret: lege Iulia & Titia etiam ad prouincias porrecta est. *ft. de Atilian. tut.* Quum ex lege Iu- maritandis ordinibus tutor dandus i mulieri virginique, quam ex hac ge nubere oportebat, ad dotem dan- dicendam, promittendamue: fa- paullo post est SC. quo cautum, vt in prouincia similiter a Praesidibus ex eadem caussa tutores darentur. i *Fragm. XI, 1.* Huc pertinent tot ota Principum ad prouinciarum des, quibus vel noua iura dant pro- s, vel dubia & ambigua decidunt, Pandectis nostris ac vtroque Co- tis adparet. *L. 1. §. 10. D. de off. . 14. ad SC. Turpilian. L. 1. D. de abi- L. 3. D. de fide instrum. L. 12. D. de reor.* XCVI. Vt & aliis, quas S. P. Q. R. iis dabat.

VII. At praecipue ius in prouin- oficiscebatur ex edictis Proconsu- lum, XCVII. Nec non edictis Procos.

lum & reliquorum magiſtratuum, ſimul ac in prouincias ituri erant, co nere, ac dein publice proponere bant. Hoc edictum tribus pleru partibus conſtabat. Nam primo ex anteceſſorum edictis transfereb ſua, eaque pars edictum tralatitiur cabatur; deinde multa noua addebar quae ad adminiſtrationem proui ſumtus & rationes ciuitatum, pact cum publicanis, vſuras, ſyngraphas, ditatem poſſeſſiones, aliaque huius ris pertinebant: poſtremo etiam ple transferebantur ex edictis vrbanis, cunque ſcilicet de iure dicundo ſeu ſitatis priuatorum cauſſis & contro agebant. Vnde & *edictum tralat* ea pars vocatur apud Ciceron. *ad* 21. Diſcimus haec omnia ex Cicer. *ad Famil. III, 8.* qui Proconſul in C am iturus: *Romae*, inquit, *compoſui ctum, nihil addidi, niſi quod publicani garunt, quum Samum ad me veniſſent, tuo edicto totidem verbis transferr meum.* (Habes ergo partem edicti tr tiam) *Diligentiſſime ſcriptum capu quod pertinet ad minuendos ſumtus ci tum, quo in capite ſunt quedam noua, taria ciuitatibus, quibus ego magnoper lector.* En alteram edicti partem, ir noua quaedam addiderat Cicero. In

te, quae fuerint scripta, ipse quo-
tendit *Epist. ad Attic. VI, 1.* vbi & de
is capitibus agit distinctius: *Breue
edictum est, propter hanc meam διαι-
quod duobus generibus edicendum
: quorum vnum est prouinciale, in
de rationibus ciuitatum, de aere ali-
vsura, de syngraphis: in eodem o-
e publicanis: alterum, quod sine edi-
s commode transigi non potest, de he-
um possessionibus, de bonis possiden-
gistris faciundis, vendendis, quae ex
r postulari & fieri solent. Tertium
uo iure dicundo ἄγραφον reliqui.
: de eo genere mea decreta ad edicta
accommodaturum.* Ex quibus pa-
d supra iam obseruauimus, simili-
dem inter se fuisse edicta vrbana
incialia: sed tamen non statim i-
tatum fuisse in prouincia, quod
fuerat vel lege vel moribus rece-
Vid. Ger. Nood. *Obseru. II, 5. p.*

VIII. Sed in his non vna contigit XCVII. Sub Imperatoribus multa hac in re mutata.
, ex quo ad principes deuoluta
ublica. Primo enim, quod iam
bseruauimus, etiam prouinciale
concinnatum est perpetuum,
ntea non modo singularum pro-
ım edicta inter se discreparent, a-
esset edictum *Cilicium*, aliud *Sici-
lien-*

liense, aliud *Asiaticum*, &c. sed & succ
res antecessorum edicta, praetoru
banorum exemplo, mutarent. Vid
Spanhem. *Orb. Rom. II, 12. p. 97. sequ.*
inde, communicata cum vniuerso
Romano ciuitate, leges etiam Ron
prouinciis omnibus traditae sunt, ea
que iura Romae fuerunt ac in pr
ciis. Hinc de suo aeuo Greg
Thaumaturg. *in Paneg. Origen. p. 47.* O
μασιοὶ ἡμῶν τῶν σοφῶν νόμοι, οἷς νῦν τὰ
των τῶν ὑπὸ ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνθρώπων
θύνεται πράγματα Mirificae sapientu
strorum leges quibus omnium nunc, q
mano imperio parent, hominum res r
tur. Plura eiusmodi testimonia co
runt Iuretus ad Symmach. *Epist. V, 4.*
Spanhem. *Orb. Rom. II, 11. p. 91. se.* qui
erudite obseruat, post ea quoque te
ra multis ciuitatibus *αὐτονομίαν* rel
fuisse ab Imperatoribus.

XCIX. Prouinciae parebant vel Praetoribus vel Consf. vel Propraet. vel Procos.

XCIX. Alterum, quod commun
omnibus prouinciis, in eo positu
quod illae non suis, vt socii & Latin
minis, sed Romanis magistratibus
rent. Duo vero in singulas prou
magistratus mitti solebant, quorum
generali nomine *Praeses* dicitur, *L. 1*
D. de offic. praes. alter *Quaestor* appe
Praesidum officio initio functi sunt
tores. Hinc quum initio duo i

tores essent, quorum alter ciuibus, dicebat, alter peregrinis: Sicilia in uinciae formam redacta, tertius: quum de Sardinia accederet, quartus; quum & Hispaniarum duae prouinciae es- constitutae, quintus & sextus additi . Postea coeperunt & consulibus, si ndo grauius immineret bellum, pro- iae decerni, vnde aliae prouinciae *toriae* erant, aliae *consulares*. Non- iquam vtrisque prorogari solebat im- m: & tum *Propraetores* vel *Procon-* dicebantur, (k) quorum illi sex licto- s totidemque securibus, hi duodecim antur. Qua de re Appianus *Syriac. p. 95.*

) Ita sese res habuit temporibus antiquis- simis: primusque Cos. cui ita proroga- tum imperium, est Q. Publilius Philo. Liu. *VIII, 23.* Deinde & ii procos. di- ci coeperunt & propraetores, qui nullis antea gestis magistratibus, ad bellum ge- rendum missi sunt in prouinciam. Qua- lis Procos. fuit P. Cornelius Scipio Liu. *XXVI, 19.* Propraetor C. Octauius Cic. *Philipp. XI, 20.* Suet. *Octau. X.* Postea inualuit, vt quotannis, antequam noui Coss. & Praetores designarentur, prouinciae duae consulibus & reliquae Praetoribus futuris decernerentur, quas illi designati vel

p. 95. Ἐφ' ἅπαντας περιέπεμπον στρ
ἐπὶ τῇ στρατιᾷ, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἐξαπε
ἔτι τῶν ὑπάτων δώδεκα πελέκεσι, καὶ
κα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρω
τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τοῖς δε[..]τοῖς στρα
καὶ τὰ ἡμίσια παράσημα. *Ad omnes mi
propraetores cum senis securibus qui
sules duodenis securibus totidemque
bus, vt olim Reges, vtuntur. Praetor
tem, vt insignia consulum dimidiata,
gnitatis quoque ac potestatis habent
dium.* Add Plutarch. *vit. Paulli. p.*

C. Noua magistratuum prouincialium nomina sub Imperatoribus.

C. Postquam prouincias cu
natu diuisit Augustus: alia sensim i
esse coeperant nomina. Nam qu
natus mittebat Praesides, ii procoss.
ri vocabulo adpellati: quos Impera
ii variis deinde nominibus nunc
Propraetores, Praefecti Augustales,
Caesarum, Praesides, Procuratores Caes
Consulares, Correctores, de quibus om
legi merentur Dio Cass. *LIII.* C
Panciroll. *notit. Imp. Orient.* CLV
Guther. *de offic. Dom. Aug. I, 5. sequ.*
etiam sub Imperatoribus vti coeperu
signibus. Consulares fasces: pra

---

vel sortirentur, vel inter se compa
vt finito magistratu in eas proficis
tur. Sigon. *de ant. iur. prou. II, 1.*

rea vexilla habuere, quae vultum
pis praeferebant. *L. 1. C. Theod. de*
& praesid. & ibi Iac. Gothofr. L. 4. C.
r.

. Imperium praesidibus initio lege CI. Quis eiusmodi magistratus constituerit?
dabat populus: prouincias ipsas
lebat Senatus, cuius etiam erat, sta-
quas consulares, quas praetorias es-
et, quamuis plerumque eam tene-
onem, vt eas, quas tumultuari, aut
tibus vicinis tentari intelligeret,
libus; quietas vero & pacificas
ibus decerneret, qui deinde in-
el sortiebantur, vel comparabant.
l. c. II, 1. p. 125. Id ius deinde veluti
ninio accepit Senatus, lege Sempro-
um L. Calpurnius Piso Trib. plebis
ante noua quaedam lege sua inue-
Extremis reip. temporibus, & la-
etere disciplina, multa contra mo-
aiorum excogitarunt Sulla, Mari-
npeius, Crassus, Caesar, Antonius,
curate satis refert Sigon. *l. c.* donec
us, vt dixi, prouincias cum Senatu
oque Romano partitus est. (l) Dio
c. CII.

Hinc discrimen inter prouincias *popu-*
res vel *publicas* & *Caesarum.* Sed pu-
icas plerasque ad se rapuit Claudius,
as deinde Senatui sub imperii initia re-

 stituit

CII. Quomodo ornati? CII. Ituris in prouincias Prae
mandata dabat Senatus, quantum
niae, quantum exercitum habitu
quod ſtipendium eum dare, qu
viaticum capere oporteret: & h
praeſides, ipſaeque prouinciae *orn*
cebantur. De quo ritu plura t
Iſ. Caſaubonus & Torrent. *ad* Su
XVII. Sigon. *de ant. iure prouinc.*
142. ſequ.

CIII. Quo comitatu vſi ſint? CIII. In comitatu Praeſidum era
gati, tribuni militum, centuriones
fecti, decuriones, aliique militariu
rum rationumque adiutores: pr
vero ſcribae, accenſi, praecones, li
interpretes, tabellarii, aruſpices, cu
rii, medici, &, qui quotidianae vitae
ſocii fuerunt, quae cohors praetoria
ſi praetoria dicta eſt, in quem nu
etiam referendi contubernales. S
c. Cap. II. p. 149. Legatos Praeſidi
natus dabat, aut huius permiſſu ad

ſtituit Nero. Tacit, *Ann. XIII,*
Traiano etiam Bithynia cum aliis
tu ad Imperatores translata eſt.
ris. *Cenotoph. Piſan. p. 207.* Poſt
mnes prouincias ad ſe rapuere Pr
nihilque Senatui reliquum fuit.

aeſes, aut plebs, lata lege, extra or-
deſignabat. Cic. *Vatin. XV.* Nep.
VI. Numerus eorum non vnus
ue ſemper fuit. Q. Cicero tres ſe-
gatos habuit in Aſia. Marco fratri
iciam eunti quatuor; Q. Pompeio
ecim adfuerunt. Quamuis vero &
ati lictoribus & faſcibus vterentur:
XIX, 9. non tamen niſi mandatam
tionem habebant, quae quanta eſſe
t, egregie, ſuo more, disquirit Ger.
de Iurisd. II, 7. p. 161. Vnde Cae-
ell. Ciu. III, 51. Aliae ſunt legati
aliae imperatoris: alter omnia agere
ſcriptum; alter libere ad ſummam
onſulere debet. Idem *de Bello Ciu.*
icium legati fiduciarium dicit ope-
nere. Reliquorum qui in comita-
idum fuere, veluti Tribunorum,
onum, praefectorum, & huius ge-
orum miniſtrorum, quaenam fue-
cia, ex ipſa veteris rei militaris ac
um ratione facile colligitur. De
ntubernalibus addendum, fuiſſe
llatos adoleſcentes, qui percipi-
ei militaris & prouinciae cogno-
cauſſa praeſides in prouinciam
lequuti. Cic. *pro Coel. XXX.* &
c. XI. Ex toto vero illo prouin-
nitatu libera adhuc republica ex-
feminae, quas ab Auguſti demum

temporibus (m) duci coepisse in p
cias, palam est. Tacit. *Annal. III*,
ter quae Seuerus Caecina censuit, ne
magistratum, cui prouincia obuenisset
comitaretur. Et paucis interiectis
enim frustra placitum olim, ne fem
socios aut gentes externas traherent
esse mulierum comitatui, quae pacem
bellum formidine morentur.

CIV. Quomodo profecti sint in prouinciam?

CIV. Profecturi in prouincias
des, nuncupatis in Capitolio pro
blica votis, atque inde demum p
mento, lictoribus, reliquisque ad
imperii insignibus, ad portam vrbis
& si quidem nonnulla superessent
tia, extra vrbem aliquamdiu morab

(m) De ipso quidem Augusto Suet
ctau XXIV. Disciplinam seuerissim
ne Legatorum quidem cuiquam, n
uate, hibernisque demum mensibus,
sit vxorem interuisere. Sed non d
antiquae disciplinae mansit custo
quo ipse Augustus Liuiam, Gern
Agrippinam in prouincias d
Cautum tamen fuerat SC. vt si vx
quid deliquerit in comitatu Praes
ipso marito ratio & vindicta exig
L. 4. §. 2. D. de offic. procos.

intra vrbem cum imperio esse haut
t: sin vero omnia parata essent, ad
ı salutantibus amicis, & officii
liquantum prosequentibus, iter in
ıciam ingrediebantur. Liu. *XLII, 49.*
tigerat prouinciam: certiorem ea
faciebat antecessorem, vt cum eo
:diens de statu prouinciae cogno-
Quo facto intra triginta dies disce-
n erat antecessori, id quod lege
ia fuisse statutum, patet ex Cic. *E-*
Fam. III, 6. Immo & antequam
ciam ingrediebantur, edicto de ad-
uo monebant prouinciales, conti-
commendationem aliquam sui, &
e deprecante, ne publice vel pri-
ei occurreretur, siquidem id meli-
ua quisque patria facere posset. *L.*
4. D. de offic. procos. Vbi & alia, a
s in prouinciae ingressu obseruan-
bentur.

. Quum vero duo essent Praesidum CV. Officia praesidum.
a quorum alterum iurisdictione, al-
continebatur imperio: solebant
partiri annum, vt aestatem fere rei
i, hiemem iuri dicundo impende-
Cic. *Epist. ad Att. V, 14.* Caus-
ae in litem deducuntur, vel publicae
vel priuatae. Priuatarum caussarum
tio vel domestica erat vel popula-
Domestica intra praetorium & in cu-

biculo querelis prouincialium audi
miniſtrante cubiculario, conſumet
popularis in baſilica ac pro tribunali,
bis, accenſis, praeconibus, lictoribu
parentibus. Cic. ad *Q. Fratr. I, 1. Co*
inter omnes video facillimos eſſe adi
te, patere aures tuas querelis omnium
lius inopiam ac ſolitudinem, non modo i
pulari acceſſu ac tribunali, ſed ne dom
dem tua ac cubiculo eſſe excluſam. V
tem hanc poteſtatem eo comm
exercerent praeſides: ſimul ac vener
prouinciam, conuentum vel forum in
tum diem certumque locum indic
prouincialibus. Et eiusmodi conu
deinde vel plures vno loco, vel ſin
ſingulis locis agebant, ita, vt intra an
omnem prouinciã percurrerent. Sig
antiquo iure prou. II, 5. p. 184. Ius eode
dine dicebant, quo Romae Praetores
eoque omnia obſeruabant, quae infra
IV. de Romanorum iudiciis dicemu
modo addimus, quemadmodum R
Praetori in conſilio erant *Decemuiri*
bus iudicandis: ita a praeſidibus e
loco adhibitos fuiſſe viginti Recupe
tes, ciues Romanos. Vlpian. *Fragm*
Theoph. §. *4. Inſt. qui & ex quib. cauſ*
num. non licet. Commiſſae Praeſi
erant etiam quaeſtiones de criminib
quibus eamdem denuo rationem
bant Praeſides, quam in vrbe Prae

rea etiam rei frumentariae, milita-
anisque in vniuersum prouinciae
penes Praesides erat, ceu prolixe
Sigon. *II, 5 & 6. p. 207. sequ.*
. Praeter Praesidem, in vnaquaque
cia etiam Quaestor fuit, alter ma- CVI.
is, qui potestatem non a Praeside, Quaestores
ipso populo accipere consueuit. prouinciales.
ipse lictoribus ac scribis vsus est.
Planc. XLI. Lecti enim a popu-
estores sortiebantur prouincias, eo-
duo vrbanas, reliqui prouincia-
aesturas obtinebant. Cicero *Verr.*
ist. ad Q. Fratr. I, 1. Mortuo in
cia Quaestore, alii interim huic
demandabat Praeses, qui *Proquae-*
ellabatur. Cic. *Verrin. III, 15.* In-
nt autem veteres Romani, vt in-
sidem & Quaestorem eadem inter-
necessitudo, quae inter parentem
. Cic. *Diuinat. in Verr. XIV. pro Plan-*

CVII. Eorum officium.

. Ceterum hi Quaestores curabant
im publicam, quae aut ex aerario
ta in vsus prouinciae expenden-
a prouincia exacta esset in aerari-
renda. Illa pecunia *attributa*, haec
is dicebatur. Vtramque in tabu-
rebant Quaestores, & deinde vbi
ciis decederent, rationes accepti
que reddebant, & residua infere-
rario. Nonnumquam Quaestori-

bus Praesides etiam partem iurisdict imperiique demandabant, cuius re emplum est apud Caesarem *de Bello* *Caesar partitus copias cum Fabio lega Crasso Quaestores hostes adiit tripertit* cero *Verrin. I, 14.*

CVIII. Tributa, quae exigebantur a prouincialibus.

CVIII. Haec de magistratibus pr ciarum: proximum est vt de tertio, commune habuerunt prouinciae, ag de tributis puta & vectigalibus, q quam maxime prouinciae premeba Romani enim, quum bello aliquem pulum vicissent, duabus maxime nibus cum eo agebant: aut enim ctoriae praemium annuum ei stipen vel tributum imperabant, vel vict uebant agris, eosque vel in pub reip. patrimonium redigebant, vel colonos ex vrbe deducebant, vel e ctis reddebant, & ex eorum prouen quam partem reipublicae tribui iub Cic. *Verrin. III, 6.* Petr. Burman *Vectig. pop. Rom. I.* Prioris gener puli tributarii vel *stipendiarii* voc tur: posteriores *vectigales*, quamui tam anxie discrimen inter tribut vectigal fuerit ab auctoribus obseru Cuiac. *Obs. VII, 4.* Tributaria pro fuit Gallia comata, de qua Sueto *XXV.* *Omnem Galliam, quae a salt renaeo Alpibusque & monte Gebenna,*

ue Rheno & Rhodano continetur, pa- circuitu ad bis tricies centum millia m, praeter socias ac bene meritas ci- s, in prouinciae formam redegit, eique ingenties in singulos annos stipendii e imposuit.

I. Aliae prouinciae erant vectigales, CIX. Vt & vectigalia, & specia tim Decumae. ie ex agris suis *decumas*, ex pascuis *uram*, & ex portubus, qui mercibus in- ndis & euehendis patebant, *portorium* ebant, de quibus iam supra diximus *III. sequ.* Sic *decumas* dabant Sicilia *err. III, 6.* Sardinia, Liu. *XLII, 1.* Africa, er. *Inscript. p.* ɪↃxɪɪ. Asia Cic. *Epist. tic. V, 13.* Syria Cic. *Agrar. II, 19.* Ae- is Plin. *Paneg. XXX.* Nonnum- loco decimae, si minus fertilis esset ncia, vicesima exigebatur, veluti ab nis. Liu. *XLIII, 2.* Saepe etiam, publica necessitas & angustia tem- m exigebant, prouinciis alterae im- antur decumae vltra debitas, quo tamen pecunia pro illis soluebatur ribus. Cic. *Verrin. V.* vnde etiam *entum emtum*, item *decumanum* vel *atum* dicitur. Inter quae quid in- , docet Burmann. *de Vectigal. II. p.* Exempla huius rei plura occurrunt Liu. *XXXVI, 2. XXXVII, 2. & 50.* 31. Quum vero, libera adhuc re- ica, hae decumae non pecunia sed

frumento a singulis soluerentur arat-
bus: postea sub Imperatoribus co-
ctus est *canon, frumentarius* dictus, q
quid quaeuis prouincia quotannis p-
stare deberet, erat comprehensum, c
meminit Spartian. *Seuer, VIII.* Lamp
Elagab XXXVII. conf. Iac. Gothofr. *ad*
C. Theod. de Can. Frum. V R. Cete
frumentum hoc, siue per decumas, siu
cundum canonem exactum, tum Ro
tum in prouinciis in publicis condeb
horreis, vnde postea per curatores an
nae populo & militibus distribueban.
Buleng. *de Vect. pop. Rom. VIII.* Casaub
Lamprid. *Alex. Seu. XXXIX.* Lips. *E*
I, 8. Iac. Gothofr, *ad tit. C. Theod. de*
milit. & ad tit. de erogat. mil. Non
lum vero frumenti, sed & vini olei
praestabantur decumae, vt docet B
mann. *de Vectig. Pop. Rom. II. p. 26. III. p*
sequ.

CX. Scriptura.

CX. Non minus pingue vectigal
pascuis prouincialibus redibat & salti
Tales enim non solum in Italia erant,
& in prouinciis. Vnde *Magistro*
Scripturae in Asia & Sicilia meminit
cero *ad Att. V, 15. Verrin. VII, 70.* Scrip-
ra vero dicebatur hoc vectigal, quia
stores debebant apud publicanum nu
rum pecudum, quas in pascua publica
mittere vellent, profiteri, quem publ

n tabulis suis adnotabat & scribebat, ıa scriptura postea ratio inter pasto- & publicanum conficiebatur. Festus *Scripturarius. p. 429.* Sed hoc genus galium sub Imperatoribus aliam in- e faciem, & praeter pensiones ex ıis dominicis etiam certum nume- pecudum ex gregibus praestandum : a prouincialibus, ex Cassiodor. *Varr.* ·. *L. 3 C. Theod. de suar. pecuar.* Vo- *Prob. XV.* demonstrat Burmannus *'ctig. pop. Rom. IV. p. 65. sequ.*

XI. Soluebant etiam prouinciae por- . De Sicilia id certum est ex Cic. *Verr.* *sequ* de Asia ex eiusdem *Agrar. II.* De nnia ex Tacit. *Vit. Agric. XXXI.* Nec ım de mercibus in portum deuehen- abatur portorium, verum etiam pro :ibus. Sueton. *Vitell. XIV.* maxime :adauere quod non nisi permissu ma- Pontificis vel Principis transferri ium locum poterat. *L. 37. D. de relig. nt. fun.* Sustulisse ea vectigalia dici- 'ertinax apud Herodian. *Hist. II, 4.* restituta eadem esse oportet a sequen- s Imperatoribus, siquidem adhuc illorū tionem facit Vlpianus *L 21. D. de donat. vir. & vxor* Vectigal tamen pro cada- transferendo sublatū est constitutio- quae est in *L. vlt. C. de relig.* quam ex ecis restituit Iac. Cuiac. *Obs. XI, 21.* Plura de

CXI. Portoria,

de portoriis dabit Petr. Burm. *de Vectig* *Rom. XI. p. 76. sequ.*

CXII. Alia vectigalium genera. CXII. Praeter haec & alia erant v galia, quae a quibusdam prouinciis e bantur. Ex ferrariis argentariisque mo & aurifodinis vectigalia magna cogebantur Hispani. Liu. *XXXIV* Strab. *Geogr. III,* Africam e marmo soluisse vectigalia constat ex *L. 1. C. T* *de metall.* Macedonia etiam, Illyr Thracia, Britannia, Sardinia ex me vectigalia pendebant. Petr. Burm *de Vectig. VI.* Potestas enim indag metalla etiam priuatis erat, ante illis eamdem ademerat Tiberius. Su *Tiber. XLIX. Plurimis etiam ciuitati priuatis veteres immunitates, & ius me rum, ac vectigalia ademta.* Restitu deinde iisdem hoc beneficium sequ principes, sed ea lege, vt certum *canonem metallicum* soluerent, de q git *L. 4. C. Theod. de Metallar. & ibi* Gothofredus. Non magis a vectig berae fuerunt salinae, quales in Ma nia aliisque prouinciis fuisse, patet ex *XLV, 29.* Plin. *Hist. Nat. XXXI,* 7. 1. cab. X, 29. *L. 4. §. 7. D. de censib.* d quoque vectigali pluribus agit Petr. mann. *de Vectigal. P. R. VI.*

VNICIPIIS, COLONIIS, PRAE-FECTVRIS, CIVITATIBVS FOEDERATIS.

lll Quid interfuerit inter iura ciui- Latii, Italiae & prouinciarum, satis videtur a nobis explicatum. Id addere iuuat in praesenti, non o- in Latio ciuitates iure Latii, nec o- in Italia iure Italico, aut in prouin- re prouinciarum vsas: sed alias *mu- rum*, alias *coloniarum*, alias *praefectu-*, alias aliis nominibus esse insigni- quibus singulis paullo distinctius um. CXIII. Cur hic agatur de municipiis, coloniis, &c.

IV. Municipes erant *ciues Romani nicipiis legibus suis & suo iure vtentes, is tantum cum populo Romano partici- quo munere capessendo adpellati vi-, nullis aliis necessitatibus, neque vlla in quam populus eorum fundus fa- set.* Gell. *Noct. Attic. XVI, 13.* Ergo I. *ciues Romani*, adeoque multis s ac priuilegiis, quae solis ciuibus nis propria erant, gaudebant, (n) n tamen erant *ciues ingenui*, vt eos vocat CXIV. Quid municipia?

Hinc & lupam cum puerulis solent in umis signare. Vaillant. *de Numism. en. Imp. in Municip. & Colon. T. II. p. 3.*

vocat *Cicero* neque iure op[illegible]
ciuitatis vtebantur, nisi Romae consti[illegible]
sent domicilium. II. *Suis legibus & su[illegible]
re vtebantur*, id est, propriis suis legi[illegible]
atque institutis, quae leges municip[illegible]
dicuntur *L. 3. D. quod vi & clam* [illegible]
3. D. de sepulcr. viol. regebantur, [illegible]
que cogebantur Romanas leges in pat[illegible]
recipere, nisi id sua sponte vellent, [illegible]
casu *fundi facti* eiusmodi populi dice[illegible]
tur. Cic. *pro Balbo XX.* Non ergo [illegible]
suum vel *αὐτονομίαν* amittebant mu[illegible]
pes, iure suffragii donati, ceu existima[illegible]
gonius, *de ant. iure Ital. II*, 7: sed tan[illegible]
foedus, id est, non amplius foederati [illegible]
Rom. erant, sed ciues. Et ita intellig[illegible]
dus locus Ciceronis *pro Balbo XXI. In[illegible]
magna contentio Heracliensium & Neap[illegible]
tanorum fuit, quum magna pars in iis c[illegible]
tatibus FOEDERIS SVI* (o) *libertatem [illegible]
tati anteferret.* Vid. Ez. Spanh. *Orb. R[illegible]
I, 15. p. 36.* III. *Muneris cum populo Ro[illegible]
erant participes.* Idque praecipue in[illegible]
ligendum de muneribus militaribus, *L. 8.*
Id[illegible]

(o) Ita editiones Ciceronis priores, & a[illegible]
veterum librorum fidem adorna[illegible]
Ast Bullialdus *de populis fundis p. 1936. T[illegible]
II. Thes. Ant. Rom. Graeu.* legit *iuri s[illegible]
libertatem* pro *foederis sui liberta[illegible]*
ca[illegible]

e *Verb. Sign.* Gaudebant enim mu-
ɔia iure legionis, adeoque participes
t munerum militarium, vnde & dicti
ntur municipes.

XV. Municipia eiusmodi non nisi in- CXV. Ea vel Italica vel prouincialia?
taliam olim erant constituta, eoque
ine ante leges Iuliam & Plotiam ce
ıntur Caerites, Tusculani, Lanuuini,
ini, Nomentani, Pedani, Fundani,
niani, Campani Equites, Cumani,
sulani, Acerrani, Priuernates, Anagni-
rpinates, Trebulani, Sabini, Cumani,
ıe plures de quibus Onuphr. Panuin.
p. Rom. III. p. 354. Car. Sigon. *de Ant.
Ital. II, 9.* Postea vbi extra Italiam
victricia extulere Romani, etiam in
inciis ciuitas non vna municipiorum
us donata est. Sic in Baetica Plini-
ist. Nat. III, 2. sequ. numerat munici-
VIII: in citeriore Hispania XIII, in
nia II. in Lusitania vnum. Eodem
nent tot numi, in quibus ciuitates
inciales, etiam ciuitate donatae αὐ-
τονο-

quae lectio etiam editori Parisiensi Orationum Ciceronis, quae in vsum Delphini prodierunt, placuit. Sed antiquam lectionem erudite defendunt H. Vales. in eodem Thes. Ant. Rom. Tomo II. p. 1747. & Ez. Spanhem. *Orb. Rom. I, 15. p. 36.*

(p)

τονομίαν suam celebrant, (p) de c
Henr. Noris. *de Epoch. Syro Mace*
p. 352.

CXVI. Triplex municipiorum genus.

CXVI. Sed non vna tamen erat
cipum conditio. Tria eorum gen
curate distinguit Festus voce *Muni*
p. 324. quem locum a multis lau
a paucis intellectum, primus accur
posuit Ez. Spanhemius *Orb. Rom.*
37. Primo ergo, ex Festi sententia,
cipium id genus hominum dicitur, qu
R

(p) Numi aenei Imperatorum a n
piis & coloniis cusi, quos colle
Foy Vaillantius, occurrunt mu
varia veluti *Aelium Coillutanum* i
midia. *T. I. p. 169. 198. 210. T. II. p.*
79. Bilbilis in Hispania *T. I. p. 12.*
Calagauuis in eadem *T. I. p. 21.*
scantum in eadem. *T. I. p. 71, Cl*
eadem. *T. I. p. 72. Ergauica* in ea
I. p. 35. 76. 103. Graccuris in ead
I. p. 79 Ilerda ibidem Hispanica
36. Illergauonia ibidem *T. I. p. 7*
tica ibidem. *T. I. p. 37. 51. 78. 92. 9*
ibidem. *T. I. p. 38. 78. 95. 103. Oscer*
dem *T. I. p. 80. Stobiense* in Mace
T. I. p. 132. 135 143. 149. T. II. p. 15.
59. Tarraso in Hispania Tarracone
p. 47. 53. 83. Vtica Iulia *T. I. p. 86.*

venissent, neque ciues Romani essent, *es tamen fuerunt omnium rerum ad* *ungendum vna cum Romanis ciuibus,* *quam de suffragio ferendo, aut ma-* *capiendo.* Hi ergo dum in patria unt, peregrini habiti: Romam grantes iura ciuitatis sed non opti- consequuti sunt, exclusi quippe a latione & petitione honorum. & id hominum genus dicebantur es, *quorum ciuitas vniuersa in ciui-* *omanam venit.* Et hi quidem veri nnani erant, ipsaque iura suffragi- c honorum habebant. Tertium municipum genus ab eodem Fe- oratur, *qui ad ciuitatem Romanam* *unt, vt municipia essent suae ciuis-* *atis & coloniae*; vel, vt paullo an- at, *qui ea conditione ciues Romani* *vt semper rempublicam a populo* *separatam haberent.* Atque hi in omani leges & iura fundi non e- ti, nec se iisdem obstrinxerant. c tertii generis municipiis ciues idebant iure honorum & suffragi- Vnde nec curiis erant adscripti, icipes sacrorum curialium habe- sed sua illis erant sacra municipa- ibus Festus *l. c.*

VII. Illud adhuc obseruandum de iis, in plerisque eam fuisse insti- tutam CXVII. Res publicae municipiorum.

tutam reipublicae formam, quae
nem quamdam ſpeciemque reip. I
nae referret. Quemadmodum R
ſenatus: ita in municipiis decurion
rat collegium, (q) cui AMPLISS
ORDINIS nomen tribuit Cic. *pr*
lio II. Quemadmodum porro Ron
rant bini conſules; ita in municipii
umuiri, qui ſummo loco ciuit
praeerant, & ad conſulum exem
faſcibus bacillorum vtebantur. C
Agrar. II, 34. de L. Conſidio & S. Salti
puae duumuiris: *Anteibant lictores*
cum bacillis, (ceu alias in municipiis
ſolebat,) *ſed vt hic praetoribus anteeun*
faſcibus duobus. Sic & in municipiis
Dictatores, (Cic. *pro Milon. X.*) Ae
(Sueton. de *clar. Rhet. VI.*) Quaeſt

(q) Hi ita dicti videntur Velſero *Rer.*
guſt. V. p. 74. a decuriis, in quas fu
deſcripti. Habebant hi ſuum cer
non ſecus ac Romani ſenatores, qui
centum millium. Plin. *Epiſt. I, 19.*
bebant & ornamenta ſua; vnde in
more apud Spon. *Miſcell. Erud. An*
CLXIV. poſitum EXORNATO
NAMENTIS DECVRIONALIBVS.
le ornamentum erat praetexta dec
nibus permiſſa. Liu. *XXXIV. 7.*

es, Quatuoruiri, Decem primi, &
quibus Car. Sigon. *de antiquo iure*
8. Porro quemadmodum Romae
rebantur, ita & in municipiis, id-
dem vtrobique ratione factum esse,
loco Cic. *de Leg. III, 16. Et auus*
noster singulari virtute in hoc muni-
quad vixit, restitit M. Cratidio, cuius
imonio sororem auiam nostram, habe-
nti legem tabellariam. Denique
unes suos habebant, non secus ac
i, quorum meminit Cicero *pro*
r. & publica vectigalia, quibus
in republica necessarii sustineban-
adeo in omnibus videantur mu-
se ad Romanae reip formam, quan-
ri poterat, composuisse.

III. Haec de municipiis: pergen- CXVIII. Quid coloniae?
l COLONIAS. Ita vocabantur
in quae populus Romanus ciues
incolendum deduxerat, vel, vt
Noct. Att. XVI, 13. ait, *ciuitates ex*
Romana quodammodo propagatae.
it enim Romani ex Romuli insti-
on seruitute mulctare oppida bello
ed in ea colonos ex vrbe deduce-
in locis istis instar praesidii essent.
. Halic. *VII. p. 439.* Et profecto
num erat hoc institutum, tum ad
ndos veteres populos, tum ad re-
das hostium incursiones. Prae-

terea hoc pacto vrbana faex & senti
hauriebatur multisque seditionibu
trahebatur fomentum. Immo &
lentum hoc erat medium praemiis
endi veteranos, iisque certos agros
bus viuerent, adsignandi. Car.
de antiquo iure Ital. II, 2. p. 625.

CXIX. Modus deducendi colonias.

CXIX. Coloniae deductionem
cedebant leges agrariae, quibus &
quem diuidi vellet populus, definie
& quibus hominibus, quam multi
quos, & quomodo, esset diuidendus
scribi solebat. De quibus legibus a
is accuratissime suo more egit Car. S
l. c. II, 2. p. 627. Lata eiusmodi leg
ducebatur colonia aut per *Trium*
aut per *Decemuiros*, quamuis & *Qu*
virorum, Septemuirorum, Vigintiuiror
loniae deducendae hinc inde fiat me
quos omnes adparitoribus, scribis, li
is, praeconibus, architectis, mulis, t
naculis, supellectile, ianitoribus, sti
ribus corporis magnifice ornatos,
obscure indicat Cic. *Agrar. II, 12, 13.*
ergo ita constituti ornatiq; nouos co
in agros lege definitos sub vexillo, qu
ercitum quemdam educebant. Appi
Bell. Ciu. III. p. 552. sequ. Plutarch. *Gr*
p. 839. Tom. I. Vbi ad destinatum p
nerant locum, nouam vrbem &

r) aratro circumſcribebant, eo
quem paullo poſt ſequente titulo
bimus. Omnia vero haec fiebant
o, & factis ſacrificiis, additaque
one, vt ex Cic. *Philipp. II, 40.* adpa-

. Ceterum, vt municipia, ita nec CXX.
e erant vnius generis. Aliae e- Coloniae quotuplices?
ium Romanorum, aliae Latini, a-
ci iuris, aliae prouinciales. Aliae
ogatae vel plebeiae. aliae militares
itur. Et has ſignis quibusdam in
liſcerni, obſeruant eruditi. Colo-
im plebeiae aratro, militares ſigno
plerumque denotantur. Quae
& ſigna iungunt, indicant, primam
onem e ciuibus, ſupplementum e
is militibus fuiſſe, vt notat Raph.
Fa-

e vrbe res certa eſt ex locis Varronis,
tarchi, aliorumque, paullo poſt *Lib.*
Tit. I. n. 6, adferendis agros quoque
mere circumſcriptos patet ex loco Ci-
. *Philipp. II, 40. Caſilinum coloni-*
deduxiſti, quo erat paucis annis ante
ducta, vt vexillum tolleres, & aratrum
cumduceres, cuius quidem vomere por-
m Capuae paene perſtrinxiſti, vt floren-
coloniae territorium minueretur.

Fabret. *ad columm. Traian. p. 10. se*
singulis distinctius agendum.

CXXI. Quid coloniae ciuium Romanorum. CXXI. Coloniae ciuium Roma
erant, quas potiore iure, quam La
ducebant Romani. Discrimen hoc
Liu. *XXXIX, 56.* vbi de colonia Aqu
ducenda agit: *Illud agitabant*, inqu
colonia Aquileiam deduceretur: ne
constabat, an ciuium Romanorum
placeret: postremo Latinam potius
am deducendam patres censuerunt.
istae ciuium Romanorum colon
mnia ciuitatis Romanae iura retin
an eadem amiserint, adhuc inter se
tant eruditi. Car. Sigonius *de ant.*
tal. III, 3. iis tantum iura Quiritium
it, velutius libertatis, gentilitatis, c
bii, patriae potestatis, legitimi do
nexus, vsucapionis, & si qua sunt
generis alia; adimit vero ipsis iu
uitatis publica, veluti census, tribut
vectigalium, suffragii, honorum, &
generis alia. At Manutius *de ciuit*
mana eos ius quoque ferendi su
magistratuumque Romae geren
retinuisse contendit, cuius sententi
iam ex numis adstruxisse sibi vide
Harduin. *Antirrhet. p. 136.* Et certe
saepe vocantur eiusmodi coloni
Liu. *VIII, 14. VI, 21.* Ipsi quoque I
qui nomina in coloniam Romanam

ciues Romani dicuntur facti. Liu. 24. Romae porro censi leguntur apud Liuium *XXIX, 37.* Vnde non rem colligas, omnia iura ciuitatis nae retinuisse eiusmodi colonos. tiorem hac in re esse Sigonii sen- , luculenter ostendit Ez. Spanhem. *m. I, 11. p. 23.* Et sane nihil clarius Dionis *XLIII. p. 233.* vbi Caesarem s immunitatem, aliis agros, πολιτισι, καὶ ἄλλοις ἀποίκους τῶν ῥωμαίων y: *aliis ciuitatem, aliis autem vt ius t coloniarum Romanarum*, dedisse: ciuitatis Romanae a iure colonia- ium Romanorum manifesto se- r. Vt adeo admodum verosimile sit, s illas ciuium Romanorum iura i, gerendorumque Romae magi- n amisisse.

XII. Durior longe conditio erat rum LATINARVM, quippe quae a quidem Quiritium retinebant. ideo verum est, vt & ciues Roma- nomina in eiusmodi coloniis de- , capitis deminutionem mediam itur. Cicero *pro A. Caecina XCVIII.* *uaeri hoc solere me non praeterit, (vt , quae tibi in mentem non veniunt, au- uemadmodum, si ciuitas adimi non n colonias Latinas saepe ciues nostri sint, aut sua voluntate aut legis mul- ecti sunt: quam mulctam si sufferre* CXXII. Quid coloniae Latinae?

 volu-

voluissent, tum manere in ciuitate pot
Add. *pro Domo LXXVIII.* Boeth. *i*
Ciceron. *II. p. 780.* Quod vero Sal
cum aliis viris doctis autumat, co
Latinas ex meris libertis constitisse
dudum est a viris doctis explosum.
de coloniis Latinis dabunt Ezech.
hem. *Orb. Rom. I, 9.* Sigon. *de antiq*
re Ital. II, 3. p. 661.

CXXIII. Quid coloniae iuris Italici & prouinciales?

CXXIII. Coloniarum ITALIC
RIS iam supra meminimus. Eae
cul dubio deterioris adhuc erant c
tionis quam Latinæ, paullo melior
men, quam prouinciales. Disc
inter vtrasque non in immunitate
torum constitit, ceu plerique existi
(nam & prouinciales coloniae non
quam immunes erant a tributis, vt c
exemplo coloniae Caesariensis p
Flauiae *L. vlt. §. 7. D. de Censib.* Vi
Plin. *Hist. Nat. III, 3. & 21.* colonias &
tates immunes ab iis, quae iuris era
lici distinguit.) sed in leuatione cen
quippe quae italicis, non aeq; prouin
bus, coloniis fuerat data. Quo fit, vt
titulo D. de censibus de coloniis Italic
ctetur. Iac. Cuiac. *Obs. X, 35.* Forma
censionis quae fuerit, & cur ea fue
stituta, satis adparet ex *L. 4. D. de*
cui addendus Iac. Guther. *de offic.*
Aug. III, 9. p. 591.

CX

XIV. Coloniae MILITARES ex is veteranis: quemadmodum PLE- ex ciuibus, vel, vt posteriore aeuo itur, ex paganis ducebantur. Illae uentae, vt veterani milites stipen- diuturnitate fessi praemium ali- laborum caperent. Auctor hu- ituti L. Sulla, quem deinde Iulius Augustus, aliique sunt imitati. De s militaribus a Sulla & Caesare de- estatur Appian. *de Bello Ciu. III. p.* . *Liu. LXXXIX*. de aliis ab Augusto Hyginus *de Castramet.* &, qui hic di- sime omnia exsequutus est, Sigon. *uo iure Ital. III, 4. p. 776. sequ.* Ce- n eiusmodi colonias integrae legi- im centurionibus ac Tribunis suis bantur. Hyginus: *Multis legio- ntigit bellum feliciter transigere, & iosam agriculturae requiem primo gradu peruenire. Nam cum signis la & primis ordinibus ac Tribunis de- tur.* Sed ab vsu recessit hic mos e Neronis, de quo Tacit. *Annal. Non enim vt olim, vniuersae legiones antur cum Tribunis & centurioni- sui cuiusque ordinis militibus, vt & caritate remp. efficerent: sed nter se, diuersis manipulis, sine re- ine adfectibus mutuis, quasi ex alio*

CXXIV. Quid coloniae militares?

genere mortalium repente in vnum c
numerus magis, quam colonia.

CXXV. Resp. coloniarum. CXXV. Ad rempublicam co
rum quod attinet: in eo potiſſimu
ter colonias & municipia erat diſcri
quod haec ſuis legibus atque inſti
illae dato a Romanis iure vteba
Gell. *Noct. Attic. XVI, 13. Coloniarum*
necesſitudo eſt, (quam municipiorum,
enim veniunt extrinſecus in ciuitatem
ſuis radicibus nituntur, ſed ex ciuit
quaſi propagatae ſunt, & iura inſtituta
mnia populi Romani, non ſui arbitrii h
Iis ergo legibus viuebant coloni,
dederunt Romani, & in primis dece
ri, vel triumuiri coloniarum deduc
rum. Quare merito apud eumdem
lium miratur Hadrianus Imp. quod
cenſes, & quaedam item alia mun
antiqua, quum ſuis moribus legib
vti poſſent, in ius coloniarum muta
ſtiuerint. Ceterum iisdem paene q
municipia, etiam coloniae gaudeban
giſtratibus. Publicum habebant de
onum conſilium, nihilque in lapidibu
quentius eſt ſiglis DEC. COL. Erat
in coloniis Duumuiri, Aediles, Quaeſt
Cenſores. Erant ſacerdotes, aug
pontifices. Vt adeo non praeter rem
lius *l. c.* colonias *quaſi effigies paruas*
mulacra maieſtatis populi Romani adpe

ir Car. Sigon. *de ant. iure. Ital. II, 4.*
qu.

VI. Proximae sunt PRAEFE- CXXVI.
RAE, quarum longe durior, Quid
oloniarum fuit conditio. Vnde praefe-
emum ciuitates in prafecturae for- cturae?
referebantur, quae iniquae ingra-
erga populum Romanum fuerant,
ie semel atque iterum fefellerant.
vero a prouinciarum forma diffe-
rma praefecturarum. Quemadmo-
im in illam quotannis prasides:
aefecturas praefecti mittebantur,
en eo quoque differebant, quod
ulo, hi a senatu, libera adhuc re-
deligerentur. Fest. voce *praefe-*
374. Praefecturae ergo neque iu-
tis neque Latii, neque Italico gau-
ed priuatum eorum ius omne ab
raefectorum: publicum a Senatu
proficiscebatur, qui iis pro lubi-
a, vectigalia, militiam imperabat.
men & praefecturae aliae aliis li-
. Quum enim, Capua in praefe-
ormam redacta, nullum in vrbe
let corpus ciuitatis, nullus sena-
plebis concilium, nec magistratus,
io: in aliis praefecturis, Festo au-
it *quaedam respublica.* Sane fuit in
praefecturis Senatus simulacrum,
uentus dici solebat, fuit ordo eque-
stris,

ſtris, fuere, qui publicam rem curaru
diles & Quaeſtores. Sed his on
praeerant, qui iuris dicundi cauſſa
mittebantur, praefecti, quos Feſtus
ros & *Quatuor viros;* Horatius vero
I, 5. v. 35. Praetores, adpellat, vbi de F
ctura Fundana:

Fundos, Aufidio Luſco praetore, l
Linquimus, inſani ridentes p
ſcribae,
Praetextam, & latum clauum, p
que catillum.

Conf. Car. Sigon. *de antiquo iure lu*
10. ſequ.

CXXVII. Ciuitates foederatae. CXXVII. Reliquae ciuitates, qu
que municipia, neque coloniae,
praefecturae erant, ciuitates FOED
TAE dicebantur. Erant enim li
niſi quod ex foedere quaedam deb
Romanis. Talis ciuitas foederat
Capua, antequam in praefecturae fo
redigeretur item Tarentum, T
Praeneſte, Neapolis, quae licet fo
obſtrictae Romanis, adeo tamen re
blicam ſuam habebant, vt & ii quil
qua & igni interdictum, ciuitatem R
nam amiſiſſe viderentur, ſimul ac in
modi ciuitatem fuiſſent recepti. R
reip. varia erat, ſiquidem alii dictat
& conſulibus, alii aliis magiſtratibus
bant, ceu luculenter idem oſtendit S
l. c. II, 14.]

STATV PEREGRINORVM.

{VIII. Omnes, qui non erant ci- CXXVIII. Qui peregrini dicti?
:teribus Romanis peregrini dice-
siue Latini essent, siue Italici iu-
ie in prouincia, siue in praefectu-
ua morarentur. Schilter. *Dissert.*
peregrin. n. IX. Postea vbi Anto-
aracalla ciuitatem cum omnibus,
orbe Romani viuebant, ingenuis
nicauerat: soli libertini Latinae &
ae conditionis peregrini habiti
ateri omnes Romani dicti. Inde
d dedititios peregrinis accenset
is *Fragm. XX, 14.* De reliquis o-
Romani orbis incolis ait August.
LVIII. Part. 1. sub fin. Quisnam non
t, gentes subiectas imperio Romano?
idem erant, quando omnes Romani
t, & omnes Romani dicuntur. Quod
rum est, vt & vniuersum Roma-
periū Romania adpellatum sit, vt
s veterum testimoniis demon-
Casaubon. ad Lamprid. *Alex. Seu.*
tell. ad *Can. Eccl. vniu. IV. p. 95.*
Ez. Spanh. *Orb. Rom. II, 10. p. 89.*
vero Iustinianus etiam liberti-
itatis Romanae fecit participes;
paene peregrinorum nomen, to-
orbis incolae in *Romanos* & *bar-*
iuisi sunt, quos solos vna cum ser-
uis

uis in *ea vnica totius mundi ciuitat* *grinari* dicit Sidonius *Epist. I*, 6.

CXXIX. Peregrinis in vrbe praetor singularis ius dicebat. CXXIX. Libera adhuc republic lo durior erat peregrinorum co Versari quidem in vrbe poterant, vt seiuncta a ciuibus esset in pere iurisdictio. Praeter vrbanum enim torem alius quoque erat, peregrin ctus, qui iuri inter peregrinos & ci cundo praeerat. *L. 2. & L. 10. D. de* *1. D. de reb. cor.* Creatus primum V. C. Ↄↄx. vt auctor est Flor. *Epi* *XIX.* Inter vrbanum vero & pe num Praetorem cum aliae, tum hae que erant differentiae, quodque ill erat honoratior, quod apud illum l gi poterat, apud hunc non poterat, rudite ostendit Franc. Hotomann *d* *gistr. Rom. p. 121.* An vero edictum bo proponere consueuerit Praetor grinus, quod negat idem ὁ πάνυ Ho nus, de eo mihi nondum satis lique

CXXX. Saepe vrbe expellebantur. CXXX. Deinde in vrbe quidem tabant peregrini: sed veluti pre Vnde saepe magistratuum arbitrio expulsi sunt. Sic iam anno V. C. Ↄↄx peregrinos omnes vrbe excedere iu M. Iunius Pennus, Tribunus plebis ius legis mentio fit apud Ciceron. *de* *III, 11. in Brut. XXVIII.* & Fest. *voce re* *p. 407.* Ciuilem legem A. V. C. ⅠↃCLXX

a & L. Torquato Coss. tulit, non
as quidam Papus, (s) nec, vt Ant.
ino visum, Papirius quidam, sed
us Celsus, qui omnes peregrinos,
s iis, qui Italiam incolebant, vrbe
Dio Cass. *XXXVIII*, *37*. Cic. *de*
, *Agrar. I, 4. pro Archia V.* (t) Idem
factitarunt Imperatores, quoties
ınnona ciuium numerum immi-
leret. Augustum magna aliquan-
litate ac difficili remedio venali-
nistarum familias peregrinosque
exceptis medicis & praceptori-
:emque seruitiorum vrbe expulis-
or est Sueton. *Aug. XLII.* Idem
pore factum conqueritur Ambros.
II, *7*.

CXXXI.

ı existimauerat nescio quis, quem e-
ité refellit Car. Sigon. *de Nomin. Rom.*
26. edit. Gothofr.
onimentum huius legis Papiae egre-
n exstat in numis L. Papii Celsi, C. il-
Papii legislatoris filii, in quibus ta-
a conspicitur, cum litteris PAPI. quam
:ge hac Papia interpretantur Ezech.
ıh. *de Vsu & Praest. Numismatum VI. p.*
Fulu. Vrsin. *de Famil. Rom. p. 196.*

(u)

CXXXI. IureQuiritium & ciuitatis carebant peregrini.

CXXXI. Quod ad iura horum pe norum attinet: paucis omnia comp mur, si eos tum iuribus Quiritium, iure publico ciuitatis plane caruisse rimus. Non ergo liberi erant iure ritium ita, vt flagris virgisque caedi possent. Neque erat ipsis ius con cum ciuibus, Vlpian. *Fragm. V, 4.* n ius patriae potestatis, *L. 3. D. de hi sunt sui vel alieni iur.* neque iura p natus *L. 10. § 2. D. de in ius voc. Plin. X, 12.* neque testamenti factio, (u) au ex testamento quidquam capiendi *D. ad L. Falc.* Vlpian. *Fragm. XX, 14. C. de her. Inst. L. 6. §. 2. D. eod.* immo testi ei esse licebat in testamento *L. 36. C. Theod. de haeret.* Denique ius habebant legitimi dominii, nexus, n cipii, vsucapionis, de quo iam in XII bulis fuerat cautum, ADVERSVS STEM AETERNA AVCTORI ES

(u) Hinc mortuo peregrino, bona aut quam vacantia in fiscum cogebantur priuato adquirebantur, si peregrinus aliquem veluti patronum adplicuisset in clientelam dedisset. Tunc enim stato illo mortuo patronus IVRE PLICATIONIS in istius peregrini b succedebat. Cic. *de Orat. I, 39.*

). Vid. infra *Lib. II. Tit.* VI. Quum
ıec ius Quiritium vllo modo habe-
facile patet, eos multo minus ga-
uribus census, legionis, tributorum,
;ii, petendorum honorum, aliisque
generis.

XXII. Sed quamuis haec omnia re- ıabeant: non vnam tamen patiun- ceptionem. Primo enim, vt supra ıs, haut paullo melior erat conditio rum & Italorum, qui tamen & ipsi inis ante legem Iuliam accenseban- Deinde multis peregrinis concede- quaedam iura Quiritium vel be- populi, vel clementia Principum. ı supra obseruauimus, datum esse dam peregrinis ius connubii, pa- testatis, testamenti factionis. Et : celebre illud ius vtendi toga, cu- ıtio fit. *L. 11. D. qui testam. fac. poss.*).*de iure fisci.* Accedit tertio, quod re Quiritium testari haut possent ni, liceret tamen eis *aduersus ciui- ae leges testari*, (x) vti ait Vlpi- *agm. XX, 14.* Vbi *aduersus* idem esse

CXXXII. Exceptiones quaedam huius regulae.

(x) Hinc & ii, quibus aqua & igni interdi- ım fuerat, quamuis ad peregrinitatem ent redacti, testari tamen poterant; se- ndum leges videlicet ciuitatis, in quam fuerant

esse ac *secundum*, iam pridem obseru[...]
eruditi. Quarto, multa etiam in frau[...]
legum commodumque peregrinoru[...]
erant inuenta. Sic tametsi nihil e[...]
stamento capere posset peregrinus: [...]
tamen & iure capiebat per fideicom[...]
sum. §. *1. Inst. de fideicomm. hered.* [...]
nique multa sensim sub Imperato[...]
mutata sunt, quae antiqui Romani in [...]
grinorum odium constituerant. [...]
quum *castra olim eos, quos ad labo[...]
pericula accipiebant, fastidiose leg[...]*
vt ait Seneca *Epist. XLIV*: postea [...]
prouincialibus, ac denique ipsis bar[...]
locus non solum inter auxilia & so[...]
sed & in ipsa legione concessus est, v[...]
supra est a nobis obseruatum.

CXXXIII. Peregrinis non erat ius togae.

CXXXIII. Quum ergo tanta esset [...] ciues & peregrinos differentia; haut[...] mirandum est, etiam externis quibu[...] signis secretos illos voluisse Rom[...] Ciues incedebant togati, qui togae [...] ctus tam proprius iis erat, vt & T[...]

fuerant recepti. Hinc sub Tiberi[...] huc exemplum eiusmodi testamenti [...] moratur apud Tacit. *Annal. IV, 43.* [...] hic ipse Princeps eiusmodi exsulum [...] menta primus prohibuit, teste Dione [...] *Hist. LVII. p. 618.*

Romanis, quemadmodum palliati pro
:cis, dicantur. Quemadmodum ergo
:cori hoc erat Romanis, si palliati in-
:rent: Cic. *pro C. Rabirio. IX.*
eregrinis togae vsu legibus fuerat in-
ctum, Sueton. *Claud. XXV.* Plin.
IV, 11. VII, 3. adeoque speciali con-
one opus iis erat peregrinis, qui toga-
edere vellent. *L. 32. D. de iure fisci.*
Erat vero toga amictus exterior, la-
, semicircularis, tunicae superinie-
apertus & ad talos vsque defluens,
1 pluribus describunt A. Ruben. *de*
st. I, 6. p. 39. Io. Bapt. Donius *Diss.*
raque penula. Car. Sigon. *de Iudic.*
8. Enimuero exoleuit sensim ipsos
Romanos togae vsus, (z) magis-
que

) Glossae ergo figmentum est, in ea lege
togam accipi de munere aduocati. Vid.
Schilter. *diss. de iure peregrin. n. XXVII.*
De Augusto Sueton. *Aug. XL. Etiam*
habitum cultumque pristinum reducere
studuit. At visa quondam pro concione
pullatorum turba, indignabundus & cla-
mitans: En, ait:

Romanos rerum dominos, gentemque
togatam.

Vnde patet, iam ipsis Augusti tempori-
bus togae vsum exoleuisse.

que placuere tunicae & birri, vt m
eruditionis adparatu oſtendit Clau
maſ. *Adnot. ad* Tertullian. *de Palli*

CXXXIV. Nec praenomina habebant.

CXXXIV. Sic & nominibus diſ
bantur ciues & peregrini: ſiquide
etiam praenominibus, hi ſolis nom
vtebantur, neque prius praenomina
piebant, quam eſſent in ciuitatem a
Cic. *Epiſt. ad Famil. XIII, 36. Cum*
trio Mega mihi vetuſtum hoſpitium e
miliaritas autem tanta, quanta cum
nullo. Ei Dolabella rogatu meo ciu
a Caeſare impetrauit: qua in re ego
fui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur
quo loco etiam adparet, ipſa gentilia
nomina vt & cognomina eorum
uiſſe peregrinos, a quibus fu
ciuitate donati, vel alio adfecti bene
Id quod etiam ex praecedente ep
diſcimus, vbi de Philoxeno, qui poſ
Auianus dictus eſt: *Nomen autem A*
inquit *conſequutus eſt, quod homine nul*
eſt vſus, quam Flacco Auianio, meo, que
modum te ſcire arbitror, familiarisſimo
ne nimium excreſcat haec adpend
hic quidem ſubſiſtimus.

(o)

LIBRI II. TIT. I.
DE
ERVM DIVISIONE, ADQVIRENDO IPSA-RVM DOMINIO.

Vum superiore libro de iure personarum exposuerit Iustinianus: hoc secundo, Caium cus ducem, DE REBVS agit, uis in earum diuisione non adm videatur adcuratus. Quare diuisiones paullo adcuratius ac ctus ex antiquitatibus Romanis nere, atque hinc inde illustrare it.

umma rerum diuisio, vt recte ob- Caius, *L. 1. D. de diuis. rer.* (a) in rticulos deducitur. Aliae enim *iuini iuris*; aliae *humani*. Illae iterum — I. Prima rerum diuisio.

(a) In Aniani compilatione, in qua ea lex iter legitur, totum hoc Caii fragmentum terpolatum esse, vel primo intuitu patet. leand. *Not. ad* Caii *Inst. II, 1, 1.*

rum in *sacras* & *religiosas* diuideba
Sanctae enim, quae vulgo addi solen
tum *quodammodo diuini iuris* habeb
quia & ipsae quodammodo pon
iure continebantur. Cicero *de*
Deor. III, vlt.

II. Res sacrae. II. Res *sacrae* dicebantur, quae
co ciuitatis instituto auctoritate P
cum erant Dis superis solemniter
cratae. Fest. *voce sacer. p. 417.* quales
arae, aedes, donaria, (b) & quidqu
Diis consecratum. Templa sacra fie
inauguratione, dum augures spatiu
lemniter capiebant Tacit. *Hist. IV,*
enim dicebatur *inaugurari.* Cic.
mo LIII. Quaecumque vero loc
erant inaugurata, ea non *templa* di
tur, sed *aedes sacrae.* Gell. *Noct. Att.*
Sequebatur II. *Lustratio areae*, quae
a militibus, quibus fausta erant n
felicibus ramis: quibus succedeba
gines Vestales cum pueris puellisq
trimis & matrimis, quae aqua e riui

(b) Aliae erant res *sacro commenda*
vocat Cicero *de Leg. II, 9.* Ha
non consecratae erant Dis, sed tan
curitatis causa in templis deposita
de Leg. II, 16. Exemplum est apud
dian. *Hist. I, 14.*

amnibusque hausta vniuersam are-
erluebant. Denique & magistratus
t, qui praeeunte Pontifice suouetau-
s lustrabant spatium, & super cae-
n reddebant exta, ac denique pre-
)eos, vt suas sedes diuina ope attol-
t, fundamenta solemniter iaciebant,
o ingente saxo. Tacit. *Hist. IV, 83.*
eiusmodi dicebatur *auspicalis*, qua-
escribitur apud Gruter. *Inscr. p.*
[illegible]5. Absoluta aede, etiam III. *dedi-*
e opus erat, peragenda a magistratu
e, qui praeeunte Pontifice solemne
n recitabat, (c) postem simul te-
(d) Liu. *II, 8.* Cicero *pro domo*
. Valer. Max. *V, 10.* Formulas, vt
magno studio collegit Barn. Brisson.
mul. I. p. 124. Vt vel vnam exem-
issa proferamus, Ioui Feretrio tem-
plum

Ab his solemnibus verbis templa etiam
FANA dicta sunt. Fest. *voce fanum. p.*
87. Fanum a fano dictum, siue a fan-
lo, eo quod, dum Pontifex dedicat, cer-
a verba FATVR. Ita & Varro *de Lingua*
Lat. V, 7. p. 38. Plutarchus *in Poplic. p.*
04. solemne istud carmen vocat νενομισ-
μένας ἐπὶ τῇ καθιερώσει φωνάς, leg. *ima*
dedicationis verba.

(Vnde & *manu consecrationes fieri* dice-

 ban-

plum his verbis dedicauit Ro
IVPITER FERETRI, HAEC TIBI VI
ROMVLVS REX ARMA FERO.
PLVMQVE IIS REGIONIBVS, QVA
DO ANIMO METATVS SVM, DE
SEDEM OPIMIS SPOLIIS, QVAE,
BVS DVCIBVSQVE HOSTIVM C
ME AVCTOREM SEQVENTES PO
FERENT. Liu. *I*, *20*. Solebant deniq
dicationi IV. *Leges* quaedam adiic
les hinc inde in vetuſtis marmori
guntur, recenſitae ab eodem Briſſon
I, *p*. *125*. Quibus omnibus rite pe
ita occupaſſe locum credebatur r
vt nunquam eſſe poſſet in domini
uati, etiamſi aedes eſſent dirutae a
tuſtate collapſae. Plin. *Epiſt*. *X*, *76*.
h. *t*. *L*. *73*. *D*. *de contrah*. *emt*. Sac
men res eſſe deſinebant exaugura
quae fiebat per euocationem ſacro
L. *9*. *D*. *h*. *t*. quo de ritu videndi Ma
Saturn. *III*, *8*. Iac. Raeuard. *coniect*
17. Briſſon *de Form*. *I*. *p*. *54*. *63*. *64*.
ptae quoque ab hoſtibus res ſacrae eſ
ſinebant, liberatae tamen quaſi poſ

bantur. Cicero *de Leg*. *II*, *11*. Et
Faſt. *I*. *v*. *603*.

Sacra vocant auguſta patres:
ſta vocantur
Templa ſacerdotum rite
manu.

re priſtinam recuperabant ſancti-
um. *L.36. D. de relig. & ſumt. fun.*

Religioſae res, non minus ac ſacrae, III. Res religioſae.
'ontificio ſuberant, vt patet ex fra-
to Ciceronis apud Nonium Marcell.
p.582. Vnde etiam *ſanctae* ali-
lo dicuntur, tamquam ſanctione a
ſcibus munitae. Gell. *Noct. Att.*
Statim vero locus fiebat religio-
quis mortuum in locum ſuum intu-
L.6. D. h.t. ſiue id liberi hominis
adauer, ſiue ſerui. *L.2. D. de relig.*
fun. Religioſa eiusmodi locaſem-
ant extra vrbem, (e) in agris, &
e propter vias publicas. Vnde
equens *viatorum* mentio fit in an-
monimentis.

Religioſa vero habebantur ſepul- IV. Cur ſepulcra religioſa habita?
ia dedicata erant *Dis manibus.* Vn-
nulae in marmoribus: D.M. vel D.
l eſt DIS MANIBVS SACRVM
INFERIS MANIBVS SACRVM.
uther. *de iure manium III, 1.* Im-
propter eosdem manes conſecrata
di-

(e) Non licebat enim per Leges XII. Tabu-
rum mortuum intra vrbem ſepelire.
ic. *de Leg. II, 23.* Quam legem confir-
auit Hadrianus *L. 3. D. de ſepulcr. viol.*
& Diocletianus & Maximianus. *L. mor-
orum C. de religios.*

dicebantur ſepulcra. Gruter. *In*
p. DCCCLXVII, 5.

HAEC. AEDIFICIA. PROPRI
COMPARATA. FACTA.
DICATAQ. SVNT. MONIMEN
SIVE. SEPVLCRVM. EST. ET.
OLLARVM. QVAE. IN. HIS. AE
CIIS.
INSVNT. ET. CONSECR
SVNT.
RELIGIONISQ. EARVM. CAV

Nec ipſum tantum ſpatium, quo ca
concludebatur, occupabat religio,
aliquam vicinae areae partem, cuius
tum non ſolum in monimentis de
bant, hoc modo IN. FR. P. X. IN.
P. XX. id eſt, *in fronte pedes X, in*
pedes XX: Horat. *Serm. I, 8. v. 12.*
maceriis murisque includebant, v
dite docet Briſſon. *Antiqu. Rom. III,*
16. p 36. ſequ. Ceterum ob hanc re
nem corpora ſemel illata ſepulcro
non poterant, niſi impetrata a Pon
bus venia. *L.* 1. *&* 33. *D de religio*
empla exſtant apud Plin. *Epiſt. X, 73*
apud Gruter. *Inſcript. p.* DLXXVII
RELLIQVIAE TRAIECTAE dic
III. NON. FEBR. EX PERMISS C
LEGII PONTIFICVM, PIACVLO
CTO. Immo ne refici quidem moni
tum poterat, ſine permiſſu Pontifici

rmore constat apud Gruter. p. 1.

Diuini quodammodo iuris habe- etiam *res sanctae*, quales erant mu- Caii sententia, etiam portae. Ast h, *Quaest. Rom. XXVI.* muros qui- non vero portas, sanctos esse ait. n controuersiam facile & sine pul- actu componas. Sancta res dici- ob sanctionem, qua res ita munita violari impune haut possit; Fest. *nctum p. 423.* & hoc sensu etiam erant sanctae, siquidem & haisce ibus capitale propositum erat sup- 1: *L. 2. & 3. D. ne quid in loco sacro* ob solemnes quasdam caerimonias, Dis medioxumis dedicabantur, & isu sola moenia ac pomoeria, non ortae, sancta habebantur. V. Res Sanctae.

Quoties scilicet aut condenda erat a, aut vrbs noua exstruenda, con- ratro aptabat aeneum vomerem, que bobus, mare & femina, ipse cir- neamenta profundum ducebat sul- equebantur coloni, & excisas aratro intro vertebant. Vbi portam esse vo- vomere exemto atque aratro sub- linquebant spacium. Ducto sulco, oues illi, tum aliae victimae immo- ur Dis medioxumis, & tum demũ ex- dis muris admouebantur manus Plut. *Rom.* VI. Ritus in condendis vrbibus & extruendis moenibus adhibiti.

Rom. Quaest. XXIV. & *vit. Romu*
Dionyſ. *Hal. I. p.* 75. Hinc in nu
loniarum fere ſemper conſpiciunt
cti boues. (f) Vid. Ezech. Spanh
& praeſt. num. Diſſert. IX. p. 777.
lant. *de numis aeneis colon. Latini in*
riſ. MDCXCV. fol. Adhibebantur
quaedam boni ominis cauſſa, vt Feſ
cet voce *Quadrata p.* 389. quae tame
lia fuerint, hodie vix conſtat.

VII. Dedicatio moenium. VII. Perfecta moenia etiam de
ſolemniter ſolebant. Idque adpa
Inſcriptione apud Gruter. *p. CC*
COLONIA AVGVSTA VER
NOVA GALLIENIANA VAL
NO II. ET LVCILLO COSS.
RI VERONENSIVM FABRICA
DIE III. NON. APRILIVM, DED
TI PRID. NON. DECEMBRIS.
dedicatione ſancta habebantur mo
atque hinc nec refici poterant ſine
cipum, tamquam Pontificum Ma

(f) Hinc vrbes dictae ab *vrbo*. *Vrb*
nim veteribus erat aratro definire
bum vero dicebatur curuatura, quod
vrbe condenda adhiberi conſue
Varro *de Lingua Lat. IV*, 32. *p.* 24.
pon. *L.* 239. §. 6. *D. de verb. ſignif.*
Iac. Raeuard. *Coniectan. II*, 7. *p.* 49

uctoritate, nec quidquam iis super-
i. *L. 9. §. fin. D. h. t.*

II. Si vero paullo accuratius rem eres, facile adparebit, non aliam ob n hac fanctitatis opinione imbutos omines, nisi vt ciues pro moenibus, m pro re fancta Diisque dedicata ortius pugnarent. Idque etiam ob- M. Terentius Varro *apud* Plu- *Quaest. Rom. XXVII.* VIII. Cur fanctitas tributa moenibus?

Res humani iuris iterum vel in vel in priuatorum *quorumdam* e- *trimonio.* In nullius patrimonio es *communes* vel *publicae*, (g) *vni-s* & quae κατ' ἐξοχὴν *nullius* esse di- ır. IX. Res humani iuris quotuplices.

ommunes vel publicae habebantur, dominium nemo ita poterat oc- vt excluderet alios. Tales erant ia profluens, mare eiusque littora. 'irgil. *Aeneid. VII. v. 229.* X. Res communes, vel publicae

Lit-

quidem Tribonianus *princ. Inst. h. t.* communes a publicis feiungit, sed tra veterum iureconfultorum princi-, vt vel ex Marciano *L. 2. D. de rerum if.* patet, vbi res publicae omittuntur. quoque fenfu veteres res communes ublicas vocaffe, luculenter oftendit . Nood. *Probabil. I, 7. p. 18. fequ.*

(h)

- - - Littusque rogamus
Innocuum, & cunctis auramqu
damque patentem.

Et Prudent. *adu. Symmachum II, v.7*
Nunc adsunt homini data munera
iisdem,
Queis concessa semel: fons liquitur,
inundat,
Veliuolum ratibus mare finditur,
imber,
Aura volat tenuis, vegetatur mobili
Et res natura fit publica promtaque c
Dum seruant elementa suum famu
cursum.

Idem existimandum de fluminibu
tubus, ripis, quae & ipsa eatenus co
nia vel publica habebantur, vt lice
iis piscari, alligare naues, aliaque h
modi facere. Sed ea omnia de inno
su intelligenda, neque eo extend
sunt, vt in mare, flumina, portus, nullu
isse principum imperium existim
Alia omnia ostendit Iac. Gothofredu
sert. de Imperio maris, quae cum alii
opusculis iuridicis, politicis, historic
ticis prodiit Geneu. MDLIV. 4o.
illa Oppiani *Haleut. III, v. 4. sequ.* vb
ta ad Antoninum Caracallam:

- - Σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θα
εἰλεῖται καὶ φῦλα ποσειδάωνος ἐναύλω
- - *Tuis enim sub sceptris mare*

luitur, & greges Neptuni incolarum.
de iure piscandi statuendum est.
um enim abest, vt illud semper com-
: fuerit, dominioque exemtum, vt
is, qui longo tempore solus piscatus
t, posset alios ab eo iure excludere *L.*
de diuers. & temp.

I. Ceterum eas res communes & pu-
; dixere veteres, ex sententia Stoico-
quorum principia iureconsultis fere
ous erant in deliciis. Stoicos enim
regnum quoddam generis humani
iuersalem omnium hominum rem-
:am statuisse, nemo ignorat, idque
enter docent Cicero *de Finib. III, 19.*
M. Anton. *de Rebus suis II, 16. III, 11.*
VI, 44. XII, 36. Arrian. *Differt. E-*
I, 12. III, 24. Senec. *de Benef. IV, 28.*
ntur Thom. Gataker. *Adnot. ad M.*
p. 75. Thom. Stanley *Hist. Philos.*
VII. P. 1. Cap. 13. p. 614. Quum ergo
iureconsulti hanc philosophiam se-
ntur, duplicemque adeo sibi conci-
: rempublicam, maiorem vnam,
erat omnium hominum Deorum-
lteram minorem, quae erat vnius
ue populi aut ciuitatis: consequens
t & bona siue publica siue commu-
pliciter acciperent, nonnullaque iu-
tium communia adpellarent, quae
iure ciuili Romanorum erant in
rei-

XI. Cur eiusmodi res iureconsulti vocarint publicas & communes.

reipublicae dominio. Quae om
praeclare explicantur ab humanis
reconsulto, Gerardo Noodio *Pr*
8. p. 21. sequ. vt otium nobis hac
cisse videatur.

XII. Res vniuersitatis. XII. *Res vniuersitatis* erant, qua
minium vniuersitas, vsum singuli
uersitate habebant, vt stadia, thea
nea, curiae. §. *6. Institut. Vniuersi*
vocabatur vnaquaeque ciuilis s
excepta familia liberaque republic
eoque omnes ἑταιρίαι & societa
mnes tribus, omnia corpora Opifi
niuersitates erant. Huber. Praelec
stit. II, 1. 8. Postquam vero in mon
degenerauerat respublica, inuisae
Principibus omnes sodalitates &
Vid. Plin. *Epist. X, 93. & 94. tit. C.*
& corpor. Cuiac. *Obseru. VII, 30.*

XIII. Res nullius. XIII. *Nullius* denique erant, q
lum reipsa agnoscebant dominum,
uis sua natura in dominio esse
Tales erant res hereditariae, antec
liquis heres exsisteret. *L. 1. D. de re*
Per fictionem tamen quamdam h
defuncti personam repraesentar
que in dominio esse dicebatur. *L*
L. 61. D. de adquir. rer. Dom. No
quam & personam heredis sperati
bat. *L. 24. D. de nouat.*

V. Quae in priuatorum dominio dicebantur *res priuatae*. Festus *priuos p. 378. Priuos priuasque antiqui pro singulis: ob quam caussam & dicuntur, quae vniuscuiusque sunt; priuilegium*. Add. Non. *II, 694. p.* Res illae priuatae apud veteres Romanos vel *mancipi* erant, vel *nec mancipi*. mancipi dicebantur, quae certo er solos ciues Romanos ita vendi t, vt emtor manu eas caperet, (vnde MANCEPS, & res MANCIPI NCVPI adpellabatur,) & venditum euictionem praestaret. Nec i res erant, quae non poterant isto nari: vnde & periculum rei petorem erat. Plaut. *in Persa IV, 3:* XIV. Res priuatae vel mancipi vel nec mancipi.

o periculo is emat, qui eam mercabitur,
ICVPIO *neque promittet, neque quisquam dabit.*

o inferius: *v. 61.*

Nihil mihi opus est litibus,
Nisi

i vniuerso corpore Iustinianeo nulla huius distinctionis mentio, forsan quod sublata erat *L. vn. C. de iure Quirit.* *end.* Hotom. *Antitribonian. V. p. 113.* *i.*

Nisi mancipio accipio, quid eo mi
mercimonio?

Vnde & distingui solent *mancipium*
-sus, Lucret. *III. v. 985.*

Vitaque mancipio nulli datur, o
vsu.

vt & *mancipium* & *fructus*, κτῆσις καὶ
Cicer. Epist. *ad Fam. VII, 29. 30.* (i)

XV. Quaenam res mancipi fuerint? XV, Mancipi res habebantur I
dia in Italico solo, Vlpian. *Fragm.*
immo & in prouinciis, si quando l
rat datum ius Italicum, quales ci
permultae recensentur in *Tit. D. d*
sibus. Adde Henr. Noris. *de Epoch*
Maced. IV. p. 427. Eiusmodi loca
bantur *agri censui censendo.* Fest. *vo*
sui. p. 265. Cic. *pro Flacc. XXXII.* & ibi I
Graeuius. Reliqua in prouinciis p
possessiones dicebantur, & vsu t
tenebantur, non mancipio. Fest. *vo*
sessio p. 372. Porro rebus mancipi a
sebantur II. iura praediorum rustic
veluti actus, via, aquae ductus. III,

(i) Mancipi non indeclinabile est, vt
docent Lexicographi, sed contract
mancipii. Voss. *de art. gramm. l*
Salmas. *de vsur. VIII.* Iac. Peri
Sanctii *Mineru. IV, 4, 12.*

pio dati, IV. quadrupedes, quae colloue domantur, veluti boues, sini, equi. Ceterae res omnes nec pi dicebantur. Vlpian. *Fragm.* *XIX.1.*

I. Fiebat vero rerum mancipi alie- MANCIPATIONE, vnde haec a species alienationis rerum man- e dicitur. Vlpian. *XIX*, 3. Cic *To-* Quamuis enim res mancipi etiam ossent sine mancipatione: tamen antum in bonis erant accipientis, dominio. Vlpian. I, 16. adeoque icipi esse desinebant, nisi modo ad- li iuris ciuilis accessisset dominium. ertinent verba. Horatii *Epist.* *II*, 2. XVI. Res mancipi alienatae mancipatione.

proprium est. quod quis libra merca-
tus & aere est,
uaedam, consultis si credas, mancipat
vsus.

ir sane Horatius de rebus manci- ex sententia inreconsultorum et- icapione possent adquiri. Conf. hulting. ad Vlpian. *Fragm.* *XIX.*

Mancipatio erat actus legitimus, i adhibendi erant quinque testes, omani, puberes, cum libripende tato. Ritus & formulae iam su- *I. Tit. XII. num.* 6. 7. 9. à nobis de- sunt. Id modo addendum, vna XVII. Mancipatio quomodo facta?

mancipatione hic totum actum a
consueuisse. Vocabatur mancipatio
nexus. Festus *voce nexum p. 334.*
xum est, quod per aes & libram g
nexum aes dicebatur pecunia, quae p
xum obligatur. Hinc mancipio &
alicuius esse dicitur, quod factum e
prium. Cic. *ad Fam. VII, 30.* Qu
mancipabant, sponsionem interpon
ni quid suum sit, se euictionem pra
ros. Varro *de Lingu. Lat. VI, 5. p. 58.*
Manilius scribit, omne, quod per lib
aes geritur, in quo sint mancipi.
Scaeuola, quae per aes & libram fiant
ligentur, praeterquam quae mancipio
Hoc verius esse, ipsum verbum osten
quo quaeritur. Nam idem, quod ob
per libram, NI QVID SVVM SI
nexum dictum.

XVIII. Modi adquirendi iuris gentium.

XVIII. Quemadmodum vero m
patio propria rerum mancipi era
& alii erant alienandi modi, quoru
dam e iure gentium, quidam e iur
descendebant. Ad prius genus
nent *occupatio, adcretio, inuentio*, ali
de quibus copiose hoc titulo agit
rator. Nos id modo addimus, c
duo rem inuenerant, quorum alter
henderat, alter adprehendi viderat
munem eam rem vtrisque esse
Vnde solemnis formula: IN CO

similis quodammodo hodiernae :-
Part. Seneca *Epist. CXVII. Quotiquid inueni, non exspecto, donec dicas: OMMVNE; ipse mihi dico.* Phaedr. *V, 6.*

nuenit caluus forte in triuio pectinem,
Accessit alter, aeque defectus pilis,
leia, inquit, EST COMMVNE, quodcumque est lucri.

Plaut. *Rudent. IV, 3. v. 76.* vbi poëta omani argutias hac in re in risum it.

- - Omitte vidulum
R. *Numquam hercle hinc hodie ramento fies fortunatior,*
R. *Non probare pernegando mihi potes, nisi pars datur,*
ut ad arbitrum reditur, aut sequestro ponitur.
R. *Quemne ego excepi e mari?*
TR. *At ego inspectaui e littore,*
R. *Meo labore, opera & horia?*
TR. *Num qui minus,*
veniat nunc dominus, cuius est, ego, qui inspectaui procul
hunc habere, fur sum quam tu? GR. *Nihilo.* TR. *Mane mastigia,*
uo argumento socius non sum, & fur sum, fac dum ex te sciam.
R. *Nescio, neque ego istas leges vestras vrbanas scio,*

Nisi quia hunc meum esse dico. T
ego item aio esse meum.

Praeclarus sane locus, quo non solu
veterum ritus, sed & complura iur
stri loca lucem haut mediocrem ca
Ger. Nood. *Probab. II, 6. p. 54. sequ.*

XIX. Modi adquirendi iuris ciuilis.

XIX. Modi adquirendi ciuiles
plures sunt. Tres recenset Alean
Caii *Instit. I, 6. 3. mancipationem* p
iure cessionem & *vsucapionem*, sed de
male intellecto loco Vlpiani, *Fragm*
in quo seruus, quem ciuis Romanu
ue Romano emerit, quique ei tradi
tantum in bonis eius esse dicitur,
mancipatus ei, nec in iure cessus, nec
anno possessus. Sane enim Vlpian
non recensere voluit modos adqu
iuris Quiritium, neque negat, seru
traditum aliis quoque modis transi
se in dominium Quiritarium. S
dorum meminit Varro *de Re rust.*
sex fere res in emtionibus dominium
mum perficere ait, ac deinde huc
hereditatem, mancipationem, in iure
nem, vsucapionem, sub corona emtione
ctionem. Et hac in re Varronem se
Sigonius *de antiquo iure ciu. Rom. I,*
nec Varronem modos omnes rec
voluisse, cũ ex particula FERE, qua
tum praecipue patet ex Vlpian. *F*
XIX, 2. vbi & *adiudicationem* & *leg*

Iisdem vero haut immerito adiece-
lrogationem & modum, quem SC.
lianum induxit. Quae quum ita
ndecim erunt modi adquirendi iu-
uiritium, I. hereditas, II. mancipatio,
iure cessio IV. vsucapio, V. sub co-
emtio, VI. auctio, VII. traditio,
adiudicatio, IX. lex, X. adrogatio &
nodus adquirendi ex SC. Claudiano.
rimo modo infra *Lib. II. Tit. XIX*, de
o *Libro II. Tit. VI.* de nono *Lib. III.*
I. de vltimo *Libro III. Tit. XIII.* a-
s. De secundo modo iam diximus
n. VI. VII. IX. Ergo restant *in iure*
sub corona emtio, *auctio*, *traditio*, *ad-*
itio & lex de quibus nonnulla ex
uitatibus erunt monenda.

XX. Quid in iure cessio?

I. In iure cedebantur res tum man-
um nec mancipi, & tum require-
ır tres personae, quarum vna *cedebat*,
vindicabat, tertia *addicebat*. Vlpian.
n. XIX, 9. Cedebat dominus, vindi-
is, cui cedebatur, addicebat Prae-
el Praeses prouinciae, Vindicabat
o rem is, cui illa cedebatur, & ita
em, vt eam tenens diceret: HANC
) REM EX IVRE QVIRITIVM
AM ESSE AIO. Tum interrogabat
tor vel Praeses, an alter contra vin-
et? Solebant enim olim possesso-
n contestanda rei vindicatione non

 solum

ſolum negare intentionem actoris
ipſi rem adſerere: veluti apud P
Rud. III, 1. v. 86. vbi altero dicente: H
MEVM ESSE DICO, ſtatim alte
cit: ET EGO ITEM AIO ESS
VM. Conf. Cic. *pro Muraena XII*
fra *Lib. IV. Tit. VI. n. 24.* Quaere
go Praetor vel Praeſes, vtrum con
dicaret, an auctor fieret? Quo
dubio pertinet formula apud Va
Probum: A. F. A. *An ſis auctor?*
gante domino vel tacente, Praet
addicebat vindicanti, hac fere vſ
mula: QVANDO TV NEGAS, H
EGO REM PRAESENTI ET V
CANTI ADDICO. Cai. *Inſtit.*
Boëth. *Comment. ad* Cic. *Topic. Lib.*

XXI. Quid ſub corona emtio?

XXI. Emtio ſub corona quid
oſtendendum paullo adcuratius.
hoſtibus praeda venibat, & in his
captiui, qui venditi in ſeruitutem de
bantur. Hi ergo ſub corona ven
cebantur, non quod milites eos cu
cauſſa circumſtarent, eaque circun
militum corona vocaretur, ſed qu
captiui venales ſtarent coronati,
Caelio Sabino & Catone docet
VII, 4. ex quo etiam diſcimus, eos
quorum nomine nihil praeſtabat
tor, pileatos venire conſueuiſſe.
colligas, mancipia ſub coronis emta

ninio iuris Quiritium, adeoque em-
i securum fuisse contra quoslibet,
am patet ex Varrone *de Re rust. II,*
xempla eiusmodi venditionis sunt
Liu. *LIII, 4.* Flor. *IV, 12.* Caesarem
o Gallic. III, 74. & alios.

II. Auctione adquirebantur, quae-
ue publice proclamante praeco-
aesente atque addicente magistra-
) hasta emebantur. Festus *p. 295.*
*subiiciebantur ea, quae publice ve-
bant, quia signum praecipuum est ha-*
Et Cicero *Philipp. II, 26. Hasta posita
e Iouis Statoris: bona Cn. Pompeii Ma-
ci acerbissimae subiecta Praetoris.*
im, quum res ei addici soleret, qui
ium augeret, factum est, vt ipsum
enditionis genus *auctio;* isque, a quo
merat, *auctor,* & ius denique aucti-
quaesitum *auctoritas* adpellaretur.
vocabulum deinde ad dominium
umque prolatum est, ita vt omne
ii ius quocumque titulo adquisi-
ocaretur *auctoritas:* vt praeclare
iauit Sigon. *de antiquo iure Ciu. Rom.*
149. Plura dicemus infra *Lib. II. Tit.
XIX. n. 9.* XXII. Quid auctio?

III. *Traditione* adquirebantur solae
c mancipi, quippe quarum dominia
hendebantur, simul ac ex iusta caussa
it traditae. *Vlpian. Fragm. XIX, 7.* XXIII. Quid traditio?

Nec referebat, mobiles res essent im-
mobiles: vt adeo manifesto erre[nt,]
traditionem ad res mobiles tantum p[erti-]
nuisse existimant. Vid. Schulting. [ad Vl-]
pian. *l. c. p. 622.* De traditione ve[ro cun-]
cta egregia quaedam obseruat Ger[...]
Probab. II, 6. p. 56. sequ. Non mult[um di-]
uersa a traditione erat cessio vacu[ae pos-]
sessionis, quae & mancipationibu[s ...]
nunquam accedebat, vt patet ex G[rut. In-]
script. pag. cIↃLXXXI. vbi Statia [...]
mancipans monimentum Licinio [...]
theo dicit, EIQVE VACVAM (k) [POS-]
SESSIONEM MONIMENTI S.[...]
SIT, qua de re plura obseruauit Fr. [Brum-]
mer. *ad Leg. Cinc. XIII.*

XXIV. Quid adiudicatio? XXIV. *Adiudicatione* dominium [...]
tum mancipi, tum nec mancipi [ac-]
quirebatur, in tribus illis i[udiciis,]
familiae erciscundae, communi d[iuiden-]
do, finibus regundis. Quoties [...]
iudex vni ex heredibus vel sociis, [vel vi-]
cinis rem adiudicabat, statim hae[c ...]
us transibat dominium. Vlpian. [...]
XIX. 16. Vnde adiudicatio tradition[i ...]
vsucapioni aequiparatur. *L. 6. §. [...]*
statu liber. Praeter tria vero illa iudi[cia ...]
lus erat casus, in quo dominium a[...]

(k) Ita legendam pro INQVE V[A-]
CVAM, recte monet Fr. Brum[mer. ad]
Leg. Cinc. XIII.

iudicis sententia, quippe quae ali- non dat, sed declarat, id cuiquam tere. *L. 8. §. 4. D. si seruit. vindic.*

XXV. Quid dominium ex lege?

V. Lege denique adquirebatur do- m rei singularis, siue mancipi esset, c mancipi, quoties lex quaedam do- m alicui addiceret. Sic legatum ex II. Tabularum statim erat in domi- gatarii. Vlpian. *XIX, 17. L. 120. D. de signif. L. 47. §. vlt. D. pecul.* Eodem adquirebantur bona caduca atque tia siue a fisco, siue a priuatis. Nam ionnumquam concedebantur ere- Cuiac. *ad Nouell. I.* Scip. Gentil. *de crescendi. X.*

XXVI. Distinctio inter dominium Quiritarium & bonitarium.

VI. Quidquid vllo eiusmodi modo adquisitum: *in dominio Quiritario*; a *in bonis esse* dicebantur Vlpian. *I, 16.* Theophil. *Instit ad fin. tit. de n.* Quod discrimen in eo maxime situm, quod domini Quiritarii va- ent a litibus, vnde & optimo iure ere dicebantur: quod secus se ha- n dominis bonitariis. Vid. Car. Si- *e antiquo iure ciu. Rom. I, 11, p. 150.* Brisson. *Antiqu. Rom. IV, 22. p. 78.* iero sustulit illud discrimen Iusti- s *L. vn. C. de nudo iure Quirit. tollen-* Vnde & in toto iure nostro nullum upereft vestigium.

TIT.

TIT. II.
DE
REBVS CORPO
LIBVS ET INCORPC
RALIBVS.

NOuam rerum diuiſionen titnlo ſubiungit Impe *Corporales* enim aliae ſu liae *incorporales*, de quibus pa dici poſſunt ex antiquitatibus.

I. Stoica defini-tio re-rum cor-porali-um & in-corpora-lium. I. Philoſophiae Stoicae deditos pleroſque Romanorum iurecon iam ſupra eſt a nobis obſeruatum. qui Stoici non minus quam reliqui ſophi res omnes in corporales atque porales diſtinguere, illasque definir bant, quod poſſent tangi. Seneca *CVI. Numquid eſt dubium, an id, qu* TANGI *poteſt, corpus ſit?* Lactan *Diuin. VII, 12. Solidum & comprehe corpus eſt, & oculis & manu videtur gitur.* Ex Epicureis Lucretius *I,*

Tangere enim & tangi, niſi corpus,
poteſt res.

II. Incorpo-rales res magis non ex- II. Iidem e Stoa philoſophi res i porales magis illis, quae non ſunt, q quae ſunt, accenſenda eſſe arbitraba

et ex Ciceron. *Topic. V. Definitio-* sistere, quam exsistere putabant Stoici.
o sunt genera prima. Vnum earum
quae sunt, alterum earum rerum,
telliguntur. Esse ea dico, quae cerni
possunt, vt fundum, aedes, parietem,
ium, mancipium, pecudem, supellecti-
ius & cetera. Non esse rursus ea di-
tangi demonstrariue non possunt, vt
tionem, si tutelam, si gentem, si agna-
definias, quarum rerum nullum sub-
i corpus, est tamen quaedam confor-
nsignita & impressa intelligentia,
ationem voco. Ex quo sane loco
eteres res solas corporeas exsistere,
oreas tantum intelligi existi-

In his omnibus ergo philosophos III. Iure consulti definitiones stoicas adoptabant.
intur iureconsulti, qui & ipsi res in
les & incorporales diuidebant,
ue adoptatis definitionibus, cor-
tangi posse, incorporales non pos-
ant. Cai. *Inst. II, 1. 2.* quamuis qui
ius loquuntur, auctores illas RES,
RA adpellare malint. Quinctili-
t. Orat. V, 10. Et sane sic res mul-
lilucidior, faciliusque intelligitur,
unia, quae manibus tangi potest,
iersa χέσει modo corporalibus re-
censeatur § *vn. Inst. h. t.* modo op-
r corporibus. *L. 46. D. de condict.*
. 5. princ. D. de impens. in res dot. L.
vlt.

vlt. D. de adim. legat. Prout ſcili
res ipſa vel ius in eam conſiderat
vel corporalibus, vel incorporali
bus adnumeratur pecunia.

IV. Res corporales & ipſi exſiſtere quodam modo negabant.

IV. Eodem ex fonte, id eſt, ex
ſophia Stoica, manauit, quod res in
rales a iureconſultis magis iis, qu
ſunt, quam quae ſunt, adnume
Paullus ſane *L. 1. D. de vſufr. leg.* ſer
neque ex bonis, neque extra bona eſ
tendit, quod ex principiis illis Stoic
quae paullo ante declarauimus, exp
dum eſſe, erudite docet Ger. Nood
babil. II, 3. p. 48. ſequ.

TIT. III.
DE SERVITVTIBVS R STICORVM ATQVE BANORVM PRAED ORVM.

INcorporalia ſunt omnia iura
que adeo etiam ſeruitutes.
vel *perſonarum* ſunt vel *re*
Seruiunt enim non modo praedi
ſtica atque vrbana, verum etiam
ſonae, conſtituto in illorum rebus

, vſu vel habitatione. De illis ti-
I.; De his tit. IV. & V. agitur.

Seruitus realis inhaeret praediis, iureconſultis in vrbana ac ruſtica atur. Sed caue hic reſpicias ad Praedia enim non a loco, ſed ab gnominabantur. Vrbana erant aedificia habitationi deſtinata, et- villis exſtructa. §. 2. *Inſt. de ſeruit. commun. praed. L. 166. & L. 198. D. or. ſignif.* Veteres enim villam que in tres diuidebant partes, qua- iam *vrbanam*, alteram *ruſticam*, *fructuariam* adpellabant. *Vrba-* bantur aedes vel habitationis vel tis cauſſa conditae; *ruſticae* com- ntur tecta, villico & reliquae fa- rt & armentis & equis deſtinata: *iae* denique conſtabant horreis & uibus omnium generum fructus bantur. Columella *de Re ruſt. I, 6.* m in villis aedificium etiam prae- dicitur apud Pallad. I. 8. Sueton. *XXVII. L. 198. D. de verb. ſignif.* I. Quaenam praedia ruſtica & vrbana?

Praediis ergo vrbanis variae inhae- ſeruitutes, quales erant oneris fe- gni immittendi, ſtillicidii, flumi- icae, altius tollendi vel non tol- minum, & aliae. §. 1. *Inſt. h. t.* Cai. 3. II. Seruitutes praediorum vrbanorum.

III. Sic

III. Seruitus oneris ferendi.

III. Sic vicinae aedes tenebantu nunquam vicinarum onus ferre, v num aedificium columna vel pari sustinere, columnamque & parieten terea reficere. Haec erat SERV ONERIS. Non vero ideo a domi ficienda erat columna seruiens, haec intercessisset stipulatio: PA ONERI FERVNDO VTI N EST, ITA SIT. *L. 33. D. de Ser praed.* ceu existimat Huberus *P Inst. II, 3. 6.* (in aliis enim seruitutibu les esse adhibitas stipulandi formu rudite ostendit Brisson. *Antiqu. S 19.*) sed quod id diserte a vicino s stipulari, VT REFICERET L QVADRATO vel LAPIDE S CTILI vel quouis alio opere, c tet ex *L. 6. §. 2. & 5. D. si seruit. vi*

IV. Seruitus tigni immittendi.

IV. Si quis non tam onus vicin teneretur, quam pati, vt tignum imm tur suo parieti, erat haec SERVITV GNI IMMITTENDI. Erat vero t omnis materies aedificii, quae alter rieti immitti poterat, veluti trabs, ferrum. Huber. *l. c.* Quod vt int tur rectius, obseruandum videtur, v Romanos incendiorum metu aede bus ita vicinas esse iussisse, vt spatium dam vel interstitium relinqueretur, *Ambitus* dicitur in legibus XII. T

Varro *de Lingu. Lat. IV, 4. p. 6. Ambi-*
er, quod circumeundo teritur. Nam
us circuitus; ab eoque XII. Tabula-
Interpretes ambitum parietis circumi-
sse describunt. Festus *voce ambitus*
Ambitus proprie dicitur inter vicino-
edificia locus duorum pedum & semi-
ad circumeundi facultatem relictus.
ucis interiectis: *Ambitus proprie di-*
circumitus aedificiorum, patens in lati-
m pedes duos & semissem, in longitu-
idem, quod aedificium. Et huc per-
Inscriptio vetus Ron ia in Sado-
rtis effossa:

INTER. DVOS.
PARIETES.
AMBITVS. PRIVAT.
FLAVI. SABINI.

l. *Antiqu. Select. I, 2.* Non ergo li-
antiquis aedes iungere sine inter-
neque adeo tum facile locum in-
at seruitus tigni immittendi. Po-
cto ciuium numero, quum pomoe-
iqua tantam aedium copiam vix
nt: non solum ipsa pomoeria sub-
olata, verum etiam omnes areae ae-
occupatae sunt, adeo vt non nisi inter
m interstitium relinqueretur. Quae-
e vero aedificia communi pariete
debantur, circuituque publico aut
cingebantur, ea dicebantur *insulae.*

Fest. *voce Insulae p. 302.* Hinc est
Seneca *Controu. II, 9.* conqueritur,
suo tempore fuisse viarum angustias, v
aduersus ignem praesidium, neque ex
vllam in partem effugium
Ex quo ergo propius sibi inuicem
coeperant ades: seruitutes illae tu
ris ferendi tum immittendi tigna
esse coeperunt, ad id quippe comp
vt arearum spacium lucrifacerent,
nouis muris, colummis ac parietib
struendis occupandum fuisset. I
Nero veterem aedificandi morem i
it, constituitque, vt ne communion
etum, sed propriis quaeque domus
ambirentur. Tacit. *Annal. XV, 42.*
stea Antoninus, & Verus Augusti
pserunt, *in area, quae nulli seruitutem*
posse dominum vel alium eius volunt
dificare, intermisso legitimo spacio a vi
sula. L. 14. D. de seruit. vrb. praed.
que ex eo tempore denuo aedes sib
pius iungi coeperunt, communiq
riete concludi, ita tamen, vt insu
maneret circuitus. Denique & Co
tinus M. & Theodosius M. constitu
bus quibusdam definire coeperunt,
tum aedes priuata ab horreo, quan
loco publico abesse deberet. *L. 4.*
46. Cod. Theod. de oper. publ. L. si cui.
moeniana C. de aedific. priuat. Add

Brisson. *Antiqu. Rom. Select. I, 2.* Cuiac. *Obseru. I, 4. p. 3.*

Seruitutes STILLICIDII & FLV-S aquae pluuiae caussa erant con-ae. Tenebatur enim vicinus aquam vel in vicini hortum areamue im-re, vel ex alieno tecto in suam aream ere, si ab eo stipulatus erat vicinus: MINA STILLICIDIA, VTI NVNC T, ITA SINT. Brisson. *Antiqu. Select. I, 19. p. 22. Stillicidium* vero & quomodo differant, docet Varro *gua Lat. IV, 5. p. 8. Fluuius quod fluit, lumen: a quo lege praediorum vrba- scribitur: Stillicidia fluminaque vt ant, cadantque. Inter haec hoc inter- od stillicidium, eo quod stillatim ca- lumen, quod fluat continue.* Sane aedes Romanorum pleraeque te-cliui carerent: non poterant non s vel aluei plures in suprema su-ie esse, per quos aqua pluuia deflu-aut certe tegulas oportebat tecto ii, quae imbres exceptas in terram terent. Vid. Guil. Philandr. ad u. *Archit. VII, 1.* Illud ergo *flu-* hoc dictum est *stillicidium.* V. Seruitutes stillicidii & fluminis.

Cloacae Romae dicebantur concame-es subterraneae, stupendi operis, quas sordes & collecta colluuies educta in Tiberim exonerabatur: VI. Seruitus cloacae.

(a) eaeque vel publicae erant, vel p
tae *L. 1. §. 9. D. de claac.* Publicas
Tarquinius Priſcus, teſte Liuio *Hiſt*
Dionyſ. Halic. *Ant. Rom. III, p. 200.* e
tam amplas fuiſſe ait Caſſiodor. *V*
30. vt aliarum quoque ciuitatum p
rint miracula ſuperare. Adde Plin
Nat. XXXVI, 15. Vnde purgandaru
rum cauſſa non ſolum tributum i
batur, quod *cloacarium* dicitur *L.*
quid D. de vſufruct. L 39. §. heres D
gat. 1. verum etiam ii, qui ad poen
erant damnati, eidem operi adhibeb
Traian. Imp. ad Plin. *Epiſt X, 41.* Aſt
publicae iſtae cloacae initio per pub
eſſent ductae: poſt incendium Gall
mutato vicorum aediumque ſitu, illa
ſim ſubierunt tecta Qua de re Liuiu
V. fin. Feſtinatio curam exemit vico
gendi, dum omiſſo ſui alienique diſcrim
vacuo aedificant. Ea eſt cauſſa vt v
cloacae primum per publicum ductae
priuata pasſim ſubeant tecta, f
que vrbis ſit occupatae magis, quam
ſimilis. Hae publicae cloacae. Pr
erant, quae ex priuatis quibusque
bus in publicas illas immitteb
(

(a) Hin Feſtus *voce cloacae p. 268.*
illas exiſtimat a *conluendo:* & *c*
flumen Cato dixit, pro cloacarum o
conluuie.

doquidem ergo publicae illae, vt
x Liuio demonſtrauimus, paſſim ſub-
t tecta priuata : opus nonnum-
erat ſeruitute CLOACAE, qua
us a vicino ſtipulabatur, vt liceret
riuatam cloacam per eius fundum
ſtam in cloacas publicas immittere.
Antiquiſſimis temporibus ſuas quis- VII. Seruitus non altius tollendi.
:des in infinitum tollere poterat, id-
:iam eſt libertatis naturalis. *L. 9. & L.*
de ſeru. vrb. praed. L. 26. D. de damn.
dummodo nihil in alienum immit-
L. 8. §. 5. D. de ſeru. vindic. Enim-
quum id proſpectui luminibusque
ret, aerque liberior hoc ipſo vici-
:erciperetur: ſaepe alter ab alter ſti-
ıtur, ne altius tolleret. Atque inde
ɔatur ſeruitus altius non tollendi.
ɔſtea certus quidam aedium altitu-
nodus lege ſtatutus eſt. Sane iam
& florente republica ea de re fuiſ-
ʒitatum, docet Rutilii neſcio cuius
de modo aedificiorum, quam ab
ſto recitatam eſſe in ſenatu, vt eam
ıon a ſe primo animaduerſam, ſed
ıis iam curae fuiſſe, oſtenderet, di-
s ex Sueton. *Aug. LXXXIX.* Sed &
ıuguſtus, vt crebris ruinis ſubueni-
ge lata ſtatuit, vt ne quis ſeptuagin-
dibus tolleret altius. Strabo *Geogr.*
162. πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη

τῶν οἰκοδομημάτων καθελὼν, καὶ κω-
ἐξαίρειν ποδῶν ὁ τὸ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς
σίαις. Ruinis quoque subuenturus, ni-
aedificiorum altitudinem sustulit, vet-
ad vicos publicos altius septuaginta p-
tollere. Incensa deinde vrbe, etiam l-
aedificiorum altitudinem cohibuit
Tacito *Ann. XV, 42.* quamuis, quem
re modum seruarit, non sit mem
proditum. Denique & Traianus
um altitudinem sexaginta pedes su
re vetuit, ob ruinas faciles & sumt
quid tale contingeret, exitiosos. A
Victor. *Epit. vit. Traian. XIII.* Et
haec quoque altitudo est maxima
de non mirum, de ea conqueri Sen
Controu. II, 9. quamuis eam ipsa ne
tate ciuiumque frequentia excusar
stimet Vitruu. *Archit. II, 9.* Vt
sane & posteris placuit is aedifici
modus, vnde ad illum respiciunt I-
ratores Seuerus & Antoninus *L. 1. C.*
dific. priu. Quin & Constantinopoli
modi legem obseruatam esse, docet
Oisel. *ad* Caii *Instit. II, 1, 3.* Quod s
ergo supra praescriptum modum
suas tollere vellet, tum quoniam id
poterat iure publico inuito vicino
re, ab hoc ius illud impetrare debeb
pen. §. 1. C. de aedif. priuat. Atque
nascebatur seruitus ALTIVS TOLL

Vinn. *ad §. 1. Inst. h. t. & §. 2. Inst.* *on.*

. Multum porro interesse videba- terum, ita clausas habere areas, vt is arbitris versari in iis posset fami- Vnde & Druso promittebat archi , ita se aedificaturum domum, vt l ab omnium arbitrio atque adspe- ea habitaret. Vellei. Patercul. *l, 14.* Licebat ergo cuiuis, fenestris in aream suam apertis obstruere. si impedire vellet alter, stipu- a vicino: LVMINA VTI NVNC , ITA SINT, Brisson. *Antiqu Rom. 21.* Atque inde nascebatur serui- VMINVM Nonnumquam etiam ebantur, ne ius esset vicino, se inui- ius aedificare, atque ita officere lu- us, de qua seruitute *L. 3. D. de seru. raed.* Immo &, ne prospectui offi- r, interposita stipulatione cauebant. *L. 15. D. eod.* VIII. Seruitus luminum, & ne luminibus officiatur.

Seruitutes praediorum rusticorum or recenset Imperator *pr. Inst. h. t.* , ACTVM, VIAM, AQVAEDV- 4, sed §. 2. adiicit AQVAE HAV- , PECORIS AD AQVAM ADPVL- IVS PASCENDI, CALCIS COQVEN- , ARENAE FODIENDAE. Nos prae- tantum consectabimur. IX. Seruitutes praediorum rusticorum

X. Iter actus via,

X. Iter ab *eundo*; actum ab *agen*... am a *vehendo* dictam esse, obseruat ... *de Lingua Lat. IV, 4. p. 7.* Ergo *it*... ius eundi, ambulandi hominis, non ... agendi pecus aut ducendi vehicul... *l. D. de seru. rust. praed.* quamuis &... vehi & sella gestari liceret ei, cui i... bebatur. *L. 12. D. eod. Actus* erat iu... undi & agendi vel iumentum vel ve... lum, non tamen onustum. *L. 1. & L*... *eod. Via* denique ius & eundi & a... & vehicula onusta per alterius fundu... cendi complectebatur, *L. 7. D. eod.* ... eoque tertia seruitus primum & s... dam, secunda etiam primam in se c... nebat, adeo vt si quis iter & actum ... ptum tulisset, perimeretur etiam via ... ligatio *L. 13. §. 1. D. de acceptilat.* ... numquam tamen iter & actum sim... bi stipulabantur, vt patet ex Gr... *Inscript. p. CCI, 3.*

PER. HANC.
VIAM. FVNDO.
C. MARCI. CL.
PHILERONIS.
ITER. ACTVS.
DEBETVR.

Ex quo lapide etiam patet, seruitutes ... hominum sed praediorum esse, quod ... iam ius nostrum inculcat *L. 20. §. vl*... *de seru. praed. rust. L. 86. D. de verb. si*...

ldi meretur Ger. Nood. *Probab. I,* *sequ.*

Viae latitudo in porrectum octo XI. Viae & actus latitudo.
1 erat, in anfractum sedecim, *L.* *r seru. praed. rust.* Varro *de Lingu.* *I, 2. p. 48.* Ex quibus discimus, hunc nodum ex legibus XII. Tabularum ibus cautum fuerat: VIA IN POR- 'O VIII. P. IN AMFRACTO P. LATA ESTO. Gothofr. *ad b. Tab. VIII.* *Actus* latitudo qua- edum erat, teste eodem Varrone *ru. Lat. IV. 4 p. 6.* & Festo *voce actus*

Potuisse tamen pro pacifcentium) vel latiorem vel angustiorem con- viam vel actum, patet ex *L. 23. D.*

Aquaeductus, erat ius aquam du- XII. Seruitus aquaeductus.
per alterius praedium, quod vel er canales stractiles, vel fistulis eis, vel tubulis fictilibus fiebat, te- ruu. *Architect. VIII, 7.* quibus mo- ien & canales ligneos addit Palla- *X, 11.* Erant isti aquaeductus vel vel priuati. In illis exstruendis endidi tamque magnifici erant Ro- t pauca, quae hinc inde supersunt, posteris sint admirationi. Sed nec umtibus pepercerunt priuati, qui uam per omnia cubicula & triclinia at, immo & euripos in his effodi-

ebant, in quibus piſces inter coen
caperent. Inſignia huius luxuriae
pla exſtant apud Senecam *Nat.*
III, 17. *& praefat. lib. I.* Item *de Tra*
animi I. Plin. *Epiſt. V*, 6. (b) Quum e
quam ſaepe procul & per alienos f
duci oporteret: occaſionem id de
uituti aquaeductus, de qua plura
iure conſulti.

XIII. De reliquis ſeruitutibus remiſſiue.

XIII. Reliquae ſeruitutes facile
ipſis nominibus intelliguntur, &
de iis copioſe agunt Interpretes,
addendi Iac. Cuiac. *Obſeru. XXII*, 35.
Menag. *Amoenit. iur. ciuil. XXXVI.*
Hub. *Digreſſ. II*, 12. *ſequ.* Corn. van
kershoek. *Obſeru. IV*, 7.

TIT. IV. ET V.
DE
VSVFRVCTV, V
ET HABITATIONE.

HAe ſeruitutes, de quibus
actum, reales ſunt: perſ
vero vſusfructus, vſus &

(b) Huc pertinent etiam, riui aquae f
parietibus inducti, de quibus E
Merill. *Variant.* III, 1. & Ger. N
vſufr. I, 12. *p.* 565.

le quibus his titulis agit Impera- Nos post eruditissimas M. Aure- iani & Ger. Noodtii commen- :s pauca tantum monebimus-

Ad vocabulum quod attinet: ab & fruendo dictus est vsusfructus. vt erudite ostendit Ger. Nood. *de* , *I*, *p*. *526*. est, eamdem adhibere ad :ilitatem, sed quatenus sufficit, & a maneat eius substantia. Vnde vsus tria sunt, primum, vt vten- :ssitate finiatur; alterum, ne rei o mutetur; postremum, vt ne res consumatur, aut pereat. Primum s significat *Epist*. *II*, *2*. *v*. *190*. I. Quid veteribus fuerit vti?

ir & ex modico, quantum res poscit,
aceruo
'lam.

1m patet ex *L*. *15*. §. *1*. & *5*. *D*. *de v*- ertium notat Donatus *in Terent*. *Indr*. *Vtimur fructibus rei, quae ab* *us saluo vsu nobis subministrantur;* *r, quando deperdimus rem & fru*- *ui est ager, domus: abusui vinum,* *cetera huiusmodi*.

rui latius patet ac vti: quem- m vel ex Seneca patet *de vita be*- i philosophus: *Tu*, inquit, *volu*- *omplecteris: ego compescio, tu volu*- .VERIS: *ego* VTOR. Fructus on vtentis necessitate neque rei con- II. Quid frui?

conditione circumſcribebatur: ſe
lemcumque praeſentem vtilitatem
moditatem, oblectationemue, qua
eiusue occaſione percipi poſſit, co
ctebatur, prorſusque adeo neque fin
bebat neque modum, ceu egregie o
Auguſtinus *de Doctrina Chriſt.* c
Conf. Ger. Nood. *l, 1. p. 526. ſequ.*

III. Quid vſus fructus? III. Vſusfructus ergo neque r
fructum, neque merum vſum contir
ex vtroque colligitur. Cum vſu
id habet commune, quod ſaluam
quit ſubſtantiam: cum fructu vero
non ſola neceſſitate finitur. Adeo
ius vtendi fruendi rebus alienis, ſa
rum ſubſtantia. *L. 1. D. de vſufr.*

IV. Quid vſus? IV. Poterat ergo vſus quidem
ſiue fructu: ſed non fructus ſin
Frui enim dicimur tum, quum rem
abſumimus, neque ſaluam relinq
ſubſtantiam. Quum ergo hoc caſ
reliquum manſurum eſſet: facile
inutile eſſe legatum, ſi fructus, dedu
ſu, legetur. *L. 14. §. 1. D. de vſu &*
At vſus, ſine fructu, legatus ſola vten
ceſſitate finiebatur, ſaluamque eſſe
tebat non ſolum rei ſubſtantiam,
conditionem. *L. 12. §. 1. D. de vſu &*
Minus ergo continebat vſus, quam
fructus, & hinc ille nec pro parte
poterat, quod poterat vſusfructu

›d. nec etiam vel donatione vel lo-
: vel vllo alio titulo in alterum
rri, quod itidem poterat vſusfru-
. 1. *Inſt. eod.*

Parum ab vſu differt HABITA- V. Quid habitatio ?
ed differt tamen. Nam I. aliquid
s habitationi ineſt quam vſui: ſi-
ı is, cui debetur habitatio, totam
ı non ſolum inhabitare, ſed & loca-
ratis concedere poteſt. *L. 13. C. de*
uae ſecus ſe habent, ſi ſolus vſus le-
:. II. habitatio non, vt vſus, amitti-
ı vtendo, neque III. capitis demi-
e, perinde vt vſus, perimitur, vt
D. de vſu & habit. a ſe ingenioſe
ıta oſtendit Ger. Nood. *Probab.*
79.

Ceterum haec omnia originem VI. Origo horum iurium.
videntur vltimis voluntatibus.
:nim morientes alicui bene cupe-
:que tamen eius heredibus conſul-
llent: excogitarunt ius illud vten-
ıdi, a dominio & proprietate ſeiun-
t moriente legatario rei legatae v-
:us ad heredem rediret. Poſtea ta-
am ſtipulatione, quam tamen ſe-
ır traditio, vt & iudiciis diuiſoriis,
tiam lege conſtituebatur vſusfru-
accurate docet Ger. Nood. *de V-*
ı. ſequ. p. 601. ſequ.

VII. Et

VII. Vsusfructus quantitatum & iurium SC. introductus.

VII. Et initio quidem vsusfru
solis constituebatur corporibus;
SC. prodiit, quod etiam in quant
& iuribus vsumfructum constitu
mittebat; dummodo caueret fr
us, se finito vsufructu tantumdem
turum. Qua de re Vlpianus *Fragm*
26. & 27. Vsusfructus iure ciuili le
test earum rerum, quarum salua su
vtendi fruendi potest esse facultas,
singularum rerum, quam plurium,
partis. Senatus consulto cautum
etiam, si earum rerum quae in abus
nentur, vt puta vini, olei, tritici vsu
legatus sit, legatario res tradatur, c
bus interpositis, de restituendis eis, q
susfructus ad legatarium pertinere
Eiusdem SC. mentio fit *L. 1. D. de*
ear. rerum. L. 24. de vsufr. leg. L. vlt
quemadm. caueat. L. 69. ad L. Falcid.
de vsufr. Quando factum sit id SC.
quet. Sane non illud adscendit ad te
Ciceronis, cuius tempore, ceu ex *Top*
III. patet, corporũ tantum, non item
titatum & iurium erat vsusfructus.
vero illud SC. iam interpretati sint
rius Sabinus, Nerua & Cassius, *L. 5.*
L. 3. D. de vsufr. ear. rer. quos omn
Tiberio floruisse constat: hoc q
vel certe Augusto imperante SC.
esse oportet. Vid. Marc. Aurel. G
de Vsufruct. Ill. Ger. Nood. *de vsufr.*
p. 589.

. Ceterum ita constitutus vsusfru- niebatur vel tempore, ad quod fue- stitutus, vel morte fructuarii, vel deminutione, vel non vtendo per ıtum tempus, vel facta in iure ces- el consolidatione, vel mutatione : aut interitu rei fructuariae, de omnibus plenius iureconsulti, in- Ger. Nood. *de Vsufr. II, 5. sequ.* Ea- nia locum quoque habebant in v- ciuitati legato. Mori ciuitas vi- , simulac interiisset, veluti absor- e motu, vel inundatione. Capi- ,si in eam induceretur aratrum, *L.* *modis vsufructus vel vs. am.* de quo iose agunt P. Faber *Semestr. I, 8.* uard. *Coniect. II, 7.* Quod si neu- rum contingeret, vsusfructus sae- :umacto finiebatur. Petr. Fab. *l. c.* Ger. Noodt. de *vsufr. II, 6.*

VIII. Quibus modis finitus vsus- fructus?

TIT. VI.
DE
CAPIONIBVS
)NGI TEMPORIS PRAE- SCRIPTIONIBVS.

)dis adquirendi rerum domi- nium, iure ciuili inuentis ac- censenda etiam est VSVCA- PIO,

PIO, de qua singulari hoc titul Imperator. Nos rem ex antiq explicabimus.

I. Vsucapio e iure Attico est.

I. Vsucapionem, quae & *vsus a tas* dicta veteribus, ex iure Attico f admodum fit verosimile. Plato qui in plerisque talibus ius Attic qui solet, vsucapionem quoque a in sua republica. Vid. *Plat. de Leg 691.* Et ad leges Atticas procul respicit Isocrates, quando sub perso chedami ait: *ἀλλὰ μὴν ὐδ' ἐκεῖνο ὑ ληθεν, ὅτι τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ ἣν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ π πάντες νομίζουσιν. Sed nec illud vos pr possessiones siue priuatas, siue publica scriptione longi temporis & confirm patrimonii loco habendas, persuasum minibus.*

II. Lex XII. Tab. de vsucapionis tempore

II. Romam eam inuexerunt leg cemuirales, in quibus ita cautum le VSVS AVCTORITAS FVNDI NII, CETERARVM RERVM NVVS VSVS ESTO. Gothofr *Leg. XII. Tab. Tab. VI.* Res ergo im les Romae biennio, mobiles anno piebantur. Quum vero eo tem quo XII. Tabulae condebantur Italiam consisteret Romana potent ctum est, vt vsucapio non nisi in Italicis vel Italici iuris, adeoque in

; rebus tantum mancipi haberet lo-
Fundorum vero prouincialium
etatem nunquam adquirebat pri-
sed populus, adeoque in iis non
lebat vsucapio. Ian. Vinc. Gra-
Leg. XII. Tabul. p. 317. Res mobi-
nes vsucapi poterant, mancipi ae-
nec mancipi: atque ita intelligen-
Vlpiani *Fragm. XIX, 8: Vsucapione*
adipiscimur tam mancipi rerum,
ec mancipi. Cuiac. Paratit. *ad tit.*
sucap. transf.

Iisdem legibus decemuiralibus
um fuerat peregrinis ius vsucapi-
mque in rem ita cautum: AD-
S HOSTEM AETERNA AV-
TAS ESTO. Cicero *de Offic. I,*
stis tum erat peregrinus, ceu post
em etiam Caius docet *L. 234. pr.*
bor. signif. Et hoc sensu Ennius
one Africano:

III. Vt & de vsucapione peregrinis deneganda.

est ille situs, cui nemo ciuis neque
hostis
Quiuit pro factis reddere operae
pretium.

rgo vsucapio esset modus adqui-
ris ciuilis: non magis communis
ciuibus erat peregrinis, quam
tio aut in iure cessio. Videtur
ostea hoc ius communicatum
Latinis Iunianis, iisque peregri-

nis, quibus commercium datum Nam hos etiam mancipationis ius isse, patet ex Vlpiani *Fragm. XIX*, 4 constitutionem Antonini Caracall uitatemque cum omnibus ingenuis municatam non superfuit Latinitati vsus, superfuit tamen peregrinitas & post ea tempora cum multis p nis & barbaris ius nexi, hereditatu capionis communicari consueuit. Spanh. *Orb. Rom. Exerc. II*, 13. *sequen*

IV. Lex Atinia de vsucapione rerum furtiuarum.

IV. Quod vero Lex XII. Tab rerum furtiuarum vsucapionem in id de ipso tantum fure videtur intell vsque ad legem ATINIAM, qu mum cautum, *vt quod subreptum ess rei aeterna esset auctoritas, nisi si in subreptum esset, potestatem reuertisse* Gell. *Noct. Att. XVII*, 7. Paullus *L. 4. de vsurp. & vsucap.* Iulianus *L. 33. pr.* Incerta est legis aetas, nisi quod ant uolam, Brutum, & Manilium vt & P dium latam fuisse ex Gellio constat mo iam Cicero *Verrin. III*, eius nit. Vnde non admodum a verit ludere videtur coniectura Steph. Pighii, *Annal. T. II. p. 255.* legem h V. C. ƆƆLVI. Caio Cornelio Ceth Q. Minutio Rufo coss. a C. Atinio I ne Tribuno plebis latam, existir Exstat Hadr. Puluaei *liber singularis*

niam, quem tamen fruftra quaeſi-
ſpicere adhuc nondum licuit. E-
ſt Venetiis, MDLXXXV.

Sequutae ſunt leges IVLIA & TIA (a) de vſucapionibus, aut po- vi publica & priuata, quibus ad oſſeſſas prolatum eſt, quod de fur- uerat lex Atinia. Cautum enim ius fuerat, vt res vi poſſeſſae vſu- it poſſent, longo quantumuis tem- ſi reditu ad verum dominum viti- ſſet. L. 33. §. 2. D. *de vſurpat. & v-* egis PLAVTIAE vel PLOTIAE ninerunt Coelius ad Ciceronem *n. VIII, 8.* & ipſe Cicero *pro Mi-* , vt & Salluſt. *de Bello Catilin.* ique lata eſt A. V. C. ꟾↄCLXIV. Cn. Strabone & L. Porcio Catone . Plautio Tribuno plebis, vt lucu- tendit Steph. Vin. Pigh. *Ann. T.* . Iulia vero, vt recte obſeruat Ho- toma-

V. Leges Iulia & Plautia de vſucapione rerum vi poſſeſſarum.

a noſtra de his legibus tamquam de loquuntur. Legem *Plautiam* & *Iu-* commemorant Iulianus *d. L. 33. §. 2.* *vſurp. & vſucap.* & Tribonianus §. 2. *h. t.* Sed diuerſas fuiſſe leges *Iuliam* *lautiam* vel *Plotiam*, hancque illa o eſſe antiquiorem, certiſſimum eſt, ac q. poſt demonſtrabitur.

tomanus *de Legib. p.* 77. non alia est quam de vi publica & priuata tuli stus.

VI. Lex Scribonia de seruitutibus non vsucapiendis.

VI. His attexenda Lex SCRIB quae & ipsa ad vsucapionem pe Eam aliqui Coelio Curioni, Tribu bis: alii, & maxime Raeuardus *ad L bon. I. p.* 794. L. Scribonio Libon unt, quem Tiberii temporibus c senna Statilio Tauro consulem f Dione Caff. *LVII, p.* 701. adparet. legis sensus vt eo expeditior sit, not est, antiquissimis temporibus ser vsucapi haut potuisse. Quum eni sessionem requireret vsucapio, *L de vsurp.* quae in seruitutibus, vtp corporalibus, locum non habere v tur: *L. 32. f. D. de seru. vrb. praed.* & *D. de adquir. rer. dom.* factum est, vsucapi posse crederentur, n quum in duodecim tabulis nihil e rerum incorporalium vsucapione tum. *L. 14. pr. D. de seruitut.* Afi non esset seruitutum possessio: e men earumdem vsus, quem deinde dentes pro ipsa possessione accep adeoque interpretatione sua etiam tutum saltem rusticarum vsucapion ntexerunt. Clarissime hoc elucet e bis Ciceronis *pro A. Caecin. XXVI.* *ductus, haustus, iter, actus, a patre, fe*

as harum rerum omnium a iure ciui-
or. Quum vero haec quasi vsuca-
uitutum a prudentibus inuecta a
iurisprudentiae principiis videre-
orrere: lata demum est lex Scri-
qua seruitutum vsucapio penitus
t, *L. 4. §. vlt. D. de vsurp. & vsuc.*
dubium est, quin ea lex ad omnes
rsum seruitutes pertinuerit; siqui-
c ius vsitatum fuisse generaliter,
lpianus *L. 10. §. 1. D. de vsurp. &*
Attamen etiam post hanc legem
ngo tempore non vi, clam, vel
vsus erat seruitute, vtili actione
re adiuuabatur. *L. 10. D. de seruit.*
nf. Raeuard. *l. c.* Ian. Vinc. Grau.
& SC. p. 627. Ant. Schulting. *Iu-*
anteiust. p. 256. seq.

Hactenus de vsucapione, cui le- VII.
muirales, vt dixi, in rebus mobili- Longa
i, in fundis biennii spatium prae- possessi-
: Quandoquidem enim tunc one ca-
continui agrisque perpetuo ciues pio in
antur, rariusque relicto natali so- locum
egredi consueuerant: tam breue vsucapi-
s spatium rebus vsu adquirendis, onis re-
nter praesentes & absentes nulla rum im-
one, sufficere credebatur. Iac. mobili-
Tribon. IV. p. 772. Quum vero um sur-
Romani longe lateque proferrent rogata.
fines, partim edictis, partim prin-

cipum constitutionibus in eius, quo
antiqua rebus immobilibus vsu adq
dis datum fuerat, temporis locum lo
temporis interuallum surrogari c
L. 76. D. de contrah. emt. Vnde res i
biles non biennio amplius, sed long
pore vsu adquirebantur, id est, vt P
Recept. Sent. V, 2, 3. interpretatur
praesentes decennii, inter absentes vi
spacio continuo. Quum vero antiqu
ac decemuiralis adquisitio vsucapio
retur: noua haec dicta est LON
POSSESSIONE CAPIO. *L. 4. fin.*
emt. L. vlt. eod. vel LONGAE PO
SIONIS PRAEROGATIVA. *L. 5.*
itin. actuque priu.

VIII. Differentiae inter vsucapionem & longa possessione capionem.

VIII. Qua in re vero ab vsuca
distincta fuerit illa longa possessio
pio, luculenter suo more ostendi
Raeuard. *Tribon. VIII. sequ. p. 776.*
ciuilis erat, haec partim ciuilis parti
noraria. Illa exiguo; haec longior
pore constabat. In illa nulla absentiae
sentiaeue ratio habebatur: in hac m
intererat, inter praesentes an absent
erit negotium. In illa tempus semper
erat, in hac nonnumquam incertum
ties scilicet quis titulum probare no
terat. Tum enim requirebatur vet
cuius origo excederet memoriam,
legis vicem tenebat, teste Vlpiano *L.*

qua & aqu. pluu. arcend. Denique vſucapio rerum immobilium tan- ı Italico ſolo procederet: Prin- ꞉ de vſucap. longa poſſeſſione fundi ouinciales quam Italici iuris capi nt, vt erudite demonſtrat Iac. Rae- Tribon. X. p. 781. ſequ.

Merito ergo actum egiſſe dixeris anum, qui L. vn. C. de vſucap. transf. ꞉ ad praedia etiam prouincialia pro- ꞉sque mobiles triennio, immobiles raeſentes decennio, inter abſentes io vſucapi voluit. Quaſi vero haec quae de vſucapione rerum immo- ſanxit, non iamdudum ante eius ra Praetorum edictis Principumque utionibus fuiſſent inuecta. (b) Me- ʒo hic Iuſtiniani prudentiam legis- lato- IX. Iu- ſtiniani conſti- tutio ſuperua- cua.

b) ꞉quidem non deſunt, qui longa poſſes- ne capionem ante Iuſtiniani tempora vſu fuiſſe negant, eiusque tam frequen- n mentionem in pandectis a Triboniа- interpolatione eſſe contendunt. Sed fu- re hos rationem, & ſana eſſe illa vete- m loca, in quibus longa poſſeſſione ca- onis fit mentio, praeclare atque erudite tendit ſaepe laudatus Raeuard. Tribon. I. p. 788.

latoriam requirit Iac. Raeuard. *Tr*
p. 781.

X. Quid vſurpatio? X. Ceterum quum tempus in
pionibus deberet eſſe continuum:
ruptio illius dicebatur VSVRPAT
2. & L. 5. D. de vſurp. & de hac re eg
pii Claudii liber de vſurpationibus,
meminit Pompon. *L. 2. §. & quiden*
orig. iur. Sunt tamen & aliae huius
ſignificationes. Sic vſurpari dicit
uitus, quae vtendo retinetur. *L. 6. §*
8. fin. L. *9.* L. *16. D. ſi ſeru. vind.*
& vſurpata dicitur ſeruitus, quae am
ſu iterum acquiſita eſt. L. *40. §. 1.*
quib. cauſſis mai. Reliqua, quae ad
titulum pertinent, a Doctoribus pl
ſolent inculcari.

TIT. VII.
DE
DONATIONIBV

INter modos adquirendi iuris
tium etiam DONATIO
quamuis Romani de donati
bus mortis cauſſa, nuptialibus, a
que multa commenti ſint, quae
ris ſunt mere ciuilis. Immo & r
nonnulli obſeruati ſunt in donati

ai paullo accuratius videntur ex
itatibus Romanis explicandi.

)onationes veteri iure in varia ge- I. Dona-
fpefcebantur. Aliae erant *fimpli-* tiones
e *remuneratoriae*. Illae iterum vel quotu-
auffa, vel *inter viuos* fiebant; ad po- plices?
genus etiam donationes *propter nu-*
ferebantur.

onationis, quae ob cauffam fiebant II. Diffe-
; fimplices *dona* (a) adpellatae funt. rentia
'ronto *de Differ. verb. p. 1331.* Mu- doni &
od amicus vel cliens, vel libertus of- muneris.
fa mittunt. Poffunt & illa nihilo-
)ONA *dici, quae donant pauperibus*
vel potentes. Illud quoque donum
m eft, quod militibus donatur in ca-
orona vallaris. Clarius Vlpianus *L.*
e verb. Sign. Inter donum & munus
eft, quod inter genus & fpeciem: nam
e donum, *Labeo a donando dictum:*
peciem. Nam munus *effe donum cum*
t puta natalitium, nuptialitium. Et
us *L. 214. D. eod. Munus proprie eft,*
effarie obimus, lege, more, imperioue
eius,

---

ix ergo locum habet obferuatio Agrae-
apud Dionyf. Gothofr. *vet. Gramm. p.*
P. Donum dantis eft, munus accipien-
illud a dando, hoc a muniendo vel
tendo dicitur.

eius, qui iubendi habet potestatem. autem proprie sunt, quae nulla necessit ris, officii, sed sponte praestantur, quae praestentur, nulla reprehensio est, & stentur, plerumque laus inest.

III. Dona & munera Romae frequentissima.

III. Et initio quidem & munera narara admodum erant in tanta vet paupertate, etiam inter cognatos & p nas, coniunctas, vt patet ex Polyb. *Ex Peirescian. p. 154.* Postea crescente ria nihil fuit Romanis in donand gnificentius. Munera & dona pat mittebant clientes, & liberti, domini ui, Principibus & magistratibus ciu micis amici, cagnatis cognati, (b) & dem variis occasionibus, quarum p puas hic considerare operae fuerit tium.

(b) De clientum liberalitate erga pat iam supra Cornelium Frontonem uimus. De donis & munusculis, q berti praeter operas debebant, vid Caius *Instit. II, 9. 4.* Quinctilian. *D vlt.* Nec seruos quidem ab illo d di onere immunes fuisse docet T *Phorm. I, 1. v. 5. sequ.* vbi Dauus:

Nam herilem filium eius duxisse a
Vxorem, ei, credo, munus hoc cor
tur.
Quam inique compartum est, hi q
nus habent,

Praecipue donis & muneribus ce-ntur Calendae Ianuariae, quibus mittebantur vel munuscula, dul-cia IV. Voluti strenae.

Vt semper aliquid addant ditioribus?
Quod ille vnciatim vix de demenso suo,
Suum defraudans genium, deparsit miser,
Id illa vniversum accipiet, haut existimans,
Quanto labore partum. Porro autem Geta
Ferietur alio munere, vbi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt, omne hoc mater auferet:
Puer caussa erit mittundi.

I)eratoribus missa munera, inprimis K endis Ianuariis, patet exemplo Augu-st apud Sueton. *Octau. LVII.* Tiberi-u vero eum donandi morem edicto inhi-b :, strenasque oblatas respuit. Dio C f. *LVII. p. 613.* Caligula eas se rece-p rum iterum, edixit. Suet. *Calig. XLII.* C udius eas denuo edicto sustulit. Dio C f. *LX. p. 659.* Postea vix quisquam I)eratorum eiusmodi munuscula respu-it. Magistratus prouinciales dona & m nera non poterant iure recipere: p mittebantur tamen iis xeniola. *L. 6.* § *D. de off. procos. L. 18. D. de off. praesid.*

cia praesertim, boni ominis caussa, v
caricae, caryotides, mella, huiusque g
ris alia, vt a rebus dulcibus dulces ann
es auspicarentur. Martialis *Epigr.*
23:

Hoc linitur sputo Iani caryota Kal
Quam fert cum paruo sordidu
cliens.

Et *Epigr. XIII, 27.*

Aurea porrigitur Iani caryota kale
Sed tamen hoc munus pauperis
solet.

Ditiores tamen aurum & argentum
tebant, praecipue Imperatoribus, vt
gusto apud Sueton. *Octau. LVII.* T
dosio & Arcadio apud Symmach. *l*
X, 28. Et inde est *aurum oblatitium*
quo integer titulus Codicis Theod.
kalendis tantum Ianuariis, sed & di
proxime insequentibus strenas mitteb
Et inde est, quod Festus *voce strena p.*
hoc munus ita dictum putat, a num
veluti TRENAM vel *trinam*, qui
quo *significatum sit, alterum tertium*
venturum similis commodi. Sed sust
illam donandi licentiam Tiberius, edi

sid. Vnde mira continentia Cicer
qui in prouincia etiam xeniola illa re
it. Cicero *ad* Attic. *Epist. V, 10.*

auit, ne ſtrenarum commercia vltra das Ianuarias exercerentur. Sueton. *XXXIV.*

Porro viri Saturnalibus; feminae nalibus id eſt, Kal. Martiis ſtrenas apophoreta dabant & accipiebant. pophoretis Saturnalibus (c) exem- nt apud Sueton. *Octau. LXXV.* & al. *Epigrammatum libro. XIII. & XIV,* ti huc pertinent. De matronali- bullus. *Eleg. III, I. v. I*: V. Apophoreta Saturnalia & matronalia.

Martis Romani feſtae venere Kalendae:
Exoriens noſtris hinc fuit annus auis.
t vaga tunc, certa diſcurrunt vndique pompa
Perque vias vrbis, munera, perque domos.

rtialis *Epigr. X, 24*:

'atales mihi Martiae Kalendae,
ux formoſior omnibus Kalendis,
Qua mittunt mihi munus & puellae
Quinquageſima liba.

Quum

(c) Haec apophoreta dicta etiam *ſigilla.* *a.* Sueton. *Claud. V.* Spartian. *Hadr.* *VII.* Alias ipſa Saturnalium dierum ppendix dici conſueuit *ſigillaria*, a ſigillis el paruis imaginibus, quibus pro ſe & ſuis iaculum Saturno faciebant. Macrob. *Sat.* *I3.*

(d)

Quum vero multi Saturnalibus auidi clientibus exigerent munera: Public lex iata est a Publicio, Tribuno pl vt non nisi cerei ditioribus mitterer Macrob. *Saturnal. I, 7.*

VI. Munera natalitia. VI. Solebant & diebus natalibus nera accipere honoratiores atque a Martialis *Epigr. IX. 65:*

Natali tibi, Quinte, tuo dare paru lebam
Munera, tu prohibes, imperiosus mo es.

Inprimis mittebantur aues, (Martial. *pigr. IX, 56.*) immo & annuli, lunulae, que huius generis ad mundum mulieb pertinentia, Plaut. *Epidic. V, 1. v. 33.* stis cubitoriae natali suo sibi don meminit dispensator Trimalcionis Petron. *p. 31.* vbi conferendae Iani weri aliorumque doctissimorum viro adnotationes. Nec modo accipie natalibus suis munera, sed & dabant patet ex Inscriptione apud Grute *CCCCXIV, 2.*

HIC. ARCAE. AVGVSTALIVM.
VIVO. HS. SE. VIVO. DEDIT.
VT. EX. REDITV. EIVS. SVMM
DIE. NATALI. SVO. IIII. K
FEBRV. PRAESENTES. VESCER
TVR. ET. OB. DEDICATION
STATVAE. DECVRIONIBVS.

S

E VIRIS. ET IVVENIBVS. SPORTV-
AS. ET. POPVLO. EPVLVM. ET.
LEVM. EADEM. DIE. DEDIT.
DLXXI, 1. alius municipio HS LXV.
VT. EX. REDITV. EIVS. SVMMAE.
ANNIS. VIII. ID. NOVEMBRIS.
LE. SVO. MVNICIP. EPVLVM. ET.
T. ET. MVLSVM. DARETVR.

Die octauo a natali puellae, nono lustrabantur, accipiebantque no- Festus *voce lustrici p. 507. Lustri- infantium adpellantur puellarum o- puerorum nonus, quia his lustran- que eis nomina imponuntur.* Addi t Macrob. *Saturn. I, 16.* Plutarch. *Rom. p. 288.* Fiebat haec lustra- positioque nominum variis adhibi- mnitatibus. Vocabantur ad epu- opinqui: Vid. Iul. Capitolin. *Clod. IV.* & infans variis expiatus ritibus, ersus fascinum probe munitus do- erebatur ad templa Deorum. Sue- *lig. XXV.* Pers. *Sat. II, v. 31.* & ibi onus. Sed & dona & munera tum antur infanti eiusue matri, idque od significat Terent. *Phorm. I, 1.*

VII. Itemque diebus lustricis missa.

rietur alio munere, vbi erit puero
natalis dies
i initiabunt; omne hoc mater aufe-
ret:

Puer

Puer caussa erit mittundi.

VIII. Nuptialia dona. VIII. Nec praetermittenda mun ptialia. Neque enim temere qui conuiuiis nuptialibus intererat, qu nusculo sponso sponsaeque oblato uolentiam suam testaretur. Et hae *nuptialia munera*, (d) quorum me apud iureconsultos *L.* 1. §. 5. *D. de tut. distrah. L.* 13. §. 2. *D. de administr. tut.* nuptialia munera tam nonnunqua gna erant, vt sponsae vel ad dotem rent. Quinctiliani filiae Nonio Cel benti L. millia numûm contulit P Vid. *Epist. VI*, 32.

IX. Xenia hospitibus missa, aliaeque liberalitatis exempla. IX. Liberalitatem non minorem tabant, in donandis hospitibus. Hi munera XENIA κατ' ἐξοχὴν adpellat Plin. *Epist. VI*, 31. *Summo die, abeu nobis xenia sunt missa.* Sed saepe ac potentiam adfectantes, donis pla uati sortem transgressis, plebeioru mos, liberalitatisque laudem sibi c

(d) Item *munera nuptialitia L.* 195. *Verbor. sign.* Apud Ciceron. *Cluentio VI, IX.* & Apulei. *de asin VI.* nuptialia dona paullo aliter untur, pro muneribus, quae ante ctas nuptias mulieri a viro offe tur.

ıdebant. Exemplo esse potest Pli-
ıui Curiano, Gratillae filio, legatum
t. Plin. *Epist. V*, 1. Voconio Firmo
m equestrem suppleuit. Id. *Epist.*
Martialem viatico iuuit, Idem *Epist.*
Artemidoro philosopho, vrbe ex-
e iusso sub Domitiano, pecuniam,
ous erat, a locupletibus negatam,
ıutuatus gratuitam dedit. Id. *Epist.*
Caluinae patris debita remisit. Id.
I, 4. Vt alia stupenda prorsus libe-
s exempla praetermittamus.

Et olim quidem libere quisque do- X. Legis
oterat, quantum vellet. At postea Cinciae
. lɔxLIX. a M. Cincio Alimento, de do-
ıo plebis, lata est lex CINCIA, nis &
& MVNERALEM vocat Plautus muneri-
estum *voce muneralis p.* 323. Eius bus ca-
capite cautum, ne quis ob caussam put pri-
m donum munusue caperet. Vid. mum.
ist. ad Attic. I. *vlt. Tacit. Annal.* XI,
42. Quum enim instituto iure
atus, de quo supra *Lib.* I, *Tit.* II,
VIII. patroni pro clientibus gratis
rent, hi gratum animum ostensuri
is calendis Ianuariis, Saturnalibus,
us, varia xeniola, strenas & munuscu-
ebant, quae deinde a rabulis in debi-
ssitatem transformata, adeo plebem
oant, vt plebs patritiis veluti stipen-
videretur. Hinc veterem morem

reduxit Cincius. Vid. Fridr. Bru
V. C. *Comment. ad Leg. Cinc.* III. *seq*

XI. Variae huius legis relationes & mutationes.

XI. Paullo post ea lex obsoleuit temtu tamen oppressam renouauit stus Imperator, poenamque quadru iecit. Iterum desuetudine ab quum reuocari non posset, Clau temperauit, vt ne oratores vltra d stertiûm caperent. Tacit. *Annal* Sub Nerone lex iterum pristino reddita, at sub finem eius imper certe paullo post, constitutio Clau nouata. Addidit Traianus SC. vt litigantes iurarent, antequam agere hil se ob aduocationem cuiquam d promisisse, cauisse: peractis vero non nisi dena sestertiûm dare Post ea tempora adeo exspirauit le vt honorario aduocatorum sordidu cedis nomen obueniret, neque dubi iureconsulti statuere, locationem c ctionem intercedere inter aduoca clientem. *L. 38 §. 1. D. locati L. vl condict. ob causs. dat.* Immo ia multae fraudes huic legi factae fu xenia, strenas, natalitia, captatione marum voluntatum, palmaria, red nes litium, aliasque huiusmodi arte erudite, vt solet, explicat laudat Brummerus *l. c.*

Secundo eiusdem legis capite co- XII. Eiusdem legis caput secundum
antur donationes intra certam
iam, quae tamen hodie ignota est:
eque licebat cuiquam plus donare,
lex permiserat, nisi donatio vel pu-
esset vel remuneratoria, vel cogna-
tionisque coniunctis facta. Si plus
um fuerat, non tota donatio, sed
gitimum modum superabat, rescin-
ir. (f) Si acu rem tetigit Brum-
ad Leg. Cinc. XII.

XIII.

Quanta fuerit haec summa, nondum
nstat. Franc. Hotomanus *de Donat.*
. negat, quemquam potuisse donare
ra dodrantem bonorum. Sed id
llo fundamento dici ostendit Brummer.
L. Cinc. XII. Alii ducentos tantum
reos donari potuisse existimant, ob *L.*
C. de donat. Sed nec hoc certius vi-
tur, an ista lex de lege Cincia loquatur.
aximarum sane donationum exempla
tant apud Plin. *Epist. VI, 25. & 32. II,*
VIII, 14. I, 19. Vnde satis magnam
ortet fuisse summam hac lege praefi-
am.

a Brummerus ob Vlpiani locum, qui
tat *Fragm. I, 1. Imperfecta lex est, ve-*
Cincia, quae supra certum modum do-
i prohibet, exceptis quibusdam cogna-

 tis,

XIII. Caput tertium eiusdem legis.

XIII. Alio huius legis capite ca
fuerat, vt in donatione, quibusqu
sonis facta, mancipatio traditioue
ueniret, exceptis donationibus con
nalibus & mortis caussa factis. Brun
rus *ad Leg. Cinc. XIV.* Exempla al
egregia exstant in marmoribus Gru
nis, quae egregie illustrat idem B
merus.

---

tis, & si plus donatum sit, donat
non rescindit. Vnde colligit vir d
simus, donationem ex hac lege pr
te, qua modum excedebat, fuisse n
sam. Enimuero sic perfecta fuis
Cincia. Rectius itaque dixeris, d
Cincia donationem etiam immod
ipso iure valuisse, exceptionem tam
tam fuisse ei, qui conueniebatur
liberalitate vltra modum a lege c
tum. *L. 21. §. 1. L. 24. D. de donat.*
§. 2. & 5. D. de dolo mal. & met. e
quae exceptio etiam fideiussori pr
L. 24. D. de donat. Prodita quoqu
isse videtur actio rescissoria, qua r
debatur, quod fuerat vltra modum d
tum. *L. 21. §. 1. D. eod.* Quibus r
diis non fuisset opus, si ipsa lege C
rescissum fuisset, quod erat vltra mo
legitimum donatum. Vid. Ant. S
ting. *ad* Vlpian. *l. c. p. m. 562.*

. Accesserunt postea varia SC. va- XIV. Variae
: constitutiones, quibus legi Cin- horum
)inde vel obrogatum vel derogatum capitum relatio-
ic postea inualuit, vt inter perso- nes &
iiunctas donatio valeret, quibus- mutati-
e verbis facta, etiamsi nulla inter- ones.
; mancipatio. Paull. *Sent. Recept.*
. idque introductum est consti-
: D. Pii, cuius mentio fit *L. 4. C.*
de donat. Sane ante haec tempo-
ı cognati personaeque coniunctae
ıtionibus ius commune, hoc est,
Cinciam sequebantur, vt patet ex-
matris Voconii apud Plin. *Epist.*
Vid. Brummer. *ad L. Cinc. XIII.* I-
. Pius primus iussit, ne posset do-
s vlterius conueniri, quam in
m facere posset. Brumm. *l. c.* Ipsi-
Cinciae, an Principum consti-
bus id debeatur, quod ei, qui ali-
ı latrunculis vel hostibus eripue-
infinitum donare liceret, dummo-
ıatio & non merces laboris adpel-
non facile dixeris. Exstat eius-
:xceptio apud Paullum *Recept.*
,ıı, 6. & verbis nescio qua ratio-
ıutatis *L. penult. §. vlt. D. de do-*

Inualuerat etiam, vt donatio fie- XV. In
possit verbis generalioribus, sed donationibus
e res, quas quis esset donaturus, res singulae
nomi- nomina-

ri debant. nominari deberent *L. 1. Cod. Hermog. de donat.* Ex quo patet, aeuo adhuc Diocletiani hoc ius obtinuisse. Ita enim Diocletianus & Maxim. Augusti: *est iuris incerti*, in emancipatum donatione aliquid transferri non posse, *si generaliter eidem partem tertiam bonorum donet: quia generaliter bonorum portio donari non potest, quum singulae res nominari debent, quae donatione, mancipatione vel in iure cessione transferuntur.* At secus tamen res habebat inter patrem & filium suum, cui partem bonorum donare licebat. Atque patet ex Inscriptione apud Gruterum p. DCCCLXXX, 3. qua pater liberis omnibus bonis cedit:

MARVLLO. ANTIOCHENO. HE
NAE. TERTVLLIANAE. P. MA
RVL. PAT. VIVENS. BONIS. CES
SIT. PARTE. SIBI. QVOAD. VI
XER. RETENTA.

Addatur Schulting. *Not. ad Cod. Herm. p. m. 713. sequ.*

XVI. Donatio facta a parentibus. XVI. Quae filiis suis donabant parentes, magis destinata videbantur voluntate paterna, quam donata. *L. 11. C.* hinc requirebatur, vt pater in ea voluntate perseuerans decessisset. *Paull. Sent. V, 11, 3.* Tamen ne sic quidem rata erat donatio, ita, vt res donata posset filio vsucapi, nisi eadem res arbitrio fa

ercifcundae effet adiudicata. *L. 18. C. l. ercifc.* Vnde & parentes praele- folebant liberis, quae viui donaue- Vid. Plin. *Hift. Nat. XXXIII, 2.* At ffimo iure id quoque mutatum eft *C. de Donat. inter vir. & vx.*

VII. Aliam mutationem ius iftud fubiit pore Conftantini Chlori, qui omnes itiones in fcriptis fieri, actisque infi- i iuffit. Eius deinde conftitutionem irmauit filius Conftantinus Magnus. *C. Theod. de fponfal.* Poftea Theodo- & Valentinianus, non modo fcriptu- remiferunt, fed & infinuationem, fi im ducentos aureos non excederet. *C. h. t.* Iidem principes etiam fe- um caput legis CINCIAE de certa tionis fumma fuftuliffe dicuntur. (g) uftinianus fummam actis infinuan- primo ad trecentos, mox ad quin- os aureos extendit, exceptis quibus- donationum fpeciebus. *L. 34. L. 37. l.* Conf. Brummer *ad Leg. Cinc. XII.* Videtur tamen etiam Iuftini tem- pore

XVII. Infinuatio ad acta introducta a Conftantino Chloro, poftea fubinde mutata.

(g) Ita Brummerus V. C. *ad leg. Cinc. XII.* qui id colligit ex *L. vlt. C. Theod de fponf.* Sed ibi tantum de donatione propter nuptias agitur, oftenditurque, quaenam fit infinuanda.

pore saepe scripturà adhibita, vt
fragmentum vetustae donationis
stini aeuo, Maximo consulatum g
factae, quod recenset Barn. Bris
Formul. VI. p. 558.

XVIII. Donatio propter nuptias.

XVIII. Ad donationes propter
as quod attinet, earum naturam
curate exponit imperator §. 3. *Inst.*
lias quidem inter virum & vxorem
tio non valebat, nisi certis ex caus
luti mortis caussa, serui manum
gratia &c. Eamdem prohibitionem
tutione sua confirmauit Antoninus
rator, (h) *L. 42. D. de donat inter*
vxor. qui etiam ideo mulieri dona
misit, vt vir ab Imperatore lato cl

(h) Lex haec est ex Caii Commentari
dictum desumta, adeoque intelligi r
test Antoninus Caracalla, vt ex
Lud. Charondas *ad* Vlpian. *l. c.* c
tempora Caius non peruenit, sed A
nus Pius. Vid. Guil. Grot. *de vit. Iu*
II, 7.

(i) Id est, dignitate senatoria, cuius
erat latus clauus. Vid. *Graeu. Prae*
VI. Thesaur. Antiqu. Rom.

o publicô, (k) similiue honore or-
. Vlpian. *Fragm. VIII, 1.* Paull. *Re-
nt. II, 23.* Quod, vel ideo prouisum,
oniuges ob mutuum amorem se in-
spoliarent, vt ait Vlpianus *L. 1. D.
t. inter vir. & vxor.* vel ne bonorum,
ter eos communia esse debebant,
leuissimi munusculi acceptatio-
retur, vt existimat Plutarch. *Quaest.
165.* (l) & *coniugal. praecept. p. 143.
Operum.* Sed haec omnia intel-
de donationibus stante matrimo-
is. Alia erat ratio donationis
pro-

d est, dignitate equestri. Ita explicat
m Caius *L. 42. D. de donat inter vir.
x.*

tiones alias suppeditant *L. 2. & L. 3.*
. Sed nulla tamen harum genuina vi-
ur. Vera caussa ex principiis iuris-
dentiae veteris deriuanda, secundum
e vir & vxor pro vna persona habe-
tur, non secus ac pater & filius fami-
Quemadmodum ergo inter hos do-
o non valebat, nisi pater donans in ea
untate perseuerans decessisset; ita non
gis valida erat donatio inter virum &
rem, maxime quae in manum venerat.
1. Brisson. *de Ritu Nuptiar. p. 214.*

propter nuptias, id eſt, conſtitutio p
niae, qua mulieri praeſtabatur ſecu
dotis, vt, ſi de hac periclitaretur, vi
liquid dotis diſſipatae haberet. Ea c
initio donatio ante nuptias vocaretu
quod tantum ante matrimonium in
tum fieret; poſtea receptum eſt, vt
ante quam poſt nuptias conſtitui v
geri poſſet, vnde communi voce pr
nuptias deſignari coepit. §. *pen. Inſt. l*
pen. C. de donat. propter nupt. Graec
ἀντιφέρνα, ad quam proxime acce
θεωρήτρα & ὑποβόλαι, quo pertine
ſtrumenta ὑποβολικὰ apud Sidon. A
lin. *Epiſt. VI.*

XIX. Donatio mortis cauſſa.

XIX. Quemadmodum vero hae d
tiones inter viuos ſua natura erant irr
cabiles, niſi ob certas cauſſas, quas
conſulti exponunt: ita reuocari pot
donationes MORTIS CAVSSA fa
Sed & hic ad formulas erat reſpicien
Poterat enim etiam ſic mortis cauſſa
nari: VT NVLLO CASV EIVS
PETITIO ESSET, id eſt, ne ſi co
luiſſet quidem donator. Plures form
in huiusmodi donationibus vſurpata
curate ſuo more collegit Barn. Briſſo
Form. VII. p. 690.

XX. Leges adiectae donationibus.

XX. Poſtremo & hoc monendu
detur, donationibus conſueuiſſe v
conditiones ac leges adiici, vt non n

ltis iuris nostri fragmentis constat,
dem collegit Brisson. *de Form.* *VI.*
verum etiam ex Plauti *Asin.* *IV*, *1.*
tum & elegans exstat syngraphi in-
olescentem, amicam & lenonem
ipti exemplum, in quo plurimae le-
ginti minarum donationi adiiciun-
Immo & lapides exstant, in quibus
vel integris corporibus donationes
ertis adiectis legibus, veluti VT
TANNIS NATALI SVO SPOR-
E VIRITIM DIVIDANTVR,
T LARGIVS ROSAE ET E-
PATRONO SVO ET QVAN-
E SIBI PONERENTVR, &
unt huius generis aliae. Brisson.

TIT. IIX.

IBVS ALIENARE ICET VEL NON LICET.

Oniunctim hoc titulo exhibet
Imperator, quae dici poterant
de iis, quae vel non alienari
ant a dominis, vel alienari
dominis. Nos singula ex an-
itibus Romanis illustrabimus.

I. A

I. Fundus dotalis alienari non poterat a marito.

I. A marito alienari non poterat fundus dotalis, quamuis alias maritus ei esset dominus. *pr. Inst. h. t.* Ad quae us intelligenda, monere nonnulla l de dotium origine & natura, m quum haec materia in Institutio plane praetermissa sit a Triboniano.

II. Dotium origo & natura apud alias gentes.

II. Dotes quo fine olim inter tales constitutae sint, a nemine, qu am, accuratius ostensum est, quam Perizonio V. C. in *Dissert. ad Leg. p. 113. sequ.* Quum scilicet filii apu rasque gentes in domo paterna man domini ac heredes omnium, quae p tes reliquissent, bonorum futuri: contra per nuptias in perpetuum di bantur e domo paterna; atque hi nuptae debebant ex bonis paternis a ptae vero instrui dote, ne plane ex essent paternae hereditatis.

III. Vt & apud Romanos.

III. Communis hic mos erat o bus gentibus, praeterquam Romani dotem dabant filiabus (a), etiamsi ea

(a) Dos illa Romanarum mulierum pretium erat, quo mulieres sibi viro mebant, & hinc Tacitus tanquam Romanis moribus diuersissimam quod Germani viri sibi coëmerint v Vid Tacit. *de moribus Germ. XIX.*

uas haereditatis partes admitterent. tamen, lata lege Voconia, Romanae e mulieres contentae esse iussae ote sua, nec hereditates adfectare. tes fuere luculentissimae. L. Paulr secunda attulerat dotem XXV. rum. Excerpt. Polyb. *p. 1447. e-onou.* quae nostra computatione fa-XVM Ioachimicorum. Africanus maior vtrique filiae dotis nomine erat L. talenta. Ibid. *p. 1460.* (b) mper tamen dos in numerata pecunia

---

Plerumque tamen dos illustrium femi-um erant *decies centena*, id est, *decies tum millia sestertium.* Martial. *Epigr.* 24.

Nubere Sila mihi nulla non lege parata est,
Sed Silam nulla ducere lege volo.
Quum tamen instaret: decies mihi dotis in auro
Sponsa dabis? dixi. Quid minus esse potest.

rtalum quoque Augustus, promissa des sestertium dote, adlexit ad ducendam rem procreandosque liberos. Tacit. *nal. II.* Eamdem dotem Agrippae fidedit Tiberius. Tacit. *Ann. II.* & iae Athenagorae filiae Seuerus. *L. 6.* §. *1.*

nia conſtabat, ſed & in fundis & p
tam vrbanis quam ruſticis *L. 13. D.*
dotal. immo & in ſeruis aliisque, q
ſtimationem admittebant.

IV. Ea vel dabatur. IV. Triplex vero erat dotem
tuendi ratio. Aut enim DABA
aut PROMITTEBATVR, aut DI
TVR. Vlpian. *Fragm. VI, 1.* Qu
pe coniuguntur in iure veteri, q
a Triboniano ſolemnia haec vo
paſſim ſublata aliaque repoſita ſint,
ſeruat Cuiac. *Obſ. XI, 29.* & *Papin.*
Lib. XI. ad L. 7. §. 1. D. ſolut. matr.
dos dicebatur, ſi praeſens offerretu
rito, idque plerumque fiebat eo ri
pecunia illa dotalis conſignata prio
ptiarum apud auſpices deponeret
craſtino nuptiarum viro tradenda
Meſſalina Sueton. *Claud. XXVI. M*
nam quum comperiſſet, ſuper flagitia
dedecora C. Silio etiam nupſiſſe, dote
auſpices conſignata, ſupplicio adfeci
Iuuenalis *Sat. X. v. 333.* de eadem
lina:

- - - Dudum ſedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palam geni
hortis

§. *1. D. de vſur. & fruct.* Adde I
Sat. VI. & X. v. 335. Martial. *Epigr.*
Senec. *conſolat. ad Albin.*

itur, & RITV decies centena DABVNTVR

TIQVO, veniet cum SIGNATORIBVS auspex.

Dos PROMITTEBATVR inter- V. Vel promittebatur.
stipulatione, dummodo persona in-
ta responderet, & stipulato promit-
't ait Caius Instit. II, 9. 3. Exem-
iusmodi stipulationis est apud Plau-
inum V, 2. v. 34. sequ.

LY. Sponden, ergo tuam gnatam vxorem mihi?

Spondeo, & mille auri Philippum
lotis. LY. Dotem nihil moror.

Si illa tibi placet, placenda dos quoque est, quam dat tibi.

Postremo, quod vis, non duces, nisi illud, quod non vis, feres.

Ius hic orat. LY. Impetrabit te aduocato atque arbitro.

lege (cum ista dote) filiam tuam sponden' mihi vxorem dare?

Spondeo. CA. Et ego spondeo idem hoc.

ldo, dotem promissam saepe solui
uisse tribus pensionibus, annua,
ima die, vt docent exempla apud
pist. ad Attic. XI, 4. 23. & vlt. & in
is Peirescianis p. 154. quem locum
sio mirifice perturbatum egregie
illu-

illuſtrat Ger. Nood. *de Foen. &*
III, *6*.

VI. Vel diceba-tur. VI. Dotis denique DICTIO
verbis quibusdam ſolemnibus, (c)
ĉte notarunt Cuiacius ad Vlpian.
VI, *1*. & Barn. Briſſon. *de Form*, *VI*.
Aſt docet tamen Caius *Inſtit. l. c. o*
nem hanc nulla praecedente interro
contrahi potuiſſe. Videtur ergo ha
tis dictio in eo conſtitiſſe, quod do
ĉturus ſummam nominaret, ſponſ
dem ſtipulatione haut interpoſit
ptaret. Exemplum eſt apud T
Andr. *V*, *4*. *v*. *47*. vbi Chremes:

- - *Dos*, *Pamphile eſt*
Talenta quindecim. PA. *Accipi*

Ea enim verba ad dotis dictionem
lim retulit Donatus Scholiaſtes, &

(c) Negant hoc Cl. Salmaſ. *de mo*
XVI. *&* Oiſel. *ad* Caii *Inſtit*. *l*. *c*.
ſequitur, vt ideo, quod nulla inte
ſtipulatio, verba quoque ſolemnia
fuiſſe negemus. Erant etiam pr
pulationes multae aliae formula
mnes. Sane ſolemnium verborum
tis dictione obſeruandorum mem
C. *Theod*. *de inceſt*. *nupt*. & dictio
datione minus ſolemni diſtingu
vlt. *C*. *Theod*. *de dotib*.

n. *Epist. I, 11.* Tales formulae docendi occurrunt etiam in iure no-
25. *L. 44. §. 1. L. 46. L. 57. L. 59. D. de*
'ot.

I. Dicere vero dotem poterat ipsa ; vel eius debitor, vel pater, auus : per virilem sexum cognatione *Dare* autem & *promittere* licebat us, etiamsi nulla propinquitate con- . Vlpian. *Fragm. VI, 2.* & Paullus *de iure dot.* Ipsa vero mulier nihis poterat sine auctoritate tuto- Cicero *pro Flacco XXXIV. XXXV. Do-* *leria pecuniam omnem suam dixerat; orum explicari potest, nisi ostenderis; i tutela Flacci non fuisse. Si fuit; ique sine hoc auctore est dicta dos ; est.* Addatur Cicero XXV. Vl- *ragm. XI, 27.* Hinc si nullus erat tutor: dandus erat a Praetore Vr- x lege Papia Poppaea, ad dotem n, dicendam promittendamue. *Fragm. XI, 20.* VII. Qui dare, promittere, dicere dotem potuerint?

Quaecunque ergo pater genero ad i matrimonii onera dederat, ea do- *fectitiae* nomine veniebant. Quae uicumque obtulerat, dos *aduenti-* :abatur. Profectitia, mortua in onio muliere, ad patrem tota re- itur, siue esset filia familias, siue sui *59. D. sol. matr.* liberis tamen re- VIII. Quid dos profectitia, aduentitia, receptitia.

lictis, in singulos quintae partes
bant penes virum, quemadmod
mortuo patre, dos profectitia tota
virum remanebat. Vlpian. *Fragm.*
Aduentitia dos semper penes ma
remanebat, (d) praeterquam si is, qui
rat, vt sibi redderetur, esset stipul
quae dos specialiter *receptitia* dice
Vlp. *l. c. n.* 5.

X. Alienatio fundi dotalis Italici lege Iulia prohibita.

IX. Quum vero frequentissima
apud Romanos diuortia, adeoque v
dum videretur, ne dissipata dote v
domo extruderentur: cautum es
Augusti imperio, ne mariti fundum
cum dotalem, vxore vel inuita alien
vel consentiente obligarent. Ex q
ge istud ius manarit, nondum liquet.
gi Iuliae & Papiae illud tribuit Iac
thofredus *ad L. Iul. Pap. XX. p. 334.*
sed argumentis admodum incertis.
gis probabile est, esse hoc caput legis I
de adulteriis, cui etiam illud inferit
Br

(d) Exemplum tamen Augusti, qui n
dotem aduentitiam abiudicauit, ex
pud Valer. Max. *VII, 7, 4.* Se
Augustus facti indignitate motus,
ex aequo & bono, quam ex iuris rigo
fori vsu decreuit, vt obseruat Ant. S
ting. ad Vlpian. *Frag. VI, 5. p. 582.*

n. *ad L. Iul. de adult. XXIX. p. 123.* Cur
id sola praedia Italica haec lex per-
it: facile patet. Sola praedia Ita-
oterant vsucapi, non item prouin-
vt supra ostensum. Hinc non o-
it, vt viro alienatione praedii dotalis
icialis interdiceretur, quum hoc ab
, soluto matrimonio, facile posset
ari, nullaque ei opponi posset ex-
vsucapionis. Ex quo vero Iusti-
vsucapionis ius etiam ad praedia
cialia protulit: non potuit non
oraediorum dotalium in prouin-
enationem inhibere *L. 1. C. de*
nt.

Vidimus maritum, licet dominum, X. Alie-
dotalia alienare haut potuisse: se- nare pi-
ignore se res habebat, quod alie- gnus po-
terat a creditore, non soluente terat
e, etiamsi ille non esset dominus. creditor;
h. t. Equidem, si ea lege traditum & quo-
ignus, vt a creditore distraheretur, modo?
as erat vlla denunciatione: *L. 4.*
de pign. act. quod pactum vocatur
L. 4. C. de pign. act. nec exigeba-
inciatio, si certo die soluenda e-
nia, & pignus simpliciter datum,
de furt. At reliquis casibus tri-
irebatur denunciatio, vt debitor
us lueret, vel sciret, illud distra-
Paull. *Recept. Sent. II, 5. 1.* At Iu-

ſtinianus veteres ambages nouis, multo longioribus, commutauit, nam quidem denunciationem ſu vnicamque ſufficere voluit: add men, vt facta denunciatione, elaj poſt eam triennio, pignus creditor dicaretur, dato inſuper debitori bi intra quod rem ſuam poſſet recupe *vlt. C. de iure domin. impetr.*

XI. De alienatione rerum pupillarium remiſſiue. XI. Pupillos pupillasue aliena potuiſſe niſi auctoribus tutoribus, naturae ſuadet. Et quid Romae re vſitatum fuerit, iam ſupra ad t *de auctoritate tutorum* dicere o uimus.

TIT. IX.

PER QVAS PER NAS CVIQVE ADQV RITVR.

QUicumque erant alieni i ii non ſibi adquirebant, ſ quorum in poteſtate Qua de re hoc demum titulo Tribonianus.

I. Adquaeſtus per liberos. I. Et liberi quidem, quum ex R inſtituto non multo melioris eſſen ditionis, quam ſerui: inſtar horum

n ſibi adquirebant, ſed patri, qui
habebat rerum omnium, quas libe-
cumque titulo adquiſiuerant diſ-
nem, adeo vt eas alteri ex liberis
& extraneis donare poſſent. Vid.
mpir. *Pyrrhon. hypot. III, 24.* Adde
de benef. VII, 4. Dionyſ. Hal. *Ant.*
III. vbi hic auctor πολιτικώτατος: *Ro-*
filiis nihil proprii eſt viuis patribus,
ecunias & corpora liberorum patri-
orum arbitrium tradidit lex Romuli.
lum eſt apud Sueton. *Tiber. XV.*
Poſtea tamen filiis conceſſum pe- II. Mutatio huius iuris.
, quidquid militiae labore erant lu-
uuenal. *Sat. vlt. v. 52.*

Iam, quae ſunt parta labore
iae, placuit non eſſe in corpore cenſus,
tenet cuius regimen pater.

m poſtea & quaſi caſtrenſe pecu-
) permiſſumque iisdem, quidquid
liberalibus adquiſiuerint, ſepara-
tum

Occurrit illius mentio etiam in Digeſtis
1. §. 15. *de collat.* L. 3. §. 5. *de bon. poſ-*
ſ. L. 7. §. *vlt. de donat.* L. 16. §. 12. *ad*
C. Trebell. quae loca omnia a Tribonia-
o interpolata putant Fr. Balduin. *Iuſti-*
ian. III. & Iac. Gothofr. *ad L. 3. C. The-*
d. de poſtul. De omnibus tamen id ad-
rmare non audet Ant. Schulting. *ad* Paull.

tum habere a rationibus parentum
Inst. de milit. test. Excepit etiam Co
tinus M. (b) bona materna, quorum
fructum tantum patribus concessit.
de bon. mat. Vnde multo magis i
videbatur consentaneum, bona m
generis, ad liberos pertinere, & ita
runt Gratianus, Valentinianus &
dosius. *L. 6. C. Theod. eod.* Porro id
lucra nuptialia & sponsalitia porrect
a Theodosio & Valentiniano, Le
Anthimio *L. 1. L. 4. & L. 5. C. de bon*
Denique Iustinianus haec generatim
mnia bona liberorum aduentitia p
xit, quorum dominium penes libe
sumfructum penes parentes esse iu
6. C. de bon. liber.

III. Adquaestus per seruos.

III. Idem fere in seruo obser
qui nihil habere poterat proprii
quod dominus habere permitteret,
i

Rec. Sent. V, 9. 4. p. 470. ob *L. 8.*
soc. vbi locum habere haut potuit
polatio.

(b) Iam ante Constantinum M. nota
quamdam exceptionem introduxi
drianus, quae exstat *L. 50. D. ad Sen*
Trebell. alteramque Diuus Pius, quae
L. 52. D. de adquir. vel omitt. hered
Ger. Nood. *de vsufructu II, 4. p. 608*

vocabatur *peculium*. Solebant illud
ienso suo vnciatim colligere serui,
leinde ita negotiari, vt lucrum inde
inque ad se rediret. Demensi loco
s mensibus accipiebant serui quinq;
s & quinque denarios, idque voca-
ienstruum. Sen. *Epist. LXXXI.* Lips. *E-*
. p. m. 50. Talia etiam erant *annua*,
ibantur seruis publicis. Plin *Epist. X*,
os. *Elect. I, 22. p. 125.* Quidquid er-
iisce menstruis annuisque stipen-
parserant, peculii loco erat. A-
rent, *Phorm. I, 1. v. 5.*

l ille vnciatim vix de demenso suo,
defraudans genium, comparsit miser,
i vniuersum accipiet, haut existimans,
ito labore partum.

inde pecuniolam, concedente do-
el foenore locabant, vel sibi eme-
ruulum, cuius opera lucraren-
t talis seruus serui vocabatur *vica-*
pertinebat ad peculium. Vid. Briss.
oce vicarius. Haec erant seruorum
in quae quid iuris fuerit domino,
sulti docere solent.

Addi personis, per quas adquiri- IV. *Adquaestus per matrem familias.*
eri iure oportebat etiam matres
, quae & ipsae olim in manu ma-
i erant, adeoque omnia adquire-
ritis. Sed de his harumque pe-
ctum est supra *Lib. I, tit. X. n. VI.*

IV. Adquaestus per personas liberas.

IV. Solebant nonnunquam & personae in seruitute esse, quamu essent seruilis conditionis. Et h que adquirebant dominis, quam bona fide eas in seruitute tenebar lias per extraneam personam nihil ri poterat, si discesseris a procura quos ipse excipit Imperator §. 5. I qui tamen domini litis fingebant quo dominio litis vid. Exc. Bo *Diss. sing.* & Christ. Godofr. Hof *de procurat. cap. I*, 7. & sequ.

V. Quid iuris post emancipationem liberorum.

V. Tollebatur istud ius paren dominorum emancipatione & ma sione. Sed emancipatis liberis, iure parentes tertiam peculii ad partem propriam sibi retinebant, e stitione vero Iustiniani dimidii pe sumfructum. *L. 6. §. 3. C. de bon. quae*

TIT. X. XI. XII.
DE
TESTAMENTIS (
DINANDIS, TESTAM. TARIBVS, ET QVI TES RI NON POSSVNT

VLtimae sequuntur volun quibus vel per vniuersi adquirimus, vel res sin

us genus testamenta pertinent, n antiquissimam rationem hic demus, maxime quum ipse Imr dicat, *nihil antiquitatis nos ignorare debere.* §. 2. *Inst. de din.*

Duorum generum apud Romanos estamenta, quorum altero in pace, n procinctu vtebantur, recte do- stinianus §. 1. *Inst. de testam. ord.* e sunt antiquissima, & iam ante le- . Tabularum Romae inualuerant. stamenta in procinctu facta sunt npore M. Coriolani, qui ante Deos vixit. Plutarch. *Coriolan. p.* 198. enti vero in pace iam sub regibus em meminisse videtur Plutarchus nulo, vbi Tarratius: Anci Marci ibus, Laurentiam meretricem di- λευτήσας ἀπολύψαι κληρονόμον, quae alias hereditatem testamento de- enotat. Vid. Perizon. *ad Leg. Vo-* 34. Fallitur ergo Desid. Herold. *otid. cap. vlt.* §. 4. & 9. falluntur & erpretes, qui haec testamentorum demum XII. Tabulis exemplo iuris ecepta putant. I. Testamenta quotuplicia.

Testamenta in pace fiebant in comitis, praemissa procul dubio solemni ne, qualem in adrogatione factam ob- II. Testamenta in comitiis calatis facta.

obseruat Gell. *Noct. Attic.* V, 14. V
TIS IVBEATIS, QVIRITES, VT
TITIVS L. VALERIO TAM I
LEGEQVE HERES SIBI SIET, QV
SI EIVS FILIVS FAMILIAS PR
MVSVE ADGNATVS ESSET. H
ITA VT DIXI, ITA VOS, QVIRI
ROGO. Vnde recte obseruauit ill
Thomas. *Diss. de prim. init. success. te*
§. XII. heredes hoc modo institutos l
mos potius fuisse, quam testament
Haec certa sunt, reliqua quae refert
ophilus *ad* §. *1. Inst. h. t.* de popul
in anno huius rei caussa conuocato, r
to ab eruditis vocantur in dubium.

(a) Maxime ob locum Gellii *Noct. At*
27. In libro *Laelii Felicis ad Q.*
um primo scriptum est, Labeonem scr
calata comitia esse, quae pro collegio p
ficum habentur, aut regis aut flam
inaugurandorum caussa, eorum auten
esse curiata, alia centuriata: cu
per lictorem curiatim calari, id est, c
cari, centuriata per cornicinem. I
comitiis, quae calata adpellari dix
& testamenta fieri solebant. Inde
patet, populum non testamentorum
sa calatum, sed testamenta fuisse co
orum veluti adpendicem. Th
Differt. cit. §. *XVI.*

Teſtamenta in procinctu fiebant a bus ad praelium ituris. Vellei. II, 5. & quidem, ſepoſitis omnibus nitatibus. In procinctu enim ſtantes, tis manus inſerentes, ſagaque accin- ;, ſimul etiam tribus aut quatuor (b) ıtibus, heredem ſuum nuncupabant. ch. *in Coriolano p. 198.* Vnde igno- n antiquitatum prodit Tribonia- ıando huius generis teſtamenta ob m ſimplicitatem inuenta putat. *nſt. de milit. teſtam.* Lecta enim erat a militia ex ciuibus, & quidem non ma tantum faece plebis, ſed ex flore to ciuium. Quare potius ad pelli- ıs in militiam animos inuentum c teſtandi priuilegium. Tho- . §. *XXIII.*

III. Teſtamenta in procinctu.

Quum vero non niſi praeſentiſſi- ırtis periculo in procinctu fierent enta: Vellei. Paterc. *Hiſt. II, 5.* Cic. *. I, 53.* veroſimile eſt, defunctis pe-

IV. An haec rata fuerint poſt periculum?

n Plutarchi textu eſt: τριῶν, καὶ τεττά- *ν*, qui conficiunt ſeptem, ſed particula niunctiua hic, vt alias ſaepe, pro dis- nctiua ponitur. Strauch. *Lexic. Part.* *ris voce. Et.*

(c)

periculo testatoribus, testamenta
uanuisse, instar donationum morti
sa, licet verbis disertis haut re
Thomas. *Diss. alleg.* §. *XXVII.*

V. Testamenti factio per Leg. XII. Tab. introducta

V. Ceterum testamenta in calatis
tiis facta exoleuisse videntur, latis l
XII. Tabularum. In iis enim qu
isset cautum; PATER FAMILIA
LEGASSIT SVPER PECVNIAE
TELAEVE SVAE REI, ITA I
STO: latissima profecto omnibus f
testandi facultas. Vnde quum su
trio possent de bonis disponere
quaeso adeo desipuisset, vt mallet
mitiis calatis, auctore populo, t
Ergo tum demum videntur test
proprie sic dicta exemplo iuris At
ualuisse. (c)

(c) Leges enim Solonis Atheniensib
cessisse liberam testandi facultatem,
ex Platone *de Leg. XI. p. 679.* P
Solon. p. 90. Demosth. *Orat. in S*
II. p. 983. Exempla testamentoru
corum haut pauca exstant apud
Laertium. Adde Pfeifferi *Antiqu*
IV, 63. p. 770. sequ. Quin in testame
vi atque auctoritate Graeciae pop
lioquin inter se moribus & institu
sidentes conuenisse Isocrates in *A*
co tradit.

Quemadmodum vero ICti eodem VI. Testamentorum forma.
npore legis actiones componebant: n. *L. 2. §. 6. D. de O. I.* ita & testamentam quamdam formam dabant, inntque *testamentum per aes & li-* cuius meminit Imperator §. 2. *Inst. n. ordin.* Vnde errat Balduin. *ad . XXIX. p. 119. edit. Basil.* qui ipsum nancipationis vel aeris & librae in ntis eiusmodi adhibendum in duo- tabulis praescriptum putat. (d) homass. *Diss. alleg. §. XXXIII. sequ.*

VII.

---

stitit equidem in XII. Tabulis lex: I SE SINIT TESTARIER LI- IPENSVE FVERIT, NI STIMONIVM FARIATVR PROBVS INTESTABILIS- E ESTO. Gell. *Noct. Att. XV, 13. VI.* Sed haec non ad testamenta pertit, verum ad eos, qui vel testes adhibiti libripendes, postea testimonium ferre o, cui interfuerunt, detrectant. Vid. Gothofr. *XII. Tab. Tab. VII. p. 221.* nque sentiendum de altero capite: I NEXVM FACIET MANCIPIVM- E, VTI LINGVA NVNCVPAS- , ITA IVS ESTO. Festus *voce nun- ita.* Nam hoc quoque caput ad cipationem, non ad testamentum pertinet

VII. Testamentum per aes & libram.

VII. In teftamento vero, quod & libram fiebat, duae res agebant *miliae mancipatio* & *nuncupatio teft* Conftituebatur fcilicet quidam *f emtor*, libripens, cum quinque t ciuibus Romanis, quibus praefe more maiorum fiebat mancipati imaginaria venditio hereditatis. Q lian. *Declam. CCCVIII.* Suet. *Neron. II* ea teftator tabulas tenens: HAE quit, VTI IN HIS TABVLIS CER SCRIPTA SVNT, ITA DO, IT GO, ITA TESTOR ITAQVE QVIRITES TESTIMONIVM P BITOTE. Vlpian. *Fragm. XX, 9.* *Orig. IV. 24.* Tum vltimis verbis a bat anteftatio, auresque teftium tang tur, vt docet Clem. Alex. *Strom. V.* Teftium vero nec fubfcriptio requ tur, nec fubfignatio, quam primus Praetor. §. *2. Inft. de teft. ord.*

VIII. Teftamentis conficiendis adhibiti iureconfulti.

VIII. Ipfis concipiendis configna tabulis plerumq; adhibebant iurec tum, ne quidquam, quod ad eorum a ritatem pertinet, praetermitteretur.

tinet, vt contra Franc. Hotoman cuit Iac. Gothofred. *ad XII. Tab. T* *p. 210.*

Arrian. *Differt. Epict. II, 13.* Νομι-
κῷ ηγῆται τὰ νόμιμα, ἀλλὰ διαθήκην
γράφει, μὴ εἰδὼς, πῶς δεῖ γράφειν, ἢ πα-
τὸν εἰδότα. *Iureconsultus ei leges*
Atqui testamentum nemo scribit,
ipse sciat, quomodo scribendum sit,
rei peritum adhibeat. Cicero *de*
6. Scaeuolam ludens: *Nam si nul-*
estamentum recte factum, nisi quod
ris, omnes ad te ciues cum tabulis
, omnium testamenta tu scribes v-
dde Sueton. *Ner. XXXII.* Non-
m tamen testatores, non adhibi-
onsulto, voluntatem suam, quam
, clarissime exprimebant. Cuius
is exemplum est in *L. Lucius Ti-*
. D. de legat. 2. Vbi testator: *Lu-*
iit Titius hoc meum testamentum
vllo iuris perito, rationem animi
sequutus, quam nimiam & mise-
entiam: & si minus aliquid le-
nusue perite fecero, pro iure legiti-
debet hominis sani voluntas.
ribendo nonnunquam serui vel IX Scribendis
onnumquam amici adhibeban- vero liberti,
uando etiam ipsi testatores testa- serui amici.
a integra conscribebant, quae Quaedam te-
bantur *holographa.* Testamen- stamenta holographa.
eruis & libertis scriptorum ex-
it *L. 1. §. inter. L. Senectus, L. Di-*
L. Cornel. de fals. Vt & apud
Suet.

Suet. *Aug.* CI. *Tiber. vlt.* De an
ſtamenta ſcribentibus videndus Pli
VI, 22. De holographis agit Iſidor
V, 24. Teſtamenti alieni ſcriptor *te*
tarius in iure noſtro vocatur, de
cabulo Briſſon. *de Form. VII. p. 58*
Verb. ſignif. hac voce. Ceterum
rone, vt ne quis alieni teſtamenti
legatum ſibi adſcriberet, cautum e
Ner. XVII.

X. Conſcribenda erant lingua Latina.

X. In teſtamentis ſemper exi
lingua Latina, (e) ac proinde le
Graece ſcriptum, haut valebat, te
Fragm. XXV, 9. L. 8. fin. D. de accepti
cus ſe res habebat in fidei commiſſ
& Graece relinqui poterant, in
Punice, & quacunque alia lingua.

XI. Saepe plures tabulae eodem exemplo factae.

XI. Plerumque plures tabulae
exemplo conficiebantur, *L. vlt. D*
quae in teſt. L. 1. D. de bon. poſſ.
Quem morem etiam Auguſtus o
uit, teſte Suet. *Oct. C I.* & Tiberiu
eodem *Tiber. vlt.* Tabulas has ve
tim apud amicum, vel in aede ſac

(e) Plura teſtamenta Romanorum
ex vetuſtis lapidibus aliisque mon
collegit Barn. Briſſon. *de Form. VII*
ſequ.

; Veftales vel aedituos depone-
L. 1. D. de bon. poff. fec. tab. L. 3. §. 1.
, exhib. Virgini Veftali Maximae
ıtum fuum commendauerat Iuli-
ar. Suet. Iul. LXXXIII. cuius ex-
fequutus etiam Auguftus. Id.
I.

cribebantur teftamenta in ceris, neis tabulis erant circumdatae. formula allegata dicitur, vti in his risue fcripta funt, quemadmodum oquebantur veteres. Liu. I, 24. e iungebatur euitandae captionis Proprie enim non infcribebatur d ceris. Bynkershoek. Obfer- ı. Schulting. Iurisprud. Antiqu. Male ergo Cl. Salmafius per ce- git ceras exteriores, quibus figna funt, negatque ceratarum tabu- ntionem facere in fcriptis fuis ltos. (f) Salmafius de fubfcrib. & n. XIX, XX. XXVI. XII. Teftamenta quomodo fcripta ?

XIII.

ımuis enim earum vfus, reperta pa- rarior fuerit: aliquem tamen adhuc tempore Conftantini M. immo & dofii, ex Themift. Orat. XVI. & I. patet, vbi mentio fit πινακιδίων ἢ σιδήρȣ. Occurrunt etiam cerati illi L. 52. D. de legat. 3. & ligneae

XIII. Testamentum praetorium. XIII. Aliud postea testament nus inuenit praetor, quo, omissis lemnitatibus, mancipatione s nuncupatione, sola exigebatur se stium subsignatio. Septem, inc stium, vt scilicet praeter quinq quos exigebat ius ciuile, etiam e emtorem familiae & libripender rent. Vid. § 2. *Inst. h. t. & ibi in*

XIV. Noua testandi ratio per constitutiones introducta. XIV. Quum vero praetoriae i standi rationis nimis soluta ac f deretur obseruatio: mox & vsu tutionibus principum inualuit, menta I) vno contextu, II) prae septem testibus, III) iisdemque bentibus & IV) signantibus fie V) a testatore ipso subscriberent *Inst. h. t.* Quibus sextam solem addidit Iustinianus, vt per manus & testium nomen heredis expri §. 4. *Inst. h. t.* Id vero ipse Iusti terum sustulit *Nou. cxix, 9.* Vt rum diuturna fuerit huius subtili seruatio.

---

tabulae *L. 1. D. de bon. possess.* Adde Schulting. ad Vlpian. *Fr 9. p. 629.*

His praemissis, & maxime si, ob- XV. Cur
eris, testamenta olim in comitiis quidam
facta esse, facile patet, cur quidam testes
esse non potuerint, veluti mulie- esse non
puberes, serui, furiosi, surdi, muti: potuerint?
ullus horum admittebatur ad co-
Thomas. *not. ad Instit. h. t.* Et hinc,
licitur; nullam cum iis esse testa-
factionem.

/li Iam ad testamentum militare XVI.
tinet, quo ritu illud antiquissimis Testamentum
ibus sit factum, iam supra (§. III) militare.
is. Sub Imperatoribus, (g) quum
ilitiae lectae placeret mercenaria:
que inter alia priuilegio ornati sunt
vt quomodocunque facta ab iis
nta, valerent, etiam sine legitima
tione. Vlpian. *Fragm. XXIII, 10.*
ratum erat militare testamentum,
entibus commilitonibus aliquot;
n quis nuncupasset, vel si gladio in
vel litteris sanguine rutilantibus
ia scripsisset. *L. 15. C. de test. milit.*
Ita

(g) Testamenta in procinctu facta iam Ci-
onis tempore exoleuerant. Cic. *de Nat.*
or. II. Vnde militaria testamenta, de
bus in iure nostro agitur, ex constitu-
nibus Principum deriuanda. Vlp.
Fragm. XXIII, 10.

Ita vero demum valebat testamen
testator vel in castris mortuus es
post missionem intra annum. VI
Neque opus tamen erat, vt in aci
moque periculo fierent testamen
nec Iustinianus in expeditione
constitutis militibus solemnitate
teret. Sibi sane hanc militaris te
ti restrictionem disertis verbis tri
stinianus. *pr. Inst. h. t. L. 17. C eod.*

XVII. Distinctio inter paganos & milites.

XVII. Nihil horum licebat
Ita enim sub imperatoribus dici
rant, quicunque non erant milite
Aug. XXVII. Galb. XIX. Plin. *Epist*
X, 18. Tacit. *Hist. I, 35. II, 14. 88. I*
77. Eaque adpellatione nihil est
frequentius. Ratio adpellationis
quia milites emeriti impetrata r
ab Imperatoribus in pagis ad c
agros, sibi donatos, collocabantur.
pagani, qui non amplius erant mi
producto vocis vsu, omnes ἀπό
ἀστράτευτοι

XVIII. Quinam testari

XVIII. Immo inter paganos
rant quidem omnes testari. Cui

(h) Tribonianismum ergo esse
quod *L. 1. & 15. C. de milit. test.*
arctati priuilegii mentio fit. Vid.
ad *d. L. 1. C. eod. Donell. Comm.*

eſt ratio. Non filiisfamilias non po-
ebat, quia nihil habebant, de terint.
ſtarentur, praeter peculium ca-
& quaſi caſtrenſe. Vlpian.
XX, 9. (i) Non impuberibus,
nec in comitiis locus erat, nec in
k) Non furioſis, quia nullum iis
imi iudicium. Hinc ſi dilucida
oris interualla, interea dum fu-
ſerat, poterant teſtari *L. 9. C. qui*
oſſ. Non prodigis porro, quia
re furioſis aequiparabantur. *L. 12.*
urat. & tut. dat. Non ſurdis &
ia & hi nec rogationem audire,
nec

---

de Iuuenal. *Sat. XVI.*
lis praeterea teſtandi militibus ius
uo patre datur.
ptum tamen peculium caſtrenſe &
caſtrenſe per conſtitutiones princi-

guſtum tamen etiam impuberes Tri-
s militum feciſſe, probant ex Sueton.
XXXIII. Vnde & tribunis militum
beribus factam eſſe teſtandi poteſta-
ex *L. 4. C. de mil. teſt.* obſeruat Ale-
r *ad* Cai. *Inſt. II, 3, 3.* Sed nec Sue-
s nec dicta lex loquitur de impube-
. Vid. notas Graeuii, Rubenii, Ca-
ad Suet. & Schult. *ad* Caii. *Inſt. l. c.*
r.

nec suffragium dare in comitiis p
immo nec testes rogare, pronunc
mula: *Vos Quirites testimonium pr*
Apulei *de asino aur. II.* Vlpian. *Fra*
9. Cuiac. *Obs. VI,* 37. Quod secu
caecis. Denique nec captis ab h
portatisue in insulam, vt & quam
capitis deminutionem vel maxim
mediam passis testari licebat. N
amisso iure ciuitatis testari non p
quum testamenti factio esset ciui
manorum propria. Sigon. *de anti*
Ciu. Rom. I, 12. p. 153.

XIX. An feminis olim testari licuerit?

XIX. Feminae olim plane tes
poterant, quia nullus iis accessus
mitia. Postea permissa testamen
iis, quae essent sui iuris, sed non
ctoribus tutoribus. Vlp. *Fragm. XX*
pro A. Caecin. VI. At quae in
conuenerant, capite deminutae &
familias instar erant, neque adeo
poterant, vt recte docent M. Aur.
de vsufr. IX, vlt. Schult. *ad* Vlpia
Vnde errant Cuiac. *Obs. VII, 11.* &
der *ad* Caii *II, 2. 1.* qui matribus
si in manum conuenissent, testan
facultatem existimant.

XX. Ius exheredandi olim liberrimum.

XX. Ad exheredationem quod
liberum olim erat, ex XII. Tabuli
vti occidere ita exheredare. *L. 11.*
ber. & postum. immo & praeteri

empore Ciceronis obseruabatur, ex Cic. *de Orat. I, 38.* Postea ex- e quidem licebat, at nominatim, & obseruandum erat, si postu- n item, si postuma, exherenda es- tuma enim vt & nepotes & pro- exheredari poterant inter cete- amodo ipsis legatum relinquere- per obliuionem viderentur prae- Vlpian. *Fragm. XXII, 21. seq.*

. Ast quum parentes abuti coepis- exheredandi licentia, factum est, querelam inofficiosi testamenti erent liberis iniuste exheredatis. a sub Imperatoribus iudicabant uiri. Valer. Max. *VII, 7.* Quin- . *IV, 7.* Plin. *Epist. IV, 8.* Qua ira ad titulum XVIII. XXI. Postea restrictum per querelam inofficiosi testamenti.

I. Sed Iustiniano minus e repu- um est, tantam rem esse arbitrari- am. XXII. Noua Iustiniani constitutio.

on requirebatur tamen praecise no- n proprium, sed & sufficiebat descri- o, e. g. *filius meus exheres esto*, dum- do vnus esset filius: aut cum elogio conuicio: *non nominandus, non filius us, latro, gladiator, L. 1. 2. & 3. D. de lib. postum.* Conf. Aleandr. & Oisel. *ad* Caii *I. II, 3. princ.* Barn. Brisson. *de Form. II, p. 605.*

am. Hinc certas tantum ob cau tam esse iussit exheredationem, q censuit Nou. CXV. & de quibus tradunt Iureconsulti.

XXIII. Abdicatio discernenda ab exheredatione.

XXIII. Id iam ex antiquitate dum, distinguendam ab exhered esse abdicationem, qua parentes degeneres & genere suo indignos spectu suo abire iubebant. Exemp apud Valer. Max. *V*, *8*. *3*. *&* *4*.

TIT. XIV.

DE HEREDIBVS INS TVENDIS.

Satis ieiune hanc materiam ctauit Tribonianus, siquide liberorum tantum homi seruorumque institutione egit, q latius multo patuerint veteres de heredum institutione leges. cebit ergo, quae desunt, ex ant tatibus Romanis supplere.

I. Etiam serui Instituі poterant heredes.

I. Nihil intererat, liberumne qui minem an seruulum heredem instit Vtrique enim heredes esse poteran serui proprii, non nisi data simul lib te, donec Iustinianus Iureconsultos

quutus, institutionem serui proprii ine libertatis datione valere voluit. *C. de necess. seru. hered. instit.*

Excipiebantur tamen I) *peregrini*, im plane nihil capiebant. Cic. *Caecina XXXV.* II.) *caelibes*, qui ni- testamento capiebant per legem Poppaeam. Dio Cass. *LIV. p. 608.* . *Hist. eccl. I, 9.* Quae caelibatus a Constantino demum M. sub- . Sozom. *l. c. L. vn. C. Theod. de poen. caelib.* III.) *Orbi*, id est, paren- i sterile matrimonium fuerant ex- Hi enim inter se decimam tan- piebant. (a) Sin vero ex priore ma- io superessent liberi, totidem de- capere poterant, quot sustulerant . Vlpian. *Fragm. XIII, 1.* Excipi- porro IV. *Vniuersitates*, quas quid- capere potuisse negant Plin. *Epist.* *V, 7.*

II. Qui heredes instituì non potuerint?

er legem Papiam Poppaeam, cuius caput de re agens singulari nomine dicitur *decimaria L. 2. C. Theod. de iure libe-* r. Thalel. *Βασιλικῶν Tit. V, p. 47.* Prae- r decimam tamen etiam vsumfructum tiae partis bonorum, & dotem praele- tam, &, si liberos habebant, eiusdem par- proprietatem capere poterant. Vlpi- *Fragm. XV.*

V, 7. Vlpian. *Fragm. XXII*, 5. Capere
men poterant per fideicommissa, Vlp.
idque concesserat *SC. Apronianum*, cu
originem non cum Cuiacio *ad* Vlp.
ad tempora D. Marci, sed cum Ant. Au
stino *de SCt.* ad Hadriani imperium r
rimus, sub quo occurrit consul Apron
A. C. CXVII. & CXXIII. Vid. Schult
ad Vlpian. *Fragm. XXII*, 5, *p. m. 635.*
detur tamen tempore D. Marci id, q
ciuitatibus concessum fuerat SC. Apro
ano, etiam ad collegia fuisse product
idque adparet ex *L. 20. D. de reb. dub.*

III. Vniuersitates quaedam heredes scribi poterant.

III. Dum vero vniuersitates here
instituì potuisse negamus, intelligend
id est de municipiis & collegiis Roma
rum imperio subiectis, non de ciui
bus, quae iure suo legibusque vteban
Sic apud Tacit. *Annal. IV*, 43. Vulca
Moschus exsul bona sua reliquit Massil
sibus. Quod exemplum frustra Plini
Vlpiano opponit Muretus *ad* Tacit.
Erant enim Massilienses αὐτόνομοι & lib
teste Strabone *Geogr. IV*, *p. 179. sequ.*
Grot. *de iure belli & pac. I*, 3. 12.

IV. Qui Dii potuerint

IV. Heredes quoque instituì non
terant V) Dii. (b) Quod ideo procul

(b) Hoc quoque obseruat Vlpian. *Fr*
XXV, 6. quem locum minus accur

ductum, ne bona ciuium vsibus sub- institui heredes?
sacerdotum luxuriae seruirent. Coe-
it tamen Romani sub Principibus
quibusdam, vt hereditatum capaces
ius liberorum dare, ridicula profe-
beralitate. Dio Caff. *LV. p. 629.* Ta-
, teste Vlpiano *Fragm. XXV. 6.* impe-
ant Iupiter Tarpeius, de quo Petr.
Semestr. III, 4. Iust. Rycqu. *de Capi-
n. XVIII, XIX. XX.* Apollo Didy-
s, Mileti cultus, quae vrbs etiam in
s suis praefert ΔΙΔΥΜΕΑ ΜΙΛΗΣΙΩΝ,
Patin. *Numism. Imp. aer. p. 73.* conf.
manni *Iou. κατεβάτην p. 100.* Mars
llia, de quo Caesar *de Bell. Gall.* VI,
Minerua Miliensis, vel, vt alii (c) le-
Iliensis, de qua L. Holstenius *ad
voce ἴλιον.* Hercules Gaditanus,
o Iustin. *Hist. XLIV, 5.* Appian. *Pu-
256.* Diana Ephesia, de qua legi me-
rentur

aber *Semestr. III, 1.* de religionibus pri-
atis non suscipiendis, diisue praeter se-
iatus auctoritatem non colendis inter-
retatur. Vid. Schulting. *Iurispr. ant.
. 635.*

Veluti Hadr. Turneb. *Aduers. VII, 21.*
Cuiac. *Obseru. X, 5.* licet dissentiant P.
Fab. *Semestr. III, 4.* & Rad. Forner. *Rer.
Quotid. II, 8.* qui Meliensem legi iubet.

(d)

rentur Iac. Menetreii *Symbolica Di*
phes. statua & L. Holsten. Epist. de
seu *verubus Ephesiae Dianae simulac*
positis apud Gronou. *Thes. Ant. Gra*
mo VII. Mater Deorum Sipelensis,
alii legere iubent, Sipylensis, vel Sip
Sane ΜΗΤΗΡ ΣΙΠΥΛΗΝΗ legitur in
moribus Arundellianis p. 11. & 12. Th
nes. *inscript. Classe I. n. 43.* Iac. Spo
scell. p. 350. De ea diua videndus
Heins. *ad* Prudent. *περὶ στεφάν. X,*
Marqu. Gud. *ad* Phaedr. *Fab. III, 20*
nique Coelestis Salinensis Carthagin
qua vt & reliquis copiosissime Schu
Iurispr. antiqu. p. 636. sequ.

V. As hereditarius. V. Ceterum hereditatem veteres
per vt assem considerabant, eiusque
duodecim concipiebant vncias.
enis *as*, quidquid ad *μονάδα* atque
tatis rationem poterat reduci, qu
Salmas. *de vsur. p. 536.* Idem *de m*
sur. p. 261. Fluxit enim *assis* vox a
bus, Siculis & Tarentinis, a quibus & i
grauis ponderis numum & plerasq
pecuniariae adpellationes Romani
perant. Nam ex Dorico *ἆς* Tare
& Siculi fecerunt, *ἂς* inde Romani vt
que vocabulum *aes* & *as* habuerunt.
rum vocabulorum eadem erat sign
tio, quia primus as ex aere fuerat pe
sus. Conf. Scalig. *in* Varr. *de Lat. L*

42. Porro quum ἂς a Siculis etiam
diceretur: factum est, vt & Roma-
m vocarent *libram.* (d) Et quum
cima pars τῆς λίτρας Siculis esset
(Pollux IX. Scalig. *l. c. p. 41.*) idem
ı etiam placebat apud Romanos.
: omne totum *assem*, vocabant, id-
uidebant in duodecim vncias, quasi
ıum esset perfectum, quod XII. par-
el vnciis constaret. Exemplum
ı modo in hereditate, verum etiam
:is, de quarum computandi ratione
:ias post Salmasium egregie com-
us est Io. Fridr. Gronou. in *Dissert. de centesima & asse vnciario.* Ger.
de Foen. & vsuris II, 2.

Hinc facile explicantur nomina, VI. Eius partes.
hereditatis partes designare sole-
ıreconsulti. Quum enim *as* inte-
ıonorum corpus significet, in duo-
de-

ıffes enim erant librales vsque ad bel-
n Punicum primum. Postea asses
tantarii cudi coeperunt. Plin. *Hist.*
it. XXXIII, 13. Vnde errat Festus *voce*
tantarii asses, dum hanc mutationem
num a bello Punico secundo factam
stimat. Vid. Io. Harduin. *Not. ad*
n. *l. c.*

(e)

decim vncias diuisum: vndecim
vocabantur devnx, quasi *vncia vn*
(e) Pari ratione *decem vnciae* voc
dextans quasi *desextans*, hoc est,
sexta parte; *Nouem vnciae dodran*
dequadrans, id est, demto *quadran*
vnciae bes, siue a veteri *des*, vt Var
iicit, vel quasi *bis triens*, vt Festus
Qua de re pluribus inter se dis
Scaliger, Salmasius, Vossius. Co
Vinc. Grau. *ad XII. Tab. p. 338. Se*
ptem vnciae dicebantur *Septunx*, cu
minisratio per se patet; *Sex vnciae*
quasi *semi assis*; *quinque vnciae qu*
quatuor vnciae triens, id est, tert
assis: *tres vnciae quadrans*, id est qua
assis; *duae vnciae sextans*, quasi se
assis. Quae vero de partitione
vnciarum in iure inculcantur, de
piose Doctores, & inprimis Gu. B
de asse.

TIT. XV. XVI.

DE VVLGARI ET PV
LARI SVBSTITVTIO

DE substitutionibus vix est
ex antiquitate mone

(e) De enim in compositione tollit,
exemplis, *demens*, *destruere*, *vnde*
duodeuiginti;

non iam in iure ipso sit
atum. Quare paucis tantum
gine substitutionum, & quibus
earum circumstantiis dice-

Iultum intererat Romanorum, ne enta destituerentur, tum ob con- es varias, quibus plerumque ab he- tisfactum cupiebant, tum maxime a priuata, quae interire nolebant. Ne ergo deesset heres, ei vel eis, quosue instituerant, substituere so- alios, ad quos in casum deficien- riorum bona deuoluerentur, (a) vocabant *heredes secundos*. Cic. *nt. II, 21. pro A. Cluent. XI.* Porro & edibus nonnunquam substitueban- i tertio vel vlteriore gradu succe- Sic Augustus testamento suo primo Tiberium & Liuiam; secundo ne- pronepotesque; tertio primores ci- scripserat. Tacit. *Ann. I, 3.* Me- quoque *tertiorum heredum* Suet. *VI.*

I. Substitutionum origo.

II. Heredes secundi.

III.

(a) ubstitutio ergo vulgaris e XII. Tabu- est, & consequens amplissimae potesta- de rebus suis disponendi: pupillaris oribus inducta est. *L. 2. D. h. t.*

(b)

III. Formula subſtituendi vulgariter.

III. Formula vulgariter ſubſtitu
apud Caium *Inſt. II, 4, 1.* ILLE
MIHI ESTO, QVOD SI HERE
TEM MEAM ADIRE NOLVE
LVM SVBSTITVO, AD QVE
REDITAS MEA DEBEAT PE
RE. Videtur tamen haec formu
niani manu eſſe: Aleand. *ad* Caii
te non fuit perpetua, ceu ex
pandectarum locis patet, quae
Briſſon. *de Form. VII. p. 607.*

IV. Subſtitutio pupillaris eiusque formula.

IV. Haec vulgaris ſubſtitutio.
laris quaſi duplex teſtamentum c
ctebatur, ſiquidem prius ſibi pater
as, deinde filio impuberi heredem
tuebat, in eum caſum, ſi hic intra
tatem deceſſiſſet. *L. 2. §. 4. D. de*
pupill. ſubſt. L. 25. D. qui teſt. fac. p
Inſt. h. t. Idque fiebat hac formu
LE FILIVS SI INTRA PVBE
TEM DECESSERIT, ILLVM
STITVO. Cai. *Inſt. II, 4, 2.* Cuiu
ſubſtitutionem ita deſcribit Horat.
II, 5.

Si cui praeterea validus male filiu
Praeclara ſublatus aletur, ne m
ſtum
Caelibis obſequium nudet, teleni
ſpem
Arrepe officioſus, & vt ſcribare
dus

res, vt si quis casus puerum egerit
Orco
vacuum venias.

ıprimis vero id accurate obseruatimus, vt substitutionem in ima bularum scriberent, eamque sepagnarent, (b) ne substitutus heres strueret insidias, malletque rapelitatem, quam incerta spe exspe- Sic Horat. *Sat. II, 5.* V. Cautela in substitutione pupillari obseruata.

- Quid prima secundo
a velit versu.

: verba videnda Acronis & Poris *scholia.* Eamdem cautionem quam in vulgari substitutione ad-:. Et huc quoque pertinent illa ef. LXXXIII. *Nouissimo testamenstituit heredes, sororum nepotes, C. ı ex dodrante, & L. Pinarium & um ex quadrante, reliquo, in* RA. *C. Octauium etiam in famiienqué adoptauit.* Conf. Salmas. *vsurar. cap. XI.* Cai. *Inst. II, 4. 2.* selius.

TIT.

ıde & tabulae secundae adpellatae vlilli versus, qui substitutionem pu'em complectebantur. Vid. Barn. ɔn. *Sel. Ant. Rom. III, 12 p. 54.*

TIT. XVII. XVIII. XI

QVIB. MODIS STAM. INFIRMANTVR QVERELA INOFFICIOS ET HEREDVM QVALIT ET DIFFERENTIA.

DE modis quibus testame firmantur, paullo acc dicere poterat Iusti Nos ne actum agamus, pauca bimus.

I. Testamenta nulla & iniusta. I. Quemadmodum iure consul omnibus vocabula sua tribuebant modos infirmandi testamenta a suis distinguebant vocabulis. S ab initio inualida erant testame NVLLA esse dicebant. Quali sunt INIVSTA, siue non iure f quibus scilicet non obseruata fu mnia iuris. *L. 1. D. de iniust. rupt.*

II. Infirmata ex post facto. II. Ex post facto infirmabatu mentum iure vel Praetorio vel Priore casu dicebatur BONORVM SESSIO CONTRA TABVLAS de qua suo loco. Posteriore ca menta vel *rumpi*, vel *irrita fieri*, ve *di* ferebantur.

RVMPEBANTVR testamenta III. Rupta.
agnatione heredis sui, vel certe
gnatione, de qua Hub. *Praelect. II,*
'89. partim nouo testamento sole-
facto *L. 6. §. 2. D. de iur. codic.* partim
ie, deletione, cancellatione. *Tit.*
si quae in test. delent.

IRRITVM FIEBAT TESTA- IV. Irrita.
'VM capitis deminutione maxi-
media aeque ac minima. Exce-
men militare testamentum, quod
capitis deminutione non redde-
ritum.

enique RESCINDI testamentum V. Rescissa, per querelam inofficiosi, cuius quae origo?
tur per QVERELAM INOF-
I. Eius originem diu ignora-
nique ex antiquitatis parietinis
Iac. Cuiacius, *Obseru. II, 21. XVII,*
cet enim ex Inscriptione *L. 4. D.*
test. querelam hanc introductam
: GLICIA, quam lectionem et-
licis Florentini tuetur auctoritas.
sane gente Glicia Romae est ce-
Frequenter eius meminere Ta-
uetonius, Florus, Liuius, quin &
a Capitolina, in quibus A. V. C.
ndatur

.AVDIVS. C. F. GLICIA. QVI.
CRIBA. FVERAT. DICTA-
'OR. SINE. MAG. EQV.

'inand. Pigh. *Annal. Tom. II. p. 50.*

 Vnde

Vnde inuidia ſtimulatum dixeri
manum, qui *Diſp. de quarta legi*
ne Cuiacio gloriam detectae legis
legem plane nullam agnoſcit C
querelamque inofficioſi ex morib
gis, & conſilio iureconſultorum, q
certa aliqua lege fluxiſſe, contendi
Cuiacio tamen faciunt recentiore
omnes, & in his Ant. Auguſtin. *d*
SC. in lege Glicia, Ian. Vinc. Gra
leg. & SC. LXXX. p. 649. ſequ.

VI. Eiusdem natura, VI. Ceterum hac querela, teſta
ceteroquin ſolemniter facto, obiic
dementia furorue teſtatoris. No
tanta in humanitas cadere videbatu
capitis hominem, vt ſine cauſſa exh
ſcriberet filios. Inſtituebatur ple
haec querela coram iudicio centu
ſeu quadruplici, vt patet ex Plin. *E*
24.

VII. Origo legitimae portionis. VII. Ceterum ceſſabat haec que
licta legitima, ſeu certa & legibus
ta bonorum portione. Talis oli
per erat hereditatis quadrans. *L. 8.*
8. D. h. t. L. 31. D. eod. L. 2. de inoffic
Haec quarta quando & qua occaſi
oleuerit, incompertum ſibi eſſe
Iac. Cuiac. *Obſeru. II, 21. III, 8.*
Primus Ian. a Coſta *ad princ. Inſt*
off. teſt. & poſt hunc Ant. Schul
Iurisp. Anteiuſt. p. 381. docuerunt,

lam portionem ex legis Falcidiae ius prudentum interpretatione estam. Sane heredibus, quibus inquerela competit, QVARTAM DIAM deberi, disertis verbis diullus *Recept. Sent. IV, 5. 5.* & Vlpi- *8. §. 9. & 14. D. de inoffic. testam.* e quoque illam portionem TAM vocat Plin. *Epist. V, 1.* & DIAM Iustinianus *L. 31. C. de inoff.* Vnde patet, satis antiquam esse le- illam portionem.

VIII. Inuecta a Iustiniano mutatio.

Sed mutauit illam portionem Ius, per *Nou. XCII* & *Nou. XVIII, 1.* imam portionem, si liberi quatu- pauciores essent, trientem; sin vel plures, semissem esse iussit.

IX. Quibus casibus haec querela locum habuerit, vel non habuerit?

Competebat haec querela liberis do aduersus patrem, sed & huic liberos. Immo & matrum te- hac querela impugnata legimus e SC. Orphitianum apud Plin. *1.* Valer. Max. VII, 7. 4. Quod one factum sit, infra *Lib.* III. *Tit.* dicemus. At cessabat haec que- fratribus, nisi turpis instituta esset *L. 27. C. h. t.* cessabat etiam con- mentum militis: *L. vlt.* §. *1. C. eod.* denique praescriptione quin- , *L. 8.* §. *vlt. D. eod.* de quibus o- plenius agunt iureconsulti.

X. Heredes quotuplices? X. Pergimus ad heredum qua[...] & differentiam. Erant illi vel *ne*[...] vel *sui & necessarii*, vel *extranei.* [...] *h. t.*

XI. Heredes necessarii. XI. Necessarii erant, qui coge[...] esse heredes etiam inuiti. Tale[...] serui. quibus id iugum imponeban[...] ne subhastatio bonorum fieret n[...] domini, si forte aes alienum aliter [...] haut posset. Infamiae enim qui[...] habere videbatur illa subhastatio, [...] dine facta. Proponebatur edictum a[...] tore, quo creditoribus possessio [...] rum dabatur. Qui vbi triginta di[...] sederant: eiusdem Praetoris iussu[...] solebat Magister ad bona distra[...] Tum fiebat proscriptio in celeberri[...] bis locis: ITA ILLE DEBITOR N[...] IN EIVSMODI CAVSSA EST, VT [...] EIVS DIVENDI DEBEANT, QVICV[...] EMERE VOLET, ADESTO. (Simil[...] ne formula est apud Plaut. *Menae*[...] *9. vers. vltimis.*) Paucis post dieb[...] nuo adeundus erat praetor, vt lice[...] gem bonorum venditorum facere, [...] inde ita praescribebant: HAEC QVI[...] QVE EMERIT, CREDITORIBVS [...] MIDIAM PARTEM EORVM QVA[...] DEBENTVR, RESPONDERE DEBE[...] terea aderant bonorum emtores, q[...] tam massam bonorum emebant,

ectores, de quibus Cic. *pro S. Rosc.* VI. Nonnumquam, si deesset em- ctio fiebat, eaque indicebatur acer- e praeconis. Qua de re Cicero *E- l. Attic.* I, *6.* Theophil. *Inst.* III, *12.* *de ant. iure ciu. Rom.* I, *11. p. 149.* & I, *18. p. 449. sequ.* Ne ergo haec i in defuncti domini manes redun- cogebatur seruus institutus heredi- idire, atque hinc dici solebat HE- CESSARIVS.

Sui & necessarii erant liberi. Sui, m viuis parentibus quasi domini ntur; necessarii, quia nec ipsis fas reditatem repudiare: Quia tamen videbatur, ob defuncti parentis nium liberos superstites quasi in- contrahere: praetor ipsis postea erat beneficium abstinendi *L. 57.* *quir. hered.* XII. Sui & necessarii.

Denique *extranei* erant, qui nec rii erant nec sui. His ergo libe- it, vel adire hereditatem, vel repu- magis expedire videretur. Ad- itur scilicet hereditas *cretione, adi- o herede gestione, immistione, agni-* Charond. *ad* Vlp. *Fragm.* XXII, XIII. Extranei.

. *Cretio* erat eorum, qui cum cre- rant heredes instituti. Vlp. *Fragm.* . id est, si scripserat testator: TI- XIV. Cretio hereditatis quid & quotuplex.

TIVS HERES ESTO, CERN
QVE IN DIEBVS CENTVM
XIMIS, QVIBVS SCIERIS POT
QVE. NISI ITA CREVERIS
HERES ESTO. Vlp. *l. c.* §. *27.* S
ma verba omiſſa; dicebatur heres i
tus cum *cretione imperfecta*, itemqu
co exheredationis adiectum: SI
CREVERIS TVNC MAEVIVS
RES ESTO. Vlp. *l. c.* §. *34.* Erat q
cretio vel *vulgaris* vel *continua*. *Vu*
in qua adiiciebantur verba: Q
SCIERIS POTERISQVE. *Conti*
qua non adiiciebantur. Vlp. *Frag*
§. *31. 32.* Cernere vero hereditate
erat facere, vt viderent, aliquem e
redem, ceu interpretatur Varro *de*
Lat. V. Sed decernere, ſe herede
velle. Cuiac. *Obſ. VII*, *18.* Iac. Pe
Not. ad Sanct. *Mineru.* IV, 15. Fieb
cretio intra certos dies, praeſentibu
bus. Sic centum dierum memin
pian. *l. c.* & ius noſtrum *L. 22.* §. *1. D*
do dies leg. ced. L. 3. §. *8. D. de mino*
2. §. *vlt. D. de ſuis & legit. hered.* Se
ta dierum Cicero *Epiſt. ad Attic.* X
Dicenda quoque ab herede erant
cretionis: QVVM ME MAEVIV
REDEM INSTITVERIT, EAM
REDITATEM ADEO, CERNO
Vlp. *l. c.* §. *28.* Add. Barn. Briſſon. *d*

600. & 601. Et hinc *cretionis sole-* vocatur *L. vn. C. Theod. de cret. & bo- ssess. scrupulosa solemnitas L. 8. C. de matern. bon. cretionis commentum Theod. eod.*

I. Dictis cretionis verbis heres di- r *hereditatem adiisse.* Nec aliis ri- acta videtur ea hereditatis aditio. equidem, qui aditas heredita- stimant percussione digitorum: *Obs. VIII, 18.* Merill. *Obs. IV, 34.* ignum dominii apud veteres fuisse :. Alii etiam saltationem addunt, aetitiae signum. Ant. Dadin. Al- *de Fiction. iur. Tract. III, 19.* Sed que ritum collegere ex male intelle- :o Ciceronis *de offic. III, 19.* ad quem dae eruditae obseruationes Io. Ge. ii. XV. An aliis solemnitatibus opus fuerit adituris hereditatem?

I. Qui sine cretione heredes erant , ii heredes fiebant etiam *pro herede* :. (a) Pro herede vero gerebat, qui hereditariis tanquam dominus vte- veluti qui auctionem rerum here- rum faciebat, aut seruis hereditariis a dabat &c. Vlpian. *Fragm. XX, 26.* XVI. Quid pro herede gestio?

XVII.

(a) Addidi τὸ etiam, quia & hi cernere po- rant hereditatem, si volebant, nec tamen ogebantur. Petr. Fabr. *Semestr. II, 22.*

XVII. Quid immixtio, & agnitio?

XVII. *Immixtio* ad necessarios heredes pertinebat. *Agnitio*, subla tione solemni inualuerat. §. *vlt. Inst red. qual. & different.* §. *vlt. Inst. de b* Sustulit vero cretionem in bonis m Constantinus *L. 1. C. Theod. de mater* postea eamdem penitus aboleuit Th sius. *L. 17. C. de iure delib.* Deniq uento a Iustiniano beneficio inue (de quo *L. fin. C. de iure delib. Nou.* quilibet tuto adire potuit heredit quum eo ipso bona heredis & de separentur, omnisque impediatur num confusio.

TIT. XX - XXII.

DE LEGATIS EORV QVE ADEMTIONE, TRANSLATIONE VT LEGE FALICIDIA.

HActenus Imperator de vn salibus adquisitionibus eg easque etiam plures, qui sequentur, tituli pertinent. Pl tamen interserere singularum re adquisitionem, quae per legat An satis concinne, alii videant.

ad hos quoque titulos deliba-

Legatum eſt donatio, quae legis mo- I. Legatum quid?
eſt, imperatiue, teſtamento relin-
Vlpian. *Fragm. XXIV*, 1. *Legis mo-*
uit Vlpianus, quia veluti legem te-
licit heredi, quid ab eo praeſtari ve-
le & graecis legare eſt νομοθετεῖν (a)
XXII, 2. *Imperatiue* fieri debebat
onatio, id eſt, *verbis directis*, *L. 2. C.*
n. de legat. L. 15. C. de teſtam. Scholi-
rat. *ad Satyr. II*, 1. 9. Verba enim
a non erant valida ex legibus XII.
urum, ſed ex voluntate tantum de-
rum deſcendebant. Denique *te-*
o relinquenda erant legata, non co-
, antequam ſcilicet Iuſtinianus le-
m fideiquecommiſſorum naturam
auit.

Legatorum genera erant quatuor, II. Legata quotuplicia?
ationis, *damnationis*, *ſinendi modo &*
prae-

Vnde teſtatores plane inſtar legislato-
ra loquebantur. Hi futuris Imperati-
vti ſolebant: iisdem vtebantur teſta-
res: PRAECIPITO, SVMITO &c.
egislatorum formula erat DAMNAS
STO *L. 2. pr. L. 27. §. 5. D. ad L. Aquil.*
adem vero etiam teſtatoribus ſolemnis
at. (b)

praeceptionis. Caius *Inst. II, 5. 1.*
Fragm. XXIV. 2. Paul. *Sent. Recep*
(b) Quarum differentiam licet su
Iustinianus, dum legatorum om
quibuscumque tandem relicta sint
eamdem naturam esse voluit: *L. 1. C.*
de legat. olim tamen permultum
rat inter haec legatorum genera, qu
reconsultis disputatione fori induc
non praeter rem existimat Schul
ad Vlp. *l. c. p. 649.*

III. Legatum per vindicationem. III. Per *vindicationem* his verbi
bant: DO LEGO, SVMITO, H
TO. Vlpian. *l. c.* quibus Caius *In*
addit formulas: ILLAM REM
PRAESVME, VINDICA. Tun
legatum erat in legatarii arbitrio,
ipse sibi, adita hereditate, statim
poterat. Tale erat illud apud Virg
neid. V, v. 533.

SVME, *pater,* (*nam te voluit rex m*
Olympi
Talibus auspiciis exsortem dicere
rem,)
Ipsius Anchisae longaeui munus
BEBIS.

(b) Ant. Faber *Coniect. VI, 1.* quat
species ad duas reuocat, *vindicati*
damnationis, cui tamen respondit
Hillig. *Donell. enucl. Lib.* VIII, *p.*

ae verba Seruius Scholiastes: *Suuit, percipe. Nam verbum est iure-irum, quoties legatum non ab herede ed est in accipientis arbitrio.*

. Per *damnationem* legabatur his (c) HERES MEVS DAMNAS DARE, DATO, FACITO, HE-M MEVM DARE IVBEO. VI-c. Vim verborum illorum, qui-ex *L. 2. pr. & L. 27. §. 5. D. ad L. A-*paret, etiam legislatores vtebantur, xplicat Seruius ad Virgil. *Æneid.* 727. *In iure quum dicitur* DA-ESTO, *hoc est, damnatus es vt des, lamno te, vt des, neque alias libere-*erinde ergo hic heres erat obliga-si vel a iudice vel ab ipso legisla-et damnatus, vnde & lis inficiantebat in duplum. Paull. *Recept. Sent.* IV. Legatum per damnationem.

Sinendi modo ita legabatur: HERES DAMNAS ESTO SINERE IVM SVMERE ILLAM REM, E HABERE. Vlpian. *Fragm.* . Cai. *Inst. II, 5. 9.* Heres ergo daur quidem, sed heredi simul pertur, aliquid sumere. V. Legatum sinendi modo.

VI.

(c) Dicebatur etiam tunc res *optimo iure* ata Vlpian. *Fragm.* XXIV. *11.*

(d)

VI. Legatum per praeceptionem.

VI. Denique *per praeceptionem* [...]bant his verbis: L. TITIVS ILLAM PRAECIPITO. Vlpian. *Fragm. XXVI*, vt in notis Magnonis est; P. S. T. [...] PRAECIPITO, SVMITO, TIBIQVE [...]BETO. Res hoc modo legata *pra[...]tum* vocabatur, vel *praecipuum*. Fe[...]ce *excipuum. p. 284.* idque plerumqu[...] linquebatur vni ex coheredibus. E[...]pla sunt apud Valer. Max. *VII, 8. 4.* [...] *Epist. V, 7.* Sidon. *Epist. VI, 12.*

VII. Differentia horum legatorum.

VII. Differentia inter hos legandi [...]dos non vna erat. Per *vindicatione[...]* [...]gari poterant res, quae tempore mo[...] facti testamenti testatoris ex iure Qu[...]um fuerant. (d) Per *damnationem* & [...]

(d) Si res legata pondere, mensura, nu[...] constabat, sufficiebat, si tempore [...] iure Quiritium testatoris esset. [...] vero, ob quam hic exigebatur domi[...] Quiritarium, haec erat, quia legata [...]iusmodi concedebatur rei vindi[...] quae olim instituebatur hac for[...] HANC EGO REM EX IVRE QVI[...]TIVM MEAM ESSE AIO. Cicer[...] *Mur. XII.* Hac vero formula vtiq[...] haut potuisset legatarius, nisi res l[...] testatoris fuisset ex iure Quiritium. [...] Schulting. *Iurispr. anteiust. p. 651.*

do res omnes legari poterant, etiam
ie, dummodo tales essent, vt dari pos-
Vlpian. *Fragm. l. c.* Cai. *Inst. II, 5. 6.*
ro fieri haut poterat in vindicatio-
praeceptionis legatis. Si coniun-
vna res legata fuerat pluribus per
cationem: pars deficiens ceteris col-
riis adcrescebat: sin vero *per da-*
onem: tum pars deficiens penes he-
manebat. Oisel *ad* Cai. *Inst. II, 5. 4.*
um *vindicationis* poterat repudiari:
. 44. §. 1. L. 86. §. 2. D. de legat. 1. non
legatum damnationis. Plures dif-
ias dedit Merill. *Obs. VI. 32.*

. Sustulit hanc differentiam, ceu su- VIII. Ea
ximus, Iustinianus, (e) ita tamen su- sublata
vt non satis caute plures leges, quae est a Iu-
ad discrimen pertinent, pandectis stiniano,
inse-

Primo SC. Neroniano non quidem sub-
ta, quae inter formulas legandi erat dif-
rentia; sed tamen constitutum, vt si a-
modo aliquid relictum esset, saltem va-
ret, tanquam si esset per damnationem
lictum. Vlp. *Fragm.* XXIV, 11. Post-
Constantinus M. verborum quidem, at
n actionum differentiam sustulit. *L. 15.*
de test. L. 21. C. h. t. Denique & hanc
stulit Iustinianus. Vid. Ian. a Costa ad
st. §. 2. h. t.

(f)

inferi permiserit. Vid. M. Aurel. *de vsufr. XL. vlt.* Schulting. *Iur* *p. 849.*

IX. Legata pars hereditatis

IX. Porro non modo singulae ri poterant; sed vniuersarum pars, vt puta MAEVIVS HERES CVM TITIO HEREDITATEM PARTITO, DIVIDITO. Quo ca dia pars bonorum legata videbatu terat & alia pars, veluti tertia, quinta, legari, quae species *partiti* labatur. Vlp. *Fragm. XXIV, 25.* *de fideicomm hered.* Cicero *pro Ca* *& V. & de Legib. II, 20.*

X. A quo & quibus legari potuerit?

X. Legari non poterat a legata legatum dabatur, nisi extraneo. I tem ei, qui in heredis potestate m ue erat, nisi sub conditione. Vlp *20. sequ.* Legari poterat ciuitatibu bus, quae sub imperio Populi Ro rant, idque sub Hadriano SCo caut Vlpian. *Fragm.* XXIV, *28.* Quod D. Marcus etiam ad collegia *L. 20. D dub.* immo & ad viros extendit *L. D. de legat. 1.* Vid. Merill. *Variant iac. II, 14.* Schulting. *Iurispru* *p. 659.*

XI. Lex Furia testamentaria.

XI. Quemadmodum vero legib Tabularum tantum quisque legar rat, quantum volebat: ita inde fie plures hereditatem tot legatis exh

ıollent. Hinc primo lata lex Furia
ıentaria a C. Furio, Tribuno plebis,
ıutum, ne cui liceret vltra mille as-
vel legare, vel mortis cauſſa donare,
rquam cognatis, certisque perſonis,
erant e. g. cognati manumiſſoris.
agm. XXVIII, 7. Si quis alius vltra
ımmam legatum acceperat, non re-
ıatur quidem legatum, ſed legata-
nen quadruplum reddere cogeba-
'nde haec lex *minus quam perfe-*
tur Vlpiano *Fragm. I*, 2. Confer.
Obſeru. XX, 31.

Mox vero hanc legem eluſit Ro- XII. Lex Voconia.
m calliditas. Coeperunt enim
lem non vltra mille aſſes legare,
:n tot ſcribere legatarios, vt & ſic
eredem nihil aut parum remane-
nc poſtea lata lex Voconia, a Q.
ɔ Saxa, A. V. C. ıɔxcıv. Caepione
ppo Coſſ. ex qua lege non ſolum
heres inſtitui haut poterat, niſi in
ıorum parte: ſed & illud cautum
ıe quis cenſus plus vlli legaret,
quam

ıiacius *Obſ.* XIX, 31. ſubſtituit *mille*
quomodo & Varro *de L. L. lib.* VIII.
mille aeris legaſſe. Pondus vero aſ-
pro temporum ratione varium fu-
docet Plin. *Hiſt. Nat.* XXXIII, 3.

quam ad heredem heredesue peru
Cic. *Verrin. I, 43.* Ad prius
pertinet locus vexatissimus Dionis
LVI, p. 662. τῶν τε γυναικῶν τισὶ κα
τὸν Ὀυοκώνειον νόμον, καθ' ὃν ἐδεμιᾷ
ἐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας ἐσίας
νομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τἔτο ποιεῖν.
que lege Voconia mulieribus prohibere
qua maiorem centum millibus numm
reditatem posset capere, ea quoque leg
dam soluit. Quae Dionis verba di
potest, quam male sint habita ab int
tibus. Scilicet quum Asconius Pe
censos interpretaretur eos, qui c
millia HS possiderent, & in Dionis
plerique intelligendos putarent sest
crediderunt, legem Voconiam prohi
ne quis, qui centum millia HS in bo
beret plus quam quadrantem bono
est XXV. millia sestertium feminae
quereт. (g) Vidit eum errorem I
uius *ad Inst. de fideic. hered.* sed nec
expedire satis potuit. Sed luculen
cuit Cl. Perizonius *Diss. de Leg. V*

(g) Ita Cuiacius, Hotomanus, Ma
Ant. Augustinus. Quibus multo
errantes Corasius & Mynsingerus, f
lectione *Epitomes* Liuii XLI. decep
na lege fecerunt duas, *Volumnian*

equ. in textu hoc Dionis intelligendas
drachmas, quas semper fere in animo
nt Graeci scriptores, quoties de Ro-
 pecunia loquuntur. (Vid. Io. Fred.
nou. *de pecun. vet. III, 16.*) Ergo mu-
per hanc legem non plus relinqui po-
quam XXV. millia drachmarum vel
estertium.

III. Enimuero etiam Voconia illa oblitterata demum est per opulentiam tis: Gell. *Noct. Att. XX, 1.* nec, quum lieres tantum pertineret, *sufficiens ad nsummationem visa est. Princ. Inst. de id.* Ergo nouissime demum lata est *lcidia.* XIII. Eius oblitteratio.

V. Est hoc plebiscitum, quod tulit cidius Trib. pleb. (h) temporibus ti, Cn Domitio M. F. Caluino & C. XIV. Lex Falcidia.

---

oniam, quarum illa mulieres nihil capere ermiserit, haec tantum quadrantem boorum illis permiserit, si testator fuisset ensus, id est, si CM. numûm in bonis haisset. Conf. Perizon. *Diss. ad Leg. Voon. p. 142.*

h Ridiculus ergo Glossatorum error est i Falcidiam hanc legem dictam volunt ἀπὸ τοῦ Φάλκεως, ὃ δηλοῖ δρεπάνην, id est, *falce* vel *defalcando* Vid. Scholiast. in armenopul. *Promtuar. V, 9.*

C. Asinio Pollione Coss. (i) anno a
Iↄccxiv. vt testantur Dio Cass. *XL*
430. Euseb. *Chron. num. MDCCCC*
VIII & Isidor. *Etymol. V, 15.* Breuissi
καὶ ὁ νόμος ὁ Φαλκίδιος ὠνομασμένος (
καὶ νῦν ἔτι ἰσχὺν ἐς τὰς τῶν κλήρων δι
ὥς τε τινὰ τὸ τέταρτον, καταλειφθείσ
ας ἂν γε πηβαρύνηται, λαβόντα, τ
ἀφεῖναι, ἔχων) ὑπὸ τοῦ πουπλίου Φ
δημαρχοῦντος ἐτέθη. *Lex etiam Falci*
Falcidio Tribuno plebis lata, quae nu
que plurimum valet in hereditatibus
dis: ea autem permittit, vt heres, si a
reditatem grauetur, quadrante accep
quum dimittat.

XV. Eius capita & legitima verba.

XV. Lex, cuius ipsa legitima
ex parte supersunt *L. 1. D. ad L.*
pluribus constitit capitibus, (k) q
priore ilibera permittitur legandi
his verbis: QVI CIVES ROMANI
QVI EORVM POST HANC L

(i) Non anno Iↄccxiii. P. Seruilio
iterum & L. Antonio coss. vt tra
ander *ad* Cai. *Inst.* II. *6. 1. p. 121.*

(k) Magna cura ea capita collegit illi
que Fracisc. Balduinus, & cum le
conia, Iulia, Papia Poppaea, Rho
quilia edidit. *Bas. 1559. 8.*

TAM TESTAMENTVM FACERE T, VT EAM PECVNIAM EASQVE QVIBVSQVE DARE LEGARE VO-VS POTESTASQVE ESTO. (l) Se-capite modus legatorum constitui-QVICVMQVE CIVIS ROMANVS HANC LEGEM ROGATAM TE-ENTVM FACIET, IS QVANTAM E CIVI ROMANO PECVNIAM PVBLICO DARE LEGARE VO-VS POTESTASQVE ESTO, DVM ETVR LEGATVM, NE MINVS, PARTEM QVARTAM HEREDI-EIS, QVIBVS QVID ITA DA-EGATVMVE ERIT, EAM PECV-SINE FRAVDE SVA CAPERE LI-ISQVE HERES QVI EAM PECV-DARE IVSSVS, DAMNATVS E-AM PECVNIAM DEBETO DARE, DAMNATVS EST. Ex his ergo nstat de vera legis Falcidiae sen-meritoque pro inepti leguleii addi-reputanda sunt illa apud Hie-in Chron. anno mundi MDLX. *ius, tribunus plebis, legem tulit, ne quis*

dduntur in vulgatis editionibus verba HAC LEGE SEQVENTI LICE-: sed ea νοθεύονται, vt obseruauit Cu-*ad C. ad L. Falc.*

quis testamento plus legaret, quam v- ta pars apud heredes superesset, SI DES QVATVOR AVT MINVS ES SIN AVTEM PLVS QVATVOR; II SEMISSEM RETINERENT. (m) A. Cont. *Lect. Subcess. I, 3.*

XVI. Relationes & imputationes huius legis. XVI. Ceterum deductio qu quam lex haec Falcidia permisit, im te Vespasiano ad fideicommissa vn lia primum producta est SC. Pega deinde etiam ad singularia §. 5. *Inst deic. hered.* immo & ad successiones testato, quod a D. Pio factum refer lus Ictus *L. 18. D. ad L. Falcid.* ac de ad donationes mortis caussa ex co tione Seueri. *L. 5. C. eod. L. 2. C. d caussi. donat.* Verum Falcidiae vir xime elisit IVSTINIANVS, perm cultate testatoribus, vtiliter proh Falcidiam; quum antea huiuscem luntati, quantumuis expressae, h minime parere cogerentur. Vid. Grauina *de Leg. & SC. Rom. LXXVII*

XVII. Conclusio tituli. XVII. Quae alias de sensu legis diae casibusque eo pertinentibus d ri solent, ea a Doctoribus dudu

(m) Haec enim ex recentissimo Gra iure esse, erudite demonstrauit O Caii *Inst.* II, *6. 1. p. m. 120.*

ita, nec tam ad antiquitates, quam Iurisprudentiam pertinere viden-

TIT. XXIII. -- XXV.
DE
)EICOMMISSIS
'ERSALIBVS ET SINGV- ARIBVS, VT ET DE CODICILLIS.

Actenus de hereditatibus & legatis, quae verbis directis relinquuntur: iam etiam de fi- ımissis agendum, propter quae codicilli reperti sint, eadem o- iam de codicillorum origine erit differendum.

teri iure Romano non ratae erant voluntates, nisi verbis imperati- ıceptae. XII. enim Tabulae ea confirmabant, quae quis *legassit*. 'ero erat veluti *legem dicere*, atque statoris non erat vti verbis pre- , sed directis & imperatiuis. (a) ıter ea, quae ex XII. tabulis erant *. 120. D. de verb. signif.* non referuntur I. Fideicommissa veteri iure inualida.

(a) Vide supra *Lib.* II. *Tit.* XX -- XXII. *n. 1.*

tur fideicomiſſa, & id ſibi volun
Vlpiani *Fragm. XXV, 1. Fideicommiſ*
quod non ciuilibus verbis ſed precati
linquitur: nec ex rigore iuris ciui
ficiſcitur, ſed ex voluntate datur
quentis.

II. Quibus formulis relicta?

II. Relinquebantur ergo fid
miſſa verbis precatiuis, vel ad he
fiduciarium vel ad eum, cui relinq
tur, directis. Paul. *Sent. IV, 1.*
Magis enim hic voluntas ſpectand
batur, quam verba, *L. 16. 1. C. de fid*
proinde tam quaerendum, quocu
loqueretur, quam in quem volunt
rigeretur intentio. *L. 77. §. 26. D. d*
II. Hinc paſſim in iure noſtro fo
occurrunt: FIDEI TVAE CO
TO. PETO, C. SEI, CONTE
SIS ILLA RE. VOLO TIBI I
PRAESTARI, ROGO, PETO, V
MANDO, (b) DEPRECOR, C
INIVNGO, DESIDERO, IMPER
Et quamuis Paullus *l. c.* excludat
RELINQVO & COMMENDO

(b) Immo & IVBEO, quod precatiu
negat Alciatus, Vid. *L. 28. §. vlt. L*
bert. leg.

llam fideicommiſſi actionem pare-
timat: hae tamen formulae etiam,
liae omnes, idoneae viſae ſunt poſt
commun. de legat. & fideicomm. Vid.
ad Paull. *l. c. p. m. 385. ſequ.* Barn.
de Form. VII. p. 668. ſequ.

III. Fideicommiſſorum natura ante Augusti tempora.

Quod ſi ergo verbis eiusmodi pre-
aliquid eſſet relictum: heredis erat
im, velletne praeſtare, an nollet.
enim iuris vinculo, ſed tantum pu-
fide eorum, qui rogati erant, con-
itur fideicommiſſa. §. 1. *Inſt. h. t.*
tamen veteres heredum fidei
ttebant, ſiue clam ſiue verbis in
nto expreſſis, maxime ſi iis quid-
elinquere cuperent, qui per leges
capaces. Cuius rei exempla ſunt
iceronem *de Finib. II, 58.* Quincti-
clam. CCCXXIV. & Valer. Max. *IV,*
i refert, Q. Pompeium Rufum ex-
juum ex teſtamento ciuis Romani
pere potuiſſet, tamen bona cuius-
ccepiſſe, quae matri praedia
eicommiſerat, vt haec illa filio
io reſtitueret. Sed eiusmodi
mmiſſa, vt dixi, non neceſſario
bantur, poteratque adeo heredi-
herede fiduciario impune reti-

IV. Augusti ea de re constitutio.

IV. Primus rem mutauit, & fid
missa, quorum anteá mos inter e
probitatis & perfidiae fluctuauera
emplo & seueritate stabiliuit Au
De quo ipse Imperator noster §
h. t. Postea D. Augustus primus semel
que, gratia personarum motus, vel
gnem quorumdam perfidiam, iussit
bus auctoritatem suam interponere.
quia iustum videbatur, & popular
paullatim conuersum est in adsiduam
dictionem, tantusque eorum fauor fa
vt paullatim etiam Praetor proprius
tur, qui de fideicommissis ius dicere
fideicommissarium adpellant. Ex h
go loco patet I) primum Augustu
suae commissa praestitisse, gratia
narum motum. Personae vero ill
cul dubio fuerunt L. Lentulus
heres fiduciarius; nam *ex illius per*
iam fideicommissa coepisse dicuntur
de codicill. Discimus deinde, II)
stum negotium dedisse Consulib
gnoscendi de fideicommissis, nom
que heredes ad restituendas here
compellendi. III) Immo & Prae
fideicommissarium (c) ideo poste

(c) Vocatur & PR. DE FIDEI CO
in *Inscriptionibus* Gruteri *p.* CCCX

tanto accuratius de fideicommiſſis
eretur. In quo tamen neſcio an
tor fallatur. Conſtat enim primo ex
aud. XXIII. Claudium Imperatorem
um, ſed duos conſtituiſſe praeto-
icommiſſarios, qui praeter morem
arent iudices pedaneos, ſed ipſi
cerent & ferrent ſententias. *L.*
D. de Verb. ſignif. Poſtea tamen v-
usmodi Praetorem detraxit Tra-
. 2. §. 32. D. de Orig. iur. Deinde &
itis iam Praetoribus fideicommis-
onſules concurrentem iurisdicti-
um iis hac in re exercebant. Vl-
agm. XXV, 12. ita quidem vt apud
s plerumque de maioribus; apud
es fideicommiſſarios de minori-
nmis ageretur. Quinctilian. *Inſt.*
I, 6. Conf. Cuiac. *Obſ. XXI, 34* Im-
nunquam ipſi Imperatores de fi-
miſſis cognoſcebant: quale quid
modo Imperatore refert Papinia-
. 26. D. de probat.

uum ergo ſemel fideicommiſſa es- V. Senatus conſultum Trebellianum.
erta iuris neceſſitate adſtricta, ne-
plius eorum reſtitutio ex heredis
ite penderet: factum eſt, vt ſaepe
onus omne obligationum; com-
ı vero in fideicommiſſarium trans-
r. Cuius rei cauſſa quum haut ra-
amenta deſererentur: imperante
Ne-

Nerone VIII. Kal. Sept. L. Anneo S
ca & Trebellio Maximo Coss. suffect
ctum est SCtum, vt restituta ex t
mento vniuersa hereditate, actione
mnes, quae heredi & in heredem com
tebant, simul cum hereditatis comm
transirent in eum, cui restitueretur h
ditas. §. 4. *Inst. h. t.* Non vero direct
ctiones ab herede remouebantur, sed
les tantum fideicommissario & in eum
bantur a Praetore, adeoque heres
uentus a creditoribus ex SC. Trebe
no habebat exceptionem. *L. 1. & 4. D.*
L. 1. §. 8. D. quand. de pecul. act. annal. e

VI. Senatus consultum Pegasianum.

VI. Quoniam vero sic etiam heredes
gati, aliquando inutilem molestiam r
gientes, adire recusabant hereditatē, ex
nihil ad se commodi esset rediturum:
Vespasiano, Pegaso & Pusione Coss.
proditum est, quo permittebatur he
fiduciario detrahere quartam ex boni
dei suae commissis. Adeoque hoc
legem Falcidiam, quae ad legata tan
intendebatur, ad fideicommissa etiam c
singularia tum vniuersalia produxit.
Inst. h. t. Grauina *de Leg. & SCt. LXXVIII. p.*

VII. Stipulationes necessariae inter heredem & fideicommis-

VII. Nihil tamen hoc SC. fuerat d
ctionibus hereditariis cautum, sed post
lud ipse heres onera hereditaria susti
bat. *d. §. 5. Inst. h. t.* Opus ergo erat c
tis stipulationibus inter heredem & fid

cc

missarium interponendis, vt lucrum amnum hereditarium pro rata parte r eos commune esset. Quae stipula- es partis & pro parte dicebantur. Vl- . *Fragm. XXV. 15.* Vinc. Grauina *l. c.* c quoties heredi fiduciario quarta ex mento erat salua, toties hereditatem tuebat ex SC. Trebelliano: sin plus ante esset restituendum: quartam ex Pegasiano detrahebat, & de obligatio- s sibi cauebat interpositis stipulatio- s. *§. 6. Inst. h. t.* Ast quum stipulati- illae multis viderentur captiosae: uit Iustiniano, exploso SC. Pegasiano, belliano omnem auctoritatem praesta- el potius ex duobus facere vnicum, uidem, vt quartam heres semper ha- t saluam, actionesque inter eum & fi- ommissarium pro rata diuiderentur, di vero simul adeundi hereditatem oneretur necessitas. *§. 7. Inst. h. t.* Im- ure nouissimo, si heres adire quar- e contentus esse nollet, deficientibus redibus aut substitutis, ipse fideicom- rius adire potest per *Nouell. I, cap. 1.*

sarium, & nouum ius a Iustiniano introductum.

VIII. Ad fideicommissa pertinet quoq; SC *Apronianum.* Nec municipia olim nec nicipes heredes institui poterant, quo incertum corpus erat, vt neque cer- vniuersi, neque pro herede gerere pos-

VIII. Senatusconsultum Apronianum.

possent. Vlpian. *Fragm.* XXII, 5. Pl
pist. V, 7. Fideiçommissa tamen h
tas municipibus restituenda erat pe
Apronianum, de cuius aetate iam
Tit. XIV. §, 2. disseruimus.

IX. Differentia inter legata & fideicommissa singularia. IX. Haec de fideicommissis vniu
bus. Ad singularia quod attinet,
olim erat inter ea & legata diffe
In legatis rigor iuris; in fideicom
fauor voluntatis regnabat. *L. pen. D*
gat. 1. Fideicommissum ad eum, c
quid dimissum erat, poterat peru
herede licet mortuo, si talis erat co
testamenti: legatum ita relinqui no
terat. Fideicommissum codicillis, e
per testamentum non essent confi
relinqui poterat: legatum codicilli
ctum non valebat, nisi illi essent testa
confirmati. Per legatarium legatur
ri relinqui non poterat; sed fide
missum poterat. Per legatum seru
no directa libertas dari non potera
fideicommissum poterat. Fideicon
sis tardius, quam scriptum erat, solu
surae & fructus debebantur, legat
non vsura sed duplum debebatur, si
ciaretur heres. (d) Haec omnia t
Caius *Inst.* II, 7. 8.

(d) Vltimam hanc differentiam, ex ç

At Iustinianus, ne quid antiqui iu- egrum relinqueret, legata & fidei- issa per omnia, quod ad effectum at- exaequauit. *§. 3. Inst. de legat. L. 2. um. de leg.* X. Eam sustulit Iustinianus.

Quamadmodum fideicommissa e- dis legibus fuerant reperta: ita de- dae iuris testamentarii subtilitati :us est vsus codicillorum. Codi- ero voce nihil denotabant aliud, scripturam quamdam ad alios mis- Hinc saepe codicillos pro epistolis Cicero *Epist. ad Fam IV, 12. VI, 18. tic. XII, 8. ad Quint. Fratr. II, 10.* pue tamen id nomen tribuebatur is ad praesentes missis. Vnde Se- *pist. LV. Video te, mi Lucili, quum e audio, adeo tecum sum, vt dubitem, piam non epistolas, sed* codicillos *tibi* :. Vnde recte colligas, codicillos, leinde Imperatores tanquam vlti- oluntatis genus adprobarunt, nihil uisse, quam *epistolas scriptas ad here- eo, quod post mortem suam scriben- tes* XI. Codicillorum nomen & natura.

pedire haut possunt Aleander & Oisel *ad* ai. *l. c.* accurate explicant atque illustrant hulting. *Iurisp. Antiqu. p. m. 130.* Gerard. oodt. *de foenor. & vsur. III, 7.*

tes abheredibus fieri vellent. (e) Bo *Diss. de Codicill. sine testib. valid. Cap* *4. p. 5. 6.*

XII, Eorumdem origo. XII. Primus eiusmodi *codici Augustum scripserat L. Lentulus, c mae fecerat testamentum, & Augu liamque heredem instituerat, dei ro, decedens in Africa, fecerat c los, quibus aliquid ab heredibus f tierat. Quamuis vero ante ea te inauditum esset, per epistolam ve cillos heredi aliquid iniungi, quo cessitatem imponeret, vltimam ill functi voluntatem implendi: pare men Augustus Lentuli codicillis, i filia ex iis legata praestabat. Exe principis facile imitati sunt alii. Augustus, conuocatis sapientibus interque eos C. Trebatio Testa, cui auctoritas maxima erat, quaesiuit, a

(c) Hinc codicilli etiam *Epistolae* v *L. 89. pr. D. de legat. 2. L. 41. §. 2. l* *gat. 3.* Et quamuis vulgo differ statuant inter codicillos & epistol commissarias, vt facit Petr. Mull Struu. *Exerc. XXXIV, 68.* non opu esse hac subtilitate, praeclare eui datissimus Boehmerus *Diss. alleg* *& 8.*

pi, nec abhorreret a iuris ratione llorum vſus? Annuente Treba- llud codicillorum inſtitutum ma- re ſuadente, Auguſtus auctoritatem ommodauit. Poſt quae tempora, & Antiſtius Labeo, (qui tamen *ni- quod iuſtum ſanctumque eſſe in Ro- ntiquitatibus legiſſet, ratum penſum- ere ſolebat.* Gell. *Noct. Att. XIII, 12.* nde magna erat apud omnes au- e, teſte Tac. *Annal. III, 75.*) codi- ciſſet: iam nemini dubium erat, re optimo codicilli admitteren- rem refert Iuſtinianus ipſe *princ. t.*

Non aliter vero concipi ſolebant ac epiſtolae. Hinc praemitte- emnis illa, qua epiſtolas auſpicari ſalutatio: *L. Titius heredibus primis tis ſalutem. L. 56. D. de fideic. li- onf. L. 37. §. 2. L. 32. §. 3. D. de leg. 1. de adim. vel transf. leg.* Nec mper ad heredes, ſed & nonnun- ipſos fideicommiſſarios verba tur. Cuius rei exemplum exſtat *D. de leg. 2.* Integras formulas La- ue ac Graecas magno ſtudio col- n. Briſſon. *de Form. VIII, p. 686.* XIII. Formulae codicillorum.

XIV. Codicilli testamento confirmati.

XIV. Confirmati tamen codici debebant testamento, si heredi sitas imponi deberet, praestandi,qu rogatus. Hinc testamentis inseri formula: *Si quos codicillos reliquer re volo. L. 56. pr. D. de fideic. libert.* vltimam defuncti voluntatem i non debebat heres, nisi vltro vellet facere se solere, ait Plinius *Epist.* Sed postea per Seueri & Antonin stitutionem illa codicillos confir necessitas permissa est,modo adpare statorem a voluntate, quam in co expresserat, non recessisse. Ant. *Coniect. XV, 16.*

XV. Solemnitatibus an opus fuerit in codicillis?

XV. Ex his ergo facile adpar codicillis non magis, quam in ep desideratam esse vllam solemnitat *3. Inst. h. t.* Non ergo testibus erat in codicillis testamento con tis, qui omnem virtutem atque ciam suam a testamento mutuat vt recte animaduertunt Bachou. *a Inst. de fideic. hered. §. vlt.* & *Diss. alleg. I, 19.* Sane in Digestis quam exiguntur testes, immo alia elucent ex *L. 8. §. 2. D. de iure c* & *L. 89. pr. D. de legat. 2.* Qui in codicillis ab intestato nece

esse testes, erudite probat laudatissi- Boehmerus *Diss. alleg. I, 23. p. 22.*

XVI. Sed & hanc antiqui iuris sim- plicitatem sensim peruertit Imperato- rum νομοθεσία. Sic permissum, vt codi- cillos etiam nuncupatione, sine vlla scri- ptura fierent. *L. 8. §. 3. C. de SS. Ec-* *L. 3. pr. C. de bon. libert.* Id tamen codicillorum ab indole abhorret. Hinc ex eo tempore testibus opus visum est, quos in codicillis ab intestato primum exegit Constantinus M. vel, vt alii malunt, Con- stantius. (f) *L. 1. C. Theod. de testam. &* . Postea Theodosius vulgo dici- tur generatim in omnibus codicillis te- stes desiderasse, ob *L. vlt. §. vlt. C. de* . Sed iam Iacobus Gothofre- dus animaduertit, §. vltimam illius legis non esse Theodosii, verum a Triboni- ano insutam, quod etiam ex *L. 7. C. Theod.*

XVI. Ius nouum sensim introdu- ctum.

(f) Vulgo, iam Diocletiani tempore testes adhibendos fuisse codicillis, colligunt *ex L. 22. C. de fideicomm.* Sed conferatur Boehm. *Diss. alleg. I, 25. p. 24.*

od. de testam. & codicill. clarissim
tet. An testes etiam in codicillis
mento confirmatis exegerit Iustin
adhuc sub iudice lis est. Pleriq
firmant ob *L. 28. §. 1. C. de testa*
vlt. C. de codicillis : Sed non
mnendis rationibus id negat lau
Boehmerus *Diss. alleg. I. 27.*
sequ. p. 26. sequ.

IN. GOTTLIEB HEINECCI

. PHIL. P.P. ORD. IVR. EXTRAORD. ET FAC. IVRID. ADSESS.

TIQVITATVM

OMANARVM

RISPRVDENTIAM

ILLVSTRANTIVM

SYNTAGMA

SECVNDVM ORDINEM

STITVTIONVM

IVSTINIANI

PARS II.

O ILLVSSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO

DOMINO

ꝛISTIANO THOMASIO

ꜰTO CONSVMMATISSIMO

ꝫ. MAI. BORVSSICAE CONSILIARIO IN-
, FRIDRICIANAE ACAD. DIRECTORI ET FAC.
IVRID. ORDINARIO.

S. P.

EX quo me diuinum, quod res noſtras moderatur, Numen in hac bonae mentis ſchola , tamı in ſtatione ,collocauit: neſcio, uiquam plus debeam, quam TI. VIR ILLVSTRIS, quem mihi ıcem & auctorem ad ſolidioris rinae cultum, & patronum cerıum exſtitiſſe, non poſſum non ice profiteri. Equidem quanex lucubrationibus tuis eruditiſ; quotidie proficiam, quantumolim ex publicis TVIS praeleıibus fructum ceperim, ingratus n, ſi diſſimularem. Sed ſunt ta. & alia, quae in me gratam beciorum tuorum excitant memori- Nunquam mihi in quibuscumque cultatibus conſilium, nunquam lium TVVM defuit; ſemper mihi

ex bibliotheca TVA instructiss
quodcumque expetii, animo lu
tissimo suppeditasti, &, vt pauci
expediam, TV sane in iuuando
facilior, quam ego in exigendo
stulandoque, fuisti. Patere ita
VIR ILLVSTRIS, &, quod co
men non adspernaberis, INTEC
RIME, vt hoc venerationis erga
meae, simulque grati animi pu
exstet monimentum. Patere
quae adhuc mihi suauissima fuit
neuolentia TVA, eam ut in poste
quoque mihi integram seruari,
ximopere a TE contendam.
vicissim serio summum precabor
men, vt TE in orbis eruditi em
mentum, decusque FRIDRIC
NAE nostrae, quam diutissime
spitem praestet ac incolumem,
que eum diem videre patiatur,
luculentiore argumento testatius
ri possit, quanta veneratione

ILLVSTRE NOMEN TVVM

colat ac prosequ

IO. GOTTL. HEINECCI

INDEX

[TIT]VLORVM PARTIS II. [M]ATERIARVM QVAE IN ILLIS TRACTANTVR.

LIB. III.

Ad TIT. IV. de SC. Orphitiano, *hu*
historia traditur, ostenditurque ex Valeri
& Plinio iam ante hoc SC. liberos materna
ditatem querela inofficiosi instituta sibi vi

Ad TIT. V. de successione cogn
ostenditur, cognatos non a legibus XII. tab
sed ad Praetore ad successionem vocatos,
quinam cognati dicti sint, ad quotum g
successerint, & quid ius nouum de iis stat
plicatur.

Ad TIT. VI. de gradibus cognationu
mina graduum singulorum traduntur, add
schemate antiquo, quomodo veteres grad
disponere consueuerint, ostenditur.

Ad TIT. VII. de seruili cognatione,
de re nouum pariter ac antiquum exponit

Ad TIT. VIII. de successione libertoru
plicata lege vetere XII. Tabularum, ost
patronos agnatorum iure olim censeri con
se, vnde & liberti patronorum nomina adsum
Addidur, quomodo illis successerint patro
quibus casibus libertae successione patronos
dere potuerint. Accedit explicatio capitu
rundam legis Papiae Poppaeae de libertab
tuor liberorum parentibus, de libertis cent
de successione patronae. &c.

Ad TIT. IX. de adsignatione libe
ostenditur, qua in re constiterit ius patr
quid fuerit adsignatio libertorum, & quid
cautum sit SC. Claudiano?

Ad TIT. X. de bonorum possessione,

erentia possessionis bonorum & bonorum
, quid & quotuplex haec fuerit, exponi-
urque nonnihil de bonis caducis ex lege
ppaea, vt & de formulis, quibus & peti-
t est bonorum possessio.
IT. XI. de adquisitione per adro-
, ius tum vetus tum nouum de vniuer-
dquirendi modo traditur.
IT. XII. de eo cui libertatis caussa bo-
intur, *similiter tum vetus tum nouum*
catur.
IT. XIII. de successionibus sublatis, quae
per bonorum venditionem ex SC.
o. *Hic lector ad alium locum huius*
remittitur.
IT. XIV. de obligationibus, *praecipue*
ctuum & pactorum apud Romanos diffe-
obligationibus ciuilibus & praetoriis, vt
gationibus ex delicto disseritur.
IT. XV. quibus modis re contrahitur
, *praecipue* de mutuo docetur, quod ve-
d: adpenderint, vt & de foenore, quomo-
a mutuo differat, quomodo pecuniae
datae & Kalendario inscriptae sint, qua-
actus in foenore intercesserit, quae leges
de eo latae sint, quibus fraudibus vsi sint
ores, quando computatae sint vsurae,
rae dictae sint centesimae, deunces, de-
dodrantes, besses, septantes, semisses, quin-
cientes, quadrantes, sextantes, vnciariae,
iariae, item vsurae binarum, ternarum, qui-
centesimarum, &c. Adduntur quaedam

conditione, de possessione bonorum eiusque e, de nouis tabulis a plebe postulatis, de in m datione, de cessione bonorum, de accepti- is ritibus, de nouatione, contrario dissensu, ignatione pecuniae.

LIB. IV.

TIT. I. de obligationibus, quae ex deli- o nascuntur, *explicatur vberius, quaenam issimae sint de furto leges, quomodo furtum ium, quomodo manifestum & nec manife- indicatum. Prolixe inprimis dispicitur, u veteres furtum conceperint per lancem*

TIT. II. de vi bonorum raptorum *ea- ethodo de rapina agitur.*

TIT. III. de lege Aquilia, *de damno in- lato, vt & Legis Aquiliae historia variisque us agitur, & inprimis ostenditur, caput se- n de seruo corrupto egisse.*

TIT. IV. de iniuriis *variae leges XII. irum, vt & ius praetorium de iniuriis, ea- e poena explicantur. Additur legis Cor- e iniuriis historia & explicatio.*

TIT. V. de obligationibus, quae quasi ex › nascuntur, *explicatur, qua cura iudices quomodo iidem litem suam fecerint, quid de deiectis &c. statuerit praetor, quid de nautis, ibus & stabulariis &c.*

TIT. VI. de actionibus *ea omnia, quae in bant, exponuntur. Docetur ergo, quinam*

ma-

agitur. De iudiciis publicis ostenditur, do a popularibus actionibus, a iudiciis popu gnitionibus extraordinariis differant, quae iis vindicata; quibus poenis in reos animad quinam iis praefuerint quaesitores, quisna quaestionis, quinam reliqui iudices fuerin modo rei in ius vocati, quomodo nomen d quomodo deinde rei vestem mutarint, q patroni adhibiti, quomodo prima ac deind da sit instituta actio, quomodo sententia la De iudiciis populi refertur, quo pacto die sit reis, in quibus comitiis factum iudiciun modo rei citati, ter accusati & citati sin modo promulgata rogatio, quomodo reus sus, ipsaque sententia lata per suffragia Denique leges de crimine maiestatis, de rio, de sicariis, parricidio, de falsis, de vi & priuata, de peculatu, de repetun de plagio & ambitu latius explicantur.

LIB. III. TIT. I.

DE

REDITATI-
QVAE AB INTESTA-
DEFERVNTVR.

QVam libera fuerit Romanorum de facultatibus ſuis diſponendi facultas, ex iis, quae adhuc dicta a nobis ſunt, ſatis intelligitur. Si quis arbitrio non eſſet vſus, bona bantur ad proximas neceſſi-, eaeque hereditates vocaban- *imae, L.1.2.3. D. de petit. here-* *§.8. D. ad SC. Tertyll.* vt & *he- s inteſtatorum. Auct. Collat.*

Leg. Mos. & Rom. XVI. Quun
antiquum succedendi ordinem
immutarint leges recentiores,
xime *Nouella CXVIII:* operae
um facturi videbimur, si ant
tes Romanas hic rimabimur
accuratius.

I. Primi omnium succedebant heredes sui.

I. Primo omnium ergo intest
hereditas deferebatur HEREDIB
IS; idque ex legibus XII. Tabular
(a) in quibus ita fuerat cautum:
INTESTATO MORITVR, CVI
HERES NEC ESCIT, ADGN
PROXIMVS FAMILIAM HA
Paull. *L. 9. §. 2. D. de liber. & postum*
an. *Fragm. XXVI, 1.* Iac. Gothofr. *L*
Tab. Tab. V, 2. Non ergo singul
in XII. Tabulis caput de successio
rum, nec proprie dici potest, eos ad
sionem lege vocari, quia per se &
re heredes exsistunt, & ius sui her

(a) Immo & iam antea sub regibus
suos ab intestato primos omnium
fuisse, existimat Schulting. *ad*
Fragm. p. 665. eaque in re disce
facit a Galuano *de Vsufruct.*
sequ. qui hanc legem ex institutis
deriuare mauult.

it dominos quodammodo, etiam
)arente: §. 2. *Inst. de hered qual. &*
L. 11. D. de lib. & postum. adeo vt e-
successio non tam hereditas esse vi-
ır, quam continuatio dominii. Iac.
)fr. *ad Leg. XII. Tab. Tab. V.* Ant.
'e Error. pragmat. Dec. III, err. 1. (b)
Vocabantur vero heredes SVI, in II. Quinam dicti heredes sui?
ıte defuncti positi, quique proxi-
ɔotestatis locum obtinebant. Ta-
ıt filii, filiae, vt & nepotes ex filiis
is, quos in potestate auus habebat,
ɔdo in potestatem patris non essent
i. Cai. *Inst. II, 3. 6.* Paull. *Recept.*
', 8. 4. sequ. Vlpian. *Fragm. XXII,*
'ec intererat, naturales essent hi li-
adoptiui. Immo & vxor, quae in
ɛrat, & nurus, quae in manu erat fi-
m quis in potestate habebat, inter
:redes referebantur, teste Vlpiano
XXII, 14. & Caio *apud Auctorem*
Leg. Mosaic. & Roman. Tit. XVI, 2.
Gell.

'raecipue huc facit locus Plauti *Tri-*
m. II, 2. apud quem Lysiteles patri in-
roganti, num de suo amico subuenire
let, respondet:

- - - - *De meo.*
Nam quod tuum est, meum est: omne
meum est autem tuum.

 (c)

Gell. *Noct. Att. XVIII, 6.* Dionys. I
II, p. 95. (c) Idem ius sequiore aeu
sequebantur liberi legitimati, siue pe
sequens matrimonium, siue per
dationem, siue per rescriptum prin
§. 2. Inst. h. t.

III. Suis etiam accensebantur postumi, reuersi ex captiuitate. bis emancipati, per errorem ex impari connubio procreati.

III. Quin & *post mortem patris na reuersi ab hostibus, aut ex primo sec mancipio manumissi, cuiusue erroris probata, licet non essent in potest tamen patri heredes efficiebantur*, vt Paull. *Recept. Sent. IV, 8, 7.* Quem l vt intelligamus sciendum est loqui I) de *postumis*: nam & hi sui here rant, si viuo parente nati, in eius po te fuissent futuri. II) De *reuersis ex uitate*, qui vt omnia iura, ita & cui postliminio recipiebant. §. 4. *Inst. h.* III) *De filiis ex primo & secundo ma manumissis.* Si enim filius familias e cipandi gratia alicui fuerat mancipat in huius mancipio ad tempus man (quod poterat fieri) amittebat iura tis. Ex primo vero & secundo man

(c) Conf. Supra *Lib. 1. Tit. X, n. 4. 6.* & *ad Collat. Leg. Rom. & Mosaic. p.* 1
(d) Sin in captiuitate obiissent, finge ante mortem decessisse ex lege C Vlpian. *Fragm. XXIII, 5.*

missus, eadem recipiebat: siquidem
isi ter venditus & ter manumissus
it a patria potestate liberari. Quem-
dum ergo primum & secundum
missus testamentum patris rumpe-
Vlpian. *Fragm. XXIII, 3.* ita idem &
testato succedendi ius recuperabat.
st. II, 8. 1. Denique & IV) de iis
ur Paullus, *quorum erroris caussa fu-*
obata. Per errorem scilicet non-
iam contrahebatur matrimonium
lisparis conditionis personas, velu-
iis Romanus peregrinam aut Lati-
ut dedititiam duxisset, quam ciuem
iarat, aut si ciuis Romana per erro-
upsisset peregrino vel Latino, vel
io. Quotiescumque id fuerat fa-
cessabat suitas, siquidem liberi ex e-
di nuptiis procreati in potestate es-
t poterant. Ast si erroris caussam
sent, parentes ipsi aeque ac li-
rumdem & ciuitatis & familiae iura
Aelia Sentia recuperabant. Vlpian.
VII, 4.

Hi ergo heredes sui omnes quidem IV. Quomodo heredes sui successerint
itatem partiebantur, sed ita, vt filii
ue in capita; remotiores in stirpes,
t, in patris sui locum portionemque
lerent. §. *6. Inst. h. t.* Nec vllum in-
os filiasque, nepotes neptesque in-
lebat discrimen, quippe qui aequis

portionibus aequaque lance defu rum hereditates adibant, vt erudite c Iac. Perizon. *Diss. de Lege Vocon. p sequ.* Ast has quidem feminarum h ditates demum coercuit lex Voconi qua praeter alia fuerat cautum, ne fe ad vllam defunctorum successionen mitteretur. Perizon. *l. c. p. 135.* E lex etiam ad heredes suas & consangu as pertinebat, adeo, vt neque vnican am heredem instituere liceret: Augu *de Ciuit. Dei. III, 21.* immo ne fidei dem commissam hereditatem restitue feminae, cui destinata erat a testa Cicero *de Finib. II, 17.* Nec tantu testamenta haec lex pertinebat, ve etiam ad hereditates ab intestato, v culenter idem demonstrauit Perizo *p. 105. sequ.* Hinc, quum Polybius *Exc de virtut. & vit. p. 1462.* retulisset, Sci nem Africanum hereditatem mater permisisse sororibus, statim addit, ἧς αὐταῖς προσῆκε κατὰ τοὺς νόμους, *ex qua ad ipsas secundum leges pertinebat.* per νόμους *leges* intelligenda lex Voco Ex quo vero lex illa Voconia oblitt est per opulentiam ciuitatis: (Gell. *Att. XX, 1.*) mansit tamen mos, vt f nae ad hereditates legitimas saltem consanguineas non admitterentur. C

tum ex ratione legis Voconiae de-
Paull. *Recept. Sent. IV, 8, 22.*
ad vxores quod attinet, eae, si in ma-
nt, inter suas fuisse heredes, adeo
narito successisse, iam supra §. II.
auimus, idque diserte tradit Dio-
il. II, p. 95. vbi eas dicit fuisse κοινω-
ύντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν *parti-
mnium bonorum pariter ac sacrorum.*
confirmatur exemplo Laurentiae,
nortuo marito Tarrutio, admodum
ete, omnium bonorum eius facta est
is. Macrob. *Saturn. I, 10.* Plut. *Quaest.
XXV.* Quamuis vtrum ex testa-
, an ab intestato successerit, non-
queat. Ast postea & id mutatum,
quod rarius vxores in manum con-
coepissent. Vnde inualuit, vt de-
vxores non nisi ex edicto Praeto-
bonorum possessionem vocarentur.
e re infra erit agendum.

V. Inter suas heredes erant etiam vxores, quae in manum conuenerant.

Tollebatur illud ius suitatis cum
: ac media capitis deminutione,
tiam emancipatione. Hinc eman-
omni hereditate excidebant, nec
erat remedium iure ciuili proditum
uam paternarum facultatum partem
quendam §. 9. *Inst. h. t.* Immo nec
cipatorum filii, si essent post emanci-
iem concepti, suorum heredum lo-
nt auo, §. 9. *Inst. quib. mod. ius patr.
lu.* adeoque nec hi vllam auitae he-

VI. Ius suitatis quo pacto sublatum.

reditatis partem sortiebantur, quema
dum nec adoptati a filio e man
Paull. *Recept. Sent. IV, 8. 12.*

VII. Emancipatis succurrebat praetor.

VII. Consuluit tamen emanc
Praetor, naturali aequitate motus: s
dem edicto VNDE LIBERI eis dedit
rum possessionem, non secus, ac si tem
mortis in potestate parentis fuissent
D. vnde liberi. eoque beneficio
emancipatorum liberi fruebantur:
vero eorum adoptiui, qui ne quidem
quam quasi cognati bonorum poss
nem petere poterant. Paull. *Recept.*
IV, 6. 12. Nec eodem Praetoris edict
cabantur ipsi emancipati, si se aliis in
ptionem dedissent, nisi ante mortem
tris iterum fuissent emancipati.
enim ius Praetorium versus suum p
tem recuperabant. Vlpian. *Fragm. X*
8. §. 10. 11. Inst. b. t.

VIII. Ius recentius, quo discrimen inter suos & emancipatos sublatum.

VIII. Ast omnia haec ius recentius
rexit, quippe quo & emancipati ad
rentum successionem vocantur
CXVIII, 1. collatis tamen bonis ante
ceptis & ipsi, qui se in adoptionem
is dederunt, per *L. pen. C. de adopt.*

IX. Nepotes ex filiabus inter cognatos succedebant.

IX. Quae de nepotum neptium
successione supra diximus: ea ad eos
mum easue pertinent, qui quaeue ex
sexu descendebant. Nam qui ex fil
nati fuerant nepotes, aut ex neptibus
nepotes, ii non vna cum filiis & fili

n

ousque ex filiis ad successionem
ntur, sed post agnatorum lineam
cognatos connumerari consueue-
. 15. *Inst. h. t.* Paull. *Recept. Sent. IV*,
Ast hoc quoque mutandum puta-
alentinus, Theodosius & Arcadius,
L. 9. C. de suis & legit. lib. qui iusse-
potes ex filia, auo materno auiae-
cum defuncti filiis ac filiabus suc-
ita tamen vt duas tantum partes
ae portionis acciperent, tertia pe-
os filiasque maneret. Sed & id
e mutauit in *Nouella CXVIII*, *1.*
nus. (c)

Id adhuc videtur monendum, su- X. Heredes sui succedebant etiam ignorantes.
des, quia ipso iure tales erant, et-
iorantes esse hereditatem conse-
veluti furiosos, infantes, peregri-
nec tutoris auctoritatem pupillo,
iosis curatorem fuisse necessarium,
te soluendo haut esset hereditas.
ecept. Sent. IV, 8. 5. & 6.

TIT.

(c) Vocant id ius barbarum *principio No- llae XXI.* quum tamen & Deus fili- filiabus in hereditate praeferendos ixerit Num. XXVII, 8. Conf. Iac. Pe- on. *ad L. Vocon. p. 109.* Selden, *de Suc- s. Hebr. I, pag. 2.*

TIT. II.
DE
LEGITIMA AGN
TORVM SVCCESSI
ONE.

DEficientibus heredibus suis, duodecim Tabularum ad periorem titulum §. 1. re ad successionem vocabat proxi AGNATOS; & his quoque de entibus GENTILES: vnde de l tima agnatorum gentiliumque cessione ad hunc titulum erit a dum.

I. Agnati quinam dicti? I. Agnatos definiunt iureconsult *gnatos per virilis sexus personas cogn coniunctos*, siue naturale sit id vinculu ne ciuile, quale erat adoptio. Na per adoptionem quis agnationis iura sequebatur. §. 2. *Inst. h. t.* Dictos ve putant, quasi *a patre cognatos*, §. 1. *I legit. agn. tutela* §. 1. *de legit. agn. s* eamque etiam *legitimam cognationem* cant Cai. *Inst. II*, . 3. *L.* 12. §. *vlt. rit. nupt.* (a) Sed quamuis ea omnia

(a) Alias tamen *legitima cognatio* ea e

ant, si agnati opponantur *cognatis*:
tamen sufficit definitio, si agnati
uendi sint a *gentilibus*. Nam & hi
ognati, per virilis sexus *personas co-*
e coniuncti, & tamen in Legibus
abularum ab agnatis seiunguntur.
paullo accuratius ex antiquitati-
omanis, quinam agnati, quinam
s, quinam cognati denique dicti
it indagandum.

Romanorum multae erant gentes ie partim, partim plebeiae, (b) quas e descripserunt Glandorpius, Ant. inus, Fuluius, Vrsinus, & qui hu- is multis additamentis locupleba- r. Patinus. Singulae gentes no- s suis distinguebantur, & hinc gens

II. Romanorum gentes, familiae, nomina

---

optione constat, adeoque opponitur *na-*
'ali L. 4. §. 2. D. de gradib. & affin,
onf. Brisson. *de Verb. Sign. Lib. X. voce*
itimae cognationes,

Equidem antiquissimis reipublicae tem-
ribus soli patricii gentem habere dice-
ntur. P. Decius apud Liuium *X, 8. Sem-*
r ista audita sunt eadem, vos solos gen-
n habere. Hinc etiam patricii alii ma-
rum alii minorum gentium dicebantur.
gon. *de antiquo iure Ciu. Rom. I, 7. p.*
9. At postremo quum honores, au-
spi-

gens alia dicta eſt Cornelia, alia Se
nia, alia Tullia, alia Cincia, & ſic
Quemadmodum vero fieri ſolet, v
vna in varias ſtirpes ac familias
ita & Romae vnius gentis plures
familiae, quae & ipſae cognominib
diſcernebantur. Feſtus *p. 292. Ge*
pellatur, quae ex multis familiis con
Sic e Cornelia gente natae ſunt fa
Scipionum, *Lentulorum*, *Sullarum*,
rum, *Coſſorum*, *Dolabellarum*. De
quum & familiae denuo in noua
pes abirent, factum eſt, vt & hae *a*
nibus ſecernerentur. Sic gens *Vi*
in plures familias abiit, hinc cogn
Tricoſtorum, *Rufforum*, &c. Tricoſ
rum in diuerſas ſtirpes diuiſis, nat
ſunt agnomina *Rutilorum* & *Caeli*
norum. Et inde eſt, quod Roma
vſi ſint nominibus, quorum pri
quod perſonae proprium erat, *prae*
ſecundum, quod vniuerſae genti co

ſpicia, connubia cum plebe com
carentur; etiam gentilia iura acce
plebeii. Vnde aliae gentes patricia
plebeiae. Vtrasque ſtudioſe
pſerunt Fuluius Vrſinus, Carol
tinus Ant. Auguſtinus Glandorpi
que.

ien, tertium quod familiam ex ea
otabat, *cognomen*, & quartum de-
quod ſtirpem plerumque eius fa-
ndicabat, *agnomen* dicebatur. Sic
ine A. VIRGINIVS TRICO-
CAELIMONTANVS, *Aulus* erat
ien, huic viro *proprium*, *Virginius*
entilitium, *Tricoſtus cognomen*, fa-
illam gentis Virginiae, ex qua Au-
prodierat deſignans, denique *Cae-*
ius agnomen, quod certam illius
ſtirpem denotabat. Vid. Car.
Nom. Rom. p m. 1403. & 1427. edit. Dio-
thofr. Iam facile ergo patet, qui- Quinam agnati? quinam gentiles?
rint agnati, quinam gentiles dicti?
ique ex eadem ſtirpe familiaque
int, vocabantur agnati. Sic P.
o Scipioni omnes Scipiones erant
Quicunque vero e Cornelia
eſcenderant, veluti Lentuli, Cos-
ie, Sullae, Dolabellae, ei erant gen-
Hinc Cicero *in Topic. VI. Genti-*
qui inter ſe eiusdem nominis ſunt,
genuis oriundi ſunt, quorum maio-
10 ſeruitutem ſeruiuit, qui capite non
inuti. Et Feſtus voce *Gentilis p.*
ntilis dicitur, & ex eodem genere
r is, qui ſimili nomine adpellatur,
incius: Gentiles mihi ſunt, qui meo
adpellantur. Adparet ergo, gen-
e omnes, qui eodem nomine vtun-
tur.

tur. Quod vero Cicero addit, *qui nuis oriundi sunt, quorum maiori seruitutem seruiuit*, inde factum e & liberti patronorum nomina a cognomina adsumebant, qui tam non erant gentiles. Sic *P. Teren* non fuit Terentiorum gentilis, c non erat ingenuus, quemadmc *Tiro* non ideo erat M. Tullii quia & ipse *Ciceronis* cognomen serat. Denique idem Cicero ad tiles non debere esse *capite de* Capitis enim deminutio, etiam ceu supra dictum, familiae iura bat.

III. Lex XII. Tabularum successione agnatorum.

III. Iam vt ad agnatorum succe veniamus: de ea ita cautum fuer gibus XII. Tabularum : AST SI STATVS MORITVR, CVI SV RES NEC ESCIT, AGNATVS XIMVS FAMILIAM HABETO. ergo vocabantur agnati, nisi defici heredibus suis. (c) Nec omnibu

(c) Et ita quidem deficientibus, vt ne dem supereſſet: Nam *quamdiu su speratur heres fieri posse, tamd agnatis non est, veluti si vxor pra aut filius apud hostes sit.* Vlpian *XXV, 3.*

lex dabat hereditatem, sed ei tan-
ui tunc, quum certum esset, ali-
ntestato decessisse, proximo gradu
Qua in re adeo legis litterae inhae-
iuris interpretes, vt si proximus
; omiserit, vel ante aditam here-
ı, decesserit, non daretur ad he-
ım accessus remotioribus. (d) §. 7.
. Cai. *Inst. II*, 8. 4. Paull. *Recept.*
', 8. 23. Vlpian. *Fragm. XXV.* 5. Fa-
i Theoph. §. 7. *de legit. agn. succ.*

Sin plures eiusdem gradus essent omnes succedebant in capita: si-
uli essent, siue mulieres. Neque
II. Tabulae vllum inter sexus hac
ıtuerant discrimen, vt recte ani-
tit IVSTINIANVS §. 3. *Inst. h. t.*
. *Rec. Sent. IV*, 8. 22. Postea autem
: sunt agnatae omnes, praeterquam
Vnde Paullus *Recept. Sent. IV*,
*minae ad hereditates legitimas vl-
tra*

IV. Plures eiusdem gradus agnati succedebant in capita.

xistimant quidem Aleander & Iac. Oi-
ad Caii *l. c.* agnatum remotiorem
lusum, a Praetore vocatum edicto *vn-
cognati*: sed id quidem non fiebat, ni-
mul esset proximus cognatus. Agna-
enim proximo non veniente, successi-
cognati vocabantur, vt recte obseruat
ulting *iurispr. ant. p.* 139.

(e)

tra consanguineas successiones non ad- *tur.* Conf. Vlp. *Fragm. XXV, 6.* mutationem iurisprudentiae med- scribit Imperator *d. §. 3.* Paullus ver- re ciuili *Voconiana ratione* introd- dicit. Quod quomodo sit intellige- erudite exponunt Perizon. *Diss.* *Vocon p. 106. sequ.* Schulting. *Iuris* *tiqu. p. 412.* Tamen & his consuluit tor, edicto *vnde cognati* eas ad suc- nem vocans. *d. §. 3. h. t.*

V. Quo iure successerint patres emancipatis liberis? V. Agnationis aut potius patr- iure etiam succedebant patres libe- mancipatis, quos contracta fiducia cipauerant §. *8. Inst. h t.* Quod e- ter explicat Caius *Inst. I, 6. 3: Tamen* *tertio mancipatus fuerit filius a patre* *rali fiduciario patri, hoc agere debet n-* *lis pater, vt ei a fiduciario patre remanc-* *& a naturali patre manumittatur: vt* *ille mortuus fuerit, ei in hereditate n-* *lis pater, non fiduciarius, succedat.* S- debat ergo pater filiis emancipat- quam patronus, si interposuisset illam ciam. Sin eam omisisset, succedeb- dem iure pater fiduciarius. Praet- men deinde aequitate naturali motu trem naturalem vocauit ad bonorum sessionem edicto *vnde decem personae* *Inst. de bon. poss.*

ed haec omnia denuo mutauit ius us, a Iustiniano maxime introdu- Nam primo confusa sunt agnati- cognationis iura. *Nou. CXVIII*, inde & remotiores agnati, pro- s hereditatem repudiantibus, vo- tea sunt per constitutionem, cu- eminit Imperator, §. 7. *Inst. h. t.* d agnatas quod attinet, iis idem it Iustinianus, quo agnati gaude- iamuis illae haut essent consangui- *L. pen. C. de legit. hered.* Denique ia non amplius opus erat, post- ustinianus editta constitutione t emancipationes semper interpo- cia factae fingerentur. §. 8. *Inst.* mo omnem, quae inter suos & atos intercedebat, differentiam ustulit idem Iustinianus *Nou.* ?. VI. Mutationes nouo iure inductae.

Deficientibus agnatis ex legibus bularum vocabantur gentiles. I- Decemuiri: SI ADGNATVS CIT, GENTILES FAMILIAM ITO. Vlpian. *Fragm. XXV, 1.* ergo lex XII. Tabularum a domo iam, a familia in gentem, hac pro- io ratione, vt ne bona, si cognati rent, in aliam gentem transferren- eminit huius iuris adhuc Cic. *de* *g.* vnde colligas, eius tempore VII. Successio gentilium.

gentilitias ſucceſſiones nondum
ſuetudinem abiiſſe. Sed eas pro
bio aboleuit Praetoris edictum, qu
gnati ſuccedere iuſſi ſunt. Sane
aetate obſoleuiſſe illam gentilium
ſionem teſtantur Vlpian. *l. c.* & Cai
Auct. Collat. Leg. Moſ. & Rom. XVI

TIT. III.

DE

SENATVS CONS
TO TERTVLLIANO

QVum matres liberos non
rent in poteſtate, nec a
poſſent accenſeri, niſi c
niſſent in manum: conſequen
ex iuris Romani principiis,
mutua eſſe poſſet inter matre
rosque ſucceſſio. At poſtea
ſum eſt ab aequitate pietateq
horrere: vnde vtrisque conſul
a poſterioribus legislatoribus,
xime duobus SCis, de quibus
inſequente titulo vberius
dum.

primo quidem Praetor, natura- I. Primus Praetor liberos ad matris & hanc ad illorum fuccessionem vocauit.
lutus aequitatem, matres ad libe-
liberosque ad matrum fucceffio-
cauit edicto *vnde cognati. Princ.*

ea & Claudius Imperator, mifertus II. Postea & Claudius matribus hoc beneficium indulfit.
luctus, in folatium amiffi filii, legi-
tribus detulit filiorum heredita-
ft. h. t. Quo vulgo referunt locum
in Claud. XIX: Naues mercaturae
ricantibus magna commoda con-
conditione cuiusque: ciui vaca-
ris Papiae Poppaeae, Latinae ius
, feminis ius quatuor liberorum.
; hic referri non poteft ad ius
di, matribus trium quatuorue li-
in bonis filiorum datum, quum
n Hadriani temporibus indu-
fed ad liberationem a tutela, mu-
iusmodi conceffam, tefte Vlpi-
m. xxix, 3. Conf. Schulting.
h. l. p. 677. Probabile potius
obferuat Cuiac. *Not. pofterior.*
l. h. t. & cum eo Ianus a Cofta,
magis fuiffe illud Claudii be-
, quam ius omnibus commune
s.

ndem afperam illam iuris ciui- III. Senatus confulti Tertulliani hiftoria.
atem plane fuftulit *SC. Tertulli-*
us de aetate in tanta faftorum
m obfcuritate vix licet certi

quidquam ſtatuere. Diui Hadri
poribus illud factum eſſe dicitur
h. t. Sed quia imperante Hadri
lus in faſtis occurrit Tertullus
quum ſub Antonino anno Chriſti
memorentur *Tertullus & Sacer*
dudum ſuſpicatus eſt Cuiacius in
orib. ad Inſt. h. t. (a) in illa inſtit
paragrapho intelligendum eſſe A
Pium, qui & ipſe aliquando du
adoptione nomen Hadriani prae
rit. Vid. *L. 57. D de iudic. iunct.*
ad L. Iul. de vi publ. L. 91. D. ad
iunct. L. 93. D. eod. L. 58. § 3. D. ad
bell. (b) Sed dubito, an haec om
conficiant. Nullus ſub Hadriano

(a) Ita etiam Hotom. *de Legib.*
Vinc. Grauina *de Legib. & SC.*
p. 655. ſeqq.

(b) Addit Cuiacius aliud exemplum
Iam nimirum D. Hadriani de
diuiſionis. *§. 4. Inſt. de fideiuſſ.*
de fideiuſſ. Nam & hanc D. Pi
ſtimat, ob *L. 49 §. 1. D. de fideiu*
falſum id eſſe, vel inde intelligit
illa D. Hadriani Epiſtola edicto
fuit comprehenſa. Paull. *Recep*
21, 1. adeoque iam ante Antonin
perium exſtitit.

Tertullus consul: sed quis ne-
ires vno anno suffectos fuisse,
rarius meminerint fasti consu-
sane in ipso iure nostro laudan-
*illus & Maximus Coss. L. 29. §. 5. D.
l. de adult.* quorum nec fasti faci-
ionem, & annus ipse incertus est.
i etiam hoc, quod Hadriani & An-
mina confundantur: nec teme-
pro altero videtur intelligendus.
uiacium videri posset Zonaras
. qui ait, legem esse Antonini
atutum sit, vt liberis intestato
parentes succederent, ac liberi,
ris carerent, parentibus partem
relinquerent. Sed ea omnia
nemo, historiae iuris paullo peri-
t ignorare. (c) Nam & patri
e Pii tempora successio ab inte-
stato

n sentiendum de narratione Chro-
aschalis *ad annum CLXXVI*, vbi
onstitutum esse ait auctor, vt ab in-
pater liberis succederet, ac filio in-
τριώγκιον relinqueretur ex bonis
is. Sed quam raro historici re-
res ea, quae ad ius pertinent, accu-
xponant, iam a Iac. Gothofredo o-
m est *ad L. 1. C. Theod. de infirm.
coelib. & orbit.*

ſtato data eſt etiam in bonis filii
pati, eique iam antea competiit
inofficioſi, & ius quoque quartae
cludendam inofficioſi querelam a
rem eſſe, iam ſupra obſeruauimu
II. Tit. XVIII. XIX. §. 7.

IV. Eius aetas. IV. Quare tutiſſimum videtur,
SC. Tertullianum omnino Hadri
poribus fuiſſe confectum, conſul
ſuffectorum, ſub quibus id factum
ſe memoriam, nec adeo certum a
facile poſſe adſignari. Id modo
tum videtur, Tertullianum SC. C
no eſſe antiquius, priusque matr
bonis liberorum, quam liberis d
maternis fuiſſe proſpectum. C
rationem, quam ſeſe ignorare
Vinnius *ad princ. Inſt. de SC. Orph*
eſſe ſuſpicatur Ant. Schultingius
an. *Fragm. XXVI. 8. p. 669.* quod
ſi voluit, pietatis officio per teſta
potuerit ſatisfacere, id quod per
ſaepe non licuerit liberis. Quia
pius liberorum hereditate excide
tres, quam materna liberi: mir
eſſe putat laudatiſſimus Schultingi
prius de matrum, quam de liberor
ceſſione cogitarit Senatus.

V. Eiusdem materia. V. Ceterum SC. illo Tertullia
tum eſt, vt mater ingenua trium,
na quatuor liberorum ius habens

um filiarumue admitteretur intesta-
uorum, licet ea in potestate paren-
ita tamen, vt, quum alieno iuri sub-
let, iussu eius adiret hereditatem,
iri esset subiecta. §. 2. *Inst. h. t.*
Indulgetur ergo id beneficium VI. Quae matres ex hoc SC. successerint liberis?
non item auiae, ceu disertis verbis
ustinianus §. *ead.* Neque omnes
eo beneficio gauisae sunt; sed quae
rorum habebant, de quo supra ad
TIT. XXV. §. 2. sequ. egimus.
nuis quidem ciuibus tribus; La-
s Quiritium consequutis; totidem
is quatuor liberis opus erat, si vel-
cedere in bonis liberorum. Iul.
ecept. Sent. IV, 9, 1. & 7. 8. Porro hos
fuisse oportebat viuos, (d) & qui-
el septimo pleno, vel decimo men-
is immaturi non proderant, quem-
um nec tergemini vno partu edi-
nec monstrosi aut prodigiosi, (f)
ortus abactique infantes proficie-
bant.

(d) Mortui enim non proderant, vt nec in
ge Papia Poppaea. *L. 129. D. de V. S.*

(e) Nisi per interualla infantes exclusi: qua-
exempla sunt *L. 3. D. si pars hered. pet.*
apud Plin. *Hist. Nat. VII, 11.*

(f) Secus ac in lege Papia Poppaea, secun-
um quam etiam monstrosi partus nume-

bant Paull. *l. c.* §. 1. *sequ.* Defectus omnes, quin & ipsam orbitatem bat beneficium principis, quo etiam berorum consequebantur eae, qu quam peperissent: de quo supra TIT. XXV. *n. 4.* diximus.

VII. Quinam matribus praelati?

VII. Obseruandum etiam est, a re hoc SC. matri liberos defuncti, que qui ei heredum loco sunt, siu gradus, siue vlterioris, quin & ema tos, quippe quos Praetor ante mat bonorum possessionem vocabat. ferebatur etiam pater, ad quem ip hereditas bonorumue possessio *vnde legitimi*, & *vnde decem person* tinebat. Denique & frater consan us matri praeferebatur, quin & ado *L. 1. §. vlt. D. de suis & legit hered.* vero consanguinea non excludeb trem, sed simul cum ea adibat he tem pro dimidia, si filia decessisset: filius, pro virili. *L. 2. C. Th. de sec.* Quae omnia breuiter, ast accurateque xus est Vlpian. *Fragm. XXVI, 8.*

---

rum liberorum supplebant, *L. 135.* S. Iac. Gothofr. *ad L. Pap. cap. XI* in promtu caussa est, siquidem Papia de damno vitando, in SC. T ano de captando lucro agebatur.

. Sed haec omnia suo more immu- Iustinianus. Nam praeterquam rium quatuorue liberorum ius no- iplius a matribus desiderari, fratres tam consangineos quam vterinos excludere vetuit *Nou. CXVIII*, 2. omnia a doctoribus vberius ad hunc n solent explicari. VII. Mutationes iure nouo inuactae

TIT. IV.

DE

ORPHITIANO.

Vemadmodum matribus consultum est SC. Tertulliano, ita liberi ad successionem in bonis nis vocantur SC. Ophitiano, quo hoc titulo differendum.

ix legibus XII. Tabularum ad libe- atris intestatae hereditas haut pertine- I. Ex legibus XII. Tabularum matris intestatae hereditas non pertinebat ad liberos.

(a) Alius SC. Orphitiani, quod ad manu- iissiones pertinuit, meminit Paullus *Re- pt. Sent. IV*, 14. 1. quod idem esse cum oc putat Guil. Ranchin. *de Success. ab In- st.* §. *V*, 2. diuersum a nostro mauult chulting. *iurisp. ant. p.* 427. cuius senten- ia videtur verosimillima.

tinebat, quia feminae suos heredes habebant. Vlpian. *Fragm. XXVI*, 7. mo nec locus erat bonorum posse *vnde liberi* ad obtinenda bona mat Siquidem haec tantum suis dabatur iis, qui sui mansissent, nisi fuissent e cipati. *L. 1. §. 6. D. vnde liberi.*

II. Poterant tamen liberi vti querela inofficiosi.

II. Poterat tamen contingere, vt ris liceret maternam petere heredita aut querelam instituere inofficiosi t menti, etiam antequam liberi essent Orphitiano ad successionem in mat bonis vocati. Quando enim matres tribus fuerant emancipatae, adeoque los habebant agnatos, liberis ab inte competebat bonorum possessio, *vnd gnati*: qua impetrata, omnino testa tum matris poterant impugnare, que modum idem licebat aliis, quibus hae norum possessio fuerat data. *L. 6. pr.* *inoffic. test.* Sin in manum conueni matres, liberis suis erant loco consan nearum, & hinc etiam hoc casu liberi quam proximi heredes ab intestato, h ditate adita, procul dubio poterant m na testamenta querela inofficiosi impu re, arg. *L. 7. D. eod.* Et talia fuere exe querelae inofficiosi aduersus matrum stamenta motae, ante SC. Orphitian quorum meminit Valer. Max. *VII.* *VII*, 7, 4. Plin. *Epist. V*, 1, Vid. Schul *Iurisp. ant. p.* 668.

I. Sed praecipue liberis consultum III. SC. Orphitiani historia.
SC. ORPHITIANO, facto Rufo &
ito Coss. *Princ. Inst. h. t.* Atqui Iuli-
Rufus & Gauius Orphitus (b) fasces
ere anno V. C. ıɔccccxxxı, Christi
vııı. teste Henr. Noris. *Epist. Consul.*
Tom. XI. Thes. Ant. Rom. Vnde con-
eodem anno prodiisse illud SC. An-
sit illud Imperatorum Antonini &
modi Oratio, in Senatu recitata, cu-
eminit Vlpian. *Fragm. XXVI, 7.* Qua
Iul. Capitolin. *vit. Marci Anton. XI. M.*
inus etiam leges addidit de vicesima he-
tum, de tutelis libertorum, de bonis ma-
, & item de filiorum successionibus pro
materna. Vltima enim lex non alia
uam SC. Orphitianum, quod & alias
M. Antonino tribuitur. *L. 9. D. ad SC.*
ill. & Orphit. L. 6. D. eod. L. 230. D. de
or. signif.

. Ceterum hoc SC. data est tam filio, IV. Eius materia.
filiae legitima hereditas, etiamsi alie-
ri subiecti essent, ita, vt praeferren-
onsanguineis & agnatis defunctae ma-
tris

) *Orphitianum an Orphicianum* scriben-
dum sit, nondum constat. *Orphitorum*
cognomen in antiquitate notissimum.
Tamen & Q. ORPHICI mentio fit in In-
scriptione apud Gruter p. ıɔLXXV, I.

(a)

tris *pr. Inst. h. t.* Liberis vero omni hoc concessum beneficium, etiam vu quaesitis, quippe quorum mater inc esse haut potest. §. *3. Inst. eod.* Paull. *cept. Sent. IV, 10, 1.* Nec capitis demi tione perimebantur istae successiones. § *Inst. eod.* Quod tamen de minima int ligendum. Nam ad filiam, quae vel cilla vel liberta ex SC. Claudiano fue facta, non magis quam ad Latinos & pe grinos legitima illa matris intestatae he ditas pertinebat. Paull. *l. c.* §. *2. 3.*

V. Quo pacto liberi ex hoc SC. matris heredes facti?

V. Quum vero patri liberi ipso i heredes essent: (vide supra *Libr. III, Ti* §. *1.*) matris illi heredes fiebant non ip iure, sed vel aditione hereditatis simpl vel bonorum possessionis petitione, v cretionis solemnitate. Paull. *Recept. Se IV, 10. 4. & ibi* Cuiac. Immo & pro her de gestione maternam hereditatem adq rere potuisse filium ex *L. 3. C. ad SC. Or* patet.

VI. Mutationes nouo iure iniectae.

VI. At nec hoc quidem SC. mutati ne caruit. Primo enim constitutionib illud ad nepotes etiam & pronepotes e tensum est. §. *1. Inst. h. t. L. 11. C. de suis & git. lib.* Deinde & vulgo quaesitos eo ta tum casu matribus succedere passus est I stinianus, si haec non sit illustris, nec ali liberos habeat legitimos. *L. pen. C. ad S Orphit.* Denique vsus huius SC. plane o

sol

uit, ex quo per *Nouellam CXVIII, 1.* li-
i matri patrique eodem iure succedere
perunt.

TIT. V.
DE
/CCESSIONE CO-
GNATORVM.

DEficientibus suis & agnatis proxime ad successionem vocabantur cognati, cuius iuris ;inem ad hunc titulum ex antiqui-)us repetere iuuabit.

. Leges XII. Tabularum nullam habe- cognatorum rationem, ceu falso si- ersuadet M. Vertran. Maurus *de iure . XXVII.* Quamuis enim apud Paul- Recept. *Sent. IV, 8. 22.* legamus; *Cete- lex XII. Tabularum nulla discretione s cognatos admittit*: recte tamen Rit- uusius *ad h. t.* & Iac. Gothofr. *ad LL. Tab. Tab. V.* obseruarunt, in mendo ire illum Paulli locum, legendumque non *cognatos*, sed *agnatos*. Sane prae- ieredes suos, agnatos & gentiles nul- ure decemuirali succedendi ordo pro- s legitur. 1. An cognatos ad successionem vocarit Lex XII. Tabularum?

II. Cognatorum successio ex iure Praetorio est.

II. Tota ergo illa succedendi r... iure praetorio descendit, quo bon... possessio *vnde cognati* promittebatu... gnatis, si sui heredes ac agnati defice... ceu obseruat ipse Imperator *princ. h. t.*

III. Quinam cognati?

III. Cognati quinam vocentur, n... est, scilicet qui per feminas coniungu... *L. vlt.* §. 1. *D. de gradib.* Per adopti... contingebat cognatio ciuilis, quae ta... non cognationis, sed agnationis iur... buebat. *L.* 4. §. 1. *D. de gradib.* Sed &... go quaesiti, qui nullos agnatos habe... cognatos tamen suos habere pote... non vero serui, siquidem seruilium... gnationum in successionibus nulla h... batur ratio, *L.* 1. §. 2. *D. vnde cognati.* a... vt ne per manumissionem quidem co... tionem reciperent. *L.* 7. *D. eod.*

IV. Iis etiam accensiti agnati capite deminuti.

IV. Cognatorum loco etiam habe... tur agnati, minimam capitis deminu... nem passi, exceptis fratribus & soror... emancipatis, non tamen etiam liberis... rum, qui vna cum fratribus, in potestat... tentis, succedebant pro portionibus di... diis. (a) §. 1. *Inst. h. t.* ibique Theophilu...

(a) Hoc tamen non ex Praetoris edicto... sed ex lege Anastasiana, cuius mentic... *L.* 4. *C. de legit. tutor. L. vlt. C. de l... hered.*

Quamuis vero etiam cognati gradu V. Ad quotum gradum succesſerint cognati?
n proximi ad ſucceſſionem voca-
: non vltra ſeptimum tamen gra-
oc Praetoris beneficium ſeſe pro-
:, ſiquidem e ſeptimo gradu voca-
ſobrino ſobrinaue nati nataeue,
nſt. h. t. quum adgnati non ſolum
imum vſque gradum, ſed in infini-
carentur. Franc. Duaren. *Comment. vnde cognati p. 580.*

Sed & haec omnia mutauit iuris- VI. Ius nouum.
itia Iuſtinianea. Ex quo enim per
XVIII, 3. cognati agnatis per o-
unt aequiparati: iſto praetoris be-
non amplius opus fuit: nec ad
m tantum gradum, ſed in infini-
gnati aeque atque agnati admit-
erunt.

TIT. VI. DE GRADIBVS COGNATIONVM.

Uum στέμματα cognationum in quaeſtionibus de ſucceſſione ſoleant numerari: operae pre- e facturum credidit Tribonia- de gradibus cognationis ſin- titulo ageret.

I. Gra-

I. Gradus vnde dicti? I. Gradus vero dictos docet Pau L. 10. §. 10. D. h. t. *a similitudine scalarum eorumque procliuium, quos ita ingredimur a proximo in proximum, id est, in eum quasi ex eo nascitur, transeamus.*

II. Lineae quid & quotuplices? II. Lineas concipiebant duas, *direc* alteram, alteram *transuersam.* Illa ite in *superiorem* & *inferiorem* distingu tur. In his vero lineis ita numera personas, vt semper generata per nouum gradum adiiceret. *princ. & Inst. h. t.*

III. Linea directa superior. III. In linea directa superiore pri gradu erant pater & mater: secundo & auia: tertio proauus & proauia: qu abauus & abauia: quinto atauus & at sexto tritauus & tritauia: septimo & quis gradibus propria nomina defici

inferior In linea inferiore primo gradu erant & filiae: secundo nepotes & neptes, te pronepotes & proneptes: quarto abne tes & abneptes: quinto atnepotes & a ptes: sexto trinepotes & trineptes: se mo gradu denuo nomina cognation

Transuersa. propria exspirant. Denique in linea tr uersa numerabantur secundo gradu tres & sorores: tertio fratris sorori filii & filiae, (a) patruus, amita, auunc

(a) Propriis nominibus & hae cognat

:rterae: quarto fratris & sororū nepo-
ptes, fratris patrueles, sorores patrue-
obrini et cōsobrinae, amitini & amiti-
itruus magnus & amita magna, auun-
magnus, & matertera magna: quin-
tris & sororis pronepotes & prone-
fratris patrueles, amitini, amitinae,
orinorum consobrinarumue filii fi-
:opius sobrini & sobrinae, (b) pro-
proamitae, proauunculae, proma-
e: sexto fratrum sororumque ab-
:s & abneptes, abpatrui, abamitae,
iculi, abmaterterae, fratrum soro-
:e patrueles, amitinorū amitinarum,
orinorum consobrinarum nepotes
, propiorum sobrinorum filii filiae,
rum magnorum, amitarum magna-
iunculorum magnorum, matertera-
agnarum nepotes & neptes. Reliqui
denuo propriis nominibus destitu-
un-

:stituuntur. Vid. Plaut. *Poenul. V*, 2.
iull. *L. 10. §. 14. D. de grad.* Vulgo ta-
en vocantur *nepotes* Vid. Casaub. *ad*
partian. *Hadr. II*.

(b) Id est patrui magni, amitae ma-
iae, auunculi magni & materterae
agnae filii filiae. Conf. Theod. Ryck.
d Tacit. *Ann. XII*, 64.

untur. §. 1 - 7. *Inst. h. t.* Paull. *Recept.*
IV, 11, 1. sequ.

IV. Schema gradu-um cognatio-nis.

IV. Quum vero haec omnia di
lius concipiantur: in schemate quo
veteres iureconsulti solebant rem om
ob oculos ponere. Quale etiam In
tionibus suis inseruerat Iustinianus, se
dum §. *vlt. Inst. h. t.* quod tamen du
periit. At plura tamen eiusmodi s
mata antiqua supersunt. Tria elega
sima dedit Isidorus Hispalensis *Orig.*
p. 1059. sequ. edit. Dionys. Gothofr.
rum primum scalarum, alterum arb
tertium rotae refert imaginem.
huius generis in scriniis suis habuit C
cius, quorum vnum codici cuidam T
dosiano praemissum, edidit *Lib. VI.*
cap. XL. p. m. 268. quod licet non nisi s
tos complectatur, dignum tamen vide
quod & hic ponatur ob oculos, vt
dus ille veterum delineandi gradus
tionis eo rectius intelligatur.

Tab. A.

TIT. VII.
DE
SERVILI COGN
TIONE.

CUm Vinnius, tum ceteri
omnes notant, in pleris
M

Trita-uus	Patruus maximus				
Adauus	Patruus maior	Patrui maioris filius			
Abauus	Patruus magnus	Patrui magni filius	Patrui magni nepos		
Proauus	Patruus	Patrui filius	Patrui nepos	Patrui pronepos	
Auus	Pater	Fratris filius	Fratris nepos	Fratris pronepos	Fratris abnepos.

LEGE HEREDITATES — Pater — QVEMADVM RETEANT

		EGO		
Vxor que in manu viri est.	CONSANGVINEI	Filius qui ex potestate non exiit	SVNT INTER SE	Filia que in potestate est.
Nurus que in manu filii est.	HI QVOQVE SVNT	nepos qui ex potestate non exiit.	INTER SE CONSANGVINEI	Neptis que in potestate est.
Pronurus que in manu nepotis est.	ITEM CONSANGVINEI	Pronepos qui ex potestate non exiit	SVNT INTER SE	Proneptis que in potestate est.
Abnurus que in manu abnepotis est.	ET HI INTER SE	Abnepos qui ex potestate non exiit	SVNT CONSANGVINEI	Abneptis que in potestate est.
Adnurus que in manu adnepotis est.	SVNT QVOQVE INTER	Adnepos qui ex potestate non exiit	SE CONSANGVINEI	Adneptis que in potestate est.
Trinurus que in manu trinepotis est.	ITEM II SVNT INTER	Trinepos qui ex potestate non exiit	SE CONSANGVINEI	Trineptis que in potestate est.

;, & in Graeca paraphrasi hunc
m nullam nouam inscripti-
n habere; sed cohaerere titulo
cedenti. Nos tamen insuper ha-
illa κρίσει, pauca tantum delibabi-
; quae ad antiqitates facere vi-
ntur.

Seruorum nulla olim cognatio in- I. Nulla cognatio seruilis.
ebatur in caussa successionis. Quam-
nim in nuptiis contrahendis etiam
ntiquo seruilis cognationis ratio ha-
ur, eaque nuptiis esset impedimento,
e pater & filia, frater & soror essent
missi: §. 10. *Inst. de nupt.* *L.* 14. §. 2. 3.
ritu nupt. in successionibus tamen
alis illa seruorum cognatio insuper
est. *L. vlt.* §. 5. *D. de grad.* & *adfinit.*

Neque id solum de seruis ipsis non- II. Libertis succedebant sui, & deinde patroni ex lege XII. Tabularum.
nanumissis intelligendum, qui nec
lorem habere, nec alteri succedere
unt. *L.* 4. *C. comm. de success.* Sed & de
s, nam & his defunctis sui tantum
es, non vero agnati vlli aut cognati
cessionem vocabantur. Deficien-
uis, proximi heredes erant patroni,
ibus in lege XII. Tabularum fuerat
n: SI LIBERTVS INTESTATO
TVR, CVI SVVS HERES NEC
T, AST PATRONVS, PATRO-
LIBERI ESCINT, EX EA FA-

MILIA IN EAM FAMILIAM
XIMO PECVNIA DVITOR. Ia
thofr. *Leg. XII. Tab. Tab. V.* De q
titulo sequente agemus.

III. Iusti-niani consti-tutio de perdita.

III. Id vero quum inhumanu
deretur humanissimo Imperatori Iu
no: antiquum illud ius constitutio
correxit, voluitque, si quis in
constitutus consortio, liberum (a)
beros habuerit, siue ex libera, siue e
uilis conditionis muliere: vel cont
ua muliere ex libero vel seruo habu
beros cuiuscunque sexus, & ad liber
his peruenientibus, ii qui ex seruil
tre nati sunt, libertatem meruerin
dum mulieres liberae erant, ipsi in
tute eos habuerint, & postea ad liber
peruenerint, vt hi omnes ad successi
patris vel matris veniant, patronatu
hac in parte sopito. *princ. Inst. h. t.*

IV. Eam restituit Cuiacius.

IV. Non exstat quidem amplit
Iustiniani constitutio, cum ipso fi
priore codice intercepta: epitome
men eius, in membranis quibusdam

(a) Ita ipse Imperator *princ. h. t.* lo
quemadmodum & alibi *L 33. C. de*
test. Sed & Aurelius Victor eode
cabulo numero singulari vsus est: *I*
Traianum in liberi locum adoptauit.

ressam exhibet Cuiacius *Obseru. XX*
i & ex Basilicis constitutionem
am recenset, quam ipse integram
sse Iustiniani constitutionem existi-
Graece sane illam scriptam, satis pa-
§. 3. *Inst. de success. libert.*

LIB. VIII.

DE
CCESSIONE LI-
BERTORVM.

berti apud Romanos saepe erant opulentissimi, & hinc multum referebat, quis eo- bona succederet. Quamuis omnes libertini, vt supra obser- ius, initio essent ciues Romani: men iam olim erat successio li- um, alia ingenuorum, ceu ex itibus patebit.

I. Quemadmodum ingenuis primo eredes sui, secundo agnati succede- a ad libertorum successionem primo eredes sui, secundo patroni patro- ue liberi vocabantur. Legem ipsam uiralem §. II ad superiorem titu- lduximus. Conf. Vlpian. *Fragm.* *VI 1. & XXIX, 1.* Patroni enim, vt recte

I. Patroni succedebant libertis, deficientibus suis.

ecte obseruat Arn. Vinn. *ad prin* *.t.* eodem apud Romanos iure cer ur, ac agnati, vnde & eorum non erti adsumebant, tamquam filii, te tant. *Diu. Inst. IV, 3.* Sic Pompei ertus Pompeius Leneus dictus Pli *Nat. XXV*, 5. Ciceronis alter Laure ius, Plin. *Hist. Nat. XXXI, 2.* alter Tiro, cuius frequens mentio in E d familiares. (a) Quin saepe ea co e legatum patroni libertis relinqu t ne de nomine suo exirent. Vid. *D. de legat. 3. L. 88. §. 6. de legat. 2. L.* *le condit. & demonstr.* Quare non i in libertorum successionibus eu locum tenuere patroni, quem in ing rum hereditatibus agnati.

II. Legitima illa succesio qualis? II. Succedere ergo liberto non rat patronus, si illi essent heredes sui,

(a) Constat hoc ex ipso iue nostro. 77. §. 15. *D. de legat. 2. L. 38. §. 2. &* *D. de leg. 3. & adde* Dionys. Goth *ad L. 108. D. de cond. & demonstr.* C gon. *de Nomin. Rom. p. m. 1418.* qui ex Plinio & Quintiliano obseruat, li nomen patroni, seruos praenomer adsumsisse, dictos quippe *Lucipores,* *cipores, Publipores*, quasi Lucii, Mar blii pueros.

liberi non naturales tantum, sed et-
loptiui, vt & vxor, quae in manum
nerat. His vero deficientibus, li-
quidem liberto, testamento facto pa-
n praeterire: si vero intestatus ille
isset, patroni patroniue liberi ad
sionem vocabantur, hereditate in ca-
uisa, & gradibus remotioribus ex-
Hinc si patronus superstes esset &
s patroni filius: ad solum patronum
tas devoluebatur. Patroni quo-
potes succedere non poterant, si al-
patroni superesset filius. Et sic de
s casibus statuendum. Vlpian. *l. c.*
Rec. Sent. III, 2, 1. sequ. L. 23. §. 1. D. de
bert.

Sed iniquum postea hoc ius visum toribus, qui, ne patroni (b) liberto-reditatibus fraudarentur, edicto il-fulendum putabant. Illo libertus, stamento decedens, iubebatur pa-dimidiam bonorum partem relin-si nihil, aut minus certe parte di-reliquerat: dabatur patrono contra ta-

III. Eadem mutata a Praetoribus, tum restricta, libertorum testamenti factione.

b) Totum illud beneficium ad patronos, n item ad patronas pertinuit, quum taen inter eos haut distinxissent Leges I. Tabularum. Vid. Vlpian. *XXIX*, 4. *5.*

tabulas, partis dimidiae bonorum p
ſio. (c) Vlpian. *l. c.* Conf. Sueton.
XXXII. Dio Caſſ. *LI. p. 454.*

IV. Tum excluſis quibusdam heredibus ſuis.

IV. Quod ſi vero inteſtatus dec
libertus, relicto herede ſuo, ſed ado
tantum, vel vxore, quae in manum c
nerat: dabatur denuo patrono cont
ſuos heredes, partis dimidiae bon
poſſeſſio. Vlpian. *l. c.* Soli ergo p
num excludebant naturales liberi, ſi
ſiue emancipati, ſiue in adoptionem d
modo ex vlla parte ſcripti heredes e
vel bonorum poſſesſionem contra ta
petierant. Nam alias exheredati
bantur, adeoque patronum excludere
poterant. §. *2. Inſt. h. t.*

V. In libertae bona ſemper ſuccedebat patronus.

V. Aſt haec omnia de libertorum
tum bonis edixerat Praetor. *In bon*
bertae, inquit Vlpianus, *patrono nihil*
ex edicto datur. *Fragm. XXIX,* 2. C
non ita intelligendum, ac ſi patr
Praetor hic ſuccurrere noluerit, ſed q

(c) Non dabatur haec bonorum poſſ
niſi hereditas eſſet adita, aut bon
poſſeſſio petita, quod ſecus fiebat in
norum poſſeſſione, quae liberis cont
bulas dabatur. Latius haec exſeq
Ant. Fabr. *Error. pragm. decad. L,*
n. 6. ſequ.

ous hac in re fuerit praetoris bene-
Libertae enim nullos habebant
es suos, qui patronum excluderent,
ique patroni legitimi essent earum
s: consequens erat, vt nec testari nec
ium conuenire sine eorum auctori-
ossent. Vlpian. *Fragm. XI, 27.* Ita
testatis mortuis, semper hereditas ad
ios pertinebat, neque contingere
t, vt hi bonis earum exciderent.

. Ast lege Papia Poppaea, quae varia iditati praemia proposuit, etiam li- us quodammodo facultas data est os hereditate excludendi. Ea enim ela liberauit libertas, quae vel qua- iberos essent enixae, Vlp. *Fragm.* ?. vel certe ius quatuor liberorum cio Principum impetrassent, cuius emplum exstat apud Sueton. *Claud.* Consequens ergo erat, vt hae liber- ibere sine auctoritate patronorum possent, & patronos hereditate ex- e. Ne tamen id fraudi esset pa- , eadem lege cautum est, vt pro nu- liberorum libertae superstitum pa- virilis pars deberetur. Vlpian. *l. c.* VI. Lex tamen Papia quibusdam libertabus concessit testamenti factionem.

Eadem lege etiam de bonis liber- nonnulla statuta sunt, quae nobis it Iustinianus §. 2. *Inst. h. t.* Cautum nim, vt ex bonis liberti eius, qui ia CM. patrimonium reliquerat, & VII. Eiusdem legis caput de bonis liberti centenarii.

& pauciores quam tres liberos, (si[ue te-]
stamento facto, siue intestatus mor[e-]
rat,) virilis pars patrono deberetu[r. Si]
non haberet sestertium centum, l[icet]
libertus haberet testandi facultatem [...]
summa haec pro Augustei aeui op[...]
minor procul dubio videbatur, qua[m vt]
ius rationem haberent leges. Perizo[n. Dis-]
sert. *de Lege Vocon. p. 171.* Denique s[i li-]
to tres erant liberi, penitus exclud[ebatur]
patronus. §. 2. *Inst. h. t.* Conf. Iac. Go[thofr.]
ad Leg. Pap. Popp. XXV. p. 296.

VIII. Aliud eiusdem legis caput de successione patronae.

VIII. Denique quum beneficium [...]
toris, quod §. III. & IV. descripsim[us,]
solos patronos, non item patronas, [...]
neret; eadem lex Papia Poppaea pat[ronae]
ingenuae duobus, libertinae tribus li[beris]
honoratae, id iuris dedit, quod pat[ronus]
habebat ex edicto, vt scilicet posset [bono-]
rum possessionem contra tabulas li[berti,]
aut ab intestato contra heredes non [natu-]
rales petere. Vlpian. *Fragm. XXI[X. ...]*
Eadem lex Papia liberis ingenuae, [...]
liberorum iure honoratae, idem ius [con-]
cessit, quod ipsi patronae tribuerat. [...]
l. c. n. 7.

IX. Qualis fuerit successio in bonis dediticiorum, & Latinorum.

IX. Omnes vero hae leges non n[isi de]
libertinis ciuibus Romanis loquu[ntur.]
Tempore enim conscriptarum XII T[abu-]
larum, vt & in libera republica, omn[es li-]
bertini ad ciuitatem Romanam adspira[bant.]

P[...]

ſub Auguſto, quo imperante etiam
pia Poppaea lata eſt, libertini ,qui-
editiae conditionis eſſe coeperunt,
ıdmodum ſub Tiberio Iuniani Lati-
ſunt. (Vide ſupra *ad Lib. I. Tit. IV.*
ſequ.) At ne Latini quidem, nedum
tii, habebant teſtamenti factionem:
. *D. de ſuis & legit. hered.* ſed bona
tamquam ſeruorum peculia manu-
es retinebant. §. 4. *Inſt. h. t.* Porro
rgiano (d) cautum, vt liberi manu-
is non nominatim exheredes ſcri·
traneis heredibus eorum in bonis
rum praeferrentur. *L. vn. C. de*
. toll. Immo & D. Traianus edixit,
ti Latini, qui inuito vel ignorante
o ad ciuitatis iura feſtinauerint,
eficio principis, viui quidem ciues
i haberentur, at morerentur tamen
§. 4. *Inſt. h. t. L. vn. princ. &* §. *vlt.*
C. de

d) Videtur id SC. conditum anno V. C.
cxciiii. Ti. Claudio Druſi F. Caeſ.
ıg. & A. Caecina Largo Coſſ. Quod
ro Largianum, non Claudianum dictum
SC. inde eſſe videtur, quod Claudius
aeſar hunc conſulatum per duos tantum
enſes geſſit, collegae vero Largo ma-
ſtratum in annum totum prorogauit,
ſte Dione Caſſio *LX. p. 771.*

C. de Lat. lib. toll. Quare in eo du
erat Latinorum deditítiorumque
tio, nec poterat vllo casu patronu
torum eiusmodi hereditate priuari.

X. Nouum ius a Iustiniano inuectum.

X. Verum Iustinianus nullam hi
qui iuris vel volam vel vestigium r
In constitutione enim, quam *su*
Titulo §. 4. allegauimus, quaeque i
licis exstat *Tom. VI. p. 595.* iussit, vt l
tus vel liberta minores centenariis
id est, minus quam centum aureor
berent substantiam, (e) nullum loc

(e) Pro mille enim sestertiis Lege Pap
paea definitis Imperator vnum a
substituit, & quidem tamquam int
(*Vid.* §. 3. *Inst. h. t.*) Sed lepida san
pretatio, quae historiae plane rep
Aureus enim, qualis Iustiniani aeuo
fuit, vix centum sestertiis respondi
quidem adhuc Vlpiani aeuo dena t
sestertia centum aureos conficieban
aduocatorum honorarium denis se
definitum dicitur apud Tacit, *Ann*
centum aureis apud Vlpian. *L. 1. §.*
de extraord. cognit. Vid. Gronou.
cun. vet. I, 5. Sed saepius in Pan
ex CM. sestertiûm Tribonianus exs
C. aureos. Vid. Cuiac. *Obseru. XIX,*
ad L. 10. D. de dolo malo.

patronus in eorum succesſione, odo teſtamentum fecerint. Sin ti deceſſerint, nullis liberis relictis, atus ius ex lege XII. tabularum in- maneret. In maiorum centena- na, ſi liberos haberent, heredes vel un poſſeſſores, nihil iuris patrono ſin ſine liberis deceſſerint inteſta- mnem hereditatem patroni patro- ocarentur; ſin vero fecerint, teſta- n, patronosque aut patronas prae- t, hi per bonorum poſſesſionem bonorum partem, (non vt antea m,) conſequerentur, ita, vt eam em ſine onere haberent, & ne uidem aut fideicommiſſa liberis libertaeue praeſtare cogerentur. o illud ſuccedendi in bonis liber- Iuſtinianus etiam ad collaterales rum cognatos vsque ad quintum extendit. §. 4. *Inſt. h. t.* Denique atinitatis & dedititiorum condi- mnibus promiſcue libertinis te- is indulſit, *L. vn. C. de Lat. lib. toll.* . *C. de ded. lib. toll.* adeoque patro- us ſuum, vel ſaltem partem ſpera- editatis ademit.

TIT.

TIT. IX.

DE

ADSIGNATIONE LIBERTORVM.

ADsignatio libertorum ... exceptio erat legum de ... cessione libertorum. ... quod generaliter superiore titul... finitum est, patroni liberos m... parente aequis portionibus in ... libertorum succedere, id hanc ha... exceptionem intelligitur, nisi vn... liberis libertum adsignauerit pa... nus. Quae adsignatio qualis fu... ad hunc titulum docendum est.

I. Iura patronatus in quonam constiterint.

I. Satis opima olim erant iura patro... tus. Praeter spem enim successionis ... isto iure coniunctam, de qua titulo ... cedente actum, patrono debebantur ... rae, dona, munera. Vid. Iac. Oise... Caii *Inst. II, 9, 4. p. m. 156.* Immo libe... non minus, quam filius, alere tene... patronum pro modo facultatum, si is ... gestatem vergeret. Paull. *Recept. Sen... 32, l. 1. 5. §. 18. & L. vlt. D. de agnosc. & a... lib.* Vnde opulenti liberti veluti ...

g...

am erant bonorum, & iure is poterat etior videri, cui plures essent liber- ipletiores.

II. Adsignatio libertorum qualis?

Quemadmodum igitur parentes li- certam bonorum portionem sole- are, ita & iisdem poterant adsignare os. *Adsignare* vero *libertum* erat testi- cuius ex liberis libertum parens esse *. 107. D. de verb. signif.* eaque ad- o non solum testamento & codicil- i poterat, sed & per modum con- , aut donationis inter viuos, vel caussa, quibuscumque verbis, epi- hirographo, pure, sub conditione, & solo nutu. *L. 1. §. 3. & L. 7. D. de lib.* Dabatur tamen ea adsignandi s tantum ei, qui duos pluresue li- n potestate habebat. Hic enim bertum libertamue adsignare po- *. 2. Inst. h. t.* Quod si vero is, cui ad- s erat libertus, emancipatus fuerat, cebat adsignatio. *L. 1. fin. D. eod.*

III. De ea SC. Claudianum.

De hac ergo libertorum adsignati- odiit SC. Claudianum anno V. C. IX. P. Suillio Rufo & Ostorio a Coss. (a); cuius ipsa legitima verba nobis

(a) n §. 3. *Inst. h. t.* hi coss. vocantur Sa- llius Rufus & Asterius Scapula: in *L. 1. D. eod.* Velleius Rufus & Osterius Sca-

nobis seruauit Vlpianus *L. 1. pr.*
SI QVI DVOS PLVRESVE LIBER
STIS NVPTIIS QVAESITOS IN PO
TE HABERET, DE LIBERTO LIB
VE SVA SIGNIFICASSET, CVIVS
BERIS EVM LIBERTVM EAMVE
TAM ESSE VELLET, IS EAVE
DOQVE IS, QVI EVM EAMVE M
MISIT INTER VIVOS VEL TEST
TO IN CIVITATE ESSE DESISSI
LVS EI PATRONVS SOLAVE EI P
NA ESSET, PERINDE AC SI AB
VE LIBERTATEM CONSEQVVTVS
SEQVVTAVE ESSET. VTIQVE SI
BERIS QVIS IN CIVITATE ESSE
SET, NEQVE EI LIBERI VLLI ES
CETERIS EIVS LIBERIS QVI M
MISIT, PERINDE OMNIA IVRA SE
TVR, AC SI NIHIL DE EO LIBER
AVE LIBERTA IS PARENS SIGNI
SET.

IV. Eius explicatio.

IV. Ex hoc ergo SC. quisque lib
vni ex liberis in poteſtate conſtitu
arbitrio adſignare poterat. Quo
non omnes patroni liberi, ſed is, c
gnatus libertus fuerat, ad ſucceſſion
cabatur, quod ius etiam tum ſaluu

Scapula. Sed genuina nomina
Pigh. *Annal. Lib. XVIII. p.* 576. T

i libertus adſignatus, ſi patronus me-
capitis deminutionem fuiſſet paſſus.
ro, cui libertus adſignatus fuerat, ca-
eminuto, reliquis liberis iura patro-
ſalua erant, perinde ac ſi nihil pa-
; de adſignatione liberti ſignificas-
Vinc. Grauina *de Leg. & SC. LXXXII.*
Arn. Vinn. *Comment. ad Inſt. h. t.*

TIT. X.

DE

NORVM POS-SESSIONIBVS.

Iximus ſupra ad *Lib. I. Tit. II.* §. 23. Praetores id praecipue egiſſe, vt leges ſub ſpecie ae- s edictis ſuis euerterent, eum- finem noua commentos eſſe ala. Huius rei ſpecimen hic dabit. Saepe enim vbi *heredi-* negabant leges, Praetores da- it ONORVM POSSESSIONEM, n tamen inter ea vocabula, quod ef ectum attinet, nulla plane ſit erentia.

I. Quid bonorum possessio, quid possessio bonorum significet?

I. Quum hic in vocabulis lusert tor, de ipso illo vocabulo praetor nulla praemittenda sunt. Notand go, longe differre *bonorum possessi* *possessionem bonorum*. Illa enim he tem praetoriam, haec ignominiosa possessionem, in quam creditores ir bantur, denotat. (a) Brisson. *de Verb* *p. m. 74*. Non obseruarunt tamen il crimen Macer *L. 4. §. vlt. D. de o* *cui mand. iurisd.* & Paullus *L. 35. D.* *& action.* Vocabatur etiam praetc hereditas absolute *possessio*, & Grae κατοχή. Vnde Vlpianus *Titulum* *Fragmentorum* inscribit *de possess* Ad quam rubricam quidem o Schultingius *p. 671.* verbum *posses* pliciter hoc sensu non solere vsurp aliud euincunt *L. 12. D. de Carbon.* 77. §. 31. D. *de legat. 2.*

II. Quid sit bonorum possessio?

II. Vlpiano *L. 3. §. 2. D. de bon* BONORVM POSSESSIO est *iu* *quendi retinendiue patrimonii siue r* *cuiusque, quum moritur, fuit.* Sed paullo obscurior ea sit definitio, dixeris esse hereditatem personis q dam, iure ciuili inhabilibus, edicto a

(a) Vtrumque vocabulum accurate c Imperator §. 4. *Inst. h. t.*

) praetoris delatam, vnde & Graeci
ıepius vocant πραιτωρίαν διαδοχήν.
Ceterum varie diuiduntur bono- III.
osseſſiones. Aliae ordinariae ſunt, Quotu-
tore introductae, *l. 3. §. vlt. de Car-* plex?
ict. aliae extraordinariae, quae ex
s, SC, conſtitutionibus principum,
e nouo deſcendunt. *§. 3. Inſt. h. t.*
ariae vel *edictales* erant, vbi nulla
erat cauſſae cognitione: *L. 30. D. de*
hered. L. 1. §. 1. D. ſi tabulae nullae
exſtant,

In praetoris fuiſſe poteſtate; velletne
onorum poſſeſſionem dare, nec ne, ſatis
iincunt exempla, quibus Praetor bono-
ım poſſeſſionem certis perſonis negauit,
ıas tamen edicto ſuo non exceperat. Sa-
e Q. Metellus Praetor Vecilio lenoni
onorum Iuuentii poſſeſſionem ſecundum
ıbulas dare recuſabat, tantum quod leno
ſſet. Val. Max. *VII*, 7. 7. Nonnunquam
ımen & conſules intercedebant. Sic
uum Genucius, Matris magnae Gallus,
Cn. Oreſte Praetore bonorum poſſeſſio-
em ſecundum tabulas impetraſſet: Ma-
ıercus Aemilius Lepidus Coſ. praetori-
m iurisdictionem abrogare non dubita-
it, non aliam ob cauſſam, quam quia Ge-
ıucius amputatis genitalibus nec vir eſſet
ec mulier. Val. Max. *VII*, 7. 6.

exstant, vel *decretales*, quae cognit (c) decretumque desiderabant. *L. D. de success. edict. L. 2. §. 1. D. quis d posseß. seruetur. L. 2 §. 11. D ad SC. T & Orphit.* Vtraque vel *ex test* dabatur, vel *ab intestato*. Si ex test to, tum vel *contra tabulas*, id est, testamentum, siue contra lignum d eaque Graecis ἐναντίωσις κατὰ διαθ citur; vel secundum tabulas: *Pri h. t.* aut, si sine scripto testamentu ditum, tum vel *secundum nuncupa bonorum*, vel *contra eamdem* bon possessio competebat. *L. vlt. C. de poss. secund. tab. L. 1. C. de bon. poss. tab.* Ab intestato vero dabatur legitimum habentibus, vel non legiti propter capitis deminutionem. Dei bonorũ possessio aut *cum re dabatur*,

(c) Equidem bonorum possessiones a plano, aliae pro tribunali petebant 2. *D. quis ordo in bon. posseß.* Ast liter non poterant, quae exigebant d quam pro tribunali: quia neque tum de plano interponi, nec caus gnita bonorum possessio alibi, qua tribunali, dari poterat. *L. 1. §. si D. de bon. posseß.*

;um re, si is, qui acceperat, cum effectu etinebat: sine re, quum alius iure euincere hereditatem poterat. Sic caussa, si suus heres intestato erat, um possessio erat sine re, siquidem eres euincere hereditatem iure legi-poterat. Vlpian. *Fragm. XXVIII, 13. 6.*

Quod ad bonorum possessiones at-uae ex testamento descendunt, eae, , vel secundum tabulas dabantur, itra tabulas. Contra tabulas bo-i possessio erat omnium prima, de ixerat Praetor, vnde & *ex prima vel ex primo edicto* bonorum posses-i dicebatur, quoties dabatur con-ulas. *L. 4. & 12. D. de edict. Carbon. D. de bon. liber.* Quem ordinem ob tem etiam atque etiam commendat i. *L. 2. pr. D. de bon. poss. sec. tab.*

IV. Bonorum possessio contra tabulas.

Dabatur autem ea bonorum posses-eris emancipatis, testamento prae-. Quamuis enim ad eos non per-t legitima hereditas: praetor ta-naturalem sequutus aequitatem, hos ie ad bonorum possessionem voca-*vn. D. quis ordo in bon. possess.* Ea-parte edicti vocabat adoptiuos, qui estate manserant, non vero in ad-nem datos. Vlpian. *Fragm. XXVIII,* os enim quia in aliam familiam, a-

V. Cui data sit?

liaque sacra transierant, nec nouit
tor, nisi eo tantum casu, si ipsi a pat
turali heredes instituti essent, & alii
praeteriti. Tum enim his bonoru
sessionem petentibus, illi quoq; vna
tebantur. *L. 8. §. 11, D. de bon. poss. con*
L. 1. §. 12. D. de ventr. in poss. mitt. Ce
emancipati impetrata contra tabul
norum possessione, cauere debeba
tribus, qui in potestate manserant,
na, quae moriente patre habuerant,
laturos. Paull. *Sent. V, 9. 4.* Vlpian.
XXVII, 4.

VI. *Bonorum possessio secundum tabulas.*

VI. Secundum tabulas dabatur
rum possessio iis, quibus licet testa
scriptis heredibus subtilitas aliqu
ciuilis obstabat. Quod si enim e
quibus contra tabulas competebat,
set, aut peteret nemo: (d) praeto
ptos heredes admittebat, dummo
stamentum non minus quam sept
stium ciuium Romanorum signis e
gnatum. Vlpian. *Fragm.* XXVII, 6.
enim solam solemnitatem in testa

(d) Alias enim Praetor nulli legitim
di ius suum adimere poterat.
haec bonorum possessio secundum
las non semper dabatur cum re, c
iure ciuili. Vid. Vlpian. *Fragm.* X

:bat Praetor. Vnde in edicto suo apud Cic. *Verr.* I, 45: SI DE HE- TATE AMBIGITVR, ET TA- E TESTAMENTI, OBSIGNA- NON MINVS MVLTIS SIGNIS, I E LEGE OPORTEAT, AD ROFERENTVR: SECVNDVM 'LAS TESTAMENTI POTISSI- HEREDITATEM DABO.

VII. Ordo bonorum possessionis ab intestato.

Intestati dabatur honorum posses- octo gradus. (e) Primus dictus est E LIBERI. Dabatur ea bonorum io liberis non solum emancipatis, ptiuis, sed & suis, non vero in ado- m datis. Vlpian. *Fragm.* XXVIII, cundus VNDE LEGITIMI. Hac parte vocabat Praetor ad bonorum ionem, QVEM DEFVNCTO DEM ESSE OPORTERET, SI STATVS MORTVVS ESSET. Tales erant agnati, quibus ex lege XII.

(e) Vlpianus *Fragm.* XXVIII, 7. tantum se- tem numerat gradus, omittitque gradum ertium.

(f) Legitima haec sunt edicti verba, quae ser- uauit Iulianus *L. 1. & 4. D. vnde legiti- mi* vnde & haec bonorum possessio voca- tur TVM QVEM HEREDEM, a vocabu- lis initialibus. *L. 1. D. vt ex legib.*

XII. Tabularum hereditas debe His veteri iure etiam extraneus r missor accensebatur. Si quis enim emancipaturus extraneo cuidam ill maginaria venditione ter mancipaue hic extraneus eum manumiserat, ne terposita a patre naturali fiducia de re cipatione: extraneus adquirebat sib patronatus, adeoque agnati loco Vid. supra *Lib. I. Tit. XII*, §. 9. & *Lib* *Tit. VIII.* §. 1. Sed. huic extraneo n missori Praetor praeferebat decem p nas. Et haec origo tertii gradus V DECEM PERSONAE. Tales era ter, mater, auus, auia, tam paterni q materni, filius, filia, nepos, neptis, ta filio quam ex filia, frater, sororue, co guinei vel vterini §. *1. Inst. h. t.* Vi apud *Auct. Collat. Leg. Mos. & Rom. X* (g) Et ex hoc capite profecta est bon

(g) In Fragmentis Vlp. omissa est ille bon possessionis gradus VNDE DEC PERSONAE, quia forsan ordinarie emancipatio fiebat contracta fiducia, oque hoc edictum haut magni vsu set. In pandectis vero altum de ha norum possessione silentium, quia e constitutionem Iustiniani, de qua §. 2. *h. t.* euanuerat.

o, de qua Valer. Max. *VII*, 7. 5. s gradus est VNDE COGNATI. is enim hos non vocarent leges ibularum, vocabat tamen Praetor, etiam accensebat agnatos capite de- s. Vlp. *Fragm.* XXVIII. 9. Quin- NQVAM EX FAMILIA. (h) Vo- ır agnati patroni, quibus alias ex XII. tabularum non debebatur suc- ı bonis libertorum. Vlp. *Fragm.* ,7. Sexto PRO PATRONIS. is enim satis hactenus cautum vi- patronis eorumque liberis, qui ı familia: denuo tamen eos vo- censuit praetor, si forte tempore diatione factũ esset, quo minus ex entibus partibus edicti possent Quin eadem edicti parte vocaban- m liberi patronorum emancipati optionem dati, nec non patrono- rentes, quorum omnium nulla iu- habita fuerat ratio. Vid. The- *l* §. *1. Inst. h. t.* Schulting. *Iurispr. vet.*

(h) Vel potius TVM QVEM EX FAMI- IA. Omnia enim haec genera bono- n possessionum nomina a vocibus initi- bus capitum edicti sortita sunt Cuiac. Vlp. *Fragm.* XXVIII, 7. Ian. a Costa §. *2. Inst. h. t.* & §. *4. Inst. quib. mod. tut.*

 (i)

vet. Anteiust. p. 673. Vnde frustra n
tur Fr. Hotomanus, Bachouius, Arn
nius, aliique viri doctissimi, toties in
cto Praetoris patronos ad bonorum
sessionem vocari. Septimus grad
VNDE VIR ET VXOR. Quam
nim Praetoris beneficio olim opus
esset, quum nuptiae omnes fieren
confarreationem, siquidem tunc
mnia vxoris bona dotis loco cap
vxor vero marito erat heres sua: (vi
pra *Libr. I. Tit. X, §. VI. VII.*) magnus t
erat illius vsus, ex quo rarior esse c
rat confarreationis ritus. Ceteru
hoc edicto vir vxori intestatae, vt vx
ro intestato succedebat. Octauo de
vocabantur COGNATI MANVMI
RIS. Vocatum enim esse ad bona filii n
missorem patris, eiusque agnatos & c
tos, nec non patronum patroni, e
is ipse libertinus esset, tradit Imperat
saepius laudata constitutione de suc
one libertorum, quae exstat in Ba
Tom. VI. p. 595.

VIII. *Bona, caduca.* VIII. Eo vsque Praetoris benefi
pertingebat. Si nemo erat, ad quem
norum pertineret possessio, aut si qui
quidem, sed ius suum omiserat: ex
Papia Poppaea bona omnia, tamquam ca
duca, populo deferebantur, adeoque in
cedebat aerarium. Vlpian. *Fragm. X*

L.13. pr. & L.15. §.3. D. de iure fisci. quaedam caduca non populus, sed occupabat, praecipue tempore Ha- *L.20. §. 6. D. de hered. petit.* Deni- ntoninus Bassianus Caracalla (i) caduca fisco vindicauit. Vlpian. *XVII, 2.*

Quum vero plures gradus successi- troduxisset Praetor, eosque per or- dispofuisset: in vnaquaque vero successionis plures saepe exstarent gradu personae: ne actiones cre- n differrentur, sed haberent, quos nirent, & ne facile in possessionem im defuncti mitterentur: ideo pe- bonorum possessioni certum tem- ebat praefiniri, & parentibus qui- berisque annus, ex quo petere po- ceteris centum dies vtiles. Vlpian. *XXVIII, 10. §. 4. 6. Inst. h. t.* Intra ies si quis non petierat, ad bonorum ionem sequens gradus admitteba- erinde ac si superiores non essent. §. *h. t.* Vlpian. *l. c. §. 11.* Quae omnia VCCESSORIO EDICTO profici- scun- IX. Quid si bonorum possessio non petita?

(i) Hunc enim ab Vlpiano plerumque indi- itari, quoties vel Imperatoris absolute neminit, vel Antonini, luculenter osten- lit Schulting. *Iurisp. vet. Anteiust. p. 617.*

(a)

ſcuntur, de quo ſingularis exſtat in l
ctis titulus.

X. Quomodo petita? X. Ceterum vetus petitio bo
poſſeſſionis ſolemnis erat, vt patet e
C. comm. de ſucceſſ. adeoque fieri d
conceptis verbis ac formulis, quae
fuerint, hodie vix liquet; ſiquide
Briſſonius eas reſtituere potuit.
pud quemuis magiſtratum peti pote
norum poſſeſſio, ſed in vrbe apud p
rem, in prouincia apud Praeſidem. *L*
ſeq. D. quis ordo in bon. poſſeſſ. Aſt ſ
las aeque ac illam Praetores & Pr
adeundi neceſſitatem ſuſtulere po
res Imperatores, *§. vlt. Inſt. h. t.* in
Conſtantinus, qui excluſis inanibu
borum captionibus, conceſſit, vt q
iudex vel magiſtratus, etiam muni
poſſet adiri, atque apud hunc, inter
qualicunque voluntatis teſtatione, b
rum poſſeſſio peti. *L. vlt. C. qui admi*
bon. poſſeſſ.

XI. Quomodo data? XI. Quemadmodum vero heredes
torii bonorum poſſeſſionem PETE
POSTVLARE dicebantur: ita Pr
eamdem DABAT, & tum bonorum
ſeſſio ACCIPI & AGNOSCI dice
In danda bonorum poſſeſſione form
tebatur Praetor: BONORVM POS
SIONEM DO. Aſt ſi decreto inter p
dicebat: IN BONA IRE IVBEO

ax. *VII*, 7. IN POSSESSIONEM VBEO: alia erat ratio. Posteriores e-rmulae tum plerumque locum habe-um praetor in possessionem mitte-seruandae caussa, vel legatorum lorum gratia, siue quod reus neque tem sui faceret neque defendere-ldeoque haec solemnia verba ad onem potius bonorum, quam bo-possessionem videntur pertinere. *rm. V. p. 408.*

Et hoc quidem fuit ius antiquum m possessionis. At Iustinianus oque multa suo more mutauit. x intestati bonorum possessioni-iam, quintam & octauam speciem ustulit; reliquas in pandectas re-isit. §. 2. 3. *Inst. h. t.* XII. Ius nouum.

TIT. XI.
DE
QVISITIONE PER ADROGATIONEM.

ures sunt modi adquirendi per niuersitatem. Caius *Inst. II*, 2. *princ.* eo refert *hereditatem, em-e* (perqua mnon cum Contio is in manum conuentionem, nec

nec cum Aleandro emtione
miliae, ſed emtionem bonoru
bitoris intelligimus. Vid. Iac.
ad Caii *Inſt. l.c. p. m. 92.)* &
gationem. Sed recte A. Contiu
Iur. Ciu. l. 12. alios quosdam ad
quirendi modos, veluti *bonoru*
ſeſſionem, addictionem bonorum l
tum conſeruandarum cauſſa, &
quae fiebat per *reductionem liber*
lieris in ſeruitutem ex SC. Clau
Quum ergo de *hereditatibus* &
rum poſſeſſionibus ſatis prolixe
egerit Imperator, *emtio* vero *bo*
iam Iuſtiniani aeuo ab vſu rece
nunc reliquas adquiſitionum,
per vniuerſitatem fiunt, ſpecies
quitur, & hoc quidem titulo de
ſitione per adrogationem; ſequen
de *bonorum addictione, quae fit lib*
conſeruandae cauſſa, & titulo de
XIII. de *SCo Claudiano* agit.

I. Omnia bona & iura adrogati tranſibant ad adrogatorem.

I. Quid adrogatio ſit, quo ritu
que ſolemnitate fieri debuerit, iam
Libro I. Tit. XI. §. V. ſequ. dicere occ
mus: Vti etiam §. *VI. VII. & XVIII.*
uauimus, adrogatum tranſiiſſe in ali
aliamque familiam, adeoque adroga
adrogatum in poteſtate habuiſſe,

itt. V, 19. Quum itaque patria po-
etiam illud ius complecteretur, vt
uid adquirerent. filii, non sibi, sed
adquirerent: (vid. supra *Lib. I.*
§. 7.) consequens erat, vt & adro-
)na vniuersa adquireret adrogator.
)mnia, quae adrogati fuerant, tacito
eum transire dicuntur, qui adroga-
.. 15. *D. de adopt.* Cum capite ergo
ortunae eius in familiam & domum
toris transferebantur, adeo, vt &
:s & nomina transirent sine cessio-
Inst. h. t.

xcepta tamen erant ea iura, quae ca- II. Exceptis iis, quae capitis deminutione perimebantur.
:minutione perimi solebant. Ta-
ıt operarum officialium obligatio-
s adgnationis, vsus & vsusfructus,
quum capitis deminutione perire
t, *L. 7. D. de cap. Demin. L. 1. D. quibus*
usfr. amittatur. Paull. *Recept. Sent.*
9. omnes vero, qui se adrogari
capitis deminutionem paterentur:
oterant profecto cum reliquis iuri-
adrogatorem transire. §. 1. *Inst. h. t.*
Sed & haec sustulit Iustinianus. Ad- III. Ius nouum.
ribus enim non omnium bonorum
itionem, sed vsumfructum tan-
lominio arrogatis integro seruato,
sit. Mortuo autem filio adrogato
ptiua familia, etiam dominium re-
ius ad adrogatorem transire voluit,
nisi

nisi superessent aliae personae, quae
in iis, quae adquiri non possent, ex
tutione antecedant. §. 2. *Inst. h. t.*

TIT. XII.

DE

EO CVI, LIBERT TIS CAVSSA BON ADDICVNTVR.

BOnorum addictio libert
conseruandarum caussa to
comparata est, vt sine an
tatum cognitione intelligi neq
Ast antiquitates de conditione b
rum, aliaeque, ad quas hoc titulo a
ditur, iam alio loco expositae sunt
quas hic licebit lectorem remitte

I. Casus hoc titulo supponendus. I. Saepe fiebat, vt obaeratus quis
facto testamento heredem instituere
traneum, simulque seruis quibusdam li
bertatem vel legaret vel fideicommissi
ret. Non adeunte ergo herede, & he
ditatem sibi suspectam repudiante, lib
tes etiam corruebant. *L. 2. C. de test.*
L. 1. C. de fideic. libert.

II. Q

Quum vero nihilominus magnus [b]ertatis fauor, D. Marcus Impera-[r] [r]ipto ad Pompilium Rufum ſtatu-[it] [b]ona, quae iam non ſine ignominia [...]i venire debebant, ſeruo potius [...] addicerentur; (a) ea tamen lege, [...] ſolum ſerui, quibus tum directo [...] fideicommiſſum libertas data, li-[...]a conſequerentur, verum etiam [...]ibus caueretur de ſolido ſingulis [...]o. Quin & fiſco bona non aliter [...] aſſus eſt Imperator, quam vt liber-[...]ſet ſalua, qui eam adita hereditate [...]i potuiſſent. Ipſum reſcriptum [...] integrum exſtat §. 1. *Inſt. h. t.* De [...]o Rufo, ad quem Imperator re-[...] diſputant, ſeruusne an liber homo [...] Seruum fuiſſe, exiſtimat Theophi-[...]. §. 1. negat Arnold. Vinn. ad [...] ſiquidem haec nomina ſeruis [...]is conueniant, quam Caii Seii. *L.* [...] *manumiſſ.* Sed ſeruum fuiſſe, mi-[...]detur dubitandum. Quid mouiſ-[...] extraneum, vt tam duris conditi-[...] addici ſibi pateretur hereditatem, [...]no oppreſſam? Nomen vero Pom-

II. Reſcriptum D. Marci.

[...] [E]rgo, cui addicta bona, nec heres erat, [...] bonorum poſſeſſor. Bonorum ta-[...] poſſeſſori adſimilabatur *L. 4. §. 21. D.* [d]*e fideicomm. lib.*

Pompilii Rufi non a D. Marco, sec
peratore Iustiniano ei datum vid
πρόληψιν, quia libertini solebant
missorum praenomina adsumer
que ita etiam sentit Eguinarius Ba

III. Caussa huius rescripti.

III. Caussae ergo huius consti
sunt tum libertatis fauor, tum defu
istimatio, quam per bonorum ve
nem laesam fuisse, supra *Libr. II. T*
XIX. n 9. obseruauimus.

IV. Ius nouum a Iustiniano inuectum.

IV. Sed & his suo more nonn
didit Iustinianus *L. vlt. C. de testa*
num, in qua cautum I.) vt ius pos
bonorum addictionem annuum es
vt si plures simul satisdato postular
bona simul addicerentur, III) vt ei
tissimum, qui plus se praestituru
pollicitus, ratio haberetur, IV) vt q
quam alter, cui bona addicta intra
offerret, altero libertatem suam reti
bona obtineret. Quae omnia Co
tatores latius exsequuntur.

TIT. XIIII.

DE
CCESSIONIBVS
ATIS, QVAE FIEBANT
BONORVM VENDI-
IONEM ET EX SC.
CLAVDIANO.

Uidquid de adquisitione per bonorum venditionem dici potuit, iam supra *Lib. II. Tit. XIX. §. 9.* occupatum est. Ob- is enim ritibus, ibi descriptis, acti- omnes & iura defuncti ad bono- emtorem transibant, vnde & is litoribus, non secus ac bonorum sor, conueniebatur, quia vter- ıccessor erat praetorius. Car. Si- *le Iudic. I, 18. p. 450.*

I. De Sc. Claudiano remissiue. ienatus consulti quoque Claudiani nimus iam aliquoties supra *Libro I. n. 5. & Lib. I. Tit. XVI. n. 7.* vbi etiam ccasionem & historiam in compen- posuimus, nihil vt hic addi posse a videatur, praeter id vnum, quod r eiusmodi libidinosa in seruitutem

detrusa simul cum libertate omne
ferit substantiam. *Princ. Inst. h. t.*

TIT. XIV.
DE
OBLIGATI
NIBUS.

IVs nobis vel in rem competit,
personam. De illo hacten
ctum: hoc quum ex obliga
bus sit, de iis iam agere incipit T
nianus ab hoc titulo vsque ad *Li*
Tit. V. Videndum ergo, quid R
nis fuerit obligatio, & quot eiu
rint genera.

I. Obligatio apud Romanos quid?

I. Obligationes definiunt vet
quod sint *iuris vinculum, quo nec*
adstringimur alicuius rei soluendae,
dum nostrae ciuitatis iura. pr. Inst
Quamuis enim alias naturalis aequit
mnes conuentiones, etiam nullis le
ciuilibus definitas seruari iubeat, nih
tam congruum sit fidei humanae,
ea, quae placuerunt, inter homines
ri: *L. 1. D. de pact.* Romani tamen
cii, quorum intererat, plebem li
quamplurimis implicari, a naturali
simplicitate desciuerant, omnibusq;
gatio

im generibus certam formam cer-
e ordinem dederant, ita quidem, vt
is istam formam sequutus fuerit,
alida nasci videretur obligatio. (a)
addita sunt verba: *secundum no-
uitatis iura.* Primus quinquaginta
tractibus leges dedit Ser. Tullius
onys. Halic. *Ant. Rom. IV. p. 218.* Eas
de-

acta ergo nuda non producebant obli-
ionem, cuius rei eam rationem red-
Sex. Caecilius apud Gell. *Noct. Att. II, 1.*
*a fidem maiores in negotiorum contra-
bus sanxerint.* At postea tamen indi-
atus Praetor, hac in re impune falli fi-
n, non quidem actionem, sed excepti-
em tamen ex pacto dedit. *L. 7. §. 4. D.
pact.* Ante hoc edictum variis artibus
debantur pacta, crebraeque in foro e-
nt disputationes de conuentionibus, pa-
orumne an in contractuum numerum
ent referendae. Quo respicit Plaut.
lul. II, 2. v. 81.

*- - At scio, quo vos pacto soleatis per-
plexarier.*
*Pactum non pactum est, non pactum
pactum est, quod vobis lubet.*

dde Ger. Nood. *de Pact. & Transact.
p. 678. sequ.*

 (b)

deinde abrogauit Tarquin. Superbus nyſ. Hal. IV. 245. Denique plerasque i Tabulis reſtituere decemuiri, quos ſ ti iureconſulti diſputatione fori eo re duxere, vt nemo poſſet niſi certa bita ſolennitate contrahere.

II. Obligatio vel ciuilis vel praetoria.

II. Quum vero forma illa obliga bus data eſſet vel per leges ciuiles v edicta Praetorum: factum eſt, vt ob ones in *ciuiles* & *praetorias* vel *bono* diſtinguerentur. §. 1. *Inſt. h. t. L. 1. §. per exercit. act. L. 1. §. 8. D. de fideiuſſ. L. vlt. D. de accept.* Illae legibus vel c tutae ſunt, vel comprobatae, velu contractibus obligatio litterarum & borum, ex delictis furtum manife damnum iniuria datum, &c. Hae, praetor ex ſua iurisdictione conſt quales ſunt ex contractibus conſ pecunia, e delictis iniuria &c. Sed r hanc diſtinctionem ſuſtulit Iuſtini dum omnes obligationes miſcuit, c rique ſuo iuris inſeri iuſſit prom Thomaſ. Not. *ad Inſtit. h. t.*

III. Quid contractus & delictum?

III. Porro omnes obligationes constat ex facto, eoque vel benefic damnoſo. Quæ ex facto benefico de dunt obligationes *contractus* dicu quae ex damnoſo, *delicta* vel *malefic* diunt. Vid. Cai. *Inſt. II, 9. princ.* Co ctus quum conſenſu ineantur, isq

vel praesumtus, qui ex vero na-
contractus; qui ex praesumto, quasi
us adpellantur. In delictis quo-
dolus concurrit, vel culpa tantum.
verum delictum, sin culpa, *quasi*
inde nascitur. Vid. Thomas. *Diss.*
act. action. aduers. iudicem imperite
:.

ntractus (b) ergo Romanis iurecon- IV. Quid intersit inter pacta & contractus?
nt conuentiones, quibus subsunt
ciuiles, id est, eiusmodi negotia,
re ciuili recepta adeoque idonea
producendam obligationem. Ger.
de Pact. & Transact. IX. p. 673.
liter contractus a pactis destinguit
bs. II, 15. Pactum enim neque no-
que caussam, contractum aut no-
caussam, aut certe si nomine caret,
habere putat. Ideo *do vt des*
tio est sine nomine, sed quia tamen
ne vel facto sumsit effectum, con-
s accensetur. *Dabo vt des* est nu-
ctum, quia nulla caussa praecedit.
Haec

) Sunt etiam alia contractuum nomina;
cantur enim συναλλάγματα, negotia
iilia, caussae, caussae ciuiles, formae
gotii, contractus negotii vel negotia
ntractus. Loca collegit Ger. Noodt.
c. cap. IX. p. 673.

HaecCuiacius. Quae tametsi multo c-
ra sunt, quam quae ex glossis Ba
rum de contractuum natura atque i
disserit Iac. Oisel. *ad* Caii *Inst. l. c.* n
gis tamen videntur admittenda, quia
sam omni contractui siue nomina
innominato accedere debere, patet e
D. de reb. cred. & *L. 1. §. 6. D. pecun. c*

V. Contractus quotuplices? V. Contractus porro vel *re* perf
tur, vel *verbis*, vel *litteris*, vel *solo co*
de quibus quatuor contractuum spe
agendum distinctius.

TIT. XV.

QVIBVS MODIS CONTRAHITVR OBLI- GATIO.

QUamuis plures sint contra
quibus re contrahitur ob
tio, veluti omnes contr
innominati, quippe qui demum e
tione vel facto obligant. *L. 7. §.*
de pact. L. 5. pr. D. praescript. verb
cuit tamen Imperatori, de mutuo
tum, commodato, deposito & p
re hic agere.

I

/Iutui datio eſt, *quando ita alteri ali-* I. Quid mutuum?
aditur, quod pondere, menſura, nume-
netur, vt accipientis fiat, & quando-
aliud eiusdem naturae & qualitatis
ur. Transfertur ergo hoc contractu
ium rei fungibilis in alterum, quid-
ı contrarium adferant Salmaſius &
ſelius, quorum ſententia dudum
ureconſultis exploſa. Vid. Ant.
ng. *ad* Caii *Inſt. II, 9, 1. p. 147.* Res
ngibilis eſt, quae, vt in definitione
ıdere, menſura & numero contine-
pſum argentum olim foeneratores
dnumerabant, ſed adpendebant.
aes rude tantum, aliaqua, quae pon-
ınſtant, adpendi ſolita, vt cera, pix,
ı (a) &c. Reliquas res vel admetie-
vel adnumerabant. (b) Vid. Oiſel.
Inſt. II, 9. 1. p. m. 148. Addidi por-
definitione, aliud quandocumque
m naturae & qualitatis reddendum.
ıis enim Caius *l. c.* meminerit *ſta-*
tuti

(a) ſic Varro *de Re Ruſt. III,* refert, *Hirrium*
aeſari duo millia muraenarum dediſſe
pondus. Et Plin. *IX. Hirrium Caeſari*
x millia muraenarum mutua adpendiſſe.
(b) Vnde & grex ad numerum dari mutuo
oteſt. *L. quod ſaepe §. in his D. de contr.*
nt.

tuti temporis, & in ipſis Inſtitution
noſtris *princ. h. t.* pro *& quoniam nobis
eadem res* &c. legendum ſit *& quandoqu
bis non eaedem res*, vt docent Anton.
guſtin. *Emend. III*, 7. & alii: tempu
men, quo exacto qui obligatus eſt
uere debeat, adiici neceſſario non d
bat. (c)

II. Vnde dictum mutuum

II. *Mutuum* vero non adpellatur, q
a me ita tibi datum ſit, vt *ex meo tuum*
ret, ceu exiſtimant Caius *Inſt. II*, 91. P
lus *L. 2. §. 2. D. de rebus credit.* & Tribo
nus §. 1. *Inſt. h. t.* (d) ſed a voce Si
μοῖτον. Varro *de Lingua Lat.* IV. p. 29. *S
tur, quod reddatur, mutuum eſt, quod Si
μοῖτον.* Pleraſque enim rei pecunia
ad

(c) Aliter quidem Aleander ad Caii *Inſt*
at Schultingius *p. 149. docet* τὸ *qua
que* in *Princ. Inſt. h. t.* idem eſſe ac *q
docunque*, neque opus fuiſſe, vt tem
adiiceretur mutuo. Sane aliud
mutuum, aliud foenus, alia actio m
alia calendarii. Vid. Cuiac. *Obſ. XI*
(d) Pertinet ergo haec etymologia ad o
nationes Stoicas, quibus nimium q
tum indulſiſſe iureconſultos veteres,
ſupra *Libro I, Tit. I, n. 3.* obſeruaui
Adde Cuiacii *Obſeruat. XI*, 37.

llationes Romanos a Siculis mutua- esse, iam alibi a nobis obseruatum est. *II. Tit. XIV. n. 5.*

. Multum vero intererat inter *mutu-* x *foenus*, quamuis haec a plerisque undi soleant. Ast accurate distinxit :, *Asinar. I, 3. v. vlt.* III. Quid foenus?

Nam si mutuas non potero, certum est, su-
mam foenore.

nxere etiam iureconsulti nostri *L. 33. reb. credit.* & Imperatores Arcadius, orius & Theodosius *L. 6. C. Theod. de ac. & edit. rescind. Lib. II. Tit. IV.* In- is vero accurate hoc discrimen ex- us est Nonius Marcellin. *V, 70. p. 731.* 1 locum ita ego legendum existima- n: *Mutuum a foenore hoc distat, quod ium sine vsuris*; foenus *cum vsuris su- : & est accepti foetus. Vnde & foe- lictum est, vt Graece* τόκος, *quasi par- utui sumti. - - - Vnde honestius mu- est, quod sub amico adfectu fiat meum , vsu temporis necessarii: foenus sumere et.*

. Ex his verbis non vna elicitur *mu-* *foenoris* differentia. I. Mutuum erat itum, neque vsurae ordinarie debe- ur: foenus vsuris exhauriebat debi- s. Adeoque illud ad contractum modati, hoc ad locationem condu- nem accedebat propius. Ger. Nood IV. Differentia inter fœnus & mutuum?

de

de Foenorib. & vsur. l, 6, p. 239. II
sub amico adfectu dabatur: hoc in
bilis habendi cupiditas inuenerat.
neca *de Benef. VII, 10.* III. Illud hone
hoc bonis omnibus turpe videbatur
ta sunt illa Catonis, qui quum vari
censuisset adquirendi modos, quae
quid foenerari? respondit: *Quid bon*
occidere? Plin. *Hist. Nat. XVIII, 5.*
de offic. II, 25. Idem Cato *de Re Rus*
Est interdum praestare mercaturis rem
rere, ni tam periculosum siet, & item foe
ri, si tam honestum. Maiores enim nos
habuerunt & ita in legibus posuerunt, f
dupli condemnari, foeneratorem quad
Quanto peiorem ciuem existimauerint f
ratorem, quam furem, hinc licet existi
Non minus in vsuras inuehitur Se
de Benefic. VII, 10. Vnde profecto
mirum, M. Antonium Octauiano C
inter reliqua probra obiecisse etiam a
argentarium. Sueton. *Aug. I.* IV. P
mutuum ad tempus necessarium dab
foenus in certum statumque diem.
lebant enim foeneratores & argentar
dentes ad medium Ianum (e) in sing

(e) Testatur Cicero *de offic. II, 25. & Ph*
VI, VII. Horat. *Epist. I, 1.*
O ciues, ciues, quaerenda pe
primum,

las foenerare pecunias. Horat.
I, v. 67.

aec vbi loquutus foenerator Alphius
Iamiam futurus rusticus,
mnem relegit Idibus pecuniam,
Quaerit Kalendis ponere.

Serm. I, 3. v. 86.

disti & fugis, vt Drusonem debitor aeris,
ui nisi quum tristes misero venere Kalendae,
ercedem aut numos vndevnde extricat.

codex, cui inscribebantur illa cre- n nomina, KALENDARIVM (f) tur. *L. pen. D. si cert. pet. L. vlt. D. de*

Virtus post numos. Hoc Ianus summus ab imo
Perdocet.

es scilicet Romae erant Iani statuae, ad rum vnam creditores, ad alteram foe- ri posituri numos, ad tertiam exigentes nueniebant. Alex. ab Alex. *Genial. r. I, 14.* Rappold. *ad Horat. p. 322.*

(f) alendario isti priuati praeponere so- ant seruum *L. 41. D. de reb. credit.* nt vero & ciuitatibus eiusmodi Kalen- ia, quibus praeerant curatores Kalen- ii, de quibus *L. 18. §. 2. D. de muner.* &

de pecul. L. 88. D. de legat. 2. Senec. *d*
nef. I, 2, & Epist. XIV. & LXXXVII. I
ergo Kalendario, praemisso Kalen
nomine, debitorum subiiciebantur
na. Vnde Martial. *Epig.* VIII.

Superba densis arca palleat num
Centum explicentur paginae Ka
rum.

Eamdem ob caussam *Kalendarium e*
re dicuntur foeneratores, *L. 33. §. 1. &*
L. 41. §. 6. D. de legat 3. & *in Kalendariu*
uersa pecunia est, quae nominibus &
nore occupata. *L. 39. §. 14. D. de adm*

& honor. & L. 9. §. 7. D. de admin
rerum ad ciuitatem pertin. Memin
rumdem curatorum vetus lapis
Gruter. *Inscript. p. CCCCXLVI, 7.*

P. OTACILIO. L. F. PAL. R
PAT.
IIII. VIR. I. D. II. Q. FLAM.
PETVO.
DIVI. HADRIANI. AB. EODE
QVO. PVBL.
HONORATO. CVRATORI. CA
LENDARI. R. P.
AECLANENSIVM. ELECT
DIVO. PIO
PATRONO. MVNICIPI.

l. 62. D. de leg. 3. Vt ergo ad foenus
mus, illud redeuntibus Kalendis sol-
um erat, quum mutuum, non nisi v-
ecessario finito, reddi soleret.

Accedit V. & haec differentia, quod
rsae ex mutuo & foenore nascebant
ctiones. Mutuum enim repetebatur
ictione certi ex mutuo; *pr. Inst. h. t.*
is actione Kalendarii. Cuiac. *Obs.*
7.

V. Diuersae actiones, quibus mutuum & foenus petitur.

. Et ex his facile soluetur quaestio,
s veteribus fuerit contractus foeno-
Diximus eum proxime accedere ad
onem conductionem, quia numi vsui
ur & accipiuntur certa mercede. Vn-
orat. *Serm. I, 2. v. 9.*

VI. Mutuum & foenus quales contractus?

Omnia conductis coëmens obsonia numis.

numi conducti sunt foenore sumti.
oenus tamen proprie non est loca-
uia numorum non vsus sed abusus
Accedit, quod contracta locatione e-
res reddenda est, contracto foeno-
n item. Quare in negotio vsurario
ex interuenit contractus, mutui puta
enoris, quorum ille re, id est, pecu-
datione, hic verbis, id est stipulatio-
g) initur. Neque enim citra stipu-
lati-

(g) Paull. *Recept. Sent. II, 14, 1. Si pactum*
nudum de praestandis vsuris interpositum
sit,

lationem foenus contrahebatur, ni
ticum. *L. 5. §. 1. & L. 7. D. de naut.*
itemfoenus reip. vel mensae argenta
vt & in his rebus quae mensura co
Cuiac. *Obseruat. IX, 15.*

VII. Lex XII. Tab. de foenore.

VII. Vt vero tota rei vsurariae
eo rectius intelligatur: sciendum
tus admodum in vrbe fuisse foenebre m
& discordiarum seditionumque creberr
caussam, eoque antiquis ac minus co
moribus non raro cohibitum. Nam
XII. *tabulis sanctum, vt ne quis vnciari*
nore amplius exerceret, quum an
libidine locupletium agitaretur.
Ann. VI, 16. Quod vnciarium foenu
XII. Tabularum constitutum si quis
dere non dubitaret, is quadruplo l
Cato *de re rust. praefat.*

VIII. Lex Licinia de eodem.

VIII. Sed quam parum diu ea lex
berrima valuerit, vel ex eo patet, quod
lo post in Manliano illo tumultu cla
obaeratus: *Se militantē se restituentem*

---

sit, nullius est momenti: ex nudo enim
cto inter ciues Romanos actio non nas
Conf *L. 24. D. de praescr. verb.*

(h) Mensarii publicam rationem con
bant: argentarii priuatam. Egregia
quae de vtrisque obseruat Car. Sigo
ant. iure ciu. Rom. II, 11. p. 323. sequ.

tes, multiplici iam sorte exsoluta, mer-
r semper sortem vsuris, obrutum foe-
e. Liu. *VI, 14.* Quare breui post
e, id est A. V. C. CCCLXXVI.
c Cloelio Tribunis militum con-
otestate a C. Licinio Stolone Tri-
lebis lege cautum est, vt deducto
ipite, quod vsuris praenumeratum
quod superesset, triennio aequis
ibus persolueretur. Liu. VI.
Paullo post C. Marcio & Cn. Man- IX. Lex Duillia Maenia de eodem.
I. rogatio perlata est a M. Duillio
enio Tribunis plebis de vnciario
. Ex quo patet, denuo exoleuis-
i XII. Tabularum, maximasque i-
pro minimis irrepsisse vsuras.
re Liuius *VII, 16.* *Haut aeque pa-*
ieta insequente anno C. Marcio &
ilio Coss. de vnciario foenore a M.
& L. Maenio, tribunis plebis rogatio
ta: & plebs aliquanto eam cupidius
cepitque.
ed quemadmodum locupletiores X. Lex de foenore semiunciario.
enore poterant satiari: ita plebs
arium quidem aequo animo fere-
Inde *dein rogatione Tribunitia ad*
as redacta vsura, vt ait Tacit. *An-*
VI 16. Factum id anno V. C. CCCCVI.
Manlio & C. Plautio Coss. Liu. *VII,*
Ile otium domi forisque mansit. T.
anlio Torquato C. Plautio secundum coss. se-

F *miun-*

miunciarium tantum ex vnciario foen- ctum, & in pensiones aequas trienni vt quarta praesens esset, solutio aeris dispensata est.

XI. Lex Genutia de vsura non facienda.

XI. Postquam semel a plebe animad- sum est, posse minores vsuras, quam XII. Tabularum constituerat, plebi introduci, eo denique prolapsa est eff licentia, vt omne foenus tolleret, leniſſimam quidem vſuram conce creditoribus. Qua de re egit lex G tia, descripta a Liuio VII, 27. *Praeter inuenio apud quosdam, L. Genutium, t num plebis, tulisse ad populum, ne foen re liceret.* Paullo aliter Tacit. *Ann.* 16. *Postremo vetita versura*, nisi forte *versura* malis *vsuram* ponere. Vt lata est haec lex Genutia anno V ccccxi. C. Martio Rutilo & Q. Ser Coss.

XII. Fraudes foeneratorum lege Sempronia coercitae.

XII. Sed dici non potest, quanta quantisque fraudibus hanc legem e rint foeneratores, quorum interera quod per Genutium non licebat, calli te consequerentur. Meminit earum dum Tacitus *Ann. VI, 16.* sed breu *Postremo*, inquit, *vetita versura, mult plebiscitis obuiam itum fraudibus, qu ties repressae, miras per artes rursum bantur.* Sed qua in re constiterint foeneratorum versutiae, plenius m

ol

Liu. XXXV, 7. *Instabat enim a, quod ciuitas foenore laborabat: multis foenebribus legibus constri- itia esset, via fraudis inerat, vt in ui non tenentur iis legibus, nomina berent: ita libero foenore obruebant*

Scilicet plebiscitum illud Ge- Romae quidem, ast non in Latio licitumque adeo erat sociis & ominis, vsuras quantascumque á ɔus stipulari. Callide ergo foe- s agebant cum sociis & Latini vt paterentur pecunias suo nomi- ɔri locare. Quo fiebat, vt, nec- n vetante lege, non minus ac sceret foenebre malum, ciuesque nordacissimas pendere cogeren- .st anno denique V. C. ɔɔLX. L. Merula & Q. Minucio Thermo erceri has foeneratorum artes lataque eam in rem est lex Sem- Et initio quidem edictum, *vt liem proximorum Feralium socii ci- nanis credidissent pecunias, profite- & ex ea die pecuniae creditae, qui- or vellet, legibus, ius creditori di-* Postea vero vbi professionibus est magnitudo aeris alieni, per udem contracti, M. Sempronius, is plebis, ex auctoritate patrum rogauit; plebsque sciuit, VT

CVM SOCIIS AC NOMINE LA
PECVNIAE CREDITAE IVS
QVOD CVM CIVIBVS ROM
ESSET. Liu. *Hist. XXXV*, 7. F
est ergo lege Sempronia, vt quum
ciues tantum obligaret lex Genuti
inde etiam socii ac Latini nominis
tenerentur.

XIII. Vsura centesima demum legitima habita.

XIII. Sed his omnibus legibus
actum. Recruduit subinde foeneb
lum, siue quod pecuniae increm
non sub antiqua amplius foenoris
latione peteretur, quod lex prohi
sed sub nouo vsurae vel poenae no
siue quod debitores in contrahend
nore legis beneficio renunciarent,
rudite ostendit Ger. Nood. *de Foen
sur. II*, 4. *p*. 269. Denique eo res de
vt vsura centesima legitima habe
maiores centesimis improbarentur
quod nauticum foenus cuiusque ar
relinqueretur. *L*. 40. *D. de reb. cred
C. si cert. petatur.* Si quid supra ce
mam solutum, non repetebatur quide
lud, sed sortem tamen minuebat:
sumta vero sorte repetebantur qui
teste Paullo *Recept. Sent. II*, 15, 2. a
tamquam vsurae, sed tamquam sors
bite soluta. *L*. 26. *princ. D. de condic
deb.* (i)

(i) Vsurae enim praestantur; quasi
n

Quis primus hunc vſuris modum [XIV. Ea non inducta lege Gabinia.]
ierit, incertum videtur. Plerique
hunt *legem Gabiniam*, decepti loco
nis *Epiſt. ad Att.* V, 21. *Salaminii*
Romae verſuram facere vellent, non
; quod lex Gabinia vetabat. Quum
laminiis tunc cum Scaptio res es-
quaternas poſtulabat vſuras, non
colligere ſibi videntur ex hoc Ci-
loco, centeſimam vſuram indu-
ſe lege Gabinia. Vid. Barn. Briſſ.
Rom. III, 1. p. 46. Franc. Hotom.
.p. m. 74. Sed rationem hos fu-
m pridem oſtendit Io. Fr. Gronou.
ſ. & vnciar. vſur. II, 36. & poſt eum
ood. *de Foen. & vſuris II, 4. p. 269.*
nim hac lege Gabinia fuerat cau-
iam vt ne quis legato prouinciali
ſub vſuris daret mutuam pecuni-
ſi dediſſet, ne quis magiſtratus ex
rapha ius diceret, addita poena,
uerſus foeneratores, qui vſuram a
cialibus contra legem acciperent,
uerſus prouinciales, qui darent.

XV.

rae. *L. 40. D. de reb. cred.* Quae autem
is poenae nomine perſoluerat, non re-
ebantur iure antiquo. *L. 42. D. eod. L.*
D. de reg. iur. Vid Ger. Noodt. *de*
n. & vſur. II, 13. Petr, Faber *ad Tit. D.*
Reg. Iur. p. m. 224.

XV. Sed ex edicto Praetoris. SC. & constitutionibus.

XV. Certius ex eadem Ciceron stola colligitur, modum hunc vsu constitutum edicto Praetoris. San quum Cicero Ciliciae Procos. praee Atticum scribebat: *Interim, quum edicto tralatitio centesimas me obseru haberem, cum anatociis anniuersar ex syngrapho postulabat quaternas. ais? inquam, possum ne contra meu ctum?* Ex his verbis adparet, ronem in edicto proconsulari Ci proposito promisisse, centesimas se uaturum, neque adeo vlteriores cu vsuras adiudicaturum. Id quod Lucullus obseruauit in prouincia, Plutarcho *Vit. Lucull. p. 504.* Quum iam supra *Prooem. n. XV.* demonstratu Proconsules in edictis suis edicta P rum in plerisque esse sequutos: v millimum sane est, ex eodem fonte ram centesimam hausisse Ciceronen consulem, adeoque hunc vsurarum dum ex iure honorario esse, quod obseruauit Ger. Nood. *de Faenor. & Il. 4. p. 269.* Accessere tamen deinde SC. tum & Principum constituti quibus ille vsurarum modus confirn est. Senatusconsulti eiusmodi m fit apud Ciceron. *Epist. ad Att. V; 21.* stitutionum vero *L. 15. §. 26. D. de act. & vend. L. 20. C. de vsur.*

Sed hic vſurarum modus tantum XVI. Foenus nauticum.
us ordinarium pertinebat, non i-
ecuniam traiectitiam, quae quam-
nari erat nauis, infinitas recipiebat
Paull. *Recept. Sent. II, 16, 3.* Vn-
Guil. Budaeus *Annot ad Pandect.*
ui pecuniam traiectitiam pro itu
u non niſi duplicem centeſimam
e exiſtimat, vt recte atque erudite
Ger. Nood. *de Foen. & vſur. II, 7.*
Simul ac ſubducta eſſet nauis peri-
ſtabat illud foenus nauticum, i-
ſeruabatur, quod in aliis pecuni-
periculo erant debitoris, adeoque
i centeſima vſura exigi poterat. *L.*
naut. foen.

At Iuſtinianus nouiſſime omnia XVII. Nouum ius a Iuſtiniano inuectum.
, ita tamen, vt ſibi ſuo more pa-
ſtaret. Nam vſuras nauticas non
teſimas eſſe voluit, *L. 26. §. 1. C. de*
a in lege etiam vulgares & popula-
ras ſemiſſes ſtatuit: mercatoribus
eſſes & illuſtribus non vltra trien-
ceſſit. Aſt *Nouella CVI.* longe
res indulſit, quam conſtitutionem
ipſe aboleuit *Nouella CX.* Vt adeo
empore procul dubio *L. 26. C. de*
in foro aliquamdiu viguerit.

I. Quum vero modus computan- XVIII. Modus computandi vſuras.
as, quo vſi ſunt Romani, multum
ierno differat, neque omnibus ad

 co

eo expeditus videatur; (k) dabimu
ram, vt post Salmasium, Gronouium,
Grauinam & Ger. Nood rem om
quanta fieri potest, perspicuitate, ex
mus. Romani sortem vniuersam fo

(k) Adeo intricatus iam veteribus vi
tur ille vsuras computandi modus, v
eros suos ab ipsis incunabulis ad
ligentiam huius calculi instituerent.
Horat. *Serm. I, 6. v. 72.*

- - - - Magni
Quo pueri magnis e centurionibus
Laeuo suspensi loculos tabulamque
certo
Ibant octonis referentes idibus aera

Et *de Arte poet. v. 325.*

Romani pueri longis rationibus asse
Discant in partes centum deducere.
Dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat? poteras dixisse,
triens: eu
Rem poteris seruare tuam. Redit vncia,
quid fit?
Semis.

Vides exempla arithmetica, ex arte f
neratorum desumta, quibus iam pue
exercebant Romani, vt tricis huius calc
eos tanto maturius adsuefacerent.

pandam diuidebant in centena de-
m: de qua ſumma maxima, quam
i licebat, vſura erat centeſima in
ı, Columella *de Re ruſt. III*, 3. id
uis centenos denarios credidiſ-
:erat a debitore ſibi ſingulos de-
in ſingulos menſes ſtipulari,
ſura vocabatur *centeſima* vt & *legi*.
7. §. 4. & 10. D. de adm. tut. vel *maxi-
auisſima L. 7. §. 8. & L. 54. D. de adm.
8. D. de negot. geſt.* Quum vero
m ſint menſes: quidquid per in-
annum vſurarum præſtandum
ocabant *aſſem vſurarium*, eum-
more in duodecim vncias diſtri-
. (Vid. ſupra *Lib. II. Tit. XIV. n.* 5.)
cia erat centeſima pars ſortis, quæ
os menſes, tamquam vſura, depen-
: duodecim vero vnciæ, vel par-
eſimæ, quas ſingulis annis lucra-
oeneratores, *aſſem vſurarium* con-
ıt. Et iſte as vſurarius intelligen-
oco Plinii *Epiſt. X, 62*: quem ita
hibent editiones: *Nam & prædio-
parandorum aut nulla, aut rarisſima
ſt: nec inueniuntur, qui velint de-
ublicæ præſertim, duodenis asſibus,
priuatis mutuantur.* Certiſſimum
delendum hic τὸ *duodenis*, vt iu-
Nood. *de foen. & vſur. II, 2. p. 265.*
is reponendum, quod melius Sal-
F 5 maſ.

mas. *de modo vsur. VII. p. 269.* & Grone
centes. p. 488. As enim vsurarius, vel
ra assis maximum erat foenus, quod i
uatis exigebatur: duodeni vero asses
sortem superassent. Vnde miror v
tam lectionem tueri V. C. Christoph
Cellarium.

XIX. Quid vsurae centesimae vel asses?

XIX. Hisce ergo obseruatis, faci
cebit singula vsurarum nomina expli
Centesima vel assis vsura, omnium max
singulis mensibus e centum denariis
debat vnum, adeoque vertente anno
narios duodecim, id est, nostro loque
more *duodecim pro centenis.* Haec v
licet satis magna, tamen legitima erat,
supra obseruauimus, adeoque satis vsit
Cautio sane eiusmodi, qua ex mora p
mittebantur vsurae centesimae, occurr
L. 40. D. de reb. cred. cui legi iungi me
tur locus Sidonii Apoll. *Epist. IV. 24.*
Marmor apud Gruter. *Inscr. p. CLXXV,*

XX. Quid deunces?

XX. Proximae erant *vsurae deun*
quae tres quadrantes & duas duodecim
vnciae singulis mensibus, vndecim vnc
per annum reddebant, id est, *vndecim p*
centenis. Nec hae infrequentes erant
teribus. Meminit sane earum Persius *S*
V, v. 149.

Quid petis? vt numos, quos hic quinc
ce modesto
Nutrieras, auidos pergant sudare D
VNCES?

Que

[...]modum ergo vſuras aſſes vel cen-
[...]naximas & grauiſſimas vocabant;
[...]ces *auidas* vocat Perſius.

[...]. Sequuntur *dextantes* vel *decun-* XXI. Quid decunces, vel dextantes?
[...] tres quadrantes & duodecimam
[...]nciae in menſem; decem vncias in
[...]reddunt, id eſt, noſtro loquendi
[...]*em pro centenis.* Mentio fit vſu-
[...]usmodi in marmore apud Salmaſ.
[...]ſur. VII.

[...]. *Dodrantes* vſurae tres quadran- XXII. Quid dodrantes?
[...]e ſingulis menſibus, nouem vnci-
[...]um reddebant, id eſt, *nouem pro*
[...] Eiusmodi tamen vſurae nus-
[...]uod ſciam, meminerunt veteres.

[...]II. Excipiunt has vſurae *beſſes*, XXIII. Vſurae beſſes:
[...]gulis menſibus duas tertias partes
[...]n annum octo vncias reddebant,
[...]o pro centenis. Meminit eiusmo-
[...]rum Cicero *Epiſt. ad Att. IV, 15.* &
[...]de vſur.

[...]. *Septunces* porro dicebantur v- XXIV. Quid ſeptunces?
[...]ae ſingulis menſibus dimidiam &
[...]mam partem vnciae, vertente an-
[...]m vncias aſſis vſurarii, adeoque
[...]oquendi more *ſeptem pro centenis*
[...]nt. Exemplum exſtat in marmo-
[...]to, quod deſcribit, ſuoque more
[...]Salmaſ. *de modo vſur. p. 228.*

[...]V. Frequentiſſimae porro vſurae XXV. Quid ſemiſſes?
[...]miſſes vel *ſemiſſales*, quae ſemiun-
ciam

ciam singulis mensibus, & semissem v
vncias in annum praestabant, ea
ciuiles & *modicae* dicuntur Plinio
Nat. XIV, 4. Conueniunt sane cum h
ernis, quae *sex pro centenis* reddere d
tur. Saepius earum meminerunt
nostrae *L. 5. D. de oper. publ. L. 10. D.*
licit. L. 17. D. de vsur. L. 102. §. 3. D. de
vt & ex auctoribus Plinius *l. c.* & C
mella III, 3. Immo & vetus Inscrip
pud Gruter. *p. CCXV*, 2. VOLO.
TEM. EX VSVRIS. SEMISSIBVS
X. N. COMPARARI. AVGVST
VM. LOCI. N. AD. INSTRVM
TVM. TRICLINIORVM. DV
QVOD. EIS. ME. VIBO. TRAD
CANDELABRA. ET. LVCERNA

XXVI. Quid quincunces. XXVI. Vsurae *quincunces* tertiam
duodecimam partem vnciae in mens
quinque vncias in annum reddebant,
est, *quinque pro centenis*. Eas vsuras l
oribus adnumerat Vlpianus *L. 7. §. 10.*
de administr. tutor. Persius vero Sat.
v. 149. *modestas* adpellat. Mentio qu
que earumdem fit *L. 17. D. de vsur. & L.*
§. 3. D. de solut.

XXVII. Quid trientes. XXVII. *Trientes* minimis accenset I
Capitolin. *vit. Anton. Pii. II.* eaeque te
am partem vnciae in singulos menses, qu
tuor vncias in annum, id est, vt nos loqu
mur, *quatuor* pro *centenis* reddebant. M
min

ıuiusmodi vſurarum Cicero *Epiſt.* *IV*, *15.* vt & *L.* 7. §. *10. D. de admin.* Lamprid. *vit. Alex. Seu. XXI.*

VIII. *Quadrantes* vſurae quartam vnciae ſingulis menſibus; tres vn- annum reddebant, id eſt, *tres* pro . Exemplum earum exſtat *L. 21. n. leg.* XXVIII. Quid quadran- tes?

K. Proximæ ſunt ſextantes, quæ partem vnciae ſingulis menſibus, cias vertente anno præſtabant, id *pro centenis.* Quae denique duo- n partem vnciae ſingulis menſi- integro anno integram vnciam, num pro centenis reddebant di- r vſurae *vnciae* vel *unciariae.* Ta- *al. VI. 16.* ex quo facile etiam pa- ›dnam fuerit foenus ſemiunciari- d Liu. *VII.* 27. XXIX. Quid ſextan- tes, vn- ciariae ſemiun- ciariæ ?

. Sed caue exiſtimes, his vſuris am fuiſſe foeneratorum auaritiam. omnium. Praeterquam enim ıodum vſurarum legitimum miris us euertebant, quas accurate ſuo eſcribit Ger. Nood. *de Foen.* & *v- II.* 3. *p.* 291: non dubitabant ii, qui ıcertisque nominibus credebant, naiores centeſimis ſtipulari. Tum aſſem vſurarium multiplicabant, s ejus, exigentes aliquanto ſupra am vſurarum ſummam, e. g. binas, XXX. Vſurae bina- rum, ter- narum, quina- rum centeſi- marum,

ternas

ternas, centeſimas, ita tamen, vt num ab aſſis ratione diſcederent. Bin centeſimarum exactarum a foenerato meminit Cicero *Verrin. III. 71.* T cis vſurae, id eſt, ternæ centeſimae nal. *Sat. IX. v. 7.*

Non erat hac facie miſerabilior Crep
Pollio, qui triplicem vſuram *præſta ratus*
Circuit, & fatuos non inuenit.

Quaternas vſuras exegerunt Scapti Matinius, impudentiſſimi foenera de quibus Cicero *Epiſt. ad Attic. V.* 1. & 2. Immo eo progreſſa erat foe torum auaritia, vt ne quinas quidem ras exigere dubitarent. Qua de re H *Serm. l. 2. v. 12.*

Fufidius vappæ famam timet ac ne nis,
Diues agris, diues poſitis in foenore n
Quinas hic capiti mercedes exſecat,
Quanto perditior quisque eſt, tanto us vrget.

Atqui ſanguinolentæ plane erant h ſurae, ſiquidem, qui binas centeſ ſpoponderant, ſingulis annis viginti qu or, qui ternas, triginta ſex; qui qu nas, quadraginta octo; qui quinas, ginta pro centenis vſurae loco ſoluel Hadriani temporibus inualuerat, foeneratores creditis mille aur

ſumma eodem momento deduce-
:ntum, & cautione nihilominus in
ureos concepta; vſuras praeterea
mas in ſingulos annos ſtipularen-
ſque vertente anno in ſortem redi-
(l). Quod genus vſurarum adeo
erat, vt intra ſex annos ſors du-
:ur. Doſith. *Sent. D. Hadr III. 5. p.*
iac. *Obſeru. XXI, 9.*

I. Sufficiant hæc de mutuo, foe- XXXI.
vſuris. *Commodati* & *Depoſiti* con- Contra-
, qui & ipſi re ineuntur, ita ſunt ctꝰ com-
ati, vt in iis Romani a iure genti- modati
ommuni omnium hominum con- & depo-
ne haut receſſerint. Vnde vix ſiti.
am hic ex antiquitatibus videtur
ndum. Depoſiti contractus id ſin-
abebat apud Romanos, quod, ſi quis
circa depoſitum eſſet verſatus, is
bus duodecim tabularum duplo
Quam legem decemuiralem Iac.
fred. *ad Leg. XII. Tab. Tab. III.*
his

(l) Eſt hic *anatociſmus*, quem olim licitum fuiſſe, poſtea vero Sc. prohibitum, patet ex Cic. *Epiſt. ad Attic. V, 21.* Poſtea eumdem conſtitutionibus ſuis proſcripſerunt Imperatores. Vid. *L. 27. D. de re iudicat. L. 20. C. ex quib. cauſſ. infam. irrog.* Add. Ger. Nood. *de Foen. & Vſuris. II, 11, p. 286.*

(m)

his verbis expressit : SI QVID E
DEPOSITO DOLO MALO FAC
ESCIT, DVPLIONE LVITO. E
poena non tantum inficiando cres
vt fieri solebat in aliis, quod existi
tamen vir summus Iac. Cuiacius
titl. C. deposit. & Pithoeus *ad*
Leg. Mos. & Rom. X. 7. p. m. 771. sed
omnino dolus depositarii ex Legibu
tabularum duplo videtur vindicatus
& quidem non duplicatis, (vt Marc
terp. XII. Tab. XV. p. 70. putat) fruc
sed dupli eius rei praestatione, quan
custodiendam tradiderat. Schultin
risp. anteiust. p. 771. Ian. Vinc. Grauin
LL. XII. Tab. LI. p. 353. Furi enim
videbatur eiusmodi depositarius do
L. 13. D. depos. Postea praetor hanc
nam mitigauit, actionemque in sim
tantum dedit, praeterquam si depo
esset miserabile negatum, quo casu
rem dupli poenam retinuit. *L. 1. §. 1. D*
pos. Verba edicti haec fuere : QV
NEQVE TVMVLTVS, NEQVE IN
CENDII, NEQVE RVINAE, NE
N

(m) Actio enim a Iustiniano prodita, qu
ficiando crescit, procul dubio rec
tis aeui, & ab Imperatoribus de
inuenta est. Schulting. *Iurispr.*
iust. p. 771.

FRAGII CAVSSA DEPOSITVM IN SIMPLVM: EX EARVM AV- RERVM, QVAE SVPRA COM- IENSAE SVNT, IN IPSVM IN VM: IN HEREDEM EIVS, QVOD) MALO EIVS FACTVM ESSE TVR, QVI MORTVVS SIT. IN VM QVOD IPSIVS, IN DV- I IVDICIVM DABO. Idem ta- Praetor etiam infames esse iussit, EPOSITI SVO NOMINE. NON TRARIO IVDICIO, DAMNA- SIT. *L.1. & L.6. §. 6. de his qui not.*

XII. Contractus pignoris quid sit, ide actiones nascantur, quaenam ac praestanda diligentia, satis a Do- is explicatur. De alienatione quo- gnoris supra actum *Lib II. Tit. VIII.* Quare nihil est, quod de contracti- initis, addamus amplius. XXXII. Contractus pignoris.

TIT. XVI-XX.
DE
ERBORVM OBLI- GATIONIBVS SEV STI- PVLATIONIBVS.

SEquuntur contractus, qui verbis ieuntur, & quidem non qui-

busuis, sed solemnibus & rate conceptis. Vnde res ex quitatibus repetenda.

I. Stipulatio vnde dicta? I. Commune horum contractuu men est *stipulatio*, quae, vnde di non adeo expeditum est. Vulgo i uant a veteri *stipulum*, quod idem fi mum. Paul. *Recept. Sent. V*, 7, 1. *pri de verb. oblig.* quemadmodum & ii sis Basilicis στιπῦλον est ἰσχυρόν, firmu alii a *stipe* dictam existimant stip nem, quia circa stipem vel rem pe riam potissimum stipulari & rest consueuerint veteres. Ita enim V *Lingua Lat. IV*, 16. *p. m.* 30. *Aes quoq pem dicebant. Nam quod asses libra erant, qui acceperant maiorem nu non in arca ponebant, sed in aliqua c pabant, id est, componebant, quo mi occuparet: a stipando stipem dicere coe Stipare ab* στείβειν *fortasse Graeco vocab adparet, quod vt alias, tum institut am nunc, diis cum thesauris asses dant, dicunt, &, qui pecuniam alligat, st & restipulari.* Eodem modo Fes voce *stipem p. m.* 139. *Stipem dicebant niam signatam, quod stiparetur. Idec lari dicitur is, qui interrogatus spona pem, id est, aes.* Denique ab his or abit Isidorus *Orig. IIII*, 24. *p. m.* 93

ıtionem deducit a *ſtipula*, hanc ad- rationem: *Veteres enim, quando ſi- uid promittebant, ſtipulam tenentes bant, quam iterum iungentes, ſponſio- s agnoſcebant.* Quae Iſidori obſer- i vera eſſet, ſimul inſignem ſtipu- itum nos doceret. Sed quum nuſ- ıuius ritus fiat mentio, nec etiam i & Feſto facile concedamus, ſtipu- s olim ſolis pecuniariis promiſſio- cceſſiſſe: merito Paulli & Iuſtinia- uationem reliquis anteponimus.

ˈrat vero ſtipulatio conceptio ver- , quibus is, qui interrogabatur, n facturumue ſe, quod interroga- ,reſpondebat. *L. 5. §. 1. D. de verb. obl.* x *interrogatio* nonnumquam ſimpli- citur, Sen. *de Benef. III. 16.* Graecis τις, (a) vel *ὁμολογία ἡ ἀπὸ ἐρωτήσεως.* maſ. *de Vſur. VI, p. 127.* Ceterum pulabatur, eum *interrogare* dice- l *rogare.* Is, a quo quis ſtipulaba- *ıdere* vel *promittere dicebatur.* Plaut. *.1, v. 112 ſequ.* II. Stipulatio quid?

PS.

(a) x quo ſimul patet, cur baptiſmus voce- *συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς* ν. 1. Petr. III. 21. Interrogationes enim ptiſmales & reſponſiones baptizati vel nſorum ſtipulationum inſtar ſunt.

- - PS. Roga me viginti mina
Vt me effecturum tibi, quod p
scias.
Roga. CA. obsecro hercle PS.
promittere.

Vnde, quid sit *reus stipulandi*, qui *promittendi*, facile adparet.

III. Stipulationum formulae. III. Conceptiones illæ verborum erant aliud, quam interrogatione quas alter congrue respondebat. ti: SPONDES? SPONDEO. PRO TIS? PROMITTO. DABIS? D FACIES? FACIAM. §. 1. *Inst. de obl.* Sic eodem loco Plautus *v. 115.*

CA. Dabisne argenti mihi hod ginti minas?
PS. Dabo.

Eiusdem tamen efficaciae erat resp concepta impersonaliter, qualis est pud eundem Plaut. *Pseud. IV, 6. v. 14*

SI. Nullum periclum est, quod stipularier.
Vt occoepisti verba, viginti mi
Dabin? BA. Dabuntur.

Conf. Plaut. *Bacchid. IV, 6. 38.* Non quam & is, qui promiserat, denuo bat, &, qui rogauerat, denuo prom bat, idque vocabant *restipulari.* Sti tio vero & restipulatio *Sponsio* diceb Nota est sponsio iudicialis: *spondesne*

si meus sit? spondeo, si tuus sit. *Et* *ue spondesne quingentos, ni tuus sit?* *ni meus sit.* Vid. Car. Sigon. *de Iu-* *21. p. 466.*

d porro accurate erat obseruan- uod respondendum esset congrue. alter rogaret decem, alter quin- mitteret, vel si alter rogaret pure, n conditione promitteret, inuti- stipulatio. §. 5. *Inst. de inutil. stipul.* um est apud Plaut. *Trinum. V, 2.* *ru.* Quum enim interroganti Ly- *sponden' ergo tuam gnatam vxorem* sponderet Charmides: *Spondeo &* *i Philippum dotis*: inutilis erat sti- Et hinc quum denique inter dote quoque conuenisset, repe- stipulatio. *v. 39.* IV. Respondendum erat congrue

. Isthac lege filiam tuam sponden' mi-
hi vxorem dari?
. Spondeo.

tis tamen recta videbatur stipula- ter alteri interroganti respondis- *ui? L. 1. §. 2. D. de verb. oblig.* Nec t, Latine quis an Græce stipula- , item eademne vterque lingua vsus ne. §. 1. *Inst. de verb. obl.* Suffice- videbatur, modo per interpretes em intelligerent. *L. 1. fin. D. de verb.* V. Sufficiebat tamen responsio qualiscumque, dummodo congrua.

VI. Non vero nutus & responsio litteris scripta.

VI. Stipulatio vero fiebat verb prolatis. Hinc interrogante altero ro tantum adnuente, nulla concep debatur stipulatio. *L. 1. §. 2. D. h. t.* que etiam stipulari poterant surdi & neque promittere. §. 7 *Inst. de inutil lat.* Nec sufficiebant litteræ inter tes. §. 11. *Inst. eod.* Si tamen in instr to esset scriptum, promisisse aliquem mnia præsumebantur solemniter acta *Inst. eod.* Paull. *Rec. Sent. V*, 7. 2. R ergo Cl. Salmasius, *de Vsur. VI.* dum stimat, si quis in chirographo esset se promisisse, id perinde valuisse, ac terrogatione praecedente responsum set, idque perperam colligit ex *L. 4 D. de vsur.* In chirographo enim ill lege memorato, etiamsi stipulationis fieret mentio, intelligi tamen debet intercessisse, vt recte obseruat Ger. N *de foen. & vsur. III, 2.* Idem etiam tiendum de *L. ea quae 57. D. de donat ter vir. & vx. L. 134. D. de V. O.*

VII. Qui potuerint stipulari?

VII. Stipulari poterant omnes, qu licebat contrahere, quiue intellige negotium ac velle poterant. Ast int erat stipulatio furiosorum, §. 8. *Inst. de stipul.* vt & seruorum. §. 6. *eod.* Et iocosa tantum est Pseudoli serui stip tio apud Plaut. in *Pseud. I*, 1. *v.* 112. Stip ri tamen serui poterant ex persona d

no

, unde quacunque formula essent i, non sibi, sed dominis adquire- raeterquam si factum in stipulatio- ineretur. *pr.* §. *1.&2. Inst. de seru. sti-* nmo & seruus hereditarius, non- :et adita hereditate, vtiliter stipu- , quia hereditas iacens in plerisque e defunctae vicem sustinebat. *princ.* *l.*

Ad pupillos quod attinebat, ii aut s erant, aut pubertati propiores. : nec rogare nec promittere pote- d eorum res administrabant tuto- n vero ab ipsis tutoribus vel eo- eiussoribus aliquid esset stipulan- orum vice stipulabantur serui vel vel publici. Exemplum vide su- *I. tit. XXIV.* §. 3. Pubertati pro- talios obligabant, aut obligaban- . Priore casu recte stipulabantur ie tutoris auctoritate. Posteriore su rogati promittere non poterant, ores fierent tutores. §. *9. Inst. de* *bul.* VIII. Stipulationes pupillorum.

Qui erant in potestate, liberi vtiliter antur poterantque & promittere alios rogare; §. *6. Inst. h. t.* exce- en mutuo, cui resistebat SC. Ma- inum, de quo infra ad *Lib. IV. Tit.* :tur pluribus. Inter patrem tamen n in potestate constitutum inuti- IX. Stipulationes liberorum, qui in potestate erant.

 lis

lis erat ſtipulatio, ſiquidem hi, iure
mano veteri, pro vna perſona re
bantur.

X. Aliis ſtipulari non licebat. X. Nemo quoque poterat aliis ſti
ri, præterquam iuri ſuo ſubiectis.
Inſt. de inut. ſtip. Receptum enim a
conſultis Romanis erat hoc princip
obligationem ex contractu non niſi
trahentes adficere *L. 3. C. de inut. ſt*
Solebant tamen hoc caſu poenam ſti
ri, vt ſi alteri non eſſet ſatisfactum,
na ſolueretur. *§. 18. Inſt. h. t.* Quin &
quoque aliis ſtipulari licebat, ſi eius,
rogabat, intereſſet. Hinc recte tut
contutore ſtipulabatur, rem pupillo
nam fore. *§. 19. Inſt. h. t.*

XI. Correi ſtipulandi & promittendi. XI. Poterant & duo pluresue rei
& ſtipulandi & promittendi Stipul
quidem, ſi poſt vtriusque interroga
nem promiſſor reſponderit: *vtrique*
ſtrum dare ſpondeo. Promittendi, ſi
quæſiti, ſinguli reſponderint ſeparat
Spondeo. Exemplum eſt apud Plaut.
num V. 2. v. 39. vbi Lyſiteli iuueni inte
ganti: *iſtbac lege filiam tuam ſponden'*
vxorem dare? non ſolum Charmides ſ
reſpondet *ſpondeo*, ſed & Callicles ami
addit: *& ego ſpondeo idem hoc.* Eiusd
di vero obligationum is erat effectu
vel ſolidum ſingulis deberetur, vel p
mittentes ſinguli tenerentur in ſolid

n, vt vel alter accipiendo, alter sol- debitum omnium perimeret obli- m, & omnes liberaret. *pr.* & §. *1. Inst.* *res stipul.*

XII. Stipulatio pura & in diem & sub conditione facta.

Poterat vero omnis stipulatio & in diem, & sub conditione, & ad locum fieri. Si pure promissum, ı confestim peti poterat: sin in lies quidem statim cedebat, sed ıs, quam venisset dies, promis- ›terat exigi. Si sub conditione: e demum conditione committe- pulatio. Si locus denique inser- ılationi: tantum tempus promit- ncedendum erat, quantum suffi- lebatur ad rem eo loco praestan- *2. 4. 5. Inst. de V. O.*

XIII. Ad certum tempus stipulari nemo poterat. vbi & de stipulationibus praeposteris.

At si ita quis stipulatus esset: *De- eos annuos quoad viuam, dare spon-* ıre facta obligatio videbatur, & ıabatur: petenti tamen exceptio ›poni poterat. Ad tempus enim ıpiis iuris Romani deberi non po- *3. Inst. eod.* Inutiles porro erant sti- ıes: POST MORTEM MEAM VAM DARI SPONDES? PRI- VAM MORIAR, VEL MORIA- ARE SPONDES? (b) Nam quod

 ad

ustinianus tamen eam valere iussit *L. 11. de contr. & comm. stip.* (c)

ad priorem attinet, non ferebant iu
mani principia, vt obligatio a person
dis inciperet: (*L.11. D. de obl. & acti*
iac. *ad L.217. D. de V. S.*) posterior ve
non poterat non inutilis esse, qu
pus mortis semper incertum est. C
II, 9. 7. & 8. Aeque inutiles erant
lationes praeposterae, quibus tamen
nianus itidem perfectum robur a
modauit. §. *13. Inst. de inutil. stip.* D
si quid, aut quod non erat in reru
tura, vel in commercio, aut sub co
ne impossibili promittebatur: inu
haec videbatur stipultio. §. *1. 2. 10. In*

XIV. Stipulatio supponebat iustam caussam.

XIV. Inprimis vero respicieba
caussam. Neque enim in stipulati
sola verba valide obligabant, non
quam in dominio transferendo
sufficiebat traditio. Quemadmodum
hic iusto titulo opus erat: ita, vt s
tio valide obligaret, subesse debe
ligandi caussa, & talis caussa etiam
batur *caussa ciuilis*. *L. 49. §. 2. D. de*
Deficiente vero tali caussa, agenti o
exceptio doli mali. *L. 2. §. 3. D. de do*
Schulting. *Iurispr. anteiust. p. 464.*
adeo non valebat promissio ex turp
sa, vt & exceptio petenti opponi
L. 8. D. de condict. ob turp. vel ini. c
si accipientis solius esset turpitudo
ti daretur condictio. *L. 1. fin. L. 2. §.*

eod. Exemplum insigne Otaciliae
ensis exstat apud Valer. Max. *VIII*, 2, 2.
I. Porro & id praetermittendum XV.
videtur, stipulationi nonnumquam Stipulationibus
adpendicem accessisse mancipatio- non-
er aes & libram: quod in accepti- numquam
ibus factum constat. Pertinet huc accessit
us locus Ciceronis *de Legib. II, 20.* mancipatio.
*tiam cauent, vt cui plus legatum sit,
ine religione capere liceat, is per aes & li-
heredem testamenti soluat, propterea,
loco res est, ita soluta hereditate,
a pecunia soluta non esset.* Ad-
sunt Franc. Connan. *Comment.
iu. VII*, 3, 2. Iac. Raeuard. *ad
D. de Reg. Iur.* Ger. Nood. *de
& Transact. p. 671.*

. Ceterum stipulationes imperator XVI.
in *iudiciales, praetorias, conuentio-* Stipulationes
communes. A mero iudicis officio iudiciales.
scebatur cautio de dolo. Nam in
idicatione & actione quod metus
iudex exigere tenebatur cautionem
o. *L. 20. & 45. D. de rei vind. L. 9.
. D. de eo quod met. causs.* Talis et-
it cautio de persequendo seruo, qui
erat, restituendoue pretio. Nam
is erat legatus, qui se interim in fu-
oripuerat, officio iudicis contine-
vt interponeretur cautio, qua he-
ruum persequuturum restituturum-
que

que legatario promitteret. *L. 69. §.* *legat. 1. L. 14. §. 11. D. quod met. causs.* lationes porro iudiciales interpone etiam in iudicio familiae erciscunda *§. 10. D. famil. ercisc.*

XVII. Praetoriae. XVII. *Praetoriae* a mero praetor cio proficiscebantur, semperque in ni solebant ante litem contestatam. iac. *Obseru. XV, 10.* Tales erant c nes damni infecti, legatorum seru rum, iudicatum solui, ratam rem h cautio fructuaria, &c. de quibus Arn *ad. §. 2. Inst. de diuis. stip.* Quae stipu nes quibus formulis solitae sint co exemplo cautionis *iudicatum solui* demus. In ea actor ita rogabat fideiuss QVOD FVNDVM TVSCVLAN QVEM POSSIDET L. TITIVS, EO VINDICATVRVS SVM, C REI C. AQVILLIVS IVDEX DA EST, EAM REM RECTE DEFE AVT SI EA RES SECVNDVM HEREDEMVE MEVM IVDICA ERIT, QVOD A C. AQVILLIO VE, QVI IN EIVS LOCVM SVB TVETVR, IVDICATVM ERIT RECTE PRAESENTARI, DOL QVE MALVM ABESSE ABFV RVMQVE ESSE, ET QVAMDIV NON DEFENDATVR, AVT SI Q HVIVS REI IVDICATVM E

t

PRAESTETVR, DOLVSVE VS NON ABERIT, QVANTI EA SIT, DARI SPONDES? SPON- Cuiac. *obſ. X, 29.* Porro id ſingu- at in ſtipulationibus praetoriis, quod non temere metuenda eſſet captio, nterpretationem non ex mente pro- ntium, ſed Praetoris recipiebant. *L. ' verb. oblig. L. 9. D. de ſtipul. praetor.* (d) III. *Conuentionales* non iuſſu iudicis aetoris, ſed arbitrio contrahentium piebantur, earumque totidem paene erant, quot rerum contrahenda- 3. *Inſt. de diuiſ. ſtipul.* Obligationum firmandarum gratia inuentae fue- ipulationes: Paul. *Recept. ſent. V,* nde nulla temere de re paciſce- veteres, niſi interpoſita ſtipulatio- rant tamen omnino quaedam ne- de quibus etiam non interpoſita ſtipu- XVIII. Conuentionales. Sine ſti- pulatione dos dici poterat.

(d) Ad praetorias etiam referuntur *aedilitiae.* at autem iis locus in interrogationi- s, quae de vitiis morbisque in venden- ſeruis fieri ſolebant. Venditorem enim ntori repromittere oportebat, ſe ſi quid culti morbi vel vitii in ſeruo vendito uentum fuerit, duplum verbi gratia prae- turum. Theophil, *Paraphr. §. 2. Inſt. de uiſ. ſtipul.*

(e)

stipulatione valide paciscebantur.
si sponsa sponso, mulierue marito,
cer genero, aut debitor mulieris e
marito dotem dicere vellet: fieri i
rat, nulla praecedente interrogatio
Caius *Inst. II, 9, 3.* Quamuis enim ea ip
que dotis dictio solennibus fieret
(Cuiac. *ad L. 7. D. de pact. & L. 1. D.*
oblig. Brisson. *de Formul. VI.*) nec v
damento id in dubium vocent Cl.
sius *de mod. vsur. XVI.* & Oisel. *ad* C
inde tamen non sequitur, vt stipu
fuerit opus. Formulam dicendi
prodidisse videtur Terent. *Andr.*
46. de qua iam supra egimus *Libr*
VIII. n. 6.

XIX. Sine stipulatione promittebantur operae, dona munera a libertis

XIX. Deinde & sine stipulatio
trahebatur obligatio, si libertus p
aut donum, aut munus, aut operas
turum iurasset. Cai. *l. c.* Soleban
serui dominis manumissuris pro
certa dona, munera, (f) certasque

(e) Sed sine stipulatione dotem *dice*
rant tres tantum personæ, mulier
mulierisque debitor. Reliqui d
tur dotem vel dare vel promitte
communi iure obligabantur, a
vti debebant stipulatione. Cai. *I*
3. L. 41. D. de iur. dot.

(f) Dona & munera libertorum quid

aemii manumissionis futura. Quum
rui domino promittere valide ni-
ssent: §. 6. *Inst. de inutil. stipul.* tene-
illi post manumissionem denuo se
e iureiurando, quod si dicere nol-
: liberi quidem addicebantur. Cic.
Att. VII, 2. Simul ac vergo iurassent
nulla opus erat stipulatione.

Inprimis obseruandum, nobilissi- XX. Sponsalia contracta per stipulationem.
ipulationum conuentionalium ge-
sse *Sponsalia*, de quibus quum nihil
utionibus dixerit Iustinianus, pau-
ebimus. Fuit hoc in more priscis
ibus positum apud Latinos, vt qui
ducturus esset, ab eo qui nuptum
erat, eam in matrimonium datum
ipularetur, alterque sponderet, vn-
nsalium nomen natum est. (g) Gell.
t. IV, 4. L. 2. & L. 3. D. de spons. Huius
noris multa exstant vestigia apud
ı, qui in *Aulul. I, 4.* Megadorum
ione filiam stipulantem inducit his

ME

quodnam inter ea discrimen intercesſ-
t, docetur *L. 18 L. 194. & L. 214. D. de*
S. Adde Oisel. ad Cai. l. c,

nde non opus est, vt cum Verrio Flac-
apud Festum *p. 444.* sponsalia deriue-
s e lingua Graeca, indeque natum exi-
stime-

ME. Quid? nunc etiam mihi de
filiam? EV. Illis legib
Cum illa dote, quam tibi dixi. A
den ergo? EV. Sponde

Ex *Trinummo* Plauti iam ſupra exe vidimus n. III. Sed & *in Curculio* *V, 2.* Phaedomus ita a milite ſtipula

PH. Spondes ne, miles, mihi han
rem? M. Spondeo.

In eo tamen a reliquis ſtipulationib ferebant ſponſalia, quod & abſens per epiſtolam vel internuncium re ſpondebatur. *L. ſufficit. & L. in ſpon D. de ſponſal.* Ea quoque in ſponſalib hibebatur cautio, vt in tabulas pleru redigerentur conuentiones ſponſ Vnde Iuuenalis *Sat. XVI.*

Si tibi legitimis pactam iunctam
bellis
Non es amaturus.

Dari etiam ſolebant arrhae, & an pronubus, de quibus, aliisque huc nentibus ritibus copioſius agit Barn ſon. *de ritu nupt. p. 204. ſequ.*

XXI. *Stipulationes communes.* XXI. Denique communes ſtipu nes reſtant, quae tum a Praetore, tur

ſtimemus id vocabulum, quod ſponſ
δὰς, interpoſitis rebus diuinis, face

xigebantur, qualis erat cautio rem o saluam fore. §.4. *Inst. de diuis. stipul.*

II. Ex stipulatione nascebatur *con erti*, si certa esset stipulatio: sin in- actio *ex stipulatu. Princ. Inst. de V. O.* nsalibus quae competebat actio, *ex* dicebatur. Gell. *Noct. Att IV. 4.* Cu- *Tit. C. de Sponsal.* Ex sponsu vero dem erat, quod ex stipulatu. *L, 19. de aedilit. edicto.* XXII. Actiones ex hoc contractu natae.

TIT. XXI.
DE
IDEIVSSORIBVS.

pulatione etiam sese obliga- ant fideiussores, vnde de iis hoc tulo seorsim agitur.

I. ui se obligabant pro aliis, plura a- manos sustinebant nomina. In iu- promittentes pro aliis dicebantur *s, vades, subuades, praedes.* Reli- *iussorum, sponsorum, adpromissorum, missorum* (a) nominibus veniebant. I. Varia fideiubentium nomina.

II.

(a) Nomina hæc omnia, praeterquam *fide- iussorum*, in toto Digestorum opere non

II. Quinam vindices?

II. *Vindices* erant, qui pro eo, qui priuata auctoritate vocabatur, sese gabant. Si quis enim alteri in publi iecisset manus, atque exclamasset: BVLA IN IVS: aut eundum illi aut ferendum, vt obtorto collo ad nal raperetur, nisi datis fideiussori ab hac ignominia vindicasset. Qua Festus voce *vindex p. m. 476. Vind eo, quod vindicat, quo minus is qui pr est, ab aliquo teneatur.* (b) In legibus tabularum de his ita fuerat cautum ENSIET, QVI IN IVS VOCATVM DICIT, MITITO; ASIDVO (c) VIN ASIDVVS ESTO: PROLETARIO (

exstare voluit Tribonianus, ceu obl Salmas. *de mod. vsur. XVI.*

(b) Vindex ergo non est *procurator*, tat Boeth. *ad* Cic. *Topic. II.* nec *prae tor*, vt Boethii locum legit Cuiac *seru. V. 29.* nec confundendus cum quod plures fecere, interque hos Vinc. Grauina *de Leg. XII. Tab. p. sequ.*

(c) *Assiduus* veteribus idem est ac ples, quasi *asses* qui *dare* possit. *Topic. ad Trebat. II.* Vtitur hac eodem significatu Plautus *Amphitr. v. 13.*

VOLET, VINDEX ESTO. Gell.
ttt. XVI, 10. id est: *Si tamen sit aliquis,*
in ius vocato vel prenso fideiubeat,
itor. Ceterum locupleti vindex locu-
lo, pauperi, prolem tantum sufficien-
ublicae, qui libet vindex esto. Iac. Go-
ad XII. Tab. Tab. 1.

Si ventum in iudicium, satisdare III. Quinam vades, praedes, subvades?
debebat reus, se stato die adfutu-
ar, Sigon. *de Indic. l. 20.* Eadem
exigebatur in criminali iudicio et-
actore, vt recte obseruat. Iac. Go-
ad Leges XII. Tab. Tab. II. p. 191. Qui
tum obligabant pro reo, si iudici-
et criminale, *vades*: sin ciuile,
dicebantur, Vnde Auson. *Eydill.*

Quis subit in poenam capitali iudicio?
VAS.
Quis quum lis fuerit numaria? quis
dabitur? PRAES.

oce *vadem p. m. 471. Vadem spon-*
ignificat datum in re capitali. Sed
ui eam obseruarunt inter has vo-
erentiam: sane eam neglexerunt po-
ui in quocumque iudicio, siue ci-
ui-

Noctes diesque assiduo satis superque est,
Quo facto aut dicto adest opus, quietus
ne sies.

uili, siue capitali *vades* exigebant.
de Varroni *de Lingu. Lat. V*, 7. *p. 4*
est, *qui pro altero vadimonium pro*
(c) *Praedes* quoque postea non ii
sunt, qui in iudicio ciuili se oblig
pro aliis, sed partim publicani, p
qui in iudiciis publicis de mulcta so
da populo cauebant. Varro *l. c. p. 4*
voce praes. p. 375. Car. Sigon. *de an*
ciu. Rom II. 4. p. 293. & Brisson. *de*
sign. voce praedes. p. 450. Qui de
pro actore se obligabant, *subuades*
bantur, vt suspicatur Gothofred *l. c*
Quamquam iam Gellii ætate huius
buli vsus ac paene significatio pe
Vid. *Noct. Att. XVI, 10.*

IV. Quid fideiussores, sponsores, adpromissores, fidepromissores.

IV. Ad eos quod attinet, qui pr
uatis se extra iudicium obligabant
vltro se offerrent. iuberentque pec
credi sua fide suoque periculo, dic
tur *fideiussores*. Si darentur a debitor
quis nolebat credere, dicebantur *s*
res. Salmas. *de mod. vsur. XVI. p. 606. 70*
promissores erant, qui quod suo no
promiserant, idem pro altero quoque
mittebant. Fest. voce *adpromissor*

(d) Qui prouocabat, *vadari*, qui pro
bantur, *vadimonium promittere* dice
Sigon, *de Iudic. I. 20. p. 454.*

5. §. *satis acceptio D. de V. O. L. 64.* *matr. L. 43. D. de solut.* Iidem iam videntur *fide promissores*. Paull. *t. I, 9. 5.*

Diuersa vero illa nomina, vt recte io ad Paul. *Rec. Sent. l. 20.* obser- est, potissimum a formulis, qui- ulationes concipiebantur, sortiti) Qui enim rogatus: *FIDEIVBES?* lisset: FIDEIVBEO: dictus est *fi-* At si rogatum: FIDEPRO- IS? responsumque FIDEPRO- O, *Fide promissor is* vocatus est. e si quaesitum: SPONDES? is qui ierat SPONDEO, *sponsor* vocatus *Inst. de verb. obl.* *Adpromissores* :ocul dubio rogati sunt, an *adpro- t?* Quo verbo vtitur Cic. *pro S. IX.* V. Formulae fideiubendi.

'uere etiam in fideiussionibus iu- us certae adhibitae formulae, qua- supra *Lib. II. Tit. XVI-XX. n. 14.* Vadimonium inprimis accura- ipiebatur, adhibito iureconsulto, Cicerone demonstrat Car. Sigon. *I. 20. p. 454.* VI. Maxime in iudiciis.

VII.

---

ie nonnumquam etiam Graece conce- :. §. 7. *Inst. h. t. L. Graece 8. p. D.* 26.

VII. Quibus obligationibus accesserit fideiussio?

VII. Fideiussio accedere poterat ob tionibus omnibus, quin & praeceder ligationes, *L. 6. §. 1. D. de fideiuss.* it men, vt praecedens fideiussoris oblig tum demum vires caperet, quum & p cipalis obligatio, cuius illa accessio constituta esset. *l. 35. D. de fideiuss.* I deiussione dotis caussa id notabile, illa post nuptias stante matrimonio a to data, non obligaret, ante nuptia ta, firma validaque haberetur, ceu ex menop. *Promt. IV, 8. 9.* vt & *L. 1, C. Ti ne fidei, dot. dent.* ostendit Cuiac. *P ad tit. C. ne fidei dot. dent.* dissentient men Iac. Gothofredo *Comment. ad Theod. L. c.*

VIII. Fideiussorum obligatio.

VIII. Singuli fideiussores tenebant solidum, liberumque adeo erat credi a quo vellet solidum petere, quemad dum & in eius positum erat arbitrio bitoremne an fideiussorem eiusue her conuenire mallet. Vno tamen solue liberabantur ceteri. §. 4. 2. *Inst. h. t.* *Inst. II. 9. 2,* conf. Iac. Cuiac. *Ob XXIII. 25.*

IX. Beneficium diuisionis.

IX. Ast illum veteris iuris rigo sustulit Hadrianus, cuius ex epistol ter fideiussores aeque ac mandatore uidebatur actio, si litis contestandae t pore omnes essent soluendo. *L. 26, D.* Haec epistola deinde inserta est Ed

etuo, unde id beneficium ex edicto
oris deriuat Paul. *Rec. Sent. I. 20. 1.*
uo patet, errare Cuiacium, qui *ad tit. de SC. Tertull.* epistolam illam non
iano sed D. Pio tribuit. Quomodo
a D. Pio esse potest, quod iam edi-
perpetuo insertum fuerat? Videtur
n D. Pius illud beneficium diuisionis
epistola stabiliuisse, cuius quaedam
sunt vestigia *L. 49. §. 1. D. de fide-*

Denique & Iustinianus beneficium X. Et ordinis.
ais indulsit, *Nov. IV. 1.* de quo plura
nentantur Doctores, quae hic repe-
non vacat.

TIT. XXII.
DE
LITTERARVM OBLIGATIONIBVS.

NOn alius temere conuentionis obscurior nobis natura est, quam contractus, qui litteris ur, in quo explicando adeo flu-
ant eruditi, vt quem potissimum
aris, vix adpareat. Nos quae

ex antiquitatibus ad illustra[...] hanc materiam facere videbu[...] paucis delibabimus.

I. Obligatio litterarum alia antiqua alia nova.

I. *Olim*, inquit imperator *Prin[...] h. t. scriptura fiebat obligatio, quae n[...] bus fieri dicebatur, quae nomina hod[...] sunt in vsu.* Quum ergo ipse Imp[...] largiatur, aliam olim, quam suo [...] in vsu fuisse litterarum obligatione[...] amque factam esse nominibus doceat[...] quirendum, qualia illa fuerint no[...] quaeque inde nata sit obligatio?

II. Antiquam plerique interpretantur de expensilatione.

II. Plerumque hunc contractum D[...] res accipiunt de modo aliquo pec[...] vel credendae, vel creditam proba[...] quales erant *adnumeratio*, *expensi[...] stipulatio*, de quibus Cic. *pro Q. [...] Com.* V. quibus *chirographi exhibiti[...] tabularum obsignationem testium inter[...] nem* addit Gell. *Noct. Att. XIV*, 2. *E[...] silatio*, quae maxime huc pertinet, scripta professio datae pecuniae, A[...] Paedian. *in* Cic. *Verrinam III. p.* 1848. Fie[...] lebat per nomina, quae creditor vel [...] nerator in tabulas accepti & expens[...] scribat. Idque fiebat praesente d[...] tore, qui & ipse in tabulas suas [...] rebat, quantum deberet. Quae tab[...] prolatae in iudicio fidem faciebant c[...] ti. Cic. *pro Rosc. Com.* V. De hac exp[...]

e, nec non nominibus per scriptu- iensae argentariae, plura habet Barn. n. *de Form. Lib. VI. p. 356*, Salmas. *de vsur.* *. & XVII.* In hoc ergo contractum lit- im constitisse putant, quod nomi- ita tabulis inscriptis obligati fuerint ores non minus, ac si stipulatio vel vinculum intercessisset. Vid. Sigon. *ic. l. 5. p. 408.*

Enimuero hos rem acu haut teti- vel Caii fragmenta ostendunt, iibus *litteris fieri* dicitur *obli- aut a re in personam, aut a i in personam. A re in personam, id, quod ex emtione aut conductio- societate debes, alii reddas. A perso- ersonam, veluti si id quod mihi alter alteri personae delegem, vt reddere*. Cai. *Instit. II. 9. 12.* Quae tametsi iano corrupta sint, ita tamen vi- comparata, vt ad nomina illa atorum nihil faciant. Argentario- ibulis inscribebantur nomina debi- , qui mutuam acceperant pecuni- ic etiam ex emtione aut conductio- societate nasci dicitur litterarum tio. Ibi solus debitor, cuius no- ierat inscriptum, obligabatur: hic quaedam delegatio aut certe noua- bat. Ergo etiamnum obscurum est,

III. Quod tamen refellitur.

quaenam antiquis fuerit litterarum
gatio.

IV. Antiquae illius litterarum obligationis natura explicatur, ex Theophilo.

IV. Sequendus ergo hac in re vi
Theophilus, *Paraphr. Inst. III, 21.* qui
forsan est, qui nobis huius contracti
dolem naturamque luculentissime
plicauit. Quamuis enim alias non
per rem acu tangere soleat Theophi
quando lucem mutuare iuri antiqu
natur: in hoc tamen titulo eum tan
tius sequemur, quanto certius ex illo
loco colligimus, illum, quaecunq
litterarum obligatione adfert, ex Ca
stitutionum libris, vel certe ex alteri
teris iureconsulti scriptis hausisse. (a
Oisel. *ad* Caii *Inst. l. c. p. m. 161.* Schu
Iurispr. vet. Anteiust. p. 163. Is ergo T
philus luculentam hanc dedit verb
Iustiniani *παράφρασιν: λίτερις ἐςὶ τὸ πα
χρέος εἰς καινὸν δάνειον μεταληματιζόμε
ματι, καὶ γράμμασι τοπικοῖς. Litterarū
ligatio est veteris nominis in nouum cred
per solemnia verba & solemnes litteras t*

(a) Non ergo est, quod Theophili fid
dubium hic vocent Barn. Brisson. *de*
Lib. VI. p. 537. & Salmas. *de Vs*
Non enim ipsi Theophilo fidem hab
sed Caio aut alii Iureconsulto
quem ille manifesto exscripsit.

io. Introducta ergo litterarum obnouationis caussa, eaque contracta verbis solemnibus, partim litteris. ibus denuo Theophilus in editione i: *Nam si quum quis mihi centum deberet ex emptione aut locatione, aut aut stipulatione: (multis enim modis liquid deberi potest;) voluissem hunc ligatum esse litterarum obligatione: erat, verba haec dicere & scribere ad em litterarum obligatione obligatum volebam. Sunt autem haec verba, ebantur & scribebantur:* CENTVM OS QVOS MIHI EX CAVSSA TIONIS DEBES, EXPENSOS TVLI? (b) *deinde adscribebatur ab iam ex locatione obligatus erat:* EXPEN-

(b) Formulam hanc vt & sequentem: EXNSOS MIHI TVLISTI Latine exhi- editio Fabroti, ad Codices MSS exacta, que procul dubio genuina illa & antiqua mula est inducendi litterarum obliganem. Ast Dionysii Gothofredi editio o Latinae Graecam formulam habet: ἑκατὸν χρυσίους, οὓς ἐμοὶ ἐξ αἰτίας μισθώως χρεωστῇς, σὺ ἐκ συνθήκης καὶ ὁμολοις δώσεις τῶν οἰκείων γραμμάτων; *Cen n aureos, quos mihi ex caussa locationis es, tu mihi ex conuentione & pactione da-*

bis

PENSOS MIHI TVLIST
tum prior obligatio exstinguebatur no
ex litteris nascebatur obligatio, quae
nomen habet, quod litteris consistat.
est solemnitas, quam in litterarum
gatione veteri obseruatam esse t
Theophilus.

V.Locus Theophili illustratus

V. Ex hoc ergo quantiuis pretii
discimus, I) litterarum obligationem
ctam esse *nominibus.* Quicumque
debebat, eius nomen referebatur in t
las excepti & expensi. Id enim doce
cero pro *Q. Rosc. Comoed. V. Expensum*
lisse non dicit, cum tabulas non recitat. D
mus, II.) nomina illa non solum in
pta esse in caussa pecuniae numeratae
&, si quis ex caussa emtionis, locatio
societatis &c. deberet. Sane enim n
nis ex caussa emtionis venditionis
m

bis propriarum litterarum? ad quae
bitor respondebat: ἐκ τῆς συνθήκης δ
τῶν οἰκείων γραμμάτων. *Ex conuen*
illas debeo mearum litterarum. Sed f
patet Latina illa, quae habet editio Fa
ti, omissa esse a librariis, Latina ill
non curantibus, vel non satis intelli
tibus, eorumque loco reposita illa Gr
Vid. Schulting. *l. c. p. 163.*

init Cicero *de offic. III, 14.* Constat) ex hoc loco Theophili, III) littera-)bligationem nouationem debiti in- se. Immo forsan & delegationem unquam induxit, vt ex Caio disci- Si *nouationem*: litteris obligatio *a re* *rsonam*; sin *delegationem: a persona* *sonam* fieri dicebatur. Ita enim di- ionem Caii interpretandam putat isel. *ad* Cai. *l. c. p. m. 162.* Denique IV) ıc Theophili loco discimus, quod ırum obligatio praecedere debuerit nem stipulationem, eaque deinde enda fuerit in scripturam. Et haec a *scripturae proprietas*, cuius memi- *2. D. de obl. & action.*

VI. Effectus litterarum obligationis.

. Effectus vero is videtur fuisse, vt ali- eneretur litteris, quasi ex caussa pe- e expensae quando tamen nihil sæ- ıt numeratum, nec exceptioni etiam ıumeratae pecuniae locus relinque- Schulting. *ad* Caii *Inst. II, 9, 12. p. 163.*

VII. Scriptura alias nullam producit obligationem.

. Haec de antiquissima litterarum ob- one. Ceterum alias scriptura nul- roducebat validam obligationem, *L.* *n. D. de probat.* sed requirebantur ver- pulationi propria: quae si in scriptu- edacta fuissent, praesumtio esse vide- , praecessisse solemnem stipulatio- & tum non ex his scriptis, sed ex sti- one, vel ob chirographum ex stipu- latu

latu agebatur, cuius actionis men
L. 17. pr. D. de doli mali & met. except.
Schulting. *ad* Cai. *l. c. p. 164.*

VIII. Noua litterarum obligatio. VIII. Inualuit tamen postea, e
antiqua illa litterarum obligatio o
uerat, noua obligationis species,
& ipsa litterarum obligatio dici
videbatur. Sensim enim sub Imp
ribus fuerat receptum, contra iuris
qui regulas, vt ex chirographis qu
peti posset credita pecunia, (d) &
nasceretur condictio, cessante licet v
rum obligatione, id est, quamuis
praecessisset stipulatio. *pr. Inst. h. t.*
tum quidem reus opponere poterat
ptionem non numeratae pecuniae
multum temporis effluxisset. Et quum
quilibet reus suam exceptionem pr
debeat, *L. 1. D. de except.* hic quidem

(d) Immo & nouae potuere induci obli
nes interueniente chirogropho, ceu
L. 6. C. Theod. de denunc. vel edition re
vbi legendus Iac. Gothofredi comm
rius. Forsan & de eis conuentio
quae alias nec nomen nec caussam
bant, adeoque nullam producebant
nem, cautiones scriptae datae, vt p
ennium inde posset institui actio.
Bodini *Diss. de obligat. litt*
thesi VII. p. 14.

ıdi deuoluebatur in actorem. *L. 14.* *L. 3. C. de non num. pec.* Multum ve- d tempus in hac exceptione antea ıcipalibus constitutionibus vsque ad uennium procedebat: a Iustiniano ta coarctatum est, vt vltra biennii huiusmodi exceptio minime exten- *d. L. 14. C. eod.*

TIT. XXIIII-XXVII.
DE
NTRACTIBVS ISENSVALIBVS, EMTIO- 'ENDITIONE, LOCATIO- CONDVCTIONE, SOCIETATE, MAN- DATO.

E contractibus, qui *re*, *verbis*, *litteris* ineuntur, satis mul- ta hactenus diximus: de ui *solo consensu* citra verbo- ripturaeque proprietatem, per- ur, eo pauciora ex antiquitati- unt monenda, quo minus in his ni a simplicitate iuris gentium runt.

1, Con-

I. Contractus consensuales erant bonae fidei.

I. Contractus omnes consensuale & ex realibus depositi, commodati, pi ris, ex innominatis *do vt des*, ex contractibus negotiorum gestio & t erant contractus bonæ fidei, reliqui o stricti iuris. Inter quos quaenam f differentia, infra *Lib. IV. Tit. IV.* com dius explicabimus.

II. Emtio venditio quomodo contracta.

II. Quibus ritibus alienari consue res mancipi, & nec mancipi iure Qu um, supra *Libro II. Tit. I.* ostendi Quamuis ergo emtioni venditioni quando accederet mancipatio, aliqu in iure cessio, aliquando traditio; ip men emtio venditio perfecta vid tur, simul ac de pretio inter emt & venditorem conuenerat, quamuis tium nondum esset numeratum, imm arrhae quidem datae, quippe quæ ad inducendam obligationem, sed ad dentiorem probationem dabantur. *P Inst. h. t.* Cai. *Inst. II, 9, 14. L. 35. D. de c emt.* Dubitari enim non poterat, de pretio conuenisset, adeoque debe reliquum, si arrha data esset. Varr *Lingu. Lat. IV, 36. p. m. 28. Arrhabo sic d vt reliquum reddatur. Hoc verbum a G co ἀῤῥαβὼν, reliquum, ex eo quod deb reliquit.*

III. Actiones contra

III. Antequam contractus compl haberetur; Ante omnia de rei vende na

& indole dispiciebatur, in qua iu-la si mentitus esset venditor, du-:ius, quod intererat, tenebatur prae- Hinc *actio de emto ex modo*, quae habebat in duplum; si quis in di-ido fundo de modo, id est, spatio :batur. Paul. *Recept. Sent. II*, 17, 4. iebat, si vitia quaedam rei vendi-) dicerentur abesse. Cicero *de of-16.* si vero quis seruum pluris ven-; de eius artificio vel peculio fuis-ntitus, tenebatur, actione aestima-: emto, *L.13.§. si venditor D. de act.* eoque emtori, quanto minoris va-praestare compellebatur, nisi para-t ille ad redhibitionem. Paull. *Sent.* 17, *1.* Cic. *pro Planco XXV.*

venditorem mentientem.

IV. Quum vero solo consensu perfice-mtio venditio: statim periculum insi nondum traditae, ad emtorem :bat, adeo, vt si res interim perie-:tium tamen esset numerandum, nihil consequeretur emtor. Si seruus bona fide comparatus fuga se ierat ex veteri vitio, scilicet vt ea apud venditorem fugisset: non pretium dominus, sed & ea, quae am abstulerat, (a) reddere cogebatur.

IV. Periculum rei venditae ad emtorem pertinebat.

(a) Solebant enim serui, priusquam se in les coniicerent, aliquid conuasare.

tur. Paull. *Rec. Sent. II, 17, 11.* Conf. [Cu]iac. *Obseru. XVIII, 10.* Schulting. *ad* P[aull.] *l. c. p. 295.*

V. Vt & fructus. V. Quemadmodum vero pericu[lum] ad emtorem pertinebat, etiamsi non[dum] esset dominus: ita & ex die emtioni[s] pretium esset numeratum, & fructu[s], operae seruorum, & foetus pecorum, ancillarum partus, reliquaque em[olu]menta omnia emtoris erant. Paull. *II, .. L. 41. §. 5. D. de fideic. libert.* Conf. Cu[iac.] *obseru. XXI, 15.*

VI. Quid traditio? VI. Sequuta traditione, etiam domin[ium] transferebatur, & tunc statim soluen[dum] erat pretium, aut certe ex eo temp[ore] vsurae debebantur. Paull. *Recept. Sen[t. II,] 17, 9. L. 16. §. 1. D. de vsur.* Interea ta[men] salua erat emtori redhibitio ob latens [vi]tium intra sex, ob alias caussas intra [duos] menses vtiles. Paull. *Rec. Sent. II, 17, 5. ... §. vlt. 55. D. de aedil. edict.*

VII

Terent. *Phorm. I, 4, v. 12,*

- - - Nam absque eo esse[t]
Recte ego mihi vidissem, & seni [es]
sem vltus iracundiam
Aliquid conuasassem, atque hin[c me]
coniicerem protinus in p[edes].

Conf. Cuiac. *Paratitl. C. de furt. & [seru.] corrupt.*

l. Ad euictionem quod attinet, do- is accepto pretio auctoritatis actioni bat obnoxius; Paull. *Rec. Sent.* II, 17, 1. artem tantum accepisset pretii, eate- luntaxat auctoritatis nomine teneba- 13. §. *offerri. D. de act. emti.* Aucto- vero idem est ac actio de euictione. *L. vlt. D. de euict.* Barn. Brisson. *de Sign. voce Auctoritas p. m. 64.* Sal- *e vsur.* VIII. Sed ea euictio non sem- omittebatur: (opus enim erat stipu- e,) at quoties accedebat mancipatio, at ordinaria. Quod discimus ex *Pers.* IV, 3, *v.* 55. VII. Quid euictio?

Ac suo periculo is emat, qui eam mer-
cabitur.
Mancipio neque promittet, neque
quisquam dabit.

stea *v.* 16.

- - - *Nihil mihi opus est*
Litibus, neque tricis. Quamobrem
ego argentum numerem
foras?
Nisi mancipio accipio, quid eo mihi
opus mercimonio?

Plaut. *Curcul.* IV, 2. *v.* 8. & *sequ.* Vn- & Paull. *Rec. Sent.* II, 17, 3. *Res emta man- patione & traditione perfecta si euincatur: auctoritatis venditor duplo tenus obligatur.* Quo tamen de loco quum mirae sint Cu-

iacii, Salmasii, aliorumque doctorum rorum altercationes, videndus omn Schulting. *l. c. p. 291. sequ.*

VIII. Locationes publicae. Quinam publicani? VIII. Locationes conductiones q sint, satis a Doctoribus explicatur. N id modo hic obseruamus, locatione pud Romanos vel *publicas* fuisse, vel p *uatas*. Publicas res qui conducebant, *pu cani* dicebantur, iique plerumq; erant eq tes Romani. Cic. *pro Planc. XI.* Vnde *honestissimos viros*, & *firmamentum cete rum ordinum* vocat Idem *pro Lege Ma II. & VII.* Quin quanto in honore f rint apud Romanos, maxime post Ci ronis aetatem, vel inde patet, quod V spasiani parenti publicano posita est stat cum titulo: ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ. Su *Vespas. I.* At ab exteris hi public tanto maiori habebantur despicatui, m xime a Iudaeis, qui eos tamquam pest reipublicae & generis humani propu um abominabantur. Matth. XVIII, 17. M II, 15, ubi conf. Lightf. *Hor. Hebr. & T mud.* Luc. V, 28. Immo & ipsis Ro nis postremo adeo exosi esse coeperu vt ob istos quaestus a senatu alienaren equites, Car. Sigon. *de ant. iure ciu. Rom 4. p. 302. seq.*

IX. Publicani condu- IX. Locabantur vero publicanis p tim *vectigalia*, partim *vltro tributa*.

ia (b) censores locabant in lustrum, xerunt vectigalia.
, quinquennium, *L. 3. §. 6. D. de iure*
n Italia aeque ac prouinciis, quae,
i ex agris, pascuis & portubus publi-
dirent, dicta sunt *decumae*, *scriptura*,
ia. Publicani ergo, qui *decumas* re-
rant, *decumani*; qui *scripturas*, *pecua-*
ui *portoria*; *portores* dicti sunt. A-
in Diuinat. p. m. 1763. *Mancipes sunt*
pu-

Vectigalia quae fuerint, eleganter ex an-
quitatibus Romanis docuit Petr. Bur-
iannus *de vectigal. pop. Rom.* I. II. III.
.gri publici, hostibus erepti, omnes erant
ectigales, iique pro varia deditionis for-
iula triplices habebantur. Vel enim toti
ublici Romani populi erant, eorumque
:ditus improprie vectigalia dicebantur:
el militibus inopique plebi diuidebantur
er leges agrarias, vel gentibus in dedi-
onem acceptis colendi relinquebantur,
:robique imposito annuo ex fructibus
ascuisque vectigali. Porro & agri ve-
:igales dicti sunt ii, quos permiserant
iunicipiis, vt ex eorum reditibus muni-
ipiorum sustinerentur onera, sacra per-
gerentur, aedes communes sartae tectae-
ue seruarentur. Burmann. *l. c. p. 128. 148.*
t de his proprie loquitur titulus Dige-
orum *si ager vectigalis petatur.*

publicanorum principes, *Romani homi[ne]s qui quaestus sui caussa, si decumas redim[unt] decumani appellantur: si portum aut pa[scua] publica, portitores, aut pecuarii*, *quo[rum] ratio scriptura dicitur.* Sigon. *l. c. p. sequ.*

X. Et ultro tributa.

X. *Vltro tributa* dicta sunt sumtus o[pe]rum publicorum, quorum loca[tio] quinto quoque anno facta est a cens[ori]bus. Plutarchus ea vocat ἐργολαβίας, qu[asi] *operum redemturas*. Exempla varia ex [Li]uio colligit Sigon. *de ant. iure ciu. Rom.* [l.] *4. p. 229.*

XI. Publicani quotuplices?

XI. Porro publicani alii erant *manci[pes]*, alii *praedes*, alii *socii*. Polyb. *Hist. VI. M[an]cipem* definit Festus *p. m. 31*, *quisqu[is] populo aliquid emit, conducitue, quia [sub]la manu significat, se auctorem emtio[nis]* vel conductionis *esse.* Et Asconius Pa[d.] *l. c. p. m. 1763. Mancipes principes publi[ca]norum* esse ait, *qui quaestus sui caussa e[ro]ganda a sociis suo periculo exigant, & r[em] publicae repraesentent. Praedes* vero, te[ste] eodem Festo, dicebantur, *qui populo se [ob]ligabant, interrogatique a magistratu, [si] praedes sint? respondebant: praedes. Socii* [de]nique erant, qui in partem quaestus & [con]ducturae a mancipibus & praedibus vo[ca]bantur. Sigon. *l. c. p. 239.* Omnes ve[ro] hi publica vectigalia vel ultro t[ributa]

ad hastam *publicam conduce-* (c).

l. Haec de locationibus & condu- ibus publicis. Priuati vel praedia res, vel operas locabant: isque con- is denuo perfectus erat, simul ac de mercede inter contrahentes con- rat. De locatoris & conductoris entia Cuiac. *Obs. II, 28*; de reliquis contractus iuribus Doctores consu- sunt. Id modo iuuat addere, ple- ue priuatos in conducendis locan- e rebus suis imitatos esse conducti- publicas, adeoque conduxisse & lo- in quinquennium. *L. 13. §. vlt. L. 24. *4. D. locati.* XII. Locationes priuatae.

II. Diximus supra *n. IX. not. b* eos ue agros dictos esse vectigales, qui issi fuerint municipiis, vt ex eo- reditu onera municipiorum sustine- r, aedesque publicae sartae tectaeque ruarentur. Burmann. *de vectigal. om. p. 128. & 148.* Horum alii in per- m locabantur, quorum pensio ipsis rebat, & vectigal vocabatur: alii tum tempus. Priores proprie agri vecti- XIII. Origo emphyteuseos.

(c) Nep. *in Attico VI. Ad hastam publicam unquam accessit. Nullius rei neque praes, eque manceps factus est.*

vectigales dicebantur, & de iis agit
lus Digestorum: *si ager vectigalis pe*
Deinde vero Graecis nominibus v
coeperunt tam agri illi, tam redeunt
de vectigalia, *emphyteuseos* puta &
nis, quod sub Constantino M. pri
factum suspicatur Schilter. *Exerc. X*
sequ. Eadem vero locationis species
sim extensa ad praedia templorum,
monialia principis, vrbana, quin &
vatorum. Vnde Zeno Imperator
phyteusi ab emtione venditione ali
contractibus seiuncta, noua cont
emphyteuseos dedit originem. *L. I.*
iure emphyt.

XIV. Societates publicae.

XIV. De societate idem, quod d
catione conductione tenendum, ea
publicam esse vel *priuatorum*. Publicis a
sendae sunt societates publicanorum
conducentium vectigalia. Diuisi eni
multas societates conducebant: & de
ex ordine suo creabant *magistrum socie*
qui Romae societati ita praeerat, vt & s
quasi senatum cogendi, & ad eos c
cietatis negotiis referendi potestate
beret, curamque omnem gereret ta
rum & rationum, quae vndique a
qui societati operas dabant, Romam
tebantur. Cic. *Epist. ad Famil. XIII. 9.* Ii
magistri societatum in prouinciis h
bant *pro magistro*, quasi muneris sui

ocietatisque praefectum. Cic. *ad At-o.* Quae omnia optimorum aucto-estimoniis luculenter demonstrant gon. *de ant. iure ciu. Rom. II, 4.* Bur-*de Vectigal. Pop. Rom. IX. p. 163.*

Priuati societates inire poterant nnium bonorum, aut, vt Vlpianus *r. D. pro soc.* vocat, vniuersarum for-m, tum vnius cuiusdam negotia-Cai. *Inst. II, 9, 16.* Quoties prius factum: quaecumque in dominio im erant, cum reliquis quoque inicabantur, *L. 1. §. 1. & L. 2. D. pro* ue non propter consensum, qui d transferendum dominium non , *L. 20. C. de pact.* verum quia tra-uaedam tacita interuenisse credeba-veluti constitutum possessorium, vti re docet Ger. Noodt *Probab. II, 6. vlt.* XV. Societates priuatae cum vniuersales.

. Vnius alicuius negotiationis so-iniri pro lubitu poterat, condi-isque quibuscumque: adeo vt & aleret societas, si vnus pecuniam alter operam pro pecunia confer-Nam & tum, vt eleganter Plautus *I, 3.* XVI. Tum vnius negotiationis;

Par pari datum hostimentum est, opera pro pecunia.

L. 52. §. 2. D. pro soc.

XVII. Quidquid societatis tempore adquisitum, commune erat sociis XVII. Lucrum & da-

minum quomodo diuisum inter socios? omnibus, & diuidebatur partibus a
(d) si non aliter initio inter socios c
nerat. *L. 29. pr. D. de soc.* Recte
obseruatum est a Schultingio *p. 171.*
socios ex veterum sententia inter
quodammodo ius fraternitatis, *L. 63*
eod. arctissimamque amicitiam. Quae
teste Publico Syro *pares aut accipi*
faciat (e): aequum iis visum est,
socios omnia esse communia. A
terant tamen socii aliter conuenire
tesque communis lucri & damni su
bitrio statuere: *L. 29. D. eod.* quin
ab arbitris ex bono & aequo partes
que pro rata adsignabantur. *L. 6. &*
D. eod.

XVIII. Societas quomodo dissoluta? XVIII. Quemadmodum autem ini
cietas consensu perseuerat: ita e
dissensu dissoluebatur. Cuius rei e

(d) Per has vulgo intelligunt tales, qua
lationi respondeant; id est, partes *pro*
sed in iure semper partes *aequales* ve
quae dicuntur partes *viriles* vel *pares.*
Brisson. *de V. S. hac voce.*

(e) De hac paritate inter amicos conf.
cero *de Legib. I, 12.* Lactanr. *Diu. Inst.*
14. Hinc & *fratres* dicuntur eiusmod
cii apud Apulei. *Metamorph. X. p*
sequ.

d Petron. Arb. *Satyr. p. 26.* & A-
Metamorph. X. p. 389. occurrunt.
: morte tum naturali tum ciuili v-
:ii diſſoluebatur ſocietas. Cai. *Inſt.*
neque vnquam heres ipſo iure
ius, ne quidem in ſocietate vecti-
niſi adſcitus a reliquis eſſet. *L. 59.*
§. 8. D. pro ſoc. Cuiac. *Obſ. X, 25.*
:a egeſtate ſoluebatur ſocietas, *L.*
eod. vt &, ſi quis ſociorum bonis
L. 65. §. 1. D. h. t. Denique ſi vni-
tiationis cauſſa inita fuerat ſocie-
to negotio, ipſa quoque ſocietas
L. 63. §. vlt. L. 65. §. 10. D. eod.

De mandato iis, quae doctores in- XIX. Contractus mandati origo.
ſolent, nihil eſt, quod addamus
d vnicum, quod is, contractus
eatur antiquiſſimus. Sane enim,
enſerent veteres mandatum ex
tque amicitia proficiſci: *L. 1. §. 4.*
vel contra, non videntur initio
nine obligationem conſtituiſſe, ſic-
ex precario, L. 14. D. de precar.
d fidem plurimum colerent; ma-
ta dextra alligabant mandatae ſuſ-
ue operae fidem, quam fidei ſa-
dicabant, vti acute obſeruat Ger.
Probab. IV, 12. p. 108. Hinc Iſidor.
, 4. tradit, inde dictum eſſe man-
quod olim in commiſſo negotio
eri *manum dederit.* Et ad hunc
ritum

ritum adludere videtur Plaut. *Cap* *3, v. 82. sequ.*

Haec per dextram te dextra r
manu,
Obsecro, infidelior mihi ne fua
ego sum tibi,
Tu hoc age, mihi heres nunc es
tronus, tu pater.
Tibi commendo spes opesque mea
MANDATI satis.
Satis habes mandata, quae sunt
si refero? T. satis.

Igitur quod fides iubebat & pudor primum mandati ius fuit. Post vsu ctionem adinuenit, adeoque man in ciuile transiit negotium.

XX. Dolus in socio vel mandatario admissus infamia punitus.

XX. Denique id monendum est ones pro socio & mandati, si dolus terutro contractu concurrisse proba infamiam inussisse. Quum enim fratrum loco haberentur; (supra §. nec mandare cuiquam soleamus, ni ius fidem sequimur: merito infamia cebant veteres, eos qui tam turpiter so vel mandantem defraudassent. Cic *A. Caecina III.* Quin & negligentia i men mandati iudiciique infamiam cabatur, teste eodem *pro S. Roscio XX* Quae omnia ex edicto praetoris ess tet ex *L. 1. D. de his qui not. inf.*

TIT. XXVIII.
DE
[OB]LIGATIONIBVS [QV]AE QVASI EX CON[T]RACTV NASCVNTVR.

[H]Actenus de contractibus veris, qui consensum verum & expressum exigunt. Nonnum[quam c]onsensus non exprimitur, sed [...]nitur: & tunc obligatio nasci [...] quasi ex contractu. Quod [...] contingat modis, hoc titulo o[sten]dum est.

[Q]i absentis aut ignorantis negoti[a gere]ndum suscipit, nulloque adeo [mandat]o instructus est, negotiorum ge[stor vo]catur. Is quasi contractus origi[nem de]bere videtur relegationi, quae sae[pe] repente decernebatur, vt discedendum subito esset patribus familias, nul[la co]mmandata negotiorum suorum ad[minist]ratione, peregre proficiscendum. [Erg]o res familiaris absentibus dominis [detrim]enti quidquam caperet, amici se [eo]rum negotiis solebant ingerere, I. Quid negotiorum gestio?

ab-

absentiumque curare bona. Idq
velle videntur verba Theophili §
h. t. Idque vtilitatis caussa receptum
negotia eorum desererentur, qui s
necessaria profectione distenti, nemini
suarum administratione demandata,
profecti sunt.

II. Voluntarius procurator. II. Negotiorum gestor quoque e
luntarius procurator, qui se alieni
tiis offerebat, cuius meminit Paull.
Sent. I, 3, 3. quemque Cicero *volun*
amicum adpellat *pro Caecina V.*
ro cauere debebat, rem ratam hab
dominum. Vid. Cuiac. *Obseru.* VII,

III. Actiones ex hoc quasi contractu. III. Quemadmodum vero domi
uersus negotiorum gestorem direct
petebat actio ad reddendam admi
tionis rationem: ita negotiorum
dabatur contraria ad praestanda
demnitatem, & restituendas i
sas vtiles & necessarias, quib
men non accensebantur eae, qu
tatis, vel voluptatis caussa fuerant
L. 45. pr. L. 27. princ. D. neg. gest. N
orum vero gestor & bonam fidem
actissimam diligentiam praestare t
tur, adeo, vt nonnumquam & casu
praestandus, *L. 10. & 11. D. neg. gest.*
& vsurae restituendae, & periculu
rum nominum, quibus ipse pecunia
locauerat, subeundum, si litis tempo

non essent. Paull. *Sent. Rec.* I, 4, 3.
iris rigor etiam contra patrem sese
at, si filii emancipati gessisset ne-
L. 37. §. vlt. D. neg. gest. Reliqua,
ic pertinent, Doctores satis dili-
nculcant.
utela quoque quasi contractus est, IV. Tutela.
e nascitur actio tutelae cum *dire-*
reddendas rationes & praestanda
etiam, leui culpa data, *L. 33. pr. D.*
tut. tum *contraria* ad impensas re-
s, impetrandamque indemnita-
Vbi denuo obseruandum, infami-
fisse tutorem, si quid dolo malo
iudicaretur. Cic. *pro Caecin. III.*
ommunio ipsa non est quasi con- V. Communio.
ed status, in quo plures dominium
ndiuisum in rebus habent; & in
tum deuenitur vel per conuentio-
l sine ea, *L. 31. L. 33. D. pro soc.* ac
non tantum differt a contractu
s, quod ostendit Cuiac. *paratitl.*
soc. & *Obseru.* X, 25. verum etiam
ontractibus. At rerum commu-
ministratio, fructuum perceptio,
latio & similia obligationem qua-
ractu producebant. Schulting. *ad*
c. Sent. I, 18, 5. *p.* 258.
n sentiendum de hereditatis com-
, ex qua actio familiae herciscun- VI. Lex XII. Tab de famil.
cebatur. Eius fundamentum fuit
in XII.

milia ercifcunda. in XII. Tabulis, in quibus cautum f
NOMINA INTER HEREDES
PORTIONIBVS HEREDITARII
CTA CITA SVNTO, CETERA
FAMILIAE RERVM ERCTO NO
TO, SI VOLENT HEREDES
CTVM CITVM FACIVNTO. P
TOR AD ERCTVM CIENDVM
BITROS TRIS DATO. Ita enim
has ex Festo, Donato variisque iu
tiqui reliquiis restituit Iac. Gothof
Fragm. XII. Tab. V.

VII. Ea explicatur. VII. Lex plana ac perspicua erit,
modo, quid ERCTVM CITVM f
telligamus. Sed hic quidem in d
abeunt auctores. Salmasius *ad* So
1262. erctum idem esse putat ac
ditatem, simulque reprehendit Trib
num, qui saeculi deceptus ba
phrasin *familiam herciscere* excog
Ianus vero Vinc. Grauina *de Leg. XII*
p. 327. erctum idem esse contendit a
ctum, quod veteribus bonum signifi
Sed quemadmodum neuter coniect
suam veterum auctoritate probat: it
hi omnibus coniecturis anteponen
detur Festi auctoritas, qui in voce *er*
Erctum, inquit, *citumque fit inter co*
des, vt in libris legum Romanarum le
Erctum a coercendo *dictum, vnde erci*
dae & ercisci. Erctum ergo est quasi
c

m, id eſt, integrum, indiuiſum, vt
e iudicat Iac. Gothofred. *Not. ad XII,*
p. 207. *CIEO* vero antiquis idem fuit
'iuido. Vnde Donatus, interpretatu-
illa Virgilii *Aeneid. VIII, ad fin.*

- - citae Metium in diuerſa quadrigae
Diſtulerant.

t: *citae, id eſt, diuiſae, vt eſt in iure*
:TO NON CITO, *id eſt, pa-*
onio vel hereditate non DIVISA.
in interpretatione licet fallat Dona-
quum, vt Seruius obſeruat, CITVM,
ies idem eſt ac diuiſum, ſyllabam prio-
producat: res ipſa tamen certa eſt,
n idem eſſe ac diuiſum. Vnde *fa-*
m erctam ciere idem erit ac heredi-
i integram & indiuiſam diuidere.
illis antiquis atque obſoletis vocibus
eſt poſtea phraſis FAMILIAM ER-
:ERE, quae iam apud Ciceronem *de*
I, 56. Apulei. *Metam. VI. ſub extrem.*
ſtum *l. c.* occurrit, tantum abeſt, vt
onianus, quod Salmaſius putabat, eam
ale intellectis vocibus ERCTVM CI-
confiauerit.

II. His praemiſſis facilis erit legis nuiralis interpretatio. Vult eius prior vt nomina, id eſt, omnes obligationes iones ipſo iure inter coheredes pro onibus hereditariis ita ſint diuiſa, vt VIII. Iudicium familiae erciscundae.

non nisi pro rata alios conuenire, aut p sent ab aliis conueniri. Ex quo consequ tur, vt legatarii nec obligationum nec a num defuncti fierent participes, sed & h rum onere & harum beneficio eximer tur. Ad ceteras res hereditarias quod p nebat, adita hereditate inter ipsos c redes communionem quamdam esse v bant decemuiri, & tacitam veluti so tatem. Quum tamen nemo teneatur uitus in communione perseuerare: ne se erat, vt cuiuis coheredum licer communione ista discedere, eaque caussa prodita erat actio erciscundae fa liae, qua instituta, praetoris erat, tres a bitros dare, qui portiones facerent & subortas inter coheredes controuersias aequo bonoque componerent. Conf. I. Vinc. Grauina. *de XII. Tab. p. 326.*

IX. Quasi contractus inter heredem & legatarium.

IX. Inter heredem quoque & legat um quasi contractus esse videbatur. Qu uis enim hic illum cogere non posset a adeundam hereditatem: *L. 53. D. ad S. Trebellian.* adita tamen hereditate vi batur se heres ad exsoluenda legata i plendamque defuncti voluntatem ob gasse. *L. 5. §. 2. de Oblig. & Act.* & h legata petere poterant legatarii *action testamento.* Si legatum per damnation relictum inficiaretur heres, dupli co demnandus erat. Paull. *Rec. Sent. I, 19.*

X.

. Denique quasi contractus interce- t inter eum, qui soluisset indebitum, im, cui erat solutum. Illi ergo com- bat condictio indebiti, de qua inte- itulus in Digestis exstat. Cessabat n ea condictio in omnibus caussis, e ıs lis inficiando crescebat, veluti ex Aquilia, ex legato per damnationem, ion in transactione, aliisque pluri- in quibus si quid per errorem fue- lutum, illud repeti condicique non at. § 7. *Inst. h. t. L. 65. §. 1. D. de con- ndeb.* Nec ea condictio ei compe- , qui integram hereditatem, non de- quarta Pegasiana, restituerat. Te- t Paullus *Rec. Sent. IV, 4, 4.* vnde mi- id negare Merillium *Observ. VIII. 14.* stinianus quidem discrimen inter le- per damnationem & reliquas eorum pecies sustulit: solis tamen legatis, sacrosanctis ecclesiis ceterisque ve- ilibus locis relicta fuerant, id dedit egium, vt indebite etiam soluta re- ondicique non possent. Exstat ea iani constitutio *L. 2. C. comm. de*

X. Quasi contractus ex solutione indebiti.

TIT. XXIX.

PER QVAS PERS
NAS NOBIS OBLIGATI
ADQVIRITUR.

NIhil in hoc titulo dicitur,
non iam *Tit. IX. Libri II*
cupatum ſit, ad quem no
re referimus.

TIT. XXX.

QVIBVS MOD
TOLLITUR OBLI
GATIO.

VT multi variique contrahe
rum, ita & diſtrahendarum
ligationum non pauciores
di ſunt, quorum alii ipſo iure
rant, vt *ſolutio, acceptilatio, nou*
delegatio, confuſio, obſignatio, com
ſatio, reique debitae citra mor
debitore factam contingens *inter*
alii per exceptionem tollunt ob
tionem, veluti *pactum, ſententia*

similia. Imperator de priori-
ntum modis, iisque non omni-
git.

olutione distrahebatur obligatio, ſ debitor creditori ea, quae debue- ſolidum ſoluerat. De eo, quod circa nem iuſtum veteribus viſum eſt, re agit Barn. Briſſon. *de ſolut. & li- ib. I.* Quum vero olim in ſolutium multoque magis bonorum ceſſio fuerit: Nos hic de beneficiorum 1 origine & proprietate nonnulla us.

I. Tollitur obligatio ſolutione.

Antiquiſſimis temporibus maximus is rigor aduerſus debitores. Po- enim illi in neruum duci a credi- , quibus a Praetore addicebantur, ſi nnati iuſto tempore non ſoluiſ- ieque vindex fuiſſet, qui adpro- reditore debitum in ſe ſuſciperet. *de mod. vſurar. XI, 18.* Et tum es dicebantur *nexi* & *obaerati*, pro- ruum, quo nectebantur, ſtatum- iſerum, quem ex aere alieno ſubi- Cic. *pro Muræn.* Dicebantur etiam *ad- ion*, quod in ſeruilem inciderint ionem, vt vulgo exiſtimant, (ſane ngenuitas non erat in commercio, um abeſt, vt quis pro ære alieno iitutem rapi potuerit, vt ne ipſe

II. Obæratorum conditio antiquiſſima.

 qui-

quidem, si voluisset, venundare se
isset in seruitutem,) sed quod credit
a praetore fuerant adiudicati, ad
seruiles quascumque praestandas.
ebant ergo hi obaerati creditoribu
non erant serui, inter quae magnu
scrimen erat. § 1. *Inst. de Ingen.*
& addicti illi, soluto debito, recup
que libertate, non erant libertinae
ditionis, sed ingenui. Poterant etia
uito creditore liberari, habebant l
vtebantur praenomine, cognomine
bu, &c. Quae omnia a seruorum c
tione absunt quam longissime. Vid.
ctilian *Instit.V,10.VII,4.& Declam.C*
Conf. Cuiac. *Obs. XIII,9.*

III. Obaerati nexi & adiudicati sunt creditoribus jam sub Regibus. Id ius sustulit Seruius Tullius.

III. Id vero ius rigidum, siue e
tiquo iure Attico, quod ante Solo
teste Petro Petito *de Leg. Attic. p.412.*
ceptum fuerit, siue aliunde profectum
sub regibus seruatum legimus. Quum
ro iam tum nobiles in ingenua debito
corpora saeuire coepissent: primus S
us Tullius, quo erat populari inge
cessionis bonorum indulsit benefic
Rem paucis compertam memoriae
didit Dionys. Halic. *IV. p.215.* qui Re
inducit ita concionantem: ὅσοι δ' ἂν
ταῦτα δανείσωνται, τούτους οὐκ ἐάσω πρὸ
χρέα ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ νόμον θήσω, μ
δανείζειν ἐπὶ σώμασιν ἐλευθέροις, ἱκανὸν ἡγ

δανειςαῖς τὰς ȣ̓σίας τῶν συμβαλλόντων
Si quidam autem in posterum a foe-
ribus mutuum sumserint, eos ob aes in
n duci non sinam: caueboque lege, ne
itoribus ius sit in libera corpora, sed
'i sint debitoris facultatibus. Nec
re licet, quin steterit promissis, quum
iis temporibus exagitatus a patriciis
ra concione conqueratur, ideo se
orum adpeti insidiis, quod paupe-
bertatem contra foeneratores serua-
olumem. Dionys. Halic. *IV. p. 240.*
Enimuero non diu admodum hu- IV. Restituerunt postea decemuiri, quorum lex de obaeratis explicatur.
s illud Seruii Tullii institutum viguit.
rquam enim quod Tarquinius Su-
omnes eius leges aboleuit, ne ta
uidem in foro relictis: (Dionys. Hal.
44. sequ.) ipsi etiam decemuiri du
m illum obaeratos in neruum du-
morem veluti postliminio restitue-
Inhumanissimam legem, cuius
egitima verba seruauit Gell. *Noct.*
XX, 1. paucis illustrabimus: AERIS
FESSI REBVSQVE IVRE IVDI-
S XIII. DIES IVSTI SVNTO.
nim aequum visum est decemuiris,
res quamquam confessos & iudica-
n duro supplicio statim opprimere:
XX dies iis praefinire placuit, intra
pecuniam conquirerent, qua satis-
creditoribus. Et hi dies vocantur

iusti, id est, vt ait apud Gellium *l. c.* C-
lius, *quoddam veluti iustitium, & iur*
ter eos quasi interstitio quaedam &
satio, quibus diebus, nihil cum ei
iure possit: (a) Pergunt decemuiri: P(
DEINDE MANVS INIECTIO EST(
IVS DVCITO. In ius ergo iam rapi po
debitor, circumacti iustis triginta die
non quidem, vt de debito denuo co
sceretur, (nam iam antea res iudicata e
sed vt addiceretur creditori. Sic enim
ro Decemuiri: NI IVDICATVM
CIT, AVT QVI LOCVPLES EN
EO IN IVRE VINDICIT, SECVM
DVCITO, VINCITO AVT NER
AVT COMPEDIBVS XV PONDO
MAIORE, AVT SI VOLET MINO
VINCITO. In ius ergo raptis duae erant
bendi viae, aut iudicatum faciendum,
inueniendus vindex vel expromissor,
pecuniam pro addicto dependeret, (b) vt
Sen

(a) Iusti dies vocabantur, intra quos qu
cumque negotium erat suspendend
Hinc Festus voce *iusti dies p. 303.* et
eos dies vocat iustos, quum exerci
esset imperatus, & vexillum in a
positum staret. Conf. Macrob. *Saturn*
I, 16.

(b) Solebant enim viri nobiles plebem ne
nu

de Benef. III, 8. Nec soluto debito
to vindice, addicebatur obaeratus
ri, neruis compedibusque ab hoc
ngendus, quorum tamen onus XV
non debebat esse maius. Saepius
: morem alludunt Comici, veluti
Bacchid. V, 2. v. 87. Menaechm. I, 1.
Terent. *Phorm. II, 2. v. 20.* Exempla
exstant apud *Liu. VI, 11. 14.* & ali-
n. Pergunt Decemuiri: SI VO-
VO VIVITO, NI SVO VIVIT,
QVI

nquam hac insigni munificentia deme-
i. Quale exemplum imitari se simu-
at nebulo ille apud Ciceronem *de Orat.*
63. Quae genera ridiculi percurram
idem: sed scitis, esse notissimum ridi-
genus, quum aliud exspectamus, aliud
itur. Hic nobismet ipsis noster error ri-
mouet. Quod si admixtum est ambi-
um, fit salsius: vt apud Naeuium vi-
ur esse misericors ille, qui iudicatum
i videns, percunctatur ita:

Quanti addicis? mille nummum.

ddidisset tantummodo: ducas licet:
t illud genus ridiculi praeter exspecta-
em: sed quia addit:

Nihil addo: ducas licet.

dito ambiguo, altero genere ridiculi fuit,
mihi videtur, salsissimus.

QVI EM VINCTVM HABEBIT BRAS FARRIS ENDO DIES DA SI VOLET PLVS DATO. In ne go positum erat arbitrio, suone viue ab creditore ali mallet. Si hoc eli tum in quotidianum victum dari ei tebat libram farris, id est, non panem ti ponderis, (c) sed pultem farream, (d R

(c) Hinc non est, quod suspectam erud beant hanc libram farris. Nec adm da videtur coniectura Guil. Forn *lect. I, 6*, qui in lege decemuirali dum putat LIBRAM S. FARRIS, *libram semis farris*. Quamuis enim minimus modus cibi, quo frugaliore mae vtebantur, esset *selibra farris* telligebatur tamen tunc panis farre bra. At farris in pultem conspissati erat legitimus diarii seruilis modus, & panis farrei libra quotidie seruis da lebat. Horat. *Sat. I, 5*. Postea ca libellae duae vel tres dabantur *L. Theod. de custod. reor.*

(d) Plautum quoque hunc Romanor ctum sale comico adspersisse, non existimant, & Romonos vocasse *phagos barboros. Mostellar. III, 2. Poenul. Prolog. v. 53. sequ.* Et ita ser Marcil. *ad XII. Tab. p. 85.* Turneb.

ii tum frequentius, quam ipſo pane antur. Plin. *Hiſt. Nat. XVIII, 8.* Vaix. *II, 5.* Iuuenal. *Sat. XIV.* Denidunt Decemuiri: NI CVM EO T, LX DIES ENDO VINCVLIS NETO, INTERIBI TRINIS NVN- CONTINVIS IN COMITIVM ITATO. AERISQVE AESTI- IVDICATI PRAEDICATO. I PLVRIBVS ERVNT REI, (e) IIS NVNDINIS PARTES SE- O. SI PLVS MINVSVE SECV- T SE FRAVDE ESTO. Sexaginta es nexus erat in priuato crediditoris , intereaque ſingulis nundinis prolus in forum, proclamandumque econem, quantum pecuniae debeiis forte tam triſti ſpectaculo compro eo dependere vellet. Si nependere quisquam eſſet auſus, nec aeratus intra hos LX dies tranſegiſſet:

---

rſ. XIX, 12. Lipſ. *de Milit. Rom. V, 16.* t ibi non Romanos, ſed Carthaginienſes elligi, oſtendit Taubmannus *p. 559. 853.*

(e) ta legendum res ipſa monet. Vulgo gunt: AST SI PLVRES REI, & ita uoque legem extulit Gothofredus, ullo ſane ſenſu.

(f)

giſſet: fiebat *ſectio.* At qualis? D
poris ſectione id intelligunt Tertul
IV. Quinctilian. *Inſt. III, 6.* ipſe Ca
apud *Gell. XX, 1.* qui tamen negat ta
rum ac inhumanum ſupplicium vn
ſumtum eſſe ab obaeratis, adeoque
tantum terroris cauſſa legi acceſſiſſ
ſtimat. At de ſectione bonorum
terpretatur Robert. *Rer. iudic II, 6.*
ne vt *corpus* ſaepe notat bona & fa
tates: (*L. 25. D. de her. pet. L. 23. D. de
hered.*) ita qui bona haſtae ſubiecta
bant, *ſectores* dicebantur. Cic. *pro S
Am. LXIII,* Aſcon. Paedian *ad* Cic
Verrin. III. p. 1843. & 1815. Minus erg
roſimilis eſt prior ſententia, permiſſa
licet eſſe creditoribus corpus obaera
care. Quis enim adeo fuiſſet ſtol
vt non maiore lucro & minore inh
nitatis fama ſeruilibus obaeratorum
ris vti maluerit.

V. Poſſeſſio bonorum lege Poetelia Papiria introducta.

V. Quum vero inhumana ſemp
ſa ſit lex illa decemuiralis: haut adeo
to poſt lata eſt A. V. C. CDXXVI
POETELIA PAPIRIA, C. Poetelio
Papirio Coſſ. *ne quis, niſi qui noxam
ruiſſet, donec poenam lueret, in compe
aut in neruo teneretur; pecuniae credit
na debitoris, non corpus obnoxium eſſ
ne quis in poſterum necteretur.* Liu. *VI*
Varro *de Lingu. Lat. VI, 5. p. m. 85.* Te
A

IV. Ergo ex hoc tempore cessa-
:ratorum addictio, cessauit ductio
ium, cessauit corporis, si qua an-
rsu fuit, sectio. Id tantum per-
creditoribus, vt bona possiderent,
leinde ad hastam venderent, Et
:mum, post latam hanc legem, in
iam decemuiralium legum, emtio
m *sectio*, & emtores ad hastam *se-*
icti videntur, vt veteris legis sen-
rel saltem in vocabulo conserua-

Quum vero ne sic quidem satis con- VI. Plebs sæpe postulauit nouas tabulas.
videretur debitorum inopiae, si-
illa possessio bonorum & famam
t, & non liberabat a carcere: ideo
igitare plebs coepit aeris alieni re-
iem, quam legem Romani *Nouas*
adpellare solebant: Vid. Senec. *de*
4. Suet *Iul. XLII.* Quinctilian. *De-*
CCXXXVI. Eas vero vt nemo um-
isi perturbandae reip. cupidus pro-
it: ita optimus quisque & ocii a-
mus repudiauit. Vid. Sigon. *de*
iure ciu. Rom. I, 6. p. 96.
Denique Iulius Cæsar plenius con- VI Beneficium in solutum dationis.
m ratus debitoribus tum inopia
itis, lata lege cauit, *vt disiecta noua-*
ularum exspectatione, quae tum cre-
ebatur, debitores creditoribus satis-
per aestimationem possessionum
quanti

quanti quasque ante bellum compar deducta summa aeris alieni, si quid nomine numeratum aut perscriptum Suet. *Iul. XLII.* Cæsar *de Bello ciu.* go ex eo tempore licuit debitoribus sessiones suas, æstimatione prius creditoribus in solutum dare. Quod sensim denuo ab vsu recessisset. illud ficium denuo debitoribus restituit nianus Imperator *Nou. IV. vlt.* & *CXX.*

VIII. Vt & cessionis bonorum. VIII. Vel eadem vel alia lege Iulia ductum quoque est beneficium ce bonorum, quo is, qui sine dolo suo aeri alieno satisfacere non poterat, suis cedendo liberabatur. Sane leg liae cessionis bonorum origo adscri in *L. 1. & L. 4* (f) *C. qui bon. ced.* *Tit. C. Theod. qui bonis ex L. Iul. ceder* Conf. Alciat. *Parerg. II, 4.* Duaren. *p. 703.*

VIX. Acceptum & expensum ferre quid significet? VXI. Alter modus liberationis erat *ceptitalio*, quae a phrasi ACCEPT

(f) Ex hac *lege 4. C. qui bon. ced.* scimus, legem Iuliam de cessione bo rum, quae ad solos ciues pertinebat, Diocletiani tempora etiam ad prouin les esse porrectam. Conf. Ez. Spanh. *Rom II, vlt.*

E, qua veteres in hac ſtipulatio-
cie vtebantur, nomen inuenit.
m vero *ferre* dicebantur credito-
ıum creditum recepiſſent, quem-
ım debitores *expenſum ferre* di-
r, ſi numeratam ſibi pecuniam fa-
r. Plin. *Hiſt. Nat. II*, 7. Quemad-
ergo *expenſilatio* nota erat veteri-
l. *XIV*, 2. ita eadem forma diceba-
EPTI LATIO.

rat autem acceptilatio imaginaria X. Quid acceptilatio.
qua obligatio ſtipulatione con-
noua ſtipulatione diſtrahebatur.
lmodum ergo promiſſio non nudo
l ſtipulatione ſola valebat, ita &
ıon nudo pacto, ſed ſola ſtipula-
llebatur. Inter iuris enim regu-
t receptum, quod eodem modo
ſolui deberet, quo fuerit colli-
L. 35. & 100. D. de Reg. iur. quae re-
oprie ad acceptilationem & ex-
ɔnem pertinent. Iac. Gothofr. *de*

ebat ergo acceptilatio per *interro*- XI. Quo ritu facta?
non *mutuam* quidem, vt Mode-
L. 1. D. h. t. ait, ſed vnicam. Si
n iam antea obligatus fuerat per
ɔnem, & creditor eum liberari ob-
ille vellet: rogare verbi gratia
lebitor: DECEM, QVAE TIBI
ſI, ACCEPTA HABES VEL FA-
CIS?

CIS? vel Graece: ἔχεις λαβὼν δηνά-
σα; creditor vero respondebat: HA
VEL FACIO. §. *Inst. h. t. L. 6. L.*
§. *1. D. de acceptil.* Quo facto li
erat debitor, etiamsi pecunia non i
nisset. Quae omnia latius explica
son. *de Solut. & Liberat. Lib. II. p. 127*

XII. Stipulatio Aquiliana.

XII. Quum vero non nisi verboru
ligationes acceptilatione tolli posse
pertus demum est modus, quo & re
obligationes eiusmodi stipulatione
rentur. Nam C. Aquilius Gallus
quissimus ille vna & solertissimus
tionum artifex (Vid. Cicero *de Nat.*
III. 30. & de offic. III. 14. Orat *pro A*
cin. XXVII.) composuit stipulationem
quilianam (g) inde dictam, quae n
certissimum praebet anxiae veteru
cautionibus componendis diligenti
gumentum. In ea enim, vt recte d
uat Brisson. *libro allegato p. 163.* ne
omissum videretur, multa ex abund
sunt adiecta. Ipsam stipulationis Aqu

(g) Tales formulæ ab Aquilio repertæ
in iure nostro exstant, veluti ratio i
tuendorum postumorum nepotum, l
D. de liber. & postum. formula doli
quam *malitiarum euerriculum* vocat
de Nat. Deor. III. 30.

nulam recenset Imperator, §. 2. *Inst.* iam Brissonii exemplo notis qui- n antiquitatis enucleandae caussa il- imus: QVIDQVID TE MIHI EX VMQVE CAVSSA (h) DARE RE (i) OPORTET OPORTE- PRAESENS IN DIEMVE, AVT ONDITIONE, (k) QVARVM- ERVM MIHI TECVM ACTIO QVAEQVE VEL ADVERSVS TITIO, VEL ADVERSVS RSECVTIO EST ERITVE, (l) QVOD-

aussam dicere mavult quam *contra-* *m*, siquidem illa & obligationem omnem negotia quaecunque complectitur *L. 9.* *Cert. pet.* immo & ad vera & ad quasi cta pertinet. *L. 11. D. de verb. signif.* *D. de Obl. & act.*

ebant veteres iureconsulti ita sine con- ctione verba coniungere, veluti *vti* *ire agere*, *dare legare*. Quae quid sibi nt, docet Vlpian. *l. 53. D. de verb signif.* bligari possumus *pure*, *in diem* & *sub* *litione*. § 2 *Inst. de Verb. oblig.* O- s obligationum species coniungit A- ius, ad primam pertinet verbum *opor-* ad secundam & tertiam, *oportebit.* io in personam est, petitio in rem, equutio ad extraordinarias magistra-

 tuum

QVODVE TV MEVM HABES, NES, POSSIDES, (m) DOLOVE LO FECISTI, QVO MINVS POSSI AS, (n) QVANTI QVAEQVE RVM RERVM RES ERIT, TANT PECVNIAM DARE STIPVLAT EST AVLVS AGERIVS, (o) S SPONDIT NVMERIVS NIGIDIV obligatione omni in ſtipulationem de cta, porro fiebat acceptilatio hoc mo QVOD NVMERIVS NIGIDIVS LO AGERIO SPOPONDIT, ID BERETNE A SE ACCEPTVM, N RIVS NIGIDIVS AVLVM AGER ROGAVIT. AVLVS AGERIVS

tuum cognitiones pertinet Briſſon. *p. 164.*

(m) *Habere* generale eſt, & ius domini poſſeſſionis & meram detentionem de tat. *L. 38. D. de verb. obl. Tenere* ad ctum, *poſſidere* ad ius refertur.

(n) Dolus enim pro poſſeſſione eſt, ſem que poſſidere intelligitur, qui dolo f quo minus poſſideret. *L. 150. L. 157.* *D. de reg. iur.*

(o) Nomina Agerii & Nigidii ſolem fuiſſe in formulis, patet ex *Collat. L Moſaic. II, 6. L. tutor. 41. §. 2. D. vſur.*

RIO NIGIDIO ACCEPTVM FE-
Hac acceptilatione omnis tolleba-
obligatio, quamuis non verbis, sed vel
vel consensu vel litteris inita, etiamsi
i intercessisset praestatio.
III. Attamen acceptilatio, vtut sine pe- XIII. Qua in re locum habuerit?
ae etiam interuentu liberaret: non ta-
gratuitam semper remissionem con-
at, siquidem non donationis tan-
caussa, (*L. si in stipulatum* 17. *D. de do-*
sed & transigendi, (*L.* 2. *D. de transf-*
& dotis constituendae, (*L.* 41. §. 1. *D.*
. dot.) & voluntatis defuncti adim-
li gratia, (*L.* 4. §. 1. *D. de lib. Legat.*)
aliud nobis detur vel fiat; (*L.* 9. *D. de*
r. verb.) acceptilatio interponebatur.
V. *Nouatio* quoque tollebat obliga- XIV. Nouatio.
m veterem. Ea vero, auctore Vl-
L. 1. *D. de nouat. est prioris debiti in*
vel naturalem vel ciuilem obligatio-
ransfusio atque translatio. Fiebat &
per stipulationem, siquidem nudo
, quod ex vna caussa debetur, in a-
conuerti non poterat. Qua de re
accurate Brisson. *de Solut. II. p.* 160.

Sed & consensuales contractus XV. Contrarius dissensus.
rio dissensu solui, re adhuc integra,
euisse, constat; nec minus *delega-*
,rei interitum, confusionem & exem-
a commercio liberationem induxis-

ſe notum eſt. Sed de his omnibus prolixe iureconſulti, maxime Briſſo *p. 172. ſequ.*

XVI Obſignatio. XVI. Parum nota vulgo eſt *obſig* qua ipſa quoque tollebatur obligatio enim debitor creditori offerret pecu hic vero eamdem accipere recuſaret terat illa obſignata deponi, & tum rabatur debitor, etiamſi pecunia de deinde caſu interiiſſet. Barn. Briſſo *Solut. ll. p. 179. ſequ.* Deponebantur ſignatae res aliquando apud acta vel um, interdum in καμηλιαρχίῳ, vel ali blico loco, quandoque etiam apud vi aliquem bonum, iudicis arbitratu plurimum autem apud ædem ſacram. *ad Attic. Epiſt. V, vlt.* (p) Ipſæ pecu deponendae conſignabantur in ſaccul gnis non quidem publicis ſed priuatis patet ex *L. 11. §. 3. D. locati conducti.* *§. 36. D. depoſ.* Plura dabit Briſſon. *l. c.*

(p) Conf. ſupra Libr. II. Tit. I. n. II vbi de *rebus ſacro commendatis* dixi & adde Barn. Briſſon. *de Solut* *p. 180.*

LIB. IV. TIT. I.
DE
[OB]LIGATIONIBVS
[Q]VAE EX DELICTO
NASCVNTVR.

[H]Actenus de obligationibus, quæ ex contractu deſcendunt, iam de iis, quae ex delicto profi[cisc]ur. Delicta vero quum vel [priuat]a ſint, vel publica: de illis, non [...] hoc & ſequentibus titulis agi- Priuata dicebantur delicta, quae [i]n familiarem & priuatam per[tineba]nt, & de quibus actio non cui[uis e p]opulo, ſed ei duntaxat, cui da[mnum] datum iniuriaue facta fuerat, [compe]tebat. Talia erant *furtum, ra[pina, i]niuria damnum iniuria datum.* [P]rimo titulo non niſi de furto [...] de reliquis delictis in ſequen[tibus ti]tulis diſſeritur.

[Fu]rtum a *furuo*, id eſt, nigro; an a *fe[rendo f]rtum* adpellatum ſit hoc delictum, parum refert. Prius Labeoni apud [...]n *L. 1. D. de furt.* Varroni *Rer. diuin.* [Se]ruio *ad* Virg. *Aeneid. II. & IX* vt & I. Vnde fu[r]tum dictum?

Nonio *I, 250. p. 511*; posterius Gellio *N. Att. I, 18.* placuit. Sane quum & Gr olim fures a *ferendo* vocarint φῶρας: dubitet, quin & hoc vocabulum, aliis origine Graecum Latin ciuitate donatum sit? Est vero vocabulum ex eorum numero, quae in deteriorem significationem dete Nam & *seruos* olim dictos esse *fures*, d mus e Nonio *IV, 204. p. 660.* Et notu versus Virgilii: *Ecl. III. v. 16.*

Quid domini faciant, audent cum fures?

Furari enim tam proprium erat seruor vt furtum *seruile probrum* vocet T *Hist. I, 48.* *seruile vitium* Saluian. *de gub Dei IV.*

II. Furtum quotuplex? II Furta veteres Romani in *noctu* & *diurna* & haec iterum in *manifesta*, *manifesta*, *concepta* & *oblata* (a) diu bant: quae diuisiones e XII. Tabulis fl

(a) Quum dicebant furtum *manifestum nec manifestum*, ipsum intelligebatur lictum: quum vero furtum *concept oblatum*, *prohibitum*, *non exhibitum* cebant: furtum non delictum, sed furtinam notabat. Et sane etiam o mi auctores *furtum* vocant rem furtiu

ulosissima erant furta nocturna, (b) de
is in legibus XII. Tabularum caue-
lecemuiri: SI NOX FVRTVM
[I T, SIM ALIQVIS OCCISIT, IV-
]AESVS ESTO. Macrob. *Saturn. I, 4.*
a, si tollas ἀρχαϊσμοὺς, clara & perspi-
int. *Nox* dicitur pro noctu, vt ob-
it Gell. *VIII, 1.* Taubm. *ad* Plaut. *p.*
SIM idem est ac *si im*, id est, si eum,
pse docet Macrob. *l. c.* Vnde sensus
simus: *Si quis furem nocturnum occide-*
m iure occidisse videri (c). Licebat ergo
I. Tabulas furem nocturnum occide-
ocumque modo, nec opus erat, vt
elo deprehenderetur, aut vt occisu-
cum clamore testaretur, id enim in
diurno

Furem nocturnum olim occidere licuit.

---

en. de *Benef. II, 2. Furtum non recipit.* Ouid.
Fast. I, v. 560. de bubus furtiuis:

Mugitum rauco furta dedere sono.

Fures nocturni Graecis ἡμερόκοιτοι; Plau-
o *Trinum. IV, 2. dormitatores* dicuntur,
quod interdiu dormiunt, noctu vagantur.
Esse hanc legem ex iure Attico in XII.
Tabulas translatam, patet ex Demosth.
Orat. pro Timocrate, vbi haec Solonis
ex citatur εἴ τις νύκτωρ ὁτιοῦν κλέπτοι, τοῦ-
τον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι καὶ τρῶσαι διώ-
κοντα, *si quis noctu furtum faxit, is im-*
pune occiditor & vulnerator.

diurno tantum furto exi... ...ır. Ci *pro Milon. III* Seneca *Controu. X, 6. p.* Vlpian. *apud*, Auct. *Collat. Leg Mos. & R. VII 3. p. 759.* Vnde manifestum Tr... niani emblema est quando *L. 4. D. ad Aquil.* dicitur, ita demum fas fuisse fu... nocturnum occidere, *si occidens id clamore esset testificatus.*

III. Leges recentiores de furto nocturno.

III. Quamuis vero ea lex ipsi iuri d... no Exod. XXII, 3. per omnia sit conse... nea: semper tamen paullo durior ... est prudentioribus. Quo factum ... vt ea lex paullatim ab vsu receder... iique, qui furem nocturnum occidisse... ex lege Aquilia conuenirentur, im... & nonnunquam ex lege Cornelia de si... riis, si recte se habent Vlpiani verba ap... Auctorem *Collat. Leg. Mosaic. & Rom. VII. Si furem nocturnum, quem lex XII. Tabu... rum omnimodo permittit occidere, aut diu... num, quem eadem lex permittit, sed ita d... mum, si se telo defendat, videamus, an le... Aquilia teneatur. Et Pomponius dubita... num haec lex nunc sit in vsu. Et si quis n... ctu furem occiderit, non dubitamus, quin ... ge Aquilia teneatur* (d) *Sin autem, qu... posset adprehendere, maluit occidere, ma...*

(d) Eodem referenda *L. 9. D de L. Corn. ... sicar. & venef.* vbi conf. Ger. Noodt. *Pr... bab. I, 9.*

iniuria fecisse videatur: ergo etiam 'ornelia (e) tenebitur. Ex quo loco ıus, sensim hanc legem non modo euisse, verum etiam actionem datam sus occidentem furem nocturnum.

Postremo ex constitutionibus inua- vt distingueretur inter furta, quae & quae in ciuitatibus facta essent. alebat Lex XII. Tabularum, adeo- urem nocturnum ibi quoquo modo occidere: *L. 1. C. quando liceat vni- sine iudice se vind.* at in vrbibus, vbi s vicini clamore excitantur, id cebat, adeoque eiusmodi caedem ulia vindicabat. Conf. Cuiac. *Obs.* ſ. — IV. Leges nouissimae de eodem.

Ad fures diurnos quod attinet, ii e vel *manifestum*, vel *nec manife-* urtum commiserant. Fur mani-fe- — V. Furtum manifestum quid.

At negat Paullus *Rec. Sent. V, 23, 9.* lo- m hic habere legem Corneliam. Et ofecto ea non iniuriam, sed dolum re- irit. *L. 7 D. ad L. Corn. de sicar.* vnde n *Cornelia* sed *Aquilia* scribere debuis- Vlpianum, argumentis haut leuibus ntendit Ger. Noodt. *Probab. I, 9.* & *ad g. Aquil. V p. 182.* Conf. io. van der Wa- *obseru I, 8.* Schulting ad *Collat. Leg. osaic. & Rom. p. 760.*

nifestus, quem Graeci ἐπ' αὐτοφώρῳ pellitabant, erat, qui vel in ipso furto prehensus fuerat, vel eo certe loco, furtum fuerat factum. Immo vlterius tum manifestum Iureconsultis videb extendendum, quamdiu fur eam rem nens fuerit visus, vel deprehensus, siu publico, siue in priuato, vel a domino ab alio, antequam eo peruenisset, quo ferre vel deponere destinauerat. *L. 3. D. de furt.* Et ita manifestum furem iam describit Virgil. *Eclog. III.*

Non ego te vidi, Damonis, pessime prum
Excipere insidiis, multum latrante cisca?
Et cum clamarem, quo nunc se pr pit ille?

Ergo non sola sufficiebat visio, sed opor bat eum, qui viderat, id ipsum præ se tu se, & indicasse: quod fiebat clamore accursu, *L. 7. §. 2. D. de furt.*

VI. Fures manifesti ingenui quomodo puniti ex Lege XII. Tab.

VI. Fures ergo manifesti vel sine telo cum telo fuerant deprehensi. Si sine telo, stinguebant decemuiri, ingenuusne es an seruus: & si ingenuus, pubesne an im bes? De ingenuis, qui ad pubertatem per nerant, ita statuerant: SI LVCI FV TVM FAXIT, SIM ALIQVIS EN IPSO CAPSIT, VERBERATOR, IL

Q

CVI FVRTVM FACTVM ESCIT, ITOR. Gell. *XI. vlt.* Virgis ergo iusmodi fures noxae dabantur ei, res ſurripuerant, illique ad ſeruilia bantur miniſteria. Vnde ob hanc tis iacturam Theophilo *Tit. de perp. p. act.* dicuntur ſubiiſſe *τιμωρίαν κεῃν, poenam capitalem.*

. Cum ſeruis multo ſeuerius egere uiri. De iis enim lex prodita erat odecim tabulis in hanc ſententi- ERVVS VIRGIS CAESVS DE SA- EIICITOR. *Gell. l. c.* Furaciſſi- genus mortalium erant ſerui, qui irtute ſcapularum, facile omnes ex- nt loculos, nullaque pœna minus, verberibus poterant ab hoc delicto ari. (f) Hinc extremum ſupplici- tuos manebat, ſi in furto fuiſſent henſi, deiectio ſcilicet de rupe Tar- quod ſupplicium ſemper praecede- ſtigatio. Qua de re videndus Iuſt. u. *de Capitol. IV. p. 44. ſequ.* VII. Quomodo ſerui

VIII.

Libanius ſeruus apud Plaut. *Aſinar. II, .v. 55.*

Quin ſi tergo res ſoluenda eſt, rapere cupio publicum.
Pernegabo, atque obdurabo, periurabo denique.

(g)

VIII. Quomodo impuberes? VIII. Impuberes denique in furt prehensos Decemuiri verberari iu praetoris arbitrio, noxiamque ab iis ciri. Gell. *XI. vlt.*

IX. Quomodo qui cum telo deprehensi? IX. Sed quid, si cum telo fur fu deprehensus? Tum Decemuiri ita c rant: SI SE TELO DEFENSINT, Q RITATO, ENDOQVE PLORAT POST DEINDE, SI CAESI ESCI SINE FRAVDE ESTO. Cic. *pro Mil.* Gothof. *ad* Leg. *XII. Tab. Tab. II. p* *Teli* adpellatione, vt ait Caius *L. 54. §.* *de furt.* & ferrum & fustis, & lapis, & nique omne, quod nocendi caussa ha tur, significatur. Quod si ergo eiusm instructus armis deprehendebatur f occidi impune poterat, ea tamen le vt qui eum interemturus erat, *quirita* prius, *endoque ploraret*, id est, vt sole nem illam ingeminaret formulam: QV RITES VOSTRAM FIDEM, vel PO RO QVIRITES, eoque clamore furem se deprehensum esse testificaretur. Vi de ea formula Brisson. *de Form. VIII. p. 7* Raeuard. *ad Leg. XII. Tab. III.*

X. Quae his in legibus mutarit Praetor. X. Sed ex quo lex Porcia verberari c uem Romanum & vinciri; lex Paetil Papiria vero eumdem addici vetuerat: o mnia illa mitigauit Praetor, quippe qui i edicto suo quadrupli poena furtum mani festum vindicauit. *L. 34. D. de furt.* Id ta me

quadruplum mere poenale erat, ita
ta quadruplum adhuc res ipsa resti-
a esset: Paull. *Rec. Sent. II, 31, 13.* ad
recuperandam domino tum rei vin-
,tum condictio rei furtiuae compe-
quarum illa aduersus quemcumque
orem; *L. 23. D. de rei vind.* haec
us furem eiusue heredes dabatur.
s. L. 7. §. 2. L. 8. L. 9. L. 13. D. de
ei. furt.

Fur nec manifestus est, qui, licet
ndo non deprehensus, furtum ta-
ecisse se negare non potest. Paull.
Sent. II, 31. 2. De eo ita leges XII.
rum: SI ADORAT FVRTO,
NEC MANIFESTVM ESCIT,
IONE DECIDITO. Gothofred,
l. Tab. Tab. II. sola vox *adorat* cru-
c figit criticis: (g) sed rem expedit
voce *adorare p. 245. Adorare apud*
s significabat agere. Vnde & legati
s dicuntur, quia mandata populi a-
Sensus ergo legis est: si agatur fur-
ti

XI. De furto nec manifesto lex XII. Tab.

Nihil agit Marcil. ad *Tab. XII. p. 203.*
m. dum legendum monet *adulat* vel
olat, quod veteribus idem fuisse ac *fallit*,
Glossis docet. Non solent Decemui-
ita loqui, neque sermonis adfectare ele-
ntiam.

(h)

ti nec manifesti, furem duplo damn[...]ri. Gell. *Noct. Att. XI, 18.* Et hic [...]dem nihil mutauit praetor, qui & ipse [...]tum nec manifestum duplo vindic[...] praetereaque rei furtinae vel condi[...]nem vel vindicationem concessit.

XII. An haec lex ex iure Attico?

XII. Hanc furti nec manifesti poe[...] Decemuiros ex iure Attico desumsis[...]stendit Sam. Petit. *ad Leg. Att. VII. 5.* [...] Solon non profecto furtis nec manif[...] verum leuioribus dupli poenam statu[...] Decemuiri vero poenam, quam leu[...] furto proposuerat Solon, ad furtum nec [...]nifestum transtulerunt: dubium, an [...] prudenter. Cur enim lenius punien[...] sit fur nec manifestus, quam manife[...] ego quidem non intelligo, nisi forte [...]liquam veniam mereri dixeris, quod in[...]niosius ille, quam hic, furari didicer[...]

XIII. Lex XII. Tabulatum de furto concepto.

XIII. Pergimus ad *furtum concept[...]* cuius indoles nec Iustiniani aeuo amp[...] nota fuit, & hodienum in tanta litt[...]rum luce satis obscura est, fatente V. C[...] Petro Burmanno ad Petron. *Satyr. XC[...]* Legem XII. Tabularum ex Gell. *Noct. Att. [...] 18.* ita restituit Gothofredus: SI FVRTV[...] LANCE LICIOQVE CONCEPTVM ESC[...] ATQVE VTI MANIFESTVM VINDI[...]TOR. Sed quid *lanx* sit, quid *licium*, [...] huc sub iudice lis est.

XI[...]

V. *Licium* Alexandro ab Alex. *Gen.* VI, 10. & Marcilio *Interp. XII. Tab.* 210. 212. eſt tela, cui rem furtiuam int fures, vbi aedes introiiſſent; vero eos putat oppoſuiſſe oculis, gnoſcerentur. Nugae! Franc. Baldui- *mment. ad §. 4. Inſt. h. t.* furta per lan- licium concepta ea fuiſſe videntur, *eligionis obtentu impoſtores quidam, am ſacrificuli licio ſuccincti, & lancem igendas ſtipes circumferentes commi- ſacrilegiis proxima.* Sed aliud pro- ſt *concipere furtum*, aliud *committe-* c quisquam veterum eiusmodi im- um meminit. Fr. Hotomani conie- quam in *Comment. ad d. §. 4. Inſt.* ofert, ſomnio paene ſimilis videtur. enim furtum per lancem & conceptum dici putat, *quod per ſi- nem religionis amicti licio ſacerdo- rehendere ſint ſoliti, quum panem ae- ipide conditum vorare iuſſiſſent.* E- ro, quid quaeſo aetites & panis ad n? Proxime rem acu tangit Alcia- *rerg. I, 8.* & qui eumdem ſequitur us. *Subceſ. I, 2.* Hi enim exiſti- lictores iubente magiſtratu licio ctos, ad oſtendendam auctoritatem um, cuius licium fuerit inſigne, lio comite, indicium in lance fi- e praeferente, furtum quaeſitum

XIV. Variae legis interpretationes.

in

in domos intrare consueuisse. Qu inuentum furtum *per lancem & liciu ceptum* dici solitum putant. Sed nec hi omnia viderint: res erit pau tius repetenda.

XV. Quid concipere furtum?

XV. Supponimus ergo, quod obseruat Iustinianus §. 4. *Inst. h. t. ptum furtum* dictum esse Romanis, apud aliquem testibus præsentibus fi res quæsita & inuenta esset. Ita & *Inst. II, 10. 3.* & Paull. *Rec. Sent. II, 31.* lud definiunt. Vnde statim cadunt ab Alexandro, Marcilii & Fr. Balduin iecturæ, quippe quibus furtum con re idem est, ac furtum committere.

XVI. Conceptio furti facta est ritibus quibusdam, mature abrogatis.

XVI. Deinde & id certum esse inquisitionem illam rei furtiuæ adh quibusdam ritibus fuisse factam, qu men Romæ satis mature exoleuerint. (denuo agnoscit Iustinianus: *Sed hae nes, scilicet concepti, & oblati, & furt hibiti, nec non furti non exhibiti in des dinem abierunt. Quum enim requisiti furtiuæ hodie* secundum veterem obs tionem *non fiat: merito ex consequenti iam præfatae actiones ab vsu commun cesserunt.* Ergo *lanx* & *licium* perti ad *veterem* illam *observationem*, qua ti olim requisitionem factam ait Imp tor. Quumque iste ritus tam cito nuerit, vt Gellii ætate, ceu ex eius

XVI, 10. patet, vix voces intelligeren-
oportet illi aliquid inhaesisse, quod
num Romanis moribus visum est.

VII. Praeterea & id quoque mihi fa- conceslum iri puto, quum pleraeque XII. Tabularum e iure Attico mana- hanc quoque furti concepti actio- vna cum ritu concipiendi res furti- thenis Romam migrare potuisse. Ne- liunde ergo ea omnia, quam e riti- tticis, illustrari poterunt rectius. XVII. Ritus illi e iure Attico erant.

VIII. Quo vero ritu Athenis requisi- nt res furtiuae, luculenter docuit cus Scholiastes Aristophanis. In hu- im *Nubibus* Socrates ita adloquitur iadem: *v.498.* XVIII. Ritus apud Athenienses in concipiendo furto adhibiti.

ἴθι νῦν κατάθου θοἰμάτιον.
Abi, depone tunicam.

ondet hic:

- - - ἠδίκηκά τι;
- - - *An deliqui quidquam?*

egerit Socrates:

οὔκ, ἀλλὰ γυμνοὺς εἰσιέναι νομίζεται.
Minime sed nudos nos incedere fas est.

Strepsiades:

ἀλλ' οὐχὶ φωράσων ἔγωγ' εἰσέρχομαι.
Atqui non furtum conceptum eo.

aec ergo verba Scholiastes *p. m. 88.* *Froben:* ἔθος ἦν, τοὺς εἰσιόντας εἰς οἰκίαν

τινὸς ἐπὶ τὸ ἐρευνῆσαι, γυμνοὺς εἰσιέναι, τι ὑπὸ τὰ ἱμάτια κρύψαντες λάθωσιν, μὴ ὑπὸ ἔχθρας λάθωσιν ὑποβάλοντες τε… μενου, καὶ ζημίας αἴτιοι τούτῳ γίνωνται. οἱ γοῦν… λοντες εἰσιέναι, ἵνα ἐπιθεάσωνται χρήματα δημοσίου, ἐπὶ τὴν ἔρευναν, γυμνοὶ εἰσῄεσαν, … τι ἀποκρύψωνται. *Moris erat, vt qui rei… tiuas quaesitum irent, nudi aedes ing… rentur, ne id forte, quod quaerere se si… bant, sub tunica occultatum inferrent, … noque falsum crimen calumniose obiecta… Hanc ob caussam ingressuri aedes etiam requirendas res publicas nudi ingredie… tur, ne quid occultaretur.* Paullo ple… eumdem ritum describit Plato *de Legib.* *p. 691.* (h) Φωρᾶν δὲ ἂν ἐθέλει τις τι παρ'… οὖν, γυμνὸς, ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος, π… σας τοὺς νομίμους θεοὺς, ἦ μὴν ἐλπίζων εὑρ… οὕτω φωρᾶν. Ὁ δὲ παρεχέτω τὴν οἰκίαν… τε σεσημασμένα καὶ τὰ ἀσήμαντα φ… *Furtum requisiturus alicubi, nudus, & … incinctus, cetera discinctus, Deosque le… custodes adiurans, se inueniendi spe id … re, ita demum requirito. Dominus … tum exhibeto domum, & in omnibus siu… sign…*

(h) Quamuis enim fictae sint Platonis le… in plerisque tamen, quantum potuit … Atticum, eum ob oculos habuisse, iam … obseruatum est.

is, siue minus obsignatis locis liberam inquirendi potestatem facito. Ex his colligas, Athenis furta concipere ieuisse nudos, nullaque veste nisi χι- ω, vel *licio* ad membra verenda te- a, succinctos.

X. Hunc ritum ergo vna cum iure Atti- mam migrasse, certissimum est, nec are nos patitur Festus, qui sub voce *p. 304. Lance & licio dicebatur apud ios, quia qui furtum ibat quaerere in aliena, licio cinctus intrabat, lancem- nte oculos tenebat, propter matrum fa- aut virginum praesentiam.* Sane ex esti loco patet, etiam Romae nudos isse, qui res furtiuas requirerent, ali- 1 fuisset, quod matres familias vir- 1e praesentes reuererentur. Docet 1e idem Festi locus, licio illos incin- iisse, quemadmodum & χιτωνίσκον more Attico concesserat. Denique oque inde discimus, cui vsui lanx fu- 1 hoc negotio. Quum enim nudis endum esset requirentibus: sane pu- iadebat, ne faciem conspiciendam t, agnosciique se paterentur a femi- Hinc lancem, id est laruam (i) lan- cis XIX. Idem ritus a Romanis receptus.

(i) Lanx dicitur a Graeco λαγὼν cauitas, ideoque hoc vocabulo descripsisse viden- tur

cis instar concauam, vultui aptaban[t]
que haec est antiqua illa obseruatio, q[uam]
in concipiendo furto adhiberi volue[runt]
veteres Romani.

XX. Sublatus tamen postea lege Aebutia,

XX. Sustulisse vero illum ritum [vide]tur lex *Aebutia.* Ita enim Gell. *XV[I]*
Sed enim quum Proletarii & assidui, & [sana]tes, & vades, & subuades, & viginti qu[inque]
asses, & taliones, FVRTORVMQ[VE]
QAESTIO CVM LANCE ET L[ICIO]
euanuerit, omnisque illa XII. Tabularu[m an]tiquitas, nisi in legis actionibus centum[vira]lium caussarum, lege Aebutia lata, *co[nsopi]ta sit: studium scientiamque ego prae[stare] debeo iuris & legum, vocumque earum, [qui]bus vtimur.* Quamuis vero de aucto[re at]que aetate huius Aebutiae legis non [con]stet: satis tamen certum videtur, i[d quo]que XII. Tabularum caput, vna cum [hac] illa lege fuisse abrogatum.

XXI. Quos ritus postea in concipiendo furto adhibuerint?

XXI. Ex eo tempore non amplius ipsis dominis, iisque nudis, require[ban]tur res furtiuae, sed a praeconibus & [ser]uis publicis, adhibitis testibus. *L. 3.*

tur antiqui, quidquid concauum era[t]
de ridicula quaestio, quam hic non
mouent, an lancem perforatam p[r]
tulerint? Scalig. *ad* Fest. *l. c.*

Ad quem morem alludens suo mo-
itus *Mercat. III, 4. v. 78*:

rtum est praeconum iubere iam, quantum est, conducier,
ui illam inuestigent, qui inueniant; post ad praetorem illico
o, orabo, vt conquisitores det mihi in vicis omnibus.
am mihi nihil relicti quidquam aliud, iam intelligo.

errare putarim viros doctos, qui
lauti locum ad inquisitionem cum
licio referunt, quam iam abro-
uisse lege Aebutia, vel inde patet,
on ipse priuatim rem furtiuam re-
audet Eutychus ille Plautinus, sed
itores a Praetore petere statuit.
men in vniuersum exoleuit anti-
obseruatio. Quamuis enim nec
cederent conquisitores, nec faci-
erent: licii tamen & lancis vsus
antiquitatis memoriam seruaba-
ominus enim, conquisitores comi-
icio incinctus procedebat, & in
raeferebat indicium & fidem; eo-
tinet locus Petronii *in Satyr. p. m.*
issimis sane intellectus: *Intrat sta-*
raeco cum seruo publico, aliaque sa-
ica frequentia, facemque fumosam
quam lucidam quassans, haec pro
t: Puer in balneo paullo ante aber-

 rauit

rauit, annorum circa XVI, crispus, m… formosus, nomine Gyton: si quis eum re… re aut commonstrare voluerit, accipiet … mos mille. Nec longe a praecone Ascyltos … bat, amictus discoloria veste, atque in l… argentea indicium & fidem praeferebat. Illustris sane locus. Videmus hic *serv… publicum*, quem conquisitorem Plaut… vocauerat; videmus *praeconem*, qua… & Eutychus ille Plautinus sese condu… rum aiebat. Videmus pueri furtim … tracti *dominum*, Ascylton, cum *discol… veste*, id est, *licio* & *lance*, qua non … dem faciem veteri ritu tegebat, sed *in… cium*, id est εὕρετρον vel indicinae prae… um & *fidem* publicam praeferebat. … de…

(k) Eripere hunc Petronii locum nobis … natur Schultingius in *Iurispr. Antiqua … teiust. p. 184.* eo, quod apud Petroni… non res furtiua, sed amissa quaesita sit. … salua res est. Quaeritur Gyton fugitiu… aut potius furtim ab alio subtractus. N… praemium tantum offerunt conquisit… indici, sed & omnes cellas pererrant, i… mo fores oppessulatas perfringunt, ceu … sequentibus Petronii verbis patet. Id … ro sane non est hominum rem amiss… quaerentium, sed inuestigantium fu… uam.

; denique *modicam frequentiam*, id
:es, quos praetor in furti inquifitio-
gebat. Vnde dubitare non poffu-
uin etiam poft legem Aebutiam Ro-
veteris illius ritus memoriam con-
int.

II. Hic eft vetus furtum concipien- XXII. Furti concepti poena.
ıs. Ceterum furtum hoc modo
ptum, id eft, quaefitum & inuentum,
am manifeftum vindicabatur ex lege
abularum, fi fcilicet is, apud quem
:um & inuentum fuerat, fciuerit,
fe furtiuam, vt recte docet Ian. a
id §. *4. Inft. h. t.* (l) Sed tamen &
oena exoleuit, Praetorque furtum
ptum primum tripli, deinde dupli
vindicauit, adeoque illud furto nec
efto aequiparauit, ceu tradit Gell.
Att. XI. 18. Conf. & §. *4. Inft. de ob-*
ıe ex delicto nafc.

III. Quum conceptum furtum tan- XXIII. Furtum oblatum
eritate leges vindicarent: folebant
vel ipfi, vel per alios, res furtiuas ali-
is of-

Diffentit Cuiac. *Not. pofterior. ad Inft.*
l. §. idque ob ex *L. 8. C. ex quib.*
cauff. infam. irrog. Sed femina quae in
ıac lege damnata dicitur, infamiam non
fubiit, quod tamen alias fit in actione
furti.

is offerre, vt apud hos potius quam a
ſe conciperentur, condemnationis
turpitudo, vt ait Theophilus, penes
os potius, quam penes ſe eſſet. Q
ſi igitur hac fraude factum, vt res furt
apud alium conciperetur: dabatur h
contra offerentem *actio oblati* quamuis
le fur haut eſſet, dummodo ipſe igno
rit, rem eſſe furtiuam. Cai. *Inſt. II,* 1
Paull. *Sent. II. 31. 3.* §. 5. *Inſt. h. t.* Erat v
haec oblati actio in triplum, non c
putata rei furtiuae æſtimatione, vt doc
Gell. *Noct. Att. XI. 18.* Paul. *Sent. Rec.*
31. 14.

XXIV. Furtum prohibitum & non exhibitum.

XXIV. Furti *prohibiti* & *non exhibiti* a
ctiones non e legibus XII. Tabularum,
ex Edicto Praetoris proficiſcebantur. §
Inſt. h. t. earumque plane non memin
Caius & Paullus, ſiquidem vterque q
tuor (m) tantum furtorum genera rec
ſet. Prior actio aduerſus eum dabatur, q
furtum quærere, teſtibus præſentibus, v
lentem prohibuerat; poſterior aduerſ
eum, qui apud ſe quæſitam & inuenta
n

(m) Immo Caius *L. 2. D. de furt.* a ſe di
ſentiens, duo tantum furti genera agn
ſcit, *manifeſtum* & *nec manifeſtum*, vn
Tribonianiſmum hic nonnulli depreher
dere ſibi videntur viri docti.

:hibuerat. Quae vero vtrique poe-
:it propoſita in praetoris edicto, id
n nondum expeditum eſt.

V. Denique & illud addendum, XXV.
mque furti genere condemnatum Omnes
ae ſubiiſſe notam. Paull. *Sent. II,* furti
L. 6. D. de his qui not. infam. Re- condemnati
quæ de furtis ad hunc titulum ſo- infames?
culcari a iureconſultis, huc non
ent.

TIT. II.
DE
BONORVM RA-
PTORVM.

:undum delictum priuatum eſt
apina. Vnde de *vi bonorum*
aptorum hoc titulo agendum,
antiquitatibus pauca quædam
nda ſunt.

Multum intereſt inter furem & ra- I. Quomodo
n. Fur ignoranti domino, & clam; differant
ſcienti, & inuito vi & palam bona furtum
fert. *L. 3, §. 5. D. de incend. ruin. nau-* & rapina?
Vnde apud Plaut. *Epidic. I, 1.* ſeruus
m;

TH. Minus iam furtificus sum, q
antehac. EP. Quid ita? TH. R
propalam.

Vt & rapina vis

Rapi vero dicebantur res mobiles. mobiles non rapi, sed *inuadi* diceban Vnde nec actione vi bonorum raptor sed interdicto *vnde vi*, vt & actione in plum ex constitutione *L. 7. C. vnde vi* periebantur, qui vi possessione rerum mobilum fuerant deiecti.

II. Rapinæ poena.

II. Actio *vi bonorum raptorum*, q aduersus raptorem datur, e Praetoris cto est, in quo Prætor: SI CVI DO MALO HOMINIBVS COACTIS D MNI QVID FACTVM ESSE DI TVR, SIVE CVIVS BONA RAP ESSE DICENTVR: IN EVM, Q ID FECISSE DICETVR, EI INT ANNVM, QVO PRIMVM DE EA EXPERIVNDI POTESTAS FVER IN QVADRVPLVM, POST ANN IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. TEM SI SERVVS FECISSE DICET IN DOMINVM, IVDICIVM NOXA DABO. *L. 2. princ. D. vi bon. rapt.* go actio dabatur contra eum, qui d malo rapuerat, non qui errore, putans licet, rem esse suam. §. *1. Inst. h. t.* Sed hoc diualibus constitutionibus mutat est, quibus cautum, vt qui vel rem m bilem vel immobilem, licet suam, alt

uisset, dominio eius rei excideret, ationemque praeterea, si alienam ia rapuerit, praestare teneretur. *L. . 13. D. quod met. causs. gest. L. si quis tam C. unde vi* Poena rapinae erat upli intra annum: (nam annua erat, oris iurisdictio,) post annum in sim- dabatur actio. Quadruplo vero etiam rei persequutio contineretur, a poena tantum tripli erat. *princ. Inst. , 19. Inst. de act.* Perinde quoque e- e liberhomo siue seruus vi rapuisse di- ur: nam contra hunc quoque Prae- abat noxale iudicium, vt vel noxæ retur seruus, vel damnum a domino aretur.

III. Legum Romanarum hac in re molliti- es.

. Quum vero facile ipsa quemuis a doceat, perniciosius multo esse cri- raptus, quam furti: merito mireris, orem tam levi poena illud voluisse gare. Ponamus sane, latronem via- vi extorsisse aureum: quam molli so brachio punietur, si quatuor au- reddere iubebitur? Hoc delictum ita paratum est, vt ad dolum potius & n securitatem publicam, quam ad a- damnumque datum, respiciendum atur. Sed male forsan consultum fu- magistratibus Romanis, & maxime in prouincias quotannis mittebantur, uerius vindicari rapinas placuisset.

LIB.

LIB. III.

DE
LEGE AQVILIA

TErtium delictum priuatum damnum iniuria datum, qu ex lege Aquilia vindicabat de qua hoc titulo erit agendum.

I. Quid damnum iniuria datum?

I. Vocatur id delictum veteribus *mnum iniuria datum*, Quintil. *Decl.* CCCLXXXV. item *damnum iniuria*, *L. i. ad L. Aquil.* & *L. 1. D. de iniur.* nec non *mnum iniuriae*, *L. 9. §. vlt. D. de tut. rat. distr. L. 30. D. ad L. Falc.* Cic. *pro Quinct.* Conf. Barn. Brisson. *de Verb. sign. hac voce p. m. 161. Iniuria* autem fieri di tur, quod cum damno iniuriam adfert, *49. §. 1. D. ad leg. Aquil.* vel, quod eode recidit, damnum culpa facientis datum *L. 5. §. 1. D. eod.* Glossæ Nomicæ: Δαμι νιυρία ζημία ἡ ἀδίκως γινομένη.

II. Leges de damno iniuria dato Aquilia antiquiores.

II. De damno hoc iniuria dato iam a te legem Aquiliam multas alias exstitis leges, satis adparet ex loco Vlpiani *L. 1. D. a L. Aquil.*: *Lex Aquilia omnibus legibus, qu ante se de* DAMNO INIVRIA *loquuta sunt, derogauit, siue XII. Tabulis, siue qu alia lex fuit.*

III

l. In Legibus XII. Tabularum quid ım fuerit de damno iniuria, hodie :onftat. Feftus *in voce Rupitias p. m.* *Rupitias*, ait *in XII. fignificat damnum* *ris*. Et Paullus ibidem: *Rupitiat* *ıum dederit fignificat.* Ex quibus lo- olligere quidem licet, fuiffe in XII. ılis legem de damno dato proditam, que decemuiros vfos effe voce RV- AT: aft quid cautum ea lege fuerit, is teftimoniis non adparet. Alio ve- ıco idem Feftus explicaturus vocem *to p. m. 423. Sarcito*, inquit, *in XII.* *us Sulpitius ait fignificare damnum fol-* *præftato.* Verofimile itaque eft, a naturae fimplicitate hic non recef- decemuiros, adeoque nudam damni reftitutionem exegiffe. Quare ita :eptum fuiffe arbitror illud Legum Tab. caput; QVI RVPITIAT, SAR- O. (a)

III. Lex XII. Tabularum de damno dato.

IV.

) Equidem Gothofredus *Fragm. XII. Tab.* *Tab. VII.* diftinxiffe putat decemuiros damnum iniuria datum ab eo, quod cafu illatum fit, adeoque ita concipit leges.

Si iniuria RVPITIAS - - -

Aft fi cafu; SARCITO.

Sed huius diftinctionis nec in Fefto nec apud alium auctorem vlla fit mentio.

(b)

IV. Origo legis *Aquiliæ.*

IV. Quæ post XII. Tabulas vsque tam legem Aquiliam de damno dat Praetores edixerint, vel populus sci nos quidem scimus cum ignarissimis. leberrima vero est ipsa lex Aquilia, de auctore non eadem est omnium tentia. Vlpianus: *L. 1. §. 1. D. ad L.* ita eius historiam verbis paucissimis plexus est: *Quae lex Aquilia plebiscitu quum eam Aquilius, Tribunus plebis, be rogauerit.* Sed quis sit ille Aqu adhuc sub iudice lis est. C. Aquilio lo, celeberrimo illi iuris consulto, lationis Aquilianæ inuentori, eam unt nonnulli, & in his etiam Ian. Grauina *de Orig. iur. ciu. LX. p. 97* Sed præterquam, quod Aquilius hic quam fuit Tribunus plebis, ne temp quidem ratio concedit, vt eum hu gis auctorem fuisse existimemus. Sane legis iam meminere Q. Mucius Scæuo *39. &* Brutus, *L. 27. §. 22. D. ad L. A* quos C. Aquilio Gallo antiquiores fu certissimum est. Io Bertrand. *Vit. I* *II, 9. 9.* Accedit quod Cicero *in* *XXI*

(b) At idem Grauina *de Leg. & SC. CX* *748.* ea de re dubitare videtur, incer que hæret, huicne iurisconsulto, an ali quilio adscribenda sit lex Aquilia?

V. scribit, *se L. Cæsulenum accusato- plebe iam senem audiuisse, quum ab ellio mulctam lege Aquilia de iustitia tuuisset.* Quae quum ita sint, vero ma videtur Steph. Ven. Pighii sen-, qui in *Annal. Rom. Tom. II. p. 330.* hanc latam putat a L. Aquilio P. N. Gallo, qui A. V. C. DLXXII. nus plebis, A. DLXXVII. Prætor : fuit: vt adeo hæc lex antiquissi- deatur adnumeranda.

V. Quot fuerint huius legis capita

Ceterum huius legis tria capita com- rantur. (d) Primo cauebatur de oc- locumque modo seruis aut anima- quae gregatim pascuntur, vt actio r aduersus eum, qui damnum de- niuria. Verba legitima capitis hæc fue-

Hotomanus *de Leg. p. 62.* & alii legunt *damno iniuria*, sed inuitis Codd. MSS. ui lectionem vulgatam semper referunt. onf. Ian. Grut. *Not. ad h. l.*

Plura huius legis capita fuisse non immerito exstimat Ger. Nood. *ad Leg. Aquil. ap. I*, quod & ante eum suspicatus est Balduin. *ad L. Aquil. p. 122.* Sane de poena dupli aduersus inficiantem nihil in verbis Legis Aquiliæ proditum est, nec de noxali actione, de qua §. 4. *Inst. de nox. ct.*

(e)

Caput primum. fuerunt: QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL (e) PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO. *L. 2, pr. D. ad L. Aquil.*

VI. Quod damnum hac lege vindicatum? VI. Vindicatur ergo hac lege damnum INIVRIA datum, id est culpa nocentis admissum. Vnde furiosi & infantes, in quos culpa cadere non videbatur, lege Aquilia non tenebantur. *L. 5. §. 1. D. h. t.* Vnde qui occiderat adgressorem, aduersus quem se telo defenderat, nec iustae defensionis modum excesserat, incidisse haut videtur in Aquiliam, quia non iniuria, sed indulgente iure naturae, occiderat. *L. 45. eod.* Nec magis damnum casu datum hac lege vindicabatur *§. 4. & 5. Inst. h. t.* cum modo se quis inter officii limites continuerit, nec in re illicita locoque inconsulto sit versatus. Quo pertinet casus mirabilis *L. 11. D. h. t.* (f) Culpa vero hic prae-sta-

(e) Hic quoque Hotomanus l. c. legere mauult *Quadrupedemue pecudem*, quam coniecturam probat Ger. Nood. *ad L. Aquil. II. p. 177.*

(f) Casus est de seruo, cuius gula, dum tondetur, & nouacula super gulam est, i...

ur omnis, etiam leuissima, quod se-
n aliis delictis, quae non nisi con-
nte dolo vindicabantur. §. 3. *Inst.*

. Damnum porro hoc caput vindi quod domino (g) infertur. SERVO /AVE, ALIENO ALIENAVE oc- Nam & serui cadebant sub domi-. adeoque iis occisis quaedam fiebat ionii deminutio. Cum seruis au- QVADRVPEDES PECVDES egat Lex Aquilia, & eas quidem, quæ im pascuntur. §. 1. *Inst. h. t.* Pecus vt ait Varro, ab eo dicitur, *quod per-* VII. Qua in re damnum datum esse oportuerit?

ecta pila præciditur. Solebant enim onsores artem suam in publico exerce-e, quod primus inhibuit Domitianus. Martial. *Epigr. VII. 6.*

Stringitur in denso nec coeca nouacula turba:
Occupat aut totas nigra popina vias.
Tonsor, caupo, coquus, lanius sua limina seruat,
Nunc Roma est, nuper magna taberna fuit.

Tamen etiam libero homini vulnerato, ructuario, creditori vt & bonae fidei possessori dabatur actio vtilis ex hac lege *L.* . §. 10. *D. h. tit.*

perpascat. Conf. &Seru. *ad* Virgil. *A*
IV. v. 158. Reliquae animantes voc
tur bestiae. Isidor. *Orig. XII. 2.* Inter
an sues habendae essent, dubitasse
tet Romanos iureconsultos, quia
tanto molimine argumenta testimon
ex ipso Homero non corrasisset Ma
nus *L. 65. §. 4. de leg. 3.* & Imperator
Inst. h. t. Forsan Romae non greg
pascebantur sues, vti alibi locorum
includebantur stabulis, ceu suspicatu
ber. *Praelect ad Inst. h. t. p. 340.*

VIII. Poena capite primo statuta

VIII. Occiso autem seruo vel pe
damnum aestimabatur, quanti res eo
no plurimi fuerat, quantumque adeo
mini referebat, res illas intra annum
periisse. Is vero annus retrorsum c
putabatur ex tempore, quo quis fu
occisus. *L. 21. §. 1. D. ad L. Aquil.* Qu
obrem si eo anno seruus heres instit
aliena culpa vitam amiserat: etiam h
ditatis commodum in aestimationem
niebat. *L. inde Neratius 23. princ. D.*
Obseruandum quoque, poenam huius le
gis inficiando creuisse in duplum. *L. 2.*
D. eod. Paull. *Rec. Sent. I. 19. 1.* (i)

(h) Mirum in modum fallitur Anianus
omnes poenas, quae per inficiation
duplicabantur, e Lege Aquilia esse e

. Secundum Legis Aquiliae caput XI. Secundum legis Aquiliæ caput.
ı esse negat Imperator §. 12. *Inst. h. t.*
: iam tempore Vlpiani in desuetudi-
abiisse oportet, si genuina sunt verba
§. 4. *D. h. t.* Hinc nusquam eius
ı exstat vestigium. Cuiacius *Parat.*
L. Aquil. egisse illud existimat de in-
ota nobis vtilitate quadam, re nostra
, veluti si quis, nullo iure seruitutis
sitae, vicini luminibus contra for-
veterum ædificiorum offecisset, qua-
le

ıat. Ita enim ille inInterpretatione ad lo-
um Paulli adlegatum. *p. m. 259. Aliquâ
uae cum ab his, quibus sunt debita, re-
etuntur, si a debitoribus negata fuerint,
upli satisfactione redduntur, id est, res
udicata: legati per damnationem relicti, id
st, si quid heres legati titulo dare iussus
st, & petitum negauerit: vel si damnum
licui per iniuriam factum quis sarcire no-
uerit: vel de modo agri, cum a venditione
mtor fuerit circumscriptus, vt minus in-
eniatur, quam probatur scriptum. Quæ
mnia superius comprehensa secundum le-
em Aquiliam duplicantur.* Quem erro-
em iam animaduertit Bynkershoek *Obs.*
, 13. Eumdem tamen errorem cum A-
iano errat Papian. *Respons. XV. p. m.*
37.

le est exemplum Petronae, damnat hanc rem, a Theophilo Imperatore. nar. *Tom. III. Ann. p. 115.* vel si quis ar um, piscem conciliatorem aliorum cap dorum, fraude intercepisset, cuius exemplum exstat ap. Plin. *Hist. Nat. IX* (i) Claud. Chiffletius, *Eor. quae de iure* *1. p. 441. seq.* putat de servo corrupto isse actum hoc capite, idque ideo esse rogatum, quia postea simpliciter Prae de seruo corrupto agenti duplum pro sisset, quum in lege Aquilia duplum nisi post improbam inficiationem fu adiudicatum. Voet. *ad* §. *12. Inst.* Schilt. *Exerc. XIX. 50. sequ.* Et sane parum verosimilis est hæc coniect Chiffletii. Nam I. Prætor in actione seruo corrupto constituenda iisdem p verbis vsus est, quibus vti solet auctor gis Aquiliæ: QVI SERVVM SERV ALIENVM ALIENAM RECEPIS PERSVASISSEVE QVID EI DICAT DOLO MALO, QVOCVM EVM EA DETERIOREM FACERET, IN EV QVANTI EA RES ERIT, IN D PLVM IVDICIVM DABO. *L. 1. princ.*

(i) Sed illum Plinii locum huc non p tinere, luculenter ostendit Ger. Noo *de L. Aquil. I, p. 176. 177.*

t. corr. Vt satis adpareat, Praeto-
.egem Aquiliam ante oculos habuis-
usque caput voluisse emendare. II.
;e Aquilia quoque actionem datam
uo corrupto, luculenter patet ex *L.*
. 5. §. 2. *eod.* vbi digna notatu sunt
i verba: *Hæc actio* (prætoria de ser-
rrupto) *etiam adversus fatentem in*
ı est: quamuis Aquilia inficiantem
xat coerceat. Vbi manifesto Vlpia-
iscrimen, quod inter secundum le-
uiliæ caput & actionem de seruo
)to prætoriam intercedit, expone-
ıit. III. Diserte Anianus *Interpr. ad*
Recept. Sent. I. 13. 21. Hæ duæ secun-
gem Aquiliam similem poenam ha-
vt cum his, qui animo vel corpore
:runt, alia mancipia huiusmodi præ-
es exsoluant. Vbi quidem in de-
ıda legis Aquiliæ poena errat Ani-
;ed id tamen procul dubio ex Paul-
hausit, quod L. Aquilia non mo-
n qui corpore, sed & qui animo
ı corruperit, mulctarit.

)upliciter ergo differebat caput se- X. Differentia inter caput secundum L. Aquiliæ & actionem de seruo corrupto.
m legis Aquiliæ ab actione de ser-
rupto. Illud culpam; hæc dolum
ı vindicabat. *L. 4. D. de seru. corr.*
quilia non nisi inficiantem; Prae-
am fatentem servum a se corruptum
damnabat. *L. 5. §. 2. eod.* Quum er-

 go

go pinguior fuerit Prætoria actio, m
me quum non anno exſpiraret, sed
ſtar aliarum actionum, eſſet perp
haut profecto mirandum ex illo legis
quiliæ capite neminem amplius agere
luiſſe, adeoque illud abiiſſe in desu
dinem.

XI. Tertium legis Aquiliae caput.

XI. Tertium caput conceptum erat
eos, qui non occidiſſent ſeruum, aut
galem quadrupedem, ſed eum eamue
quo modo læſiſſent: aut occidiſſent
neraſſentue animal, quod pecudum
mero non erat, aliaue ratione rem
nam reddidiſſent deteriorem. Ipſa le
verba ſeruauit Vlpianus *L. 27. §. 5. ad
Aquil.* CETERARVM RERV
PRAETER HOMINEM ET PEC
DEM OCCISOS, SI QVIS ALT
DAMNVM FAXIT, QVOD VSSER
FREGERIT, RVPERIT INIVRI
QVANTI EA RES IN DIEBVS TR
GINTA PROXIMIS, TANTVM A
DOMINO DARE DAMNAS EST
Ad quod caput quum commentari so
ant Doctores: nobis eorum expilare sc
nia non vacat.

Th

TIT. IV.
DE
INIVRIIS.

Vartum delictum priuatum erat *iniuria*, i. e. contumelia, quae aut pulsatione cor- aut convicio aures, aut turpie vitam alicuius violabat. (a) iim iniuriam definit Auctor liım ad Herennium.

I.

Distinguunt alias iniuriam a contumelia eteres, veluti Augustin. *Confess. III, 8.* & explicatius Seneca *lib. in sapientem non adere iniur. X. Contumelia* inquit, *minor est iniuria, quam queri magis, quam xsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putarunt. Hunc adectum contrahit humilitas animi, contrahentis se ob factum dictumque inhonorifiem.* Eodem loco exemplum addit senatoris, qui a corbulone in senatu, appellatus struthiocamelus, lacrymis fleuerit. Sed philosophica magis quam iuridica, videtur ea distinctio. Siquidem etiam ex quauis contumelia, dolo malo illata, nascitur in iure actio *L. 5. §. 1. D. ad L. Aquil. L. 27. §. D. de pact.* (b)

I. Lex XII. Tabularum de iniuria leuiore.

I. Iam leges XII. Tabularum vlcif[illegible] das putabant iniurias (b) quas Decem[illegible] in leuiores & atrociores diuisisse viden[illegible] De leuioribus prodiderant legem: QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT, XX[illegible] AERIS POENAE SVNTO. Paull. ap[illegible] Auct. *Collat. Leg. Mos. & Rom. II, 5.* G[illegible] *Noct. Att. XX, 1.* Hoc caput non de in[illegible] ria tantum petulantis conuicii agit, [illegible] de omni iniuria etiam reali, quae n[illegible] cum membri cuiusdam fractura aut rup[illegible] ra erat coniuncta. Idque luculenter di[illegible] mus ex illo Luctatii Veratii exemplo, q[illegible] etiam depalmationem liberorum hom[illegible] num luit XXV assibus, teste Gellio. Po[illegible] na vero, vt in magna veterum paupertat[illegible] satis leuis fuit, *XXV. aeris*: hoc est, vt Ge[illegible] lius interpretatur, *XXV. asses.* Asses v[illegible]

(b) Vnde Paulus apud Auctorem Collat. *Le[illegible] Mos. & Rom. II, 5. Iniuriarum actio an[illegible] legitima est, aut honoraria.* Legitima e[illegible] *Lege XII Tabularum.* Et in *Sentent. Re[illegible] cept. V, 4, 6. Iniuriarum actio aut lege aut more, aut mixto iure introducta est.* Vbi per legem XII. Tabulas; per more[illegible] Praetoris edictum, per ius mixtum Legem Corneliam intelligit, quum in priore loco etiam actionem ex lege Cornelia legitima comprehendat.

(c)

erant, totius librae siue librales, vt at Plin. *Hist. Nat. XXXIII, 3.* Fefel- Paullum memoria, dum loco supra ctore collationis Legum Mosaica- Romanarum allegato pro *XXV. aeris XXV. sestertiorum.* Quamuis enim existiment eruditi, auctis Romano- cultatibus, assibus substitutos esse se- : (Vid. Cuiac. *Obseru. XIX, 31.* Sal- *mod. vsur. VI. & XVII.* Godofred. *XII. Tab. p. 219.*) nec id tamen fert pecuniae ratio. Si enim intelli- V. sestertios: summa non aucta sed ıta est, siquidem asses, vt iam di- eo tempore fuere librales; sester- o non nisi quartam partem dena- it. Sin Paullum accipias de XXV. im: immodica erit summa, id est V Philippicorum, qua vindicatam issimam iniuriam, nemo sibi teme- tasserit. Conf. Schulting. *Iurispr.* *. p. 740.*

em XII. Tabulis fuerat de atrociore cautum: SI QVI PIPVLOCENTASIT, VE CONDISIT QVOD INFAMIAM FA- GITIVMVE ALTERI, FVSTE FERITO. Cice- Auguft. de *Ciuit. Dei II, 9. & 12.* Ho- *p. II, 1. Epist. II, 1.* & ibi Porphyrion *tes.* Cornut. *Scholiastes* in Pers. *Sat.* *um* est conuicium, a pipitu pullo- ctum, idemque denotat, quod in II. Vt & de iniuria atrociore verbali.

 Prae-

Praetoris edicto *conuicium aduersus b*
mores, item *conuicium cum vociferati*
15. §. 2. & 11. *D. de iniur.* Pipulo itaque
centare erat conuicium alteri facere
blice. *Carmen* vero *iniuriosum* est
libet scripta iniuria, quaelibet satyra
epigramma, quo alicuius fama non
tim arroditur. Paull. *Sent. V*, 4, 15.
lebant enim Romani honestorum ci
famam poetarum licentiae petulantia
esse obnoxiam, neque probrum q
quam audire, nisi ea lege, vt respon
liceret, & in iudicio defendere. (c)
cero *de Rep. IV. apud* Augustin. *de*
Dei II, 12. Si quis ergo tam insignem
riam cuiquam intulisset: fuste feriet
Qua de re Horatius *Epist. II*, 1.

- - - *Quin etiam lex*
Poenaque lata, MALO *quae*
CARMINE *quemqu*
Describi: vertere modum, form
FVSTIS
Ad bene dicendum delectandu
redacti.

(c) Secus ac apud Graecos, vbi & ho
simi viri, ipsique reip. proceres, du
adhuc comoedia antiqua, in scenam
trahebantur, carminibusque iniurios

ıae Horatii verba Porphyrion: *Fu-*
ım supplicium constitutum erat in au-
ı carminum infamium. EtCornutus
rſ. *Sat. I: Lege XII. Tabularum cautum*
fuſtibus feriretur, qui publice inuehe-
Fuſtigatio vero illa ad necem vſ-
rocedebat. *L. 7. §. 1. D. ad L. Aquil.*
occiſor D. ad SC. Syllan. L. 8. §. 1. D. de
Vnde non mirum, quod capitis
atos iniurioſos eiusmodi homines
Cicero apud Auguſtin. *de Ciu. Dei l.c.*
Ad atrociorem iniuriam pertine- III. Nec
etiam leges de membro rupto vel non de
racto, quae tales fuerunt: SI MEM- iniuria
M RVPSIT, NI CVM EO PAI- reali.
TALIO ESTO. QVI OS EX
ETALI FVDIT LIBERO, CCC.
O CL AERIS POENAE SVN-
Ita verba legum exhibet Gothofred.
II. Tab. Tab. VII. Et membri qui-
rupti talionem fuiſſe diſerte teſtan-
ſtus *voce Talionis p. 461.* Tribonia-
7. Inſt. h. t. Gell. *Noct. Att. XX, 1.*
ımen talionem iſtam, ipſis diuinis
ıs admiſſam, exagitat paullo acerbi-
ıt, quae de oſſe fracto agit lex paul-
ſcurior eſt, nec leuis eſt dubitandi
cauſ-

erebantur apud populum. Vid. Scalig.
le Arte poet. l. 8. p. 29. ſequ.

(d)

çauſſa. an τὸ GENETALI quod po
thoeum hic poſuit Gothofredus, ge
num ſit. Id certum videtur, ob fra
os liberi hominis CCC; ſerui CL
poenam fuiſſe. *Collat. Leg. Moſ. & Rom.*

IV. Cur hae leges ſenſim ab vſu receſſerint?

IV. Hae ſunt leges, quas in XII. T
lis latas fuiſſe de iniuriis accepimus.
mirum profecto non eſt, ſi illae om
ſenſim ab vſu receſſerunt. XXV aſſes e
paullo leuioris iniuriae poena. Qua
la haec mulcta erat diuitibus? An in
diiſſet, quaeſo, illos, ab inferendis ini
is? Minime gentium. Teſtis eſt Luctat.
racius, homo egregie improbus, cu
lex adeo erat ludibrio, vt obuiorum
palma percuteret animi cauſſa, oblatis c
tinuo XXV. aſſibus per ſeruum, quem
cunia onuſtum ideo ſecum circumdu
bat. Gell. *Noct. Att. XX, 1.* Idem de
tima lege, quae oſſis fracti vindicauit
iuriam, ſentiendum eſt. Nec fuſtiga
um ſupplicium, quo conuicium carm
que iniurioſum vlciſcendum putabant I
cemuiri, locum amplius habere vide
tur in ciuibus Romanis, poſtquam lex Po
cia a verberum fuſtiumque contume
corpora eorum exemerat. Denique
talio ita erat comparata, vt in irrogan
illa poena facilius poſſet, quam in ex
quenda, aequilibrium obſeruari. vid. Ge
Noct. Att. XX, 1.

V. V

Vnde de emendandis mutandisque gibus non semel cogitatum est. Et quidem Praetor, teste Labeone Gellium *l. c.* ob insignem illius. ii petulantiam leuiorem XII. Tabula- oenam aboleuit, & aestimationem in- induxit edicto suo. *Propterea*, inquit *res postea hanc poenam abolescere, & re- censuerunt, iniuriisque* AESTIMAN- *ecuperatores se daturos edixerunt.* Et st actionis aestimatoriae origo, quam ris iurisdictio inuexit. Edixerat r: QVI AGIT INIVRIARVM TVM DICAT, QVID INIVRIA- FACTVM SIT. *L. 7. princ. D. h. t.* 1 scilicet vel *verbalis* erat, vel *realis*, *ipta*. *Verbalis* erat, quae fiebat con- omnique dicto contra bonos mo- alterius inuidiam sparso. *Realis*, si erberibus vel alio quouis facto vel indigne esset adfectus, si cuius bona am debitoris essent possessa, qui ni- bebat, si quis puero praetextato xtataeue puellae, abducto comite rrupto, stuprum persuasisset, (d) si quis

V. Quae Praetor statuerit de iniuriis?

(d) Est hoc exemplum §. 1. *Inst. h. t.* Sole- ant praetextati & praetextatae non nisi im comite vel custode prodire in publi- im, vt tuti essent aduersus illorum insi- dias

quis in alterius inuidiam veste lug
vsus, barbam promiserit, vel capillum
miserit. (e) *Litteralis* denique erat
ria, quae scripta fuerat: veluti siqui
men famosum in alterius iniuriam, ve
quaelibet cantica, vel psalteria (f) co
suisset cantassetque, immo & proposu
Deinde iniuriae vel *corpori* inferri
bantur, vel *dignitati*, vel *famae L.* 1.
Diss. h. t. Corpori quidem, veluti quum
p

dias, qui pudori illorum volebant il-
re. Casaub. *ad* Pers. *Satyr. V. v. 30.*
custodes impudici vel vi vel pecun-
mouebant, & tum dicebantur abdu
comites. Vlpian. *L. 15. §. 17. 18. D.*

(e) Sordidum habitum sumebant cogna-
orum capitis, ad mouendam miseri-
am. Cuiac. *Obs. VI, 5.* D. Gothofre
L. 15. §. 27. *D. h. t.* Videntur ergo co-
ti cognatis aegre facturi lugubrem
reorum habitum sumsisse. M. Seneca
clam. X, 1.

(f) *Psalterium* instrumentum musicum
quod scurrae vrbicarii proferebant in
nam, proludiique loco eo canebant ridi-
la quae δεικτήρια vel *dicteria* adpel
Vnde & *dicterium* pro maledicto, & *p*
terium pro ipso *dicterio* accipitur.
Scalig. *ad* Manil. V.

atus; *dignitati*, quum comes matro- abductus; *famae* denique, quum at- ata esset pudicitia. Porro vel *leuior* iniuria, vel *atrocior*. Haec vel *perso-* el *tempore*, vel *reipsa* aestimabatur, ona, vt quum magistratui; *tempore*, ludis; (g) *re*, vt quum vulnus illatum, ercussum. &c. *L. 7. §. 8. D. h. t.* Pau- amen recte addit *locum*, veluti si quis eatro intulisset iniuriam. *Recept. Sent. 10.* Ad atroces quoque iniurias per- bant *Iniuriae contra bonos mores*, quae aordinarie puniri solebant. De his l. *Rec. Sent. V, 4, 13.* & *L. 1. §. D. de extr. in.* *Fit iniuria contra bonos mores, ve- si quis fimo corrupto aliquem perfuderit,* *luto obliniuerit,* (h) *aquas spurcauerit,* *as, lacus, quidue aliud ad iniuriam pu- blicam*

) In d. L. 7. §. 8. verba sunt: *Nam in Praetoris conspectu, an in solitudine in- iuria facta sit, multum interest.* Sed le- gendum: *in populi Romani conspectu.* Solebant veteres siglis vti P.R. vnde Prae- torem exsculpserunt scribae. Cuiac. *Obs. IX, 16.*

) Est haec singularis iniuriae species, quam Graeci τὸ πηλακίζειν vel προπηλακίζειν adpellarunt. Vid. Salmas. *ad ius At- tic. IX.*

(i)

blicam contaminauerit. (i) Deniqu *per semet ipsum* alicui, vel *per alios* i iniuria. Vnde & pater liberorum, qu potestate habebat; vir vxoris; socer n nomine agere iniuriarum poterat. § 2 *h. t.* Seruis quoque, etiamsi nulla fie telligeretur iniuria: tamen atrox in seruo illata in domini vergere conti liam videbatur, adeoque a domino p rat vindicari. §. 3. *sequ. Inst. h. t.* Q ergo tam varia sint iniuriarum gen actionem ita institui iussit praetor, vt cies illatae iniuriae accurate expr retur.

VI. Verba edicti de variis iniuriarum speciebus.

VI. De iniuria verbali aliud exstat cti praetorii fragmentum: QVI ADV SVS BONOS MORES CONVICI CVI FECISSE, CVIVSVE OP FACTVM ESSE DICETVR, Q ADVERSVS BONOS MORES CO VICIVM FIERET, IN EVM IVD

(i) Dictum hoc delictum *aquae per in am corruptae* apud Senecam *Quaestion* 20. *iniuria fluuii* apud Tertull. *adu. P* *XXIX*, Veteribus eiusmodi homines d bantur *oletare aquam.* Vnde lex v apud Frontin. *de Aquad.* II. NE Q AQVAM OLETATO DO MALO.

DABO *L.* 15. §. 2. *D. h. t.* Nec non
ruo iniuriam passo : QVI SERVVM
ENVM ADVERSVS BONOS MORES
BERAVISSE ; DEVE EO INIVSSV
INI QVAESTIONEM HABVISSE DI-
VR, IN EVM IVDICIVM DABO. I-
SI QVID ALIVD FACTVM FVERIT;
SA COGNITA ; IVDICIVM DABO.
§. 34, *eod.* Porro de filio familias : SI
VI IN ALTERIVS POTESTATE E-
INIVRIA FACTA ESSE DICETVR;
EQVE IS ; CVIVS IN POTESTATE
PRAESENS ERIT , NEQVE PROCV-
R QVISQVAM EXSISTAT ; QVIEO
NE AGAT ; CAVSSA COGNITA I-
VI INIVRIAM ACCEPISSE DICE-
IVDICIVM DABO. *L.* 17. §. 10. *D. eod.*
ia huius edicti de iniuriis fragmen-
derantur, inprimis caput illud de
iniuria , de quo Arnobius *aduers.*
*IV. Ne vestras aures conuicio petu-
e quis pulsaret , de atrocibus* FORMV-
nstituistis iniuriis.

Poena ergo iniuriis omnibus a re statuitur aestimatio ; ei, qui iniu- erat passus, inferenda arbitrio iudi- *Inst.* Et in hac aestimatione partim sonae dignitatem : partim ad ipsam e naturam atque indolem respicie- Praeter hanc vero pecuniariam m etiam infamiae nota inurebatur VII. Poena iniuriarum praetoria.

O ei;

ei, qui iniuriarum fuerat condemna
Paullus *Rec. Sent.* V, 4, 9. Vnde Ci
Verrin. II, 8. *Homo omnium ex illo con*
tu quadruplatorum deterrimus, C. Sace
te Praetore damnatus iniuriarum.

VIII. Lex Cornelia de iniuriis.

VIII. Verum & Prætoria illa actio ciuilis impar cohibendae hominum petulantiae visa est L. Cornelio Sullæ Dictatori. Vnde is nouam tulit legem *Corneli de iniuriis*, qua criminale iudicium constitutum est ob certas iniurias, ob quas as etiam ciuiliter agere licebat. Fact id esse anno V. C. DCLXXII. suspica Steph. Ven. Pigh. *Annal. T. III. p.* Occasio forsan Sullae subnata est e nimia licentia ac petulantia, quae per bella uilia inualuerat. Ea vero lege in eos batur actio, qui *pulsassent* aliquem, vel v*berassent*, aut in *domum alienam vi intr sent*. *Pulsare* & *verberare* ita differunt hac lege, vt illud sine dolore, hoc cu dolore fieri diceretur. *L. 5. §. 1. D. h. t.* Co Car. Andr. Duckeri *Opusc. de Latinit. v iureconsult. p. 145. sequ.* Immo tantope hæc differre videbantur, vt, qui fuei verberatus, si diceret se pulsatum ess non certo rem demonstrasse diceretu auctore Paullo apud *Auctorem Collat. Le Mos. & Rom. II. 6.* Domus vero quomo do possit vi introiri in alterius iniuriam facile patet. Paulus *Recept. Sent.* V, 4,

hu

efert iniuriam a *derectariis* illatam.
iim ille: *Mixto iure iniuriarum actio*
e Cornelia constituitur, quoties quis
ur vel verberatur, vel cuius domus
tur ab his, qui derectarii adpellantur.
ereor, ne verba postrema glossema
ii sapiant. *Derectarii* enim non a
ndo dicuntur, quod idem veteri-
isse ac *effringere*, sine vlla auctorita-
nea suspicantur Car. du Fresne *Glos-*
ed. & infim. Latin. voce Directarius
dr. Dacerius *ad* Festum *voce dirige-*
l a *derigendo*, quod idem est ac *κα-*
ν. Vnde Vlpianus *L. 7. D. de ex-*
crim. Item qui DERECTARII ad-
ur, hoc est, ii, qui in aliena coenacula
unt furandi animo, plus, quam fu-
iendi sunt. Conf. Cuiac. *Obseru. X.*
i. Aeg. Menag. *Amoenit. Iur. Ci.*
XIX. Quum ergo derectarii non
e caussa, sed furandi animo; non vi,
m in aliena se coenacula immise-
orum crimen ad factum potius, aut
id crimina extraordinaria, quam
em Corneliam de iniuriis perti-
, haut immerito dixeris. Vid.
ng. *ad* Paull. *l. c. p. m. 440.*

Horum vero auctores facinorum, IX. Poe-
id contra hanc legem Corneliam na legis
ant, ita extra ordinem puniebant Corne-
vel ad metalla, vel in exilium, liae.

vel in opus publicum damnarentur. Paul. *Recept. Sentent. V, 4, 8.* Eum, librum pertinentem ad alterius iniuri scripserat, composuerat, ediderat, do ue malo fecerat, vt quidquam eorum ret, intestabilem esse ea lex iubebat. *5. §. 9. eod.*

X. Differentia inter actionem ciuilem & criminalem.

X. Inter actionem vero ciuilem & ha *criminalem* permultum intererat. Illa h noraria erat, hæc ciuilis: illa annua, h perpetua: illa priuata, haec quidem n publica, (l) sed pro publica tamen vtilit exercebatur: illa mulctam parti læsae, h ærario vel fisco adplicabat. In illa etiam a eno nomine licebat agere, quod nefas ex l ge Cornelia. *L. 5. §. 6. 7. D. eod.* Præterea id qu

(k) Ita quidem Paullus, & vulgo hæc ve ad totam legem Corneliam referunt. S existimauerim, ea ad solos *derectarios* pe tinere, quorum crimen extraordinariu fuisse adparet ex *L. 7. D. de extraor crim.* In ipsa lege Cornelia procul du bio ordinaria quædam poena in pulsante verberantes, & vi domum alienam intro euntes constituta fuerat.

(l) Vulgo hanc actionem publicam adpe litant auctores, sed negat id Vinniu *ad §. 8. Inst. h. t.* ob *L. 41. §. 1. D. d procurat. L. 7. C. h. t.*

ſingulare habebat lex Cornelia,
d liceret actori deferre iusiu-
lum, quo reus adfirmaret, ſeſe iniuri-
non feciſſe, vt actoris exiſtimatio
ntegraretur, & reus eximeretur iudi-
L. 5. §. 8. D. eod. Denique obſeruan-
ı, ex iisdem cauſſis, de quibus lex
ıelia prodita fuerat, agi etiam potuiſ-
uiliter, adeoque actoris fuiſſe arbitri-
vtra vellet actione experiri.

I. Ceterum plura ad explicandam XI. Senatus conſulta ad legem Corneliam pertinentia.
: legem SC. prodierunt. Sic SC. in-
bilem eſſe iuſſit etiam eum, qui ad-
ıs aliquem iniurioſum quidquam di-
, aut epigrammata, vel inſcriptiones,
ue quid etiam ſine ſcripto & vo-
'eluti picturam in alterius iniuriam
ılerit, etiamſi nomen illius, in quem
m fuerit, non adiecerit. *L. 5. §. 10. D.*
Quin aliud SC. eosdem in inſulam
:legari, vel deportari iuſſit. Paull. *Sent.*
t. V. 4. 15. & 17. Prioris poenæ ex-
um eſt apud Tacit. *Ann. XIV, 48. 49.*
ın etiam e SC. eſt, quod ſi quis a præ-
to prætextatave comitem abduxerat,
i perfecerat flagitium, capitis damna-
, qui attentauerit, in inſulam depor-
ır, comites vero corrupti ſummo ad-
:ntur ſupplicio Paull. *Recept. Sent.*
14.

XII. Quid per constitutiones additum?

XII. Accessere his legibus nonnull constitutiones principum: veluti quo lustres viri etiam criminalem iniuria actionem possent per procuratores s pere, *L. 11. C. de iniur.* quod & is libellum famosum manifestauerat, c auctor delicti capitali sententia esset c demnandus, *L. vn. C. de famos. lib.* & sunt huius generis alia, a Doctoribus plicatius proponi solita.

TIT. V.

DE OBLIGATIONIBV QVAE QVASI EX DELI CTO NASCVNTVR.

QVemadmodum obligatio quædam quasi ex contrac nasci dicuntur: ita sunt etia quæ *quasi ex delicto* descendunt. F vero quasi delictum factum, qu damnum vel dedit, vel dare posse non dolo sed culpa commissum. Th mas. *Diss. de vsu pract. actionis adue sus iudicem male iudicant. II. p. 3.*

I. Iudex vt litem suam fecerit?

I. Primum huius generis quasi delictu est, si quis *iudex litem suam fecerit*: ide

iale iudicando periculo litis se obstrin-
t, caussamque eius, secundum quem li-
dederat, in se suscipere, & tamquam
n defendere debuerit. Cic. *de Orat. II.*
'd si quum pro altero dicas, litem tuam
is? Fieri autem id poterat dupliciter,
dolo malo scilicet, vel imperitia iu-
s. Si dolo: (a) tum verum id erat
ctum, quod praeter litis aestimatio-
etiam famae dispendio puniebatur,
L. fin. C. de poen. iudic. qui male iudic.
io & repetundarum actione, si iudex
umpi se passus fuerat, vindicabatur.
C. ad L. Iul. repetund. Sin imperitia:
qua-

) Et huc pertinet *L. 15. §. 1. D. de iudiciis* inter quam & *pr. Inst. h. t.* antinomiam deprehendere sibi visus est Guil. Budaeus Annot. ad *L. vlt. D. de aedilit. edict.* sed frustra. Litem enim suam facere dicebatur iudex male iudicans, siue dolo malo, siue imprudentia id fecisset. Cuiac. *Obseru. VIII, 10.*

) Glossatores id vocant *Syndicatum*, quae vox ex barbaro *syndicare* nata, quae Italis, Hispanis, Gallis est iudicem rationem officii postulare. Vid. Car. du Fresne *Gloss. Lat. voce syndicare* Thomas. Diss. alleg. III, p. 10.

quasi e delicto obligatus videbatur iu
& de hoc iam sermo est.

II. Romanorum sollicitudo in eligendis iudicibus.

II. Et Romani quidem omnem dab
operam, vt iudices darentur idonei. H
quidam lege impediebantur, ne essent
dices, quidam natura, quidam morib
Natura, vt surdi & muti & furiosi
impuberes: lege, vt qui moti fuerant se
tu: moribus vt feminae & servi. *L. D. de*
dic. Immo & iustam exigebant aetate
annos scilicet ad minimum viginti qu
que & postea viginti *Suet. August.* XX
vbi conf. lac. Cuiac. *Obs.* XX. 32. Pr
terea iudices omnes iubebant Romani
rare, ex animi sententia se ex lege iu
caturos. Idque plerumque fiebat ad
ram in comitio, quae puteal Libonis (
dic

(c) Erat *puteal* ara in comitio, superstruc
puteo, in quo Naeuii illius celeberri
auguris cotem & nouaculam demersa
ferunt: quae quum a Libone quodam fui
set restituta, *puteal* Libonis dicebatur, Ho
rat. *Epist.* I, 3.

- - - *Forum putealque Libonis*
Mandabo siccis.

Insigne huius arae monimentum exstat i
numis gentis Scriboniae apud. Fulu. Vrsin
de Famil. Rom. p. 249. *edit. Caroli Patin*
Conf. Sigon. *de Iudic.* I, 28. *p.* 504.

(a)

atur. Sigon. *de iudic. I, 28. p. 504.* que vt tanto minus esset periculi, ne rite iudicarent: solebant iis vnus aut s iudicii socii iurisperiti adiungi, um consilio omnia agerent. Gell. *Att. XII. 13.* Conf. Sigon. *de antiquo iu. Rom. II, 18. de antiq. iur. prou.*

Quamuis ergo haut facile videatur sse contingere, vt iudex imperite iu- e crederetur: tamen si id factum pareret, quasi ex maleficio teneba- dex, & quantum de ea re iudicantis oni visum esset, poenam sustinebat, amen existimatione. *L. vlt. D. de ex- . cogn.* Sed quantumuis æqua vi- r hæc poena: adfirmare tamen non irim, eam actionem iam apud Ro- s vel nullum, vel exiguum habuisse vid. Thomas. *Dissert. de vsu pract. is aduersus iudicem imperite iudican- II. p. 35.* III. Poena iudicum imperite iudicantium.

Ad obligationes, quae quasi e deli- isci dicebantur, pertinent etiam de- effusa, & posita, aut suspensa, quae si ssent, constituta erat a Praetore actio sus eum qui coenaculum, vnde ta- d factum fuerat, inhabitabat. Edi- ita se habuit: VNDE IN EVM VM, QVO VVLGO ITER FIET, IN QVO CONSISTETVR, DE- IV. De deiectis, effusis, positis & suspensis.

IECTVM VEL EFFVSVM QVI RIT, QVANTVM EA RE DAMN DATVM FACTVMVE ERIT, IN QVI IBI HABITAVERIT, IN PLVM IVDICIVM DABO. SI EO IC HOMO LIBER PERISSE DICET L. AVREORVM IVDICIVM DAB VIVET NOCITVMQVE EI ESSE CETVR, QVANTVM OB EAM AEQVVM IVDICI VIDEBITVR, E CVM QVO AGETVR, CONDEMN RI, TANTI IVDICIVM DABO. SI SE VVS INSCIENTE DOMINO FEC SE DICETVR, IN IVDICIO ADI AM: AVT NOXAM DEDERE. *princ. D. de his qui effud. vel deiecerint.* Ne si nocitum tantum reipsa fuerit, actio Praetor dabat, sed & siquis ea parte, qua v go iter fiebat, id positum aut suspen habebat, quod posset, si caderet, noce Hoc enim casu poena X. aureorum fue a praetore constituta, eaque actio pop laris erat, & cuiuis e populo concede tur. *L. 5. §. 6. & vlt. D. eod.*

V. Actiones contra exercitorem nauis, cauponae stabuli.

V. In exercitorem quoque nauis, a cauponae, aut stabuli dabatur actio de d mno aut furto, quod in naui, aut caup na, aut stabulo factum fuerat, etiamsi nu lum eius esset maleficium. Aiebat enim Praetor: NAVTAE, CAVPONES, STA BVLARII QVOD CVIVSQVE SALVVM

FO

: RECEPERINT, NISI RESTITVANT, OS IVDICIVM DABO. *L. 1. pr. D. naut. n. stabul.* Quamuis vero stabulum fuerit antiquis quod diuersorium ·ανδόχειον, eoque sensu saepius occur- ud auctores, inprimis Petronium: c tamen edicto pro loco, vbi iumen- ulatur, accipitur, ceu ex *L. 5. D. eod.* et.

TIT. VI.

DE

ACTIONIBVS.

[Actenus de duobus iuris obie- ctis actum, puta de *personis* & *rebus:* iam de tertio, quod *tes* complectitur, differit Impera- Totus titulus varias sistit actio- diuisiones & differentias, quae 1 intelligi vix possint, nisi quis um iudiciorum rationem, seu, vt vocant, processum Romanum intelligat: dabimus operam, vt igonium, Polletum, aliosque iudiciis commentati sunt, to- itigandi iudicandique rationem o adcuratius ex antiquitatibus anis exponamus.

I. Quem-

I. Iudicia quotuplicia? I. Quemadmodum ius aliud *pri*[...] est, aliud *publicum*: ita & iudicia [...] Romanos alia priuata, alia publica [...] terunt. Vtraque breuiter, ast ad[...] hunc in modum distinguit Cicero [...] *Caecina II: Omnia iudicia aut distrah*[...] *rum controuersiarum, aut puniendorum* [...] *leficiorum caussa reperta sunt.* Priua[...] go iudiciis quisque, quod sua inte[...] persequebatur; publicis vel ipse po[...] ea, quae reipublicae detrimenti [...] quam adferre potuissent, vel accusato[...] puli nomine crimina publico ded[...] futura vindicabat. De publicis in[...] Titulum XIIX; de priuatis hoc & seq[...] tibus titulis agemus.

II. Olim Reges ipsi iudicabant II. Priuatis iudiciis magistratus, &[...] tio quidem reges, post consules, dei[...] Praetores praefuerunt. De Regibus [...] nys. Halicarn. *X. p. 627.* Τὸ μὲν ἀρχαῖον β[...] σιλεῖς αὐτῶν ἐτάττοντο τοῖς δεομένοις τὰς δ[...] καὶ τὸ δικαιωθὲν ὑπ' ἐκείνων, τοῦτο νόμο[...] *Olim, quamdiu regnatum est in vrbe,* [...] *gum arbitrio dirimebantur lites, &* q[...] *iustum illi iudicassent, id erat pro lege.* Id[...] auctor *Libro II. Antiquit. Rom. p. 87,* [...] Regum iura muniaque describit, id q[...] que iis datum esse negotii ait, *vt legum* [...] *triarumque consuetudinum haberent cu*[...] *diam, omnisque iuris, quod vel natura di*[...]

pacta & tabulae sanciunt, curam

iectis regibus, iurisdictio haec ad s delata est. Qua de re idem Dio- alicarn. *X. p. 627:* Ὡς δὲ ἐπαύσαν- ιρχόμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπα- ἐνέκειτο τά τε ἄλλα τῶν βασιλέων ἔρ- -ου δικαίου διάγνωσις. καὶ τοῖς ἀμφισ- πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὅτου δή τινος, ἐκεῖνοι α οἱ διαιροῦντες ἦσαν. *Translato de- Regibus ad annuos consules impe- r cetera officia regia, iuris quoque munus ad eos deuenit, ita, vt qua- de re orta esset inter ciues controuer- e iure responderent.* Idem docet *I, 27.* vbi de Appio Claudio: *Ap- sul de pecuniis creditis ius quam e dicere.* Eadem iurisdictio et- es alios magistratus fuit, qui con- testate praeerant reipublicae, qua- amdiu Decemuiri & Tribuni mi- nonnunquam etiam Dictatores De Decemuiris sane id clarissi- t ex Liuio III, 33. qui eos decimo die ius populo reddidisse testatur. Postremo iuris dicundi potestas in praetores delata est, qui anno V. LXXXIX primum creari coepe- Inualuit postea, vt praetorum alius alius peregrinis ius diceret. Erant Praetores *tutelares, fideicommissa- rii,*

III. Postea consules.

IV. Ac demum Prae[illegible]res & Aediles.

rii, &c. Sed de eorum origine, ac iu- dictione iam supra abunde dictum es *Lib. I. Tit. II.* §. XVIII-XXIII. Attame quamdam iurisdictionis partem sibi v dicabant Aediles. Hi vero de paucis bus ius dicebant, inprimis autem de v ditione mancipiorum, de mensuris, foro venalium, de quibus etiam ed proponebant, vt supra *l. c.* §. XXIV. *fi* ostendimus. In prouinciis Proconsu Praetores, Praesides eadem iuris dic di potestate gaudebant. Municipali magistratibus iurisdictio; non item im rium competebat. *L. 32. D. de iniur.*

Et in prouinciis Praesides.

V. Quid imperium?

V. Magistratibus ergo, qui iudic praeerant, IVRISDICTIO tribuebatur IMPERIVM, quae etsi nonnumqua idem significare videntur, vt proli ostendit Ger. Noodt *de Iurisd. I, 2.* distin tamen solebant ab accuratioribus, non qu dem ab eo demum tempore, quo ed ctum perpetuum magistratibus municip libus notionem quamdam, id est, iurisdi ctionem sine imperio dedit; vt eidem vi sum est Ger. Noodt. *de Iurisd. I, 3. p. 123* sed & temporibus antiquissimis. Magi stratuum enim quatuor iura erant apud Romanos, quorum vnum in *imperando*, alterum in *iure dicundo*, tertium in *refe- rendo*, quartum in *auspicando* positum fuit. Duo posteriora iura, quum in curia & comi-

sese exseruerint, huc non perti-
Ad *imperium* quod attinet, illud
ndi, vocandi, prehendendique com-
tur. *Edictis* vel iurisdictionis
nulam initio magistratus propo-
vel ea, qua pollebant, auctorita-
l visum erat, imperabant, id quod
ectum esse a consulibus nouimus.
is vocandi prehendendique ab-
rehensio denique ius abducendi
es complectebatur. Vnde qui vo-
audebant, lictoribus, viatoribus,
publicis; qui prensione duntaxat,
ni plebis, viatoribus tantum cum
olicis vtebantur. Gell. *Noct. At-*
. Qui neutro iure fruebantur,
aestores, ii seruis tantum publi-
prodibant in publicum; & tum
rium sed potestatem habere di-
Car. Sigon. *de antiquo iure ciu.*
p. 220.

RISDICTIO vero duabus con- VI. Quid iurisdictio?
ibus, *decreto* scilicet & *iudicii da-*
m praetores aut ipsi, caussa co-
rnebant, aut iudices, qui cogno-
abant, iisque certam praescri-
udicandi formulam, cuius
ginem ab ipsis regum tem-
petit Ger. Noodt. *Iurisd. I, 6, p.*
ue vero, quod multi existimant,
s positum erat arbitrio, vellet-
a dare ordinario iure, an mallet
ipse

ipse extra ordinem cognoscere; sed
cti habenda erat ratio,& ipsius, de quo
ceptabatur, negotii. Si enim de iur
ceptabatur: ipse Praetor ius dicebat e
ordinem. sin de facto: iudex dabatur
de formula: SI PARET, CONDEM
Conf. Seneca *de Benef. III*, 7. Ger. N
de Iurisd. I, 8. p. 130. seq.

VII. Locus, vbi ius dictum? VII. Ad Praetorem ergo venien
erat eis, qui ius suum persequi cupie
& quidem in locum iuri dicundo de
tum, qui & ipse *ius* dicebatur. (a) *L. 1.*
iustitia & iure. Hic vero locus vel
rior erat, vel *planus*. E superiore loco
dicere dicebatur praetor, quoties pro

(a) Olim omnes lites agitatae in comitio: Pl
Poen. III, *6. v. 12. Cras mane quaeso in co*
tio este obuiam. Postea priuata quidem
dicia instituebantur sub tecto in basili
qualis erant Opimia, Iulia, Porcia, pub
vel in comitio, vel in foro Pollet.
Rom. I, 2. & sequ. Quod vt eo commod
us fieret, Marcellus, Octauiae Augusti
roris filius, totum forum velis obumbr
uerat, vt scilicet tanto salubrius litigant
consisterent. Quanto prudentius Ca
ille Censorius forum muricibus sterne
dum censuerat? Vid. Broidaei *Coroll*
Pollet. *For. Rom. p. 18.*

i sedebat. Tribunal (b) vero erat Tribunal.
amplissimus & spectabilis in comi-
re hemicycli specie introrsum cur-
in quo sella curuli (c) praesidens
or, posita hasta, caussas cognosce-
Vitruu. *Architect.* V, 1. Hinc Mar-

edeas in alto tu licet tribunali,
t e curuli iura gentibus reddas.

tribunal adeo proprium erat magi-
is Romanis, vt ab eo plane absti-
m esset magistratibus municipio-
uippe qui in subselliis tantum ius
solebant, Plutrach. *Praecept. reip.*
p. 813. Tom. II. vnde & *pedanei iu-*
ocantur a Paullo *L. 38. §. 10. D. de*
Ex quo simul adparet, pro subselliis
ndum esse tribunal, vbicumque il-
inicipiorum magistratibus tribui-

VIII.

(b) Tribunal iam Romulum terroris incu-
ndi caussa inuenisse, testatur Dionys.
licarn. *Antiqu. Rom.* II, 4.

(c) Augustum affecta valetudine in lectica
ibunali ius dixisse, testatur Suet. *Aug.*
XIII.

(d) uet. *de clar. Rhet.* VI. *C. Albutius Silus,*
uariensis, quum aedilitate in patria fun-
geretur,

P

VIII. Locus planus.

VIII. Tribunali opponebatur *pla*
vel vt Cicero vocat, *aequus locus* (Cic. *E*
ad Fam. III, 8.) Saepe enim Praetor e
bunali descendens, in plano retineba
sa

geretur, quum forte ius diceret, ab
contra quos pronunciabat, pedibus a
bunali *detractus est.* Lapis apud Rei
Inscr. class. II, 89.

MELANTHVS. P. DECII.
ET COLLEGA MAG. NE.
TRIBVNAL NOVVM A SO
FECERE

vt & alius, *Class. VI, 44.*

HONORI
M. GAVI. M. F.
POB. SQVILLIANI
EQ. PVB. IIII. VIR. I. D.
IIII. VIR. AP. VB.
CVRATORI VICETINORVM.
APPARITORES ET
LIMOCINCTI
TRIBVNALIS EIVS.

Omnia haec abusiue dici videntur, & m
nicipalibus magistratibus simili ambitio
tribuuntur, qua curia eorum *Senatus*,
curiones *senatores* duumuiri, *Dictato*
Coss. *Praetores* subinde adpellati si
Conf. Ger. Noodt. *de Iurisd. I, 3. p.* 1

pe ei domi, aut in via desiderium ex- nebant ciues. Dum ergo in aequo con- tens solo procedensue audiebat, dice- tur *de plano cognoscere.* *L. 1. D. de const. inc. L. 9. §. de plano D. de officio procos. L. D. de accusat.* Et talis est *planaria* illa *erpellatio*, cuius mentio fit *L. 4. C. de at.* editionis Haloandrinae, quum in lgatis falso legatur *plenaria.* Qui de no postulabant, magistratum per libel- n adibant, & praetor postulanti respon- bat per subscriptionem. *L. 15. D. de in ius . L. 29. D. ad L. Corn. de fals.* At quae de- tum & caussae cognitionem desidera- t: nec libello, nec alibi, quam pro unali, poterant expediri. *L. 9. §. 1. D. de . procos. L. 3. §. 8. D. de bon. possess.* Quae o caussae pro tribunali definiri potu- t, passim exponere solent iurecon- i. (e)

IX. Pro

e) Caue tamen existimes, idem Romanis fuisse, *de plano* & *summatim* cognoscere: Multa sane, quae summatim cognoscebantur, pro tribunali tamen erant expedienda, ceu patet exemplo decretalis bonorum possessionis ex Carboniano edicto vel eius exemplo datae, quae quum fuerit summaria *L. 1. L. 3. §. 4 D. de Carbon. edicto,* alibi tamen, quam pro tribunali dari

IX. Prae-toris ad-sessores. IX. Pro tribunali quoties cognosc praetor, in consilium adhibendi erant sessores. *L. 2. §. 29. D. de orig. iur.* S *vit. Tiber. XXXIII.* Adsessores isti P toris a tergo sedebant. Ammian. Mar *XXIII, extremo*: & quamuis ipsi non dicarent, Praetorem tamen iudican instruebant. Et ita intelligendus Pli *Epist. I, 20*: *Frequenter egi, frequenter dicaui, frequenter in consilio fui.* Saepe men & ipsi adsessores *iudices* dicuntu iure nostro, veluti *L. 16. D. de manumiss. v* *L. 2. C. de vindicta & apud consil. man* Vid. Sauaron. *Annot. ad* Sidon. Apol *Epist. III, 3.* Ger. Noodt. *de iurisdict.* *p. 137.* Adsessores praetoris in vrbe er equites quinque totidemque senato Vlpian. *Fragm. I, 13.* qui iidem erant c *Decemuiris stlitibus iudicandis*, quorum m minit Pompon. L. *2. §. 29. D. de orig.* ceu ostendunt Iac. Raeuard *Probabil* *XVIII, & XIX.* & Ger. Nood. *de Iurisd* *I, 12. p. 137.* Erat & *Centumuirale* iudi um, cui ipsi quoque Praetor vna cum cemuiris praeerat. Hinc *centumuira* *hastam cogere* dicuntur decemuiri ap

Suet...

---

non poterat. *L. 3. §. 8. D. de bon. poss.* *L. 2. §. 1. D. quis ordo in possess. seruet.* Conf. Ger. Noodt. *de Iurisd. I, 10. p. 13*

ton. *Aug. XXXVI*, cui addendus Plin. *l. V, vlt.* *Sedebant iudices, Decemuiri erant, obuersabantur aduocati, silenti- longum, tandem a Praetore nuncius, ittuntur Decemuiri.* Caussas centum- iles recenset Cicero *de Orat. I, 38*, eoque rt vsucapionum, tutelarum, gentilita- , agnationum, alluuionum, circumlu- ium, nexorum, mancipiorum, parie- , luminum, stillicidiorum, testamen- m ruptorum, aliaque huius generis . Ipsum vero centumuirale iudici- in basilica Iulia haberi consueuit, (f) mque illud centum octoginta viris staret, ista adsessorum frequentia in uor consilia vel iudicia distribuebatur ibus Praetor pro caussae dignitate mo- num, modo plura consilia adhibebat. o nonnumquam quatuor illa iudicia ungebantur, si caussa digna videretur iudicii maiestate. Exempla sunt Valer. Max. VII, 7, 1. Plin. *Epist.* VI, 33.

Solebant etiam magistratus iurisdi- iem nonnumquam aliis mandare: id quod X. Iurisdictio mandata.

( ) In hac basilica quatuor consilia centum- uiralia coniunctim sedebant, adeoque plu- res ibi caussae eodem tempore non sine strepitu audiebantur. Vid. Quinctil. *Inst. Orat. XII, 5.* Plin. Epist. II, 14.

quod fieri consueuit iam a regum te-
poribus, qui domo profecti, ne vrbs s
imperio esset, deligebant, qui & ius re
deret, & subitis mederetur: ceu accu
te ex historia antiqua docet Tacit. *Ann*
VI, 11. Liu. *Hist.* I, 41. Is vero, cui mand
ta iurisdictio, licet nihil proprium hal
ret, sed aliena, id est eius, qui mandai
iurisdictione fungeretur: *L. 1. §. 1. D. de*
fic. eius, cui mand. iurisd. L. 5. D. de iuri
omnia tamen, quae magistratus erant, e
pediebat, si scilicet vniuersa ei manda
esset iurisdictio, secus si pars tantum ma
data. *L. 16. D. de iurisd.* Exemplum ma
datae iurisdictionis vniuersae est apud L
uium XXIV, 44. qui M. Aemilium Praet
rem, cuius peregrina sors erat, iurisd
ctionem suam Atilio collegae, Praeto
vrbano mandasse refert. Tum vero ma
datarius non secus, ac ipse Praetor, p
tribunali cognoscebat, ceu accurate d
monstrat Ger. Noodt. *de iurisdict.* II,
p. 163: consilium etiam exercebat, vt pra
tor, iudicesque non secus ac ille daba
(Idem *l. c. cap.* X. *&* XI.)

XI. Dies, quibus ius dictum. XI. Sed & tempus certum erat, qu
Praetores ius dicebant. Alii enim erai
dies *fasti*, alii *nefasti*, alii *intercisi*. Ist
Praetori licebat fari tria illa verba: DO
DICO. ADDICO; illis omnia haec effa
nefas habebatur. His non nisi post op
ran

ı facris datam litibus vacare licebat. rro *de Lingu. Lat. V. 4. p. 35. Dies fasti, per 's Prætoribus omnia verba sine piaculo t fari. Dies nefasti, per quos dies nefas, i Praetorem DO DICO ADDICO.* Ouid. ', *l. v.* 47.

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

ıf. Macrob. *Saturn. I, 16.* Solis ergo ɔus fastis integris, & intercisis pome- e Praetor sui faciebat copiam, vnde *'ies sessionum* vocantur Vlpiano. *L. 51. ätisfactionis D. vt in possess. legat.* Vid. Ræuard. *Protribun. I.* Ad dies ne- ɔs pertinebant *feriae*, (g) quæ vel *sta*- rant & *solemnes*, vel *repentinæ.* Illa- ı exempla sunt apud Varron. *de Lin. Lat. V. p. 35.* & accuratior recensus fie- ɔlet in Kalendariis Romanis, qualia Gru-

(g) Cum feriis dies nefastos confundunt plurimi, & in his etiam Huber. *Prælect. ad Digest. II, 12. p. 92.* Sed multi dies erant nefasti, non quod feriae tum essent, sed quod Pontifices vel ominis vel religionis caussa indixerant iustitium. Qui dies etiam dicti *atri, religiosi, ominosi, moesti, lugubres.* Vid. Gell. *Noct. Att. V.* 17. Pollet. *Fer. Rom. I, 8. p. 80.*

Gruterus, Lambecius & Græuius ed
runt. Hæ pro re nata indicebantur, v
ti supplicationes ob rem prospere
stam decretae, item feriae indictae
honorem principis. *L.* 1. *C. de feriis.*
iam his Romani a forensibus negoti
iure dicundo vacabant. Ceterum a
quissimis temporibus soli Pontifices fa
rum curam gerebant, ad quos, tamqu
ad oracula adcurrere oportebat eos,
actione experiri vellent, vt, liceretne
vel illo die lege agere cognoscerent.
postea fastos istos publicauit Cn. Flau
Cicero *de Oratore I, 41. pro Murana XI.*
Quinctil. *Instit. Orat. III, 8. L. 2. §. 35. D*
orig. iur. Conferantur, qua supra ad pro
mium scripsimus §. *V. VI.*

XII. Singulis cognitionibus certi dies adsignati. XII. Quamuis vero diebus fastis co
am sui daret Prætor: solebant tamen
os dies postulationibus, alios cognitio
bus, alios decretis, alios manumissio
bus, alios aliis actibus destinare, vt p
tet ex Vlpiano *L. 2. §. 1. 2. D. quis ordo*
possess. seruetur. Eum in finem tum Pr
tores in vrbe, tum in prouinciis Praesid
certis anni temporibus CONVENTV
siue FORVM indicebant, i. e. tempus
locum distinguendorum negotiorum
quibus conuentibus iuridicis viden
Theoph. *ad §. 4. Inst. qui & ex quib. caus*
manum. non lic. Seru. *ad* Virgil. *Aeneid.*
v. 75

8. & II. v. 102. Si quis ftato di
aderat, exfpectandum ei erat vfque
nouus adeffet conuentus. Seru. l. c. Pe-
nis tamen & procul aduenientibus
iunquam ius extra ordinem diceba-
Sen. *Epift. CVI.* vt & militibus, tefte
l. *Sat. XVI. v. 54. fequ.*

III. Ceterum qui actione experiri XIII. Ante actionem tentata compofitio.
ituerant, prius per amicos tentabant,
id proficere liceret intra parietes.
um opera fi fruftra fuerat, tum de-
ventum in ius eft. Docet id
o *pro P. Quinctio V. XI.* a quo
odi amici *difceptatores domeftici*
itur. Conf. Ger. Nood. *de Pact. &*
ict. I. p. 648. Si res ita conuenire
oterat, tum demum fequebatur in
ocatio, a qua omnium actionum in-
ndarum principium proficifci, ait
ianus.

V. Fiebat illa in ius vocatio priuata XIV. In ius vocatio antiqua.
ritate, ita, vt acturi reos poftula-
quodam die fibi obuios monerent,
in ius fequerentur. Qua in re ver-
ebantur: IN IVS EAMVS, IN
VENI, SEQVERE AD TRIBV-
, IN IVS AMBVLA, Barn. Briffon.
m. V. p. 366. Vocatus ita, fi fruftra-
aut moraretur; iis, qui proximi ad-
t denunciabatur teftimonium. Vo-
enim iis adclamabat: LICET AN-

 TE-

TESTARI? quibus adnuentibus, a
las eorum memoriae cauſſa tangeb
Sic Horat. *Serm. I, 9. v. 45.*

- - - Caſu venit obuius illi
Aduerſarius, & , quo tu turpi
magna
Adclamat voce, & LICET ANTE
RI? Ego vero
Oppono auriculam, rapit in ius, c
vtrimque,
Vndique concurſus.

Et Plaut. *Curcul. V, 2.*

PH. AMBVLA IN IVS M. *Non eo*
LICET ANTESTARI? M. non
licet.
PH. Iupiter te male diſperdat mile
teſtatus viuito

(h) Auris veteribus memoriae locus,
eam tangentes, admonebant, & ant
bantur. Plin. *Hiſt. Nat. XI, 41.* Nota p
ſis eſt: *aurem alicui vellere.* Illius
monimentum perpulchrum eſt lapill
pud Laurinos, in quo caput ſculptum
manus aurem attingens, cum inſcripti
ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ, *Memento.* Vid.
Lipſ. *Quaeſit per Epiſtol. XXVIII.*

. At ego quem licet. PH. Tu accede huc
Curculio S. M. seruum antestari? C.
Vide
em, vt scias me liberum esse. M. Er-
go AMBVLA IN IVS. Hem tibi
. O ciues ciues? M. Quid clamas? PH.
Quid istum tibi tactio est?
I. Quia mihi libitum est.

hunc in modum antestatione, lice-
ori reum tergiuersantem quocum-
odo, obtortoque etiam collo in ius
Quin tantus erat veteris iuris ri-
t liceret reum etiam ægrotum ac
ite pæne confectum iumento im-
n noua funeris facie in comitium
. Gell. *Noct. Att.* XX, 1. Quae o-
egibus decemuiralibus inducta sunt,
ita cautum fuisse legimus. SI IN
OCAT ATQVEAT. NI IT, AN-
AMINO, IGITVR EM CAPI-
SI CALVITVR PEDEMVE
IT, MANVM ENDO IACITO.
ORBVS AEVITASVE VITIVM
, QVI IN IVS VOCABIT, IV-
TVM DATO SI NOLET, AR-
M NE [illegible]O, Cic. *de Le-*
23. Po[illegible] *Serm.*
. 76. Nou. [illegible] *I, 24. p. 486.*
c.

XV. Quae circa illam post ea mutata.

XV. Enimuero postquam culti-
nationum vsus rubiginem pristinam
manorum moribus sensim extersit: i
commenti sunt iuris auctores, vt ha
riores de in ius vocatione leges quo
modo lenirent. Primo enim quasdam
sonas vel plane non, vel non nisi i
trata a Praetore venia in ius vocare
bat. Deinde matronas in ius vocatas, a
gere nefas habebatur. Valer. Maxim. l
(i) Idem honor habitus impuberib
puellis, alieno iure subiectis *L. 21. pr.*
in ius. voc. Parentes quoque & patr
vt & eorum parentes, horumue lib
non passus est praetor, nisi impetrata
nia, in ius vocare. §. *3. Inst. de poen.*
litig. L. 4. & seq. D. de in ius voc. Si
id neglexisset, eum quinquaginta au
rum mulcta coercuit. *L. vlt. & pen.*
de in ius voc.

XVI. Domo cur abstrahere neminem licuerit?

XVI. Inualuit etiam, vt nefas hab
tur, quemquam de domo sua in ius ra
re, quod sua cuique domus ob Pen
um religionem tutissimum deberet
perfugium. *L. 18. D. eod.* Si quis tamen
tius latitaret domi, adeoque imped

(i) Tempore Decemuirorum etiam femi
raptas in ius esse, patet exemplo Vir
niae apud Liu. *Hist. III. 44.*

ndo, quo minus posset in ius voca-
el sola denunciatione, vel litteris, vel
o praetoris euocabatur, & si vel sic
ue se non sisteret, actor in eius bona
itti poterat. *L. 19. D. eod.* Raeuard.
ibun. III. p. 846. sequ. Idem vero in-
um etiam ad vineam, balneum, thea-
trahebant iureconsulti. Nam &
)ii erant, veluti in vineis Priapus.
per se cadit dubium, quod sibi for-
: Dionys. Gothofredus ad *L. 20. D.*

VII. Immo & inhumanissimus ille eos morbo vel senio languidiores iu- is impositos ad praetoris tribunal idi, iamdudum obsoleuerat tempo- llii, ceu ex loco eius supra adlega- paret. XVII. Morbo & senio confectos in ius capere non licebat.

'III. Denique & id notandum, de- in ius raptum dimitti, si quis vel ersonam defenderet, vel si, dum in atur, esset transactum. Cai. *L. 22. de in ius voc.* Vtrumque ex XII. lis est, in quibus ita cautum fuisse us: SI ENSIET, QVI IN IVS ATVM VINDICIT, MITITO. ASSI- VINDEX ASSIDVVS ESTO, PRO- ARIO CVIQVI VOLET VINDEX D. ENDO VIA REM VTI PAI- T, ORATO. Gothofr. *ad Tab. I.* Vindex in his legibus non est *Pro-* XVIII. In ius vocatus vel datis vindicibus, vel transactione liberabatur.

cura-

curator, vt suspicatus est Boethius *a* *Top. II.* neque *Praedicator*, ceu hun thii locum emendandum existimai Cuiacius *Obseruat. V, 29.* Hotom. *a* *XII, Tab. assiduo vindex*, sed *Defensor* oblata fideiussione reum prehensum rabat. Festus voce *Vindex p. 475.* *ab eo quod vindicit, quo minus is, qui sus est, ab aliquo teneatur.* (k) Sol tamen etiam reus & actor nonnum transigere in via, & tum quoque batur, qui in ius vocatus fuerat. (l) T actio haec ex legibus Atticis desce ceu adparet ex Petit. *Leg. Attic. p. 33*

(k) Errant ergo Sigonius, Ian. Vinc. na, Barn. Brissonius & alii complur *vindices* confundunt cum *vadibus*, Gothofr. *ad XII. Tab. Tab. I. p. 18* terum pertinet huc titulus *D. in ius* *tus ea, aut satisdet.*

(l) Et hinc lucem capiunt illa Salu verba Math. V, 25. ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου ἦ ἐν τῇ μετ' αὐτοῦ, μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀν κος τῷ κριτῇ. Conf. Luc. XII. 58. sane pauci interpretes recte intellig, quum e legibus his XII. Tabularum antiquitatibus Romanis insignem lu accipiant.

V. Quod si nec vindices dati, nec e in via transactum: in ius veniri at, vbi actor, impetrata loquendi pote, reo *edebat actionem*, id est, indicequa demum actione aduersus reum iri vellet. Quum enim ex vno eo que facto plures saepe actiones com ent, eligenda erat vna, eaque eden . Car. Sigon. *de iudiciis I, 19. p. 451.* c pertinent illa apud Plautum *Pers.* *v. 8.* XX. Actionis editio & postulatio.

A. *Age ambula in ius, leno*, D. *Quid me in ius vocas?*

A. *Illic apud Praetorem dicam, sed ego in ius voco.*

Saturio, non opus esse, vt, antequam ventum, indicetur, cur lenonem in carit: moris esse, vt apud praetoemum edatur actio. Conf. *L. 1. D. de* . Actionem actor primum a Prae*ostulabat*, id est, petebat, vt sibi liceadem in reum intendere, quod plee fiebat per aduocatos, quos & redem tempore petere solebat. Vnedicto Praetoris fuit: SI NON HANT ADVOCATVM, EGO DA- Postulata actione, eademque a praenpetrata, tum actor *edebat* actiocuius rei quinque erant diuersae ra . *Prima* erat, si quis diceret, qua vti vellet; *secunda*, si eius quam alle-

allegabat, actionis describendae acto facerent copiam: *tertia*, si actor suam tentionem in libello esset complexus, que sic offerret aduersario: *quarta*, libello eam aduersario dictaret: *quint* ad album non edictorum sed formula produceret aduersarium, & monst qua vsurus esset, actione, certam for lam eiusdem recitaret. (m) *L. 1. §. 1. D.* Iac. Ræuard. *Protribunal. IV, p. 885* In tanta adhibenda erat ab actore cautio, vel semel quidem in actione recitanda erraret, mentemque lingua praecurre caussa statim caderet actor. Cic. *de Inu*

(m) Omnes actiones adeo formulis a ctæ erant, vt ideo ipsae formularum mine veniant. Sic *damni dati form* dicitur actio Legis Aquiliae apud *Hist. Nat. IX, 59.* Formulae de dolo mentio fit apud Cicer. *de Offic. III, 14* *Nat. Deor. III, 30.* Idem Cicero *pro Rosc. Comoedo*: *Sunt iura, sunt formu de omnibus rebus constitutae, ne quis in genere iniuriae, aut in ratione actio errare possit. Expressae sunt enim ex uscuiusque damno, dolore, incommo calamitate, iniuria publicae a Praetore f mulae, ad quas priuata lis accommo tur.*

Ita ius ciuile habemus constitutum, *ussa cadat is, qui non, quemadmodum* *et, egerit.* Conf. Quinctil. *Inst. Orat.* . & *VII, 3*, vbi diserte hic auctor: *Est periculosum, quum si vno verbo sit er-* *i, tota caussa cecidisse videamur.* (n)

{. Edita, postulata, impetrataque a ore actione, actor porro certa ver- n conceptaque formula *vadabatur* (o) id est, vades siue sponsores pe- fore, vt certo die, (is plerumque pe- ıus erat,) se in iure sisteret. (p) Haec XX. Vadimonium conceptum.

(n) Nonnunquam tamen Praetor eum, qui ormula ceciderat, restituebat in inte- um. Seneca *Epist. XLVIII. Quid enim ali- d agitis, quum eum, quem interrogatis, ientes in fraudem inducitis, quam vt rmula cecidisse videatur? Sed quemad- odum* ILLVM PRAETOR, *sic hos* IN ITEGRVM *philosophia restituit.*

(o) Vadimonii parca admodum in Digestis entio est, eo quod Tribonianus hanc ocem in veterum fragmentis paene vbi- ıe expunxit, ceu luculenter patet ex *L. pr. D. de iniur.* collata cum fragmento uli apud *Auctorem Collat. Leg. Mos. & om. II, 6.* Alia eiusmodi exempla de- t Cl. Salmas. *de modo vsur.* XVI.

(p) Alias si vades dare non posset reus, in

car-

Haec quoque formula non sine in
cautione concipiebatur a iureconf
ceu ex Ciceronis *ad Q. Fratr. Epist.* I
adparet, vbi negat Caesar, *in tanta m*
tudine eorum, qui vna fuissent, quemq
fuisse, qui VADIMONIVM *con*
potuerit. Ipsa formula periit. Vide
tamen vades spopondisse pro reo,
certo die ADFVTVRVM. Cic. *p*
Quinctio VII: *Ita disceditur, vt idibu*
ptembris P. Quinctium sisti Alphenus
mitteret. Venit Romam Quinctius:
monium sistit. Acron Horatii Scholi
ad *Serm.* I. *Sat.* 1. Vadibus, *sponsoribu*
vadimonio, quod promittit is, qui ad iu
um vocatur, CERTO DIE ADFV
RVM. *Vades ideo dicti, quod, qui eo*
derit, vadendi, id est, discedendi habet p
statem. Actor ergo, qui prouocabat;
vadari; reus *vades dare*; vel *vadim*
promittere, vas *spondere* dicebatur. D
quo adfore reum spondebant vades,

---

carcerem detrudebatur. Plaut. in P
II, 4, v. 18.

SA. *Vadatur hic me*

PAE. *Vtinam vades desint, in*
cere vt sis.

Conf Guil. Goes in *Append. ad Pilat*
iudicem.

ique erat *perendinus*. Quae vox adeo
mnis erat in vadimonii formulis, vt
ubitarent prudentes, DIEM TER-
VM, an PERENDINVM dici oporte-
vt testatur Cicero *pro Muraena* XII.
) pertinet etiam locus Gellii *Noct. Att.*
i. Et quodam die ius in castris sedens di-
t, atque ex eo loco id oppidum procul vi-
tur. Tum e militibus, qui in iure apud
stabant, interrogauit quispiam ex more:
QVEM DIEM LOCVMQVE *vadi-*
ium promitti iuberet? Et Scipio manum
sam oppidi, quod obsidebatur, arcem
ndens: PERENDIE, *inquit, se sistant*
'oco. Non vero vas spondebat tan-
, reum certo die locoque adfuturum,
&, si haut adfuturus esset, certam
debat deserti vadimonii poenam, (q)
n tamen ipsa litis aestimatione maio-
haut esse oportebat. Paullus apud
orem Collat. Leg. Mosaic. & Rom. II, 6.
cepto hunc in modum vadimonio,
otisque sponsoribus e iure discedeba-
tur.

Male vero Ant. Contius *Lect. I, 9.* inde
colligit, satisdationem hanc pro litis aesti-
natione, id est, de iudicatum solui inter-
oositam fuisse. Ipsum quidem vadimo-
nium contrahebatur ob rem, *L 10. §. 2. D.*
i quis cautionib. sed tantum eatenus, ne
eus copiam sui facere detrectaret.

tur, reusque vel de transactione cog
bat, vel ad contendendum se parabat in
rendinum. Saepe tamen praetores
voluntate litigantium vadimonium in
os dies perendinos differebant. Epit
Liu. *LXXXVI. Sulla ex fiducia tam ce
victoriae litigatores, a quibus adibatur,
dimonium Romam differre iussit.* Iuue
Sat. III.

- - - *Differt vadimonia Prae*

XXI. Citatio vtriusque partis per praeconem.

XXI. Veniente die cognitionum,
comperendinus dicebatur, aut aderat re
& tum *vadimonium sistere*; aut aberat,
tunc *deseruisse* dicebatur *vadimonium*. H
ergo die comperendino aderat Praet
& actiones postridie editas postula
que ex tabulis ordine recitari, simulq
actores reosque per accensum citari (
iubebat, vt iudicia cognoscendis eor
caussis daret. Quorum illud *dicere va
monia*; hoc *addicere iudicia* vocaba

M

(r) Hoc fine nomina edebantur reorum
que ac propria apud praeconem vel acce
sum, vt is deinde ordine citare litigan
ad tribunal posset. *L. pen. D. de in integ
restit.* Ascon. Paedian. *in Cic. Verrin.* I
*Apud veteres & iudices & rei & accusa
res & defensores citabantur a prae
praetoris.* Raeuard. *Protribunal. II. p. 8*

rob. *Sat. I,16. Comperendini dies fue-*
, quibus vadimonia dicere & iudicia ad-
re licebat. Sigon. *de Iudic. I, 21. p. 456.*
ti litigantes, si sese non sisterent, caus-
debant. Horat. *Serm. I,9. v. 35.*

Ventum erat ad Vestae, & casu tunc
respondere vadato
Debebat, quod ni fecisset, perdere litem.

imis reus, deserens vadimonium, per- Quid, si se haut sisterent?
t litem, & praetor, postulante actore,
dicto iubebat eius bona possideri:
is triginta dies possessis, nec illo se
idente, vendi ea iubebat, more sole-
quem supra latius explicauimus. Ita
edixerat Praetor: IN BONA EIVS,
IVDICII CAVSSA FIDEIVSSO-
DEDERIT, SI NEQVE POTE-
TEM SVI FACIAT, NEQVE
ENDATVR, IRI IVBEBO. Exem-
est apud Ciceronem in *Orat. pro P.*
tio VI, cuius ex edicto bona possessa
quia vadimonium dicebatur dese-

XII. Sin vterque se stiterat, tum ad XXII. Intentio actionis.
onem prior respondebat reus: *Vbi*
qui me vadatus es? vbi tu es, qui me
? Ecce ego me tibi sisto, tu contra &
i siste. Ad hanc solemnem formu-
mnium interpretum consensu respi-
aut. *Curcul.* I, 3. v. 5.

VBI TV ES, QVI ME CONV[A]
DATVS *Venereis* VADIMONII[S]
VBI TV ES, QVI ME *libello V[e]*
nereo CITASTI?
SISTO EGO TIBI ME, *& m[e]*
contra itidem VT SISTAS,
Suadeo.

Prouocatus hoc modo actor: ADESS[E]
se aiebat. Quorsum itidem pertinent [il]
la Plauti, proxime sequentia:

ADSVM, *nam si absim, haut recus[o]*
quin mihi male sit, mel meum.

Regerebat porro reus, *quid ais?* Cui act[or]
respondebat AIO: & tum ipsa sequeb[a]
tur actio, reo intenta, certa formula co[n]
cepta veluti: AIO FVNDVM, QVE[M]
POSSIDES, MEVM ESSE. AIO T[E]
MIHI DARE FACERE OPORTER[E].
Licebit ergo formulas actionum, eo ord[i]
ne, quo eas Imperator hoc titulo propo[s]
suit, colligere, vt quid singulis actionum
formulis petere soliti sint veteres Roma
ni, eo dilucidius adpareat.

XXIIII. Actiones quotuplices? XXIIII. Prima actionum diuisio est, quod
aliae *in rem*, aliae *in personam* tendunt;
quibus alii tertium genus *actionum mix*
tarum adiiciunt.(s). Nonnumquam enim
re

(s) Ipse Imperator tertium hoc genus ad
iicit

veniebat in controuersiam, nonnumn in personam intendebatur ex conu vel maleficio, nonnumquam & res a & praestationes quaedam personasimul petebantur. *Actiones in rem* im vel *ciuiles* erant, vel *praetoriae*. Illae Legibus & constitutionibus; hae ex o vel iure honorario descendebant. ies in rem actiones erant *Rei vindi-*, *actio in rem vtilis*, *hereditatis peti-* *confessoria*, *negatoria*.

XIV. REI VINDICATIO institui poterat, nisi antea certum esset, cuse deberent *vindiciae*, id est, quem lere, quem petere oporteret. A- XXIV. Rei vindicationem praecedebat lis de vindiciis.

scon.

icit §. 20. *Inst*. *h. t.* quem quidem locum glossis violatum existimat Ant. Faber *de Error. pragm. Part. IV. Dec. 94. cap. 5.* *sequ*: sed agnoscunt etiam mixtas actiones Diocletianus & Maximianus Imperatores *L. 7. C. petit. hered.* & Paulus *L. 1. D. fin. regund.* Et certe alias quoque saepe, quae mixtam caussam habent in rerum diuisionibus, negliguntur, & confunduntur cum simplicibus, atque ideo in iure nostro vnius eiusdemque rei modo bipartita, modo tripartita fit distributio, ceu exemplis quamplurimis ostendit Ger. Nood. *Probab. I, 12. p. 33. sequ.*

scon. Paedian. *in Cic. Verrin. III. p. 1849.* *vindiciarum est, quum litigatur de eo apud Praetorem, cuius incertum est, quis beat esse possessor, & ideo, qui eam tenet, tisdat pro praede litis vindiciarum aduersario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deus in possessione facturum, de qua iurgi esset. Rursus sponsione ipse prouocatur, ab uersario certae pecuniae, aut aestimatio quam amittat, ni sua sit hereditas, (res) qua contendit. Praedes ergo dicuntur tisdatores locupletes pro re, de qua apud dicem lis est, ne interea, qui tenet, diffid caussae, possesionem deteriorem faciat, te dissipet, excidat arbores, & culta dese* Ex hoc ergo quantiuis pretii loco patet, quo pacto in iure vindiciae po latae sint. Quoties scilicet incerta e possessio, is, cuius intererat, postula a praetore interdictum de possessione adipiscenda, vel retinenda, vel recup randa, de quibus infra ad *Tit. XV.* P stremum interdictum dabatur iis, qui vi aliquo loco erant deiecti. Et quamuis de vera vi esset intelligendum: Roma tamen inuenerant vim simulatam, qu in eo consistebat, quod alter alteri dic caussa vim inferret in iudicio, tum man conferendo, tum verbis vindicand Nam aut seruus vindicabatur, aut fundu Qui serui possessionem petebat, tenens se

uus

vel manum ei iniiciens, in iure apud
orem ita vindicabat, id eſt, poſſeſſio-
per vim ſimulatam poſtulabat:
IC HOMINEM EX IVRE QVI-
VM MEVM ESSE AIO, EIVSQVE
DICIAS MIHI DARI POSTVLO.
nte altero, aut cedente, Praetor ſer-
addicebat vindicanti, id eſt, poſſeſ-
n ei decernebat vſque ad exitum iu-.
Ille vero ſi contra vindicaturus erat,
t ipſe ſervum corripiens, eiq; manum
ens dicebat: ET EGO HVNC
INEM MEVM ESSE AIO, EIVS-
VINDICIAS MIHI CONSERVARI
VLO. Tum demum Praetor in-
ebat: QVI NEC VI, NEC CLAM
PRECARIO POSSIDET, EI VIN-
AS DABO. Sigon. *de Iudic.* I, 21.
ad hanc vim fictam adludunt vete-
ctores, Ouid. *Amor.* I, 4.

t dicam MEA SVNT, *iniiciamque*
MANVM.

. *II,*

iiciam dominas in mea iura manus.
al. *Epigr.* I, 5,

t quum ſe Dominum vocabit ille,
icas eſſe MEOS, manuque miſſos.

is ad illa Virgilii *Aeneid.* X. v. 419.

NIECERE MANVM *Parcae teliſque*
ſacrarunt
andri.

Q 5 addit

addit, Virgilium sermone iuris v
Nam *manus* ait *iniectio dicitur*, *qu*
nulla iudicis auctoritate exspectata, (id
ante Praetoris decretum,) *rem nobis*
tam vindicamus. Paullo alia erat fund
domum, aliasue possessiones vindic
ratio, si quidem tum petitor eum,
petebatur, ex iure manu consertum
cabat. Qua de re Gell. *Noct. Attic.*
ex IVRE MANVM CONSERTVM
ba sunt ex antiquis actionibus, *quae*
lege agitur, & *vindiciae contenduntur*,
nunc quoque apud Praetorem solent.
paucis interiectis: *Manum conserere est*
qua re disceptatur, *in re praesenti*, *siue*
siue quid aliud est, *quum aduersarium*
manu prenderet, *in ea re solemnibus*
bis vindicare; *id est vindicia correpta*
in re atque in loco praesenti. Id apud P
torem ex XII. Tabulis fiebat, *in quibus*
scriptum est: SI QVI IN IVRE MANV
CONSERVNT. *Sed postquam Praetor*
propagatis Italiae finibus, *datis iuris*
ctionibus, *negotiis occupati*, *proficisci v*
diciarum dicendarum caussa in longinqu
res grauabantur, *institutum est contra X*
Tabulas tacito consensu, *vt litigantes non*
iure apud Praetorem manum consererent
sed ex iure manum consertum vocarent,
est, *alter alterum ex iure ad conserendam ma*
num, *in rem*, *de qua ageretur*, *vocare*

profecti simul in agrum, de quo liti-
tr, terrae aliquid ex eo, vti vnam
in ius, in vrbem ad Praetorem de-
t, atque in ea gleba, tamquam in to-
vindicarent. Ad hunc ergo lo-
ntelligendum obseruari decet, ex
s XII. Tabularum vindiciarum litem
r agitatam esse in loco atque in re
nte. Praetor ergo, in fundum pro-
cum litigantibus, ibique ex iure
n conserentibus, ei parti, cui vi-
at, vindicias seu possessionem da-
d vero quum paullo molestius vi-
r: Praetores non amplius in fundos,
bus lis erat, dicendarum vindicia-
ussa proficiscebantur; sed litigan-
r alterum ex iure euocabat in rem
ntem, e qua redeuntes glebam af-
ant, quae & ipsa vocabatur VIN-
E, (t) teste Festo *voce vindiciae p.*
Denique nec in fundum ampli-
ficiscebantur litigantes, aut glebam
eferebant; sed prudentes, ceu di-
ocet Cic. *pro Muraena XII*, excogi-
nouam formulam vindiciarum,
quae

(t) i de domus possessione erat controuersia
co glebae deferebatur festuca. Vnde &
c ritus *vis festucaria* vocatur Gellio
oct. Att. XX, 10.

(u)

quae litigantibus aeque ac Praetor certa conceptaque verba tamquam men quoddam praeſcribebat. Quo ordine factum legimus: Petitor eum de petebatur , ita alloquebatur : FV DVS, QVI EST IN AGRO, QVI SA NVS VOCATVR, EVM EGO EX RE QVIRITIVM MEVM ESSE A INDE IBI EGO TE EX IVRE NVM CONSERTVM VOCO. Ce te aduerſario, Praetor fundi illius po ſionem addicebat vindicanti. Sin c re nollet aduerſarius: tum petitori reſp debat: VNDE TV ME EX IVRE NVM CONSERTVM VOCASTI, DE IBI EGO TE REVOCO. T Praetor vtrisque; SVPERSTITIBVS, quit PRAESENTIBVS, ISTAM VI DICO. INITE VIAM ; Quae verb um ſenſum habebant, quod actor & re praeſentibus teſtibus, (u) certam v inire deberent, quaſi in agrum profec ri ad conferendam ibi manum, glebas in rei teſtimonium referendas. Vi

e

(u) Feſtus *voce ſuperſtites: p. m. 456.* S perſtites *teſtes praeſentes ſignificat.* C *ius rei teſtimonium eſt , quod ſuperſti bus praeſentibus, ii, inter quos contro ſia eſt, vindicias ſumere iubentur.*

nibant, duce sapiente, quo duce et-
dibant, dicente Praetore REDITE
I. Omnia haec ex Ciceronis oratio-
Muraena XII. discimus, qua salse o-
ianc obscuram iureconsultorum di-
am perstringit. Tandem praetor,
vtraque parte, si adpareret, quem
vi deiectum, ita secundum eum di-
indicias: VNDE TV ILLVM DE-
TI, QVVM NEC VI NEC CLAM
PRECARIO POSSIDERET, EO
M RESTITVAS IVBEO. Conf.
l. c. I. 21. p. 459. sequ. Iac. Raeuard.
Tab. VI. p. 32. sequ.

I. Constituto ita possessore, tum lis de dominio possessori inten- r ab eo, qui possessione erat exclu- vero ita fiebat, vt actor primum, auctor esset, quaereret, deinde iret, tum satisdare iuberet, ac de- ponsione prouocaret. Primum er- erebat actor: QVANDO TE IN CONSPICIO, POSTVLO AN- ES AVCTOR? Hanc enim for- totidem verbis habet Cicero pro *n. XIX.* & Valer. Prob. *in Notis*: vero is esse dicebatur, vnde quis m poterat repetere. Raeuard. *Pro- V. p. 889. Qui* enim *petitorio in- ebatur, ne frustra experiretur, re- debebat, an is cum quo instituebat a- ctio-* XXV. Formulae rem vindicandi.

ctionem, possessor sit, vel dolo desierit pos-re? L.36.*pr.D.de rei vind.* Tacenti ei, qu-gabatur, lis aestimabatur. *L.13.§.8.D.d-terrog. in iud. fac.* Negante vero Praetor dicebat: QVANDO NEG- SACRAMENTO QVAERITO. *Sa-mento* (x) vero *quaerere* erat ad ce- spondendam pecuniam reum prouoc- ni ita esset. Itaque petitor perge- QVANDO NEGAS, TE SACRAM- TO QVINGENARIO PROVO- SPONDESNE TE DATVRVM QV- GENTOS, SI AVCTOR SIS? id e- probauero, te auctorem esse. Cui i- ciator respondebat: SPONDEO QV- GENTOS, SI AVCTOR SIEM, quo- cto statim restipulabatur: TV VE- SPONDESNE IDEM, NI SIM? cu- le: ET EGO QVOQVE SPOND- Adfirmante vero illo, se esse auctorem quebatur actio: QVANDO AIS, NEQ- NEGAS TE AVCTOREM ES-

H

(x) Festus *voce sacramentum p.* 418. *Sa-mentum aes significat, quod poenae no-ne penditur, siue eo quis interrogatur, contenditur. Id in aliis rebus quinq-ginta assium est, in aliis, quingento- inter eos, qui iudicio inter se contend-* Conf. *Varro de Lingua Lat. V,* 36.*p.*

NC HOMINEM (FVNDVM,) EX
E QVIRITIVM MEVM ESSE
). Quaerebat tum praetor ex reo, an
tra vindicaret? Negante eo, praetor
um vel fundum addicebat vindican-
Sin contra vindicaret reus, vtebatur
nula: ET EGO EVNDEM HOMI-
M (FVNDVM) MEVM ESSE AIO
IVRE QVIRITIVM. SED NON-
TV DICIS, QVA CAVSSA VIN-
AVERIS? Tum actor caussam vel
um dominii sui exponebat. Vid. Car.
n. *l. c.* Raeuard. *Protribun. V, p. 889.*
Brisson. *de form. V. p. 369. 476. sequ.*
equam vero id faceret, postulare sole-
petitor a possessore, vt satisdaret, se
l deterius in possessione facturum:
d ni faceret, litem amittebat, Paul.
pt. Sent. I, 10, 1.

XVI. Ita procedebant litigantes, si rei tuebatur vindicatio. Ad actionem em vtilem quod attinet, ea eodem pae- nodo, iisdemque formulis instituеba- idemque etiam in hereditatis petitio- obseruabatur. Nam hereditatem si petere vellet: actio ita intendebatur: HANC HEREDITATEM MEAM E, negante possessore, pergebat peti- SPONDESNE CERTAM PECVNI- , SI MEA SIT? Respondebat hic, ONEO SI TVA SIT, Tum reus re- stipu- XXVI. Actio in rem vtilis.

stibulabatur, actor vero satisdari iube Cic. *Verrin. III.* ibique Ascon. Paedian

XVII. *A*ctio confessoria & negatoria. XXVII. Ciuilis quoque erat in rem ac CONFESSORIA, quae ita intendeba AIO VSVMFRVCTVM FVNDI T QVI EST IN AGRO SABINO, E MEVM. uel: AIO IVS EX FVN TVO AQVAM DVCENDI ESSE M VM. vel: AIO IVS MIHI ESSE AGERE IN FVNDO TVO. Barn. B son. *de Form. V, p. 476.* Illud vero singulare, quod in vindicandis rebus corporalibus non solum adfirmatiue li ret intendere, sed & negatiue, veluti: IO TIBI IVS NON ESSE PARIET ITA PROIECTVM IN MEVM, ME VITO, HABERE. Vel: AIO TIBI NON ESSE ALTIVS TOLLERE. hinc haec actio dicta NEGATORI Brisson. *de Form. l. c.* Cur hoc non que licuerit in vindicandis rebus corp ralibus facile liquet. Has vindicare n mo poterat, nisi is, qui non possideba incorporales vero etiam possessores vi dicare poterant contra alterius vsurpatio nem. Car. Sigon. *de Iudic. I, 21. p. 475.*

XXVIII. Actio Publiciana. XXVIII. Praetoriarum in rem actionu prima PVBLICIANA est, a Publicio Prae tore primum in edicto proposita. §. *5. Inst. h. t.* Q. Publicium quemdam tempor Ciceronis praeturam gessisse docet Steph

Vin.

Pighius *Annal. Tom. III, p. 291.* sed an is
ı sit auctor actionis Publicianae, non-
ı constat. (y) Imperatoribus rerum
tis, eam constitutam fuisse mauult
n. *de Iudic. I, 17. p. 441.* quod tamen
ıde incertum videtur. Petebatur ea
ne res, iusta ex caussa tradita, sed non-
vsucapta, ac deinde amissa, perinde
esset vsucapta, a quocumque, qui
esset dominus. Vnde hic valebat ex-
ɔ, SI EA RES POSSESSORIS NON
L. vlt. D. de Public. act. Formula
l dubio & hic fuit: AIO HANC
, QVAM TV POSSIDES; MEAM
, addita deinde caussa vindicandi,
IDOQVIDEM EAM BONA FI-
MI A L. TITIO, ET AB EODEM
ı FIDE TRADITAM ACCEPI.

IX. De actionibus *rescissoria, Paul Seruiana* & *quasi Seruiana* nihil est, ex antiquitatibus moneam, nisi quod *ia* actio *Ser. Sulpitio*, insigni illi iu- ulto deberi videatur, de cuius quip- etura testatur Cicero *pro Muraena XX.* XXIX. Aliae actiones praetoriae in rem.

(y) Meminit cuiusdam huius nominis prae- is Cicero *pro Cluent. XLV.* Vnde & rtrand, *de vit. ICtor. II, 16. p. 201, colligit* blicium hunc, qui alias & Gellius vo- ur, auctorem huius actionis esse.

XX. Formulam actionis Seruianae i[...] gauit Brisson. *de Form. V, p. 382.*

XXX. Actiones praeiudiciales. XXX. Fuerunt etiam actiones in[...] duae, quae propriam habebant obse[...] tionem, & singulare obtinuerant no[...] dictae quippe *RPAEIVDICIALES.* §. 14[...] *h. t.* Erant hae *de libertate* & *de ventr*[...] *gnoscendo.* Actiones de libertate dua[...] rant proditae. Aut enim quisquam [...] terumeseruitute in libertatem, aut e lib[...] tate in seruitutem vindicabat. Ille *li*[...] *rali caussa manu adserere*, hic *in seruit*[...] *adserere dicebatur.* In his actionibus singulare erat, quod leges XII. Tabular[...] possessionis ius ad finem vsque iudicii [...] nere voluerunt penes eum, qui in libe[...] tem adsereret, non qui in seruitutem. *l*[...] *III, 44.* Adserens ergo liberali cau[...] ita initio videtur postulasse vindici[...] HVNC HOMINEM EGO LIBERVM ES[...] AIO, POSTVLO, VT MIHI DES VIN[...] CIAS SECVNDVM LIBERTATEM. [...] aduersarius respondit: ET EGO HV[...] HOMINEM IVRE QVIRITIVM ME[...] ESSE AIO, EIVSQVE VINDICIAS MI[...] DARI POSTVLO. Sequutum ergo dec[...] tum Praetoris: QVI LIBERTATEM D[...] FENDIT, EI DO VINDICIAS. Seque[...] te cognitionum die, actio de libertate [...] tendebatur hoc modo: HVNC HOMINE[...] IVRE QVIRITIVM LIBERVM ESSE AI[...]

EV.

QVE LIBERALI CAVSSA MANV
ERO. Negante aduerſario & in ſer-
em vindicante, ſequebantur ſpon-
s, vt ſupra NI LIBER SIT, SI LIBER
igon. *l. c. p. 478.* Frequentiſſima hu-
ctionis mentio apud comicos. Te-
Adelph. II, 1.

- - *Neque vendendam cenſeo, quae libera eſt,*

im EGO ILLAM LIBERALI AD-
SERO CAVSSA MANV.

Poenul. IV, vlt.

mia memores, quo id facilius fuit:
MANV EAS ADSERAT
'VS POPVLARIS LIBERALI
CAVSSA.

Poen. V, 2.

- *Et ſi frugi eſſe vis,*
.S LIBERALI tum ADSERES
CAVSSA MANV.

Plaut. *Perſ. I, 3. Curcul. V, 2.* Aſt
ruitutem quis adſereret hominem
n, ea erat ipſa rei vindicatio, de
pra actum. Denique actio de ven-
gnoſcendo ita intendebatur: AIO
EREM HANC EX TE PRAE-
NTEM ESSE. Negante altero,
atur more conſueto ſponſio: NI
Sigon. *l. c. p. 479.*

XXXI. Actiones ex contractibus nominatis.

XXXI. Alterum genus actionum e[st] *in personam*, quae & CONDICTIONV[M] nomine veniebant, eaeque vel ex co[n]tractu, vel ex maleficio oriebantur. [Nam] quum non res peteretur, sed a pers[ona] certa vel praestatio vel poena reposce[ba]tur: longe aliter concipiendae erant [ho]rum actionum formulae. In contrac[ti]bus ita intendebat actor: AIO TE M[I]HI MVTVI, COMMODATI, DEPOSI[TI] NOMINE DARE CENTVM OPORTER[E]. AIO TE MIHI EX STIPVLATV, LOC[A]TO, DARE FACERE OPORTERE. Iam n[e]gabat tum aduersarius actoris intenti[o]nem, aut excipiebat, veluti: NEGO M[E] TIBI EX STIPVLATV CENTVM DA[RE] OPORTERE, NISI QVOD METV, DO[LO], ERRORE ADDVCTVS SPOPON[DI], vel NISI QVOD MINOR XXV. ANN[IS] SPOPONDI. Inficiante reo sequebat[ur] sponsio, NI DARE FACERE DEBEAT, [&] & restipulatio: SI DARE FACERE DE[BEAT]. Excipiente eodem: ita spondeba[tur], NI DOLO ADDVCTVS SPOPONDE[RIT], & sequebatur restipulatio, SI DOLO ADDVCTVS SPOPONDERIT. Sigon. d[e] *Iudic. I, 21. p. 479. sequ.*

XXXII. Actio praescriptis verbis.

XXXII. Ex contractibus innominati[s] omnique conuentione, quae caussam ha[be]bat absque nomine, nascebatur actio PRAESCRIPTIS VERBIS, quae & INCER-

TA

.6. C. *de rer. permut.* vt & INCERTI
. 2. D. *de pact.* immo & IN FA-
M vocari solet. *L. 13. §. 1. L. 22. fin.*
praescr. verb. In eo haec actio diffe-
ib aliis, quod quum aliarum actio-
ormulae essent vel a pontificibus, vel
oribus compositae: huius actionis
olerent a iureconsultis praescribi.
est, quod intelligit Valer. Max. *VII.*
le A. Caesellio iureconsulto refert,
llius aut gratia, aut auctoritate com-
uerit, vt de aliqua earum rerum,
iumuiri dederant, FORMVLAM
ONERET. Quoties ergo incer-
ie nomine conuentio intercesse-
intendebatur actio, vt ea negoti-
quo conuenerat, complecteretur.
ratia: AIO TE MIHI MERCE-
DE QVA INTER NOS CON-
, OB POLITA VESTIMENTA
DARE OPORTERE. Negante
bat sponsio NI DARE DEBEAT.
on. *de Iudic. I. 21. p. 480.*

III. Obligationes ex maleficio e- XXXIII. Actiones ex maleficio.
tuor: ex *furto, rapina, damno, in-*
urti actio alia poenalis erat, alia
o rei furtiuae. De poenalibus in-
icetur. Condicturus vero rem
i ita intendebat: AIO, VESTEM,
NVPER FVRTO MIHI AB-
TI, MEAM ESSE, TEQVE IL-

 LAM

LAM MIHI DARE OPORTERE. Ita & in reliquis maleficiis intendeba actio. In iniuriis: AIO TE MIHI I GNVM INFLIXISSE, TEQVE MI TANTVM, QVANTVM EGO A STIMAVERO, DARE OPORTERE. rapina: AIO TE MIHI LIBRVM RAPVISSE, TEQVE MIHI QVADR PLVM EIVS PRETIVM DARE OPO TERE. In damno iniuria dato: A TE HOMINEM MEVM OCCIDIS TEQVE MIHI, QVANTVM ILLE H ANNO PLVRIMI FVIT, DARE FA RE OPORTERE. Conf. Sigon. *de Iu l. 20. p. 480.*

XXXIV. *Actiones mixtae.* XXXIV. Ad actiones mixtas refer tur iudicia *familiae erciscundae*, *comm diuidundo*, *finium regundorum*, in qui ita videtur instituta actio; AIO TE F MILIAM DIVIDERE DEBERE, H

(z) Hoc modo formulam concipit Sigo *de Iudic. l. 20. p. 480.* Sed plerumqu men vsi videntur Φωράσει: AIO HANC HI REM FVRTO TVO ABESSE *l. ctione D. de furt.* Quinctilian. *Decl.* Quo adludens etiam Martialis *Epigr.*

Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror has abesse furto.

Conf. Brisson. *de Form. V. p. 477.*

:E NOMINE CENTVM TE MIHI
:E OPORTERE. AIO RES COM-
NES DIVIDVNDAS ESSE, EOQVE
MINE TE MIHI CENTVM DARE
RTERE. AIO FINES AGRI NO-
REGVNDOS, TEQVE, QVOD
AGRO MEO PERCEPISTI, DARE
RTERE. Sigon. *de Iudic. l. c.*

XXV. Sufficiant haec de prima actio- diuisione. Altera est, qua actiones *i persequutorias, poenales* & *mixtas* scuntur. Rei persequutoriae sunt es in rem actiones, omnesque ex actu, excepta actione depositi mise- s: adeoque de his iam supra actum. ales sunt actiones ex delicto, vnde le iis est, quod hic addamus. Mix- enique tum id quod interest, tum am legibus constitutam persequimur, i actione vi bonorum raptorum, da- niuria dati, depositi miserabilis, & sunt huius generis aliae, quas iam occupauimus. Formula persequen- enam fuisse videtur talis: AIO CEN- MIHI FVRTO TVO MANIFES- ABESSE, TEQVE EO NO- : QVADRINGENTOS AVREOS DARE OPORTERE. Rem ve- poenam simul ita videntur persequu- O TE MIHI VESTEM VI RAPVIS- EOQVE NOMINE QVADRV- XXXV. Actiones poenales.

PLVM DARE OPORTERE. Ex qui-bus simul intelligitur, quo pacto ex diuer-sis delictis in simplum, duplum, triplum, quadruplum agi consueuerit, vt adeo non opus sit, de hac tertia actionum diuisio-ne seorsim agere. Vid. Car. Sigon. *de Iu-dic. I, 21. p. 481. sequ.*

XXXVI. Actiones arbitrariae & stricti iuris.

XXXVI. Quarto actiones aliae sunt BO-NAE FIDEI, aliae STRICTI IVRIS, aut vt rectius dicamus, aliae ARBITRARIAE sunt, aliae STRICTI IVRIS. *Arbitrariae* id habebant singulare, quod nec certum peteretur, nec sponsio fieret, nec iudicio praescriberetur certa formula. Quae omnia fiebant in *iudiciis stricti iuris*. Arbitra-riae denuo erant duorum generum; aliae ex BONA FIDE, aliae κατ' ἐξοχὴν ARBI-TRARIAE dicebantur. In illis restitutio-nis fiebat mentio; in his non fiebat. Acti-onum *bonae fidei* tres erant formulae. In contractibus enim potissimum consensu-alibus vtebantur formula ex BONA FIDE. In fiduciis dicebant, VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, NE PROPTER TE TVAMQVE FIDEM FRAVDER. Rei deni-que vxoriæ actioni & actionibus arbitrariis propria erat formula, QVANTVM AEQVI-VS MELIVS. Quae omnia discimus ex Cic. *de offic. III, 15.* & *pro Q. Roscio Comoe-do IV.* Hinc tales erant actionum bonae fidei formulae: AIO TE MIHI DOMVM

LO-

:ASSE TEQVE MIHI EX AEQVO ET IO DARE FACERE OPORTERE, QVID-D ALTERVM ALTERI LOCATI NO-E DARE FACERE OPORTET EX FI-BONA. Item: AIO TIBI PRAETER 'EM ET PATRIMONIVM MEVM DE-E TEQVE MIHI, QVANTVM AE-VS MELIVS SIT, DARE OPORTERE. : AIO TE MIHI DOMVM ILLAM, M TIBI MANCVPAVI, VT MIHI ANCIPARES, VT INTER BONOS E AGIER OPORTET, NE PROPTER TVAMQVE FIDEM FRAVDER, RE-ICIPARE OPORTERE. Arbitrariae actiones ita concipiebantur: AIO VIVM MIHI VESTEM EXHIBERE RE, ET QVANTVM AEQVIVS ME-MIHI DARE OPORTERE. Car. Si-*de Iudic. l, 21, p. 485. sequ.* Actiones i iuris, omissis illis formulis, in rem raestationem certam reo intende-ır. Differentia ergo ca erat inter has ıes, quod actiones bonae fidei & ar-'iae ab arbitris, actiones stricti iuris icibus discuterentur. Illis *libera erat illis adstricta vinculis religio, vt de-re aliquid possent, & adiicere, & sen-m suam, non prout lex & iustitia sua-, sed prout humanitas & misericordia leret, regerent.* Senec. *de Benef. l, 7.* includebat formula, adeoque omnia

ad libellam, vt ait Cic. *pro Q. Rosc.* IV. ad iudicare tenebantur, hoc est, *ad terun-cium*, vt explicat Hadr. Turneb. *Aduers.* XXIX, 36. Id quod tum demum intelli-getur melius, vbi de iudicum datione praescriptisque eis a Praetore formulis egerimus.

XXXVII. *Actiones, quibus solidum vel petebatur vel non petebatur.* XXXVII. Quinto aliis actionibus soli-dum, aliis minus, quam solidum petebatur. Quoties enim reum, quantum facere poterat, dare oportebat: toties minus quam solidum petebatur. Formula erat de peculio filii: AIO ME SERVILIO FILIO TVO C. AVREOS MVTVOS DEDISSE, TEQVE, QVANTVM EX EIVS PECVLIO FACERE POTERIS, MIHI DARE OPORTERE. Item de dote: AIO ME TIBI NOMINE DOTIS MILLE DEDISSE TEQVE MIHI, QVANTVM FACERE POTERIS, DARE OPORTERE. Ita & a parente, patrono, socio, non totum, sed quantum facere poterat, petebatur. Eodemque modo agebatur cum eo, qui bonis cesserat creditoribus, si postea aliquid adquisiuisset. Vid. Sigon. *de Iudic.* I, 21. p. 485.

XXXVIII. *Actiones quod iussu.* XXXVIII. Sexto actiones vel ob factum proprium reorum, vel filiorum familias seruorumue caussa intendebantur. Huc pertinet actio QVOD IVSSV, cuius haec erat formula: AIO ME STICHO MAEVII SERVO, IPSIVS MAEVII IVSSV, CENTVM

M AVREOS CREDIDISSE, MAEVI-QVE MIHI CENTVM EO NOMINE E OPORTERE. Vt & actio EXER-ORIA, cuius haec fuit formula: AIO STICHO SERVO, QVEM MAEVIVS MINVS EI NAVI MAGISTRVM AEFECERAT, CENTVM AVREOS REI CAVSSA, CVI PRAEFECTVS T, CREDIDISSE, EVMQVE EIVS REI MINE CENTVM MIHI DARE RTERE. Hinc facile concipi pote- formulae actionum *institoriae*, *tribu-e*, *de in rem verso*, *noxales*, de qui- denuo legendus Sigon. *de Iudic.* I, 21. 4. exercitoriae. & aliae

XXIX. Hactenus, quo pacto actiones ndere soliti sint veteres, ostendimus. rei vel negando excipiebant, vel ex-endo excludere conabantur, ceu in-d titulum de exceptionibus docebi-. Vbi ergo reus actionem vel nega-it, vel excipiendo eliserat, & sponsio- ea, qua antea diximus, ratione fue- factae: proximum erat, vt vel iudi- vel arbitri, vel recuperatores postu-ntur. *Iudex* cognoscebat de actioni- omnibus, maxime vero, quae erant ti iuris. *Arbitri* ad diiudicandus caus- bonae fidei & arbitrarias dabantur, umque latior erat iudicandi potestas. le Festus: *p.* 253. *Arbiter est, qui to- tius* XXIX. Postulatio iudicis.

tius rei arbitrium habet & poteſtatem. D
nique ſi de perſequutione rei agebatu
dabantur recuperatores, ita dicti, qu
per eos ſuum quisque recuperaret, c
poſt Feſtum *voce Reciperatio pag. 893.* re
obſeruat Theophil. *ad §. 4. Inſt. qui &*
quib. cauſſ. manum, non licet. Inualuit t
men poſtea, vt & centumuiri, quos pr
tor in conſilio habebat, cauſſas grauior
difficilioresque cognoſcerent. Sen. *de B*
nef. III, 7. Quod Auguſti demum ten
poribus frequentius fieri coepiſſe, haut o
ſcure colligas ex Tacit *de Orat.* XXXVII
vbi ita hiſtoricus: *Lege Pompeia olim omn*
apud Praetores gerebantur, apud quos qu
maiora olim negotia exerceri ſolita ſint, quo
maius argumentum eſt, quam quod cauſſ
centumuirales, quae nunc primum obtine
locum, adeo ſplendore omnium iudiciorū
obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Ca
ſaris, neque Bruti, neque Caelii, neque Ca
ui, non denique vllius magni oratoris libe
apud Centumuiros dictus legatur, except
orationibus Aſinii Pollionis?

XL. Formula poſtulandi iudicem vel arbitrum.

XL. Iudices ergo hi poſtulabantur a li
tigantibus, ita, vt actor primum iudicen
aduerſario ferret, quem ipſi commodun
erat, in verba ſponſionis NI ITA ESSET, ro
garetque vt eo contentus eſſet, nec aliun
poſceret, vel procaret. Verbo enim PRO
CARE hac in re vſos veteres, docet Fe
ſtu

s voce *procum* p. 380. *Est enim procare* *cere, vt cum dicitur in iudice collocando*: ALIVM PROCAS, NIVE EVM OCAS, *hoc est poscis.* Quod si ergo licem probaret reus, tum iudex *conue-e* dicebatur. Valer. Max. *II, 8.* (a) *L.80. de iudic.* & hinc nihil erat reliquum, ım vt eum postularent a praetore; quod verbis factum esse, docent Cicero *pro raena XII.* & Valerius Probus *in Notis*: AETOR IVDICEM ARBITRVMVE STVLO. VT DES IN PERENDINVM. lem modo postulabantur Recuperato-Cic. *Verrin. III, 58*: *Coepit Scandi-recuperatores aut iudicem postulare.* ıtumuiri non postulabantur, nisi vter-litigantium in eos subscripsisset. Plin. *l. V, n*

XLI. Iudices postulati a Praetore, da-tur cum certa formula, quae intentio-ıctionis reique exceptioni responde-Semper his in formulis Praetores vteban- XLI. Iudices qua formula dati?

(a) Licebat ergo eumdem reiicere, & eierare, quod fiebat formulis: EIERO, QVEM TVLISTI IVDICEM, INIQVVS EST: vel HVNC NOLO, TIMIDVS EST. vel NOLO EVM ELIGERE. Cic. *de Orat. II, 70.* Conf. Brisson, *de Form. V, p. 369.*

(a)

vtebantur voce PARET, quod idem e videtur, ac *adparet*, vnde & Festus neg hoc vocabulum duplici R. scribi opor- re. Sic, si quis rei instituisset vindica- nem, negante reo, iudex in haec ver dari solebat: C. AQVILI; IVDEX EST SI PARET, FVNDVM CAPENATEM, QVO SERVILIVS AGIT CVM CATVL SERVILII ESSE EX IVRE QVIRITIV NEQVE IS SERVILIO A CATVLO R STITVATVR, TVM CATVLVM CO DEMNA. Sin exceperat reus, formulae h etiam addebatur exceptio, veluti: E TRA QVAM SI TESTAMENTVM PR DATVR, QVO ADPAREAT, CATVLI ES Ita aliis quoque actionibus formulae commodabantur, ceu iam per om actionum species ostenderunt Car. Sig de *Iudic. Rom. I, 24. p. 495. sequ.* Barn. B son. *de Form. V. p. 370.*

XLII. Numerus testium praescriptus. XLII. Postremo Praetor numerum stium, quibus denunciaretur testimo um, praescribebat, quorum plerumque cem fuisse, ex Valerii Probi notis & le Manilia de limitibus apud Frontin ostendit Sigonius *de Iudic. I, 25.* Satis- bant tum quoque litigantes eo mod quem infra Tit. XI. vberius declarabim

Satisdatio.

Litis contestatio. Denique fiebat litis contestatio. H quid fuerit, non adeo clarum atque peditum est. Festus ait, tum demum tig-

ntes contestari litem dici, quum *ordi-* *) iudicio vtraque pars diceret :* TE-ES ESTOTE. Testes itaque adhibiti entur ad probandum, fuisse hanc actio-n institutam, reum hoc vel illo modo tradixisse, datumque hac formula iu-em, ceu adparet ex *L. vn. C. de litis con-*. Quo factum, vt per litis contestatio-n diceretur *quasi contrahi. L. 3. §. 11. D. de* *il.* Conf. Nood. *de Iurisd.* I, *15. p. 147.* ber. *Praelect. ad Digesta V, 1, 21. pag. 182.* *l.*

XLIII. Conclusio tituli.

XLIII. Et haec quidem, quae hacte-dicimus, IN IVRE FIERI diceban-; reliqua IN IVDICIO expediri sole-t. De iudicum vero notione pro-endique ordine infra ad tit. XVII. nus.

TIT. VII.

VOD CVM EO QVI ALIENA POTESTATE EST NEGOTIVM GESTVM ESSE DICITVR.

AGi apud Romanos poterat non solum cum iis, quibus cum factum aliquod intercesserat, & cum iis, quorum in potestate, erant

erant alii, qui vel contraxerant, delictum aliquod commiserant. his actionibus hoc titulo agendu

I. *Actio institoria.* I. Prima, quae huc pertinet, actio, qua aliquid ex antiquitate monend sit, est INSTITORIA, (a) ad quam telligendam, praecipue ostendendum, nam olim Romae fuerit mercatorum c ditio. Romulus, qui rempublicam su non nisi ad militare studium compara

Mercatores quo loco Romae fuerint? esse volebat, etiam mercatura interdi rat ciuibus, eamque non secus ac a sellularias a seruis tantum exerceri iu rat. Dionys. Halic. *II. p. 98.* Postea scente ciuium numero, crescente lu vbi maior esse coeperat rerum necessit paullo benignius coeperunt de hoc vi genere sentire, adeo vt A. V. C. CCL Claudio Seruilioque coss. collegium m catorum Romae institueretur, quod aede Mercurii, in qua sacra facere so bant, *Mercuriale* dictum est. De eo L *II, 27. Certamen consulibus inciderat, v dedicaret Mercurii aedem. Senatus a rem ad populum reiecit. Vtri eorum de catio iussu populi data esset, eum prae an*

(a) De actione *quod iussu* iam supra act *Lib. IV. Tit. VI. n. XXXVIII.*

onae; *mercatorum collegium instituere,* *mnia pro pontifice iussit suscipere.* Sed & idius *Fast.* V. v. 672.

Te, quicumque suas profitentur vendere merces,
Thure dato; tribuas vt sibi lucra, rogant.

t & aliud mercatorum collegium, quod *itolinum* dictum est, cuius & Liuius & ero meminerunt. Horum vero alii catores κατ' ἐξοχὴν; alii negotiato- licebantur, quorum illi Romae, hi in uinciis negotiabantur, si recte rem ex- uit Sigon. *de antiquo iure ciuium Rom.* . *p. 319.* Quamuis vero ab hisce tem- ous Romani mercaturae paullo maius, i olim, statuerint pretium: mansit ta- inter eosdem opinio, adhaerere huic generi nescio quid illiberale & vi- onesto indignum. Satis id adparet co Ciceronis *de Offic.* I, 42. vbi ex uto de mercatura differitur. Hoc lo- icero primum distinguit inter *propo-* l *arillatores*; & *negotiatores*, quos eius *magnarios* vocat. De illis: *Sor-* *tiam,* inquit, *putandi, qui mercantur* *atoribus, quod statim vendant, Ni-* *im proficiunt, nisi admodum mentian-* *Nec vero quidquam est turpius vani-* His vero, qui magnariam exercent turam, multaque vndique adpor-

tant, multisque ſine vanitate imperti-
tur, non admodum vituperandos pu
Cicero, ſed tum demum laudandos *ſa-
tiati quaeſtu, vel contenti potius, vt ſa
ex alto in portum, ſic ex ipſo portu ſe in
gros poſſeſſionesque receperint.*

II., Inſtitores quinam & quomodo inſtituta actio inſtitoria? II. Quum ergo mercaturae cuicumq
ineſſe videretur aliquid illiberale: n
facile ſolebant mercatores magnarii
in tabernis verſari, ſed vel ſeruos, vel
bertos, vel alios liberos homines neg
tiationibus praeficere, quos INSTIT
RES adpellabant, eo, quod negotio g
rendo inſtarent. *L. 3. L. 5. L. 13. §. vlt
D. de inſtitor. act.* Vnde Paullus *Rec. Se
III*, 4, 72. vbi ſeruorum varia recenſet g
nera, inſtitores inter miniſteria vrbana r
fert. Quo loco, Inſtructores legendo
fruſtra contendit Tho. *R*eineſ. in *Inſcri*
Vide Notam adiectam nouae editioni Gr
teri *Inſcr. p.* ƆƆLXXV, *8.* Si quis ergo cu
INSTITORE contraxerat: poterat ipſu
dominum vel negotiatorem conueni
Et tum actio hunc in modum intendebatu
AIO ME STICHO MAEVII SERV
QVEM MAEVIVS INSTITORE
SVVM FECERAT, C. AVREOS CR
DIDISSE, EVMQVE EIVS REI N
MINE C AVREOS MIHI DARE O
PORTERE. Car. Sigon. *de Iudic. l.*
p. 484.

II. Quemadmodum vero institoria a- III. Actio exercitoria.
a seruo institore nomen acceperat:
EXERCITORIA ab ipso domino EX-
CITORE cognominabatur. Ex quo
e tentauerant Romani, multis priui-
is inuitarunt homines ad nauticam
otiationem. Quin & saepe in corpo-
t societates coaluerunt negotiatores,
gationem communi consilio sumtu-
promoturi. Sic apud Gruterum *In-
t. p.* CCLIIX, I. mentio fit SCAPHA-
RVM QVI IVLIAE ROMVLAE
GOTIANTVR. Et p. DCXLVII, I. &
XL, 3, laudantur QVINQVE COR-
ATI NAVIGANTES vel NEGO-
NTES, nimirum Ararici, Ligerici,
lanici, Druentici & Pericorii. (b)
unque ergo vel in eiusmodi societate
i, vel suo periculo naues vel fluminibus
ari ipsi immittebant, siue suas siue con-
s, ii EXERCITORES vocabantur.
Vnde

Sed & iura loquuntur de *consortio na-
iiculariorum, L. 11. C. Theod. de Nauicul.*
le *corpore nauiculariorum, L. 32. eod.* de
coetu nauarchorum & *concilio nauicula-
riorum.* &c. Varia iis concessa esse pri-
iilegia, constat ex *L. 7. L. 14. & L. 36.
Cod. Theod. eod.* Conf. Reines. Not. ad
nscript. p. CCCVII, 21.

Vnde *Exercitor* eſt, ad quem obuen-
nes omnes & reditus nauis perueniu-
ſiue is dominus nauis ſit, ſiue a dom-
per auerſionem conduxerit. *L. 1. §.*
ercitorem D. de exercit. act. L. 1. D. de f-
aduerſ. naut. Sic apud Gruter. *Inſcrip.*
CCCCXLII, 12. occurrunt EXERCITO-
RATIVM VLPIANARVM. Et ap-
Reineſ. *Inſcr. p* IↃXVII, *20.* SCAPH-
EXERCITOREFS ARARICI. Diuerſi-
his MAGISTRI NAVIVM, qui n-
praeerant, quibusque totius nauis cura
rat demandata. *L. 1. §. 1. D. naut. cau-*
ſtabul. L. 1. §. 1. D. de exercit. act. L. 1. pr.
& §. vlt. D. ad L. Rhodiam, iique pler-
que ſeruilis erant conditionis, ceu ex-
dem locis adparet. (c) Quicumque e-
cum magiſtro nauis contraxerat: ei a-
in ipſum exercitorem dabatur, eaque
tendi ſolebat hunc in modum; AIO
STICHO SERVO, QVEM MAEVI-
DOMINVS EI NAVI, QVAM EX-
CET, MAGISTRVM PRAEFECER-
CI-

(c) Nonnunquam plures magiſtri diuiſis -
ficiis praeponebantur, veluti alter loc-
dis, alter exigendis vecturis. Plerique
ſic duos uni naui praeficiebant, ne a-
ſine altero quid ageret. *L. 1. §. ſi pl-*
D. de exercit.

NTVM AVREOS EIVS REI CAVS-
, CVI PRAEFECTVS ERAT, CRE-
DISSE, EVMQVE EIVS REI NO-
NE CENTVM MIHI DARE OPOR-
RE. Car. Sigon. *de Iudic. I, 21, p.*

V. De *tributoria* actione praeter ea, e a iure consultis dicuntur, nihil est, d addamus, nisi quod ea hunc in mo- i intendi consueuerit: AIO MAEVI- PECVLIARES STICHI SERVI CES EX EDICTO NON DISTRI- SSE, ET QVANTO MINVS TRI- VM SIT, QVANTVM DEBVE-, TANTVM MIHI EVM DARE RTERE. Car. Sigon. *de Iudic. I, 21. 4.* IV. Actio tributoria.

Reliquae sunt actiones DE IN REM SO & de PECVLIO, quale, vt supra nus, & filii familias, & serui, & ipsae es familias habere solebant. Quod o etiam sine voluntate Domini pa- cum seruo filioue contractum fue- um & dominus, & pater, & olim mari- onueniri poterat. Et quidem, si quid n eorum versum fuerat, totum; si- on versum, tantum praestare teneba- quantum patiebatur peculium. Si m tantum in rem domini patrisue m esse constaret, partem praesta- iidem, reliqua ex peculio, quantum V. Actiones de in rem verso & peculio.

 fieri

VIII. A quo denominatum? VIII. Id vero singulare habuit hoc S[C]
quod non ab auctore vel cos. nomen ad[e]ptum est, sed a Macedone quodam, impr[o]bo foeneratore, (e) *qui inter ceteras sc[e]leris caussas, quas illi natura administr[a]bat, etiam aes alienum adhibebat, & s[ae]pe materiam peccandi malis moribus praest[a]bat, dum pecuniam, ne quid amplius dice[re]tur, incertis nominibus credebat*, [vt] ipsa SC. verba testantur, quae ret[u]lit Vlpianus *L. 1. D. ad SC. Mace[d].* Incertis vero nominibus credere non e[st] suppressa caussa mutui celatoque titul[o] crediti, & tacito foenore credere, [v]t rem explicant Paraeus in *Lexic. crit.* Cu[]iac. *ad C. de SC. Maced. & in Parat. D. e[o]d.* Ian. Vinc. Grauina *de Leg. & Senatuscon[s]. LXIX. p. 629.* sed nominibus non bon[is] sub vsuris immodicis credere. Tales fo[e]neratores praeter Macedonem hunc era[nt] Scaptius & Matinius, de quibus Cicero [ad] *Attic. Epist. V, vlt.* vt & Fufidius, de qu[o] Horatius *Serm. I, 2. v. 12.*

Fufidi[us]

(e) Vnde cadit fabula Theophili, de Mac[e]done adolescente, qui sua omnia abligu[r]riuerit bona. Vid. ipsum Theoph. *§. pe[n]. Inst. h. t.*

Fufidius vappae famam timet ac nebulonis,
Diues agris, diues positis in foenore numis,
Quinas hic capiti mercedes exsecat, atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius vrget.
Nomina sectatur, modo sumta veste virili,
Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non
Iuppiter, exclamat, simul atque audiuit.

f. Ger. Nood. *de Foen. & vsur. II, 13. p.* qui totam hanc foeneratorum artem gie exposuit. Eiusdem ergo furfurat scelestus ille Macedo, qui quis cu- fuerit, non constat. Inscriptiones teri *p. LXXX.* meminere C. MODE- I MACEDONIS, qui, an eiusdem nostro familiae fuerit, alii videant.

TIT. VIII.
DE
NOXALIBVS ACTIONIBVS.

EX delictis eorum, qui in potestate erant, dabantur actiones noxa-

noxales, quarum origo erit paul altius repetenda.

I. Actiones noxales e XII. Tabulis sunt.

I. Iam in XII. Tabulis cautum fuera de noxae datione ob furtum, ceu doc Vlpianus *L. 2. §. 1. de noxal. act.* Ex q colligimus, actiones illas noxales non a unde, quam ex ipso illo vetere iure XI Tabularum, descendere, in quibus etia horum vocabulorum prima mentio f de quibus dispiciendum accuratius.

II. Quid noxa & noxia?

II. A nocendo & *noxam* & *noxiam* di nemo dubitauerit. Vtrumque vocab lum ita distinguit Iustinianus, quod *no* ipsum, quod nocuit, corpus; *noxia* del ctum, quod quis commisit, denotet. *prin Inst. h. t.* eademque legimus *L. 1. pr. D. si qu drup. paup. fecit.* Sed tamen raro obse uatum istud discrimen animaduertimu *Noxa* enim plane etiam maleficium & pec catum qualecunque denotat, non mod in iure nostro *L. 45. §. 1. D. de Leg. L. 4. & L. 32. D. de noxal.* sed & in duodecim Tabu lis, vt testatur *L. 237. fin. D. de Verb. Sign*

III. Quid noxae dare, & qui noxae dati?

III. Noxae vero dedere, vel in noxam dare, erat hominem potestati suae subie ctum, animalue viuum tradere ei, cui de licto quodam fuerat damnum illatum. *L. 1. §. noxae D. si quadrupes pauperiem fecit.* Quinctilian. *Declam. IX.* Noxae ergo olim dabantur non solum animalia, non solum

serui,

ui, sed & filii familias. *L. 5. pen. D. de ob- & action. L. 3. §. 4. D. de liberis hominib. ubend.* immo & filiae familias §. *vlt. Inst. noxal. act.* Magnum tamen hac in re er seruos liberosque intercedebat dis- nen. Liberi enim homines noxae dati iebant quidem, sed non erant serui. inctilian. *Instit. orat. VII, 3.* & *Declam. CXI.* Cuiac. *Obseru. XIII, 9.* Hinc si tum adquisitum per eos esset, quantum nni dederant, manumittendi erant, muis nulla interposita esset, vti in ancipatione, fiducia. Papinianus apud *Tor. Collat. Leg. Mos. & Rom. II, 3.* Ma- nissi quoque, non erant libertinae con- onis, sed ingenuitatem recuperabant, i secus ac filii, a parente venumdati. inctilian. *Inst. V, 10.* Quae omnia in iis secus se habebant. Sed quamuis s diu haec vigeret consuetudo, siqui- a & Paullus adhuc illius meminit *Recept. t. II, 31. 9.* postea tamen sensim obsoleuit xae deditio filiorum familias, eaque gra- er improbatur ab Imperatore §. *vlt. Inst. noxal. action. L. vlt. C. de furt. & seru. upt.*

V. Non vero proprium & speciale hoc actionis cuiusdam nomen, sed quali- quaedam duntaxat, quae actionibus ex cto venientibus adiungebatur. Hinc *actio noxalis* erat *furti*, de qua in le- gibus IV. Actionum noxalium indoles.

gibus XII. Tabularum fuerat cautum: SERVVS SCIENTE DOMIN FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE N XIT, NOXAE DEDIEO. *L. 2. §. 1. D. noxal. action.* Godofred. *de Leg. XII. T Tab. XII.* Alia *actio noxalis de dolo*, al *noxalis de damno iniuria*, alia *noxalis a borum furtim caesarum L. 16. D. ad exhib. 9. §. haec de dolo D. de dolo L. 19. & L. 28. de noxal. act. L. pen. D. commod. L. vlt. C. furt. L. 7. §. pen. D. arb. furt. caesar.* Eode modo & ex lege Cornelia & ex edict Praetoris, de vi bonorum raptorum & c teris delictis noxales instituebantur acti nes. Huber. *Prael. ad Inst. h. t. p. 396.*

V. Quomodo institutae? V. Ea porro huius actionis vis erat a potestas, vt dominus paterue vel aest mationem litis sufferre, vel seruum filium ue familias noxae dedere cogeretur. Vn de hac similiue formula intendebantu actiones noxales: AIO STICHVM MAE VII SERVVM FVRTO, (RAPINA ARBORIBVS FVRTIM CÆSIS,) NO XIAM MIHI NOCVISSE, ET MÆVI VM AVT ÆSTIMATIONEM SVF FERRE, AVT STICHVM NOXA MIHI DEDERE OPORTERE. It enim hanc actionis formulam sese habuis se, magis crediderim, quam quomodo eam concepit Sigonius *de Iudic. I, 21. p. 484*

TIT.

TIT. IX.

QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

NOxalis quoque est *actio de pauperie:* siquidem & is, cuius quadrupes damnum dederat, vel :imationem sufferre, vel quapedem noxae dedere iubebatur. de non mirum, Imperatorem de quoque actione proxime post no:s agere.

Haec quoque actio ex Legibus XII. ularum descendit, in quibus cautum è legimus: SI QVADRVPES PAV:IEM FAXIT, DOMINVS NOXIÆ TIMIAM OFFERTO, SI NOLIT, OD NOXIT DATO *L. 1. princ.* §. 1. *D. h. t.* De quadrupedibus ergo lex , adeoque aliquanto latius patet, quam Aquilia. Quum enim haec pecudes um quadrupedes commemoret, quasunt, quae gregatim pascuntur: (Viupra *Lib. IV. Tit. III.* §. *VII.*) Lex illa . Tabularum damnum etiam ab aliis drupedibus datum vindicat, non ta a feris bestiis, etiamsi essent in dominio.

I. *Actio* quadrupedaria ex XII. Tabulis est.

minio. Hic enim requirebatur damnu contra naturam animalis datum: *L. 1. §. 7. D* *t.* bestiarum vero genitalis erat feritas. *L.* *10. eod.* Damnum vero a quadrupede datu vocatur *pauperies. L. 1. §. 1. eod.* Fest. *v* *pauperies p. 358.* (a) Ea autem damna ha vox significat, quae quadrupes ferit commota intulit, vt puta, si quid depa sit non immittente domino. Nam dominus immisisset: altera dabatur act de pastu pecoris, quae ex iisdem legib XII. Tabularum descendit. *L. 14. fin. D.* *praescript. verb.* (b) Ceterum actio de pa perie noxalis erat, & aduersus dominu competebat, vt aut damni subiret aest mationem, aut quadrupedem noxae d deret.

II. Ide

(a) Caper in *Orthographia* ita distinguendu putat inter *paupertatem* & *pauperiem*, *illa* ipsam conditionem, haec damnu denotet.

(b) Schultingius ad Paull. *Recept. Sent. I,* 15 negat, ob quadrupedes alieno agro imm sas dari actionem de pastu pecudis, sed i stituendam tum fuisse putat actionem Lege Aquilia. *L. vlt. C. ad L. Aquil.* obse uans simul, Iuuenalem *Satyr. XIV. v.* 15 ideo hoc delictum vocare *iniuriam*, id e damnum iniuria datum,

(c

. Idem speciatim de cane cautum esse quadam PESVLANIA, tradit Paull. ?t. Sent. I, 15, 1. Sed de ea lege PE-?ANIA nimium quantum inter se dis-?unt Interpretes. Vir summus, Iac. Cu-?s, qui in vetere quodam Codice le-: PESOLONIA, primum suspicaba-?aullum scripsisse *lege Solonia.* Nam ?oc legislatore scribit Plutarchus *in So-?. 91.* Ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετρα-? νόμον, ἐν ᾧ κύνα δακόντα παραδοῦναι κε-?λευῶ τετραπήχει δεδεμένον. *Scripsit ? legem de noxia quadrupedum, qua ca-? mordentem quatuor cubitorum cate-?lligatum dedi iussit.* Vnde non du-?dum existimabat Cuiacius, quin ad ipsam Solonis legem Paullus respe-?. Hanc Cuiacii coniecturam deinde ?opere probarunt Ant. Augustinus & ?. Rittershusius, adeo, vt hic eam le-?em in ipsum textum admittere haut ?arit. Sed sane vocabuli terminatio ?s Romanam, quam Atticam, legem ?ur indicare. Quis unquam Solonis ? vocauit *Solonias?* Et cur Paullus in ?, quo prima iuris Romani elementa ?lexus est, legem quamdam Grae-? adduxisset? Verosimilius itaque est, ?lanum quemdam, quisquis is demum ?t, Tribunum plebis, speciatim de ? sanxisse, quod Lex XII. Tabularum ge-

II. Lex Pesulania de cane.

generatim de quadrupedibus sanxer, adeoque legem PESVLANIAM plebi- tum quoddam esse; cuius tamen auc- rem aeque ac aetatem scimus iuxta o ignarissimis. Hotomanus *de Leg. R* *p. 88.* Sane ob damnum quoque a ca- bus datum competebat haec actio, *L.* *§. 5. L. 2. §. 2. D. h. t.* (c) quod procul tio Pesulania illa lege primum inuecti est.

III. Edictum aedilitium de cane aliisque bestiis.

III. Eodem hoc titulo Imperator m- minit EDICTI AEDILITII (d), quo n licebat canem aliudue animal siue so- tum, siue ligatum in plateis viisque p- b

(c) Fallitur ergo Iac. Cuiacius *Adnot.* *Paulli Rec. sent. p. m. 252.* negans, ca- his actionibus contineri, eo quod illi - ter pecudes non sint. Hoc enim de act- ne ex lege Aquilia verum est, non de - ctione quadrupedaria. *L. 2. D. ad L.* *quil.*

(d) Praetori hoc edictum tribuit Paul *Recept. Sent. I, 16, 2.* partim, quod de i- dem rebus, de quibus aediles, Praeto- queque ius dicere solebant. Cuiac. *O-* *seru. VIII, 28.* partim quod edictum a- dilitium in Praetoris edictum transfusu- est. Ian. a Costa *ad §. 2. Inst. de diu.* *stipulat.*

:is habere. Si aduersus ea factum esset, homo liber ex ea re periisset, solido- n cc; sin alias libero homine nocitum : diceretur, quod aequum bonumque ici videretur, tanti condemnabatur do- ius: ceterarum vero rerum, quantum nnum datum fuerat, dupli. (e) §. 7. . *h. t.* & *L. 40. D. de edict. aedilit*, vbi legitima Aedilis verba habentur. Ex- locum publicum fas erat Romanis, euis habere animalia, veluti canes, s & huius generis alia. Ea solebant rdiu vincta alligataque habere: noctu dimittere libera. Varro *de Re Rust.* Hinc canis apud Phaedrum *Fab. III, 18,*

Quia videor acer: alligant me interdiu.

nunquam etiam epigramma adde- : CAVE CANEM, ne quis prae- intium propius accederet, & a cane nte inuaderetur. Exemplum exstat Petron. Arbitr. *Satyr. cap. LXXII.*

IV. Formulae harum actionum. Ex his ergo facile patet, quibus for- s etiam hae actiones intendi consue- uerint.

Immo tempore Paulli etiam extraordi- naria poena habebat locum. Vid. Paul. *Rec. Sent. I, 15, 13.* Id quod nec ex Praetoris, nec ex Aedilitio edicto est.

uerint. Si quis enim actionem quadru[p]dariam instituere vellet, ita intendeb[at]: AIO BOVEM MÆVII ME CORN[V] PETISSE, ET VVLNERASSE, EV[M]QVE MIHI A MÆVIO NOXÆ DE[DI] OPORTERE. Sin ex Aedilitio edic[to] esset agendum, formula erat: AIO V[R]SVM MÆVII MIHI VVLNVS INT[V]LISSE, ET MÆVIVM, QVANTV[M] ÆQVIVS MELIVS, MIHI DA[RE] OPORTERE, vel: AIO VRSVM MÆVII MEAM MIHI VESTEM DIS[C]ID[IS]SE, EVMQVE DVPLVM, QVAN[TI] VESTIS EST, MIHI DARE OPORTE[RE]. Sigon. *de Iudic. l, 21, p. 484.*

TIT. X.

DE

IIS, PER QVOS AGE-RE POSSVMVS.

QVum omne iudicium litiga[n]tium desideret praesentiam, neque omnes promiscue [ea] prudentia atque facundia esse solean[t], vi ipsi postulare possint: inuenti sun[t] a Romanis *cognitores* & *procuratore[s]*, qui alienas caussas in iudiciis ageren[t].

D

e his ergo hoc titulo paullo adcura-
us agendum.

I. Iam a Romulo inuentum fuisse *ius pa-* I. Origo aduocatorum.
onatus, iussosque esse patritios lites pro-
ientibus plebeiis suscipere, iam supra
tendimus ex Dionys. Hal. *II. p. 84.* vbi
iam obseruatum a nobis est, sequente
uo, vbi iam istud iustitutum exoleuerat,
tum inde esse aliud *patronorum* genus,
od se totum forensibus controuersiis
nsecrarit, operamque litigantibus aut
mmodarit, aut locarit. Rittershus. *ad*
Tab. p. 82. Fridr. Brummer. *ad Leg.*
C. II. p. 20. Est haec origo *aduocatorum*,
superesse dicebantur negotiis,
d. Gell. *Noct. Att. I, 22.*) quamuis tum
ndum fas esset litigantibus, abesse e
icio.

I. Quin ne fieri quidem poterat ex an- II. Nemo alterius nomine agere poterat.
i iuris Romani principiis, vt alterius
mine quisquam ageret. Primo enim
eralissima erat regula iuris, PER EX-
ANEAM PERSONAM NIHIL AD-
IRI POSSE. §. 5. *Inst. per quas pers.*
uir. *L. 126. §. 2. D. de verb. obl.* *L. 73. §.*
D. de Reg. Iur. Quum ergo etiam per
tentiam iudicis adquiratur: conse-
ns erat, vt extranea persona alieno no-
e agere haut posset. Deinde paullo
e ad titulum de actionibus obseruaui-

mus, plerasque actiones atque exceptiones in ſtipulationem eſſe deductas: ſtipulari vero aliis nemo poterat ex tritiſſima Romani iuris regula. *L.38.§.17.D.de verb. obl.* Vnde & ob hanc rationem nemo pro alio agere poterat in iudiciis. Denique eodem loco diximus, actiones omnes certis formulis ſolemnibusque verbis fuiſſe concluſas. Iam hae formulae omnes ita conceptae erant, vt vnusquisque, quod ſuum eſſet, petere poſſet. Vt vero peteret quis, quod alterius eſſet, aut quod alteri deberetur, nulla erat prodita iure ciuili actio. Ger. Nood. *Comm. ad Pand. III, 3. p. 126.* Ex quibus omnibus non poterant non colligere Romani, neceſſariam eſſe litigantium praeſentiam, nec poſſe quemquam alieno nomine vel intendere litem, vel excipere. (a)

III. Quid cognitores & procuratores.

III. Enimuero, quum hoc moleſtiſſimum eſſet illis, qui ſubtilitates iuris forique ambages parum intelligebant: inuenti

(a) Iam ab antiquiſſimis tamen temporibus ab aliis excipiebantur actiones pro populo, pro libertate, pro tutela, *princ. Inſt. h.t.* Quum enim nec totus populus, nec ſeruus, nec pupillus agere ipſi poſſent: conuenientiſſimum erat, his caſibus admittere procuratores.

(b)

demum ſunt *cognitores* & *procuratores*, ii aliorum lites ſuſciperent. Quale in-r eos diſcrimen fuerit, paullo videtur ıſcurius. Vtrosque fuiſſe cauſſarum mi-ſtros & ſuffragatores, docet Imperator *vlt. C. Theod. de cognit. & procurat.* Aſt eo diuerſam illorum conditionem fu-ꝫ exiſtimant, quod procurator abſente ꞉gatore; cognitor praeſente eodem cauſ-n egerit, idque colligunt ex Feſto & ꝫonio Paediano. Sed non dicit Feſtus, gnitores egiſſe cauſſas dominis praeſen-us, verum cauſſas illis a dominis prae-tibus fuiſſe commiſſas. Quod vbi fue-factum, domino deinde licebat abeſſe, patet ex Ciceron. *pro Q. Roſc. Comoed.* & Horat. *Serm. I, 5. v. 35.* vbi poeta:

- - - Ire domum, atque

Pelliculam curare iube, ſi cognitor ipſe.

are dicere malim, in eo poſitam fuiſſe ferentiam, quod I. cognitores in ſtatus ıtrouerſiis; procuratores in reliquis ıſſis locum habuerint. II. quod cogni-es cum ſolemnitate aliqua; procurato-ſine eiusmodi ſolemnitate per man-um fuerint conſtituti. Prius docet natus *ad* Terent. *Eunuch. IV. 7. v. 35.* , quum dixiſſet comicus:

Principio eam dico eſſe liberam, ciuem
Atticam, ſororem meam.

 addit

addit Donatus: *in tria diuisit officium d*
fensionis suae, in ADSERTORIS: *Prin*
pio eam dico esse liberam: in COGNITO
RIS: *ciuem Atticam, in* FRATRIS: *n*
am sororem. Posterius vero erudite s
more demonstrauit Iac. Gothofredus
d. L. vlt. C. Theod. de cognit. & procur
Sed quum formulae solemnes sensim
vsu recederent; obsoleuit etiam nom
cognitorum, adeo, vt Tribonianus illud
bique expunxerit. (b)

IV. Cur procuratoribus adfictum dominium litis? IV. Ne tamen inuentis cognitoribus
procuratoribus vetus illud iuris Roma
principium, de quo *num. II.* diximus, pl
ne reiiceretur neque procuratores alien
nomine agere viderentur: finxerunt su
more DOMINIVM LITIS, id est *facult*
tem quamdam, vi cuius actio ita alicui
propria videretur, vt illam quasi suo n
m

(b) Meminit adhuc cognitorum Paull
Rec. Sent. I, 2, 5. Meminit Codex Theo
dosianus, sed Tribonianus vbique eos ex
punxit, non quia putauit, alioquin de
rogatum iri dignitati cognitorum, qu
erant iudices a principe dati, vt existima
Iac. Guther. *de Offic. dom. Aug. I, 2*
Sed quia Iustiniani aeuo cognitorum ope
ra aeque ac ipsum nomen in foro non am
plius audiebatur.

(c

nine mouere posset ac peragere. L. 4. §. 3. D. de alienat. iud. mut. causs. L. 4. §. fin. D. de adpell. Boehmer. *Diss. de domin. lit. I,* . Id vero dominium litis in procuratorem transferebatur per litis contestationem, per quam quippe cum aduersario quasi contrahebatur, dummodo antecessisset principalis mandatum. Schilter *Exerc.* *46.* Boehmer. *l. c, n. 25. 26.*

V. Varii vero erant huius dominii effectus, veluti I. quod omnes iudicii actus ipsaque sententia in procuratorem dirigeretur. *L. vn. C. de satisdat.* II. quod re contestata citatus principalis impune maneret, neque ratum esset, quod inuito procuratore in iudicio gessisset. Boehm. *l. c. II, 10,* III. quod, procuratore ex actione famosa condemnato, principalis integrae famae censeretur, *L. 6. §. 2. D. de his qui not. infam.* IV. Quod principalis posset pro procuratore cautionem interponere. *L. 8. §. 3. & L. 15. D. de procur.* V. quod procuratoris negligentia & contumacia domino principali noceret. *L. 78. §. 2. D. de legat. 2.* VI. Quod procurator sibi adquireret actionem directam tum ex stipulatu, tum rei iudicatae, idque tam actiue quam passiue. (c) VII. Quod procurator vi huius V. Effectus dominii litis.

(c) Neutro tamen casu illa efficax est, *L. 25. D.*

ius dominii posset alium ipso iure sibi sub stituere, *L. 8. 11. 23. C. de procur.* vt & substitutum reuocare, dummodo res adhuc esset integra. Boehmer. *Diss. alleg. l. 18.* VIII. quod procurator, nisi caussa cognita mutari non posset sine iusta caussa *L. 17. D. de procur.* IX. quod principalem etiam in reconuentione defendere teneretur: *L. 33. §. 3 sequ. L. 35. D. de procurat.* X. quod litem ad heredes transmitteret quam tamen veteris iurisprudentiae subtilitatem iam dudum sustulere Theodosius & Valentianus Imperatores *L. fin. C. Theod. de procurat.* XI. quod procuratoris esset, & interponere adpellationem, & eamdem prosequi. *L. 18. D. de adpellat. L. 2. C. de procur.* XII. Quod procurator, mortuo principali, litem nihilominus prosequi teneretur. *L. 23. C. de procur.* & qui sunt effectus huius generis alii.

VI. Procuratores in quibus iudiciis locum habuerint?

VI. Locum tamen procuratores habebant tantum in iudiciis priuatis, non aeque in publicis. In his neque accusator per procuratorem agere poterat, propter ne-

D. de procur. Sed procurator conuentus exceptione doli se tueri potest, quemadmodum & agentem eadem exceptione licebat repellere. Boehmer. *Diss. de Domin. lit. II, 15.*

(a)

eceſſitatem ſubſcriptionis, de qua infra
io loco agemus, neque reus, ſi ipſe prae-
ens, & crimen ita comparatum eſſet, vt
apitis damnari poſſet. Boehmer. *Diſſ.*
lleg. II, 13.

VII. A procuratoribus differebant DE-
ENSORES, qui ſine mandato alterius
omine interueniebant, litemque ſuſci-
iebant, de quibus ſatis accurate agunt
Doctores ad *tit. D. de procur. & defenſ.* Dif-
erunt etiam PATRONI CAVSSARVM
: ADVOCATI, quorum diſcrimen
oc tradit Aſcon. Paedian. *ad* Ciceron.
iuinat. in Verr. p. 1759. Qui defendit al-
rum in iudicio, aut patronus dicitur, ſi o-
ator eſt, aut aduocatus, ſi aut ius ſuggerit,
ut praeſentiam ſuam commodat amico, aut
rocurator, ſi negotium ſuſcipit, aut cogni-
r, ſi praeſentis cauſſam nouit, & ſic tue-
ur, vt ſuam. Sed de cognitoribus paul-
o ante ſatis accurate egimus.

VII. Quinam defenſores, patroni cauſſarum, & aduocati?

LIB. XI.
DE
SATISDATIONIBVS.

TOto caelo a fori noſtri obſer-
uantia diſtat vetus ſatisdatio-
num iudicialium ratio, de qua

T 5 quae-

quaedam ex antiquitatibus monere iuuat, ſed pauca : quum pleraque ipſe Imperator exſequutus ſit.

I. Satisdatio quid?

I. Satisdare iureconſultis eſt, datis fideiuſſoribus cauere. *L. 1. D. qui ſatisd. cogantur.* Ergo ignotae erant cautiones vel per pignora, vel per iuſiurandum, vel per nudam promiſſionem, quae tamen poſtea etiam in vſu eſſe coeperunt, ceu ex titulo eodem Digeſtorum adparet.

II. Satisdationis quaenam fuerit ratio in iudiciis realibus?

II. Diſtingui vero, quod ad ipſam ſatisdationem attinet, ſolebat inter iudicia *in rem* & *perſonam.* Quoties *in rem* agebatur, ſatisdandum erat I, poſſeſſori, vt ſi victus eſſet, nec rem ipſam reſtitueret, nec litis aeſtimationem, poteſtas eſſet petitori aut cum eo agendi, aut cum fideiuſſoribus eius, quae ſatisdatio vocari ſolebat IVDICATVM SOLVI. *princ. Inſt. h. t.* Quin idem poſſeſſor cauebat etiam datis fideiuſſoribus, nihil ſe deterius in poſſeſſione facturum. Quod ni faceret, litem amittebat. Paull. *Recept. Sent. I, 10, 1.* Vide ſupra *Lib. IV. Tit. VI. n. 24.* Fideiuſſio *iudicatum* ſolui hac formula concipiebatur: SI EA RES SECVNDVM ME HEREDMVE MEVM A SEMPRONIO IVDICE, QVIVE IN EIVS LOCVM SVBSTITVTVS ERIT, IVDICATA ERIT, QVOD OB EAM REM TE HERE-

ꝛEDEMVE TVVM DARE FACERE
'RAESTARE OPORTEBIT, QVAN-
ΓI EA RES ERIT, DARE SPONDES?
ꝫarn. Briſſon. de Form *V. p. 393.* Satis-
lare etiam tum cogebantur II Procurato-
es tum poſſeſſorum tum actorum: & illi
uidem IVDICATVM SOLVI, hi REM
ATAM DOMINVM HABITVRVM,
uebant. *Princ. Inſt. eod.* Idem etiam
l de tutoribus intelligendum, qui & i-
ſi non ſecus, ac procuratores, cauebant,
'inc. Inſt. eod. ſed id tamen dum demum
ꞏcum videtur habuiſſe, ſi quando, an tu-
ꞏres eſſent, dubitabatur. *L. 13. D. de adm.*
t. Vulgo enim tutoribus & curatoribus
ɔn erat de rato ſatisdandum. *L. vlt. § 3.*
de adm. tut. Huber. Praelect. ad *Inſt. h. t.*
399.

III. Ad iudicia perſonalia quod attinet, III. Vt & in iudiciis perſonalibus.
:c hic quidem actor ſatisdare cogebatur,
ımo nec reus, ſi ſuo nomine iudicium
cipiebat. Id quod de cautione IVDI-
ATVM SOLVI intelligendum. Cau-
ꞏ enim REM RATAM HABERI ab v-
usque partis procuratoribus erat
aeſtanda, quandoquiden in edicto Prae-
ris fuerat cautam; CVIVS NOMINE
VIS ACTIONEM SIBI DARI PO-
'VLAVERIT, EI, QVO NOMINE
GIT, ID RATVM HABERE EVM,
D QVEM EA RES PERTINERET,
BONI

BONI VIRI ARBITRATV SATISDET. Hinc falſus eſt Alphenus, dum *negauit aequum eſſe, Procuratorem ſatisdare, quod reus ſatisdare non deberet, ſi adeſſet.* Cic. *pro P. Quinct. VII.* Add. Car. Sigon. *de Iudic. I. 27. p. 500.*

IV. Quid compromiſſum? IV. In cauſſis bonae fidei & arbitrariis aliquando deponebatur pecunia, quae COMPROMISSVM adpellabatur. Cic. *pro Q. Roſc. Com. IV. Quaero abs te, quid ita de hac pecunia compromiſſum feceris, arbitrum ſumſeris, quantum aequius melius ſit dari, repromittique, ſi pateret?* Quum enim periculum eſſet, vt alterutra pars arbitri laudo ſtaret: plerumque haec pecunia deponebatur, vt mulctae loco eriperetur ei, qui hoc modo eluſiſſet arbitrium. Conf. Sigon. *l. c. p. 501.*

V. Noua ſatisdandi ratio. V. Et haec erat vetus ſatisdandi ratio, qua perfecta, tum demum litis conteſtatio fiebat. Vide ſupra *Lib. IV. Tit. VI. num. 41.* Sed haec omnia immutata ſunt ſequiore aeuo. Nam nouo iure reus, ſiue in rem, ſiue perſonali actione conueniretur, nunquam cauebat, IVDICATVM SOLVI, ſed tantum IVDICIO ſiſti, quae cautio etiam iure iurando vel nuda promiſſione fieri poterat, niſi de fuga reus eſſet ſuſpectus, Procurator actoris, niſi dominus praeſens actis inſinuaret mandatum, ſatisdare cogebatur, REM RATAM HA-

ABERI. Rei vero procurator non adi-
batur ad satisdationem, sed sufficiebat,
reus vel in iudicio vel extra iudicium
uisset, IVDICATVM solui. Rei absen-
defensori semper erat satisdandum,
DICATVM SOLVI, alias non admit-
batur ad suscipiendam pro alio actionem.
aec noua est illa satisdandi ratio, quae
onstantinopoli introducta, omnes dein-
reliquas prouincias imperii peruasit.
7. *Inst. h. t. & ibi Doctores.*

TIT. XII.
DE
ERPETVIS ET EMPORALIBVS ACTIONI-VS, ET QVAE IN HERE-DES ET AD HEREDES TRANSEVNT.

VT rerum corporalium datur vsucapio: ita & iurium praescriptio. Inter iura vero quum iam sint actiones, consequens erat, vt istis lapsu temporis praescriberetur. inc actiones aliae perpetuae erant ae temporariae, aliae heredibus & heredes, aliae vel iisdem, vel in eos-

eosdem minus competebant. Qu[illegible] de re hoc titulo dicendum.

I. Actiones quaenam perpetuae.

I. Quemadmodum leges perpetuae sunt obligationis: ita & actiones, quae ex legibus nascebantur, erant perpetuae, ita vt iis nullo vmquam tempore praescriberetur. Postea, quum interesse videretur reipublicae, lites aliquando finiri, constitutionibus Principum cautum est, vt eiusmodi actionibus, quae ex lege descendunt, triginta aut quadraginta annorum spatio praescriberetur. *Princ. Inst. h. t.* Remansit tamen antiqui vocabuli vsus, adeoque & eiusmodi actiones, quae non nisi circumactis triginta vel quinquaginta annis exspirant, PERPETVAE vocatae sunt. Brisson. de Verb. Signif. voce *Perpetuus.* Ergo omnes actiones ciuiles ex conuentione erant perpetuae, adeoque triginta annos durabant. *L. 3. C. de praescr. trig. an.* (a) Idem annorum terminus praefixus

(a) Excipiuntur tamen actiones personales ad promissam seruitutem consequendam competentes, quibus inter praesentes decem; inter absentes viginti annorum lapsu praescribebatur. *L. pen. C. de vsufr. L. 13. C. de seruit.* Alias exceptiones, quae pleraeque ex recentiore iure descendunt

is erat actionibus mixtis, *L. 7. C. de he. pet.* vt & actionibus ex delicto, quo- ciuiliter agebatur, quia & hae actio- personales, adeoque per *L. 3. C. de escr. trig. ann.* perpetuae sunt. At ninales actiones, quamuis & ipsae per- ales sint: plerumque tamen xx tan- annos competunt. *L. 12. C. ad L. Corn. fals.* (b)

II. Actiones praetoriae annuae.

I. Ast Praetoris quum annuum esset erium, neque edictum eius, vt supra *I. Tit. II.* ostendimus diutius anno eret: consequens erat, vt & actiones etoriae non nisi annuae essent, prae- im si ad rescissionem actus gesti, aut nam tenderent, *L. 35. D. de obl. & act.* (c)

---

dunt dabit Stryk. *de Praescript. act. ciuil. p. m. 314.*

b) Exceptis criminibus continuis, vt & parricidio & suppositi partus, de quibus semper recte agitur. *L. 13. D. ad SC. Syllan. L. 19. §. 1. D. ad L. Corn. de fals.* Notum quoque, delictis carnis quae vocant quinquennio praescribi, nisi vel vis vel incestus accesserit *L. 29. §. 6. D. ad L. Iul. de adult. L. 29. furt. & L. 39. §. 5. eod.* Idem tenendum de crimine peculatus *L. 7. D. ad L. Iul. pecul.*

(c) Quod etiam in actionibus aedilit valebat, siquidem & Aedilium iurisdict vertente anno exspirabat. (d) Enimuer quum durum videretur rei persequutor as actiones Praetoris edicto datas tam br ui temporis lapsu perimi, & eum, qui r alienas detinebat, decedente Praetore, s curum praestari: inualuit, vt action praetoriae, quae rem persequuntur, tan d

Nonnullae etiam perpetuae.

(c) Perpetuae tamen erant ex Praetoriis po nalibus actio furti manifesti, *pr. Inst. h.* quod ideo forsan inductum, quia actio ha ex XII. Tabulis descendit, quamuis Pra tor poenam mutarit. Gell. *Noct. Att.* 18. actio furti aduersus nautas & stabular os: *L. vlt. §. vlt. D. naut. caupon. stab* actio depositi miserabilis: *L. 18. D. depo* actio serui corrupti: *L. 13. D. de seru. cor rupt.* actio de effuso & deiecto, quoties l ber homo laesus. *L. 5. §. 5. D. de his qu effud. vel deiec.* Biennalis erat actio dol *L. fin. C. de dol. mal.*

(d) Attamen si ex edicto aedilitio rescinder dus erat contractus, veluti per actioner redhibitoriam: sex mensibus tantum du rabat actio, nisi tantum propter ornamen ta detracta animal redhiberetur, quo cas actio bimestris tantum erat. *L. 28. D de aedilit. edict.*

(c

liu durarent, quamdiu ciuiles, id est, rea-
es X vel XX, personales XXX annos. *L.*
ṛ. pr. D. de obl. & act. L. 8. §. 7. D. de precar.
Tricennales quoque erant actiones Prae-
oriae, quae ex delicto non poenam, sed
em persequebantur. Add. Stryk. *de in-*
stig. action. Sect. III, 3, 4. p. 331. qui de his
nnibus accurate satis commentatus est,
hil vt addi hic posse videatur.

TIT. XIII. XIV.

DE
XCEPTIONIBVS ET
REPLICATIONI-
BVS.

QVae in iudiciis actoris fuerint partes, quaue formula is actionem intenderit, supra iam Tio VI. satis superque explicauimus. ximus ibidem, n. 38. reum actionem l negando excepisse, vel excipien- elidere conatum. (a) Si reus exiebat: actor denuo replicabat. Vniam de exceptionibus & replicatioſus agendum. I. Erant

(a) Si reus nihil addebat ad inficiationem: *pura* ea dicebatur defensio. Sin addebat

I. Exceptiones quotuplices? I. Erant exceptiones duorum gene rum: aliae ex lege proficiscebantur, alia ex edicto praetoris. Saepe enim, vbi le dederat actionem: ibi praetor dabat ex ceptionem. Sic quum pactum ex Roma ni iuris principiis nihil operaretur: ex ceptionem tamen pacti admittebat Prae tor, adeoque haec praetoria erat exceptio Vtraeque exceptiones iterum in *perpetua* siue *peremtorias*, & *temporarias* vel *dila torias* dispescebantur. Illae litem plan finiebant, veluti si reus opponeret REM IVDICATAM. Hae eam tantum differe bant, veluti si reus exciperet, debere IN DIEM. Veniente enim die, nih impediebat, quo minus actio denuo in stitui posset.

II. Replicatio. II. Reo excipiente, actor replicaba id est, exceptionem illius noua exceptio ne elidere conabatur. Veluti si quis ag ret aduersus Caium, hunc sibi debere cer tum; & Caius exciperet, pactum int

exceptionem: *coniuncta* vocabatur. C Sigon. *de Iudic I, 21. p.* 472. Cic. *de I uent. II, 20. Agit is, cui manus praecisa iniuriarum: postulat is, quocum agitur Praetore exceptionem. -- Is qui ag IVDICIVM PVRVM postulat, ille, q cum agitur, exceptionem ait addi oporte*

e intercessisse de non petendo: actor erbi caussa respondebat, pactum illud ouo pacto esse sublatum, & tum quidem EPLICARE dicebatur. Si tum quoque eo suppeteret noua exceptio, qua actoris eplicatio elidi commode posset: ea DV-LICATIO adpellabatur. Immo nonnum-uam ad TRIPLICATIONEM & QVA-RVPLICATIONEM pro varietate ne-otiorum procedebatur. Quae omnia sa-s adcurate docet Imperator his titulis.

III. Vt vero ex antiquitatibus, qua for-a proferri exceptiones & replicationes onsueuerint, ostendamus: separanda nnino sunt *bonae fidei* & *stricti iuris* iu-cia. In iudiciis stricti iuris statim, in-nta actione, reus opponebat exceptio-em, eamque deinde replicatione elide-t actor: adeoque non in iudicio, sed in re excipiendum replicandumque erat, te litis contestationem. Sic intenden-actore: AIO HVNC HOMINEM EX VRE QVIRITIVM MEVM ESSE, sta-n addebat, qui rei caussam agebat: ET GO NEGO, QVOD IAM RES IVDI-ATA SIT. Sequebantur sponsiones parte actoris: SPONDESNE QVIN-ENTOS, SI HOMO ISTE EX VRE QVIRITIVM MEVS SIT? oondeo. Ex parte vero altera: TV VE-O SPONDESNE, NI HOMO TVVS

III. Quaenam fuerit excipiendi & replicandi ratio in iudiciis bonae fidei?

SIT, NIVE RES IVDICATA SIT Spondeo. Denique & actio & excepti inserebatur formulae, qua iudex dabatu hoc modo: SI PARET HVNC HOM NEM IVRE QVIRITIVM CAII ESSE NEQVE RES IVDICATA SIT, SEIV CONDEMNETVR Aliud exemplum ex posuit Ge. Graeu. *Epist. ad Schilterum* inse ta Schilt. *Exercit. ad Pand. VII, 3. p. 22* Conf. Ger. Nood. *de Iurisdict. & Imp. I, 1 p. 144.* Barn. Briss. *de Form. V. p. 402. seq* Car. Sigon. *de Iudic. I, 21. p. 479.* Par rati erat replicationum, quae eodem tempo re eademque ratione opponendae, in st pulationem deducendae, formulaequ erant inserendae.

IV Quaenam in iudiciis stricti iuris? IV. Alia vero erat ratio iudicioru bonae fidei, in quibus nihil attinebat, ex ceptiones in iure a Praetore speciatim in petrari, formulaeque includi, siquidem a bitri libera & nullis adstricta vinculis r ligio & detrahere aliquid poterat, & adi cere. Senec. *de Benef. III, 7.* Hinc locu habebat exceptio etiam post litis cont stationem opposita, quin exceptiones b nae fidei iudiciis inesse dicebantur. *L. 3. de rescind. vendit. L. 84. §. 4. D. de legat. 1. 21. D. solut. matrim.* Conf. Ger. Nood. *l.* vt & *Probab. II, 1. p. 42. seq. de Foenore. & Vsur. III, 15. p. 330. de Forma emendandi d*

li ma

mali V. p. 488. VIII, p. 495. de Pact. & ransact. XI. p. 682.

V. Vbi ad iudicium ventum: tum actor am actionem & replicationem; reus ex- ptionem & duplicationem probabat. am & reus excipiendo actor fiebat. *L. 1. de except.* V. Probatio exceptionis & replicationis facta in iudicio.

TIT. XV.
DE
INTERDICTIS.

TRibus verbis, vt supra *Lib. I. Tit. II. n. XXII.* diximus, Praetoris potestatem circumscripserant teres. DABAT enim, DICEBAT, ADDICEBAT. Ad dicendi potestem etiam INTERDICTA refentur, de quibus hoc titulo quaem ex antiquitatibus monebimus.

I. Controuersiae aut de iure in re erant, t de possessione. Si quis ius in re sibi mpetens persequebatur, eoque nomine ionem instituebat: dicebatur PETE- E. Sin possessionem vel adipisci & retire, vel recuperare vellet; (qua de re aninstitutas actiones reales plerumque indebat controuersia. Vid. *Lib. IV. Tit. VI. n. 24.* I. Quid interdicere fuerit?

n.24.) tum non *petere* aut *agere*, sed IN TERDICERE dicebatur. *Interdicere* ergo non erat Praetoris, (a) sed eius, qui possessionem quaerebat, adeoque idem erat, ac interdictum a Praetore postulare vel eodem vti. Quinctil. *Inst.* III, 6. *No debuisti* INTERDICERE, (id est, interdicto vti,) *sed* PETERE, (id est, actionem instituere,) *an recte interdictum sit ambigitur.* Eadem significatione vox INTERDICERE occurrit. *L. 1. §. pen. D. de vi publ. L. 3. D. de tab. exhib. L. pen. D. ne quid in loco publ.* & locis aliis quamplurimis collectis a Barn. Brisson. *de Verb. Sign. voce Interdicere p. 290.*

II. Quid interdictum dare? II. Quemadmodum ergo, qui possessionem rei, in controuersiam deductae, petebat, INTERDICERE dicebatur: ita Praetor tum, si iustae preces viderentur, (b) INTERDICTVM DABAT, vo I

(a) In Digestis tamen etiam Praetor non numquam INTERDICERE dicitur. Veluti *L. vnic. pr. D. vt in flum. publ. L. 1. §. 29 D. de aqua quot. L. vn. pr. D. de fonte L. §. 8. ne quid in flum. publ.* Sed frequentior tamen & antiquior est altera significatio.

(b) Dispiciebatur, an quis VEL VI, VEL CLAM VEL PRECARIO possideret qua

IN POSSESSIONEM MITTEBAT. Car. Sigon. *de Iudic.* I, 16. p. 435. Faciebat id certa formula, qua aliquid fieri vel iubebat, vel vetabat, ità tamen, vt nihil interim de ipsa caussa decerneret, vt recte obseruauit Theophil. *princ. Inst. h. t.* Sic exempli caussa edicebat praetor: VTI NVNC POSSIDETIS EVM FVNDVM, Q. D. A. QVOD NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, ITA POSSIDEATIS. ADVERSVS EA VIM FIERI VETO. Fest. *voce possessio p.* 372. Vlpian. *L. 1. D. vti possid.* Reliquas formulas, quibus Praetor de adipiscenda recuperandaque possessione edixerit, collegit Brisson. *de Form. V. p.* 388. *sequ.* Formula interdicti.

III. Nec solum de possessione Praetor interdicta dabat, sed & de iis controuersiis, III. Interdicta de rebus sacris religiosis, publicis.

---

quae vocabula perpetuo Interdicto VTI POSSIDETIS inserebantur. *L. 1. §. 5. D. vti possid*, Hinc Chaerea apud Terent. *Eunuch. II, 3.*

Hinc tu mihi vel vi vel clam, vel precario.

Fac tradas.

Ad quae verba Donatus: *Secundum ius loquutus est. Nam his tribus mala fide aliquid possidetur.*

fiis, quae de rebus ſacris, religioſis, publicis & huius generis aliis incidebant, qua vis in iis vel facta eſſet, vel metueretur. Sic de rebus ſacris edicebat, Praetor: IN LOCO SACRO FACERE INVE EVM IMMITTERE QVID VETO. *L. 1. D. ne quid in loco ſacro fiat.* De religioſis: QVO QVAVE ILLI MORTVVM INFERRE, INVITO TE, IVS EST, QVO MINVS ILLI EO EAVE MORTVVM INFERRE, & IBI SEPELIRE LICEAT, VIM FIERI VETO. *L. 1. D. de mort. inferend.* Eodem modo Praetor interdixerat, de locis & itineribus publicis, de fluminibus, de ripis, aliisque eiusmodi rebus, de quibus ipſae formulae exſtant in *Libro XLIII. Digeſtorum.*

IV. Differentia inter actiones & interdicta.

IV. Ceterum ab actionibus interdicta toto coelo differebant. In actionibus non petebat actor ſtatim, vt Praetor aduerſario ipſius aliquid imperaret vel prohiberet, ſed aiebat, verbi cauſſa, rem eſſe ſuam, vel ſibi deberi ex mutuo, vel alia cauſſa, iudiciumque ac iudicem petebat. At in interdictis rogabatur Praetor, vt interdiceret iubendo aut vetando formulis, quales adhuc adduximus. Ant. Schulting. *ad* Paulli *Recept. Sent. V, 6, p. 453.* Actionibus inſtitutis, plerumque dabantur iudices: at interdicta ipſe interponebat Praetor,

r, nec vllo opus erat iudice. Car. Sion. *l. c.*

V. Dato tamen interdicto, ac negante tera parte, recte illud contra se petitum, dicium erat dandum, & iudex vel re- peratores, qui hac de re cognoscerent, ntentiam ferrent, litemque, si ita ferret sus, aestimarent. Cic. *pro Caecin. II.* L. *1.* *41. D. de vi & vi armat.* L. *3.* §. *vlt. D. vti ssidet.* L. *3.* §. *3. D. de itin. & actu priu.* inc isto casu etiam sponsiones sunt inter rtes interpositae: SI RECTE INTER- OSITVM INTERDICTVM? siue an rbi caussa ADVERSVS EDICTVM RAETORIS VIS ESSET FACTA? xemplum est apud Ciceron. *pro Caecin. III. XVII.* Quinctilian. *Instit. Orat. VII. XII. 10.*

V. Dato interdicto, non numquam sequebatur iudicium.

VI. Quae quum ita sint, facile patet, hoc su, quo negabat alter se interdicto tene- , litigantes esse ad ius ordinarium remis- s. L. *1.* §. *2. D. si ventr. nom. mul. in possess. iss.* Et hinc est, quod interdicta ipsa IVS RDINARIVM vocantur. Frontin. *de mit. agror. p. 41. De possessione contro- ersia est, de qua ad interdictum, hoc est* IRE ORDINARIO *litigatur.* Ad quae erba Aggen. Vrbic: *De possessione fit con- rouersia, quoties de totius fundi statu per nterdictum, hoc est, IVRE ORDINARIO tigatur. Hoc non est disciplinae nostrae*

VI. Cur interdicta vocentur ius ordinarium?

iudicium, sed apud Praesidem prouinciae agitur, vt ex lege restituatur possessio, cui poterit attinere.

VII. Quid cognitiones extraordinariae?

VII. Reliqua, quae de singulis interdictis dici possent, iam a Doctoribus occupata sunt, quorum expilare scrinia nihil attinet. Id modo addimus, in extraordinariis iudiciis tametsi locum non habuerint interdicta, eorum tamen ad instar introductas esse extraordinarias cognitiones, quae interdictis quodammodo adsimilabantur. Vnde AD EXEMPLVM INTERDICTORVM *tum rem agi* aiunt Diocletianus & Maximianus, *L. 3. C. de interd.* qualis locutio etiam est in *L. 2. C. vnde vi. L. 4. C. eod. L. vlt. C. de libert. exhib. L. vlt. C. de action.* Et inde demum reddi poterit ratio, cur Libro XLIII. Digest. Tit. I. ad Rubricam *de interdictis* addatur: *siue extraordinariis actionibus, quae pro his competunt.* Add Brisson. *de Form. V. p. 390.*

TIT. XVI.

DE POENA TEMERE LITIGANTIVM.

INtereſt reipublicae, ne temere ad litigandum procedant homines. Hinc

inc & Romani temeritatem a-
entium partim pecuniaria poena,
artim iurisiurandi religione, partim
famiae metu coërcuerunt. *Princ.*
st. h. t. De singulis nonnulla mo-
ere haut abs re fuerit.

I. Ad iurisiurandum calumniae quod tinet, illud satis antiquum est, quam-s postea Iustinianus nonnihil hac in re mutarit. Et antiquis quidem tempo-ous de calumnia iurandum erat omni-is, qui iusiurandum alteri detulerant, ull. *Recept. Sent. II. 2, 2. L. 34. L. 37. D. iureiur.* neque quisquam ab hac lege imebatur, praeterquam parentes & pa-oni, liberis & libertis ius iurandum de-rentes. *L. 7. §. 3. D. de obsequ. parent.* ed & is, qui nouum alteri opus nuncia-it, iurare prius tenebatur, NON CA-VMNIAE CAVSSA OPVS NOVVM IVNCIARE. *L. 5. §. 14. D. de op. nou. unciat.* Praeterea, qui damni infecti a-ebat, iurare prius debebat de calumnia. *13. §. 3. D. de damn. inf.* necnon qui the-urum suum in alieno defossum effode-e volebat. *L. 15. D. ad exhibend.* vt & cre-itor, qui in possessionem bonorum de-itoris missus, rationum instrumentorum-ue debitoris recognitionem dispunctio-nem-

I. Ius iurandum calumniae in ciuilibus.

nemque iterum petebat. *L. vlt. D. de reb. credit.*

II. Et in criminalibus.

II. Haec in priuatis iudiciis. In publicis semper accusatori iuranda erat calumnia. Hinc in lege Seruilia, quam Car. Sigonius restituit, cautum fuerat: *Qui pecuniam ab altero petet, is eum, vnde petet, ex Praetoribus, quei in eum annum lectei erunt, ad iudicem in eum annum, quei ex H. L. factus erit, in ious educito, nomenque eius deferto, si deiurauerit calumniae caussa non postulare.* Et de Metello auctor est Asconius Paedian. in Cic. *Cornelian. p. 1308.* eum Curionem accusaturum bis iurasse, semel adactum a patre, iterum lege tum, quum iuraret calumniam.

III. Poena calumniae ex lege Remmia

III. Si quis tamen iurisiurandi immemor calumniose alterum vel in ius vocasse vel accusasse diceretur: poenas is dabat haut leues. Exstabat hanc in rem lex vel Memmia vel Remmia, incertae aetatis, (a) qua cauebatur, vt calumniatoribus poe-

(a) Valer. Max. III, 7, 9. hanc legem vocat *Memmiam*, quam lectionem etiam editiones pleraeque Ciceronis in Oratione *pro S. Roscio XIX.* praeferunt, quum tamen in MSC. codicibus constanter legatur *Remmia*, quo nomine etiam in iure nostro

ena, conftituto iudicio, imponeretur. poena in quo confiiterit, nondum nftat. Plerumque huc trahunt locum c. *pro S. Rofc. XX. Sin autem fic agetis, arguatis aliquem patrem occidiffe, neque cere poffitis, aut quare, aut quomodo, ac ntummodo fine fufpicione latrabitis: crura idem vobis nemo fuffringet, fed fi ego hos benoui, litteram illam, cui vos vfque eo inici eftis, vt etiam eas omnes oderitis, ita hementer ad caput vobis affigent, vt poftneminem alium, nifi fortunas veftras cufare poffitis.* Inde ergo colligunt, poem legis Remmiae fuiffe ftigma fronti uftum. Sed quamuis non adeo certum, hanc poenam ex lege Remmia effe: ipfo tamen hoc Ciceronis loco palam t, omnino litteram calumniatorum frontous inuri confueuiffe. Sed qualem? pro-

noftro venit *L. 13. D. de teftib. L. 1. §. 1. ad SC. Turpil.* Vnde non fatis certum eft, quod exiftimat Steph. Ven. Pigh. *Annal, ad annu.* clɔcxiii. *p. 484.* legem hanc latam effe *a. C. Memmio Gallo, Tribuno plebis.* Sane & Remmia gens Romae non ignota. Remmii enim Aedilis meminit Aurel. Victor *de Vir. illuftr. LXVI.* Alius Remmii mentionem facit Tacit. *Annal. II, 68.*

(b)

procul dubio litteram K. Non enim CA-LVMNIA sed KALVMNIA scribebant veteres, vt patet ex Terentii Scauri, Velii Longi & Diomedis Orthographia. Vnde & Iulian. in Μισοπώγωνι *p. 360.* non obscure ait, K fuisse illud calumniatorum insigne.

IV. Aliae calumniae poenae.

IV. Postea & aliae calumniae poenae inualuerunt, veluti exsilii, vel relegationis in insulam, vel ordinis amissionis. Paull. *Rec. Sent. V, 4, 11.* Quod tamen de caussis criminalibus tantum videtur intelligendum, vt & de controuersia status, nam & in hac actoris calumnia exsilio poterat puniri. Paull. *Recept. Sent. V, 1, 5.* In caussis ciuilibus calumniantes actores in impensas damnabantur. *L. 79 pr. D. de iudic. immo* & in quadruplum eius, quod quis litis alteri intendendae caussa acceperat. *L. 1. sequ. D. de calumn.* Licebat quoque reo ab actore sibi stipulari decimam rei petitae partem, si eum per calumniam actionem mouere crederet,(b)

Cu

(b) Meminere huius decimae partis rei petitae Diocletianus & Maximianus Augusti *L. 3. C. Hermogen. de Calumn.* Sed eam decimam sua aetate minus vsitatam fuisse, testatur Tribonianus *§. 1. Inst. h. t.* At reduxit tamen eam Iustinianus *Nouella CXII, 2.*

(a)

iac. *Obſ. VII, 5.* Quod ita procul du-
factum: SPONDESNE DECIMAM
RTEM EIVS, QVOD PETIS, SI
LVMNIATVS ES? Ad quae actor:
ONDEO, SI CALVMNIATVS
M.

V. Sed & infamia coercebantur teme- litigantes in quibusdam iudiciis. O- ies enim ex delicto quocumque con- mnati erant infames, ſi dolo, deliquiſ- dicerentur. *L. 7. D. de publ. iudic.* Eam- n ignominiam ſubibant, qui tutelae, ndati, depoſiti directa, itemque pro io actione vtraque damnati fuerant. §. *Inſt. h. t.* Sed de hiſce famoſis iudiciis gulis ſuo loco diximus.

V. Infamia temere litigantium.

TIT. XVII.
DE
OFFICIO IVDICIS

DIximus ſupra titulo huius libri ſexto, alia a litigantibus facta eſſe IN IVRE coram praetore, ia in IVDICIO coram iudice peda- eo. Illic quid factum, iam illo loco tis explicauimus. Reliquum eſt, & iudiciorum Romanorum for- iam addamus.

I. A-

I. Iudex datus cum formula.

I. Actione coram Praetore ſolennite[r] intenta, vel *iudices* vel *arbitri* vel *recup[e]ratores* dabantur, & quidem cum certa fo[r]mula. In actionibus ſtricti iuris talis era[t] formula: *C. Aquili iudex eſto, & ſi par[et] fundum Capenatem Seruilii eſſe ex iure Qu[i]ritium, neque is Seruilio a Catulo reſtitu[a]tur, tum Catulum damnato.* Tum erg[o] iudicis erat cognoſcere, an fundus eſſe[t] actoris. Nonnumquam reus exceptio[]nem obiecerat, & tum illa quoque com[]prehendebatur formula, (a) iudicisqu[e] erat, cognoſcere, an exceptio illa poſſit [a] reo demonſtrari. Veluti ſi Praetor hac for[]mula dederat iudicem: *C. Aquili iudex eſt[o] & ſi paret, agrum Capenatem Seruilii eſſe[,] Catulum damnato, extra quam ſi teſtamen[]tum prodatur, quo adparet, Catuli eſſe.* Hi[c] praecipue iudex cognoſcebat, an tale ex[]ſtaret teſtamentum. Id quod etiam de re[]plicatione, duplicatione & ceteris eſt ob[]ſeruandum. Sin iudicium eſſet bonae fi[]dei, tum talis erat formula: SI PARET MAEVIVM SERVILIO DOMVM VEN[]DIDISSE, TVM QVANTVM MAEVIO

SER-

(a) Iniquus ergo erat praetor, ſi in data for[]mula omitteret exceptionem. Et tum tribunorum poterat implorari auxilium. Cic. *Acad. Quaeſt. IV, 30.*

(b)

ERVILIVM OB EAM REM DARE
X FIDE BONA OPORTET, TAN-
I DAMNETVR. Sin arbitrarium de-
ique, talis erat formula; ESTO AR-
ITER, ET SI PARET, MAEVIVM
ESTEM SERVILII HABERE, NE-
VE IS ARBITRIO IVDICIS EXHI-
VERIT, TVM, QVANTVM IN LI-
EM SERVILIVS IVRARIT, TANTI
AMNATO Sigon. *de Iudic.* *I, 24, p. 497.*
qu. Paucis: *Praetor* de *iure* cognosce-
t, decernens, quid iure sit pronuncian-
im, si actor intentionem suam probas-
t: *iudex* deinde de *facto* dispiciebat, v-
im actor actionem suam, an reus exce-
ionem possit demonstrare. Ger. Noodt.
Iurisdict. & imper. I, 8.

II. Legebantur hi iudices a Praetoribus vrbe; in prouincia vero a Praeside, & iidem ex decuriis, quae in album mit- solebant. Tales decuriae iudicum initio ant tres, postea Augustus quartam; Ca- ula quintam adiiciebat, sextam, quam di precabantur iudices, Galba negabat. eton. *August. XXXIII. Caligul. XVI. Galb. V.* Ex his ergo decuriis semper pete- tur iudex. Vnde Inscriptio apud Rei- s. *class. VI. p. 406.* II, Legendus erat ex decuriis.

L. CLODIO. C. F. SERG.
VITELLINO. II. VIR. I. D.

IVDIC. EX. V. DEC.
EQVO PVBL.

Ducebantur vero sorte, ita tamen vt li-tigantibus fas esset suspectos reiicere, clamare: HVNC NOLO, HIC TIM-DVS EST, ET BONA SAECVLI PA-RVM INTELLIGIT. ILLVM VO-LO, QVIA CAESAREM FORTITE-AMAT. Plin. *Paneg. XXXVI.* & alter Pli-*Hist. Nat. I. praef.* Add. *L. 80. D. de iud* *L. 23. D. de appellat.*

III. *Addici etiam poterat inuitus.*

III. Vbi placuisset demum iudex, & Praetore esset addictus: non licebat iud-cium renuere, nisi iusta esset excusan-caussa. *L. 13. pr. & §. 2. de vacat. & excu-mun.* Cuius rei exempla exstant apud Su-ton. *Claud. XV.* & Plin. *Epist. X, 66.* M-nus enim publicum erat hoc iudicandi -nus, neque quisquam illud poterat sin-iusta caussa declinare, vnde & inscii, in-mo & inuiti dari poterant iudices. Vi-*L. 39. D. de iudic.* Plin. *Epist. III, 20.* *in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his c-mitiis, quasi* REPENTE ADPREHENS-*sinceri iudices fuimus.* Qui locus non i-intelligendus est, ac si Praetor de medi-quemcumque libuisset, pro arbitrio su-adprehenderit, sed quod ex decuri-quoscumque vellet, etiam inuitos iudice-litigantibus dare potuerit. Ger. Nood *de iu-risd. & Imper. I, 13.*

IV

V. Porro iudex, maxime si solus esset us, in consilium adhibebat aliquot ami- vel iurisperitos, & cum his sedebat ubselliis. Gell. *Noct. Att. XIV, 2.* Vn- facile patet, cur dicti sint *iudices peda-* Non enim in tribunali, vt magi- tus, sedebant, sed in subselliis, adeo- veluti ad pedes praetoris. Ceterum icium in foro & comitio exercebatur, . ad puteal Libonis, & haec sunt *loca ciorum*, quorum meminit Modesti- *L. 6. §. 2. D. de iudic.* IV. Vbi & cum quibus iudicarit.

'. Simul ac in hunc locum se contule- udex, primo omnium iurabat, ex le- e iudicaturum, cuius iurisiurandi so- nis formula erat: EX ANIMI SEN- NTIA. Sigon. *de Iudic. I, 28. p. 504.* bat vero, aram tenens, id est, *puteal nis*, de quo iam supra quaedam mo- nus. Vnde Cicero *pro Flacco XXXVI.* *) is, cui si aram tenens iuraret, crede- nemo, per epistolam, quod volet, iniu- s probabit.* Add. Iac. Raeuard. *Var.* V. Quomodo in leges iurarit.

I. Si ipso die iudicii, qui perendi- plerumque erat, non aderat iudex, morbo vel alia iusta caussa impeditus, dies iudicii proferebatur. Qua de re egibus XII. Tabularum fuerat cautum: MORBVS SONTICVS, VOTVM, SENTIA REIP. ERGO AVT STA- VI. Iudice absente dies diffindebatur.

TVS DIES CVM HOSTE INTERC DAT : NAM SI QVID HORVM F AT VNVM IVDICI ARBITRO REOVE, EO DIE DIFFENSVS STO.Gothofr. *ad XII. Tab. Tab. II.* enim lege permittitur, vt si iudici vel caussa sontica fuerit, iudicii dies diffe posset. *L. 2. §. 3. D. si quis caution.*

VII. Litigantes absentes edicto citabantur.

VII. Si iudex adesset, litigatorum v alter se haut sisteret, neque iustam add ret excusationis caussam, tum Praetor e ctis eum citabat. Primo enim altera p a Praetore petebat edictum primum, inde alterum ac tertium, ac denique i petrabat *peremtorium, quod inde hoc nom sumserat, quod perimeret disceptation id est, vltra non pateretur aduersarium te uersari. Comminabatur enim is, qui e ctum dederat, etiam absente diuersa pa cogniturum se & pronunciaturum. L. 68. D. de iudiciis.* Non semper tamen q tuor opus erat edictis, sed nonnumqu tria, nonnunquam duo, nonnunquam *vnum pro omnibus* sufficiebat, *quod aestim re oportebat eum, qui ius dicebat, & p conditione caussae, vel personae, vel tempo ordinem edictorum vel compendium mod rari. L. 72. D. de iudic.*

VIII. Praesentes iurabant calumniam.

VIII. Praesentes vtrique litigantes st tim iubebantur iurare calumniam, vt s periore titulo diximus, cuius rei exer plu

ım est apud Cicer. *pro P. Quinct.* Tum
ſi ſunt patroni dicere: id quod duabus
ɔat vicibus. Primo enim totam cauſ-
ı iudici verbis breuiſſimis ac veluti per
icem exponebant, & haec vocabatur
.VSSAE CONIECTIO. (d) Aſcon. Tum fiebat cauſſae conie-ctio.
dian. *ad* Cic. *Verrin. III. p. 1841. Quum*
'atores ad iudicem veniſſent, antequam
ſa ad iudicem ageretur, quaſi per indi-
rem expoſuerunt, atque id ipſum dictum
auſſae coniectio, quaſi cauſſae ſuae in
'e coactio. Poſtea vero integris iuſtis- Hinc oratores dicebant.
orationibus ſtatum cauſſae expone-
:, ſimulque teſtibus, litteris, deductis-
ex ipſa re argumentis ſuam vel actio-
ı vel exceptionem probabant, vt ſatis
t ex Ciceronis orationibus pro *P.*
nctio & Q. Roſcio Comoedo. Ceterum
nos procul dubio Athenis, vt alia,
ıam migrauerat. Nam & Athenien-
antequam cauſſam perorarent, prae-
ebant breuem eiusdem coniectionem,
: etiam προβολὴ dicebatur. Vnde Bu-
ıs *Comment. Graec. Lingu. p. m. 632.*
Eſt

) Vnde adparet, cur *L. 1. D. de Reg. Iur.* regula iuris dicatur *quaſi quaedam cauſſae coniectio.* Conferri ibi merentur Commentarii Iac. Raeuardi & Iac. Gothofredi.

Est autem προβολὴ *intentio & obiectio iu-cii dictanti, quasi petitio digladiantis.* Po-ea in XII tabulis cautum: AB ORT ANTE MERIDIEM CAVSSAM CO IICITO, (c) CVM PERORANT A BO PRAESENTES. Et inde factum translata in iudices notione litigantes p mo coniicere caussam, deinde iusta o tione perorare iuberentur. Gell. *Noct. A XVII*, 2.

IX. Iudices interea quid egerint? IX. Quam molestum vero fuerit iud cibus, perorantes audire oratores, & qua parum saepe ad ea, quae dicebantur, atte derint, facile patet ex loco Titii apud M crob. *Saturn. II*, 12. *Veniunt in comitiu tristes, iubent dicere, quorum negotium e narrant. Iudex testes poscit, ipsus it mi ctum, vbi redit, adit, se omnia audiuisse, t bulas poscit, litteras inspicit, vix prae vi sustinet palpebras.* Sed haec forsan de la posteriorum temporum disciplina intell genda sunt.

(c) Gothofredus & alii legere malunt CO SCITO, sed & hoc idem fuisse videt ac caussam coniicere *Consciscere* enim d cebatur Praetor, dum postulantibus, & perorantibus per se vel per alios litigat ribus, de re tota cognoscebat, vt ipse a Gothof. *p.* 188. Sane id non facieb praetor, verum iudex. (c

ζ. Cauſſa demum vtrimque perorata, X. Sententia a iudice quomodo lata?
t meridiem ferenda erat ſententia. Ita
m denuo legebatur in XII. Tabulis:
ST MERIDIEM PRAESENTI STLI-
M ADDICITO. Gell. *Noct. Att. XVII,*
i quid ergo obſcuritatis cauſſa haberet,
ebat iudex SIBI NON LIQVERE,
facto ſecunda erat inſtituenda actio.
l. *Noct. Att. XVII, 2.* Cicero *pro A. Cae-*
. *II.* Si ad liquidum res erat deducta,
ferebat ſententiam: veluti in cauſ-
atus: VIDERI SIBI HVNC HOMI-
M LIBERVM. *L. 28. §. 1. D. de liber.*
a. in actione iniuriarum. VIDERI
E FECISSE vel NON FECISSE *Princ.*
de iniur. in cauſſa exheredationis:
ETVR MATER IVSTAS HABV-
CAVSSAS EXHEREDANDI. In
ſis contractuum: QVVM CON-
T TITIVM SEIO EX ILLA SPE-
L. ITEM EX ILLA LV. DEBERE,
IRCO TITIVM SEIO CENTVM
V. CONDEMNO. *L. 1. §. 1. D. quae*
ſine adpell. reſc. Sin abſoluendus vi-
tur reus, formula erat: SECVN-
M ILLVM LITEM DO. Val. Max.
P, 2.

I. Ita iudices pronunciabant. Arbi- XI. Quomodo ab arbitro?
primum arbitrium dicebant, deinde,
paruiſſet reus, ferebant ſententiam. *L.*
r. D. de dolo malo. Prius fiebat hac for-

 mula:

mula: ARBITROR TE HOC MODO SATISFACERE ACTORI DEBERE. Posterius vero hoc modo: CENTVM QVAS EI DEBES, REDDE. *L. 21. §. D. de receptis qui arbitr.*

XII. Remedia condemnato competentia.

XII. Perfecto iudicio, lataque sententia, nihil reliquum erat, quam vt damnatus iudicatum solueret. (d) Fas tamen illi erat, vel restitutionem in integrum petere, de cuius caussis abunde differitur iureconsultis, vel actorem calumniae postulare, de cuius criminis poena ad superiorem titulum diximus, vel iudicem aut quod litem suam fecerit, aut falsi aut repetundarum postulare, de quibus iudicii partim supra ad *TIT. V. n. 1.* partim infra *TIT. XVIII. n. 67. sequ.* agitur.

TIT

(d) Id nisi faceret, sequebatur addictio die trigesimo, id est, reus iterum in ius raptus a praetore addicebatur actori, nisi vel sponsorem dedisset, vel iudicatum soluisset. Tum reus abductus ab actore in priuato carcere tenebatur, donec aut opera aut pecunia satisfecisset. Qua de re supra dictum est pluribus. Exemplum est apud Ciceron. *pro Flacco XIX.*

(a)

TIT. XVIII.
DE
IVDICIIS PVBLICIS.

PLane diuerſa erant iudicia *priuata* & *publica*, quorum illis ſua quisque perſequebatur, his res publica delicta publica vindicabat. Vnde Iuſtinianus *princ. Inſt. h. t.* *Publica iudicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quidquam ſimile habent cum ceteris iudiciis, magnaque diuerſitas eorum eſt & in inſtituendo & in exercendo.* Quum ergo *Titulo VI.* & ſequentibus de iudiciis priuatis actum ſit: nihil iam videtur reliquum, quam vt de publicis quoque ex antiquitatibus nonnulla moneamus.

I. Iudicia PVBLICA quae fuerint, tum demum recte cognoſcemus, ſi ea a *popularibus*, *extraordinariis* ac denique *populi* iudiciis accurate ſeiunxerimus. Cum *popularibus* ergo actionibus in eo conueniebant iudicia publica, quod vtrobique cuiuis e populo actio permitteretur, quum in extraordinariis & priuatis iudiciis non I. Quid interſit inter iudicia publica & popularia?

 niſi

nisi is, cuius intererat, actoris vice fungi posset. Ast in eo haut leue inter populares actiones & publica iudicia intercedebat discrimen, quod illae ad ciuilem mulctam actori adplicandam; haec ad publicam animaduersionem essent compatata. Vnde illae erant cognitionis Praetoriae, haec coram Quaesitoribus ac iudicibus instituebantur. Quales populares actiones erant albi corrupti, sepulcri violati, deiecti vel effusi. Vid. *L. 43. §. 2. D. de procur. L. 3. §. 5 & fin. D. de his qui effud. vel deiec.* Zonar. *Tom. II. p. 6.* καὶ τὸν δῆμον ποπούλους ὠνόμασεν, ὅθεν καὶ παρὰ ταῖς βίβλοις ταῖς νομικαῖς πουπλάρια κέκληται ἡ δημοτικὴ ἀγωγή. *Quod nos δῆμον vocamus, Romani populos adpellarunt. Vnde & in libris legum pupularis vocatur, quae cuilibet de populo datur actio.* Ita enim vertendum esse hunc locum, iam monuit Brisson. *de Verb. Sign. p. 443.* quum in vulgari versione perperam legatur *plebeia educatio.* Conf. Thomas. *Differt. de Abigeis num. IX.*

II. Quid inter eadem & extraordinarias cognitiones?

II. Magna quoque iudiciorum publicorum & extraordinariarum cognitionum similitudo erat ac conuenientia. Vnde de eorum discrimine haut leuis est controuersia inter iureconsultos. Vid. Ant. Matth. *de crimin. Proleg. IV, 7. p. 53.* Thomas. *Diss. alleg. n. XII. sequ.* Beyer. *Posit. ad Pand. de extraord. crim. p. 613.* Sed plana

tamen

men res eſt. In eo conueniunt iudicia
ꝫtraordinaria & publica, quod vtraque
ndunt ad animaduerſionem publicam,
crimina, quibus reipublicae vtilitas lae-
tur, vindicant. Sed differunt tamen
ıriis modis, quos neſcio an accuratius
ıis expoſuerit, quam ὁ πάνυ Graeuius *in
nimadu. ad* Sigon. *de Iudic.II,4.* Tom.II.
heſauri Antiquitatum Rom. praemiſſis. Ex
ıibus patet, I, extraordinaria iudicia dici
ɔnſueuiſſe COGNITIONES; publi-
QVAESTIONES. II. Publica iu-
cia inſtituta eſſe de criminibus, de quibus
ges latae erant, & finita illis legibus poe-
ı, ſecundum quas leges poſtulari poſſet a
ıocumque ciue, qui publici criminis ali-
ıem vellet accuſare, niſi eſſent, quibus
re id haut liceret. Aſt extraordinaria
dicia ex legibus publicis non orta, in iis
ıe quaeſitum de criminibus, de qui-
ıs aut nullae exſtabant leges, aut poena
ılla finita. III. In iudiciis publicis ſortitos
ſe inter ſe Praetores, quam quisque debe-
:t exercere quaeſtionem, veluti de vi, de
lulterio, de maieſtate. In extraordina-
is vero cognouiſſe aut conſules aut to-
ım ſenatum, aut Principem, aut praefe-
um vrbi intra centeſimum lapidem, aut
ı prouinciis Imperatoris legatos Auguſti
ro Praetore, in populi vero Proconſu-
les (a)

les. (a) Addit Graeuius quartam differentiam, quod in iudiciis publicis quilibet e populo accuſare potuerit; in extraordinariis vero non niſi is, cuius interfuerit. Sed eam argumentis haut poenitendis in dubium vocauit illuſtris Thomaſ. *l. c.* Ceterum plura erant eiusmodi extraordinaria crimina, veluti ſollicitatio alienarum nuptiarum, Inquinatio lacuum, & aquarum publicarum corruptio, interpellatio puellarum de ſtrupro, abactio partus, dardanariatus, aliaque plura, de quibus Doctores ad Pandectas *Lib. XLVII. Tit. XI.*

III. Quid inter ea & iudicia populi? III. Interdum & priuatas & publicas cauſſas non magiſtratus cognoſcebant, ſed populus, & tum eiusmodi iudicia vocabantur POPVLI. Priuata rariora erant, publica paullo frequentiora, iisque inprimis maieſtatis & peculatus crimina vindicaban-

(a) Obſeruauit hoc ipſe Sigon. *de Iudic. II, 4. p. 540.* Et in hoc praecipua *extraordinariorum* & *publicorum* iudiciorum ſita fuiſſe videtur differentia. Quin ideo dictae hae cognitiones videntur EXTRAORDINARIAE, quia tunc non ii, penes quos criminum quaeſtiones ordinariae eſſent, ſed alii ſuperiores magiſtratus extra ordinem iudicarent.

(b)

:abantur. Sed de his populi iudiciis sub inem tituli aptior erit dicendi locus.

IV. Quaenam crimina vindicata iudiciis publicis?

IV. Ceterum iudiciis publicis vindicaantur crimina publica, quae vel aduersus empublicam fuerant commissa, vel reip. alutem laedere, dignaque adeo videban ur, quae lege & poena publica vindiarentur. Prioris generis erant crimina mbitus, repetundarum, vis publicae; po:erioris, homicidium, veneficium, paricidium, crimen falsi, adulterii, plagii. ;ar. Sigon. *de Iud. II, 2. p. 531. sequ.* Non rgo omnia crimina iudiciis vindicabanır, sed ea, de quibus leges iudiciorum ublicorum exstabant. Vnde Macer. *L. 1.*). *de public. Iudic. Non omnia inquit iudi-a in quibus crimen vertitur, & publica sunt, d ea tantum, quae ex legibus iudiciorum ublicorum veniunt, vt Iulia maiestatis: &c.*

V. Quibus poenis animaduersum in reos?

V. Ea crimina poenis vindicabantur, uorum octo genera Ciceronis auctorita: prodidit Isidor. Orig. *V, 27, p. 934. edit. ion. Gothof. damnum, vincula, verbera, alionem, ignominiam, exsilium, mortem.*

Quid damnum.

)AMNVM alias & *mulcta* vocatur. Iitio reip. quum nondum esset pecuniae ınta copia, duarum ouium & triginta bom suprema mulcta erat, Quum vero ea es ob inaequale armentorum pretium inequalem faceret mulctae punitionem: aullo post exactos reges A. V. C.

CCXLVIII.

CCXLVIII. lege Ateria Tarpeia constituti sunt in singulas oues aeris deni, in boues centeni. Gell. *Noct. Att. XI, 1.* Dionys. Halic. *X. p. 674.* Fest. *voce Peculatus p. 359.*

VI. Vincula. VI. Vinculorum nomine veniunt compedes, pedicae, boiae, manicae, catenae, nerui, carcer. Carcerem primus ad terrorem ciuibus inferendum aedificauit Ancus Marcus, Liu. *I, 33.* quamuis alii id tribuant Tullio Hostilio, a quo etiam iste locus Tulliani nomen obtinuisse videtur. Distinguebant vero Romani, vtrum accusatus crimen esset confessus, an inficiatus? Ante confessionem rei in custodiis liberis habebantur, siquidem vel ipse magistratus eos domi adseruabat, vel alii priuati nobiles eorum suscipiebant custodiam, ceu patet exemplis apud Liu. *XXXIX. 114;* Sallust. *de Bell. Catil. XLIX.* Post confessionem vero rei in vincula publica coniiciebantur, dum ferretur sententia. *L. 5. D de cust. & exhib. reor.* Ipsi carceri praeerat commentariensis, cuius erat, eos, qui in vincula publica coniicerentur, in commentarios referre, eorumque nomina Triumuiris rerum capitalium singulis mensibus ingerere. *L. vlt. C. eod.* Plin. *Hist. Nat. VII, 38.*

VII. Verbera. VII. Verbera fustibus & virgis infligebantur, Et illis quidem Romani in castris, his in vrbe vtebantur, nec ab vllo te-

emere extremum sumtum est supplici-
m, quin virgis prius in terga saeuiretur.
ed postea virgarum metu ciues esse vari-
; legibus liberatos, iam supra *Adpend. Lib.
n. XXVIII.* obseruauimus.

IX. Talionis poenam iniuriis atrocio- IX. Talio.
bus statuerant Decemuiri, quorum haec
x reliqua est apud Festum & Gell. *Noct.
tt. XXI, 1.* SI MEMBRVM RVPIT, NI
VM EO PACIT, TALIO ESTO.
erum quum omnes talionem hanc trans-
ctione a se amoliri possent, neque cre-
ibile sit, quemquam adeo stolidum fuis-
, vt oculum sibi excuti pro oculo,
iam pacisci cum laeso maluerit; facile est
l existimandum, etiam antiquissimis
mporibus rarissimum apud Romanos
isse talionis vsum, tantum abest, vt
m sequiore aeuo obtinuisse verosimile sit.

X. *Ignominia* vel Censorum nota, vel X. Ignominia.
ge aut edicto Praetoris inurebatur. Il-
m tamen paullo leuiorem visam opinor.
icero sane apud Non. Marcell. I, 93. *Cen-
ris iudicium nihil fere damnato*, ait, *adfer-
, praeter ruborem.* De infamia qua prae-
ris edictum certos homines notabat,
ngularis exstat Digestorum titulus, ad
uem plura commentantur iureconsulti.

X. De *exsilio* iam supra satis multa nota- XI. Exsilium & mors.
imus. *Mors* vel *ciuilis* vel *violenta* erat. Mor-
ciuili plectebantur, quibus adimebatur
bertas, qua de re iam suo loco actum est.
Vio-

Violenta morte animaduertebatur in eo qui extremo digni videbantur supplicio Et antiquis quidem temporibus vsitatissimum erat suspendium in arbore infelice, (b) quod supplicium metuendum era P. Horatio, quum sororem occidisset. Li *I, 26.* Nec infrequens praecipitatio e rupe Tarpeia, de qua Iust. Rycquius *de Capitol. Cap. IV. p. 44. sequ.* Quod supplicium licet antiquitus seruis & liberis hominibus commune esset, ceu ex Lege XI Tab. demonstrat Gell. *Noct. Att. X, 1* postea tamen fuit liberorum hominum proprium: serui vero sub furca caesi in crucem agi consueuerunt. (c) Quo d suppli

(b) *Infelix arbor* Turnebo in *Aduers. IV,* est stipes seu furca, eumque ea in re sequitur Sigon. *de Iudic. III, 3.* Ast Catoni & Plinio felices arbores vocantur, quae fructum ferunt, infelices, quae neque seruntur vnquam, neque fructum ferunt. Conf. Coel. Rhodig. *Lect. Ant. X, 7* Brod. *Miscell. IV, 6.*

(c) Vnde Cicero Philippi I. *Talis animaduersio fuit Dolabellae cum in audaces sceleratosque seruos, tum in impuros nefariosque liberos.* Hos scilicet ad saxum, illos ad crucem condemnauit. Add. Cic. *ad Attic. Epist. XIV, 17.*

(d)

upplicio, eiusque ritibus multa diſputata unt a luſto Lipſio, Ge. Calixto, Barth. Niuſio & plurimis, qui Chriſti paſſionem ommentariis illuſtrarunt, eruditis. Inar omnium eſſe poteſt Sagitt. in *Harmon. uangeliſt. de paſſion. Dom. Part. II. n. 418. qu.* Saepe etiam ſontes virgis caeſi, deium ſecuri percutiebantur a lictoribus. xemplo eſſe poſſunt Iunii Bruti filii, pais ipſius iuſſu ita percuſſi, apud Liu. *Hiſt. 5.* vt & Campani, eodem modo tracta-, teſte Liu. *XXVI, 15.* Non rara quoie erat ſtrangulatio, quae triumuirorum teruentu a lictoribus laqueo fiebat, & iidem plerumque in ea carceris parte, ae *Tullianum* vocabatur. Salluſt. *de Bel. Catilinar. LV.* Cicero *in Vatinium, XI.* ler. Max. *V, 4, 7. VI, 3, 1.* Ex altera carris parte, quam *Robur* adpellabant, praeitatio fiebat. Quale ſupplicium deſcri- Feſtus *voce Robum p. 410.* Singulare oque ſupplicium parricidarum erat culis, de quo infra ſuo loco dicemus.

XI. Ceterum publica iudicia exercent initio reges ipſi. Romulus, teſte Dioſio Halic. II, *p. 87.* delicta maxima coſcebat; minora ſenatoribus permitte-. Poſtea Tullus Hoſtilius inſtituit umuiros, qui perduellionem iudicait, ſimulque ab eorum ſententia pro- XI. Iudicia publica a quibus exercita?

uocationem concessit ad populum. (d
Liu. I, 26. De Tarquinio Superbo aucto
est idem Liuius I, 55. eum, vt metum in
cuteret populo, cognitiones capitaliu
rerum sine consilio per se solum exercui
se, propterque eam caussam occidere, i
exsilium agere, bonis mulctare potuiss
In Regum locum succedebant consule
quos quaestionibus publicis non secus a
reges praefuisse, satis patet exemplo Iun
Bruti apud Liu. II, 5. Enimuero quu
eodem anno P. Valerius Poplicola lege
de prouocatione tulisset: inualuit poste
vt non consul de capite ciuis Rom. iniu
su populi quaereret, verum ii, quos po
pulus quaestionibus publicis praefecisse
quique inde Quaesitores parricidii fu
adpellati. Meminit eorum iam Lex XI
Tabu

(d) Haec omnia in libera republica fieban
Sub Imperatoribus multae aliae ac lon
ge acriores poenae inuentae sunt, velu
damnatio ad metalla, ad bestias, viuicom
burium, aliaque huius generis supplici
Nec desunt exempla, quod homines a
boribus incuruatis illigati, postea remiss
illis in partes distracti sunt. Qualia mu
ta hinc inde in historia Augusta, & in mar
tyrologiis occurrunt. Conf. Sagittar
libellum *de cruciatibus Martyrum.*

(

Tabularum, si vera scribit Pompon. *L. 2. §. 23. D. de orig. iur.* Festus *voce Quaestores.* *p. 160. Quaestores parricidii adpellati, quos solebant creare caussa rerum capitalium.*

XII. Solebant vero eiusmodi Quaesitores olim ita constitui, vt primo fieret SC. quo tribuni iubebantur primo quoque tempore ad plebem ferre de quaestione huius vel illius criminis. Liu. *IV, 51.* Fiebat deinde a tribunis rogatio hoc modo: VELITIS IVBEATIS, VT QVAERATVR, QVAE PECVNIA CAPTA, ABLATA, COACTA AB REGE ANTIOCHO, QVOD IN AES PVBLICVM RELATVM NON EST, VTI DE EA SER. SVLPICIVS PRAETOR VRBANVS AD SENATVM REFERAT, QVEM EAM REM SENATVS VELIT QVAERERE, DE IIS, QVI PRAETORES TVNC SVNT. Liu. *XXXVIII, 54.* Consentiente & suffragante plebe, a senatu res modo dictatori (Liu. *IX, 26.*) modo consulibus (Liu. *IV, 51*) modo ex Praetoribus cuidam negotium dabatur, quaerendi de crimine. Et hi dicti deinde sunt *Quaesitores parricidii* vel *Quaesitores rerum capitalium.* XII. Quaesitores quomodo constituti?

XIII. Enimuero haec mutata sunt anno V. C. IↃCIV, quo perpetuae esse coeperunt quaestiones, atque ordinariae. Cum enim eo anno L. Piso, tribunus plebis, legem de repetundis tulisset: addidit, vt sin- XIII. Quaestiones quando factae sint perpetuae?

vt singularis de eo crimine praetor quaereret. Cic. *Brut. XXVII.* Eadem ratione L. Sulla Praetori cuidam *quaestionem* de maiestate; alii aliis de peculatu, & de ambitu quaestionem demandarunt. Solebant ergo sex, qui tum in vrbe erant, Praetores, inito magistratu, iurisdictionem vrbanam, peregrinam & quatuor illas quaestiones in sortem coniicere, adeoque fortunae, cuinam quaeuis obtingeret, committere. (e) Sigon. *de Iudic. II*, 4. *p.* 540. L. Cornelius Sulla quaestiones quatuor alias publicas inuexit, de sicariis, veneficiis, falso & parricidio, adeoque totidem addidit praetores. *L. 2.* §. 32. *D. de orig. iur.* Solebat tamen Senatus, quum raro plures quam octo Praetores crearentur, suo arbitrio modo binas iurisdictiones, modo binas quaestiones, modo iurisdictionem & quaestionem vni alteriue deferre. Sigon. *l. c. p.* 542. Sed & extra ordinem nonnumquam Senatus populique decreto quaerebant siue consules, siue ali-

con

(e) Ante haec tempora praetores bini singulas domi iurisdictiones, ex S. C. sortiebantur, vrbanam & peregrinam: reliqui quatuor prouincias foris gubernandas suscipiebant.

(f)

onstituti Quaesitores. Exempla sunt pud Ciceronem *de Fin. II, 16.* & *Brut. XII.*

XIV. Quaesitores ergo isti in foro at- ue in tribunali praeerant iudiciis publi- s, sedentes in sella curuli, gladiumq; po- tum ante se habentes in signum imperii. derant praeterea Iudex Quaestionis, iu- ces, scribae, accensi; praecones, licto- s, adparitores, & alii, qui Quaesitorem iudicando iuuabant. Sigon. *de Iudic. 4. p. 544.* XIV. Quaesitorum sessio.

XV. Inter iudices primum locum oc- ipabat IVDEX QVAESTIONIS, non em sane cum Quæsitore, vt aliqui sibi per- adent, sed ab hoc diuersissimus. Sane in ussa Oppianici Praetor erat Verres, Iudex aestionis C. Iunius. In caussa Verris, aetor M. Glabrio, Iudex quaestionis Q. artius. In caussa Cluentii Praetor Q. afo, iudex quaestionis Q. Voconius. ter Quaesitorem & iudicem quaesti- nis hoc interfuisse ait Quinctilianus, *stit. Orat. VII, 3.* quod Praetor seu uaesitor in iis, quae essent imperii; Iu- x quaestionis in iis, quae ad cognitio- m pertinebant, fuerit occupatus. Fuit go non quidem magistratus *L. 1. pr. &* §. *D. ad L. Corn. de sicar.* sed persona tamen publi- XV. Quis iudex quaestionis?

publica, (f) quae veluti partes Praetori sive absentis sive nimis occupati agebat, vnde & *Princeps iudicum* vocatur Asconio Paediano. Praetor quoque praesens dabat actionem, vel negabat, cogebat iudices & dimittebat. Iudex vero quaestionis datam actionem exercebat, iudices sortiebatur, testes audiebat, quaestiones habebat, tabulas inspiciebat, & si qua erant huius generis alia. Sigon. *l. c. p. 546. sequ.* Ger. Nood. *de Iurisdict. & Imper.* II, *5. p. 158.* Schulting. *Iurispr. antiqu. anteiustin. p. 728.*

XVI

(f) Videtur hoc munus post aedilitatem capi consueuisse. Sane C. Iunius iudex Quaestionis in Cluentiana fuit aedilitius, teste Ciceron. *pro Cluent.* XXXIII. Et huc pertinet etiam Inscriptio apud Sigon. *de Iudic.* II, *5. p. 548*

C. OCTAVIVS. C. F. C. N. C
PRON. PATER. AVGVSTI.
TR. MIL. BIS. Q. AEDIL. PL
CVM TORANIO IVDEX
QVAESTIONVM
PR. PRO COS. IMPERATOR
ADPELLATVS EX PROVINCIA MACEDONIA

Conf. Gruter. *Inscr. p.* CCCLX.

(g)

XVI. Reliqui iudices quasi consilium Praetoris erant, adeoque adsidebant in subselliis. Legebantur initio ex ordine senatorio: deinde ex equestri, lege Sempronia: tum ex vtroque lege Seruilia Caepionis, hinc iterum ex equestri lege Seruilia Glauciae, porro iterum ex senatorio lege Liuia Drusi, tum ex tribus ordinibus, senatorio, equestri, plebeio, lege Plautia Siluani: hinc denuo ex senatorio lege Cornelia Sullae, ac paullo post denuo e tribus ordinibus lege Aurelia Cottae, postremo ex senatoribus solis, lege Iulia Caesaris. Numerus ex lege Seruilia Glauciae fuit quadringentorum quinquaginta: quamuis non idem semper fuerit seruatus. Ex eadem lege iudicem nec oportebat triginta annis minorem esse, nec maiorem sexaginta. Aliis legibus cautum erat, vt iudices viginti quinque ad minimum annorum essent, quamuis vigesimum annum sufficere iterum statuerit Augustus. Sueton. *Aug.* XXXII (g) Legebat eos quotannis Praetor, simul iurans, se XVI. Quales reliqui iudices.

(g) Pro vigesimo anno trigesimum ponit Sigon. *de Iudic.* *II*, *8*. sed deprauatuum esse illum locum Suetonii, iamdudum obseruarunt Cuiac. *Obs.* *XX*, *32*. & Graeu. in *Prolegom.* *T.* *XI*. *Thesaur.* *ant.* *Rom.*

ſe eos dolo malo ſcientem non legiſſe: lecti vero aderant in ſubſelliis, & iurati ferebant ſententiam.

XVII. Rei primum in ius vocati, deinde poſtulata facultas deferendi nomen.

XVII. Etiam publica iudicia incipiebant ab *in ius vocatione L. 8. D. de accuſat.* In iure deinde a Quaeſitore poſtulabat accuſator, vt liceret ſibi *nomen deferre.* Coel. ad Cicer. *Epiſt. VIII, 6.* Cic. *in diuinat. Verr. XX.* quae tamen poſtulatio etiam abſente reo fieri poterat. Coel. ad Cic. *l. c.* Valer. Max. *III, 7 9.* Erant vero, qui accuſare non poterant, veluti mulieres, (h) pupilli, qui ſtipendium merebant, infames. Sic nec libertini iure accuſabant patronos. *L. 8. D. de accuſat.* nec Quaeſtores Praetores & Praeſides ſuos. Cic. *Diuin. Verr. XIX.* Exemti quoque erant aliqui ab aliorum accuſationibus, veluti magiſtratus, Liu. *XLV. 37.* & abſentes reip. cauſſa Valer. Max. *III, 7, 9.* Qui nomen deferebat, vocabatur accuſator, idque turpe munus habebatur, niſi quis aut reipublicae

(h) Niſi parentum, liberorumue, patroni vel patronae, vel eorum filii, filiae, vel nepotis mortem exſequantur. *L. 1. D. de accuſat.* quod & de pupillis obſeruandum, qui alios conſilio tutorum facere reos poterant, ſi de patrum vel auorum morte habenda eſſet quaeſtio. *L. 2. §. 1. D. eod.*

(i)

ae caussa, aut patrocinii gratia, aut pater-
iarum aut propriarum inimicitiarum
aussa ad accusandum accederet. Cic. *de*
Offic. II, 14.

XVIII. Si socii repetundarum quem po-
ulabant: oportebat eos simul potesta-
em *patronos* nominandi postulare. Fie-
at id SC vt patet ex *Liu. XLIII, 2. Cic.*
Diuinat. Verr. XX. Nominati hi patro-
i sociorum simul erant accusatores reo
im. Sin vero duo pluresue accusatio-
em simul deposcerent: iudicium antea
eri debebat, quis illorum deberet no-
ien deferre, id quod DIVINATIONEM
ocabant, quia non de facto quaerebatur,
d de futuro, vter deberet accusare. A-
con. Paedian. *in* Cic. *Diuin. Verr. p. 1757.*
iell. *Noct. Att. II, 4.* Exemplo esse po-
est diuinatio Ciceronis in Verrem, in
ua cum Caecilio disputat, vter accusan-
i partes suscipere deberet. Qui in hac di-
inatione vicerat, primasque agebat par-
es, *accusator*, reliqui *subscriptores* dice-
antur, iique, vt ait Asconius, accusato-
em adiuuare solebant.

XVIII. In crimine repetundarum simul postulati patroni. Sin plures se offerrent accusatores, iudicio praemittebatur diuinatio.

XIX. Die constituta, vtraque parte
raesente, ipsa fiebat *delatio nominis*, ita
imen, vt accusator prius verbis conceptis
iraret, se non calumniandi caussa defer-
e nomen. Vide supra *Tit. XVI. n. 2.* Fiebat
a delatio nominis eadem formula, qua

XIX Delatio nominis.

ſolebat in iudiciis priuatis lis intendi, veluti: AIO, TE IN PRAETVRA SPOLIASSE SICVLOS CONTRA LEGEM CORNELIAM, ATQVE EO NOMINE SESTERTIVM MILLIES A TE REPETO. Fatente reo, ſtatim fiebat aeſtimatio litis. Negante eodem, poſtulabatur, vt nomen inter reos reciperetur, ac tum delatio ſcribebatur nominis, tempusque inquirendi dabatur. Aſcon. Paedian. *Verrin. I, p. 1816.* Crimen ergo, quod obiiciebatur, libello ſubſcriptum relinquere oportebat accuſatores, quod ideo inuentum fuerat a Romanis, vt ne facile quis proſiliret ad accuſationem, *quum ſciret, inultam ſibi accuſationem non futuram. L. 7. pr. D. de accuſat.* Cauebant itaque ſinguli accuſatores, quod crimen obiecturi ſint, & perſeueraturi etiam in crimine vſque ad ſententiam. Libelli formula erat: HOC COS. ET DIE APVD ILLVM PRAETOREM VEL PROCOS. L. TITIVS PROFESSVS EST, SE MAEVIAM LEGE IVLIA DE ADVLTERIO REAM DEFERRE, QVOD DICAT EAM CVM. C. SEIO IN CIVITATE ILLA, DOMO ILLIVS MENSE ILLO CONSVLIBVS ILLIS ADVLTERIVM COMMISISSE. *L. 3. pr. D. de accuſat.* Et haec profeſſio deinde vel ab ipſo accuſatore, vel ab alio, ſi forte

e ille litteras nesciret, eius nomine erat ubscribenda, vt docet Paullus iureconultus *L. 3. pr. & §. 2. D. de accusat.* Hinc Asconius *in Cornelianam p. 1307. Detulit omen Publius, subscripsit Caius.* Quemadnodum vero accusator nomen deferebat, ta illud recipiebat Praetor, quae receptio, quum aliquando esset in Praetoris rbitrio, postulari debebat. Seneca *in Lu-o p. m. 683. T. 11. Postulat nomen recipi, dit subscriptionem, occisos senatores trigina.* Et Coel. ad Ciceron. *Epist. VIII, 8. Nec aterensis Praetor, postulante Pausania, quo a pecunia peruenisset, nomen recipere oluit.* Recepto vero nomine, Praetor ertam diem qua accusator & reus adessent, constituebat, quod tempus, si paulo breuius esset, licebat accusatori diem ongiorem poscere ad inquirendum, praeipue in crimine repetundarum, vt patet x Ascon. ad Cic. *Verrin. I, p. 181.*

XX. Ex eo tempore reus vestem mutare & patronos conquirere solebat. Po- XX. Delato nomine reus vestem mutabat.
ta enim toga alba, non quidem atram seu ullam, (i) vt Sigonius *de Iudic. II. 10, p. 563.* su-

(i) Atram seu pullam vestem sumebant in luctu, ceu multis ostendit Kirchmann. *de Funer. Rom. II, 17.* Vnde & Paull. *Rec. Sent. I, 21, 14.* ait: *Qui luget, abstinere*

ſuſpicatur, ſed ſordidam & obſoletam ſumebat, vnde *ſordes* pro reatu, & ſordidatos pro reis ſaepe dici, obſeruat Graeuius *in prolegomenis Tomi XI, Theſaur. Ant. Rom.* Promittebat etiam barbam & capillum, vt conſtat ex Gell. *Noct. Att. III*, 4. Liu. *II*, 61. Cic. *pro Ligar. XI.*

XXI. Patroni quot adhibiti?

XXI. Patronos ante Caeſaris tempora raro adhibebant plures, quam quatuor: poſt bella vero ciuilia ſaepe ad duodenos peruentum. M. ſane Scaurum ſex patroni defenderunt, P. Clodius Pulcher, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cicero, M. Meſſala Niger, Q. Hortenſius. Aſcon. Paed. *in* Cic. *pro M. Scauro p. 1752.* Idem eiusmodi patronos in quatuor claſſes diſtinguit. Proprie enim *patronus* dicebatur

nere debet a conuiuiis, ornamentis, purpura, & alba veſte. Albam tamen veſtem ſub Imperatoribus in luctu adhibitam eſſe a mulieribus, docent Lipſ. *ad* Tacit. *Ann. II.* Forner *Rer. Quotid. II*, 27. idque probant ex Plutarchi *Quaeſt. Rom. p. 270.* & Herodian. *Hiſt. IV*, 2. Sed ex vtroque auctore patet, albae veſti locum tantum fuiſſe per eos dies, quibus nondum iuſta facta fuerant marito. Alias enim & feminas pulla veſte in luctu vſas, adparet ex Lactant. *de mort. perſequut. XXXIX.*

(k)

ur orator, qui voce cauſſam orabat. Qui
vero vel ius ſuggerebat, vel praeſentiam
uam commodabat amico, *aduocatus* vocaba-
ur. Addit idem *procuratorem*, & *cognitorem*,
ui tamen ad priuata tantum iudicia perti-
ebant. Aſcon. *in* Cicer. *Verrin.* *I, p. 1759.*

XXII. Veniente die, in quem accuſa- XXII. Citatio rei per praeconem.
orem & reum adeſſe iuſſerat Praetor, v-
:umque citari oportuit per praeconem.
i reus ergo criminis conſcientia ſeſe haut
ſteret, abſens damnabatur. Aſcon. *in*
Milonian. p. 1323. Sin, reo praeſente, ac-
uſator non adeſſet: eximebatur accuſa-
nomen de reis. Aſcon. *in Cornel. p. 1307.*
oſtero die, quum Caſſius adſediſſet, & cita-
accuſatores non adeſſent, exemtum eſt no-
ien de reis Cornelii.

XXIII. Vtroque prodeunte, porro de XXIII. Lecti deinde iudices.
ıdicibus legendis agebatur, vt tantus a-
eſſet eorum numerus, quantus erat in
:ge definitus. Fiebat autem hic dele-
us per *ſortitionem* & *editionem*. In *ſor-*
tione Praetor vel iudex quaeſtionis no-
iina omnium, qui eo anno inter Iudi-
es adlecti fuerant, in vrnam coniicie-
at, ac ſorte deinde eum educebat nume-
ım, quem lex praeſcribebat. Quo facto,
einde tum accuſatori tum reo dabatur
oteſtas, reiiciendi, quos parum ſibi pu-
:rent idoneos, quorum in locum deinde
ios ſubſortiebatur Praetor vel iudex

Quae-

Quaestionis, quibus ille iudicum numerus legitimus compleretur. Ascon. Paedian. in *Verrin. II, p. 1817*. Nonnumquam lex non sorti, sed accusatoris reique arbitrio iudicum electionem permittebat, & hi tum *edere iudices* dicebantur. Sic lege Seruilia Glauciae accusator iubetur ex CDL iudicibus edere centum: ex his centum reus edere quinquaginta. Vid. Fragmenta legis Seruil. apud Sigon. *de Iudic. II, 27. p. 609*. Lecti iudices *citabantur*, citatique vel excusatione se tuebantur, vel accedebant, subselliaque iudicum occupabant. Et hi tum iurabant in leges, vt obstricti religione iudicarent. Quum iurassent omnes, praeter ipsum Praetorem: nomina eorum libellis consignabantur, ne pro selectis iudicibus, vt fit in multitudine, aliqui suppositi corruptissime iudicarent. Ascon. Paedian *in Verrin. II, p. 1817*.

XXIV. Actio prima. XXIV. Iam ipsa demum caussa cognosci coepit, eaque cognitio duabus potissimum actionibus absolui consueuit *prima* & *secunda*, nisi forte lex comperendinationem, adeoque secundam actionem prohiberet. In prima actione accusator, accepta dicendi potestate, actionem instituit, crimina rei singulatim percensuit, & ad singula vel testes interogauit, vel tabulas, seruorumue tortorum confessionem produxit,

duxit, vt fidem faceret iudicibus. Vnde nterrupta plane fuit prior haec oratio, ıt patet ex Ciceronis *oratione I. aduersus Verrem*. Postea vero eamdem caussam ilio die retractauit, non interrupto dicendi genere, sed oratione perpetua, qua crimina illa dicendo exaggerabat, testimoniaque artificiose confirmabat, & totius itae anteactae flagitia narrabat, eaque oraio κατ' ἐξοχὴν dicta est Accusatio. Cic. *ro Coel. III.*

XXV. Quum ergo prima statim oratioe accusatori omnia testimoniis essent onfirmanda, eaque in *Quaestiones*, *Testes* ɛ *tabulas* distinguerentur: de singulis moenda quaedam ex antiquitatibus existi10. Quaestiones erant testimonia seruoum, vi tormentorum expressa. Solebat nim accusator, simul ac iudices cum Praeore adsedissent, seruos rei in quaestionem ostulare. (k) Ascon. Paedian. *in* Cic. *ro Mil. p. 1323.* Non licebat tamen serqs in caput domini interrogare, nisi in aussa incestus & coniurationis: in reliuis criminibus non oportebat salutem domi- XXV. Quaestiones de serui habitae.

(k) Immo & priuati olim torquebant seruos. Cic. *pro Cluent.* LXIII. LXVI. Quinctilian. *Declam.* CCCXXVIII. CCCXXXVIII. CCCLIII.

(l)

dominorum seruorum arbitrio committi Cicero *pro Milone XXII.* (l) Paull. *Recept Sent. V, 16, 5.* Non nunquam & alieni serui in quaestionem postulabantur, sed non nisi singuli, & permittente domino, a quo tamen concedendum id erat, si caueret accusator, se, si exspirarint in quaestione eorum pretia; sin deteriores facti, aestimationem praestiturum. Paull. *l. c. §. 3. L. 13 D. de quaest.* Serui ergo in quaestionem postulati praesentibus aduocatis eculeo alligati ita intendebantur, vt tamquam ex cruce penderent miseri, ipsaque compages ossium illis diuelleretur. Tum porro augendo dolori admouebantur candentes laminae, vngulae ferreae, aliaque huius generis tormenta, quae satis operose describuntur a Car. Sigon. de *Iudic. III, 17. p. 720. sequ.* Hieron. Mag. *lib. sing. de equuleo*, edito cum notis Godofr. Iungermanni Octau. Ferrar. *Elector. I, 5.* Sagittar. *de cruciat. Martyr. XVII, p. 313. sequ.* aliis-

(l) Moribus & institutis maiorum id ius tribuit Cicero in *Partit. Orat.* XXXV. & *pro Rege Deiot.* I. Ast Tacit. *Ann.* II, 30. illud a SC. quodam vetere arcessit. Probabile est, SC quodam sub Imperatoribus facto illud vetus institutum in vsum fuisse reuocatum.

(m)

aliisque. Quaestione habita & in tabulas relata, tabulae obsignabantur, donec depromerentur in iudicio. Cic. *pro Milon. XXII.*

XXVI. Quemadmodum vero serui per tormenta, ita liberi homines extra illa quaerebantur, & hi testes dici solebant. Prouidendum vero inprimis erat, ne testes adhiberentur parum idonei. Vnde in persona eorum exploranda erat conditio cuiusque, vtrum quis decurio esset, an plebeius, & num honestae & inculpatae vitae, an vero notatus & reprehensibilis? locuples ne, an egens esset, vt lucri caussa facile quid admissurus videretur? porro an inimicus ei, contra quem ferebat testimonium? an amicus ei, pro quo ferebat, & quae sunt huius generis alia, quae cum cura explicare solent iureconsulti ad *titulum D. de testibus.* Ceterum hi testes vel sua sponte dicebant testimonium, vel inuiti, si quando iis, permittente lege, accusator denunciaret testimonium. A qua tamen necessitate lex Iulia de iudiciis publicis exemerat generos, soceros, vitricos, priuignos, sobrinos, sobrino natos, eosque, qui propiore gradu essent, libertos item & patronos. *L. 4. D. de testib.* Ceterum testes interrogabantur in iudicio ab accusatoribus, & in eo quam maxime elucere videbatur

XXVI. Testimonia.

eorum prudentia & dexteritas, quod longius repetita interrogatione verum extorquerent etiam inuitis. Cic. *pro Flacco X.* Quamuis vero testes non nisi iurati dicerent testimonium, & de iis etiam rebus, quas ipsi vidissent compertasque haberent: non alia tamen formula interrogabantur, quam illa: S. TEMPANE, QVAERO EX TE, ARBITRERISNE, C. SEMPRONIVM COS. IN TEMPORE PVGNAM INISSE? Ad quae testis vel ARBITROR, vel NON ARBITROR respondebat. Cic. *Acad. Quaest. IV. 47.* & *pro Fonteio IX.* Absentes testes per tabulas dicebant testimonium.

XXVII. Tabulae probationis caussa recitatae.

XXVII. Tabularum nomine omne genus scripturarum veniebat, quo caussam probabat accusator, eoque inprimis pertinebant in repetundarum & peculatus crimine tabulae dati & expensi, tabulae auctionariae: in reliquis pactionales, litterae, syngraphae, aliaeque huius generis, quae obsignatae diligenter ab accusatore ad Praetorem deferebantur. Car. Sigon. *de Iudic.* II. *16.*

XXVIII. Rei defensio.

XXVIII. Iam vt ad primam actionem redeamus, vbi accusator actionem suam pariter ac accusationem absoluerat, patroni sese ad rei defensionem accingebant, inter quam & accusationem aliquot plerumque dies intercedebant. Vid. Cellar.

ad

d Cic. *pro S. Rosc. IV.* In ipsa defensio-
e quid egerint patroni, facile est ad
ıspicandum, idque satis superque do-
ent tot Ciceronis, quae exstant, oratio-
es. Crimen scilicet obiectum vel dilue-
ınt, vel iure factum contendebant. Te-
es, quos produxerat accusator, vel reii-
ebant, vel sibi prodesse ostendebant, &
ıae alias ipsa suggerit ratio caussaeque
doles. Illud vero non praetermitten-
ım, quod in epilogis ad misericordi-
ı concitandam etiam filios reorum pro-
xerint. Qua de re multa suo more prae-
ɔit Quinctilianus *Inst. Orat. VI, 2.*

XXIX. Nec patroni solum reum per a- XXIX. Laudationes rei.
uot saepe dies (m) defendebant: sed
ıiberi etiam solebant laudatores, id est,
ıma auctoritate viri, siue cives, siue ex
ınicipiis missi, qui publica laudatione
periculum subleuarent. Ea laudatio
do praemittebatur defensioni, modo
ıectebatur eidem, modo eam sequeba-
, vt ex Ciceronis orationibus pro Flac-
pro Cluentio & pro Scauro patet.
ıf. Sigon. *de Iudic. II, 19. p. 584.*

XXX.

(m) Sic Cicero Cornelium per quatriduum defendit, teste Ascon. Paediano in *Cornel. p. 1308.*

XXX. Compe-rendinatio vel actio secunda.

XXX. Ceterum lex, ex qua agebatur, aut hanc vnam actionem admittebat, aut comperendinationem concedebat. Si vnica actio admittebatur, tum finita defensione, statim in suffragia mittebantur iudices, & sic *primo coetu*, vel *primo iudicare* dicebantur. Auctor ad Herenn: *Vos veriti estis, si primo coetu condemnassetis, ne crudeles existimaremini.* Sin lex comperendinationem haberet: tum perendie noua instituebatur partis vtriusque recitatio, sed ita, vt priore loco reus, posteriore accusator diceret. Cic. *Verrin. I. 9.*

XXXI. Iudices missi in consilium.

XXXI. Finita & hac actione, vbi vterque Orator DIXI addiderat, statim praeco DIXISSE eos pronunciabat. Quo facto, praetor tabellas distribuit inter iudices, eosque ad ferendam sententiam misit in consilium. Ascon. Paedian. *in* Cic. *Verrin. III. p. 1841. Mittere iudices in consilium est dimittere iudices ad sententiam dicendam, vbi allegatis omnibus argumentis, orator dixerat* DIXI. Et *in Verrin. II, p. 1823. Moris veterum fuit, quum satis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendae orationis imponere, vt dicerent ad vltimum:* DIXI, *quod etiam ab vtraque parte oratione consumta, vt in consilium dimitterentur, praeco soleret pronunciare:* DIXERVNT. Acceptis tabulis consurrexere iudices, & in leuioribus caussis

s ſententiam ſinguli de tabulis pronun-
iarunt: & tum PALAM dicebatur LA-
TA SENTENTIA: in grauioribus ve-
o CLAM hoc fieri conſueuit. Acce-
ebant enim iudices ad vrnas, quarum tot
rant, quot iudicum ordines, & in illas
tribus, quas acceperant, tabulis vnam
nmittebant. Qui abſoluendum crede-
ant reum, eam immittebant, cui A, id
ſt ABSOLVO inſcriptum. Qui con-
emnandum; alteram, in qua C. id eſt
CONDEMNO legebatur. Qui denique
ubitabant, tertiam, in qua NL. id eſt, NON
IQVET, immittebant. Interea, dum hæ ta-
ulae immittebantur, & earum deinde fie-
it diremtio: reus in genua prouolutus
idicum genua oſculabatur, nihilque,
uod ad miſericordiam excitandam face-
e videretur, praetermittebat. Valer.
Max. *VIII, 1.6.* Idem etiam faciebant lau-
atores & amici, ceu patet exemplo M.
cauri, cuius laudatores ad genua iudi-
um, quum ſententiae ferrentur, bifari-
n ſe diuiſerant, & pro eo rogabant, te-
e Aſconio Paediano *ad* Cic. *pro Scauro.*
1754.

XXXII. Diremtis tabulis, Praetor i- XXXII. Sententia lata a praetore.
ſam pronunciabat ſententiam. Aut e-
im condemnabat reum, aut abſoluebat,
ut amplius cognoſcendum aiebat, prout
l plura ſuaderent ſuffragia. Conde-

mnationis formula erat: VIDETVR FECISSE, vel NON IVRE VIDETVR FECISSE. Abſolutionis: NON VIDETVR FECISSE, vel IVRE VIDETVR FECISSE. Ampliationis denique: AMPLIVS COGNOSCENDVM. Sigon. *de Iudic. II.* 22. Briſſon. *de Form. V. p.* 480. Condemnationis ſententiam pronunciaturus praetor, praetextam ponere ſolebat, teſte Plutarcho *in Ciceron. p.* 883, nec verba ſolum antea relata proferebat, verum etiam poenae & ſupplicii nonnunquam faciebat mentionem, quamuis etiam aliquando eam praetermitteret, & ad ipſam reiiceret legem. *L.* 1. §. 4. *D. ad SC. Turpil.*

XXXIII. Repetita cauſſae cognitio.

XXXIII. Abſolutus reus, domum ſe recipiebat, poſitoque ſordido habitu, reſumebat togam albam, (n) vt patet exemplo Ciceronis apud Plutarch. *in Cicer. p.* 865. Si non abſolutionis, ſed ampliationis tantum pronunciata eſſet ſententia: denuo cognoſci cauſſa ab integro coepit alio die, quem praetor arbitratu ſuo ſtatuebat. Tunc iterum primus dixit accuſator,

(n) Licebat tunc reo abſoluto contra accuſatorem vel calumniae vel praeuaricationis inſtituere actionem, de quibus multa iureconſulti. Adde Sigon. *de Iudic. II,* 26.

(o)

ꝛor, & deinde patronus, quo facto, de-
uuo in consilium missi iudices, idque to-
ies factum, donec ad liquidum perducta
sset caussa. Denique condemnato reo,
ut lis ei aestimabatur, veluti in iudicio
epetundarum, aut ipsa sequebatur ani-
naduersio, & a reo sumebatur supplici-
m. Lite aestimata, aut pecunia soluen-
a erat, aut eam summam, proscriptis e-
us bonis sectores curabant. Ascon. Pae-
ian. *in Verrin. III. p. 1845.* De supplicio,
uale fuerit apud veteres, iam supra satis
uperque dictum est.

XXXIV. Sufficiant haec de iudiciis pu-
licis. Addenda nonnulla de iudiciis
opuli, quae & ipsa plerumque ad vindi-
anda crimina comparata fuere. Publica
nim iudicia de iis instituebantur crimi-
ibus, de quibus certae exstabant leges.
t populus iudicabat de quibuscumque,
uae ad se detulisset magistratus. (o) In-
pri- XXXIV. Qualia fuerint iudicia populi?

(o) Sic de sororis caede dies dicta est P. Horatio, Liu. I, 26. Valer Max. *VIII, I, 1.* de homicidii suspicione P. Sestio: sed & de vindiciis contra leges datis Ap. Claudio, Liu. *III, 56.* de repetundis C. Lucretio, Liu. *XLIII, 8.* de puero ad stuprum pellecto C. Scantinio, Valer. Max. *VI, 1, 6.* de vi armata Miloni. Ascon. Paedian. in Cicer. *pro Milone p. 1315. sequ.*

primis tamen duo crimina ad populum deferri solebant, maiestatis puta, & peculatus. Sic maiestatis caussam ad populum dixere Marcus Coriolanus, Sp. Cassius, T. Menenius, Sp. Seruilius, Ap. Claudius, & e recentioribus alii. Ob peculatum dies dicta M. Camillo, M. Liuio Salinatori, P. Africano, M. Postumio & aliis, qualia exempla collegit Sigon. *de Iudic.* III, 2.

XXXV. In quibus comitiis instituta?

XXXV. Instituebantur haec iudicia olim in comitiis curiatis, ceu patet exemplo P. Horatii, cui, quum sua manu sororem interemisset, dies dicta est apud populum, cuius suffragiis liberatus perduellionis supplicium euasit. Liu. I, 26. Cic. *pro Milone III.* Exactis autem Regibus, quum iam Seruius centuriata, & postea Tribuni plebis etiam tributa inuenissent comitia: non curiatim amplius, sed vel per centurias, vel per tribus de criminibus ciuium Romanorum iudicari coepit. Centuriatis eam potestatem dederat P. Valer. Poplicola cos. qui lata lege sanxerat, vt a consulum sententiis prouocatio esset ad populum. Liu. *Hist.* II, 8. Quae lex deinde etiam inter sacratas repetita confirmataque est. Cic. *pro Sext.* XXX. Inualuit ex eo tempore, vt de mulcta ciuium Romanorum

in

ı comitiis tributis: (p) de capite eorumem non nisi centuriatis ageretur. Cic. *de egib. III, 4. & 19.* Quam legem denuo reılit C. Gracchus anno Iↄ cxxx. Cic. *pro abir.*

XXXVI. In tributis comitiis diem reis icere solebant magistratus minores, veıti Aediles curules, Tribuni plebis & Aeıles plebis. Sic. T. Menenius Ap. Clauıus, Sp. Seruilius. C. Sempronius aliique ıdicio oppugnati sunt a Tribunis plebis. iu. *III, 52. 56. IV, 21.* C. Scantio, Tribuo plebis diem dixit M. Marcellus, Aedis curulis, quod filium suum de stupro ıpellasset. Valer. Max. *VI, 1, 7.* Veturio xconsuli idem negotium facessiuit C. Aenus, aedilis pleb. Dionys. Hal. *X, p. 673.* Aıd exemplum C. Fundani & Tib. Semronii, aedilium plebis, qui Claudiae diem ixere, exstat apud Gell. *Noct. Att. X, 6.* enturiatis autem comitiis non minores li magistratus, sed consules, Praetores Quaestores agebant, nisi forte illis a consuli- XXXVI. *An etiam in comitiis tributis?*

(p) Attamen etiam de capite M. Coriolani in comitiis tributis actum esse, nemo ignorat. Liu. *I, 35.* Verum id nulla lege aut more per tumultum actum esse, recte obseruat Car. Sigon. *de Iudic. Rom. III, 5. p. 693.*

sulibus hoc concederetur. Vnde patet cur T. Manlium in comitiis centuriatis accusarint Tribuni plebis. Vid. Liu. *XVI*, ...

XXXVII. De quibus his iudiciis iudicatum?

XXXVII. Dies vero non nisi priuatis dici poterat, vnde si consules, Praetores aliique magistratus accusari deberent, exspectandum erat, dum magistratu abiissent. Exempla T. Menenii, Sp. Seruilii, Ap. Claudii, C. Sempronii iam supra vidimus. Verumtamen contigit nonnunquam, vt extra ordinem etiam, qui nondum magistratu abiissent, deferrentur ad populum. Ita dies dictus est Scantinio, Tribuno plebis, Valer. Max. *VI, 1, 7.* L. Flacco, Aedili curuli, Cic. *pro Flacco* Claudio & Gracho Censoribus, Liu. *XLIII, 16.* vt alia exempla praetermittamus.

XXXVII. Quid fuerit diei dictio?

XXXVIII. Ceterum vt iudicia publica ab accusatione, ita haec populi a *die dicenda* incipiebant. Magistratus enim, conscendens rostra, aduocata concione, hoc vel illo die se hunc ciuem de hoc crimine accusaturum pronunciabat, iubens simul, vt eo die reus adesset. Cuius rei hanc fuisse formulam existimat Sigonius *de Iudic. III, 7. p. 697*: AP. CLAVDI, HVC AD ME NONIS SEPTEMB. ADESTO, VT TE ACCVSARI AVDIAS, QVOD VINDICIAS CONTRA LIBERTATEM DEDERIS. Dicta die, aut vades dandi erant in iudicio capitali, aut,

at, vbi de mulcta agebatur, praedes, qui eum obiturum hoc iudicium sponderent. Nisi id factum esset, in custodia habebatur reus. Exemplum Caesonis, qui vades dare iussus est, est apud Liu. I, 13. & M. Postumii apud eumdem Liu. XV, 4. De praedibus, quos dare L. Scipio non potuit, ideoque in carcerem ductus est, videndus Gell. *Noct. Att.* *II, 19.*

XXXIX. Veniente, qui dictus erat, die, magistratus, denuo conscensis rostris, reum per praeconem citauit. Suet. *Tiber. XI.* Citatione vero illa facta, vel magistratus maior intercedebat, vel reus absens excusabatur, vel auspicia dirimebant comitia, vel denique criminis conscientia reus aberat. Saepe ne accusatio fieret, intercedebant magistratus quemadmodum verbi caussa Tribunos plebis pro Scipionibus intercessisse, patet ex Liu. XXXVIII, 60. Gell. *Noct. Att. VII, 19.* Saepe reus vel morbo decumbebat, vel funere curando occupabatur, vel denique voluntarium eligebat exsilium, & tum EXCVSARI dicebatur. Exempla sunt apud Liu. *III, 13. XXXVIII, 52. Cic. pro Rabir. III.* Saepe auspicia diem iudicii tollebant, & tum simul caussa iudiciumque sublatum videbatu. Sic P. Clodius imbre subito coorto; alius vero nescio quis obseruato de coelo vitio liberatus est. Liu. XL,

XXXIX. Citatio, excusatio, contumacia rei.

XL, 42. Sin contumacia conſcientiaque criminis ſeſe haut ſiſteret reus: ſtatim ei pro arbitrio magiſtratus poena irrogabatur.

XL. Accuſatio ter repetenda.

XL. Vbi vero ſe ſtiterat reus, (q) tum ſequebatur *accuſatio*, quae intermiſſis diebus ter erat repetenda. Nihil haec accuſatio ab illa in iudiciis publicis differebat. Attulit accuſator certum crimen, idque teſtibus, tabulis aliisque argumentis probauit. Sigon. *de Iudic. III, 9.* Addebat tamen in ſingulis accuſationibus poenam vel mulctam, quam pro arbitrio dicebat, eaque ANQVISITIO adpellabatur, cuius haec fuit formula: QVANDO IGITVR HAEC, QVAE DIXI, FECISTI, OB EAS RES EGO MVLCTAM TIBI DICO. Idem. III, 10. Saepe tamen contigit, vt poena prima accuſatione dicta, altera tertiaue vel mitigaretur, vel exaſperaretur. Sic in cauſſa Cn. Fuluii

(q) Abiectus ille ſolebat ſub roſtris ſtare, multisque adoleſcentum plebisque conuiciis vexari. Vnde Gracchus, tribunus plebis, negabat ſe paſſurum, vt cauſſam diceret P. Scipio. Tantum enim virum *ſub roſtris ſtare, & praebere aures adoleſcentum conviciis, populo Rom magis deforme, quam ipſi eſſe* Liu. *XXXVIII, 52.*

(r)

uluii a Sempronio, tribuno plebis, initio ecunia, tertia vero accusatione capite nquisitum est. Liu. XXVI, 3.

XLI. Perfecta tertium accusatione, idem, ui diem dixerat magistratus, rogationem riptam promulgabat, in qua & crimen, poena mulctaue comprehendebatur. (r) a rogatio promulgata manebat per trinas undinas, non secus ac leges, vt populus el plebs, adprobandane an abroganda set, secum posset statuere. Haec autem omulgatio MVLCTAE POENAEVE ROGATIO; iudicium vero populi de a MVLCTAE POENAEVE CERTATIO dicebatur. Cic. *de Leg.* III, 3: *uum magistratus iudicassit*, IRROGASSTVE: *per populum* MVLCTAE POEAEVE CERTATIO *esto*. XLI. Promulgata rogatio.

XLII. Tertiis nundinis accusator denuo rostra conscendit, citatoque rursus reo, uartam accusationem instituit, eaque erfecta potestatem reo fecit caussam icendi. Tum vero aut ipse reus, ut pro eo patronus luculenta oratioe non modo crimen diluit, verum etm virtutes rei commendauit, nihilque, quod XLII Rei defensio.

(r) Neque enim permittebant leges, vt poena cum mulcta coniungeretur. Cic. *pro domo* XVII.

(s)

quod populum vel plebem ad misericordiam flectere posse videretur, praetermisit. Exemplo est Scipio, qui iussus dicere caussam, sine vlla criminum mentione, orationem magnificam de rebus a se gestis exorsus est. Liu. XXXVIII, 51. Addenda est Ciceronis *Oratio pro C. Rabirio*, perduellionis reo, ex qua, quae defensionum eiusmodi fuerit ratio, satis elucet. Ceterum audita illa defensione in certam diem comitia vel tributa vel centuriata indicebantur, (s) quibus plebs vel populus de caussa ferret suffragium.

XLIII. *Auxilia reorum.* XLIII. Interea rei varia sibi circumspiciebant praesidia. Modo enim cum tribunis agebant, vt intercederent: Gell. *Noct. Att. VII, 19.* modo augures clam permouebant, vt tristi quadam obnunciatione dirimerent comitia: Liu. *XL, 42.* modo ab ipso accusatore, vt diem produceret, inceptoque desisteret, impetrabant. Sigon. *de Iudic.* III, 13. Si nihil horum procederet: solum reliquum erat populare auxilium. Hinc ipso comitiorum die sor-

(s) Tributa comitia ipsi indicebant tribuni plebis: centuriata magistratus maiores. Si ergo tribuni plebis capite anquirerent, centuriata comitia a Praetore postulare consueuerunt. Liu. XLIII. 16.

(t)

rdidati ac barba capilloque submiſſo
odibant, & ſingulorum ciuium amplexi
nua, rogando prenſandoque efficiebant,
abſoluere ſuo ſuffragio reum dignaren-
r. Idem faciebant cognati, amici, cli-
tes. Vid. Liu. XLIII, 16.

XLIV. Adpetente ipſo comitiorum die, XLIV. Populi vel plebis ſuffragia.
i vel populus in campum Martium, vel
ebs in comitium confluxerat, magiſtra-
s, qui diem dixerat, denuo reum per
aeconem euocabat. Tacentem & iu-
cio ſe ſubtrahentem per cornicinem an-
aedes & in arce citabat. Varro *de Lin-
a Lat. V, 9. p. 44.* Vbi ne ſic quidem ſui
bat copiam: ſtatim ei ſciſcebatur exſi-
m. Exemplum Poſtumii eſt apud
i. XXV, 4. Aliud Fuluii apud eum-
n XXVI, 3. Praeſente vero reo ma-
tratus populum vel plebem in centuri-
tribusue diſcedere, & per ſcribam re-
ari iuſſit ROGATIONEM, veluti:
GO VOS, VELITIS IVBEATIS NE,
M. TVLLIO AQVA ET IGNI
TERDICATVR, QVOD FALSVM SC.
TVLERIT, QVOD CIVES RO-
ANOS INDICTA CAVSSA NECAN-
OS CVRARIT? Cic. *pro domo* XVIII.
X. Tum porro populus vel plebs mit-
atur in ſuffragia, ita, vt ſingulae cen-
iae vel tribus per pontes in ſepta tranſ-
at, & ad pontes tabellas, ſententiam
ſuam

ſuam complexas, cuſtodibus darent. Qui reum condemnatum volebant: tabulam reddebant, cui inſcriptum V. R. id eſt *vti rogas*. Qui abſolutum malebant: alteram, in qua erat A. id eſt *antiquo*. Denique diremtio numeratioque fiebat ſuffragiorum, eodem modo, quem ſupra inter legislationis ritus deſcripſimus: & tum quod plures ſciuiſſent centuriae vel tribus, ratum habebatur, ſtatimque vel mulcta vel poena a reo exigebatur, vel abſolutum illum eſſe, pronunciabatur.

XLV. Leges de iudiciis publicis.

XLV. Et haec quidem fuit iudiciorum publicorum populique ratio. Iam nihil ſupereſt, niſi vt leges de iudiciis publicis, quas Imperator hoc titulo parum accurate complexus eſt, ex antiquitatibus illuſtremus, quamuis id non perfunctorie iam factum ſit a Car. Sigonio *de Iudic. II, 26. ſequ.*

XLVI. Crimen laeſae maieſtatis.

XLVI. Maximum crimen, quod a ciue Romano admitti poterat, erat MAIESTATIS, quo nomine veniebat; *quidquid aduerſus populum Romanum aut ſecuritatem eius commiſſum fuerat*: Vlpian. *L. 1. §. 1. D. ad Leg. Iul. maieſt.* aut vt Cicero *de Orat. II, 39.* deſcribit: *Maieſtas eſt amplitudo ac dignitas ciuitatis. Is eam minuit qui exercitum hoſtibus populi Romani tradidit.* Et Partit. Orat. XXX. *Maieſtas eſt in imperiis atque in omni populi Romani dignitate*

ate, *quam minuit is, qui per vim multitudi-*
is rem ad seditionem vocauit. Quaecum-
ue ergo aut populo aut magistratibus di-
ecto factae erant iniuriae, quaeque vel
ignitatem vel securitatem populi Roma-
i laedere videbantur: ea ad maiestatis
rimen pertinebant.

XLVII. Primam de maiestate legem ipse omulus tulisse videtur, quippe qui, teste ionys. Halic. *Antiqu. II, p. 84.* prodito-s tamquam Diti consecratos a quocum-ıe occidi permisit. Postea & in XII. Ta-ılis cautum est, vt si quis in vrbe coetus ɔcturnos agitauerit, capite plecteretur. ɔrc. Latro. *Declam. adu. Catilin.* In iisdem bulis lex exstabat: QVI HOSTEM ONCITAVERIT, QVIVE CIVEM OSTI TRADIDERIT, CAPITE PV-ITOR. *L. 3. D. ad L. Iul. maiest.* Et inde ctum videtur, vt postea inter crimen *ma-statis* & *perduellionis* distingueretur. (t) Paullo

XLVII. Leges variae de maiestate.

(t) *Perduellis* veteribus erat hostis. Varro *de Lingu. Lat. IV, 1, p. 32.* Fest. *voce hostis. p. 297. L. 234. D. de V. S.* Hinc perduellionis crimen admisisse dicebatur, qui erat hostili in rempublicam animo, *L. vlt. D. ad L. Iul. maiest.* quales erant Iunii, Vitellii, Aquilii, in quos animaduertit Brutus. Liu. *II, 3. 4. 5.* Quam-

Paullo poſt lata lex *Gabinia*, incertae quidem aetatis, ſed ſatis tamen, vt videtur, antiqua, qua cautum eſt, *vt qui coitiones vllas clandeſtinas in vrbe conflauiſſet, more maiorum capitali ſupplicio mulctaretur.* Porc. Latro *l. c.* Ex quo patet, Gabinium illum quicumque fuerit, ea, quae Leges XII. Tabularum de coetibus nocturnis ſtatuerant, ad quoscumque alios, adeoque etiam diurnos transtuliſſe. Acceſſit poſtea A. V. C. Iↄcʟɪ. C. Mario quintum conſule *Lex Appuleia*, rogata a L. Appuleio Saturnino tribuno plebis, vt vis in vrbe facta ſeditioque vindicaretur aduerſus C. Norbanum. Cic. *de Orat. II, 49.* Eodem exemplo A. V. C. Iↄcʟxɪɪ. Q. Varius, Trib. pleb. tulit *Legem Variam*, qua quaeri iubebatur, quorum dolo malo ſocii ad arma ire coact

uis paullo latius antiquis acceptum videatur perduellionis vocabulum, ita, vt omnia atrociora crimina contra ciuium libertatem admiſſa denotaret, vt patet exemplo P. Horatii apud Liu. *I, 26.* Si qui vero non quidem hoſtilem animum aduerſus rempublicam oſtenderat, ſed tamen aut ſecuritatem aut dignitatem populi magiſtratuumue laeſiſſe dicebatur, tunc maieſtatis erat reus.

(u

essent. Valer. Max. VIII, 6, 4. Ascon.
edian. in Cic. pro *Scaur. p. 1752.*

XLVIII. Sed multo seuerior illis anti- ioribus fuit lex CORNELIA, non mul- post annis lata a L. Sulla Dictatore, qua Caesaris vsque aetatem vsus est popu- Romanus. Huius legis haec capita legit Carol. Sigon. *de Iudic.* II, 29. XLVIII. Lex Cornelia de eadem.

RAETOR, QVI EX HAC LEGE QVAE- ET, DE EO QVAERITO, QVI IN- TERCESSIONEM SVSTVLERIT, VT MAGISTRATVI, QVO MINVS IVNERE SVO FVNGATVR, IMPE- IMENTO FVERIT, QVI EXERCITVM PROVINCIA EDVXERIT, AVT SVA PONTE BELLVM GESSERIT. QVI XERCITVM SOLLICITAVERIT, QVI VCIBVS HOSTIVM CAPTIS IGNO- ERIT. QVI POTESTATEM SVAM ADMINISTRANDO NON DEFEN- ERIT. QVI CIVIS ROMANVS APVD EGEM EXTERNVM VERSATVS FV- RIT.

VLIERIS TESTIMONIVM ACCIPIA- TVR.

ALVMNIATORIBVS NVLLA POENA SIT.

IS DAMNATIS POENA AQVAE ET IGNIS INTERDICTIO SIT.

Sed vereor, vt omnia huius legis capita viderit Sigonius. Nihil enim hic de quae-

 stioni-

ſtionibus & torturis, de quibus ſtatuerat SVLLA, vt ab iis nullius dignitas exciperetur. Ammian. Marcellin. *Hiſt. XIX, 28.*

XLIX. Lex Iulia de eadem.

XLIX. Sequuta eſt lex *Iulia* maieſtatis prior, lata a C. Iulio Caeſare, qua vt maieſtatis damnatis aqua & igni interdiceretur, cautum fuerat, teſte Cicerone Philipp. I, 5. Ad extremum ſucceſſit *lex Iulia* poſterior, quam Auguſtus tulerat, cuiusq; pleraque capita etiamnum exſtant in fragmentis iureconſultorum in *titulo D. ad L. Iul. maieſt.* Omnes hic lege maieſtatis rei pronunciantur, qui quidquam vel contra rempublicam vel aduerſus principem admiſerant, ſiue facto ſiue libello famoſo feciſſent iniuriam. Et vt tanto maior eſſet reorum copia, etiam famoſi & milites & ſerui & liberti ad accuſandum admittebantur. Conuicti porro ex hac lege, ſi perduellionis rei eſſent, capitis damnabantur; (u) ex alia cauſſa mitius puniebantur. Sin in reatu deceſſiſſent, nec a ſucceſſoribus purgarentur, bona fiſco vindicabantur. Eam legem licet ſatis ſeueram poſt ea tamen Tiberius aſperiorem reddidit, a

(u) Interdicebatur eis aqua & igne, teſte Paulo *Recept. Sent. V, 29. 1.* Sic deportatorum ob hoc crimen etiam meminit Iul. Capitolin. *Vit. Pertinac. VI.*

d ipsa dicta, quae impunia antea erant, rotulit.(x) Tacit. *Annal. I, 72.* Immo sub eo- lemhoc genus calumniae eoprocesserat, vt aec quoque capitalia essent, circa Augu- i simulacrum seruum cecidisse, vestem iutasse, numo vel annulo effigiem im- ressam latrinae aut lupanari intulisse, di- :um vllum, factumque eius existimatio- e aliqua laesisse. Periit denique & is, qui onores in colonia sua eodem die decer- i sibi passus erat, quo decreti & Augusto im erant. Sueton. *Tiber. LIII.* Immo ec poenae ab Augusto statuta satis agna visa est immitioribus Principibus. nde de sua aetate Paullus *Recept. Sent.* 29. 1. *Nunc humiliores bestiis obiiciuntur, l viui exuruntur; honestiores capite puni- tur.*

L. Postremo Arcadius & Honorius Au- isti incredibili Rufini & Eutropii moti rannide, quam in ipsos principes adfe- iuerant, Maiestatis legem non solumad ctiones ipsumque conatum protulerunt, d & poenam quam maxime exacerbarunt. Prae- L. Nouae de maiestate leges.

(x) Initio Augustus specie huius legis de libellis famosis quaesiuerat, postea id per interpretationem ad dicta tractum, vt praeclare docet Io. Fr. Gronou. ad Tacit. *Annal. I, 72.*

Praeterquam enim quod maieſtatis reos gladioferiri iuſſerunt,etiam bona adiudicaruntfiſco,(y)& filios a materna,auita,omniumq;proximorum hereditate excluſerunt, neque quidquam eos ex teſtamento extraneorum capere paſſi ſunt ,vt eos perpetuo egentes & pauperes infamia paterna ſemper comitaretur, eſſentque tales , vt iis & mors ſolatium, & vita eſſet ſupplicium. Omnia haec pluribus inculcat *L. quisquis 5.C. ad L.Iul. de Maieſt.* in quam luculentus exſtat commentarius Iacobi Gothofredi, editus *Geneuae* MDCLIV *in 4o.*

LI. Lex Iulia de adulterio. LI. Proximum eſt crimen ADVLTERII, quod primus vindicandum publicis iudiciis exiſtimauit Auguſtus, (z) qui quum diffu-

(y) Fecerunt id Imperatores D. Marci Imp exemplo , qui Drunciani , Senatoris , & Caſſiani furoris ſocii bona poſt mortem fiſco vindicauerat , ſi vera ſcripſit Paullus *L. 7. D. ad L. Iul. de maieſt.* Poſtea idem conſtituerunt Seuerus & Antoninus teſte Marciano *L. 8. pr. C. eod.* Add tamen Cuiac. *Obſ. IX. 19.*

(z) Quae fuerit poena adulterii ante legem Iuliam , vix conſtat. Solebant olim ipſi viri ex conſilio propinquorum in adulteras animaduertere , vt patet ex Dionyſ. Halic. *Ant. Rom. II, p. 95.* Quod ius di manſi-

iffluentem luxu ciuitatem Romanam &
l omnem ftuprorum adulteriorumque
centiam proiectam cerneret, coercendi
iius mali cauffa feueriffimam de adulte-
is & ftupris legem tulit. *L. 1. D. de adult.*
iet. *Augufl. XXXIV.* Vnde Horatius *Carm.*
, *5.* hanc Augufti prouidentiam cele-
ans:

Nullis polluitur cafta domus ftupris:
Mos & lex maculofum edomuit nefas.
Laudantur fimili prole puerperae.
Culpam poena premit comes.

ura fuerunt huius legis capita, quae fin-
lari, eoque pererudito commentario
llegit Barn. Briffonius, fed non exa-
) tamen fatis ordine. Multa enim legis
pita ordini fuo reftituere potuiffet, fi vi-
fet Paulli Recept. Sent. auctiores, qua-
: exhibet Schultingius. *Libro II, tit. 26.*
imo capite variis legibus abrogauerat
iguftus. Secundo permiferat patri tam
optiuo, quam naturali adulterum cum
ia cuiuscumque dignitatis domi fuae
l generi, deprehenfum, fua manu occi-
ere. Paull. *Rec. Sent. II, 20, 1.* & *Collat.*
Leg.

manfit, adeo, vt & Tiberius mulierum impudicarum coercitionem propinquis ac neceffariis demandarit, fi accufator publicus deeffet. Suet. *Tiber. XXXV.*

Leg. Mos. & Rom. IV, 2. Quinto capite cautum fuerat, vt adulterum deprehensum viginti horas, attestando vicinos, retinere liceret. (a) Paull. *Recept. Sent. II, 26, 3.*

Qua poena vindicatum sit adulterium?

Reliqua capita ex Brissonio petenda. Id modo hic quaeritur, qua poena vindicatum fuerit adulterium? Tribonianus §. 4. *Inst. h. t.* temeratores alienarum nuptiarum gladio ex hac lege puniri ait, non secus ac eos, qui cum masculis nefandam libidinem exerceant. Stupri vero flagitium, si personae honestae sint, publicatione dimidiae partis bonorum; sin humiles, corporis coercitione cum relegatione vindicari. Sed rationem hic fugere Tribonianum, iam dudum animaduerterunt eruditi. Barn, Brisson. *ad Leg. Iul. de Adult. p. 91.* Wissenbach. *ad Instit. Disp. LIII, 30. & ad Pandect. Part. II. Disp. XXXIV, 19.* Et certe capitalem non fuisse adulterii poenam, vel ex eo adpatet, quod adulterii damnatas eadem lex vxores duci & in testimonium citari vetet. *L. 29. §. 1. D. de adult. L. 9. C. eod. L. 18. D. de testib.* Quod certe perabsurdum fuisset, cauere, si huius criminis poena vitam ciuitatemque

(a) Ipsa legitima huius capitis verba exstant *L. 25. D. ad L. Iul. de adulter.*

(b)

ue ademisset. (b) Vnde ita hoc caput, uod de poena egit, restituere maluit arn. Brissonius: QVI STVPRVM A-)VLTERIVM SCIENS DOLO MALO ECERIT, IN INSVLAM RELEGA-'OR. Sed nec hic quidem rem acu teti-isse videtur, eo quod nondum editae im fuerant Paulli *Sententiae receptae*, in uibus *Libro II, Tit. 26. n. 12. sequ.* ita le-imus: *Qui masculum liberum inuitum stu-rauerit, capite punitur.* (c) *Qui voluntate ia stuprum flagitiumue impurum patitur, imidia parte bonorum suorum mulctatur, nec*

(b) Mireris ergo, Triboniani hunc errorem defendisse Schwendendoerferum *ad Ekholtum p. 1318.* Quamuis enim a Principibus immitioribus nonnunquam grauius animaduerteretur in adulteros, veluti ab Augusto apud Sueton. *Octau. III*, & a Antonino Caracalla apud Dionem in *Excerptis Peiresc. p. 755. ed. Vales.* factum hoc tamen esse extra ordinem, & non ex lege hac Iulia, praeclare, vt solet, docuit Ger. Noodt. *Dioclet. & Maxim. XV, p. 395.*

(c) Dubitant tamen eruditi, an prima haec particula ex lege Iulia sit. Vid. Pith. *ad Collat. Leg. Mos. & Rom. V, 2, p. m. 752.* Schulting. *ad Paull. l. c. p. 320.*

nec testamentum ei ex maiore parte facere licet. Adulterii conuictas mulieres dimidia parte dotis, & tertia parte bonorum, ac relegatione in insulam placuit coerceri. (d) *Adulteris vero viris pari in insulam relegatione, dimidiam bonorum partem auferri, dummodo in diuersas insulas relegentur.* (e) *Incesti poenam, quae in viro in insulam deportatio est, mulieri placuit remitti, hactenus tamen, quatenus lege Iulia de adulteriis non*

(d) Sic in insulam ab ipso Augusto relegatae Iuliae. Suet. *Octau. LXV.* Tacit. *Annal. III, 24.* Eamdem poenam sub Tiberio sustulit Vstilia. Tacit. *Ann. II, extrem.* Aliud exemplum est apud Plin. *Epist. VI, 31.* De dotis parte adulteris erepta Horatius *Serm. I, 2, V. 127.*

Nec vereor, ne, dum futuo, vir vrbe recurrat,
Ianua frangatur, latret canis: vndique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vel pallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus haec metuat, doti deprensa.

(e) Vnde praeter legem fuit, quod adultero Manlio tantum Italia atque Africa interdictum. Tacit. *Annal. II, 50.*

(f)

on adprehenditur. *Ancillarum sane suorum, nisi deteriores fiant, aut per eas ad dominam adfectet, citra noxam habetur.* Quantiuis ergo pretii hic locus est, ex quo solo quippe discimus exacte, quaenam poena nefandae libidini, adulterio, incestui ac stupro lege Iulia fuerit proposita.

LII. Quamquam autem legem Iuliam retulerit Domitianus (f) & mira nonnunquam seueritatis exempla in adulteros statuerint sequentes Imperatores, inprimis Macrinus & Aurelianus: Iul. Capitolin. *Macrin. XII*, Vopisc. *Aurelian. VII.* nemo tamen ante Constantinum M. repertus est, qui adulterii crimen capitis poena vindicandum sta-

LII. Recentiores de adulterio leges.

(f) Quo pertinent illa Martialis *Epigr. VIII.*

Iulia lex populis ex quo, Faustine, relata est
Atque intrare domos iussa pudicitia:
Aut minus, aut certe non plus vigesima lux est.

Et Iuuenalis *Satyr. II.*

Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu, qui tunc leges reuocarat amaras
Omnibus, atque ipsi Marti Venerique timendas.

(g)

ſtatuerit. Exſtat eius conſtitutio *L. 2. C. de adult.* Poſtea Iuſtinianus capitalem poenam in maſculis quidem probauit, mulierem vero verberibus caeſam in monaſterium detrudi iuſſit, data viro intra biennium poteſtate, eam, ſi vellet, inde reuocandi. Quo transacto aut viro praemortuo, habitu monaſtico eam amiciri, & per omnem vitam in monaſterio manere praecepit. *Nouella CXXXIV, 10.*

LIII. *Antiquae leges de homicidio & parricidio.*

LIII. Tertium crimen quod publicis iudiciis vindicatum accepimus, eſt *homicidium.* Illud tam deteſtandum viſum eſt veteribus, vt parricidii nomine veniret. De Romulo Plutarchus *p. 32.* ἰδὼν δὲ τὸ μηδεμίαν δίκην κατὰ πατροκτόνων ὁρίσαντα πᾶσαν ἀνθρωποφονίαν πατροκτονίαν προσειπεῖν. *Singulare hoc eſt, quod qui poenam in eos, qui parentes necauerint, nullam ſanxerit, quoduis homicidium PARRICIDII deſignauerit nomine.* Idem obſeruat Feſtus *voce Parici quaeſtores. p. 356.* Vel Romulus ergo, vel, vt Feſtus mauult, Numa primus hanc tulerat legem: SI QVIS LIBERVM HOMINEM SCIENS DOLO MALO MORTI DVIT, PARRICIDA ESTO. Idem poſtea repetitum eſt in XII. Tabulis, in quibus etiam cautum fuerat: QVI MALVM CARMEN INCANTASSIT, MALVM VENENVM FAXIT, DVITVE, PARRICI-

CIDA ESTO. QVI PARENTEM NECASSIT, CAPVT OBNVBITO, (g) CVLEOQVE INSVTVS IN PROFLVENTEM MERGITOR. Iac. Gothofr. *Leg. XII. Tab. Tab. VII.* Et ex his legibus diu admodum extra ordinem quaestiones instituere Romani. Sic de sicariis quaesiuit L. Tubulus Praetor apud Cicer. *de Finib. II, 16.* de caede facta in silua Scantia P. Scipio & D. Brutus Coss. Cic. *Brut. XXII,* De veneficiis quoque quaesitum esse, patet ex Flori *Epit. Liuii LXVIII,* qui & Publicium Malleolum interemta matre culleo esse insutum, eodem loco docet.

LIV. Postea A. V. C. IↃCLXXI. L. Sulla Dictator celebrem illam legem Corneliam *de sicariis, veneficis & parricidis* tulit. De his omnibus enim eadem lege fuisse actum, quamuis diuersis praetoribus sit demandata quaestio, non abs re suspicati sunt ὁ πάνυ Pithoeus *ad Collat. Leg. Mos. & Rom. I, 2.* & Ant. Schulting ad Paul. *Sent.* LIV. Lex Cornelia de sicariis.

(g) Statim, postquam erat condemnatus parricida, *obuolui solebat os folliculo lupino, soleaeque ligneae pedibus inducebantur, & ita reus ducebatur in carcerem, dum culleus, cui insui posset, compararetur.* Auctor ad Herenn. I, 13.

(h)

Sent. Recept, *V*, *24*, *1. p. 513.* Quaerebatur ex hac lege de eius capite, qui hominem occidisset dolo malo, cuiusue dolo malo factum esset incendium, quiue furti faciundi caussa cum telo ambulauerit. (h) Paull. *Recept. Sent. V*, *23. 1.* Cicer. *pro Milone IV*. Quaerebatur etiam ex eadem lege de eius capite, qui venenum necandi hominis caussa fecerit, vendiderit, emerit, habuerit, dederit, quiue, quum magistratus esset vel senator, coierit, conuenerit, consenserit, quo quis falsum iudicium profiteretur, vt quis innocens iudicio

(h) Olim scilicet non licebat cum telo ambulare intra vrbem. Et huc respicit Plaut. *Aulul. III*, *2. v. 2.*

EV. *Quia ad Tresviros iam ego deferam tuum nomen.* CON. *Quamobrem?*

EV. *Quia cultrum habes.* CON. *Cocum decet.*

Inde, qui cum sica aliove telo ambulabant, dicti sunt *sicarii*, quod hominum genus describit Iosephus *Antiqu. Iud. XX*, 7. Adde Brisson. *Antiqu. Selectar. II*, *11.* Quod vocabulum deinde ad omnes homicidas trauslatum, vnde & haec lex Cornelia dicta de *sicariis*. Conf. Quinctilian. *Instit. Orat. X*, *1.*

(i)

licio publico condemnaretur, quiue te- ſtimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur, quiue magiſtratus iudexue quaeſtionis ob capitalem cauſſam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret. Quae capita huius legis nobis ſeruarunt Cicero *pro Cluent. LIV.* Paull. *Rec. Sent. V, 23, 1.* Marcian. *L. 3. pr. D. ad L. Corn. de ſicar.* Poena hiſce omnibus inflicta non deportatio, ut ſcribit Paullus *l. c.* ſed aquae & ignis interdictio, ceu recte in eum locum animaduertit Iac. Cuiacius.

LV. Vt & de parricidio.

LV. Alio eiusdem legis capite actum videtur de parricidio. Sane enim ipſo viuente Sulla, M. Fannius Praetor idem de sicariis & de parricidis quaeſiuit. Hic vero veterem poenam retinuit Sulla, nihilque, vt videtur, addidit, praeterquam quod parricidii poenam ad alios quosdam cognationis gradus protulit. Cullei poenae, cui inſuti parricidae, etiam poſt Sullae legem meminit Cic. *pro S. Roſc. Amer. XXV.*

LVI. Lex Pompeia de parricidio.

LVI. Poſtea & Cn. Pompeius conſul legem *Pompeiam* tulit de *parricidiis*, qua denuo parricidii poenam protulit etiam ad eos, qui fratrem, ſororem, patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, conſobrinam, vxorem, virum, generum, ſocrum, vitricum

cum, nouercam, priuignum, priuignam, patronum, patronam, dolo malo occiderint, quiue conscii fuerint illius criminis, vel illud attentarint, vt & in matrem, (i) quae filium nepotemue interemerit. *L. 1. D. ad L. Pomp. de parric.* Ad poenam quod attinet, eam plane cum poena legis Corneliae de sicariis conuenire putant Cuiac. *ad* Paull. *Rec. Sent. V, 24, 1.* & Gothofredus *ad L. vn. C. Theod. de parricid.* Sed deceptos illos esse male intellecta *lege 1. D. ad L. Pomp. de parricidiis*, facile adparet. Sane enim post legem Pompeiam culleo insutos esse parricidas, discimus ex Sueton. *Octau. XXXIII.* Seneca *de Clement. I, 15. & 23.* & Iuuen. *Satyra VIII, v. 214. XIII. v. 153.* Constat vero, poenam Pompeia lege propositam in eo constitisse, quod confessus se parentis aut filii, aut omnino adfinitatis eius, quae nuncupatione parentum continetur, fata properasse, virgis sanguineis verberatus, deinde culleo insueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia

(i) Patri enim vi potestatis in liberos competebat ius vitae & necis, adeoque is parricidii poena haut tenebatur, si vel filium vel nepotem in potestate constitutum occidisset. *L. 11. D. de liber. & postum.* Adde Auctor *Collat. Leg. Mos. & Rom. IV, 7. 8.*

(k

nia, deinde in mare profundum iactaretur: ſin autem quis alia cognatione vel adfinitate iunctas perſonas necaſſe ſe fateretur: poenam legis Corneliae de ſicariis ſuſtineret. (k) §. 6. *Inſt. h. t.*

LVII. Multa tamen in his omnibus immutarunt poſteri. Inualuerat enim imperatorum aeuo, vt homicidia & veneficia in magiſtratibus deportatione; in iis honeſtioribus poena capitis; in humilioribus denique cruce vel beſtiis vindicarentur. Qui in honore aliquo erant poſiti, veluti magiſtratus, principales ciuitatis, decuriones, deportabantur, *L. 16. ad L. Corn. de ſicar.* eaque de re extant reſcripta Hadriani *L. 15. D. de poen.* Diuorum Fratrum *L. 6. §. 2. de interd. releg.* Exemplum eſt apud Lucian. *in Toxaride p. 612. T. 1.* vbi eiusmodi homicida LVII. Leges recentiores de homicidio & parricidio.

(k) Inde facile patet, cur *L. 1. D. ad L. Pomp. de parricid.* eadem eſſe dicatur poena L. Pompeiae de parricidis, & legis Corneliae de ſicariis. Intelligendum id enim eſt de iis, qui remotiores cognatos vel adfines occiderint. Vnde non opus eſt emendatione V. C. Ger. Noodtii, qui *Probab. I, 11.* in prima illa lege pro *legis Corneliae de ſicariis* reſcribendum putat *legis Corneliae de parricidiis.*

cida deportatus esse dicitur decreto Imperatoris. Qui nullo erant honore conspicui, capitis damnabantur: *L. 16. D. ad L. Corn. de sicar.* eoque pertinent, quae de honestiorum poena refert Paullus *Recept. Sent. V, 23, 1.* In crucem tollebantur homines infimae sortis, maxime, qui latrociniis dederant operam. Petron *Satyr. p. 94.* Seneca *Epist. VII, L. 28. §. 15. D. de poen.* vbi Tribonianus, abrogato iam inter Christianos crucis supplicio, furcam pro cruce posuit, quod & alibi eum fecisse, notant Iac. Raeuard. *Coniectan. I, 16.* & Ant. Schulting. *Iurisprud. antiqu. Anteiustin. p. 506.* Alii ex faece hominum, qui caedem commiserant, bestiis obiiciebantur Paull. *l. c.* vnde insignioribus homicidis vulgo poscebantur leones, teste Tertull. *de Spectac. XXII.*

LVIII. Quis culleum abrogarit? LVIII. Culleum parricidis destinatum primus abrogauit Hadrianus, *L. 9. D. ad leg. Pomp. de parricid.* quamuis & post eius constitutionem, ceu ex eadem lege adparet, cullei supplicium in vsu maneret in locis maritimis. Postea tamen viuicomburium & ad bestias damnatio inualuit. Vnde de sua aetate Paullus *Recept. Sent. V, 24, 1. Hodie tamen parricidae viui exuruntur, vel ad bestias dantur.*

LIX. Lex Cornelia de LIX. Proximum est crimen FALSI, quod & ipsum publico iudicio vindicatum

um est. Equidem iam antiquissimis temporibus de falso exstitisse leges, nemo dubitauerit. Sed earum iam pridem periit memoria. Celeberrima est Lex Cornelia de Falsis, quam & *testamentariam* & *nummariam* vocat Cicero *Verr. I, 42.* qui & addit, *ea non ius aliquod nouum constitutum esse populo, sed sancitum, vt quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad praetorem pertineret ex certo tempore.* Quaerebatur ex hac lege primo de eius capite, qui testamentum amouerit, celauerit, eripuerit, deleuerit, interleuerit, subiecerit, resignauerit, quique testamentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit dolo molo, cuiusue dolo malo id factum fuerit; quique sibi legatum fideicommissumue adscripserit, quibus omnibus aqua & igni ex hac lege interdicebatur. Vid. Paull. *Recept. Sent. V, 26.1.* quidem multa alia capita huc referunt iure consulti; sed caue existimes ea omnia ex *lege Cornelia* esse. De solis enim testamentis illa egit, non de instrumentis aliis. Verum postea variis Senatus consultis legis Corneliae poena etiam ad alia falsa prolata est. Exstat hanc in rem egregium Vlpiani fragmentum apud auctorem *Collationis legum Mos. & Rom.* VIII. . quo varia eiusmodi SC. recenset. Sta-falsis testamentaria.

 tilio

tilio enim & Tauro Coss. (l) prodiit SC. quo poena legis Corneliae irrogatur etiam ei, qui quid aliud, quam testamentum sciens signauerit, signariue curauerit, item, qui falsas testationes faciendas, testamentaue falsa inuicem dicenda aut consignanda dolo malo curauerit. Deinde Licinio V. & Tauro Coss. (m) eadem lege condemnari iussi sunt, qui ob struendam aduocationem testimoniaue pecuniam acceperint, pactique fuerint, societatem coierint, aut aliquam delationem interposuerint. Paullo ante Cotta & Messala Coss. A. V. C. IↃCCLXXIII statutum est ab amplissimo ordine, vt si qui coierint ad occisionem innocentum, eadem lege coerce-

(l) Ita in textu Vlpiani est. Sed Statilius & Taurus vnus idemque est. Innui ergo videtur consulatus *Statilii Tauri* & *Scribonii Libonis*, qui incidit in annum V.C. IↃCCLXIX. vt coniecerunt Pithoeus *ad Collat. Leg. Mos. & Rom. l. c.* Cuiac. *Parat. C. ad L. Corn. de fals.* & Salmas. *ad Ius Attic. XXX. p. 877.*

(m) M. Licinius V. Consul collegam non Taurum habuit, sed L. Calpurnium. Tacit. *Ann. IV, 62.* isque consulatus incidit in annum Tiberii XIV. Sed forsan Taurus Calpurnio suffectus est.

(n)

ercerentur. Denique A. V. C. IↃCCLXXXII. duobus Geminis Coſſ. eadem lege coerciti, qui ob venumdandum vel denudandum non remittendumue teſtimonium (n) pecuniam acceperint. Vt adeo plurimis SC. (o) explicata ad aliosque caſus prolata ſit Lex illa Cornelia. Quare mirum non eſt, quod inter *falſum* & *quaſi* *fal-*

(n) Verba haec ſunt in textu Vlpiani, ſed vitioſa procul dubio. Legendum monet Cuiacius *denunciandum vel non denunciandum, remittendumue.* Diſputant de hoc loco Herald. *de Rer. iudicat. auct. I, 6.* Grot. *Flor. Spars. ad L. vlt. D. de concuſſion.* Salmaſ. *Iur. Attic. XXX.* Corn. Bynkershoek *Obſeru. III, 19.*

(o) Tale etiam eſt SC, quo cautum, vt eae tabulae, quae publici ac priuati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſtibus ita ſignarentur, vt in ſumma marginis ad mediam partem perforatae, triplici lino conſtringerentur, atque impoſita ſupra linum cerae ſigna imprimerentur: aliter prolatae tabulae nihil momenti haberent. Paull. *Recept. Sent. V, 25, 6.* Quod ſub Nerone repertum, docet Sueton. *Ner. XVII.* Plura de hoc ſignandi modo tradit Cl. Salmaſius *de modo ſubſcr. & ſubſign. teſtam. XXVI.* Ex aliis SC. eſſe videntur, quae habet Paul. *Rec. Sent. V, 25, 11. ſequ.*

 (p)

falsum distinguatur *L. 1. §. vlt. D. ad L. Corn. de fals.*

LX. Lex de falsis numaria.

LX. Alterum huius legis caput legis numariae nomine veniebat. Eo cautum fuerat, vt qui numos aureos ac argenteos adulterauerit, lauerit, conflauerit, raserit, corruperit, quiue numos stanneos plumbeosque emerit vendiderit dolo malo, ei damnato aqua & igni interdiceretur. Verum & huic alia deinde sunt addita, siue SC. siue constitutionibus principum. Quale fuit illud, quod qui vultu principis signatam monetam, praeter adulterinam, reprobauerit, huius legis poena teneretur. Paull. *Rec. Sent. V, 25, 1.* Id quod iam Epicteti temporibus, id est, sub Nerone & Vespasianis receptum fuerat. Ita enim Arrian. *Diss. Epictet. III, 3.* Τὸ τοῦ καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ ἀλλ᾽ ἂν δείξῃς, θέλει οὐ θέλει, προέσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ᾽ αὐτοῦ πωλούμενον. *Caesaris numum nec argentario nec olerum venditori improbare licet: sed ostenso eo, siue velit siue nolit, rem venditam ei tradere oportet.* Plura hanc in rem dabit Iac. Gothofr. *ad L. vn. C. Theod. si quis solid. circul. exter. circumcid.*

LXI. Leges nouae de crimine falsi.

LXI. Enimuero nec haec Sullae seueritas sufficere visa est Imperatoribus, hinc nouae inualuere poenae, noua supplicia. Hinc de suo aeuo Paullus: *V, 25. 1. Et honestio-*

nestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Serui autem post admissum manumissi capite puniuntur. Iustinianus vero §. 7. *Inst. h. t.* omnes liberos homines deportatione; seruos extremo supplicio ob falsum puniri tradit.

LXII. Non minus seuere vindicata est VIS PVBLICA & PRIVATA. Et antiquissimis quidem temporib9 de vi non singularibus legibus actum, sed ea legibus de maiestate & sicariis simul comprehensa videtur. Primus hoc crimen a maiestate & homicidio distinxit, ac lata singulari lege vindicauit P. Plautius tribunus plebis, A. V. C. IↃCLXXV. Catulo & Lepido Coss. quae lex etiam Catulo nonnunquam tribuitur ideo, quod is consul Plautium in ea ferenda adiuuerat. Quum enim mortuo eo anno Sulla, Lepidus, Marianarum partium adsertor, cum Catulo Sullano de actis Sullae contendere coepisset: ingens seditio concitata est, victoque pulso vrbe, & in Sardinia interfecto Lepido Catulus hanc legem tulit cum Plautio. Cic. *pro Milon. XIII.* Quaerebatur ex hac lege de capite eius, qui aduersus remp. coniurarit, insidias senatui fecerit, magistratibus vim attulerit, qui cum telo in publico fuerit, aut seditionis caussa loca superiora occuparit, alienasue ae-

LXII. Leges antiquiores de vi publica & priuata.

des ſaxis, ignibus aut ferro occuparit, itemque, qui poſſeſſorem e fundo hominibus armatis deiecerit dolo malo, aut armatis obiectis, vt inde profugerent, cauſſam attulerit, quo caſu praedium nec vſucapi ex hac lege poterat. Poena & hic erat aquae & ignis interdictio. Ex hac lege quaeſtio habita eſt de Catilina, eiusque coniurationis ſociis, de P. Clodio, P. Sextio & aliis. Vid. Sigon. *de Iudic. II*, 33.

LXIII. Lex Pompeia de eadem.

LXIII. Poſtea & Pompeius tertio conſulatu legem de vi tulit, quae tamen non in vniuerſum valuit, ſed tantum de caede in Appia via facta, & incendio curiae, & domo M. Lepidi Interregis oppugnata quaeri, & Quaeſitorem ob hanc rem nouum extra ordinem creari iuſſit. Vid. Sigon. *de Iudic. II*, 33. p. 676.

LXIV. Lex Iulia de vi publica.

LXIV. Succeſſit *lex Iulia*, a Caeſare lata iam dictatore, cuius ſolus meminit Cicero *Philip. I*, 9. ſed obſcure, vt quid ea ſancitum ſit, vix conſtet. Tanto celebrior vero eſt *Lex Iulia* Auguſti *de vi publica* & *priuata*. Publicam vim feciſſe dicebatur, qui arma, tela, domi ſuae agroue in villa praeter vſum venationis, vel itineris, vel nauigationis coegerit, praeter ea, quae quis promercii cauſſa habuerit, hereditateue ei obuenerint, qui turbae ſeditionisue faciendae conſilium inierit, ſeruosque ac liberos homines in armis habuerit: qui

qui pubes cum telo in publico fuerit: qui pesſimo exemplo conuocata ſeditione villas expugnauerit, & cum telis & armis bona rapuerit: qui ex incendio rapuerit aliquid, praeter materiam; qui puerum vel feminam, vel quemquam alium per vim ſtuprauerit: qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi cauſſa fuit, vel prohibendi dominum res ſuas ſeruare: qui armatis hominibus poſſeſſorem domo agroue ſuo aut naui ſua deiecerit, expugnauerit concurſu, vtque id fieret, homines conuocauerit: qui coetu, concurſu, turba, ſeditione incendium fecerit, quiue hominem dolo malo incluſerit, obſederit, quiue fecerit, quo minus ſepeliatur, quo magis funus diripiatur, diſtrahatur, quique per vim ſibi obligauerit: qui quum imperium poteſtatemue haberet, ciuem Romanum aduerſus prouocationem necauerit, iuſſeritque quid fieri, aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur: qui legatorum, oratorum, comitum quem pulſauerit, ſiue iniuriam fecerit: qui reum vinxerit, impedieritue, quo minus intra certum tempus adſit: qui dolo malo fecerit, quo minus iudicia tuto exercerentur, aut iudices, vt oportet, iudicarent, vel is qui poteſtatem imperiumue haberet, quam ei ius erit, decerneret, imperaret, faceret: qui ludos pecuniasue ab aliquo inuito

publice priuatimue per iniuriam exegerit: qui cum telo dolo malo in concione fuerit, aut vbi iudicium publice exerceretur, praeter eum, qui propter venationem haberet homines, qui cum bestiisque pugnarent: qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur & pulsetur, neque occisus homo sit: qui aedes alienas villasue expilauerit, effregerit, expugnauerit, siquidem in turba cum telo fuerit: qui noua vectigalia exercuerit. Haec sunt praecipua huius legis capita, quae nobis seruarunt iureconsulti, & ex iis collegit Sigon. *de Iudic. II,33. p. 679. sequ.* Singulare id fuit in hac lege, quod Praetor, cui haec quaestio obuenerat, iurisdictionem posset alii mandare. *L. 1. princ. de offic. eius cui mand. iurisd.* Poena vis publicae erat aquae & ignis interdictio, postea deportatio, qualem poenam subiit Vibius Serenus. Tacit. *Ann. IV, 43.* Denique sub Imperatoribus sequentibus humiliores ex hac lege capitis damnati, honestiores in insulam deportati sunt. Paull. *Rec. Sent. V, 26, 1.*

LXV. Et de vi privata.

LXV. Eadem lege etiam de vi priuata actum, cuius rei erant, qui coetum & concursum fecerant, quo minus quis in ius duceretur, quiue quaestionem de alterius seruo habuerant: qui quem ex agro suo hominibus congregatis sine armis

deie.

ieceerant: qui creditores ſine auctorita- iudicis res debitoris occupauerant. Si- on. *l. c. p. 681.* His damnatis tertia pars onorum publicabatur, neque ad ſenato- um neque ad decurionalem dignitatem ceſſus dabatur, neque iudices eſſe pote- nt. Poſtea humiliores ob haec ſimilia- ue crimina in metallum damnabantur, oneſtiores publicata tertia bonorum par- in inſulam relegabantur. Paull. *Recept. nt. V, 26, 3.*

LXVI. Sequitur crimen PECVLA- VS, de quo plerumque, vt ſupra dixi, ſe populus iudicabat. Dicebatur ita rtum pecuniae publicae, & quemad- odum a furto fures, ita a peculatu pe- ulatores adpellabantur. Aſcon. Paed. *Verr. II. p. 1815.* idque ideo, quia olim pecude maximae conſtabant diuitiae, deoque ab ea initium eius fraudis eſſe oepit. Feſt. *voce peculatus p. 359.* Et lim quidem nec ſingularis lex de hoc imine exſtabat, nec quaeſitores ſingu- res erant conſtituti. Quoties ergo ſuſpe- um de peculatu habebant ciuem: extra rdinem cuiquam hanc quaeſtionem de- andabat populus, vt patet exemplo L. cipionis Africani apud Liu. XXXVIII, 5. ex quo etiam diſcimus, tunc reis li- em aeſtimatam, eoque facto aut praedes dediſ-

LXVI. Crimen peculatus olim extra ordinem vindicatum.

dediſſe reos, aut in carcerem ductos, immiſſis in eorum bona Quaeſtoribus.

LXVII. Leges variae de peculatu, LXVII. Poſtea *lex de peculatu* a neſcio quo lata eſt, & ſingularis conſtitutus praetor, qui quaeſtionem de peculatoribus haberet. Quis huius inſtituti auctor ſit, incertum eſt, niſi quod conſtat, id Sullanis temporibus eſſe antiquius. Sigon. *de Iudic. II, 28. p. 624.* Acceſſit poſtea lex de reſiduis, lata, vt videtur, a C. Cornelio Trib. pl. vt pecuniae, quae reſiduae apud quemquam erant, exigerentur. Aſcon. Paedian. *in Cornelian. p. 1311.* Poſtremo a Caeſare lata eſt *Lex Iulia de peculatu*, eaque cautum, vt qui ex pecunia ſacra, religioſa, abſtulerit, interceperit, in ſuam rem verterit, aut quo quis auferret, interciperet, vel in rem ſuam verteret, fecerit, qui in aurum, argentum, aes publicum quid indiderit, immiſcuerit, aut quo id fieret, fecerit dolo malo, quique tabulam aeream legis, formamue agrorum aut quid aliud continentem refixerit, vel quid immutauerit, ei aqua & igni interdiceretur, & pecunia ab herede repeteretur. Si quis vero publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem retinuerit, neque in eam rem conſumſerit, aut ſi apud aliquem ex locatione emtione, alimentaria ratione ex pecunia, quam acceperit, aliaue qua pecunia reſederit, is damnatus amplius tertia

a parte, quam debeat, solueret. Sed & anc poenam postea ab Imperatoribus ex-peratam esse, non praeter rem suspicatur chulting. ad Paull. *Recept. Sent. V, 28. p. 524.*

LXVIII. Proxime ad peculatum accebat crimen REPETVNDARVM, de io quaestio prima perpetua facta est, praetorem certum habuit. *Repetundae* ro dicebantur pecuniae, quas siue socii ie ciues priuati a magistratibus aut iudiius aut publicis curatoribus iudicio retebant, quas illi aut in prouincia, aut vrbe, aut ob dicendum ius aut ob aliud quid publice curandum accepissent. ır. Sigon. *de Iudic. II, 17.* Et initio quim haec caussa priuata erat, & extra ornem ex senatusconsulto cognoscebatur recuperatoribus, idque anno adhuc xxxIII. factum est, vt patet exemplo P. rii Phili & M. Matieni, repetundarum cusatorum ab Hispanis apud Liu. *XLIII,* LXVIII. Leges antiquae de repetundis.

Gliscente autem subinde magistratu1 prouincialium auaritia, primam de etundis legem tulit L. Calpurnius Piso, ib. pleb. A. V. C. IↃCIIII. Manlio & nsorino Coss. qua non solum poenam, par est credere, seueriorem proposuit, l & singularem instituit praetorem. Cic. *Offic. III,* 21. Equidem Valer. Max. *VI, 9. 10.* :minit etiam legis Caeciliae, ex qua etundarum damnatus sit L. Lentulus,

qui

qui quum poſtea Cenſor factus ſit anno V. C. Iↄcvi: damnatum illum oporteret anno antecedente Iↄcv, adeoque legem Calpurniam ſequente ſtatim anno inſequuta eſſet *lex Caecilia*. Sed memoria procul dubio fefellit Valerium, neque aliam in mente legem habuit, quam Calpurniam, niſi dicere malis, eamdem legem etiam Caeciliam dictam, forſan ab aliquo Piſonis collega. Vt vt ſit, illud certum eſt, lege Calpurnia prouincialium tantum magiſtratuum rapacitatem eſſe coërcitam, non item vrbanorum. De his enim anno adhuc Iↄcxii quaeſtio extra ordinem habita eſt, teſte Cicerone *de Finib. II. 16.* Nec alia huius criminis poena fuiſſe videtur ex lege Calpurnia, quam aeſtimatio litis. Si enim vel relegatio vel exſilium ſubiiſſent rei, cenſuram non obtinuiſſet Lentulus anno V. C. Iↄcvi, quum eſſet ſuperiore anno repetundarum damnatus. Valer. Max. *l. c.*

LXIX. Lex Iunia de iisdem. LXX. Calpurniam legem multae aliae ſequutae ſunt, & proximae quaeque duriores, vt ait Cicero *de Offic. III. 21.* Talis erat *lex Iunia*, lata, vt videtur, a M. Iunio Penno, Tribuno plebis, A. V. C. Iↄcxxvii Lepido & Oreſte coſſ. qua praeter aeſtimationem litis etiam exſilium damnatis irrogabatur. Ea poena ex hac lege mul-

mulctatus est C. Cato, accusatus a Malonibus. Vellei. Paterc. II,

LXX. Proxime Iuniam legem sequuta *Seruilia* lata a C. Seruilio Glaucia, Praee, C. Mario VI. Cos. A. V: C. IↃCLXIII. us ipsa fragmenta ex aenea tabula, in ri Bembi museo reperta, edidit Car. Si-n. *de Iud. II, 27. p. 609.* Quaerebatur ea lege de iis qui Coss. Praetores, Dictores, Magistri equitum, aut in alio gistratu pecuniam ab aliquo priuato tulerint, ceperint, coegerint, concilint, auerterint. Additum fuerat, vt um, dum magistratum aut imperium rerent, nomen deferre haut liceret, vt usatoribus patronos sumendi repudiliue esset facultas, vt CDL legerentur ices, qui quotannis de repetundis iuarent, & quae sunt huius generis alia. terum non solum litis aestimationem & exsilium irrogatum esse lege Serui, ex Liu. *Epit. LXX.* adparet. LXX. Lex Seruilia.

LXXI. Post hanc Seruiliam legem lata *Acilia* a M'. Acilio Glabrione, in qua si l- additum legibus superioribus, VTNE-VE AMPLIARI NEQVE COMPENDINARI REVS POSSET. Ascon. dian. in Cic. *Verr. I, 9. p. m. 1822.* Successit *Cornelia*, lata a L. Cornelio Sulla Dictato- secundum quam iudicatum est usque Caesarem. Quaerebatur hac lege non LXXI. Lex *Acilia, Cornelia, Iulia* repetundarum.

solum

ſolum de iis magiſtratibus, qui pecuniam dono ceperint, abſtulerint, coëgerint, conciliarint, auerterint, ſed &, qui libidinoſe, ſuperbe, crudeliter ſe in prouincia geſſerint, nec non de iis, qui iudices non ſuae decuriae munere functi ſint, aut non perpetuo ſederint, aut ob iudicandum pecuniam ceperint: itemque de eis, ad quos pecunia peruenerit: quiue proconſulares rationes ad aerarium non retulerint, aut qui procos. priuatim aliquo profecti fuerint, aut transmarinas res accerſiuerint. Poena praeter litis aeſtimationem erat aquae & ignis interdictio, niſi in reatu accuſatus deceſſerit. Quae omnia accurate ex monimentis genuinis demonſtrauit. Car Sigon. *de Iudic.* *II*, *27. p. 615.* Poſtrema fuit *Lex Iulia*, quam in primo conſulatu tulit Iul. Caeſar, vt ex Cicer. *Orat. in Vatin. XII.* colligitur. Multa fuerunt huius legis capita, quae partim ex iureconſultorum fragmentis, partim ex Cicerone magno ſtudio collegit Sigon. *l. c. p. 618. ſequ.* De poena inter eruditos diſceptatur. Senatu & curiis ſubmotos eſſe repetundarum reos, patet ex Suet. *Caeſ. XLIII. Othon. II.* Tacit. *Hiſt. I, 78.* Plin. *Epiſt. II, 11, 12. IV, 9.* Paull. *Recept. Sent. V, 28.* Vnde hanc poenam praeter litis aeſtimationem lege Iulia fuiſſe ſancitam, exiſtimat Iuſt. Lipſ. *ad* Tacit. *Annal.*

XIV.

XIV, 24. Enimuero ſic haec lex non fuiſ-
ſet ceteris acrior, ſeuerior, ſanctior, quod
tamen paſſim innuit Cic. *in Vatin. XII.* & *pro C. Rabir. XIV.* Quum ergo iam antea
rei iuberentur duplum, triplum, quadruplum reddere, ac praeterea mitterentur in exſilium, teſte Aſcon. Paed. *in* Cic. Act. *Verr. XIII.* non facile exiſtimes, leniorem ea in re fuiſſe Caeſarem. Sed tamen verum eſt, ciuitate non excidiſſe repetundarum ex hac lege damatos, (p) verum praeter aeſtimationem litis ordine eſſe motos, & prohibitos praeterea teſtimonium dicere, iudicare, poſtulare. Vid. *L. 6. §. 1. D. ad L. Iul. repet.* & adde Schulting. ad Paull. *Rec. Sent. V*, 28. *p.* 525.

LXXII. Nec omittendum crimen PLAGII, de quo exſtitit Lex FABIA, quam iam ante Ciceronis tempora latam adparet ex eius *Oratione pro C. Rabirio. III.* Tenebatur ea lege, qui ciuem Romanum ingenuum, libertinum, ſeruumue alienum ce- LXXII. Lex Fabia de plagio.

(p) De ſua quidem aetate teſtatur Paullus *Rec. Sent. V*, 28. *reos hac lege damnatos nonnunquam in exſilium miſſos ; aut ad tempus relegatos.* Sed pleraſque poenas ab Imperatoribus eſſe immutatas, nemo ignorat, & hactenus exemplo non vno eſt demonſtratum.

celauerit, vendiderit, vinxerit, comparauerit, quiue in eam rem socius fuerit. Eius poenam olim numariam fuisse ait Paullus apud Auct. *collat. Leg. Mos. & Rom. XIV.* 2. (q) Sed idem addit, postea in plagiarios extra ordinem animaduertisse Praefectos Vrbi, itemque Praesides prouinciarum, & ita quidem, vt humiliores aut in metallum damnarentur, aut in crucem tollerentur, honestiores vero, ademta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegarentur. Si seruus, sciente domino, alienum seruum subtraxerat, vendiderat, celauerat, in ipsum dominum animaduertebatur: sin id domino ignorante commiserat, in metallum dabatur. Paull. *l. c.* & Vlpian. *in Collat. Leg. Mos. & Rom. XIV. 3.* Edita etiam post ea tempora Diocletiani constitutio, qua in vrbe hoc crimen capite vindicari iubetur, *L.* 7. *C. ad Leg. Fab. de plag.* quam sequuta alia Constantini, ex qua ob plagium liberi hominis seruus aut libertinus statim, id est, pri-

(q) In textu est *summaria*, pro quo *numaria* legi iubent Pithoeus & Rittersh. in h. l. vt & Petr. Faber *Semestr. II, 11.* Ipsam quoque numariam poenam ex lege Fabia describit Vlpianus apud Auct. *Collat. Leg. Mos. & Rom. XIV, 3.*

primo quoque munere, beſtiis obiicitur, liber ſub hac forma in ludum datur, vt antequam aliquid faciat ad ſe defendendum, gladio conſumatur. *L. 1. C. Theod. ad L. Fab. de plagiar.*

LXXIII. Agmen claudat crimen AMBITVS. *Ambire* Romanis erat petere magiſtratum, verum ſtudioſius atque obnixius, quam mores legesque ciuitatis ferebant. Mira hic erant Romanorum artificia, quibus ſibi & amicorum & populi fauorem conciliarent. Cicero de *Petit. cond. V. Petitio diuiſa eſt in duarum rationum diligentiam, quarum altera in amicorum ſtudiis, altera in populari voluntate ponenda eſt.* Amici erant *propinqui, neceſſarii, & qui aliquid oſtendebant voluntatis. Propinquos* vocabant, qui aut cognatione aut adfinitate coniuncti erant. *Neceſſarios*, quos conſuetudo vitae coniunxerat, vt familiares, tribules, vicinos, clientes, municipes, & qui in eadem ſocietate, collegio, ſodalitate & ordine erant. Aliquid voluntatis oſtendere videbantur ſalutatores, deductores, ſectatores, ſuffragatores, de quibus omnibus Cicero *l. c.* Hi omnes ergo pro candidatis prenſabant, eosque laudabant, commendabant, & rerum eorum ſatagebant. Popularem vero auram, qua praecipue erat opus, captabant *nomenclatione, blanditia, adſiduitate & benignitate.*

LXXIII. Ambitus apud Romanos qualis fuerit?

Cc 2 *Nomen*

Nomenclatio eam habebat vim, vt petitor singulos ciues suo quemque nomine adpellaret ac salutaret. Quumque id fieri vix posset in tanta ciuium multitudine: alebant seruos, qui candidatis ciuium singulorum suggererent nomina, vnde eos *Nomenclatores* vel *monitores* adpellabant. Cicero *pro Muraena XXXVI.* Dicti etiam sunt *fartores*, quia veluti in aures infarciebant ciuium nomina. Fest. *voce Fartores p. 287.* Quo pertinent illa Horatii *Epist. I, 6. v. 49.*

Si fortunatum species & gratia spectat,
Mercemur seruum, qui dictet nomina, laeuum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere. Hic multum in Fabia valet, ille Velina:
Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule
Cuilibet importunus ebur.

Blanditia varia continebat adsentandi artificia. Alios candidati patres, alios fratres, alios patronos adpellabant. Hor. *l. c. v. 54. 55.*

Frater

- - - Frater, pater, adde,
Vt cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.

Nec pudebat eos & *frontem & vultum & sermonem ad eorum, quoscumque conuenerant, sensum & voluntatem commutare.* Cic. *de petit. consul X.* Opus porro erat *adsiduitate*, nec parum prodesse videbatur candidatis, adsidue esse Romae, atque in foro, adsidue petere, saepe eosdem adpellare, ambire, prensare, rogare. Circuibant ergo forum supplices populo, circuibant omnia Italiae conciliabula, prehendebant singulorum dextras, beneficiaque sua in singulos commemorabant, cicatrices pectore nudato ostendebant, & quae erant huius generis alia. Sed maximum momentum habebat *benignitas*, si plura populo dedissent congiaria, prandia, munera. Cic. *de petit. cons. I.* Qua in re tanta erat quorundam profusio, vt furiosum patrimonii sui facerent exitum. Ascon. Paedian. *in* Cic. *pro Scauro 1751.* Sed in eo haut substitit candidatorum industria. Saepe eo prolapsi sunt impudentiae, vt praesente pecunia emerent suffragia, eaque de caussa secum producerent *interpretes*, per quos pactio induceretur, *sequestres*, apud quos deponetur pecunia, & *diuisores*, qui singulis numos

mos distribuerent. Ascon. Paedian. in *Verrin. II, p. 181.* Immo saepe adhibita vis est, turba vel factione conducta, quae terrorem incuteret populo, eaque sodalitiorum nomine venit. Quae omnia accurate exposuit Sigonius *de Iudic. II, 30.*

LXXIV. Leges variae de ambitu.

LXXIV. Quum ergo tam turpe vitium tam altas egisset radices: nihil reliqui fecerunt Romani, vt illud legibus quam plurimis coercerent. Sane non temere vllum est delictum publicum, de quo tot exstent leges, quot de ambitu latae sunt. Iam anno V. C. CCCXXII. L. Pinario & L. Furio Tribunis militum consulari potestate, Senatus auctoritate lex lata est a Tribunis plebis, qua togae candidae vsus prohiberetur. Liu. *IV, 25.* Sed hanc legem vel nunquam vel parum diu valuisse oportet. Deinde A. V. C. CCCXCIIX. C. Fabio & C. Plautio Coss. sequuta est *lex Poetelia*, a C. Poetelio, Tribuno plebis perlata, qua nouorum maxime hominum ambitio, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, comprimebatur. Liu. *VII, 15.* Sed nec ea diutius in vsu fuit. Proxima est *lex Baebia Aemilia*, a M. Baebio & L. Aemilio Coss. lata A. V. C. IϽLXXI. Liu. *XL, 19.* Eam aduersus largitiones latam esse colligi posse videtur ex Nonio *VII, 19. p. 749. Cato lege Baebia: pecuniam inlar-*

gibo

bo tibi. Inde A.V.C. IↄXCIV noua lege o-
us fuit, puta *Cornelia Fuluia* lata a Cn.
ornelio Dolabella & M. Fuluio Nobilio-
: coss. Epit. Liu. XLVII. Ea primum cau-
ım fuisse videtur, vt largitio capitalis esset,
l est, exsilio puniretur, siquidem paullo
ɔst ambitus damnatus est Q. Coponius,
ɹod vini amphoram dedisset ei, cui suffra-
i latio erat. Plin. *Hist. Nat. XXXV, 12.* Post-
ı A. V. C. IↄCXXXIV. lata est *lex Maria* per
.Marium tribunum plebis, qua cautum est,
: pontes angustiores fierent, ne suffraga-
ɪri locus ad rogandum esset Cic. *de Legib.*
I, 17. Nec dubium videtur, quin eodem
:mpore quaestio ambitus facta sit perpe-
ıa, siquidem iam A. V.C. IↄCXXXIX. P. Ru-
lius & M. Scaurus se inuicem huius cri-
ıinis accusarunt Ascon. *in* Cic. *pro Scauro p.*
51. Per eadem tempora *lex Fabia* promulgata
umero sectatorum a populo antiquata est.
;ic. *pro Muraena* XXXIV. Ast A.V.C. IↄCXCVII.
;. Acilio Glabrione & C. Calpurnio Piso-
e Coss. perlata est *lex Acilia Calpurnia*, vt,
ui ambitus damnati essent, iis neque ma-
istratum capere, neque in Senatum le-
i liceret, & pecunia mulctarentur.
)io Cass. *Hist. XXXVI, p. 20.* Eam legem post-
a Cicerone & Antonio Coss. sequuta *Lex*
ullia de ambitu, qua legem Aciliam Cal-
urniam etiam ad eos protulit, qui merce-

 de

de conducti obuiam candidatis iuissent, qui conducti sectarentur, qui gladiatoribus & vulgo locum attribuissent, qui prandia vulgo dedissent, qui biennio, quo petunt, gladiatores dare ausi essent, nisi ex testamento praestituta die. Cic. *in Vatin. XV.* Additum ea lege, vt qui de ambitu condemnarentur, ii praeter aliam poenam decennali exsilio mulctarentur. Biennio post Messalla & Pisone coss. ab Aufidio Lurcone Tribuno plebis denuo promulgata *lex Aufidia* de ambitu, seuerior etiam, quam Tullia, qua inter alia cautum, vt qui numos in tribu pronunciauerit, si non dederit, impune esset, sin dederit, quoad viueret, singulis tribus sestertium MMM. deberet. Cic. *ad Att. Epist. I, 13.* Sed quam parum diu etiam haec lex valuerit, discimus exemplo Caesaris & Bibuli apud Sueton. *Iul. XIX.* Proxima est *lex Licinia*, A. V. C. IↃCXVII. Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso Coss. lata, aduersus sodalitia, coitionem cum petitoribus, numorum diuisionem, quibus omnibus exisilii poena statuta. Car. Sigon. *de Iudic. II, 30.* Sed nec hanc legem suffecisse, inde patet, quod paucis post annis a Cn. Pompeio, solo tum Consule, noua lata est, qua breuius factum est iudicium ambitus. Sigon. *l. c. p. 660.* Sed & C. Iulius Caesar dicta-

ictator ambitum coercuit non quidem ege, sed quod comitia cum populo partiretur, vt exceptis consulatus petitoibus, de cetero numero candidatorum pro arte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur, pro altera parte, quos ipse deisset. Edebat autem candidatos per libellos irca tribus missos, scriptura breui: Caesar ictator illi tribui. *Commendo vobis illum r illum, vt vestro suffragio suam dignitatem neant.* Suet. *Iul. XLI.*

LXXV. Postrema est *lex Iulia de ambi-*, cuius in Pandectis nostris fit mentio, ta ab Augusto Imperatore. Sed ea non pus fuit diu, siquidem comitiis sub Tierio e campo translatis in curiam, omne nbitus crimen euanuit. Vnde lex ambiis ad eos tantum pertinere visa est, qui i municipiis Duumuiratum vel sacerdoum, vt puta Alytharchiam, corruptis deurionum suffragiis, vel aduocata seruoim aliaue multitudine, obtinuerint. *L. 1. . ad L. Iul. de adult.* Eos enim Imperatoes sequentes in insulas deportari iusseint, tamquam vis publicae reos. Paull. *cept. Sent. V, 30, 1.* LXXV. Lex Iulia de ambitu.

LXXVI. Sed emensi iam sumus illud ntiquitatis Romanae iter, nihilque, quod LXXVI. Conclusio operis.

 ad

ad intelligentiam iuris Romani necessarium videbatur, omisimus Quare tamquam fessi, ne diutius in aliena republica versemur, in patriam iam reuertimur postliminio, visuri in posterum,

Quid domibus nostris praui rectiue geratur.

S. D. G.

INDEX.

INDEX.
RERVM ET VERBORVM.

Pro. notat *prooemium*, Adp. *adpendicem*, pr. *principium* cuiusque tituli. Numeri Romani *libros*, e reliquis numeris primus *titulum*, ſecundus *paragraphum*, tertius *paginam* indicat, Littera minuſcula addita ad *adnotationem* textui ſubiectam reſpicit.

ab

ei

An

Ka-

Effu-

quo-

Sub

Furia

 liber-

Luctu-

Ora-

eius

SOLI DEO GLORIA.

F I N I S.

